Mahmut Esat Bozkurt'un Eserleri-1

MAHMUT ESAT BOZKURT

Toplu Eserler

I

Yayına Hazırlayan

Doç. Dr. Şaduman Halıcı

KAYNAK YAYINLARI

Mahmut Esat Bozkurt'un Eserleri-1

MAHMUT ESAT BOZKURT
Toplu Eserler
I

Kaynak Yayınları No: 723
ISBN: 978-975-343-862-9 (Tk. No)
978-975-343-863-6 (1. Cilt)

1. Basım: Mayıs 2014

Genel Yayın Yönetmeni
Sadık Usta

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Şaduman Halıcı

Editör
Kurtuluş Güran

Çevriyazı
Doç. Dr. Şaduman Halıcı, Musa Sarıkaya

Redaktör
Gökçe Şenoğlu

Sayfa Tasarım
Güler Kızılelma

Kapak Tasarım
Çağlar Yalçın

Baskı ve Cilt
Pasifik Ofset Ltd. Şti.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2 34310 Haramidere/İstanbul
Tel: 0212 412 17 77 Sertifika No: 12027

KAYNAK YAYINLARI

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Galatasaray, Meşrutiyet Caddesi Kardeşler Han No: 6/3
Beyoğlu 34430 İstanbul
www.kaynakyayinlari.com • iletisim@kaynakyayinlari.com
Tel: 0212 252 21 56-99 Faks: 0212 249 28 92

MAHMUT ESAT BOZKURT
Toplu Eserler
I

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Şaduman Halıcı

Çevriyazı
Doç. Dr. Şaduman Halıcı, Musa Sarıkaya

Sadeleştirme
Kurtuluş Güran

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM
ÖĞRENCİLİK DÖNEMİ
(1908-1916)

EKONOMİK KONULAR

SİYASAL KONULAR

KÜLTÜREL VE SİYASAL MESELELER

II. BÖLÜM
YENİ TÜRKİYE DEVLETİ'NİN
KURTULUŞ VE KURULUŞ DÖNEMİ
(1920-1924)

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN
SİYASAL, HUKUKSAL, EKONOMİK VE
TOPLUMSAL YAPISI

YENİ DEVLETİN İÇ VE DIŞ SİYASADA
İZLEMESİ GEREKEN POLİTİKALAR

İÇ SİYASADA

TÜRK İHTİLALİ'NİN ANLAMI VE İLKELERİ

İHTİLALİ YAŞATACAK SİSTEM: HALK DEVLETİ DÜŞÜNCESİ

HALK DEVLETİ'NİN İZLEMESİ GEREKEN POLİTİKALAR

HALKI EGEMEN KILMA YOLU: MESLEKİ TEMSİL SİSTEMİ

ÇEŞİTLİ KONULAR

MAHMUT ESAT BOZKURT
(1892-1943)

18. yüzyıl, tüm dünyayı etkisi altına alacak Fransız İhtilali'nin ortaya koyduğu ilkelerle kapanırken, dünya da yeni bir çağa adım atıyordu. Her dinden ve her ulustan aydınlar İhtilal'in getirdiği özgürlük, eşitlik, laiklik, ulusal egemenlik, demokrasi, ulusçuluk gibi kavramlara sıkıca sarılırken, devlet yöneticileri bu kavramlara çekimser yaklaştılar. Özellikle ulusçuluk, imparatorluklar için büyük bir tehlike yaratıyordu. Nitekim 19. yüzyıl, imparatorluklar içinde yaşayan ulusların bağımsızlıklarını kazanmak yolundaki çabalarına karşı, siyasal erkin var olan durumu korumak yolunda aldığı bir dizi önlemlere sahne oldu. Hak talep eden azınlık unsurlara karşı, siyasal erke gölge düşürmeden taviz vererek kurulmaya çalışılan denge, büyük devletlerin, siyasal ve ekonomik çıkarları doğrultusunda ulusçu hareketlere verdiği destekle bozuldu.

Batılı devletler; Fransız İhtilali ile birlikte siyasal haritası altüst olan, güç dengeleri bozulan Avrupa'ya yeni bir düzen vermek için harekete geçtiği sıralarda Osmanlı İmparatorluğu üç kıtada ve Karadeniz, Marmara, Ege, Kızıldeniz ile Doğu Akdeniz'de tek egemen güçtü. Farklı din, mezhep ve kökenden gelen toplulukları bünyesinde barındıran imparatorluk, bu yapısıyla 19. yüzyılın başına kadar büyük sorunlarla yüz yüze gelmedi. Ancak, ulusçu akımın etkisiyle azınlık unsurların önce eşit haklar, ardından özerklik ve bağımsızlık isteklerine siyasal ve askeri başarısızlıklarla ekonomik sıkıntılar da eklenince denge bozuldu. Osmanlı yöneticileri bir yandan Osmanlıcılık ideolojisine sarılarak, öte yandan şeriatla bağdaştırabildikleri ölçüde Batılı hukuk mevzuatını ülke-

ye taşıyıp azınlıkların dış devletlerce de desteklenen isteklerine yanıt vermeye çalışarak ayrılıkçı eylemleri durdurmaya çalıştıysa da, bu politika ne toprak kayıplarını ne de devletin ekonomik açıdan yarı sömürge durumuna düşmesini engelleyebildi. Osmanlı aydınlarının umut bağladığı anayasalı, parlamentolu sisteme geçiş de sorunları çözemedi. Devletin kurucu unsuru olan Türklerin hor görüldüğü, devletin dış siyasetinin gayrimüslim Osmanlı vatandaşları aracılığıyla yürütüldüğü, ekonominin yabancı devletlerle onların yerli aracılarına teslim edildiği, ayrılıkçı eylemlerin Osmanlı padişahına suikast girişiminde bulunabilecek kadar ilerlediği bu ortamda, pek çok Türk aydını mücadeleyi yurtdışına taşırken ülke baskıcı bir rejime teslim oldu. Özgürlüklerin yok edildiği, Türklüğün değil Müslümanlığın ön plana çıkarıldığı bu ortam, aile ocağında yurt sevgisi ve Türklük bilinciyle yetişen Mahmut Esat'ı derinden etkiledi.

Mahmut Esat, II. Mahmut döneminde Mora'dan göç eden Hacı Mahmutzade ailesine mensuptu. Moralı Hacı Mahmutzadeler Selçuk'ta Efes harabeleri yanında II. Mahmut tarafından kendilerine tımar olarak verilen Arvalya (Eroğlu) adlı çiftliğe yerleşmişti. Mahmut Esat'ın babası, Hacı Mahmutzade Hasan Bey 1860'ta bu çiftlikte doğmuştu. Çiftliğindeki ziraat işleri yanında ticaretle de uğraşan Hasan Bey İttihat ve Terakki üyesiydi ve 1914'te kurulan Milli Aydın Bankası'nın kurucuları arasındaydı. Annesi Mekkiye Hanım ise Alaşehir'in Koçaklar köyünden Hatipoğulları sülalesinden Hoca Şakir Efendi'nin kızı olarak 1869 yılında İzmir'de doğmuştu.

Hacı Mahmutzade Mahmut Esat Bey, 1892 yılında Kuşadası'nda doğmuştu. Çocukluk yıllarını dedesi ile ninesinden göç öyküleri dinleyerek geçiren Mahmut Esat, Kuşadası'nda başladığı ilköğrenimini İzmir'de Yusuf Rıza Efendi tarafından kurulan Darülirfan mektebinde tamamlamış, ardından, İzmir İdadisi'ne kaydolmuştu. İdadi eğitimini İstanbul'da tamamladıktan sonra da Hukuk Mektebi'ne kayıt yaptırmıştı. 1908-1909 eğitim-öğretim yılında dört yıllık hukuk öğrenimine başlayan Mahmut Esat sınıfının en küçük öğrencisiydi. Devletler hukuku dersini aldığı Cemil (Bilsel) Bey onun yaşamında önemli bir yer edinmişti. Borçlar hukuku dersini Mustafa Fevzi Bey'den, muhakeme usulü derslerini ise Yorgaki Efendi'den almıştı. Daha sonra son Osmanlı Mebusan Meclisi başkanlığını yapacak olan Celalettin Arif Bey de Mahmut Esat'ın hocası olmuştu. "Taşkın milliyetçiliği" ile "idealist", "canlı" ve "heyecanlı bir genç" olarak tanınan Mahmut Esat'ın Hukuk Mektebi'ne kaydını yaptırdığı 1908 yılı Meşrutiyet'in ikinci kez ilan edildiği, dolayısıyla özgürlüklerin sınırsızca kullanılmaya başlandığı bir yıldı. Mahmut Esat, hukuk eğitimiyle birlikte gazetecilik yaşamına da adım attığı bu günlerde Meşrutiyet'in yeniden ilanını coşkuyla karşıladı. Osmanlı toplumunun "Yıldız"dan nasıl "yakasını kurtardığını" "Hususi Bağ - Birliğin Lüzumu" ve "Tarih Meseleleri - Tarihin Lüzumu - Tarih

Okumalıyız" adlı makalelerinde ele aldı. 31 Mart'ta (13 Nisan 1909) özgürlüğe vurulmak istenen irtica darbesine karşı çıkarak Abdülhamit'in tahttan indirilmesini istedi. Düşüncelerini "Büyük İnkılap'tan Sonra" başlıklı makalesiyle kamuoyuna aktardı. "Köy Yolları", "Köylü Çocukları Neden Okuyamıyor?", "Koruculuk" ve "Çiftlik Mektupları" başlıklı makaleleri aracılığıyla köy ve köylü sorunlarına getirdiği çözüm önerileriyle halkçı düşüncesinin ilk izlerini verdi.

Dış politikada ülkenin büyük sorunlarla yüz yüze geldiği, Trablusgarp'ın yitirildiği, Balkanlar'da büyük kaynaşmaların olduğu, Arnavutluk'ta bağımsızlık seslerinin yükseldiği, Arapların ayrılıkçı eylemlerinin hız kazandığı bu yıllarda Osmanlıcılık ve İslamcılık politikaları iflas ederken, pek çok aydın gibi Mahmut Esat da Türkçülüğü ülkü edindi. Dönem içinde Türkçü/Turancı dergiler ve Türk Ocakları tarafından işlenen bu düşünce İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de desteğini aldı. Cemiyet, "milli" politikalarıyla bu desteği uygulamaya dökerken Mahmut Esat da eğitimini sürdürmek amacıyla gittiği Lozan'da bir yandan Fribourg Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürürken, öte yandan Lozan Türk Yurdu Derneği'nin yeniden canlandırılmasında etkin rol oynadı. Avrupa'daki gerginliğin sıcak çatışmaya dönüştüğü ve başlangıçta yansızlığını ilan eden Osmanlı İmparatorluğu'nun İttihatçı önderlerce savaşa sürüklenmesini fırsat bilen büyük devletlerin İmparatorluk üzerindeki emperyalist politikalarını uygulamaya koyduğu günlerde Lozan Türk Yurdu'nun başkanlığını üstlendi. Avrupa'nın emperyalist olduğu kadar Türkleri hor gören söylemleri karşısında, Türkiye'nin ve Türk ulusunun haklarını broşürlerle, mektuplarla savundu. Bu savunusunu, Fransızca kaleme aldığı yazılarla destekledi. Yurt üyelerini de başka dillerde yayınlar yapmaya özendirerek Avrupa'ya kendi diliyle ulaşmaya çalıştı. Türkiye'de çoğunluğun Türklerde olduğunu istatistiklerle ortaya koyarak "Ermeni yurdu" söylemlerine karşı çıktı. Uygulamalarıyla, önerileriyle, çeviri ve konferanslarıyla Türk milliyetçiliğini gerçekçi temeller üzerine oturtmaya özen gösterdi. Pantürkist ve Panislamist düşüncelerin çıkar bir yol olmadığını açıkça savunarak ulus egemenliğinin önemini vurguladı. Türklerin Osmanlı Devleti'nden önce de bir tarihi olduğu düşüncesini ilk kez bu dernek çatısı altında işledi. Türkler aleyhinde yazılan Türkçe ve yabancı dildeki eserlere reddiyeler yazılmasını sağladı. Örtünmenin ve çok eşle evliliğin kaldırılması, ulusal bir başlık kullanılması, dinin devlet işlerinden ayrılması gibi radikal isteklerle laik düşüncesini ortaya koydu. Türk köylü ve işçilerinin gayrimüslimler tarafından sömürülmesine engel olunmasını, bunun için bankaların ve sigorta kurumlarının oluşturulmasını isteyerek ekonomik bağımsızlığa vurgu yaptı. Bu konuda en büyük engel olarak gördüğü kapitülasyonları da doktorasında tez konusu olarak seçip Türkiye'nin, kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırabileceğini bilimsel olarak kanıtladı ve bir Avrupa ülkesinde kabul ettirdi.

Avrupalı devletlerin hukuk adına hukuku çiğneyerek uyguladıkları emperyalist politika sonucunda; Limni adasının Mondros limanında imzalanan ateşkesle altı yüzyıllık Osmanlı Devleti'nin egemenlik hakkının yok edildiği, Saray'ın ve İstanbul Hükümeti'nin ülkenin kurtuluşunu emperyalistlerle iyi geçinme siyasetinde aradığı, bu siyasetten ve ateşkes hükümlerinden alınan güçle Türk vatanının işgal edildiği ortamda Türk halkı hem emperyalistlere hem de Saray'a başkaldırdı. Halkın, düzensiz, daha çok kendi bölgesini savunmaya yönelik olarak giriştiği bu direncini örgütleyecek olan Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak bastığı gün Mahmut Esat da öğrenim gördüğü Fribourg Üniversitesi'nden çıkış belgesini alarak Türklüğü ve haklarını bu kez silahıyla savunmak amacıyla, kaçak olarak bindiği bir İtalyan gemisiyle Kuşadası'na geldi.

Haziran 1919'da Söke'de oluşturulan direniş örgütünde "çalıkuşu" parolasıyla Türk halkının yerli Rumların saldırılarına karşı korunmasında görev aldı. Temmuz ayı sonlarında Kuşadası'ndaki direnişçilerin başına geçti. Yunan güçlerine verildiği takdirde yakmayı göze alacak kadar Kuşadası'na bağlı olan Mahmut Esat, bölgede biri gezici, diğeri sürekli olmak üzere oluşturduğu müfrezelerle savunma yaptı. Kuşadası'nda işgalci konumunda bulunan İtalyanlarla iyi ilişkiler kurarak onlardan sağladığı malzemelerle yalnız kendisinin değil, bölgedeki 57. Tümen'in de gereksinimlerini karşıladı. İşgal güçlerince kışkırtılan yerli Rum çetelerine göz açtırmadı. Onların yıkıcı propagandalarına miting düzenleyerek yanıt verdi. İstanbul Hükümeti'nin ulusal mücadele aleyhinde bildiriler dağıtmak üzere gönderdiği görevlileri Kuşadası'na sokmadı. Ülkenin kurtuluşa ulaşacağı yolundaki ümitlerini hiçbir zaman yitirmeyen, belirli bir amaç uğrunda yapılan mücadelede ümitsizliği yersiz bulan Mahmut Esat'ın bu girişimleri, başta 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey olmak üzere bölgedeki komutanlarca da takdirle karşılandı.

23 Nisan 1920'de açılan TBMM'ye Kuşadası'nda yapılan seçimlerde İzmir'den milletvekili seçilen Mahmut Esat, Meclis'in açılış töreninin ardından yeniden cepheye döndü. Haziran 1920'de genel saldırıya geçen Yunan güçlerine karşı müfrezeleriyle ağır kayıplar verdirdi. Ancak bu baskınlar Yunanistan'ın İtalya üzerinde baskı uygulamasına ve İtalyan işgal güçlerinin o güne dek göz yumdukları Türk direnişini sonlandırmalarına yol açtı. Mahmut Esat da siyasal mücadelesini Ağustos ayından itibaren ulus temsilcisi olarak katıldığı TBMM'de sürdürdü.

Eylem ve düşünceleriyle verdiği mücadelesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın dikkatini çeken Mahmut Esat, I. Grup'un idare heyetinde yer aldı. Mustafa Kemal tarafından kurulan resmi Türkiye Komünist Fırkası'nın üyesi oldu. Mustafa Kemal'in sıcak bakmamasına karşın İttihatçı kimliğini de saklamadı, "sol cenahına" tam bir inançla bağlı olduğunu Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı bir mektupla vurguladı.

I. TBMM'ye katıldığı ilk günden itibaren gerek Meclis'te yaptığı konuşmalarda, gerekse kaleme aldığı yazılarında yeni devletin tam bağımsızlıkçı tutumundan ödün vermedi. "Yabancı Milletler Önünde" "Türkiye'nin Hakkı"nı aradı. Misakı Milli'ye dayanmayan bir barışın Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından kabul edilmeyeceğini ısrarla vurguladı. Haçlı zihniyetini yeniden canlandıran ve Sevr projesiyle Türkiye'nin karşısına çıkan Müttefiklerin hukuku çıkarlarına alet ettiklerine, bu nedenle de Şubat 1921'de toplanacak olan Londra Konferansı'ndan olumlu bir sonuç çıkmayacağına dikkat çekti. Konferans çağrısının hem İstanbul hem de Ankara'ya yapılmasını İngilizlerin bir oyunu olarak değerlendirdi. 1922 Mart ayında Müttefikler tarafından yapılan mütareke ve barış önerileri üzerine, Türkiye'nin mütarekeyi reddeden taraf olarak gösterilmemesi için çaba gösterdi. Mütareke isteğinin, Anadolu'nun İtilaf askerlerinden arındırılması koşuluyla kabul edilmesinde ısrar etti. Nitekim, TBMM'nin yanıtı da bu çerçevede hazırlandı. Emperyalist devletlerin kendilerinden olmayanlara reva gördükleri uygulamayı "emperyalist hukuk" anlayışı olarak tanımladı. Sarayın ve İstanbul hükümetlerinin Türk İhtilali karşısındaki duruşunu kıyasıya eleştirdi. Türk ulusundan "cenge" hazır olmasını istedi. Zira Türkiye'nin Sevr'i yırtıp atacağından hiç kuşku duymuyordu. TBMM ve orduları düşmana son darbeyi vurmak için hazırlanırken de "Yaşasın Türkiye" diyerek ufuktaki zafere işaret etti. Lozan'a giden süreçte yaptığı analizlerde de tam bağımsızlıkçı duruşu ve hukukçu kimliği ön plana çıktı.

Savaş koşulları içinde TBMM'nin ihtilali kalıcı, halkı mutlu kılıcı önlemleri de alması gerektiğini ısrarla vurgulayan Mahmut Esat, 1920-1921 yıllarında ortaya koyduğu düşünceleriyle yeni Türkiye'nin nasıl yapılandırılması gerektiği sorusuna da yanıt aramaya başladı. Daha Mustafa Kemal Paşa Halkçılık Programı'nı açıklamadan, ihtilali yaşatacak, halkın gereksinimlerinden doğacak, halka hakkını verecek, merkezle bağı koparmayarak yönetimde ademimerkeziyeti benimseyecek bir idare programının gerekli olduğuna dikkati çekti. Türkiye'de kişi ve sınıf egemenliğinin değil, gücünü Türkiyeli üreticinin ekonomik ve toplumsal çıkarlarından alacak halk saltanatının kurulması tezini savundu. "Yeni Türkiye'nin Manası" ve "Türk İhtilali'nin Düsturları" dizi yazılarıyla "Halk Saltanatı" devrinin açıldığına dikkat çekti. Halkı egemen kılacak sistemin de Meclis Hükümeti sistemi olduğunu belirtti. Vekiller Heyeti'nin görev ve sorumluluklarıyla ilgili yasa tasarısını kabine sistemine geçilmesini öngördüğü için akademik bir üslupla eleştirdi. Güçler ayrılığı ile parlamentarizmin istibdada neden olacağını, parlamentarizmde gelecek her kabinenin farklı bir program uygulayacağını söyleyerek her iki sistemin de Türkiye koşullarına uymayacağını belirtti. Tek egemen gücün Türk ulusu olduğuna, onun dışında

başka egemen güç tanımadığına, Türkiye'nin yaşama şansını devam ettirebilmesi için tüm gücün TBMM'de toplanması gerektiğine, sistemi belirleyecek olanın da ulusun gereksinimleri ve çağın gerekleri olduğuna dikkat çekti. Bu düşünceleri nedeniyle 1924 Anayasa tasarısında cumhurbaşkanına fesih ve veto hakkı verilmesine karşı çıktı. Halkçı ve demokrat bir idare kurulabilmesi için meclisin mesleki temsil sistemine göre oluşturulmasını istedi.

Yeni devletin ulus egemenliğine dayanan bir sisteme oturtulmasını öngören Mahmut Esat, eğitim, hukuk ve maliye konularında da yine halkın gereksinimlerini öne çıkardı. 1921 yılı ortalarında ilköğretimin zorunluluğundan ve eğitimin köye yaygınlaştırılması gerektiğinden söz etti. Nitekim, köy için öngördüğü eğitim programı daha sonra Köy Enstitüleriyle uygulamaya geçirilecekti.

Yeni Türkiye'nin iktisat ve emek devleti olduğunu, ihtilal günlerini yaşayan Türkiye'nin bir çiftçi siyaseti izlemesi gerektiğini, sosyal örgütlenmelere yer vermeyen bir devletin, devlet olma iddiasını sürdüremeyeceğini vurguladı. Aşar vergisinin kaldırılmasını, bürokrasiye karşı "az memur çok iş" ilkesinin temel alınmasını, bankaların, sendikaların ve sigorta kurumlarının oluşturulmasını istedi. Bu örgütlerin, düşmanları karşısında Türkiye'yi güçlendireceğini savundu. Bu düşüncelerini 12 Temmuz 1922'de Rauf Bey'in başkanlığında kurulan İcra Vekilleri Heyeti'nde İktisat Vekili olunca uygulamaya koydu. Türkiye'nin Avrupa sermayesinin "jandarması" olmayacağını, yeni devlette hiçbir ayrıcalığa yer verilmeyeceğini net bir şekilde belirtti. Halkı şirketler kurarak yerli sanayiin geliştirilmesi yönünde özendirdi. Çoğunluğu oluşturan köylü ve çiftçinin sorunlarını gidermeye dönük önlemler aldı. Ziraat Bankası'nda yaptığı düzenlemelerle köylünün kredi olanaklarını artırdı. Savaş koşulları içinde köylüye önemli oranda tohumluk ve çift hayvanı dağıtılmasını sağladı. Ziraat okulları aracılığıyla uygulamalı eğitimi yeni devlete taşıdığı gibi bu okullarla iktisadi kuruluşlar arasında dayanışmaya giderek işbirliğini başlattı.

22 Eylül 1923'e kadar sürdürdüğü İktisat Vekilliği sürecinde ele aldığı Köy Bankaları projesiyle halkı tefecinin elinden kurtarmayı, savaş içinde ve savaş sonunda üretimi artırmayı, köylülerin ekonomik ve toplumsal durumlarını düzeltmeyi, üretim araçlarını artırmayı, köyleri bayındırlaştırmayı hedefledi. Türkiye'de üretim, alım ve satım kooperatifleri ve bunların kredi örgütlerini oluşturma yönünde ciddi adımlar attı ve o güne değin ekonomiye yabancı kalan Türk ulusunun ticaret, sanayi ve ziraatta bu kooperatiflerle ülke ekonomisindeki yerini almasını sağladı. Çiftçiyi, Türkiye'nin kendi kendisine yetmesini sağlayacak temel unsur olarak gördü. Türk çiftçi ve köylüsünün çağdaş tarıma geçmesini istedi. Fransız Pellison şirketiyle bir sözleşme yaparak devlet-özel sermaye ortaklığını yaşama geçirmeyi, taksitli satışla para bulmakta sıkıntı çeken halkın bu sıkıntısını azaltmayı, oluşturulacak atölyeleri kademeli olarak

fabrika haline getirmeyi, sözleşme çerçevesinde oluşturulacak şirketi aynı zamanda bir kredi kurumu gibi çalıştırmayı amaçladı.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde başlayan ekonominin Türkleştirilmesi politikasını yeni devlette de sürdürebilmek için Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi'ni kurdurdu ve Türk ulusunu o güne kadar çekingen kaldığı ticari faaliyetlerin içine çekmeye çalıştı.

Yarı sömürge haline getirilmiş yurt topraklarını emperyalizmin sömürüsünden kurtarıp ülkeyi ekonomik bağımsızlığa kavuşturabilmek için Türk tarihinde ilk kez üretici güçleri Türkiye İktisat Kongresi'nde bir araya getirdi ve yapılması gerekenler konusunda uygar bir tartışma platformu oluşturdu. Ancak, devletçi uygulamaları ve grevlere verdiği destek İktisat Vekilliğinden ayrılmasına yol açtı.

Mahmut Esat, yeni Türkiye'nin adli yapılanmasında da önemli rol oynadı. Halkın gereksinimlerini karşılamayan yeniliklerin irticayı canlandıracağına dikkat çekerek, yasalarda radikal değişikliklerin yapılmasını, kaynağını dinden değil, halkın gereksinimlerinden alan yasaların yapılmasını öngördü. İzleyeceği programı, uzman hukukçulardan oluşan bir grupla hazırladı. Karakteri demokrasi olan Türk İhtilali'ni demokratik yasalarla pekiştirmeye özen gösterdi. Bu nedenle çağdaş, halkçı ve uygar uluslarca kabul edilen yasaları almakta duraksamadı. 1926'da Medeni Yasa'yla başlayan, Borçlar, Ceza, Ticaret ve Usul yasalarıyla devam eden süreci, 18 Nisan 1929'da kabul edilen İcra ve İflas Yasasıyla tamamlayarak genç cumhuriyetin teokratik devletten laik hukuk devletine taşınmasında öncü oldu. Türkiye'yi çağdaş bir toplum yapısına taşıyacak olan Medeni Yasa'ya yazdığı gerekçede, laikliğin açık bir tanımını yaptı. Doğası gereği dinlerin değişime karşı olduklarını, bu nedenle de devlet yapısını belirlemede yeterli olamayacağını açıkça belirtti. Yalnızca yasa çıkarmakla yetinmedi, yasaların halka mal edilmesi, kavratılması için büyük bir özveri sergiledi ve yasa dilinin Türkçeleştirilmesini başlattı.

Adaleti halkın ayağına götürmeyi ilke edinen Mahmut Esat, mahkemeleri yeniden örgütlerken bu ilkesine bağlı kaldı. "Cezacıların gözlüğü" olarak nitelediği Adli Tıp Kurumu'nu çağdaş bir yasaya kavuşturdu. Ceza ve tutukevlerini çağdaşlaştırmak için programlı çalışmalar içine girdi. Mahkûmları üretici konuma geçirecek önlemler aldı. Denetim mekanizmasını çalıştırarak tutuklu ve hükümlülerin sorunlarına çözüm bulmaya çalıştı. Bölge hapishanelerinin açılması yönündeki projeyi başlattı.

Adliye personelinin özlük haklarına yönelik önemli düzenlemeler yaptı. Suiistimallerin önüne geçmek amacıyla personelin ekonomik durumunda olanaklar elverdiği ölçüde ve kademeli olarak bir iyileştirmeye gitti. Doğu vilayetlerinde görev almayı özendirmek üzere bölgeye gidecek personele kıdem

ve maaş zammı öngördü. Avukatlık Yasası'nda yaptığı değişikliklerle, kimlerin avukatlık yapabileceğini yasal hükümlere bağladı. Çıkardığı Hâkimler Yasası ile atama, yükseltme ve görevden alma işlemlerini yasal güvenceye aldı. Türk kadınlarının mesleğe girmesine de olanak tanıyan bu yasa ile Türkiye, Almanya'dan sonra kadın hâkimi olma onuruna erişen ikinci ülke oldu.

Gerek çağdaş yasaların çıkarılmasında gerekse çağdaş bir adliye örgütünün oluşturulmasında sık sık geleneksel düşünce ve kişisel çıkarlarla mücadele etmek zorunda kaldı. Adliye Hukuk Mektebi'nin açılması ile Emlak ve Eytam Bankası'yla ilgili yasal düzenleme konusunda çetin mücadele verdi. Ankara Adliye Hukuk Mektebi'yle Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş yasalarını uygulayacak çağdaş hukukçuların yetiştirilmesinde, Emlak ve Eytam Bankası'yla da yetim mallarının güvenceye alınmasında ve ülkenin bayındırlaştırılmasında öncü oldu.

Mahmut Esat'ın çağdaş hukuk sistemini kurmak yolunda yoğun çaba gösterdiği bu günlerde, Bozkurt-Lotus davası Türkiye'nin gündemine oturdu. Başlangıçta "adi bir deniz olayı" olarak değerlendirildiyse de Fransız kamuoyu ve hükümetinin tavrı karşısında Bozkurt-Lotus olayı siyasal bir zemine taşındı. Fransa'nın Türkiye'de yitirmiş olduğu kapitüler haklara yönelik özleminin ifadesi olabilecek iddialarına karşı, sorunun Lahey Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesini öneren Mahmut Esat, çalışma arkadaşlarıyla yaptığı titiz bir hazırlıktan sonra yaptığı savunmayla Divan'da Türkiye'nin haklarını tanıttı.

Mahmut Esat'ın altı yıllık Adliye Vekilliği süresince attığı radikal adımlar kimi çevrelerin tepkilerine neden oldu. Özellikle vekilliğinin son yılında rüşvet sorununa eğilmesi, bu konuda kovuşturmalar yapması ve yasal önlem alması tepkileri artırdı. Basın, Mahmut Esat aleyhine adeta bir karalama kampanyası başlattı. Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) yanlıları da ona karşı saldırıya geçti. Mahmut Esat, SCF lideriyle girdiği polemikte yalnız vekilliği süresince attığı adımların değil, yapılan devrimlerin de savunusunu üstlendi. Fethi Bey'in İzmir'de yaptığı konuşmanın ardından çıkan olaylar ve daha sonra yapılan kovuşturmalar Mahmut Esat'ı yıprattı. Devrime, Mustafa Kemal'e ve İsmet Paşa'ya yöneltilemeyen saldırılar Mahmut Esat'a yönlendirildi. "Niçin Cumhuriyet Halk Fırkası'ndanım?" başlığıyla verdiğimiz Ödemiş konuşmasında "öz Türk" kavramını kullanması da karşıtları için iyi bir silah oldu. Mahmut Esat, kendisine yapılan bu eleştirilerden CHP'nin zarar görmesi olasılığı karşısında istifa etme olgunluğunu gösterdi ve istifa mektubunda muhalefetle mücadelesini milletvekili olarak sürdüreceğini açıkladı.

1930'dan sonra kaleme aldığı yazılarında da liberalizme ve "serbestçilere", yolsuzluk yapanlara, masonlara, din istismarcılarına karşı yoğun bir savaş açtı. Kimi zaman eleştirilerini CHP'ye yöneltmekten de çekinmedi. Ekonomik

bunalımı yoğun olarak hisseden Türkiye'de CHP'nin kredi sorununa çözüm bulamadığına, devrimi Türk halkına mal edemediğine, mal etmek için gerekli olan önlemleri almadığına, ekonomide ılımlı devletçiliği benimsemesine karşın bu söylemin dışına çıkarak istikrarsız bir politika izlediğine dikkat çekti. Her türlü ekonomik sıkıntının kaynağı olarak ekonomik bunalımın gösterilmesine karşı çıktı, böyle bir düşüncenin halkı rahatlatacak önlemleri almayı geciktirdiğine işaret etti. Türkiye'nin kendi koşullarına uygun önlemleri alması, önlemleri belirleyebilmek için sorunların açıkça ortaya konması, bunun için de halka gerçeklerin anlatılması gerektiğini belirtti. CHP'nin ihtilali "halk için" yaptığını vurgulayarak, hükümetten üreticilerin sorunlarını bir an evvel çözmesini, borçları taksite bağlamasını, tefecilerle, vurguncularla mücadele etmesini ve işçi sorunlarına çözüm getirecek bir iş yasasını hemen çıkarmasını istedi. Bunalım koşullarının Parti'nin halktan yana olduğunu göstermesi, halkla bütünleşmeyi sağlayabilmesi için iyi bir fırsat olduğuna dikkat çekti.

İç politikada üreticiden yana tavır sergileyen Mahmut Esat, dış politikada ulusalcı tavrını sürdürerek Hatay sorununu Meclis ve kamuoyu önünde tartıştı. Hatay'da Türklere yapılan işkencelere dikkat çekerek, Hatay için tek çıkar yolun Anavatan'la birleşmek olduğunu vurguladı.

1930'lu yıllar Avrupa'da gerginliğin doruğa ulaştığı yıllardı. Mahmut Esat, devletlerin var olan gerginliğin sıcak çatışmaya dönüşmesini önlemek yolunda uygulamaya koydukları silahsızlanma politikalarını gerçekçi bulmadı. Aksine, her zamankinden fazla silahlandıklarını örnekleriyle ortaya koydu. Hitler'in Avrupa'da işgallere başladığı ve savaş Mihver devletleri lehine geliştiği sırada bile galip çıkan tarafın İngiltere olacağı öngörüsünde bulundu. Savaşa girme konusunda Türkiye'ye yapılan baskılar karşısında tarafsızlığın korunmasından yana tavır aldı.

1930'lar aynı zamanda Mahmut Esat'ın akademik ve devrimci kimliğini bütünleştirdiği yıllar oldu. Kemalizmin sistemleştirilmesinin hız kazandığı bu yıllarda İstanbul İnkılâp Enstitüsü ile Ankara İnkılâp Kürsüsü'nde Türk Devrimi'nin hukuksal tarihini anlatmakla görevlendirildi. Bir yandan arı Türkçesi, heyecanlı ve coşkun anlatımıyla kendisini dinlemeye gelen binlerce öğrenciye yeni Türkiye Devleti'nin kurtuluş ve kuruluş aşamalarını geniş bir perspektifle anlatıp devrimin ideolojik yapısını ortaya koymaya çalışırken, öte yandan aynı dersleri halkevlerinde yineleyerek devrimin yığınlara aktarılmasında da etkin rol oynadı. Hukuk Fakültesi'nde verdiği Devletler Genel Hukuku ve İnkılâp Tarihi dersleri ile Siyasal Bilgiler Okulu'nda verdiği Anayasa Hukuku derslerinde de aynı coşku ve heyecanını korudu. 1941'de milletvekillerinin öğretim üyeliği yapamayacağına ilişkin olarak alınan karar üzerine öğretim üyeliği görevinden ayrıldı. Bu tarihten sonra *Atatürk İhtilali* adını verdiği kitabının

ikinci cildini tamamlamaya yöneldi. İlk gençlik yıllarından itibaren gündeminden düşürmediği Türklük ülküsüyle ülke sorunlarına eğilmeyi sürdürdü. Toplumsal bir yaraya değindiği "Yürekler Acısı" adlı makalesini tamamladıktan beş dakika sonra geçirdiği beyin kanamasının ardından da yaşamdan ayrıldı.

Mahmut Esat, tam bağımsız yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşunda ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılanmasında düşün ve eylem adamı olarak etkin bir rol oynadı. Atatürk İhtilali'nin demokratik olduğunu savundu. Demokrasiyi döneminin anlayışına paralel olarak halk egemenliği olarak algılamakla birlikte yalnız siyasal alanda değil, ekonomik ve toplumsal alanlarda da halkın egemen olmasını gerekli gördü. Halkın siyasal egemenliği ekonomik gücü elde etmek için kullandığını, ekonomik açıdan halkı mutlu etmeyecek bir sistemin demokrasi olamayacağını ileri sürdü. Liberalizmi benimseyen bir devletin demokratik olamayacağı gibi emperyalist düşüncenin de demokrasiyle bağdaştırılamayacağını savundu. Ona göre demokratik devletler, ekonomiye müdahale eden devletler olabilirdi, zira eşitlik ancak bu şekilde sağlanabilirdi. CHP'nin halkçı ve devletçi olması, cumhuriyeti benimsemesi, Türk rejiminin demokratik olduğunun göstergesiydi. Eskiyi hızla tasfiye eden ve yerine modern bir devlet kuran, modern bir ulus yaratan, insanlar arasında sınıf, ayrıcalık, fark tanımayan bir sistem yalnızca demokrasi olabilirdi. Mahmut Esat, çok partili yaşamı demokrasiler için bir zorunluluk olarak görmedi. Hatta Türkiye için sakıncalı buldu. Türkiye'nin devrim sürecini tamamlamadığına, bu süreç tamamlanmadan ortaya çıkacak muhalefetin, tüm iyi niyetine karşın, devrim düşmanlarının ocağı durumuna geleceğine ve devrimden ödün verileceğine dikkat çekti. Nitekim, Türkiye'nin çok partili yaşamı benimsemesinden sonraki gelişmeler bu öngörüdeki haklılığı ortaya koydu. Bununla birlikte Mahmut Esat için "tek partililik" de kalıcı değildi.

Demokrasinin özgürlükler rejimi olduğunu vurgularken, kişisel özgürlüklerin toplumun özgürlüklerinin önüne geçmemesi gerektiğini belirten Mahmut Esat, bu düşünceleriyle, insanların özgürlüklerini sağlayabilmek için kendi kişisel özgürlüklerinin önemli bir kısmını devlete vermeleri gerektiğini savunan Alman idealistlerine yakın durdu.

Demokrasilerin karşısında yer alan rejimlere getirdiği yorumlar ise oldukça dikkat çekiciydi. Marx'ı dava adamı, hukuk ve ekonomi "dâhisi"; Mussolini'yi yüzyılın büyük adamlarından biri olarak değerlendiren Mahmut Esat, gerek komünist gerekse faşist ideolojinin en güçlü olduğu bir dönemde, daha 1931'de, her iki rejimin de yıkılacağını, komünizmin belki "sol bir demokrasi" olacağını, ama faşizmin demokrasiye teslim olup tarihin sayfalarına gömüleceğini savundu. Sosyal devlet ilkesini göz ardı eden, güçlü ülkeler karşısında güçsüzleri esir konuma getiren ve her türlü suiistimallere açık olan saf bir liberaliz-

min de yaşamını sürdüremeyeceğini, sosyalizmin etkileriyle pek çok öğretisinin aşınacağını savladı. Mahmut Esat'a göre geleceğe yön verecek tek ideoloji Kemalizmdi. Zira Kemalizm, bir devletin yaşamını sürdürmesi için gerekli olan tüm donanıma sahipti.

Atatürk'e ve onun önderliğinde girişilen ihtilale yürekten inanmış bir devrimci olan Mahmut Esat, Türk İhtilali'ni sistemleştirmeye 1920'de *Anadolu'da Yeni Gün* ve *Hâkimiyeti Milliye* gazetelerinde yazdığı ilk yazılarıyla başladı ve bunu yaşamının sonuna dek çeşitli gazete yazılarıyla sürdürdü. Kemalizm kavramını ise ilk kez 1932 yılında kullandı. Bu çabaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 1920-1923 yılları arasında ulus egemenliği ile tam bağımsızlıkçı düşünce ve antiemperyalist tavrı ön plana çıkardı. Arka planda ise Türkiye Halk Devleti'nin laik ve ulusal bir devlet olarak yapılanmasını öngördü. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 1930'a kadar olan dönemde düşünce ve eylemi bir arada işleyerek modern devlet ve toplum yapısının kurulması yönünde etkin rol oynadı. 1931'den sonra ise ihtilalle birlikte altı ilkeyi açıklamaya, dolayısıyla da Kemalizmi doğru yorumlamaya çalıştı.

Mahmut Esat, halkın egemen olmadığı bir devlette milliyetçilikten de, halkçılıktan da söz edilemeyeceğini, cumhuriyetin, gerçek halkçılığın ve gerçek milliyetçiliğin hukuksal ifadesi olduğunu ve Türkiye'nin daha Erzurum Kongresi'nde bu konudaki kararlılığını ortaya koyduğunu düşünüyordu. Ona göre, cumhuriyetçiliğin benimsenmesi, Kemalizmin demokratik olduğunun da kanıtıydı.

Kemalizm, kültürü, tarihi, dili ve âdetleri bir olan ulus için ve o ulusun yükseltilmesi için milliyetçiydi. Mahmut Esat, devletin güçlü ve meşru temellere oturabilmesi için ya tek bir ulustan oluşmasını ya da rıza ve ortak çıkarlarda birleşmesini zorunlu gördü. Milliyetçilikte emek unsurunu öne çıkardı. Kemalist milliyetçiliğin "salgıncı/emperyalist" olmadığını sık sık vurguladı. Kemalist Türkiye'nin başkasının topraklarında gözü olmadığını, ancak bir karış toprağı için savaşı göze alabilecek kadar da korkusuz olduğunu belirtti. Bununla birlikte Türk dünyasıyla kültürel birliğe değer verdi. Mahmut Esat, Kemalist milliyetçilikte dile ve kültüre de büyük önem verdi. Türk olmak ve haklarından yararlanmak için de "Türk harsının" samimi olarak benimsenmesini istedi. Öz Türkçe konuşmayı ve yazmayı ulusun benliğini bulması için gerekli gördü; ulusal birliğin simgesi olarak nitelediği Türk tarihine ve Türk diline yönelik çalışmaları yazılarıyla destekledi. Ulusal bir nitelik taşımadığı gerekçesiyle mason localarının kapatılması yönünde yoğun bir uğraş verdi.

Demokrasi ile halkçılığı eş anlamda kullanan Mahmut Esat, halkı geleceği hakkında karar verme yetkisiyle donatan Kemalizmin temel özelliğinin halkçılık olduğu kanısındaydı. Cumhuriyetin ilanı ise halkın egemen olduğunun ifadesiydi. Toplumsal sözleşmenin gereği olan Kemalist halkçılık, halkın yalnızca

siyasal değil, ekonomik egemenliğini de öngörüyordu. "Her şey halk için ve halkla beraber" ilkesinden yola çıkarak halkın mutluluğunun devletin müdahalesiyle sağlanacağı kanısındaydı. Bu yaklaşımıyla 1930'lu yıllarda halkçılığı devletçilikle bütünleştirmeye çalışan Kadroculara adeta öncülük etti. Ona göre halkçılık, bir sınıf çıkarı ve egemenliği değildi. Kemalizm, sınıfsız bir toplum yapısı üzerine oturmuştu. Esas olan işbölümü ve dayanışmaydı. Sınıfsız, kaynaşmış bir Türk halkı tanımlarken de "Türkler" ve "Türkiyeliler" kavramlarını yan yana kullandı. Kullandığı "Türkiyeliler" kavramı ayrıştırıcı değil, birleştirici bir öz taşıyordu. Kemalist halkçılığın siyasal boyut olarak ulusun egemenliğini, ekonomik boyut olarak devletçiliği ve toplumsal boyut olarak da sınıfsız, ayrıcalıksız, eşitlikçi bir toplum yapısını öngördüğünü belirtti.

Daha ihtilal günlerinde Türkiye için devlet sosyalizmini/devletçiliği/devlet müdahaleciliğini öngören Mahmut Esat, Kemalist devletçiliğin yalnızca ekonomik olarak algılanmasına karşı çıktı. Devletçiliği, halkçılığın ve milliyetçiliğin zorunlu bir sonucu olarak gördü. Kemalist devletçiliğin hem toplumsal hem de ekonomik bir içeriğe sahip olduğunu, eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya, eğitimden sağlığa, bayındırlıktan toplumsal hizmetlere kadar tüm yurttaşları eşit olanaklarla donatmaya dönük bir işleve sahip olduğunu vurguladı ve sanayi devriminin de bu anlayışla gerçekleştirilebileceğini öngördü.

İlk gençlik yıllarından itibaren laik düşüncesini ortaya koyan, laik devlet ve toplum yapısına olan özlemini dile getiren Mahmut Esat, ihtilalin ilk günlerinden itibaren yeni devletin dinden arındırılmasını savundu. Daha hilafetin kaldırılmadığı, kaldırılmasının dillendirilmediği bir ortamda ısrarla hilafet kurumunun halkın ve ulusal bilincin üzerinde bir yük olduğuna, mektep-medrese ikiliğiyle ulusal bir devletin kurulamayacağına, çağdaş uygarlığa girmek amacıyla başlatılan Türk İhtilali'nde vicdan özgürlüğünün sağlanmamasının ihtilalin amacına ters düşeceğine dikkat çekti. Türkiye'yi laikliğe taşıyan yasaların çıkarılmasının ardından, irticanın Türkiye'de yaşama şansı olmadığını vurguladı. Laiklik olmaksızın ulusal bir politika izlenemeyeceğini, laik hükümet kurabilmek için de Türk milliyetçiliğini mutlaka benimsemek gerektiğini belirtti. Bu nedenle ibadet dilinin Türkçe olmasını zorunlu gördü. Kur'an'ın Arapça olarak yanlış okunduğuna, dinleyenlerin anlamadığına, Türk halkının aklı ve bilinci gereği Allah'a söyleyeceğini bilmek ve Allah'ın söylediğini anlamak istediğine, Kur'an'dan örnekler vererek İslam dininin de bunu emrettiğine dikkat çekti. "Sarıklı yobazlar"ın Türkçe ibadete karşı çıkmalarının nedeninin Türk ulusunu din adına sömürmek isteği olduğunu vurguladı. İhtilali benimsemiş gibi görünüp "sarıklı yobazlarla" el ve gönül birliği yapan "sarıksız yobazlar"ın ise Kemalist Devrim'in en büyük düşmanı olduğuna, bunların CHP'nin içinde bile önemli sayıya ulaştıklarına dikkati çekti.

Devrimcilik, Mahmut Esat'ın kişiliğiyle özdeşleşmişti. Yeni devletin yalnız şekilde değil, özde de değişiklik yapması gerektiği tezini işledi. Türk Devrimi'ni bir bütün olarak gördü; devrimin ortaya koyduğu ilkelerin birbirinden ayrılamayacağını ve Türk Devrimi'nin henüz tamamlanmadığını belirtti. Türk halkına yol gösteren Mustafa Kemal Paşa'nın izinden gidildiğinde başarıyı kesin gördü. Devrimin hedefinin daima ileride olduğunu, eskiye dönmek düşüncesinin Türk ulusu için ölümle eş anlama geldiğini, hiç kimsenin Türk ulusunu geriye, sağa götürmeye hakkı olmadığını, Türk ulusunun yalnızca ileriye, sola götürülebileceğini ısrarla savundu. Kemalizm, geriye dönmemeyi, kesin adımlarla ilerlemeyi öğütlüyordu. Devrim, gücünü eski olandan değil, yeni olandan almalıydı. Devrimin, yeniliklere doğru ilerledikçe düşmanlarının da artacağına dikkati çeken Mahmut Esat, devrimi koruyacak önlemlerin alınmasını, halkın ve gençliğin bu konuda bilinçlendirilmesini, devrimden asla ödün verilmemesini, devrim adımları üzerinde pazarlık yapılmamasını ve yapılmasına izin verilmemesini istedi. Bunun için de Türk gençliğine organize olmasını ve kendisini yetiştirmesini öğütledi.

İhtilalin ilk gününden itibaren Mahmut Esat'ın öne çıkardığı ilke ulusal egemenlik oldu. Demokrasiyle eş anlamda kullandığı ulus egemenliğini ise halkçılığın gereği olarak gördü. Cumhuriyeti benimsemeyen bir sistemin demokrasiyi yürütemeyeceğini, laikliği temel almayan bir sistemin ise ulusal olamayacağını savundu. Bu yapı temel alınarak oluşturulan bir devletin yaşamını sürdürebilmesi için de temeli koruyarak sürekli gelişmeyi hedeflemesi gerektiğini belirtti. Halkla beraber halk için kurulan bu sistemde halkın mutluluğunun ise ekonomik ve toplumsal alanlarda devletçiliğin benimsenmesiyle olanaklı olabileceğini, bunun da sosyal devlet olmanın gereği olduğunu vurguladı ve Kemalizmin ulusal, sol bir ideoloji olduğunu ortaya koydu.

Mahmut Esat, kaynağını Türk tarihinden alan Kemalizmin kendisinden önce var olan tek bir düşünce sistemine dayandırılmadığını, Türk ulusunun gereksinimleri, çağın gerekleri dikkate alınarak geliştirilmiş bir sentez olduğunu ortaya koydu. Kemalizmin siyasal açıdan milliyetçi, cumhuriyetçi, laik; ekonomik açıdan ise devletçi ve halkçı, aynı zamanda devrimci ilkelere dayanan, meşruiyetini halktan alan otoriter bir demokrasi olduğu, bu özellikleriyle de geleceğe yön verecek, uluslara örnek olacak gerçekçi ve dinamik bir ideoloji olduğu kanısındaydı.

Doç. Dr. Şaduman Halıcı
Eskişehir – 2014

ATEŞ HIRSIZININ DÖNÜŞÜ

Yıl 1957, Gazi Eğitim Enstitüsü'nün kütüphanesinde hademe kadrolu çalışıyordum ve Ankara Hukuk Fakültesi'nin birinci sınıfına kayıtlıydım.

Bir gün, istenen bir kitabı raflarda ararken *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi* adlı bir kitap buldum. Ciltli, sert kapaklı, büyük boy, iyi kâğıtlı bir kitap. Yazarının adı Max Beer. "Rus salatası"nın "Amerikan salatası"na çevrildiği, Komünizmle Mücadele Derneği'nin ortaya çıkmaya başladığı yıllar. Tehlikeli bir kitap, ama çeviriyi Türkiye Cumhurbaşkanlığı Özel Kalemi'nden Zühtü Uray yapmış, 1941 yılında Maarif Vekâleti tarafından yayımlanmış ve önsözünü de Atatürk'ün Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt yazmış. Nasıl olur, bu nasıl iş diye düşündüm. Kitabın Atatürk'ün önerisi üzerine dilimize çevrildiğini nereden bilecektim.

Kitabı yanıma aldım ve önsözü okumaya başladım:

> "Hemen her ülkede, hatta Yunanistan ve Bulgaristan gibi komşu ülkelerde bile sayısız çevirileri ve yorumları yapılmış olan Karl Marx'ın *Kapital*'inin, bizde, anlaşılmaz bir iki broşüründen başka bir şey yoktur. Nerede kaldı ki, biz, Anayasamızla devletçiliği kendimize mal etmiş bulunmaktayız. Bunun anlamı, devlet sosyalistliğini kendimize mal etmiş olmaklığımızdır. Şu halde, kısmen olsun *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi* yeni Türk Devlet İlkelerinin nedenlerini ve edebiyatını oluşturuyor."[1]

1 Max Beer, *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi*, çev. Galip Üstün, Kaynak Yayınları, Kasım 2012, s.16.

Mahmut Esat Bozkurt şu cümleyi de yazmış:

"Klemanso,[2] 9. Konferans'ta[3] der ki: 'Cumhuriyetçi ve demokrat doğdum ve öyle öleceğim. Fakat şunu itiraf etmeliyim ki, demokrasinin haykıran acılarını Marx'ı okuduktan sonra duyabildim.'"[4]

Nasıl olur, bu nasıl iş diye düşündüm, bir kez daha ve hemen karar verdim: Mahmut Esat Bey de Karl Marx'ı beğeniyor.

Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi yüreğimde ve beynimde sulak ve bitek bir toprak buldu. Kültürümün temelini oluşturdu. Kitabı bitirdiğim zaman, hükümetlerin zihinsel yapıları ve uygulamaları ne olursa olsun Kurucu Babalar'ın kurduğu Türkiye Cumhuriyeti "Sol"da bir cumhuriyettir. En azından merkezin solundadır ve sola açıktır. Rejimin yapısı ile hükümet erkânını birbirinden ayırdığımda 21 yaşımdaydım. Ve Max Beer, Zühtü Uray ve Mahmut Esat Bozkurt'a borçluydum. Borçluyum!

Mahmut Esat Bozkurt'u çok uzun yıllar aydın bir devlet adamı olarak düşündüm ve saygı duydum. Büyüklüğünün henüz farkında değildim. Taa *Atatürk İhtilali*'ni[5] okuyuncaya kadar. Ama Kaynak Yayınları tarafından yayımlanan öteki kitapları[6] okuyunca bir "fenomen"le karşı karşıya olduğumu iyice anladım. Mahmut Esat Bozkurt, Fransızların "érudit"[7] dedikleri türden bir insandı.

Avrupa Birliği'nin, ABD "fondation"larının yönlendirmesiyle "tarihimizle yüzleşelim", "geçmişimizle barışalım" şenlikleri başlayınca, neoliberallerin, solcu dönmelerinin, AKP askerlerinin Mahmut Esat Bozkurt'u kıtır kıtır kestiklerine tanık olduk. Bu iz sürücülere, hafiyelere göre Mahmut Esat Bozkurt neredeyse bir Mussolini, bir Hitler'di. Irkçıydı, Türkçüydü, Turancıydı, Yahudi düşmanıydı... Türlü nedenlerle yeminli Cumhuriyet düşmanı olduklarını bildiğim bu insanlar, neden ona saldırıyorlardı? Saldırıyorlardı, çünkü Cumhuriyet'in Mustafa Kemal'den sonra en büyük ikinci düşünce kaynağı, fikir babası ve uygulayıcısıydı. Çomarlar işte bu nedenle saldırıyorlardı Mahmut Esat Bozkurt'a.

Daha önce Medeni Kanun'la ilgili yazılar[8] yazmıştım hakkında, ama öfkeyle oturup "Mahmut Esat Bozkurt Gerçeği"[9] adlı yazıyı yazdım:

* * *

2 Georges Benjamin Clemenceau (d. 28 Eylül 1841 - ö. 24 Kasım 1929) Fransız devlet adamı, doktor ve gazetecidir. Fransa başbakanı olarak 1906-1909 ve 1917-1929 yılları arasında görev yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın son yılında Fransa'ya liderlik etmiştir ve Versailles Barış Antlaşması'nın yapılmasında önemli bir rol oynamıştır.

3 Radikal Parti'nin 7-10 Ekim 1909 tarihli 9. Kongresi olmalı. (Y.N.)

4 Max Beer, s.17.

5 Kaynak Yayınları, 1995; 2003; 2014.

6 *Aksak Demir'in Devlet Politikası/ Timurlenk Üzerine İnceleme*, Şubat 2005; *Masonlar Dinleyiniz!*, Ağustos 2005; *Türk İhtilali'nde Vatan Müdafaası*, Haziran 2006; *Liberalizm Masalı*, Mayıs 2008.

7 Derin bilgili; büyük bilgin, uzman.

8 *Hürriyet*, 17 Şubat 2009.

9 *Hürriyet*, 11 Mayıs 2010.

"1892 yılında Kuşadası'nda doğan Dr. Mahmut Esat Bozkurt, Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuki temellerinin atılmasında en büyük payı olan bir devlet adamı ve Türk Devrimi'nin ideolojisi olan Kemalizmin belli başlı kuramcılarından biridir.

İsviçre'nin Fribourg Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 'Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine' adlı doktora tezi ve 'Summa Cum Laude' (pekiyi, en üstün) onur derecesiyle hukuk doktoru olmuştur. 1919'da Anadolu'ya dönüp Kuşadası bölgesinde Kuvayı Milliye'yi kurarak Milli Mücadele'ye katılmıştır.

1922'de Rauf (Orbay) Bey kabinesinde 30 yaşında iktisat vekili olmuş, 17 Şubat 1923'te İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi'ni toplamıştır. 1924 yılında Adliye Vekilliğine getirilen Mahmut Esat Bozkurt, 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi'ni de kurmuştur.

17 Şubat 1926 günü TBMM'de oybirliğiyle kabul edilen Medeni Kanun'un mimarıdır. Türk Ceza Kanunu, Kabotaj Kanunu, Ticaret Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk sisteminin temel yasaları onun bakanlığı döneminde ve 1926 yılında hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Bu yanardağ 1943 yılında toprağa verildi.

İstanbul Barosu Mahmut Esat Bozkurt adına bir hukuk ödülü kurmuş. Mahmut Esat Bozkurt adına ödül kurmayıp Nemrut Mustafa adına mı kuracaktı? Ama, vay sen misin böyle bir ödül kuran ve bu ödülü 2010 yılında HSYK Başkan Vekili Kadir Özbek'e veren?!

Meğer Mahmut Esat Bozkurt faşist ve Nazi ırkçısı imiş! *'Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da Türklere hizmetçi olmaktır, köle olmaktır!'* diyesiymiş.[10] Dolayısıyla bu ülkede yaşayan milyonlarca Pomak, Kürt, Laz, Çerkez, Boşnak, Ermeni, Arnavut, Arap ve Roman'a hakaret etmekteymiş. İnternette bu ve bunun gibi cümleler var. Ama (kara çalma ve iftiraların)[11] çoğunun kaynağı yok. Verilen kaynakların tamamına yakını da ya uydurma ya da yanlış.

Örneğin *'Ariler medeniyet kurucularıdır. İdealistlik, o kuvvettir ki, Arilerin üstünlüğünü gösterir. Yahudi, Ariliğin en bariz zıddıdır. Yahudiler, göçebe değil sığıntıdır. Irkın muhafazası mevcudiyetinin gayesidir. Köylülük ırkın ambarı, mahfazasıdır'* diyesiymiş. Bu cümle onun Nazi hayranı olduğunun en kesin belgesi imiş!

---

10 Mahmut Esat Bey'in Ödemiş nutku içinde yer alan ve *Anadolu*'da (18 Eylül 1930) yayımlanan cümlesi *"Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır"* şeklindedir. "Türklere" sözcüğü yoktur. *Toplu Eserler*'in 2. cildinde "Niçin Cumhuriyet Halk Fırkası'ndanım?" başlığıyla yer alan söz konusu nutuk için bkz. *Anadolu* gazetesinden fotokopisini aktaran: Yrd. Doç. Dr. Şaduman Halıcı, *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.590-591.

Mahmut Esat Bey'in bağlamından koparılan bu sözü üzerine yapılan eleştiri ve saldırılara *Anadolu* gazetesi (21 Eylül 1930) aracılığıyla verdiği cevap bu yazının sonundadır. (Y.N.)

11 Anlam karışıklığını önlemek için bu yazıda tarafımdan eklenmiştir. (Ö. İnce)

Ama kaynak yok. Kaynağı ben vereceğim: Mahmut Esat Bozkurt'un *Atatürk İhtilali I-II* (Kaynak Yayınları, s.50).[12] M.E. Bozkurt'un yazdığı bu cümle Hitler'e ait olup bir eleştirel aktarmadır ve onunla hiçbir ilişkisi yoktur. Mahmut Esat Bozkurt, Max Beer'in *Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi*'ni Zühtü Uray'a çevirtip bir önsöz yazmış ve 1941 yılında Maarif Vekâleti'ne yayımlatmıştır. Şimdilik bu kadar!

Ancak, *'Türk'ün en kötüsü, Türk olmayanın en iyisinden iyidir. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nun bahtsızlığı, çoğunlukla, kaderini Türklerden başkasının idare etmiş olmasıdır'* (s.134)[13] da demiş. Haksız mı? Siz ne düşünüyorsunuz?

İslamcılar ve Kürtçüler *'Türk'ün en kötüsü, Türk olmayanın en iyisinden iyidir'*'i alıp gerisini atıyorlar. Amaç: Cumhuriyet'in dünya çapında hukukçusunu ırkçı ilan etmek!"

***

Saldırılar dinmiyordu. Cumhuriyet'e, Atatürk'e, İnönü'ye, devrimlere, CHP'ye çatmak isteyenler, yallah deyip Mahmut Esat Bozkurt'a saldırıyordu. Meğer Bozkurt soyadını Turancı-ırkçı olduğu için almışmış. Bozkurt-Lotus davasından haberleri bile yoktu. Bu alçak ağız ve kalemleri susturmak için 10 yazılık "Mahmut Esat Bey Neden Bozkurt"[14] başlıklı bir dizi yazdım.

Yazı iki bakımdan etkili oldu: İlkin, kara çalıcılar biraz ürkmeye başladılar; ikincisi, öteki yazarlar ve sosyal medya için malzeme oldu, dolaşıma girdi.

Derken, elinizde ilk cildini tuttuğunuz dev boyutlu dört ciltlik eserin derleyicisiyle, Şaduman Halıcı ile tanıştım. Bana, *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)* adlı kitabını gönderdi. Ardından ziyaretime geldi.

Kendisini kutladıktan sonra, Mahmut Esat Bey'in makalelerinin Kaynak Yayınları'nın yayımladığı kitapçıklardan ibaret olup olmadığını sordum. Gazete ve dergilerde yayımlanmış binlerce sayfalık makalesi olduğunu, bunları kendisinin derlediğini, yeni Türk harflerine çevirdiğini ve yayımlayacak "babayiğit" bir yayıncı aradığını söyledi.

"Yayıncıyı bulmayı siz bana bırakın!" dedim.

Başta Genel Yayın Yönetmeni Sadık Usta ve editör Kurtuluş Güran olmak üzere Kaynak Yayınları bu dev esere sahip çıktı ve Şaduman Halıcı'nın titiz ve dikkatli emeğini tamamladı.

Okur, makaleleri izledikçe, Cumhuriyet'in dehasını çok iyi anladığı ve onu her türlü saldırıya karşı koruduğu, koruyucu önlemleri almaya çalıştığı için

12 Yeniden Gözden Geçirilmiş 7. Basım, s.60.
13 Yeniden Gözden Geçirilmiş 7. Basım, s.147.
14 *Aydınlık*, 4-15 Mart 2013.

mürteci tayfasının saldırı ve iftirasına hedef olmuş çok boyutlu, çoğul ve çağının çağdaşı bir *demiurgos*'la[15] karşı karşıya olduğunu anlayacaktır. Mahmut Esat Bozkurt'u bir "demiurgos" (epitken) olarak tanımlamam, lütfen, bir abartı, bir süsleme olarak görülmesin. İktisat ve Adalet bakanı olarak yapıp ettiklerini, pek emin değilim ama, bir başkası da yapabilirdi diyelim. Elinizde tuttuğunuz ve bunu izleyecek olanlarla dört ciltlik bu dev eseri yaratacak bir başka kimse var mıydı ülkede, işte bunu yanıtlamak çok zor. Bence, yaşadığı dönemde, ülkede, onun derinliğinde, uyanıklığında, onun adanmışlığında, çok boyutlu bir başkası yoktu.

Bunu anlamak için ilgilendiği ve irdelediği konuları adlarıyla anmak yeter: Tarih, Osmanlı tarihi, ekonomi, köy, köylülük, köy kalkınması, yeni Türkiye'nin anlamı, Türk Devriminin ilkeleri; halk, halkçılık, halk devletinin ilkeleri, halk devletinin politikaları, yönetim sanatı, ulusal eğitim, yeni Türkiye'nin davası ve emperyalistler, Sevr ve Ortadoğu barışı; köy bankaları, çiftçi ortaklıkları, demiryolları; Cumhuriyet yasaları, Şeyh Sait isyanı ve Takrir-i Sükûn Yasası, irticayla mücadele...

Kuşadalı Mahmut Esat imzalı ilk yazı "İktisat (İktisat İlmi Nasıl Kuruldu)", 3 Şubat 1909 tarihli *Hizmet* gazetesinde yayımlanmış. Mahmut Esat 17-18 yaşında. Şaşırtıcı bir kavrayış ve bireştirim (sentez) gücü.

Türkiye bazı bilimsel deyim ve tanımları onun ağzından duydu, kalemi sayesinde öğrendi.

"Türkiye Halk Devleti" ne demek?

"Türk Üreticileri Birleşiniz!" de ne demek? Komünist Partisi Manifestosu kokmuyor mu?

> "Yeni devlet, halkçı ve demokrat olabilmek için halka kendini yönetecekleri seçme olanağını vermeliydi. Zira 'Türk İhtilali'nin ideali, yalnız ve yalnız Türk halkını, Türk üreticilerini efendi yapmak, onları kayıtsız ve şartsız her şeye hâkim kılmaktı.'"[16]

---

15 *Akl-ı Faal* ya da *Demiurgos*, birçok kültürde görülen dünyayı oluşturan ilaha eski Yunan tradisyonunda verilen addır. Bu ad "insanlar" anlamındaki "demos" sözcüğü ile "iş" anlamındaki "ergon" sözcüğünden türetilmiş olup, "insanlar için imal eden, şekil veren, mimar" anlamına gelmektedir. Fakat bu ilahın Yaratıcı olmadığı da belirtilir. Akl-ı Faal'in en belirgin özelliği bir şeyi yoktan var etmemesidir; yaratmaz, yoktan bir şey var etmez, fakat yaratılmış olana biçim vererek bir şeyler meydana getirir, yaratılmış olanı düzenleyerek yeni yeni şeyler meydana getirir. Dünyayı da böyle, biçimlendirerek ve unsurlarını düzenleyerek oluşturmuştur. Bu ilah sembolünün, özellikle Platoncular ve Gnostikler'ce kullanılmış olduğu görülmektedir.
Platon'un Timaeus'u Akl-ı Faal'i sınırsızca hayırsever olarak anlatmaktadır. Bu sebeple Akl-ı Faal mümkün olduğunca iyi bir dünya var etmek istemektedir, ancak Akl-ı Faal dünyayı kaotik ve belirsiz bir olmama halinden oluşturduğu için dünya asla mükemmel olamamaktadır.

16 Yrd. Doç. Dr. Şaduman Halıcı, *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt*, s.513.

"Türk İhtilalinin Düsturları" bağlamında okuyacağınız yazılarda kullanıldığını göreceğiniz bu kavramlar Türk halkı ve aydınları için çok yeni kavramlardı.

"Milli bir Türk halk devleti" de ne oluyor? Milli olmayan devlet olur mu? Kapitülasyonlar varsa devlet elbette milli olmaz; hükümet ve yandaşları devleti ve halkı soyarsa o devlet elbette milli olmaz.

Yeni Türk devletinin devrim yasalarının ve Kemalizmin altı ilkesinin (cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık) Mahmut Esat Bozkurt'un makalelerinde tomurcuklanıp boy attığına tanık olacaksınız. Derin bir bağlılık ve aşkla kullandığı, kimilerine fena halde batan "Türk" isim ve sıfatını ne anlamda ve neden kullandığını görüp, belki, mutlu olacaksınız.

"Kemalizmin ikinci kuramcısı" tanımlamasının mucidi olduğumu sanıyordum. Meğer çok daha önce ama değişik biçimde kullananlar olmuş. Örneğin Cahit Tanyol özsözünde Mahmut Esat Bozkurt için "Kemalizmin ilk kuramcısı (teorisyeni)" dedikten sonra, "Kemalizmin ikinci kuramcısı" sıfatını Niyazi Berkes için kullanıyor.[17] "Bozkurt, insanın insanı sömürmesi konusunda kesin olarak Marks'çı doktrini savunuyor; ve bunun aksine söylenecek sözleri şarlatanlık sayıyor ve bu konuda yerli birçok örnek veriyor" cümlesini de Tanyol'un önsözünde okudum.[18] Siz de, hangi sayfada olacak bilmiyorum ama, bu dev eserin sayfalarında okuyacaksınız. "Gerçekleri, bunlar aleyhimizde de olsa olduğu gibi ortaya koymak bizim belli başlı kuvvetimizdir. Saklamak, korkmak yalnız zayıfların huyudur" diyen bir öncünün kaleminden.

Karşıdevrimci tayfa, tarihle, Kemalizmle yüzleşirken(!), Cumhuriyet'i vurmak için, Mahmut Esat Bozkurt'un bağlamından kopartılmış "Öz Türk olmayanların hakkı hizmetçiliktir, köleliktir" sözünün üzerine mal bulmuş Mağribi gibi sarılırlar.

Mahmut Esat Bozkurt'un bu karalamaya verdiği cevapla yazımı bitireceğim:

"Ben Ödemiş nutkunda 'Bu memleketin efendisi Türklerdir. Öz Türk olmayanların hakkı hizmetçiliktir, köleliktir' demekle misafirlerimiz olan yabancıları kastetmedim. Esasen bir memleketin dahili siyasi münakaşalarında yabancıların yeri yoktur ve olamaz. Bu hak vatan evlatlarına aittir. Benim kastım anayasa icabınca Türk olup hâlâ Türkten başka milliyet iddia edenler varsa onlardır. Türk kültürünü samimi kabul edip de Türküm diyene sözüm yoktur!"[19]

Özdemir İnce
24 Mart 2014

---

17 Prof. Cahit Tanyol'un 1967 tarihli önsözü için bkz. Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, 3. basım, Kaynak Yayınları, Haziran 1995, s.20.

18 Bkz. *age*, s.18.

19 *Anadolu*, 21 Eylül 1930; *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt* içinde s.349.

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde yükseldiği ve onurla yüceldiği aydın kimliğinin simge isimlerinden biri olan Mahmut Esat'ı *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)* adlı çalışmamda ele almıştım. 2004 yılında Atatürk Araştırma Merkezi'nce yayımlanan, Mahmut Esat'ın düşünce ürünlerine ve uygulamalarına dayanan bu çalışmayı hazırlarken onun duygu ve düşüncelerini eksiksiz yansıtabilmek başat çabam olmuştu. Zira her paragrafı, her cümlesi, hatta her kelimesi, üzerinde düşünülmeye değer anlamlarla yüklüydü. Ancak çalışmanın örgüsü de belliydi.

Geniş bir kültür birikimini, eleştirel ve felsefi bakış açısını yansıtan Mahmut Esat'ın düşünce ürünlerini derlemek, böylece okuyucuya yaptığım ilk çalışmayla bu ürünleri karşılaştırma/sağlama yapma olanağı vermek öncelikli amacım oldu. Mahmut Esat'a ait kimi makalelere de daha sonra ulaşabildim. Hakkı Tarık Us'a ait süreli yayınların Beyazıt Kütüphanesi tarafından okuyucuya açılması eksik ve hataların giderilmesini sağladı. Pek çok kaynakta 1920 yılında "Yeşil Elma" başlığıyla kaleme alındığı belirtilen makalenin aslında "Kızıl Elma" başlığını taşıdığı da böylece ortaya çıkarıldı.

Mahmut Esat ilk gençlik yıllarından itibaren çeşitli gazete ve dergilerde pek çok yazı kaleme aldı. İlk yazılarında "Kuşadalı Mahmut Esat", "Kuşadası, M.E." imzasını kullandı. Milli Mücadele günlerine rastlayan milletvekilliği döneminde ise yazılarını "İzmir Mebusu Mahmut Esat" imzasıyla yayımladı. 1930'dan sonra ise daha çok "Mahmut Esat" imzasını kullandı. Bu yazılar/başmakaleler onun düşünce dünyasının genişliğini ortaya koymakla birlikte ona ait olmayan kimi

makalelerin de kendisine atfedilmesine neden oldu. Çoğu zaman Mehmet Esat Çınar, Seydişehirli Mahmut Esat ya da Esat Mahmut Karakurt ile karıştırıldı. Örneğin son dönemde yayımlanan kimi araştırmalarda *Türk Sesi* gazetesinde "M. Esat" ya da "M.E." imzasıyla yayımlanan makalelerin Mahmut Esat'a ait olduğu varsayılmış, bu yazılar üzerinden bir değerlendirmeye gidilmişti. Oysa bu yazılar gazetenin künyesinde de belirtildiği gibi *Türk Sesi* gazetesinin başyazarı Mehmet Esat Çınar'a aitti. Yine *Hikmet* gazetesinde 1911'de "M.E." imzalı "İctimaiyat/ Yanlış Telakkilerden: Taaddüd-i Zevcat", "Teracimi Ahval/ İslamda Meşahiri Hukukiyun" başlıklı makalelerin de Mahmut Esat'a ait olduğu iddia edildi. Şer'i hukukla ilgili olan bu yazıların Mahmut Esat'a ait olmasını iki nedenle kuşkuyla karşıladık. İlk olarak Prof. Dr. Zeki Arıkan'ın da belirttiği gibi Mahmut Esat, şer'i hukuk konusunda o günden önce ve sonra kalem oynatmamıştı. İkinci olarak kullanılan üslup da Mahmut Esat'ın üslubuna benzemiyordu. Yine İzmir'de yayımlanan *Fikirler* dergisinde "M. Esat" imzalı ve 1927 tarihli Türk dili ve dilde özleşme konulu makaleler de Mahmut Esat'a ait varsayıldı. Oysa, Mahmut Esat bu tarihten çok önce Bozkurt-Lotus davası için önce Fransa'ya, ardından Lahey Adalet Divanı'nda savunma yapmak üzere İsviçre'ye gitmiş, uzun bir süre yurtdışında kalmıştı. Makalelerin yayımlandığı tarihte de yurtdışındaydı. Söz konusu makalelerdeki üslup da Mahmut Esat Bozkurt'tan çok Mehmet Esat Çınar'a benziyordu. Çalışmamızda, özellikle Latin alfabesinin kabulünden önceki dönemde karşılaştığımız bu yanlışları da elimizden geldiğince gidermeye çalıştık. Kuşku duyduğumuz hiçbir yazıyı çalışmamızda kullanmadık. Mahmut Esat'ın attığı imzaya ve dipnotlarına sadık kaldık.

Başta tarih olmak üzere, siyaset bilimi, hukuk, iktisat ve dil alanında çalışma yapacaklar için temel kaynak niteliği taşıdığını düşündüğümüz Mahmut Esat'ın *Toplu Eserler*'ini yayımlamam konusunda beni yüreklendiren Prof. Dr. İhsan Güneş oldu. Mahmut Esat'ın geçtiğimiz yıl kaybettiğimiz kızı Gün Bozkurt Tekant'ın da en büyük arzusu bu çalışmanın basılmasını görmekti. Bununla birlikte kıvılcımı aleve dönüştüren, hayali gerçeğe eviren sevgili Özdemir İnce oldu. Bilgisayarımın hafızasında yıllardır bekleyen çalışmayı Kaynak Yayınları Genel Yayın Yönetmeni sevgili Sadık Usta ile buluşturdu. Sadık Usta heyecanla sahiplendi.

Toplu Eserler, ortak çabanın ürünü olarak sizlere ulaştı. Prof. Dr. Zeki Arıkan, Mahmut Esat'la ilgili her duyduğum kuşkuyu yanıtlayan bilim insanı oldu. TBMM Mikrofilm Arşivi, Milli Kütüphane, İzmir Ahmet Piriştina Kent Müzesi Arşivi, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Taksim Atatürk Kitaplığı tüm çalışanlarıyla destek verdi. Sevgili meslektaşım Yrd. Doç. Dr. Emin Elmacı kimi eksik gazetelere ulaşmama aracılık etme inceliğini gösterdi. Öğrencim sevgili Enes Akyıldız da İzmir'deki son gazete örneklerini sağladı.

Sevgili Musa Sarıkaya eski yazıdan yapılan çevriyazıları tekrar tekrar okudu, yeni yazılar buldu ve çevirdi. Sevgili Kurtuluş Güran, genç arkadaşların da yararlanabilmesi için çalışmamızı sadeleştirdi. Eser sadeleştirilirken, yalnızca günümüzde artık anlaşılmayan sözcüklerin bugünkü karşılıkları kullanıldı, yazarın ve dönemin dil üslubunun korunulmasına çalışıldı. Mahmut Esat'ın yazılarında atıf yaptığı Fransızca eser, yer ve kişi adlarının ve kavramların saptanmasında sevgili Gülay Sınacı desteğini esirgemedi. Eserin redaksiyonunu Gökçe Şenoğlu, sayfa tasarımını Güler Kızılelma yaptı. Kaynak Yayınları ailesi gülen yüzleriyle huzurlu bir çalışma ortamı yarattı. *Toplu Eserler* her birinin titizliği, emeği ve sahiplenmesiyle sizlere ulaştı. Sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Toplu Eserler dört cilt olarak tasarlandı.

I. cilt "Öğrencilik Dönemi (1908-1916)" ile "Yeni Türkiye Devleti'nin Kurtuluş ve Kuruluş Dönemi (1920-1924)" olarak iki bölümden oluşmaktadır.

II. cilt bakanlık yaptığı yıllara aittir; "İktisat Vekilliği Dönemi (1922-1923)" ve "Adliye Vekilliği Dönemi (1924-1930)" olarak iki bölüm halinde tasarlanmıştır.

III. cilt "Adliye Vekilliğinden Ayrılmasından Ölümüne Kadar (1930-1943)" geçen dönemi içermektedir.

IV. ve son ciltte ise "Kemalist İdeolojinin Sistemleştirilmesi"yle ilgili düşünce ürünlerine yer verilmektedir.

Esere Kaynak Yayınları tarafından eklenen dipnotlar, sonlarına parantez içinde yayıncının notu anlamında "Y.N." inisiyali eklenerek gösterilmiştir.

Engin bir kültür, yalın bir Türkçe ve şiirsel bir anlatımla Türk ulusunun kurtuluş savaşımının ve devrim felsefesinin işlendiği bu çalışmanın günümüze olduğu kadar geleceğe de ışık tutacağı kanısındayız.

Elinizdeki derleme Mahmut Esat'ın, Mustafa Kemal'in Türkiye Cumhuriyeti'ni emanet ettiği "Türk Gençliği"ne armağanıdır.

Doç. Dr. Şaduman Halıcı
Eskişehir - 2014

I. BÖLÜM

ÖĞRENCİLİK DÖNEMİ

(1908-1916)

EKONOMİK KONULAR

İktisat
(İktisat İlmi Nasıl Kuruldu)*

Fransızların "ekonomi politik" dedikleri ve bizim iktisat ilmi diye tercüme ettiğimiz bu ilim ilk defa bu namı 1615 tarihinde Antoine de Montchrestien tarafından yazılan *Traité de l'économie politique* adlı eserden almıştır.

Gerçi bu ad eskiden beri kullanılagelmişse de eskiler bununla ev ekonomisini murat ederlerdi. Dolayısıyla Montchrestien iktisat ilmini evle sınırlı kalmaktan kurtararak şehirlere, milletlere yaymış ve bu dönüşüm de büyük bir tarihi dönüşüm zamanına, yani Avrupa'nın bugünkü büyük hükümetlerinin oluşumuna tesadüf etmiştir.

Para, ticaret, devletlerin veya şahısların servet kazanmaları vesileleri gibi bugün iktisadi meseleler diye adlandırılan birçok husus her zaman insanların nazarı dikkatini çekmekteydi. Bu ise servette eşitsizliği ve faizi önlüyordu.

Eskiler ve bilhassa Aristo akçenin mahiyetini, sanayinin tasnifini, mülkiyetin elde edilme yollarını pek güzel tahlil eylemişlerdi. Fakat bu muhtelif meseleleri birbirine bağlayan ilişkileri görememiş ve bunlardan bahseden bir ilim oluşturmayı düşünmemişlerdi.

Bu meseleler ise âlimlerden ziyade akıllı kimselerin incelemesine ihtiyaç gösterirdi.

O zaman iktisat ilmi hükümdarlar ile halka verilen nasihatler şeklinde dönmekteydi.

Amerika'nın keşfinin ardından ve bilhassa 17. asırda iktisat ilmi özel bir meslek[1] hükmüne girerek bir bütünlüğe kavuştu.

---

* *Hizmet*, 3 Şubat 1909, No: 2561, s.1-2.

1 Meslek: Doktrin, öğreti, yol, sistem. (Y.N.)

Bu yeni kıtanın maden hazinelerini getirten İspanya'yı kıskanç bir gözle izleyen Fransa, İngiltere ve İtalya gibi memleketler ne şekilde gümüş, altın tedarik edebileceklerini düşünmeye başladılar.

En sonra isimlerini arz ettiğim memleketler servet kazanmak için mamul eşyanın yabancı memleketlerde satışından başka çare göremediklerinden, dış ticaretin, imalat sanayiin genişlemesini ve ilerlemesini karışık ve bazen birçok kaideler yardımıyla tatbike başladılar. İşbu mesleğin ismine de "ticaret mesleği" dediler.

18. asrın ortasında ticaret mesleği aleyhinde dehşetli bir tepki meydana gelerek tabii hale dönme hareketi, tedbirlerden ve ödeme şekillerinden dönme fikirleri ortaya çıktı.

18. asır edebiyatı da baştan başa bu hissiyatla doludur.

Kanunların Ruhu şu cümleyle başlıyor: "Tabiatın kanunları eşyadan çıkarılan zorunlu ilişkilerden ibarettir." Bu meşhur eser Montesquieu'nündür. Adı geçen, işbu eserinin önsözünde "Kaidelerimi, düsturlarımı asla zanlarımdan çıkarmadım, hepsini eşyanın tabiatından aldım" diyor.

İktisadın hakiki doğuşu ise bu zamana tesadüf eder. XV. Louis'nin tabibi Doktor Quesnay 1758'de *İktisadi Tablo* adıyla yayımladığı kitabı birçok talebeler yaratmış ve bunların mesleği tabiiyye[2] mesleği ve bu yola girenler de "tabiiyyeciler[3] veya fizyokrat" namını almıştır.

Fizyokratlar iktisat ilmine iki kaide sokmuşlardır ki:

1) Toplumda tabii ve esas bir intizamın vücudu vardır. Ve bunu tayin ile tabi olmak icap eder. Birtakım kanunlar ve kaideler ve yollar tutulması faydasızdır. Yani herkes hareketinde serbest bırakılmalıdır.

2) Ziraatın ticaret ve sanata üstünlüğü.

Bunların fikrince yalnız toprak, tabiat servet kaynağıdır ve yalnız tabiat hakiki bir mahsul verebilir. Çiftçilerden başka sınıflar ve cemiyet verimsiz sınıflardır.

Birinci kaide iktisadın temelidir. "Aralarında tabii ve esas bir intizam olmayan"[4] ahvalden başka haller üzerine hiçbir fen kurulamaz.

İkinci kaideye gelince, gerçi Merkantil usulünün yanlışlarını münasip bir şekilde düzeltmişse de, kendisinin de bir kusuru vardır ki, "fizyokrat"ların fen ilmindeki hüküm ve nüfuzlarının süratle azalmasına sebep olmuştur. İskoçyalı muallim Adam Smith'in 1776 tarihinde yayımlanan *Servet Mülk Tabiat ve Sebepleri Hakkında Araştırmalar*[5] adlı eseri iktisat ilminde bir başlangıç teşkil eder.

---

2 Tabiiyye: Natüralizm. (Y.N.)

3 Tabiiyyeciler: Natüralistler. (Y.N.)

4 *Hizmet*'te "olmayan" şeklinde. Doğrusu "olan" olmalı. (Y.N.)

5 Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (Milletlerin Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir Araştırma)*, 1776. (Y.N.)

Bir asır kadar İngiliz iktisatçılarına üstünlük ve öncelik hakkı sağlayarak, biraz abartılı olmakla beraber bu kitap yazarına iktisadın babası namını verdirmiştir.

Adam Smith fizyokratların ikinci kaidesini çürüterek sanayiye servet elde etmekteki hakiki mevkiini iade eder ve birinci kaidelerini genişletir ve tasdik eder. Yani tabii kanunları iktisadın esası, genel kaidesi olmak üzere kabul eder. Hadiselerin incelenmesi ve tarihten istifade bakımından Adam Smith fizyokratlara o kadar üstündür ki, genişlettiği iktisat sahasının sınırları o vakitten beri geri çekilmemiştir.

Adam Smith'ten biraz sonra İngiltere'de ve aynı zamanda ortaya çıkan iktisatçıların koydukları teoriler birtakımları tarafından iyi karşılandığı halde diğerleri tarafından hakarete uğramıştır.

Adam Smith ise "İktisat ilmi pratik bir ilimdir" diyor.

Fakat sonradan 1803 tarihinde Fransa'da ortaya çıkan iktisatçılardan Jean-Baptiste Say, Adam Smith'in işbu tarifini düzelterek "İktisat ilmini 'servetlerin oluşumunu, dağılımını ve tüketimini tayin eden ilimdir' diye tarif etmeyi münasip görüyorum" demiştir. Ve dolayısıyla bu tarihten sonra iktisat, ilmi şeklini kati surette alarak teşekkül etmiştir. Fakat bu hal birçok iktisat mesleklerinin ortaya çıkmasına mâni olmadığından, bu mesleklerin ayırıcı vasıflarını incelemek lazım gelir.

Kuşadalı Mahmut Esat

İktisat (İhtiyaç)*

İhtiyaç, arzu edilen veya kendisine lüzum olan bir şeyin yokluğudur ki, o şeyin elde edilip de izale edilmesine, yani alınıp giderilmesine ihtiyaç tabir olunur.

İhtiyaç, belli bir şeyin varlığıyla belirir, yani belli bir şey olmadıkça ihtiyaç da olamaz.[1]

Dolayısıyla insan ihtiyaçları, bütün iktisadi faaliyetin hareket ettiricisi olduğu gibi iktisat ilminin de başlangıcıdır denilebilir. Her mahluk ihtiyacın tesiri altında bulunup, genişlemek ve gelişebilmek için dış âlemden yardıma mazhar olmaya ve bu âlemin bazı unsurlarını kendi varlığına dönüştürmeye muhtaçtır, aralarındaki fark ise yalnız alma biçimlerinden ibarettir. İnsanın büyüdükçe, olgunlaştıkça ihtiyaçları da o oranda artar. Her ihtiyaç, yaşayan her mahlukta bir arzu ve dolayısıyla dışarıdaki eşyayı tedarik için bir emek icap ettirir. Zira bu eşyayı edinmek kendisi için hazzına, edinmemek ise elemine sebep olur.

İşte bunun içindir ki, mösyö Tarde, "Her iktisadi arzunun asli sebebi icattır" demiştir. Bununla beraber insan ihtiyacının muhtelif safhaları mevcut bulunması dolayısıyla bu safhaların her birinden bir kanun çıkarılabilir.

1- İnsan ihtiyaçları adeden sınırsızdır.

İşte insanı hayvandan farklı kılan ve ayıran ve medeniyetin en doğru manasını bildiren, bu sıfattır. Zira bir milleti medenileştirmek o millette yeni ihti-

---

* *Hizmet*, 8 Mart 1909, No: 2589, s.1-2.

1 Mesela tütün kullanımı tütünün keşfinden sonra başlamıştır.

yaçlar doğurmaktır. Bir çocuk doğduğu sırada bir parça sütle sıcak bir elbiseye ihtiyaç gösterdiği halde, sonra gitgide daha muhtelif yiyeceklere, birçok elbiselere, oyuncaklara ihtiyaç duyar ve bu ihtiyaç her sene, her ay, hatta her gün yeni yeni arzular ortaya çıkarır.

Gittikçe gördüğümüz, öğrendiğimiz şeyler artar, merakımız uyanır, arzularımız büyür ve çoğalır, istirahatimize, sıhhatimize, temizliğimize, seyahate, haberleşmeye, okumaya dair bugün yüzlerce ihtiyaçlara maruz bulunuyoruz ki, bunlar bizden öncekilerce bilinmiyordu ve emin olmalıyız ki, torunlarımızın ihtiyaçları da bizimkinden pek ziyade olacaktır. Eğer gezegenlerin birinde insandan daha yüksek bir mahluk tanıyabilseydik, o zaman bizim hayalimizin bile ulaşamadığı derecede sınırsız ihtiyaçları olduğunu şüphesiz görecektik.

İşte bu türlü ihtiyaçlar, bugünkü medeniyet ile ilerlemeler dediğimiz vaziyeti doğurmuştur.

Çünkü medeniyet ilerledikçe insan ihtiyaçları da o oranda artar. Esasen medeniyet, ihtiyaçların artmasından başka bir şey değildir. Eski zaman âlimlerinin kanaati ihtiyaçların azaltılmasına yönelikti, lakin bu bir iktisadi mesele olmaktan ziyade ahlak ilmiyle alakalıdır.

Bununla beraber, yalnız biz diyebiliriz ki, yegâne maksadı servet elde etmek olan ihtiyaçların adeden ve şiddeden azalarak milletlerin ve şahısların hayatında bugünkü mevkiinden daha aşağı bir mevki işgal etmesi temenni edilir. Fakat bir şartla ki, o da, bu ihtiyaçların daha soylu, daha yüksek ihtiyaçlara mevkiini terk etmesi suretidir. Çünkü bir ihtiyacın yerine diğerini koymamak, yani o ihtiyacın ortadan kaldırılmasına kalkışmak, toplumsal hayatı hayvani hayata döndürmek demektir.

Yazık o ırklara ki, pek azla kanaat ederek arzularını pek sınırlı bir ufuk dairesinin ötesine geçirmezler ve hayatın idamesi için bir avuç meyve ile yetinir, nefsin tesirlerinden kendilerini korumak için bir duvarın gölgesine sığınırlar.

Bu ırklar istifade edemedikleri şu dünyada az bir zaman zarfında mahvolur giderler.

Hakikaten her yeni ihtiyaç insanlar arasında yeni bir bağ daha teşkil eder. Zira bu ihtiyacı karşılamak için her halde hemcinsimizin yardımına muhtaç olduğumuzdan, bu hal aramızdaki bağın takviyesine bir garanti oluşturur. Dolayısıyla ihtiyacı olmayan bir ferdin cemiyete de lüzumu yoktur.

Ameleye gelince: "Bunların ihtiyaçlarının genişlediğini görmekle üzülmemiz mi yoksa memnun mu olmamız lazım gelir?" denildiği zaman burada hatıra gelecek bir soru vardır, fakat biz de o soruya cevaben diyebiliriz ki, üzülmemiz değil, belki memnun olmamız icap eder. Çünkü amelenin ihtiyaçları artmayacak olursa, amele sonsuza kadar esaret altında bulunacaktır.

2- İhtiyaçlar miktar bakımından sınırlıdır.

İktisat ilminin en mühim kanunlarından birini işgal eden kanun da budur. Zira kıymetin son teorisi bunun üzerine kuruludur. İhtiyaçların miktar bakımından sınırlı olması demek, herhangi bir ihtiyacı karşılamak için o şeyin belirli bir miktarı kâfidir. Mesela açlık zaruretini def etmek için bir miktar ekmeğe ve harareti bastırmak için de belli miktarda suya ihtiyaç vardır. Bundan başka her ihtiyaç def olunmaya başlandığından itibaren yavaş yavaş azalmaya başlar ve nihayet artık tamamen karşılandığı gibi, arzunun yerini bir iğrenme ve hatta bir ıstırap alır.

En büyük ıstırap şüphesiz ki susuzluktur; lakin ortaçağdaki işkencelerin en müthişi, suçlanan zavallının midesine zorla su doldurmaktı.

3- İhtiyaçlar arasında rekabet mevcuttur.

Yani çoğunlukla bir ihtiyaç genişledikçe diğer ihtiyacı azaltır ve ortadan kaldırır. Dolayısıyla insan ihtiyaçlarından biri diğerinin yerini tutmaya eğilimlidir ve bir ihtiyacın yerine diğer bir ihtiyaç geçirilebilir. Bu ise aynı, tüfeğin veyahut bisikletin bir aletinin çıkarılıp yerine dışarıdan bir alet koyulması gibidir; kısacası, bir ihtiyaç diğer ihtiyacı kovup def ederek onun yerini alır.

"İkame kanunu" adlı mühim iktisadi kanunun esası da budur. Birçok memleketlerde bisiklet ve otomobil modası yalnız binek atlarıyla, arabalara değil, hatta hiç umulmayan piyano, ud gibi eşyaya da zarar vermiştir. Hıfzıssıhha[2] ile ahlak bu kanundan istifade ederek sefil ihtiyaçların yerine yüksek ihtiyaçları geçirmeye çalışırlar. Mesela, rakı, konyak kullanımının ortadan kaldırılması için kanaat gazinoları açarak, bu gazinolara devam edecekleri çay kahve içmeye alıştırıyorlar.

Bazen de maddi bir ihtiyaç yerine fikri ve manevi bir ihtiyaç da konulabilir. Mesela meyhane ve genelev yerine bir kütüphane konulabilir ki, işte bu fikri bir ihtiyaçtır. Bazen de maddi bir ihtiyaç yerine ahlaki ihtiyaç konulabilir. Mesela bir amele meyhanede rakı içeceği o kadehin parasını bir ihtiyat veyahut bir neşriyat sandığına verebilir.

4- İhtiyaçlar birbirinin tamamlayıcısıdır.

Demek, ihtiyaçların birkaçı bir yerde karşılanabilir. Bunlardan birini tek başına karşılamak çoğunlukla münasip olmadığı gibi hazzı da tamamen temin edemez. Her ferdin soğuktan kendini koruyabilmesi için yalnız sırtındaki paltosu yetmeyip, karnını da doyurması gereklidir. Halbuki medeni bir şahsın yemek ihtiyaçlarını giderebilmesi birçok malzemeyi, mesela masayı, havluyu, iskemleyi, sofra örtüsünü, peşkiri, su bardağını, bıçağı, çatalı lüzumlu kılar ve bu ihtiyacı mükemmel bir şekilde karşılamak, çoğunlukla mükellef ziyafetler-

---

2 Sağlığı koruma. (Y.N.)

de olduğu gibi daha birçok güzel zevklerle bu eşyayı bir araya getirmeye ihtiyaç gösterir.

Mösyö Tarde "İhtiyaç keman gibi yalnız kulak okşamaz, belki muhtelif vurmalı aletlerin ritmi gibi pek ahenk gider" diyor.

5- İhtiyaçlar âdet yerine geçmeye eğilimlidir.

Yani suni ihtiyaçlar bile bir defa karşılandıktan sonra belli zamanlarda tekrar ortaya çıkmaya başlar ve alışkanlık haline girerek "ikinci bir tabiat" hükmünü alır. Ücret bakımından ise bu kanun özel bir öneme sahiptir. Bugün alıştığımız ihtiyaç seviyesi kolay kolay aşağı inemez.

Bir zamanlar amele çamaşır, ayakkabı giymezler, kahve, tütün içmezler, et ve has ekmek yemezlerdi. Lakin bugün yaşamaya mecbur olan amele bunları yapmayacak olurlarsa az bir zaman zarfında mahv ve yok olacakları şüphesizdir zannederim.

Dolayısıyla eski kuşaklardan yeni kuşaklara intikal eden bir alışkanlığın soyaçekim yoluyla kuvvetlenmeye pek müsait olduğu ve insan hayatının yükseldiği nazarı dikkate alındığı zaman, ömrün başlangıcında en manasız görünen bir ihtiyacın daha sonra ne kadar dehşetli bir nüfuz kazandığı meydana çıkar. Dolayısıyla şurasını da arz edeyim ki, ihtiyaç icadın anası olduğu gibi, ihtiyaçların genişlemesi de insanlığın yüksekliğini, soyluluğunu gösterir.

Kuşadalı Mahmut Esat

SİYASAL KONULAR

Hususi Bağ - Birliğin Lüzumu*

Bir milletin bekası, diğer milletlere, hükümetlere karşı milli hâkimiyetini tanıttırabilmesi, her halde o hükümeti, o milleti teşkil eden fertlerin birleşmesiyle mümkündür.

Bir millet ki, bir değildir, ayrıktır, şüphesiz o milletin milli hâkimiyeti de tehlikededir.

Zayıflamış, çökmüş, sonra belini doğrultmuş ve en ileri hükümetler arasına dahil olmuş veyahut çökmeye yüz tutmuş hükümetlerin çökme sebepleri, zayıflama sebepleri incelenecek olursa, aralarında birliğin yokluğu görülür.

Çünkü, bir millet birlik olmazsa, şahsiyat ile uğraşarak, diğer birinin makul olan fikirlerini çekemeyerek reddederse bir ayrılık kapısı açılmış olur ki, işte o zaman o milletin başına geçirilmiş şahsın fikrine, keyfine göre hareket edilmiş olacağından, bu hal türlü istibdada kapı açar. Bizi maziden haberdar eden ve bizim için bir ibret dersi yerine geçen tarihe bir kere dönüp bakalım, göreceğiz ki, bugün en ileri hükümetlerde bile pek kanlı, pek karanlık safhalar görülmüştür.

Ah!

İşte bu kanlı safhalara bir örnek daha arayacak olursak, o da müstebit Yıldız alçaklarının aziz vatanımızın bağrına açtıkları yaralardır. Gizli gizli tahrip ettikleri mağdur meskenler, mazlum vatan evlatları hep bu müstebitlerin, hep bu zalim Yıldızcıların!! hunhar pençelerine hedef olarak gittiler.

Aç vatan göğsünü Allahına aç
Çıkar da şühedânı meydana saç

---

* *Hizmet*, 23 Nisan 1909, No: 18-160, s.3.

Yıldız'ın vatanımızda çevirdiği bu mühim rollerden istifadeye kalkışan iki hükümet Reval'deki görüşmelerinde işte her bir parçası binlerce Osmanlı kahramanının şehadet kanıyla yoğrulmuş bu aziz vatanı parçalamaya kalkışmışlardı.

Bu görüşmeyi hiç nazarı itibara almayarak kendi zevk ve sefalarına bir zarar verilmemesi için sınırımızdaki ordumuzu çiğnemeye kalkışan Yıldız'ın bu kararını haber alan kahraman ordu bu kararı katiyen reddederek Yıldız'ın zalim elinde hırpaladığı tabii hakkımız olan mukaddes hürriyetimizden hemen el çekmesini ihtar ile çekmediği takdirde Allah yolundaki iki yüz bin mücahidin İstanbul'a yürüyeceğini bildiren muazzez orduya karşı güya hayırhahlığı ve âlicenaplığı gereğiymiş gibi hemen "verdim" cevabıyla Yıldız'dan yakasını kurtararak, biz de bu suretle o büyük tehlikeden vatanı muhafaza edebilmiştik.

Ah!

Bu halin devam ettiğini sanan mukaddes şanlı ordu, biraz müsamaha eder etmez bu müsamahayı fırsat bilen müstebit Yıldız güruhu hemen fırsattan istifade diyerek Fransa derebeylerinin yaptıkları gibi ikiyüzlü "din elden gidiyor!" nidasıyla mukaddes vatanı altüst etmeye kalkışmışlar ve fakat hamt olsun Allah'ın yardımı ve Peygamber'in ruhaniyetiyle şanlı ordu İstanbul surları etrafında kendini gösterir göstermez gerici Yıldız alçakları aceleyle geri çekilerek aman dilemiştir.

"Din elden gidiyor, şeriat isteriz" diyen o güruha sorarım ki, hürriyetsiz Müslümanlık olur mu? "Meclisi Mebusan istemeyiz, biz padişahımızdan, halifemizden başka kimse tanımayız" diyen o canavarlar acaba halifenin taşıması lazım gelen vasıfları bilmiyorlar mı, yoksa "ve emruhum şûra"[1] ayeti celilesini inkâr mı etmektedirler?

Hazreti Peygamber'in iki kızıyla evlenen ve Zi-n-nûreyn namını taşıyan Müslümanların üçüncü halifesi Hazreti Osman'ın (radiyallahü anh) şahadetleri sebebini unuttular mı?

Ey İslam milleti! Ve ey Osmanlı ümmeti! Bakınız Hazreti Osman niçin şehit edildi?

Mısır'a vali tayin ettiği yeğeni Mısır'da meşru olmayan bir hareketinden dolayı ahalinin nefretini çektiğinden, bunun azledilmesini Mısır ahalisi Hazreti Osman'a teklif etmişler ve Hazreti Osman'dan ret cevabı almışlardı.

Şeriata ve Müslümanlığa katiyen sığmayan bu hali haber alan sahabei kiram Hazreti Osman'a hitaben "yeğenini Mısır valiliğinden azlet" dediler. Hazreti Osman yine reddetti.

"Hakka ve meşruiyete riayet etmiyorsan tahttan in" dediler. Bunu da reddetti. Bunun üzerine Hazreti Osman evinde Kur'ân-ı âzim-üş-şânı okuduğu sırada

---

1 Şûrâ Suresi'nin 38. ayetinden; "onların işleri, aralarında danışma iledir" anlamında. Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s.486. (Y.N.)

şeriata muhalefetinden dolayı şehit edildi ve şehit edenlere "katil" denmeyerek yalnız "hatalı" denildi. Ey İslam milleti, gördünüz mü? Müslümanlık ne kadar naziktir!

Ey "şeriat isteriz" diyen gerici zümre, gördünüz mü ikiyüzlü hareketinizi? İşte, şimdi siz Allah yolundaki mücahitlerin kılıç adaletiyle imana geleceksiniz. Ey Müslümanlığın olmazsa olmazı olan birlik ve hürriyet, yaşa! Ey iki yüce nam! Yaşa, binler yaşa!

Kuşadalı Mahmut Esat

Büyük İnkılap'tan Sonra*

10 Temmuz mesut inkılabıyla[1] şenlenen kalplerimiz, 31 Mart [M. 13 Nisan] cinayet vakasıyla kan ağlıyordu. 30 Mart [M. 12 Nisan] Pazartesi akşamı hürriyet sevinciyle kapanan gözlerimiz, 31 Mart [M. 13 Nisan] Salı sabahı açıldığı zaman birdenbire karşısında istibdat kâbusunu görmekle acı duyuyordu.

Ah... o cehennemi gün neydi yarabbi?

Sabahleyin Hukuk Mektebi'ne gittim; benzimde bir uçukluk, kalbimde bir durgunluk... Evet diyordum, ki artık mahvoluyoruz, zalim Hamid hükümeti kanlı pençesini yine yaralı yüreklerimize uzatıyor. Eyvah ... Eyvah! diye gizli gizli feryat ediyordum.

Bir sığınak aradım. Bebek'e gitmeye karar verdim. Çarşamba günü saat yediydi. Bebek'te bulunuyordum. Akşam oldu, biraz istirahattan sonra Çamlıca'da akrabamdan birinin beni oraya götürmek için adamı geldi.

Onu da merakta bırakmamak için eşimle beraber tüfek seslerinin müthiş gümbürtüsü arasında ilerliyorduk. Arabaya, arabadan vapura, vapurdan Üsküdar'a çıkarak tam saat yarımda istediğimiz mahalle eriştik. Kimsenin benzinde kan kalmamış, bütün hane halkı sabırsızlıkla İstanbul'da cereyan eden vaka hakkındaki malumatımı soruyorlardı. O acıklı vakaları kan ağlayarak anlattım, anlattım... Hepimiz ağlıyorduk. Birkaç saat istirahattan sonra uyumak istedim, mümkün mü?

---

* *İttihad*, 15 Mayıs 1909, No: 40-182, s.4.

1 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908) tarihli İkinci Meşrutiyet'in ilanı. (Y.N.)

Acaba İzmir ne haldeydi? Evet, en büyük düşüncem de bu oluyordu. Ben bunları düşünürken sabah olmuş. Yatağımdan kalktım, akrabamla vedalaşarak doğruca Bebek'e gittim. Çantamı hazırladıktan sonra bir hamala vererek yaya olarak Arnavutköy'e geliyordum. Tam karakolun biraz ötesindeydim. Birden "dan!.." diye bir silah patlamaz mı? Ay aman yarabbi ne oluyoruz diye dikkat ettim, bir de ne göreyim?

Aslan gibi genç bir zabit yere serilmiş yatıyor!.. Hiç ağzımı açmadan doğruca iskeleye geldim. Vapur bulamayınca, bir arabaya binerek Beşiktaş yoluyla rıhtıma gidiyordum...

Evet, hiç unutmam, Beşiktaş civarında bulunuyordum. Bir araba, etrafını süngülü bahriye neferleri takip ediyordu.

Merak ettim, bunun ne olduğunu arabacıdan sorduğum zaman "Ne olacak, efendimize hıyanetlik etmeye kalkışan bir hain" cevabını aldım.

Ben acaba bunun "hain?" dediği bu adam kim oluyor diye düşünürken, rıhtıma geldiğimi anlayarak arabadan çıktım.

Hemen harekete hazır bulunan Fransız vapuruna bindiğim zaman tesadüf ettiğim bir hamiyetli zata arabacıya sormuş olduğum soruyu sorduğum zaman "Şimdi ben de görmüştüm, o zat idam edilmeye götürülüyor, o zat ise zavallı Ali Kabuli Bey'dir" dedi ve bunun kim olduğunu ve niçin idam edeceklerini anlattıktan sonra her ikimiz de için için ağlayarak ertesi gün saat onda İzmir'e çıktığım zaman... oh işte o zaman bütün vücudumu bir serinlik kapladı. Gördüm ki, her tarafta "Yaşasın İttihat ve Terakki Cemiyeti, kahrolsun İstanbul'un gericileri" sesleri işitiyordum. Birkaç gün sonra Hürriyet Ordusu'nun İstanbul surlarına dayandığı müjdeli haberiyle Kuşadası'na gittiğim zaman, orada da İzmir gibi "İttihat yolunda canımız fedadır" haykırışları işitiliyordu.

Artık şimdi bir isteğimiz daha kalmıştı ki, o da yüzlerce yuvaları söndürmüş, yüzlerce annelerin böğrünü bükmüş, binlerce vatan evladının kanını içmiş Hamid hükümetinin düşmesiydi. Hamt olsun 14 Nisan [M. 27 Nisan] Salı günü Hamid hükümeti zorba yardakçılarıyla beraber düşerek kahrediliyor; mazlumların kanıyla lekeledikleri o yüce makam temizlenerek yerine tam hürriyete sahip meşru bir meşruti hükümet geçiyordu.

Bu sevinçli haberi işitir işitmez reji idaresinin "Aydın" vapuruna binip "Kuşadası İttihat ve Terakki Cemiyeti" namına Akdeniz'in en mutena bir mahallinde bulunan Sakız'a giderek, Sakızlı vatandaşlarımızı ziyaret ettik. Belde mutasarrıfı beyefendi hazretlerinin nutkunu müteakip kazamız kaymakamı beyefendi ile müteakiben bir Sakızlı Hıristiyan tarafından cevap olarak söylenen nutuk zaten birbirimize bütün samimiyetiyle bağlı olan kalplerimizi bir kat daha sağlamlaştırdı.

Ertesi gün Çeşmeli kardeşlerimizi de ziyaret ederek aynı hissiyatla memleketimize döndük...

Ey vatandaşlar!..

İşte üzücü 31 Mart [M. 13 Nisan] vakasında İstanbul ufkunu kaplayan yoğun bir sisle beraber çıkan istibdadı görmekle kan ağlayan gözlerimiz bugün büyük ve sonsuz bir sevinci seyretmekle iftihar etmektedir.

Kuşadalı Mahmut Esat

Fas*

Fas'ın bu perişan halini gözümün önünde gördükçe olgunlaşma neticesinde yok oluşun değişmez bir tabii kanun olduğunu bile gönlüm bir türlü kabul etmek istemiyor.

Fransa'nın açgözlülüğü, İngiltere'nin menfaat icapları, İspanya'nın böyle bir zayıf hükümete karşı memleketi muhafaza namı altında memleketleri istila emeliyle gayrimeşru tecavüzleri neticesi akıttığı masum kanlar, bedbaht Fas'ın mukadderatında daha elim safhaların açılmasını geleceğe doğru sürükleyip gidiyor.

Dolayısıyla idrakiyle iftihar ettiğimiz medeniyetin şu 20. asrında bile hakkın yalnız kuvvetli cemiyetlere tatbikini insan gördükçe insaniyetin kalkmış olduğuna inanıyor da kan ağlaması mümkün olmuyor.

Mesela şu son zamanlarda ve Fas askerlerinin talim ve terbiyesini temin hususunda oraya giden Osmanlı zabitlerini manevi şahsiyete sahip bütün siyasi devlet cemiyetlerinin bağımsızlık hakkına kati surette aykırı olarak Fransa hükümetinin kullanması, -devletler hukukunca- hiçbir zaman sahip olmadığı yetki hilafında olmak üzere söz konusu zabitlerin memleketlerine iadesi gibi birtakım teşebbüslerde bulunması ve devletler hukuku hükümlerinin bekçisi olan diğer büyük hükümetlerin de Fransa'nın bu gayrimeşru istilasına karşı susmayı tercih etmeleri cidden şaşılacak bir mahiyettedir.

Hakkı tatbikte hayvanların bile hariç sayılamayacağını düşünecek olursak, kuvvetli devlet cemiyetlerinin zayıflara tatbikinden çekinmedikleri bu yakışıksız hallerin çürüklüğü ta esasından anlaşılmış olur.

---

* *Ahenk*, 17 Ağustos 1326 (30 Ağustos 1910), No: 4296, s.1.

Finikeliler tarafından tesis edilen Kartaca'da oturan Kartacalılar ilk defa olarak Fas arazisinin kuzey sahillerini istila ve tahakkümleri altına intikal ettiriyorlar ve bununla beraber bu gayretli kavimlerin fedakârlıklarına rağmen memleketin içerisine doğru yürümek, mahalli ahalinin sertliği ve cesareti sayesinde neticesiz kalıyordu.

Zikrolunan arazinin ilk ahalisi Berber kavimlerinden teşekkül etmişti. Sonradan Roma İmparatorluğu tarafından tasarruf altına alınan bu memleket birkaç asır sonra Doğu Roma hükümeti imparatorlarından Konstantin'in istilası altına düşüyor ve İslamiyetin ortaya çıkışıyla Mısır valisi tarafından sevk edilen İslam ordularının başkumandanı Ukbe bin Nafi cenapları bu ülkenin Müslümanlar tarafından gönderilen ilk fatihi olmuş oluyordu.

Fethi müteakip göçmen Araplarla Berberiler arasındaki kaynaşma ve münasebetler meskûn arazi ahalisinin hemen büyük kısmını pek az bir zaman zarfında Müslümanlaştırdı. Bugün yalnız sahil şehirlerindeki yabancılarla Musevilerden başka ahalisi tamamen Müslüman olmak üzere -sözlüklerin rivayetine göre- yedi milyonu aşkındır.

Tahsil ve maariften hisselenmeyen bu cahil halk, ilerlemeye tabii mevkii dolayısıyla pek meğilli olan memleketlerinden istifade şöyle dursun, bugün yabancıların tahakkümünde bu büyük kitle inliyor.

Gelir kaynaklarından ve ruhu ölçüsünde olan ticaretinden istifade, bunlar hep yabancıların tekelinde şeylerden sayılmaktadır.

Mahalli ahali ilkel devir sanatlarından sayılan çobanlıkla geçimlerini sağlarlar.

Maarifsizlik yüzünden uğradıkları bu felaketin ortadan kaldırılması için bugünkü emir ve Şürefayı Haseneynden[1] I. Molla Hafız tarafından vaki olan teşebbüsler devam ediyorsa da, Fransa'dan yapılan altı milyonluk borçlanma zavallı Fas'ın geleceğini temine değil, Fransa'nın takip ettiği meslek icabınca bu ülkeyi tamamıyla hâkimane tasarrufu altına geçirebilmek emeline yöneliktir.

Kuzeydoğu sahilleri hiçbir memlekette tesadüf edilemeyen ılımlı bir havaya sahiptir. Vaktiyle Atlas Okyanusu'nu çalkalayan Fas denizcileri bugün Tanca gibi limanlara odun kömür taşımak ticaretiyle meşguldürler.

İslam hükümetlerinden birini teşkil eden bu din kardeşlerimize karşı askerlikçe vaki teşebbüslerimiz başka bir hükümetin müdahalesiyle neticesiz kalıyorsa, diğer bir suretle, mesela açılmasına henüz bugün teşebbüs edilen mekteplerinde muallimlik etmekle de vazife yapmak üzerimize farzdır.

Bugün mevcut olan medreselerinde eski usulle öğretim yapılıyor. Esasen Fas'ın geleceği için buradan adam yetiştirmek, yetişmek ümidini beslemek, ipe un serilebileceğini kabul etmeye benzer.

---

1 Şürefayı Haseneyn: Torunu Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan vasıtasıyla Hz. Muhammed soyundan gelenler. (Y.N.)

Adliye teşkilatı yoktur. Suç işleyen şer'an katiyen cezalandırılırsa da bu da keyfi bir şekle dönüşmüştür.

Esasen cezalandırma hakkının hükümete aidiyeti fikri yok ki bu gibi müesseseler teşkil edilebilsin.

Dağlarda göçebe halinde ve bazı kasabalarda oturan Berberiler orantılı bedene ve yüz güzelliğine sahip olmakla beraber, zeki ve her şeye kabiliyetlidirler. İşte bunların tesis edilecek arz olunan müesseselerinin menfaat temin edebilmesinin maarifin mevcudiyetine bağlı olduğunu anlayan bugünkü emir maarifin yaygınlaştırılması hususunda birtakım teşebbüslerde bulunuyor. Cenabı Halik teşebbüsünde başarılı kılsın demekle beraber, Fas'ın geleceğinin temini emirin bu gibi iyi niyetlerinden, devamlı emeğinden ziyade tebaa fertlerinin birlik ve ittifakıyla, emek ve gayretiyle alakalıdır. Çünkü her türlü zulüm seddini yıkan, deviren birlik ve ittifak olduğu gibi, her bir emeli, arzuyu temin eden de emek ve gayrettir.

Zavallı Fas, olgunluğa eriştin mi ki yok olmaya mahkûm oldun.

Kuşadalı Mahmut Esat

KÜLTÜREL
VE
SİYASAL KONULAR

Tarih Meseleleri - Tarihin Lüzumu - Tarih Okumalıyız*

Fakat yine hepimiz itiraf ederiz ve hiçbirimiz diyemeyiz ki, adamakıllı bir milli tarihe sahibiz. Zira uğursuz istibdat devrinde kudurmuş köpek gibi her şeyi, her mazlumu... her mağduru dalamaya [ısırmaya] alışmış olan kanlı dişler, tabiidir ki, vaktiyle geçmiş olan milli iftiharlarımızdan bahseden hikâyeleri, değil görmek, işitmek bile istemedikleri gibi, gördürmek, işittirmek de istemezlerdi.

Çünkü Osmanlı yüce namını en yükseklere çıkararak koca bir Avusturya'yı atlarının ayakları altında ezip haraca bağlamış, Alman sınırlarına kadar ilerleyerek koca Şarlken'i kahraman ellerindeki adalet kılıçlarına boyun eğdirerek aman dilettiren o şanlı ecdadımızın o adilane, o hürriyetperverane hareketlerini görmek veyahut işitmek, onların takip ettikleri ve bunca senelerdir her türlü kuvvete karşı boyun eğmeye alışarak koca bir Osmanlı kavmini uçurumun kenarına getirmiş olan o hainler, tabiidir ki, büyük ecdatlarının hürriyetperverane hareketleriyle galeyana gelerek yine o hainleri tepeleyecek olan Osmanlıların milli bir tarih yazmalarını, iyi bir tarih okumalarını yasaklayacaklar, mazilerinden habersiz bırakacaklardı.

Zira işlerine böyle elverirdi!..

Halbuki bir milletin ilerlemesi ve yükselmesi daima ecdadının takip ettikleri yolu gözeterek, onlar ne yapmışlar ve ne suretle memleketlerini medenileştirmişlerse, halefleri de onların takip ettikleri mesleklerini daha ziyade şaşaalandırarak çalışırlarsa, bunun neticesi olarak hasıl olan gıpta daima kendinden öncekileri aşmak iddiasıyla çalışırlar, çalışırlar, her gün, hatta her an ilerleme ve yükselme adımlarını gittikçe istenen yöne doğru ilerletirler...

* *İttihad*, 12 Mayıs 1909, No: 37-179, s.1-2.

Bazen de vaktiyle geçmiş ve fakat neticesinde zararlar görülmüş bir fiilin ihtimal ki gelecekte de icra mevkiine konulmasına teşebbüs edilir. Ve fakat elde mevcut vesikalara bakılarak, vaktiyle o fiilin hangi yönlerinden zararları görülmüş ise o yönler nazarı itibara alınarak, bu suretle bir zarara daha meydan verilmeden icra edilir.

Misal mi istersiniz?

İşte 10 Temmuz [M. 23 Temmuz] Büyük İnkılabı ki, vatanı parçalayan kanlı pençelerden, vatanın ciğerini emen kanlı ağızlardan hürriyetimizi kurtaran şanlı ve âlicenap ordu, varlıklarının sürmesi katiyen caiz olamayacak zorbaları belki bu defa yola girerler de aziz vatana bir hizmet ederler diye affetti.

Lakin... Üzücü 31 Mart vakası ispat etti ki, 10 Temmuz'da affedilmiş olan o hainlerin artık hayatlarının sürmesi katiyen caiz değildir.

Dolayısıyla o vaka bize bir ibret dersi oldu. İşte şimdi de o dersin ameliyatını şanlı ordu icra etti.

Tarih de aynıyla bu gibi dersleri, bu gibi vakaları gösterir. Bunun için biz Osmanlılar mutlaka mükemmel bir milli tarihe sahip olmalıyız. Çünkü, tarih geçmişin aynasıdır; vaktiyle cereyan etmiş ibret verici bir vakayı gelecekte aksettirir.

Tarih, geleceğin rehberidir. Evet, çünkü takip edilecek yolu o gösterir.

Şu halde tarih, geçmişin aynası, geleceğin rehberi demektir.

Ecdadımızın o şanlı vakalarını hangi Osmanlı görmek, okumak, işitmek istemez.

O Fatih'lerin, o Yavuz'ların, o Kanuni'lerin adilane icraatlarından, cihangirane fetihlerinden niçin bihaber kalalım?

Rumeli fatihi Süleyman Paşa'ların, Karadeniz'i Hazar Denizi'yle birleştirmeye teşebbüs eden Sokollu'ların, Osmanlı hükümetinin mahvolup çökeceği bir sırada yetişerek koca bir milletin kurtuluşuna sebep olan Köprülü'lerin, Venedik amirali meşhur Andrea'ya meydan okuyarak Fransa harp gemilerinin gelişmesi için Fransa sularına giden Barbaros'ların, Akdeniz ve Karadeniz havzalarını galip ellerine geçiren Turgut'ların takip ettikleri planlardan niçin mahrum bulunalım?

Ey kalem erbabı ve ey tarih aşinaları, size şimdi ehemmiyetli ve hem de pek mühim bir iş düşüyor ki, işte o da biz zavallılara mazimizden o büyük ecdadımızın şanlı fetihlerinden malumat vererek bizim milli hamiyetimizi bir kat daha tahrik etmenizdir... Yoksa sizi yetiştiren bu vatana karşı vazifenizi hakkıyla yerine getiremezsiniz.

Meşhur şairin dediği gibi:

"Eyle sen tarih ile tevaggul ta şafak
Gösterir mirat-ı ibret mâ-sebak"

Kuşadalı Mahmut Esat

Köylü Emmilerle Bir Dertleniş
Ormanlar*

Süsü ve güzelliği seven insanların ziynet için takındıkları çiçekler gibi ormanlar da her bir ülkenin ulu Tanrı tarafından bağışlanmış tabii süslerinden, güzelliklerindendir.

Memleketimizin dağlarında pek çok olan ormanlarımızı bugün temizleyip memleketimizi şenlendirmemiz ve bu güzellik yüzüne hasret bırakmamaklığımız lazım gelirken, birkaç işsiz güçsüz tembelin bir yük odun yaparak kasabada satmak için güzel çamlar, zeytinler o katı yürekli düşüncesiz adamların acımak bilmeyen elleriyle kesilerek memleketimiz işte bu güzelliklerden mahrum ediliyor.

Hükümetimizin yapacağı işleri gösteren ve Millet Meclisi'nde[1] toplanan bizim vekillerimiz ormanları, bu gibi şirret adamların bozmasından korumak için ne türlü kanun yapsa yine bu ormanların iyi bir yolda korunması, saklanması mutlaka köylü emmilerin gayretini ister...

Çünkü, bir kanunun sağlam bir yolda tutulabilmesi, bizim selametimizi koruyacak ve temelleştirecek olan yine o kanunun, o aletin emirlerini dinlemekle olur.

Bazı köylerimiz var ki, güzelim çamlıklar, şirin zeytinliklerle doludur... Bunlar öyle ağaçlardır ki, bulundukları güzel yerler dolayısıyla pahaları kesilemez. Bu kıymetli ağaçlar bazen de ırmaklarıyla, kaynaklarıyla, güzel akarsularıyla yüksekçe bir tepenin üstündeki köyün etrafını sarmış bulunurlar... Hey ulu Tanrı bu ne letafet, bu ne güzelliktir...

---

* *Köylü*, 3 Ağustos 1326 (16 Ağustos 1910), No: 595, s.3.

1 Meclisi Mebusan. (Y.N.)

Evet, bununla beraber, -ben gözümle gördüğüm için söylüyorum- böyle bir yerde bulunan köylerimiz -hemen de hepsi diyeceğim geliyor- haraptır. Ey köylü emmiler! Avrupa dediğimiz Frenk memleketlerinde şu yukarıdaki söylediğim gibi güzel yerlere sahip olan köylü kızanlarının keseleri altın, kışlık ambarları zahireyle dolar.

"Acaba bu nasıl oluyor? Bunların keseleri altın, ambarları zahireyle nasıl doluyor?" derseniz, işte o vakit sizin bu merakınızı gidermek benim için en büyük bir sevinç olur ki, ben de aklımın eriştiği kadar size kardaş sözleri bulur, söylerim.

Şimdi böyle çamlıkları, zeytinlikleri bulunan köylüler, köyceğizlerinde küçücük bir dernek yapsalar ve o dernekte köylerinin ilerlemesi için her akşam yahut her gün erkenden konuşarak söz birliği etseler, birleşmiş olsalar, her biri bir çam temizlemeyi ve bir zeytin aşılamayı üzerlerine alsalar, köyleri -ben öyle umut beslerim ki- az zaman içinde çamlık ve zeytinlik olur. Bir defa köy bu hale, bu kıyafete konuldu mu, o güzel akarsularından yapılacak havuzlarda yaşayabilir ördeklerle can verici topraklarının yetiştirdiği buğday başaklarıyla geçinebilen tavuklar yetiştirseler, İspanya dediğimiz bir memleketin memleketlerimizde pek namlı olan merinos koyunlarından daha lezzetli eti, sütü, mükemmel yünüyle dağ üstündeki yamaç meralarda pek güzel yaşayabilen koyunlarla elde bulunan ve Frengistan'ın bir memleketinden sayılan İsviçre'nin ünlü inekleri kadar süt vermeyen, fakat -ben tecrübe ettiğim için söylüyorum- lezzetçe daha iyi süt veren ineklerimiz o güzel yerlerimizde yetiştirilse, işte o vakit yalnız bu bereketli hayvanların sütünden, yağından, yününden, nefis peynirlerinden, kuzularından, yumurtasından, piliçlerinden edilecek kazançlar emmilerin keselerini altın, kışlık ambarlarını da zahireyle doldurur. Eğer bulundukları yerler sabana gelirse, artık o vakit bunun iki katı olacağına şüphe etmem. Zaten bu benim söylediğim, yapılması için öğüt verdiğim işler, ziraatla geçinmesi olmayan yerler içinse de, çiftçilikle geçinmesi olan yerlerde de ormanlara son derece ehemmiyet verilmelidir ki, o yerin kıymeti iki üç kat artsın, köylü emmilerin çalışkanlıkları da gün gibi belli olsun.

Biraz daha söyleyelim. Bizim dağlarımızda söylediğim çamlara, zeytinlere benzer öyle ağaçlarımız bulunur ki, az bir gayret bunları değerli bir hale koyar. Bu nasıl olur? Köylü kızanları sabahleyin erkenden işlerine giderken dernekte söyleştikten sonra her biri on dakikasını buraya sarf etse, az zaman içinde köyün yolları da böyle güzel ormanlarla sarılmış olur ki, bu adi ormanların yetiştirildikten sonra pek büyük iyilikleri olur.

Sabahları çiftini koşan köylülerimiz yetiştirdikleri o narin ağaçların gölgeleri altında mışıldayan hafif esrik okşarları içinde işlerine giderler.

Daha sonra bu ağaçlar kerestelik bir hale girer. O vakit bunların kesilme zamanı gelir. Yolu gölgelik eden ağaçlar ayrı olmak üzere hükümetin izniyle diğerleri kesilir.

İleride... Denizler içindeki ada denilen, büyük yurtlarımızın muhafazası için zırhlı denilen gezici kalelerimizi yapmak, yetiştirmek için tersanelerde böyle bir kale yapılırken, köylü emminin on dakikalık bir vaktini sarf ederek yetiştirdiği ve evvelce orman iken şimdi kerestelik olan ağaç o gezici kalelerin yapılmasında kullanılırsa, o gün köylü emmi için ne şanlı, ne ulu bir gündür.

Kuşadalı Mahmut Esat

Köy Yolları*

Kızgın güneşin yakıcı sıcakları altında akşamlara kadar çalışarak sonra Mehmet Emmi köyüne gidebilmek için düşünüyor... Düşünmesi ne?

Gideceği yolun iniş, yokuş, kayalık, çalılık olması, bu yorgun bedeni işte oradan çıkıp köyüne varabilmek için uzun uzun düşündürüyor.

Köyü güzel, suyu güzel, ağaçları yetişmiş, ormanlar dernekte söyleşe söyleşe düzenine konmuş, ama gelen giden olmadığı için köylü kızanları yumurtalarını, kuzularını, sütlerini satamıyorlar. Haftalık harçlık çıkaramıyorlar. Çünkü yolları yok.

Acaba köy yolları nasıl olur denirse, ben de bu yolda söz söylemek ister ve söylerim.

Biz köylerimizin yollarını hükümet yapsın diye bakarsak umudumuzu bugün de, yarın da, öbür gün de göremeyiz. Bu neden? Çünkü hükümetimiz böyle her şeyi yapacak kadar zengin değildir.

Biz bunları bizim için pek büyük faydası olan bu küçük yolları kendimiz çalışarak yaparsak, o vakit faydasını, iyiliğini görebiliriz.

Bugün hükümetin yapabileceği ve yaptığı yollar şimendifer denilen kara vapuru istasyonlarından, durak yerlerinden büyük şehirlere, kasabalara giden yollardır. Ve zaten bu yollara pek yakın olan köylerimizden haftada bir günümüzü sarf ederek ve hep bir olarak azar azar büyük yola yanaştırmak için çalışsak, az zaman içinde bütün köylerimiz şehir ve kasabalara kadar giden yollarla dolar.

---

* *Köylü*, 11 Ağustos 1326 (24 Ağustos 1910), No: 602, s.3.

Zaten dağlarımızda -bundan önce yazdığım satırlarımda da söylediğim gibi- ormanlar, hem pek güzel ormanlar vardır. Bunlar cüzi bir gayretle pek güzel ve narin bir hale girer.

Zaten böyle bir köy yolu, her tarafı ormanla dolu bir dağın ya üzerinde veyahut kenarında bulunur. Bu ormanlar da temizlenirse yaptığımız küçük ve köy yolu denilen yollarımız az zaman içinde temizlenen o güzel ormanların güneşten saklayıcı yapraklarının, dallarının arasında kalarak köylü kızanlarının her gün gölge içinde işlerine, işlerini bitirdikten sonra serin gölgeler arasında köylerine gitmelerine sebep olursa, fena mı olur?

Daha sonra... Yollarından geçmek, köye varmak mümkün olduğu için her müşteri o güzel yolun içinden yürüyerek köye gelir de emminin satmak için hazırladıklarını alır giderse, bundan hem köylü emmi para kazanır ve hem de memleketimizde ticaret denilen ilerleyici işler baş gösterir. İşte şimdi bunu düşünelim de küçücük bir yolun ne kadar, yalnız bize değil bütün âleme ne kadar faydası olduğunu anlamış olalım.

Memleketimizde böyle yolların düzenine girmesiyle ötekinin berikinin rahatını kaçıran, köylü kızanlarını işlerinden alıkoyan ve eşkıya denilen vatan, yurt düşmanı olan alçakların da memleketimizde yolsuzluk etmelerine meydan kalmaz. Çünkü bugün hükümet yolsuzluk yüzünden on saatte vardırabildiği askerini, jandarmalarını yollar düzenine girerse, yine o yere beş saat evvel gönderebilir ve o hainleri bir ayak evvel sarmış olur. Böyle çabucak sarıvermek de o Allah'tan korkmaz heriflerin cesaretini kırar da çapkınlıklarının önünü almış olur.

Bu yollar vasıtasıyla güzel köylerimize işlemeye başlayacak olan ve kendiliğinden ateş kuvvetiyle yürüyen otomobil arabalarının işlemeye başlamasıyla köylerimiz bundan pek büyük iyilikler görecekler, fakat en evvel bu iyiliği görecek olan yerler, güzel yol sahibi olan köyler olacaktır.

Bazen de yüksek bir tepenin yamacında bulunan köylerimiz yazın pek serin oldukları için, şehirlerde iş görülemeyen pek sıcak günlerde değilse bile, tatil günlerinde herkes öyle güzel yerlerde bulunan köylere ayakla bir saatte gidilebilen yerlere beş dakika içinde varan otomobillerle giderek hem eğlenirler ve hem de hava değiştirirler. İşte böyle şeyler sebep olur da emmilerin köyleri şenlenir ve hem de alışveriş yoluna girer. Daha sonra... Harmanlar kalktığı vakit, buğdayını, yulafını, arpasını, baklasını, üzümünü, incirini deveyle şehre yahut kara vapuru iskelelerine indirecek olan köylü kızanları daha ucuz götürücü bu otomobil arabalarıyla naklederlerse hem vakit kazanmış ve hem de kesece kâr etmiş olurlar.

Şu halde yollar bu kadar iyilikleri çıkarır da ortaya koyarsa bir ülkenin yaşatıcı damarlarından olmaz mı?

Kuşadalı Mahmut Esat

Köylü Çocukları Neden Okuyamıyor?*

Bugün Osmanlı ülkesi, 30 milyonluk bir hükümettir. Bu 30 milyonluk insanın içinde ancak yüzde 20-25'i okumak yazmak biliyor!

Acaba bu neden böyle oluyor ve bu kabahat kimdedir?

Ben -herkes kendi düşüncesinde hür olduğu için söylüyorum- bu kabahati hükümete, büyüğünü de çocuk babalarına bulurum. Hükümete bulurum, çünkü:

- Bir ülkede toplanan hemşerilerin idare edicisi, bakıcısı, yoluna koyucusu olduğu için, bu gibi işlerini görmeye, görmek için kanun yapmaya hükümet mecburdur.

"Görmek için kanun yapmaya hükümet mecburdur" dedim. Çünkü köylü emmiler bilmelidirler ki, hükümet Millet Meclisi[1] tarafından kabul edilmiş bir kanun olmadıkça hiçbir iş yapamaz.

Bizim okumaklığımız içinse hazır yapılmış bir kanunumuz vardır. Bu okutucu kanunumuzun dediği gibi şimdiye kadar gidilseydi, içimizde pek az okumak bilmeyen kalacaktı. Bugün köylerde okumak bilenler parmakla gösteriliyorsa, o vakit bilmeyenler gösterilecekti.

Bunlar geçtiği için ne desek boşa gider. Yalnız şunu demek isterim ki, bugün bu kanunun dediği gibi yapılırsa, yakında -hem pek yakın 10-15 senelik bir zamanda- yeni yetişecek olan vatan yavrularıyla bugün yetişmeye başlayan çocuklarımız içinde okumak bilmeyen kalmayacak gibidir. Bu kanunda yazılı olan birkaç sözü burada söylemek isterim.

---

* *Köylü*, 19 Ağustos 1326 (1 Eylül 1910), No: 609, s.3.

1 Meclisi Mebusan. (Y.N.)

Bir defa iptidai denilen ilk öğretici mekteplere her Osmanlı çocuğu gitmeye mecbur olduğu gibi, babası da göndermeye mecburdur. Böyle küçücük yavrucağını mektebe göndermeyen baba olursa, o mektebin baş hocası her bir köyü, kasabayı muhafaza eden ve zabıta memuru denilen gözeticiye söyler, bu gözetici mahalle muhtarına haber verir.

Muhtar efendi o çocuğun mektebe gönderilmesi için babasına söylemeye mecburdur. Söylemediği halde birinci defaya mahsus olmak üzere hafif bir cezaya çarpılır. Cezanın ikincisi biraz ağırdır.

Yok, muhtar efendi kendine ilişen o işi yaparsa, cezadan kurtulur ve iş çocuğun babasında kalır. O da bu tembih üzerine çocuğunu yine mektebe göndermeyecek olursa, hem çocuk zorla mektebe götürülür ve hem de kendisi cezaya uğrar.

İşte hazırda bizim böyle bir okutucu kanunumuz varken, bunun dediklerini bizim yapmamız için hükümetimizin bizi zorlamaması -bence- hükümete dokunur bir kabahattir. Çünkü bu işleri yapmak hükümetin borcudur.

Çocuk babalarındaki kabahate gelince, işte en büyük kabahat buradadır.

Mesela, oğlum bugün evime su çeksin; yarın fırına ekmek götürsün; öbür gün anası çamaşır yıkayacak, ona hizmet etsin diye yavrucuğu böyle günlerce mektebe gitmekten alıkoyarsa, çocuğunu cahil bırakmış olur ki, bu cahil çocuk yarın büyüdüğü zaman okumak bilmemesi yüzünden her şeye aklı erişmeyeceğinden, birtakım fena yollara sapar ve öyle fenalıklar yapar ki, milletin başına bir bela kesilir.

Bugün dağda gezerek, milleti, hükümeti birçok masraflara sokan ve pek çok canlar yakan o eşkıya dediğimiz uğursuz heriflerin babaları onları okutmuş olsaydı, memleketlerine karşı bu gördüğümüz kötülükleri yapmazlardı. Bu kabahati işleyişte hükümet ile babalar ortak ise de, büyüğü hep o kaygısız babalardadır.

Bugün ise, okumayan çocukların yarın bu eşkıya dediğimiz heriflerden daha fena şeyleri yapacaklarına şüphe yoktur. Çünkü yarın okumak bilmeyen bir kimse hiçbir memlekette para kazanamayacak ve dolayısıyla yaşayamayacaktır.

Bu vatan yavrularını hiç olmazsa ilk okumak öğretici mekteplere göndermek babalar üzerine farz olduğu gibi, göndermeyen babaların cezasını vermek de hükümete vaciptir.

* * *

1- "Müslüman olan her erkek ve kadın için okumak yazmak bilmek farzdır",

2- "Siz beşikten mezara kadar okumayı, iyi öğrenmeleri arayınız",

3- "Okumak, en uzak ve Çin denilen memlekette olsa bile gidip arayınız",

4- "Şan ve şerefin en büyüğü okumak bilmek şan ve şerefidir"

diyerek Peygamberimiz bu kadar ulu sözler söylediği ve hükümetimiz Peygamberimizin bu dediklerini yapmak için bu kadar kanunlar çıkardığı halde babalar çocuklarını okumak yüzünden mahrum ederlerse, kimseden yüz bulmadıkları bu dünyada olduğu gibi, "ahret" denilen öteki dünyada da yüz bulamayacaklardır.

Hürriyet dediğimiz ve hepimizi birbirimize ısıtarak birleştiren ve bu birleşmekle yurdumuzu düşmanlarımızdan saklayarak bizi ilerleten o 10 Temmuz[2] gününde ilanından sonra toplanan Millet Meclisimiz, bizim okumaklığımızın çaresi için birçok düşündü ve şimdi yeni bir kanun yapmaya başladı ki, pek güzel olduğu gibi, hepimizi okutabilecek bir kuvvettedir.

Bu kanunun söylediği gibi:

1- Göçebe halinde olan çadırlılara bile hocalar gönderilecek ve hocalar o çadırlarla beraber gezerek onların çocuklarını okutacaktır.

2- Kasabalarda yahut müdürlük denilen köylerde bulunan mekteplere yarım saat yakında bulunan köy çocukları gitmeye mecbur olacak, gitmeyenlerin babalarını hükümetimiz zorlayacaktır.

3- Yarım saatten uzak olan köylere ayrıca mektep hocaları gönderilecek ve bunlar oranın çocuklarına okumak öğreteceklerdir.

4- Hiçbir kimsenin çocuğu mektebe gitmemezlik edemediği gibi, babaları da göndermemezlik edemez. Yalnız kendi evinde okuttuğuna dair mahalle muhtarından tasdikname alırsa, o vakit mektebe göndermeyebilir.

* * *

Bu kanunun bizim iyiliğimize yarayacak daha bunun gibi birçok sözleri varsa da, hepsi hatırımda olmadığı için yalnız bu kadarcığını yazıyorum. Yakında padişahımız tasdik ettikten sonra bu kanunun dediklerini yapmamız bize söylenecektir.

Ey sevimli köylü emmiler, şimdi size sorarım:

Bu bizim her iyiliğimizi düşünen ve gösteren kanunların dediklerini yaparsak pek az bir zaman içinde ilerlemiş olmaz mıyız?

Kuşadalı Mahmut Esat

2 10 Temmuz (23 Temmuz) 1908 tarihli İkinci Meşrutiyet'in ilanı. (Y.N.)

Gelişme*

Tabiat âleminde mevcut bütün eserler yavaş bir gelişmenin mahsulü, geçici olan eşya da tam bir olgunlaşmanın tesiri neticesidir.

Bu husus şüpheden uzak olmakla beraber, bazen de kâinatta öyle hadiselere tesadüf ediliyor ki, tam bir olgunlaşmanın değil, belki bir suiistimalin neticesi olarak yok olmaya mahkûm olmuştur. Geçmiş devirlere göz atılacak olsa, tam manasıyla olgunluğun zirvesine erişmiş bütün büyük hükümetler değişmez kanunun hükmü altında olarak son bulmuş ve bununla beraber birçok küçük hükümetler de asıl maksat olan olgunluğa erişmeden yok olmaya mahkûm olarak ebediyen sönüp gitmişlerdir.

Bunlar hep birer toplumsal suiistimalin neticesidir ki, bu suiistimalden yakasını kurtaramayan milletler, kendilerini, cemiyetlerini teşkil eden muhtelif kavimler arasında kuvvet ve nüfuzca önder sayan ve gören ve onlara karşı her zaman hâkim olabileceklerini kabul ile cemiyetlerini teşkil eden diğer fertlerin devamlı çalışmalarına rağmen yalnız bugünkü kuvvetlerinden kaynaklanan neşe ve gururla günlerini geçiren biçarelerdir.

Bunların sonu, tabi saydıkları kendi cemiyetlerine mensup kavimlere karşı yine metbu[1] sıfatıyla kalmak değil, belki onların tabileri olmak olacaktır ki, geçmiş vakalar bunu pek güzel surette göstermektedir.

Bu suiistimale meydan veren başlıca sebepler -muhterem bir yazarın dediği gibi- atalettir ki, bundan kaynaklanan bütün neticeler atalete düşmüş olan

* "Tekemmül", *Ahenk*, 30 Ağustos 1326 (12 Eylül 1910), No: 4307, s.1.

1 Metbu: Kendisine uyulan, tabi olunan; uyruk olunan. (Y.N.)

herhangi bir cemiyetin çöküşüne hizmet etmektedir. Toplumsal hayat ve saadetin devam ve bekasına en büyük mâni, medeniyet yolunda insanlığın ileri doğru adım atmasına en büyük engel yine bu uğursuz atalettir.

Ataletin hükmü altında ve aczin esiri olarak yaşayan cemiyetlerdir ki tabiat tarafından yok olmaya mahkûm olurlar.

Onlar için yegâne kurtuluş çaresi yakalarına yapışan ataletten ayrılmak ve etraflarındaki komşularıyla eşit bir dereceye varabilmek için durmadan sınırsız bir çalışmayla ileriye doğru yürümek, koşmaktır.

Bilhassa bu elemli hale düşmüş olan milletlerin etrafını kuşatan diğer siyasi cemiyetlerin gelişme derecesi kendilerine pek üstün bir mertebedeyse, genel kaidelerin dışında olarak, bütün kuvvetleriyle yavaş değil, ani bir gelişmeyi ve komşularıyla eşit bir dereceyi elde edebilmek için devamlı çalışmalıdırlar ki, o suretle hayatlarını temin edebilsinler.

Vâkıf olanlarca gizli olmadığı üzere, o gelişmeyi hayata geçirebilecek ve onun iyi neticesiyle hayatını temin edebilecek olan, hükümet değil, millettir.

Bununla beraber milletin hayatını temin etmesiyle hükümet de siyasi hayatını idame etmiş olur. Bütün cihanı işgal eden insanlar hayatlarının temini için nasıl kendilerini başkalarının tecavüzüne karşı muhafaza etmek mecburiyetinde bulunuyorlarsa, siyasi bir şekle sahip cemiyetleri meydana getiren milletler de günlük hayatlarına vuku bulacak her türlü tecavüzü[2] def etmek mühim vazifesiyle yükümlüdürler ki, bunu hükümetten bekleyen kavimler yine yok olmaya mahkûmdurlar.

Bilhassa çöküşün mutlak tehlikelerinden kurtulmak için dahili bir ihtilalle zalim ellerden yakasını kurtarıp gelişmek isteyen bütün kavimler, gelişmeleri için hükümetten değil, kendilerinden yardım beklemelidirler. Çünkü bir ihtilal neticesi olarak henüz belini doğrultmaya çalışan bir hükümetin kimseye yardım edecek ve onun için çalışabilecek bir iktidarı yoktur.

Muazzam bir hükümet bile, ümmetinin fertlerine vaki olan kendi hizmetinden ziyade onların gayretine ihtiyaç duyar ve hayatını temin edebilmek için yalnız bunu, evet, bilhassa bunu, yani milletin gayretini bekler.

Aksi surette hiçbir hükümetin hayatının bekası ihtimal dahilinde değildir.

Çünkü -iddiayı ispat için genel tabirle fikir bildirmek icap ederse- ana rütbesinde bulunan milletin yavrusu demek olan hükümet, validesinden süt emmezse ileride anacığına nasıl hizmet edebilir. Bekasını temin edemez ki validesine karşı üzerine farz olan hizmeti yapabilsin. Süt emmemiş olan cılız ve zayıf bir yetim gibi büyürse, öyle bir hükümetten beklenilen hizmet ve gayret yukarıda şekli tasvir edilen çocuktan beklenilen hizmet ve gayrete benzer.

---

2 Tecavüzden maksadımız, toplumsal illetlerden birinin cemiyet hayatına taarruz ve tecavüzüdür.

Bizim de tasvir edilen şekle benzeyen hükümetimizden bugün yaptığı hizmetten ziyade daha ulvi gayret beklememiz, gelecek saadeti temin hususunda katiyen caiz görülemeyeceği gibi, bunu temin için bizim ona yardımımız lazımdır.

Dolayısıyla biz gelişmek, ilerlemek arzu edersek, o arzumuzu hükümetten değil, kendimizden beklemeli ve bunun için de dahili toplumsal hastalıklarımızdan olan ataleti toplumsal bir ihtilalle kaldırıp atmalıyız. Bunu atmak ve yerine teşebbüs fikrini koymak için yapılması icap eden toplumsal ihtilal ise maarifimizi ateşlemek, hükümetimizin de tatbikine mecbur olduğu kanun icabınca cemiyetin tehlikeli mikropları olan serserileri işe sevk etmekle olacaktır.

Şurası dikkate değerdir ki, ataleti kaldırmak ve yerine teşebbüs fikrini koymak, serseriliği imha ile buna karşılık çalışan bir kısım halk yetiştirmek istersek, bu saadetli hal için mekteplerimizden yardım isteyelim.

Bu gibi vazifelerimizi ve bilcümle ilim ve irfan tahsili gibi en büyük vazifemizi yerine getirerek vatan çocuklarını bizim içine düştüğümüz esef verici halden kurtarmak için çalışalım ki, o vakit geçmiş nesiller olacak bugünkü nesil gelecek nesillerin hakiki bir hürmet hediyesine müstahak olsun.

Bazı malumatfüruşların dediği gibi bu milletin gelişmesini mutlaka bugünkü neslin değişmesinde değil, bunların gelecek için hayırlı hazırlıklarında aramalıdır. Yoksa şimdi ataletin geleceğe tesirden geri kalmayacağını kabul edelim.

Özetle, bugünkü hâkimiyetimize dayanıp büyüklenerek hayat sürmekle değil, şimdiden teşebbüs fikrini öğrenelim de ataleti atarak çalışalım. Çünkü atalet içinde oldukları halde kendilerini ebedi hâkim sanarak kibirli ve mağrur yaşayan ümmetlerin sonu yok olmaya mahkûm olmaktır.

Kuşadalı Mahmut Esat

Koruculuk*

Buralarda pek güzel yetişen her türlü yemiş verici ağaçlarla tarlalarımızda yetişerek yiyeceğimiz ekmeği veren buğday, çift sürücü hayvanlarımızı besleyen yulaf, çavdar, nadaslarımıza yetiştirdiğimiz pamuk, susam gibi mallarımızı çalıcı, kapıcı uzun ellerden muhafaza etmek, korumak için deştiman dediğimiz korucuların bize pek ziyade lüzumu vardır.

Çünkü korucuların bağları, bahçeleri muhafazaya başlamasıyla, bugün memleketimizin varidatı denilen yıllık getirdiği bir iki milyon lira ise, bu suretle bakılırsa o vakit üç dört milyon lira olabilir.

Tarlasını zeytinlik yapmak için çalışan bir çiftçi, iki fidan koyar koymaz kuruyasıca bir el tarafından hemen kesiliveriyor da pazarda odun diye satılıyor. Yahut böyle güzel fidanlar yetiştirip de tam mahsulünü alacağı bir zamanda kırılasıca uzun bir el üstünde ne varsa topluyor da zavallı çiftçi babanın kışlık yağı kalmadığı için elini böğründe bırakıyor.

Hatırıma gelmişken şunu da söyleyeyim. Bundan birkaç sene evvel bizim kasabamızda öyle acıklı bir hal oldu ki, buna hiçbir yürek dayanamazdı. O da aralarındaki geçmiş bir uygunsuzluk yüzünden bir duygusuz yürek bir gece eline baltayı alarak zavallı adamcağızın tam yetişmiş 150-200 kadar fidanını bir gece içinde doğradı geçti.

Bazen de kaygısız ve hem de hain çobanın biri keçilerine bir sene sonra için taze filizler yedirmek için ormana bir ateş atıyor da o vakit güzelim ormanlarla zavallı köylünün senelerce uğraşıp yetiştirdiği zeytinlerini bazen

* *Köylü*, 31 Ağustos 1326 (13 Eylül 1910), No: 619.

de yaza tesadüf ederse bir yıllık ümidini ve onun bakıcısı olan harmanını yakıp kavuruveriyor.

Zavallı çiftçi artık şimdi açıkta kalmış, hükümete vereceği öşür denilen onda biri veremediği için bundan hazine denilen millet sandığı da zarar etmiş olduğu halde, şimdi, o kendini vaktinde malıyla idare eden çiftçi, artık çiftini çubuğunu satıp savarak bir çiftlik beyinin veyahut diğer bir çiftçinin yanında bedellik ediyor.

Hey ulu Tanrı, ne acıklı bir haldir bu?

Acaba bu acıklı, ocak söndüren bu işler neden oluyor? Korucuların yoksuzluğuyla orman memurlarının dikkatsizliğinden başka bir şey değil desem, pek de doğru olamayacağından, bu işte vatanın yüzsüz çocuklarının da eli vardır diyeceğim.

Fakat bu ellerin kırılması, yine her halde orman memurlarının gayretini, korucuların varlığını ister.

Korucularından bir memleketin ne kadar para kazanacağını ve bu para ne kadar çok olursa hükümetin de o kadar ziyade istifade edeceğini düşünürsek, hükümetimizin hiç durmayıp yapması lazım gelirse de, bugün yurdumuzu düzenine, yoluna koymakla uğraşan ve iki tarafına, daha doğrusu henüz bu gibi şeylere vakti olmayan hükümetimizden ziyade bizim yapmaklığımız lazım geldiğini anlarız. Ve hem de bu suretle idare edilmeye başladığı zaman her vilayetin evvelki vericiliğiyle o vakitki vericiliği arasındaki farkı göz önüne getirecek olursak, vilayet başına senede bir zırhlı yapabilmek bile hiç gelecektir.

Bizim kasabamızın bağları, bahçeleri, tarlaları, nadasları böyle idare edildiği zaman birdenbire ilk seneki getirdiği evvelkinin 15-20 katı çıkmıştı.

***

İyi, fakat koruculara aylığı hükümet vermezse acaba bir kasaba için lazım olan koruculara oranın yerlisi nasıl bakabilir denirse...

Bunun cevabı pek kolaydır, bunda yorulacak, düşünecek hiçbir şey yoktur. Her bir kasabanın ve gerek köylerin korucuyla idare olunması için her kasaba veyahut köyde oturan yerliler, her başa sağ para ayda bir kuruş verseler, işte o zaman malları mülkleri verdikleri bir kuruşla pek güzel idare olunur.

Bu da her köy ve kasabadaki ahaliye göre alınır. Mesela üç bin yerlisi olan bir kasabada adam başına dört metelik alınsa ayda 30 liraya yakın bir para eder ki, bu para korucu idaresi diye açılacak küçük derneğin sandığında saklanır. Ve her ay başında korucuların aylıkları buradan verilir. Bu

para artarsa o kasabaya en yakın olan ve korucu kullanabilmek kudretinde olmayan köylere korucular gönderilerek onların malları muhafaza edilmiş olur.

Yahut o artan para saklanır da sonra korucu idaresi için ve korucuların aylıklarına karşılık olmak üzere gelîr kaydolunur.

Bir de var ki, bir kasabada bulunan üç bin yahut iki bin yerlinin hepsinin ayda birer kuruş verecek kadar kuvvetleri yoktur. İşte o vakit bunlardan alınmayacak olan o kuruş evvelce hissesine bir kuruş düşen daha zenginin üzerine verilir. Bu benim bir kuruş diye ayda verilmesi için söylediğim para en aşağısıdır. Yoksa ayda iki, üç, hatta beş kuruş da verilebilir. Hele zenginler hiç olmazsa senede üç-dört lira vermelidirler.

İşte ahalinin kendi iyilikleri için vermesi icap eden bu korucu vergisini sene başında herkes aramak suretiyle kendi eliyle götürüp derneğe teslim etmelidir ki onun sonunda iyilik görebilsin.

Böyle yapılmazsa her sene açıktaki çiftçilerle aç kalacak dul kadınların ardı arkası kesilmez bir hale gelinecektir.

Şu halde çiftçinin her ay vereceği ve sene başında 12 kuruş eden korucu vergisi ona senede verdiğinin yüz katını kazandırırsa bundan büyük iyilik olur mu?

Kuşadalı Mahmut Esat

Zorla Nikâh Sahih mi Değil mi?*

Geçen haftanın *Mülhakat* gazetesi insaniyet hissiyle çarpan her kalbi hüzünle dağlayacak bir vakayı, feci bir vakayı tasvir etmekteydi.

Zavallı iffetli kızın bekâretinin bir dağ haydudu tarafından pervasızca zorla bozulması zavallıyı artık bu ömrünün baharında ölüme mahkûm etmiş bulunuyordu.

Bir de bununla beraber bizde zorla nikâh sahih[1] olduğu için bu kızcağız o alçak caniyle mi evlenecekti. İşte burası *Mülhakat*'ın muhterem yazarını epeyce düşündürmüş ve bu hususa dair yazmış olduğu makalede o sırada yanında bulunan bir avukattan bahsolunan meseleye dair malumat vermesi hakkında açıklama istemiş ve ondan aldığı cevabı kâfi göremediğinden veyahut ikna edici bir cevap olmadığından bunun incelenmesi ve açık olarak malumat vermesi için İzmir Naibi Efendi Hazretlerinin fikirlerini soruyorlar ve frengi hastanesi müdürü bulunmaları hasebiyle oraya düşen biçarelerin ahvalinin macerasını pek feci bir surette beyan ediyorlardı.

Ben de bu yüce dinin mensuplarından bulunmaklığım hasebiyle şuracıkta birkaç söz söylemek istiyorum. Görüşümde veyahut fikrimde hata ediyorsam çıkacak bir yol gösterici beni aydınlatsın. Zorla nikâhın sahih olması bütün fıkıh kitaplarında yer alması hasebiyle bu mesele beni de pek ziyade düşündürmüş ve epeyce bir zaman fikir deryasında bocalandırmıştı. Çünkü bir kadın rızası olmadığı halde hoşlanmadığı veyahut şer'an denk olmadığı bir erkeğe nasıl varabilirdi?

---

* *Ahenk*, 2 Teşrinisani 1326 (15 Kasım 1910), No: 4359.

1 Sahih: Gerçek, açık, doğru, hakikat; sağlam, sağlıklı; kesin; kusursuz. (Y.N.)

Buna caizdir demek, onları ve mesela iffetli bir kadını cani bir erkeğin mahkûmu etmek, o biçareleri fuhuşa teşvik etmek demek olurdu.

Halbuki şeriat hükümlerimizin gerek dünyevi muameleler ve gerek uhrevi muamelelerle alakalı kısımlarının pek metin esaslara dayalı olmasından dolayı böyle bir sakat fikrin işbu yüce hükümler arasında mevcudiyetine bir türlü inanamıyor ve fakat mevcut ise yaratacağı kusuru düşünerek kan ağlıyordum.

Mülhakat'ın yazdığı esef verici bekâreti bozma vakasından birkaç gün önce dostlar arasında yine bu nikâh meselesine dair görüşüyorduk. Allah'tan evveldi; çünkü hakikat tezahür etti.

O vakit anladım ki, meseleyi pek fena bir şekilde yorumlamış ve onu yanlış olarak anlamıştım. Bu çürük görüş ve yorumu anlayınca, zorla nikâhın sahih olmasını candan ve gönülden kabul ettim.

Çünkü emin olabiliriz ki, bahsolunan nikâhın sıhhatsizliği kabul edilmiş olsaydı, bir duygusuzun nefsinin iki dakikalık zevkini teskin için işleyeceği övülemeyecek fiilden dolayı ötede bir bakire namusunu geri kazanamayacak ve caninin iki dakikalık zevkine karşılık ebediyen yok olmaya mahkûm olacaktı. Ve ondan doğacak çocuğun meşru babası bulunmadığı için o biçare de veledi zina olacak, kısacası iki dakikalık bir zevk yolunda vatanın, toplumun saadetine, gelişmesine hizmet eden iki narin varlık, evet insanlıkça pek muhterem olan bu iki kıymetli varlık mahvolup gidecekti.

İşte buralarını, daha doğrusu bu gibi vakaların meydana getireceği tehlikeleri inceleyici gözünden uzak tutmayan İslam şeriatı buna bir set olabilmek için zorla nikâhın sıhhatini kabul ve tasdik etmiştir.

Esasen zorla nikâh sahih olunca, fıkıh kitaplarındaki denklik bahsine ne lüzum vardı. Bir kız diğer bir erkeğin dengi olmadığı halde onun cebren bekâretini bozar ve zorla nikâhını kıyar ve onunla evlenirdi. Fakat asıl madde öyle değil. Zorla nikâhın sahih olması ve iki tarafın rızası olmaksızın karı ile kocanın zorla birleşmesi bir aile hayatı teşkil etmesi için değil, ancak nesebin sabit olması içindir.

Değil zorla nikâhla, hatta Hasan bin Ziyad Hazretlerinin görüşüne göre iki tarafın denkliğinden mahrum olduğu halde nikâh kıyılmış olsa dahi yine batıldır.

Nerede kaldı ki, zorla kıyılmış bir nikâh -anlaşıldığı üzere- kıyılmış olsun, yukarıda bahsedildiği üzere bu suretle vaki nikâhın sahih olmasındaki sebep, hikmet, felsefe, nesebin sabit olması ve dolayısıyla bir bakirenin namusunu korumak ve idame içindir. Yoksa zorlanan kadının, zorlayan erkeğin dengi ve kendinin rızası olmadığı halde ilelebet karısı olması için değildir.

Çünkü nikâhın sıhhatinin şartlarından biri de bilhassa iki tarafın rızasıdır.

Esef verici bekâreti bozma vakasında bunu yapanların kanunen cezalandırılmalarına gelince, bunda gerek zina eden erkeğin ve gerek ortaklarının -hukuk teorisince- katiyen beraat etmeleri icap etmez. Çünkü iffetli bir kadıncağızın bekâretini bozarak kamu istirahatını ihlal eden zanlının belirtilen akdi sahih veya iki tarafın rızasıyla nikâh kıyılmış olsa bile yine beraatini gerektirmez. Çünkü vakanın faili kendisidir. Hakikaten geleceği mahvedilen bir ailenin nikâh kıyılarak saadeti iade ediliyor, fakat geri tarafta tekmelenen kamu hakkını ne yapacağız?

Bu, bütün diğer haklara üstündür ve hiçbir vakit af kabul etmez. En doğru tabiriyle söylemek icap ederse, af, kamu hukukunun şanından değildir. Tasarı şeklinde bulunan yeni ceza kanunumuzda da yazılı olduğu üzere, nikâh kıyılmış olsa bile, suçlu, çiğnediği kamu hakkını hapishanede bedenen tazmin ettikten sonra ailesi evine gidebilir.

Ve tabiidir ki, zorlanan kişi hakkından, şahsi hakkından vazgeçtiği halde artık suçlu niçin ceza görüyor demeyiz. Çünkü toplumsal öç alma devrindeyiz ve bir de kanunun hedefi şahıs değil, suç, daha doğrusu kamu namına işlenen suçu tazmindir.

Kuşadalı Mahmut Esat

Çiftlik Mektupları*

– 1 –

Kış geldi. Artık çalışkan çiftçi -o çiftçi ki memleketin yaşayışına hizmet için pek sevimlidir- kışlık zahiresini şimdi tedarik etmiştir. Sabah erkenden tohum atmaya gider, bazı akşamlar, mesela cuma akşamları, biraz erken paydos ederek çiftesini omzuna takar. O vakit soğuğun tesiriyle ortalığı sis bürümeye başlamıştır. Küçük gölün kenarına giderek, orada ördek bekler. Birkaç dakika sonra birbiri üstüne atılan sıkılar suyun üzerinde yeşil başlı, boz renkli birkaç ördeği cansız bir halde sermiş ve onları esen poyraz rüzgârının kuvveti aşağı yukarı yüzdürmeye başlamıştır ki, bu, ördeklerin vurulduğuna bir işarettir. Tazı, derhal kendini suya atarak dalar; biraz sonra avcının suya serdiği ördekleri getirir ve bu hizmete karşılık ağasından bir "bravo!" alır.

Artık genç çiftçi yemekliğini çıkardığı için sevine sevine köyünün yoluna düzülür, belki de o gece ayın on dördüne tesadüf etmiştir. Ayın gümüş gibi ışığıyla parlayan yollar arasından çiftçi evine varmaya çalışır.

Şimdi artık, karlar altında örtülü köyün küçük kulübeleri görünmeye başlar. Ve soğuğun tesiriyle bacalardan çıkan beyaz dumanlar derhal kaybolmayarak bir müddet parlak yıldızlarla donanmış göklere doğru çıkar ve bir doğru çizgi gibi uzanır gider.

---

* *Köylü*, 7 Teşrinisani 1326 (20 Kasım 1910), No: 675, s.3; 9 Teşrinisani 1326 (22 Kasım 1910), No: 676, s.3; 12 Teşrinisani 1326 (25 Kasım 1910), No: 679, s.3; 26 Teşrinisani 1326 (9 Aralık 1910), No: 691, s.3.

Ve kim bilir bu hangi bir çiftçi yuvasında yanan ve başında âlâ sütler kaynatılan veyahut pazara götürmek ve haftalık harçlığını çıkarmak üzere yağ çıkarmaya çalışan bir köylüyü ısıtmak için yakılan bir ateşin dumanıdır.

Genç çiftçi böyle tabii bir güzellik içinde köyüne girerken, iki taze yavrucuğuyla kadıncağızı ocağı çatmış, ineğin sütünü gece alevler içinde kalan ocaklarında pişirmek, içmek, eğlenmek için sağmış, aile reisini, köylü tabirince ağalarını, efelerini beklemektedirler.

Biraz sonra tazı kuyruğunu sallayarak içeri girer. Küçük yavru babasının geliyor olduğunu müjdeleyen bu sadık hayvanın -oynamak için- arkasına binmeye, kulaklarından asılmaya başlar. Hayvancağız da çocuğun keyfini yapmak, yerine getirmek için ayaklarını yukarıya doğru kaldırıp yuvarlanmaya, hoş, latif türlü türlü şekiller almaya başlar. Ana artık şimdi nasıl çalışmakta ve hayat arkadaşı için ne yolda hazırlıklarda bulunmakta ve mesela o yorgun vücudun hiç olmazsa gece rahatını temin edecek levazımatını tedarikle meşguldür. Biraz sonra kırmızı yüzlü aslan gibi bir vücut kapıdan içeri girer. Bunun boynunda dışarıda babasını bekleyen bir küçük yavru sarılıdır ve bu genç, dinç adam evin ağası, efesidir. Omzundan yere atıverdiği çantasını evin kadını açar, içinden avları çıkararak temizler ve biraz sonra pişmiş olarak bu adama hazırlanan sofraya konur, çoluk çocuk hep birden yerler. Sonra Allah'a dua ederek, yemekten kalkarlar.

Ocak çatılır, yanmaya başlar. Bütün aile bu ocağın başında toplanır, dertleşirler. Baba, o günkü geçirdiği hallerden bahseder. Bu haller, sarı öküzün pek iyi saban çektiğinden, beyaz ineğin çokça süt verdiğinden, tarlaya epeyce tohum atıldığından ibarettir.

Biraz sonra yataklar hazırlanır. Bütün aile uykuya yatar. Rüzgârın iniltisi onlar için güzel bir ninni yerine geçerek rahat rahat uyurlar.

* * *

Şimdi artık sabah olmuş ve küçük Mehmet'in "kızıl burun" horozu ötmeye başlamıştır. Bu horoz belki köy horozlarının hepsinden pehlivan ve Denizli cinsi olduğu için sesi biraz uzundur. Bunun sesini evvela küçük Mehmet işitir, kalkar, babasının başında dolaşmaya başlar. Uyanmazsa, anasının koynuna girer; bu suretle onu uyandırdıktan sonra sıra babasına gelir; onun bıyıklarından asılır; babası bunu duyar duymaz yavrucağını yanına çeker, bağrına basar; sonra evin kadını tarafından çatılmış ve yanmaya başlamış ocağın başına geçer; sabah kahvaltısını yaptıktan sonra, çalışmak, hizmet etmek için genç çiftçi tarlasına koşar...

Tarlaya vardı mı biraz soluk almak için oturur ve düşünür. Onun biraz ötede küçük bir zeytin fidanlığı var ve onu beş seneden beri yetiştirmek, bir bahçe haline koyabilmek için uğraşmaktadır. Bugün de gidip onu, bütün ümidinin bağlı olduğu bahçeciğini temizlemek... Yürümeye başlar, on dakika sonra fidanlığın önünde bulunur ve kendine, evlatlarına, vatanına bir hizmet edebilmek emeliyle yetiştirdiği fidanlığa hevesle atılır. Bir de o sırada ne görse beğenirsiniz? Yüz fidanın içinden sekseni duygusuz bir yürek, bir köpek yüreği tarafından kesilerek pazarda satılmak için odun yapılmış!.. Lanet olsun o kesen ele...

Şimdi ne oldu? Biçare çiftçi gözyaşlarını belindeki mendiline silerek evine döndü ve darmadağın, perişan olmuş ailesini aç bırakmamak, açlıktan öldürmemek için bir ağanın yanına bedelliğe gidiyor! Zavallı çiftçi...

***

Bu gibi zararlara meydan vermemek her hükümetin en büyük bir vazifesi ve dolayısıyla en büyük bir borcudur ve böyle bir borcunu yapmayan hükümetin yaşamaya hakkı yoktur. Bunu bizim kuvvetli hükümetimiz iyice bildiği için, bu gibi ziyanların önünü alacak ve bu gibi ziyankârların hadlerini bildirecek çareleri yakında yapacağına şüphe etmiyor ve pek kuvvetli ümitler besliyoruz. Bu bizim ümidimiz; bakalım, her türlü hakkımızı korumaya çalışan hükümetimiz neler gösterecek?

– 2 –

Veli adında biri vardı ki, bunun kendini ve çocuklarını geçindirebilecek kadar bir tarlası ile bir de bağcağızı bulunuyordu. İşlerinin bittiği bir zamanda, yani akşamüzeri tüfeğini omzuna takarak ava gider, o akşam ne vurursa bazen çocuklarıyla beraber yer, bazen de onları bir müşteri bularak satar ve buğdaylarıyla bağcağızının üzümleri yetişinceye kadar bu parayla günlük harçlığını yapardı.

Bu kanaatkâr adam, ailesini ve çocuklarını pek ziyade sevdiği için fukaralığıyla beraber onlara daima iyi bakar, yedirir, içirir, kısacası kimseye muhtaç etmeyecek bir halde kuşatırdı.

Çalışması yüzünden kendi babacığından hiçbir şey kalmadığı halde, bir bağ ile bir tarla almış ve buradan kazanarak biriktirdiği parayla beş on sene sonra bir de oldukça iyi ve elli dönüme yakın bir incir bahçesi edinmişti.

Biçare adamın en büyük düşüncesi, çocuklarını iyi geçindirmek ve şayet ölürse, yavrucaklarının ellerine yapışacak bir mal bırakmaktan ve dolayısıyla onları namerde muhtaç etmeyecek bir adam yapmaktan ibaretti.

Epeyce bir zaman sonra Veli Ağa, kurtulması mümkün bir hastalığa tutulmuş ve fakat hekimsizlik, ilaçsızlık yüzünden zavallı adam kendini kurtaramayarak hastalığa tutulduğu günün haftasında ölüvermiş ve geriye bir kadıncağızı ile yetişmiş iki genç oğlanını bırakmıştı.

Babasının mezara gömüldüğünden birkaç gün sonra yaşamak için çalışmak mecburiyetini duyan küçük oğlan büyük kardeşine dedi ki: "Kardeşim! Rahmetli babamızın bize bıraktığı birkaç dönüm tarlamız var. Biz, babamızın öldüğünü dostlarımıza, düşmanlarımıza karşı belli etmeyelim; ikimiz birlik çalışalım; bir de anacığımız var, bu da bizim her zaman işimize yarar, yemeğimizi pişirir, çamaşırlarımızı yıkar, evimize bakar. Kısacası kadın olduğu için o bize her vakit lazım olduğu gibi, ona ölünceye kadar hürmetle bakmak, onun her zaman gönlünü almak zaten bizim en büyük bir borcumuzdur. İşte bunları yapmak bize lazım ve anamıza bakmak bize borçtur. Gel kardeşim, gidelim, çalışalım, Allah ne verirse çok, az demeyip kanaat edelim, geçinelim, fakat yine çalışalım ki, çalışanları seven Allah elbette bir gün gelir bizi zengin eder ve sevindirir."

Ertesi gün iki kardeş, sabanlarına öküzlerini takarak, adam olmak, para kazanmak için tarlalarında, bağlarında, bahçeciklerinde çalışmaya gittiler. Bu hal epeyce bir zaman devam edip gitti ve o iki kardeş para da kazanmaya başlamışlardı, fakat doğuştan tembel yaratılmış olan büyük, biraz çapkın ve hazırdan yemeye alışkın olanlardandı.

Hep çiftçiler biliriz ki, bizim sanatımız pek de hazırdan yemeye dayanamadığı gibi, çalışmak, ilerlemek, kazanmak için daima sabanının sapına sarılmak ister.

Köylü gazetesinin dediği gibi "kuvvet, para, sabanın sapındadır". Bu böyle olunca, şu halde *Köylü* gazetesi ne demek istiyor? Çiftçinin eli sabanın sapından ayrılınca parasız ve dolayısıyla kuvvetsiz kalacağını anlatıyor. Her neyse, şimdi biz sözümüze dönelim. Sonraları bu yaramaz evlat veyahut tembel kardeş artık hiç çalışmamaya başladı. Tembel tembel köyün kahvelerinde dolaşıyordu. Zaten insanı ahlaksız, terbiyesiz edecek şeylerden biri de tembellik olduğu için, bu arsız, hayırsız kardeş de terbiyesiz olmuş ve kahve çapkınlarıyla meyhanelere gitmeye, kumar oynamaya başlamıştı.

İşi artırdıkça artırdı ve köyün en büyük bir kumarbaz ve sarhoşu oldu. Rakıyla her gün kendini zehirliyor, kumarda her gün ütülüyordu. Nihayet babasından kalan ve kendi hissesine düşen yerleri sattı, savurdu; bunla-

rın parasını da kumarda yedi bitirdi. Küçük kardeşi çalışkan olduğu için işlerini günden güne ilerletiyor, zengin olmaya, para tutmaya çalışıyor ve Allah'ın yardımıyla ilerliyordu. Fakat onun bir düşüncesi, onun en büyük bir kahrı vardı, o da kardeşinin terbiyesizliği, kumarbazlığıydı. Bu hal o çalışkan adamı ve ailesini lekeliyordu. Bu haliyle epeyce bir zaman daha yaşadı. Fakat sonraları bu kahra dayanamadı, zavallı genç çiftçi bir müddet sonra kardeşinin yüzünden evlenmeden öldü gitti. Bundan da ibret almayan o büyük kardeş, küçük kardeşinin oldukça büyücek olan malının üstüne de oturdu. Ve yakasına yapışan kumardan göz alamadığı için bu güzel serveti de az zaman içinde bitirdi, yok etti.

Anasına, zavallı o kocakarı anasına, babasından ve kardeşinden kalmış biraz mal vardı. Kadıncağızı korkutarak, ah! o çapkın evlat, bunun da altından girdi, üstünden çıktı... Elinde bir para kalmadı. Namerde muhtaç oldu, ama kimse yüz vermedi; para bulamayınca aç kalması da yakınlaşmıştı. Hayırsız ötekini berikini soymaya başladı. Nihayet bir gün kesesini kapmak istediği herifin birinden dayak yedi ve hem de hükümet gözetçileri tarafından yakalanarak dama tıkıldı.

Şimdi o ihtiyar, ak başlı biçare ana, hem kocasından ve hem de arı yoluna giden bir yavrucağıyla hapse tıkılan diğer evladından olmuş ve geçinecek bir malı bulunmadığı için aç, susuz kulübesinde kapanmıştı.

Bu namuslu kadın açlıktan ölmedi; çünkü köyün bütün kadınları bu nineciği terbiyeli bir kadın olduğu için pek ziyade severler ve bu yüzden ona bakarlardı. Fakat biçare kadıncağız çektiği dertlere dayanamadı ve biraz sonra ölüp gitti ve bu güzel ailenin uğursuz bir evlat yüzünden geriye namı ve de nişanı kalmadı.

Şimdi bu acıklı hallerin sebebi neydi? Kumar ile rakı... Bizim peygamberimiz Allah tarafından bize getirdiği o ulu kitabında bu kumar ile içkiyi haram etmişti. Çünkü o büyük peygamber biliyordu ki, bunun sonu büyük büyük evleri söndürecekti. Şimdi benim şu gördüğüm vakayı burada hikâye tarzında anlatmaktan maksadım, geçenlerde pek acıklı bir surette bu işe dair aldığım bir mektupta hoca efendinin biri, kendi köylerinde bu kumarcılığın ilerlemekte olduğunu söylüyordu. Bunu hükümetimiz yasak etsin desek, ne kadar yasak etse, ahali istemedikten sonra ne kadar çalışırsa çalışsın çabalasın bunun önüne geçemez. Haydi kahvede oynarken yasak etsin diyelim, fakat köylü kendi evinde oynarken bunu hükümet nereden duysun da evin içine girsin. Şu halde demek oluyor ki, bu iş hükümetten ziyade köylünün, ahalinin elindedir.

Askerimizin, donanmamızın paraya son derece ihtiyacı olduğu böyle bir zamanda, o para, kumara öteye beriye verileceğine bu gibi hayırlı

yerlere verilse, hem dinimize karşı gelmemiş ve hem de aile söndürmemiş oluruz. Vatanımızı, dinimizi, imanımızı seviyorsak, ne insanlığın ve ne de dinin hoşuna gitmeyecek olan bu gibi fena hallerden vazgeçmeliyiz.

– 3 –

Epeyce bir zaman evvel küçük ve fakat şirin bir köyceğizin en güzel bir köşeceğizinde köyün en eski ailelerinden Mehmet Ağa adında bir ihtiyar Türk bulunuyordu ve onun şimdi sağ olmuş olsalardı yardımları dokunacak iki genç oğlu daha vardı ki, bunların biri istibdadın karanlık günlerinde giyeceği bulunmamasından soğuğa dayanamayarak askerliği zamanında düşman sınırlarında, sınır boylarında ölmüş, diğeri de Yemen çöllerinde şehit olmuştu.

Şimdi bu ak sakallı ihtiyarın başında on sekiz yaşlarında genç bir kızı ile bir de kadıncağızı bulunuyor ve bu fakir, ihtiyar çiftçi, ailesini geçindirecek kadar iki-üç ineğiyle birkaç dönümlük tarlanın sahibi bulunuyordu.

Her akşam işini bitirdikten sonra kulübeciğine gelir ve burada o, hayat arkadaşı olan karısı ve kızıyla dertleşir, Allah'a şükrederler, bu suretle geçinip giderlerdi.

Kızın everme vakti geldiği için, buna köyden birisi talipti. Bütün ömründe elemden, kahırdan başka bir şey görmemiş olan bu ihtiyar peder, şimdi kızının çeyizini hazırlamaya çalışıyor ve onu diğer kız hemşerilerine karşı utandırmamak, sevindirmek için düğünlük elbiselerini ve diğer lazım olacak şeylerini almakla uğraşıyor ve hiç olmazsa bu kadarcık bir ferah görmek istiyordu...

Ne çare ki, zavallı ihtiyar bu ümitlerini göremeyecekti!!

Çünkü bunu, bu mübarek günü göremeyeceğinden bittabi haberi olmayan Mehmet Ağa kızının öteberisini almak, tedarik etmek için kasabaya inmiş ve indiği dernek gününün o gecesi, kıza önce göz takmış olan bir haydut arkasına daha kendisi gibi birkaç kişiyi alarak Mehmet Ağa'nın kapısına dayanmış, iki kadından başka kimsesi bulunmayan evin kapısını kırmışlar, içeri dalmışlardı. Karıların bağırmasından köy ayaklandı. Bunu en evvel duyan, kızın nişanlısı oldu. Hemen silahlanarak kadınların imdadına koştu. Orada kızı dağa kaldırmak ve namusunu kırmak için gelen memleketin bu zararcı, arsız çocuklarını görünce hemen elindeki silaha davrandı. Öbür taraftan ateş edildi. Bu kargaşalık içinde patlayan kurşunlardan biri zavallı genç kıza işlediği için derhal canını Allah'ına teslim etti ve bu gürültü içinde beş-altı kişi olan bu haydutlar biçare nişanlıyı da yere serdikten ve ihtiyar anacığın başını gözünü yarıp güzelce haşladıktan sonra bırakıp sıvıştılar.

O sırada kavganın önünü almaya gelen köylüler ne görseler beğenirsiniz? Kulübenin içinde kanlar içinde iki genç yavrucakla köşede inleyen bir ihtiyar kadıncağız... Daha doğrusu kıyamete kadar sönmüş bir ev...

***

Memleketimizin en büyük ayıp ve eksiklerinden biri de zavallı köylü kızlarının dağlara kaldırılarak, evlerinden kaçırılarak ve belki onun hiç istemediği bir adam, öyle bir adam ki, bir haydut, bir çapkın tarafından namuslarının ayaklar altına alınmasıdır. Bu gibi heriflerin teklifini hoş görmeyen kızlar, işte yukarıda anlattığımız hikâyedeki hal gibi bir kıyafete girerek, bu genç yaşlarında dünyadan el çekerler. Zavallı bir kızın başına böyle bir bela geldi mi, onu kaldıran herif kendisinin akranı olmasa ve onu sevmese bile, lekeli yaşamaktansa o utanmaz herifin karısı olmaya razı olur. Olur da, biçare kız bu genç yaşında, ölünceye kadar sevmediği, hoşlanmadığı bir adamın karısı olarak ezilir.

Zavallı bazen kahrından verem olup gider, bazen de o sefil herifin dayağı, acıklı tokatları altında ömrünün en kıymetli zamanlarını kahır altında geçirir.

Bu hal bizim çoğu köylerimizde öyle bir âdet hükmünü almıştır ki, köylerimizde doğrudan doğruya kız isteyip de usulü dairesinde evlenenler pek az veyahut yok gibi bir şeydir. Bu gibi acıklı hallerin önüne geçecek hepimizin gözetici babası, bizim kuvvetli hükümetimiz olduğunu bildiğimiz için, onun dikkatli gözünün önünde bu yanıklı seyirleri göstermek istedik.

Memleketin ahlakını bozan, nüfusunu azaltan, kuvvetini düşüren bu hale, kız kaldırma işine hükümet ehemmiyetli bir gözle bakmalıdır. Bunun için zorlu kanunlar koymak, ağır ve sürekli cezalar yapmak en önce düşünülecek şeylerdendir.

– 5 –

Çamlık, zeytinlik ve akarsularıyla diğer köylere karşı nam almış olan küçük şirin bir köyün en güzel bir köşeciğinde, onurlu ailelerinden Ahmet Ağa adında bir ihtiyar çiftçi vardı.

Sülalesinden kimsesi kalmamış olan bu çalışkan ve namuslu ihtiyarın, belki daha birkaç senelik ömrü kalan bu fakir çiftçinin, dünyada pek ziyade sevdiği yalnız bir genç kızcağızı ile bir de kendi yaşında ihtiyar bir kadıncağızı bulunuyordu.

Zavallı pek ziyade ihtiyarladığı için artık evvelki gibi işine bakamıyor, çiftini çubuğunu bir araya getirip de sabanın sapına yapışarak çiftçilik

edemiyordu. Sığırları, tarlaları ötekinin berikinin elinde bulunduğu için kendi çalıştığı gibi şimdi para kazanamıyor, yalnız tarlalarını kullananlar ona birkaç para verdikleri için aç kalmayacak bir halde geçiniyordu. Bu ihtiyar çiftçi en büyük düşüncesi olarak, yalnız kızını evermek ve varını yoğunu güveysinin eline teslim ederek hiç olmazsa şuracıkta geçireceği son senelerini bu suretle rahat geçirmek istiyor ve fakat bu işleri yapabilecek hayırlı bir damat arıyordu.

Bir gün, köyün namuslu gençlerinden biri ihtiyarın bu genç kızına talip çıktı.

İhtiyar peder düşünüp taşındıktan sonra aradığı, istediği gibi bir damadı bulmuş ve kızı da razı olduğundan hemen muhtar ve imama vararak nikâhı kestiriverdi.

Ve bir hafta sonra kızın düğünü yapılacağından, ihtiyar, bu sevinçli gününü görmek ve kızını sevindirmek için lazım olacak öteberiyi tedarik etmek üzere derneğe gitti.

Bir hafta sonra çeyizlerin hepsi hazırlanmış ve düğüne başlanmıştı. Günah olmakla beraber, hemen her düğünde kullanılması lazım gelen rakılar içilmeye, zurna ve davullar çalınarak eğlentiye köyün delikanlı misafirleri koyulmuştu.

Birkaç saat geçtikten sonra kafaları süsleyen efeler altılıklarını, çiftelerini havaya doğru sıkarak boşaltmaya, patlatmaya başladılar.

Tabancalar atılıyor, davullar çalınıyor, zeybekler, evlenecek olan arkadaşlarının, everecek olan ihtiyarın şerefine davul zurnanın karşısında oynuyorlar, eğleniyorlardı.

Bu cümbüşler yapılırken patlayan bir silahın ardından acı bir ses işitildi. Acaba ne olmuş, birisi mi vurulmuştu? Evet, evet, iki dakika sonra ortalık birbirine giriyordu. Birdenbire bir ses...

-"Eyvah, güveyciğimi vurdular, öldürdüler!" A! bu nasıl acı bir ses, güvey öldü mü? Şu halde bir ocak söndü demek, bir genç kız sevinçli günlerini artık kıyamete kadar göremeyecek demek değil miydi?

Evet, bu soru pek doğru ve iş böyle olmuş, ortada bir genç delikanlının hayatı, kafayı tutan bir sarhoşun kurşunuyla sönmüş bitmişti.

Yalnız bu kadar mı? Hayır, onu vuran, kazara istemeyerek öldüren diğer bir genç delikanlı da hapishane köşelerinde ömrünün en kıymetli bir zamanını gömecek ve belki milletinin ondan beklediği hizmeti yapamayacak. Yapamadığı gibi, vatanca pek kıymetli olan bir delikanlıyı da bu hayırlı işten mahrum bırakmış ve onu bu genç hayatında kara topraklara sokmuş ve bir genç kızın bütün emellerini onunla beraber söndürmüştü.

Bu acıklı vaka üzerine düğün dağıldı. Katil hapishaneye, zavallı güvey de mezara gömüldü.

Bu ne acıklı bir hal. Birkaç gün sonra da pek ziyade sevdiği nişanlısından ömrünün sonuna kadar ayrılan ve bir daha birleşemeyecek olan zavallı gelin bir gün düzenini kaybederek beynine çektiği bir kurşunla kendini yere serdi. Ve artık beklediği sevinçli günü göremeyen ve bundan başka kızından, güveysinden olan ihtiyar çiftçi, dünyada geçireceği birkaç günlük ömrünü dilediği gibi sevinçler içinde değil, zilletler arasında geçirdi gitti.

Ya Rabbim, bu acıklı hali kimselere gösterme!

Memleketimizde, bilhassa köylerimizde, mesela her köyde senede beş veyahut on düğün olsa, inanalım ki, bunun mutlaka yarısından fazlası değilse bile yarısı kanla neticeleniyor. Ve bu yüzden yurdun, milletin yaşayışına hizmet edecek, edebilecek olan birçok vatan yavruları, ocaklar bir daha dirilmemek ve bir daha tütmemek üzere sönüp gidiyor.

Merak edip de acaba bunun sebebi ne diye soracak olan okuyucularıma evvela yukarıdaki hikâyeyi gösterir ve sonra içki ile âdet edilmiş olan silah atmaktır derim.

Evlenmenin -köylü dilince şeriat evine girmenin- memleketin ilerlemesine pek büyük yardımı olduğu için, bunu şeriat emretmiş ve bu emri yerine getirenleri pek ziyade öğütlemiştir. Fakat böyle içkiyle, silah gürültüleriyle ortada iyilik yapılacak yerde adam öldürmek için değildir.

İşte böyle acıklı hallere meydan vermemek için köylünün bu yoldaki terbiyesini biraz düzenine koyması ve bunun önünü almak için kuvvetli kanunları yapması da hükümetin en büyük bir borcu ve dolayısıyla en evvel göreceği işlerdendir.

Kuşadalı Mahmut Esat

Mehmet Çavuş[*] [1]

İtalya'nın, bu korsanın toplarına sen idin,
Bu vatanın şanı için göğüs gerip dayanan.
Afrika'nın çöllerinde yıkık çökük tabyada,
İtalya'nın filosuna tek başına top atan.

Trablus'un çöllerinde şehadetle can veren.
Dretnotun güllesine yumruğunla yürüdün.
İşte o gün bir an için olsun orada durmadın.
Düşmana bir düziye gülle kurşun attın.

İtalyanlar şarapnelle kollarını kırdılar,
Kan fışkıran ellerinle top attın kaçmadın.
Kalenin her tarafından ateş tutmuş yanarken,
Yine dönüp yüz çevirip düşmandan yılmadın.

Ta sonunda kırık dökük top üstüne sarıldın,
Osmanlılık için orada ağladın ve el açtın.
Şehit oldun, fakat bugün en metin ve en çetin,
Yüreklerde bile yine, yüce bir iz bıraktın.

---

* *Anadolu*, 2 Kânunuevvel 1327 [15 Aralık 1911], No: 8, s.1.

1 Mehmet Çavuş: Arkadaşlarının şehit olmasını müteakip, İtalyanların azgınca saldırılarına rağmen Trablus'ta Hamidiye Tabyası'nı tek başına mertçe müdafaa eden bir Türk kahramanıdır. Çeşitli yerlerinden yaralanmakla birlikte ölünceye kadar düşmanla çarpışmıştır.

Nefesinin en sonunu alırken, çalaptan,
Milletin, devletin sağlığını diledin.
Bu milletin büyük eri, ey Turan'ın torunu
Sen ölmedin, yükseklere, pek yükseğe yüceldin.

Sen ölmedin, Tanrı'nın arşına kadar yanaştın,
Milletin ta kalbinde onulmaz bir yer açtın.
Osmanlı'nın ve Turan'ın tarihinin, en büyük,
Evet, büyük ve pek yüce bayrağını sen aldın.

Vatanın ve dinin ulu büyük adına,
Ölmeyi ve can vermeyi aziz gördün, özledin
Sen ölmedin, büyüklerin, haklarına yürüdün,
Osmanlı'nın ve Turan'ın tarihini şenledin.

Fakat, şimdi karın, kızın hepsi seni bekliyor,
Yüksek, ıssız yamaçlardan hepsi seni özlüyor.
İlişmesin sakın gözün bunların kulübesine,
Küçük yavrun Ayşeciğin, baba!.. diye ağlıyor.

Kuşadası, 8 Aralık 1911
Mahmut Esat

II. BÖLÜM

YENİ TÜRKİYE DEVLETİ'NİN KURTULUŞ VE KURULUŞ DÖNEMİ (1920-1924)

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SİYASAL, HUKUKSAL, EKONOMİK VE TOPLUMSAL YAPISI

Osmanlı Tarihinde İdare 1*

Hükümetin İdare Programı Münasebetiyle

İdari kanunlarımızın derlenmesiyle meşgul olunan şu günlerde yazık ki elimizde memleketimizin bir "örfname"si, bir "idare tarihi" yok. Gerçi Descartes "bugünü anlamak için dünü bilmek istemem" demişti. Hadiseler filozofun davasında tamamen haklı olmadığını gösterdi. Batı'da her memleketin mevcut hukukunun yanı başında bir de mazinin örf ve teamüle dayalı kaidelerini toplayan derlemeleri, hukuk ve teşkilat tarihleri mevcuttur ki, bunlar, cumhurun nereden gelip nereye gitmekte olduğunu ve hükümet namını taşıyan kayığın bu hayat denizinin enginlerinde hangi istikamete yelken açabileceğini gösterir bir nevi pusuladır.

Hakikaten hukuk âleminde tarihe olan ihtiyaç, tarihin ehemmiyeti pek büyüktür. Nasıl ki elde bir "Osmanlı Hukuku Amme Tarihi" bulunmadıkça eski bir antlaşmanın manasını, kapsamını kavramak müşkül ve belki mümkün değilse, yine bir örfname, bir teşkilat tablosu vücuda getirilmedikçe, yeni bir idareyi sağlam temeller üzerine oturtmak da o nispette zordur. Çünkü yurdun iktisadi, toplumsal, siyasi, idari ihtiyaç ve yasalarını etraflıca görebilmek için bugünün incelenmesi kâfi bir vasıta olamaz sanırım.

Tıpkı teşhisini koyabilmek maksadıyla hastanın mazisini, ana ve babasının geçirdikleri hastalıkları soruşturan bir doktor maharetiyle kanunları ve teşkilatı yapılmak istenen ülkenin de bugününü ve mazisini bilmek gerektir.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 9 Teşrinievvel (Ekim) 1920, No: 431.

İnsanlar, asırların beslediği âdetlerden kolay kolay vazgeçemezler. Her çeşit inkılabın manası orada saklıdır. Gustave Le Bon bu hususa dair verdiği misallerde[1] pek eski zamanlara ait birtakım örf ve itikatların bugünkü toplumlar üzerinde hâlâ nüfuz icrasından geri kalmadıklarını gösterir. Dolayısıyla kendisine yeni bir teşkilat, yeni bir kanun verilmek istenen herhangi bir cemiyetin bugününü ve mazisini incelemek o cemiyetin mizaç ve karakterini anlamak olacağına göre, onun hakiki ihtiyaçları hakkıyla kavranılmış olur.

Kaftan giymeye alışkın bir sırta kepenek nasıl yaraşmazsa, daha başka bir tabirle, daima yün fanila giymeye alışmış bir kimseye derhal ve kara kışta iplik gömlek giydirmek ne kadar tehlikeliyse, mazisi anlaşılmamış bir millete taklitle bir müessese bahşetmek de aynı mertebede zarar doğurur. Bu bir götürü pazarlıktır, hava oyunudur, karanlığa kurşun sıkmaktır, bizde hep böyle oldu...

* * *

Selçuk sultanlarının şirin diyarında büyüyüp gelişen Osmanlı toplumsal varlığı, pek zaruri olarak bu kardeşler muhitinin genel siyasetinden, iktisadi, toplumsal, dini cereyanlarından etkilenecekti. Esasen Orta Asya'dan, anavatandan bin türlü özlemle, hasretle ayrılırken Kayıhanlılar, Türk illerinin genç, dinç zihniyetini de köhne Rum iklimine, şimdi uzaklarda kalan yerden armağanı olmak üzere getiriyorlardı. Bu zihniyet, idare ve saltanat tılsımıydı.

Bu tılsımın tahlili, imparatorluğumuzun Tanzimatı Hayriye'ye kadar oturtulduğu temel taşını meydana koyacaktır. Devletin muhtelif idari müesseselerinin tümüne birden göz atılınca bunları yürüten milli sistem belirir. Tarihin verdiği kanaatlere dayanarak diyebiliriz ki, şu son zamanlarda düşünüldüğü gibi, Osmanlı Türklerinin idare sistemi tam manasıyla bir ademimerkeziyet değildi. Hakikaten Selçuklular zamanında idare usulü bir nevi muhtariyet[2] iken, daha sonra kurulan Osmanlı saltanatı hedeflediği cihangirlik gayesinden ve ülkenin raiyye[3] namı altında ihtiva ettiği çeşitli maksatlar ardından koşan çeşitli milletlerin mevcudiyetinden dolayı mecburen merkeze doğru meylederek orijinal bir idare tesis olundu. Vakit vakit ihtiyaca göre kıyafetlere bürünen bu idare, geneli itibariyle halkın yapabileceğini, belki yapması lazım geleni ona terk eden ve üst tarafını kendi üstlenen, icap ettikçe ahaliye ön ayak olan bir idare sistemidir. Merkeziyetle ademimerkeziyetin bir karışımıdır. Eski Osmanlı İmparatorluğu'nu idarede esas itibariyle iki kısma ayırmak lazımdır. Birinci kısım anavatanı teşkil eden vilayetler, sancaklar, kazalar, köyler, ikinci kısım

---

1 Gustave Le Bon, *Ruh-ül Akvam* [*Psychologie des foules* (Kitle Psikolojisi)], *Ruh-ül Cemaat* [*Lois psychologiques de l'évolution des peuples* (Toplum Psikolojisi)], tercüme edilmiştir.
2 Selçuki lehçesiyle yazılmış *İbn-i Bibi Tarihi*.
3 Raiyye: Bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk. (Y.N.)

haraca bağlı eyaletler, emirlikler, Avrupalı dilince bizim dünkü kolonilerimiz... Bunların yanı başında Türk hakanına cizye veren tacidarlar yine başka ve fakat bu üçüncüler sadedimiz haricindedir.

Memlekette vücut verilmek istenen teşebbüsler yine valinin, sancak beyinin, kazada kadının kontrolünden uzak kalmadığı gibi, bunların yol göstermesine ve himayesine mazhar olurdu. Dolayısıyla merkezi hükümet mahalli işlere büsbütün yabancı kalmıyordu.

Eyalet veya emirliklere gelince, oraların imarı talep edilmiyordu. Fakat zannedildiği kadar da ihmal edilmemiştir. Mesela Bükreş'in bir Türk Paşası tarafından bina edildiğini hatırlamak bu hususa dair bir fikir verebilir. Malum olduğu üzere, bunlar haraç ve icabında lüzumu olan askeri ve devşirmeleri vermek şartıyla, âdet, ahlak, din ve lisanlarında serbesttiler; işlerini aralarında eski usulleri üzere görürlerdi. Prensleri, hatta kralları Türkler hakanı ve İslamlar halifesi tarafından tayin olunurdu. Bizce ehemmiyetli olan, anavatanın idari teşkilatı, anavatanda oturan memleketin hakiki efendilerinin ruhiyatı, toplumsal yapısı, iktisadiyatıdır. Teessüf olunur ki, elimizde milli müesseselerimizin hususi bir tarihi yok; olsaydı, milletin cemiyet halindeki ruhiyatını, eğilimlerini anlamakta müşkülata rastlamazdık. İdari sistem taksimatımız hakkında düşüncemizi izah eden şu kısa tahlili kâfi görerek müesseselerimizin vaziyetini, idare adamlarımızın, idare ve cemaat halinde milletimizin psikolojisini açıklamaya geçiyoruz.

***

İdare meselesi devlet meselesidir. Asrımız hukukunun genel kaideleri icabınca cehaletle itham olunmayacağımı bilseydim, hiç de korkmaksızın 18. asır teorilerinin zamanını yaşamış fikirlerine karşı koyarak fikri isyanlarımızın yanı başında milletin icra heyetini temsil eden hükümetin dört vekâletle sınırlanmasını teklif ederdim ve hariciye, harbiye, maliye istisna edilmek şartıyla bütün diğer vekâletleri genel müdürlük şeklinde dahiliye vekâletinin uyduları saymak isterdim.

Bununla idarenin nazarımdaki büyük ehemmiyeti belirmiş oluyor.

Şüphe yok ki, Türkler, bilhassa Osmanlı Türkleri dünyanın en büyük teşkilatçılarıydı. Bu ruh hâlâ bakidir[4] ve tarihin her safhasında dikkat çeker. Bizans'ı teslim alan, gemileri karadan yürüten, sonra zamanının en büyük ordularını Orta Avrupa'da dolaştıran, yine iki defa Viyana önünde Osmanlı askerlerinin heybetli sarıklarını dalgalandırmak kahramanlığını, dehasını göste-

4 Mütareke'nin ardından hükümetten nişan kalmamıştı. Derhal bir Kuvayı Milliye bir Heyeti Milliye teşkilatı vücut buldu.

ren Türkler, vaktin ilim ve fenne dayalı en büyük teşkilatına sahiptiler. Dahili idareye pek ziyade ehemmiyet verirler ve her şeyden evvel bunu temin eder ve düzenlerlerdi.

Bütün dahili teşkilatın yanı başında memleketin bütçesini,[5] genel nüfusunun bir cetvelini tanzim etmek,[6] idareciliği ne kadar ince ve kapsamlı kavradıklarının en büyük birer delilidir. Celali eşkıyasının tepelenmesinde Kuyucu Murat Paşa merhumun Sultan Ahmet'e yazdığı mektuplar,[7] yine büyük Köprülü'lerin memleket batarken büyük idare dehalarıyla saltanatı yükseliş devirlerine döndürmeyi başarmaları ve memleketin dahili işlerini yoluna koymakta gösterdikleri maharet idare tarihinde şaheser denmeye değerdir.

Vakıf -çeşmeler, medreseler, yollar vs.- arazinin "tımar, zeamet, has" şeklinde, hatta vergilerin müsellemlerle[8] idaresi, sistem itibariyle ademimerkeziyetle neticelenen müessese keyfiyetini arz etmekle beraber, hükümetin burada daimi bir kontrolü mevcuttur. Yine bunların yanı başında halkın başaramayacağı birçok işler var ki, hükümet tarafından görülürdü. Mesela Hammer'e göre, İstanbul'u I. Konstantin kendi namına izafeten inşa ettirdikten sonra, onu, muazzam binalarla, camilerle, saraylarla, su kemerleriyle, köprülerle vs. ümran eserleriyle dünyanın en güzel şehri yapan, Sultan Süleyman'dır, merkezi hükümetin elidir. Tarihçi Lavisse bu devri Perikles zamanına benzetir. Fakat kazalarımıza varıncaya kadar küçük ölçekte darülfünuna benzeyen ve bugün Avrupalıların akademisinin eşi olan, ilmî ve zamanın felsefesi, ilmi, fenni öğretilen medreseler şahıslar tarafından vücuda getirilmişti. Sonra İstanbul'un değil, fakat o zamana göre dünyanın iki büyük darülfünunu, Fatih Sultan'ın, Kanuni Sultan Süleyman'ın medreseleri, hükümet tarafından inşa edilmiştir.[9] Şu kadar ki, eğitim hepsinde özel idareye verilmiş ve tamamen merkeze bağlı değildi. Verginin tahsili şekli incelenince bu da ne tamamen merkezidir ne de gayri merkezi; bütün paraları hükümet alır, yalnız düzenlenme işini bir nevi mültezimlere verirdi. Bunlar ne yapıp yapar bu vergileri toplarlardı! Bizde meslek teşkilatına fevkalade ehemmiyet verilmiştir. Fransız İhtilali'nin yıktığı "korporasyon"lar hâlâ iktisadi uzmanlar nezdinde münakaşa zemini teşkil eden mesele olmaktan çıkmamıştır. Ustalar loncalarını aralarında idare ederek icap eden kararları verirler ve buna merkezi hükümet müdahale etmezdi. Bu, başlı başına bir idare, bir ilimdi. Sultan IV. Murat Bağdat seferinden muzaffer

5 Ahmet Reşid, *Tarhuncu Lâyihası, Osmanlı Tarihi*, c.2.
6 Sultan İbrahim zamanında, Ahmet Reşid, *Osmanlı Tarihi*, c.2.
7 Ahmet Reşid, *Osmanlı Tarihi*, c.2.
8 Müsellim: Eskiden mülkiye kaymakamlarına ve nahiye müdürlerine verilen bir unvan. (Y.N.)
9 O asırlarda İstanbul'u ziyaret eden bir Katolik papaz, matematiğin Türklerde pek ilerlemiş olduğunu hatıratında yazıyor ve İtalilere İstanbul'da matematik tahsilini teklif ediyor (Cenevre Kütüphanesi'nde). Büyük memurlar bu medreselerde tahsil ederlerdi.

olarak dönünce, büyük bir ordu halinde esnaf heyetleri Sultan'ın huzurunda geçit töreni yapmışlardı. Bunların içinde saracından, emekçisinden, mimarından tutunuz da her sınıf emekçi dahil olmak üzere Karagözcüler dahi mevcuttu. Herkes mensup olduğu heyetin ön sırasında mesleğiyle münasebetli bir alamet taşırdı. Bu, bizde serbest teşkilata, ademimerkeziyete olan bir eğilimi pek güzel izah eder. İnkılap kanunlarımızla meşgul olunduğu bugünlerde mesleki ve nispi seçim meselelerinde bilhassa incelenecek bir yöndür.

***

Türklüğümüzü ve Osmanlı İmparatorluğumuzu ayıran yüce sıfatlardan birisi de halkın ve hükümetin demokrat olmasıdır.[10] Türk tarihinin hiçbir safhası soyluluk gibi unvanlar tanımamış ve bunlara fazla bir imtiyaz bahşetmemiştir. Daha sonra İslamiyetin kabulüyle bu milli karakter bir kere daha sağlamlaştırılmış ve teyit olunmuştur. Halkçılık umdelerinden dolayıdır ki, Osmanlı Türklerinde hükümetin idaresi, milletin sinesinden yetişen vatan evlatlarının ehil ve layık olanlarının hepsine açıktı. Bu suretle millet mukadderatına bizzat hâkim olabilmek imkânını elde edebilmişti. Genel olarak Batı ve Doğu milletlerinin bir kısmında olduğu gibi idarenin dizginleri sadece birkaç hanedanın elinde değildi. Dünya bu sebeplerden dolayı ihtilal kasırgaları içinde kan kusarken, Türk muhiti bu gibi inkılap ihtiyacından tamamen uzak bulunuyordu. Şüphesiz tabii hayatı demokrasi olan Türk milletinin, hükümeti de halkçıydı; esasen hükümetin ricali halkın çocuklarıydı. Memlekette her hususta nüfuzunu icradan geri kalmayan bu biçim halkçılık, denebilir ki, imparatorluğun yükseliş devirlerini hazırlamıştır. Padişahlara varıncaya kadar kanun huzurunda eşitlik Osmanlı hukukunun en tabii bir kaidesiydi. Bir rütbe ve makama nailiyette ilk şart sıradüzeni, tecrübe ve liyakat idi. İşte Osmanlı idare tarihinde talep olunan asalet. Padişahından tutunuz da en ufak emektarına kadar Osmanlı idare makinelerinin bütün hizmetkârları uzun müddet tecrübe mektebinde yetiştirilirlerdi.

Osmanoğulları tahta çıkarken, çoğunlukla idaresini üstlendikleri Anadolu vilayetlerinde saç ağartırlar, halkı, memleketi böyle tanırlardı.

Zannedilmesin ki, bütün bu geniş ölçüde tecelli eden demokratlar idaresinin dizginleri bildiğimiz halk tabakasının elindeydi. Hayır, hatta idare makinelerini ellerinde tutanlar da halkın seçimiyle işbaşına geçmiş değillerdi. Bunlar, tecrübe ve ilim mektebinde yetişen olgunluk ve faziletle süslenmiş, aile farkı veya mensubiyeti gözetilmeksizin mukadderatını eline almış olan halkın güzide evlatlarıydı. İşte dünya çapındaki Osmanlı İmparatorluğu divanı, vaktiyle Konfüçyüs'ün

---

10 Léon Cahun, *Asya Tarihine Giriş [Introduction à l'histoire de l'Asie: Turcs et Mongols des origines à 1405]*, Fransızca. Yine aynı yazara göre Türkler ruhen Budisttir. Yani hubbu gayra [özgecilik, diğerkâmlık] alışmışlardır; bu ise iştirake [ortaklığa] eğilimli olduklarını gösterir.

ve daha sonra Auguste Comte'un düşündüğü idareyi, güzideler oligarşisini yaşadı.[11] Bu, milli tarihimizin geçmiş asırlarda ışıldayan pırlantasıdır.

Osmanlı saltanatının kuruluşundan itibaren din, hükümet hayatında daima mühim roller oynamıştır. Şu farkla ki, ilk devirlerde milletin talihinin, idealin hizmetkârı olan dine daha sonra milli emeller, idealler köprü oldu... İlk Osmanlı hükümeti ricali,[12] dini, ülkenin ve milliyetin desteği yapmayı pek iyi takdir ettikleri ve başarılı oldukları halde, giderek hükümetin milli zihniyetten yoksun cerrarlar,[13] yabancılar eline geçmesi, bu büyük programın günden güne ihmaline sebep oluyordu.[14]

Rahmetli Koçi Bey, Sultan IV. Murat'a takdim ettiği layihasında devletin gövdesine yapışan hastalıkları uzun boylu açıkladıktan sonra sultan cetlerinin vücuda getirdikleri teşkilatın nasıl keyfi bir surette, nasıl ruhsuzcasına çığırından çıkarıldığını acıklı bir dille, yanık bir tarzda anlatıyor. Hammer'in "Türk Montesquieu'sü" diye adlandırdığı Koçi Bey hakikaten geniş ve derin bir görüşle imparatorluğumuzun yükseliş ve düşüş sebeplerini zamanına göre izah ediyordu. İşte kanaatime göre, zekâ ve kılıç imparatorluğumuzun birinci devresini teşkil eden idare ruhu, halkçılık, ademimerkeziyet, eğitimci ve imarcı hükümettir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

---

11 Venedik Cumhuriyeti hanedan oligarşisiydi.
12 Alaaddin Paşa merhumun koyduğu kanunlar, devşirme gibi.
13 Cerrar: Zorla para alan; para toplamaya çıkan kimse; tahsildar. (Y.N.)
14 *Tarihi Ebülfaruk.*

Osmanlı Tarihinde Anadolu Köylüleri*

– 1 –

Gustave Le Bon *Arap Medeniyeti [La Civilisation des Arabes]* adındaki nefis kitabında "Anadolu köylüleri dünyanın en cesur, en çalışkan, en doğru, fakat en kara bahtlı insanlarıdır" der.

Gözyaşları dinmeyen memleketimizi çağdaşlaştırmak gibi ihtiyaçlardan ilham alarak Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmesiyle uğraşıldığı bu inkılap günlerinde, yedi asrı bütün velveleleriyle taşıyan tarihimizin omuzlarına dayandığı bir tabakayı, Anadolu köylülerini tahlil ve manalarını tespit etmeyi faydalı buluyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu gibi, şüphesiz, dünyanın en büyük bir saltanatına hücre teşkil eden Anadolu köylüsünün tahlili kocaman bir esere sermaye olabilecek bir incelemedir. Tarihçe, iktisatça, toplumbilimce pek büyük ehemmiyeti olan bu tahlilin biz burada ancak bir taslağını, ana hatlarını çizmeye çalışacağız. Anadolu köylüleri, tarihin verilerine dayanarak denilebilir ki yaşamak kabiliyetini en ziyade göstermiş olan bir unsurdur. Köylümüzün bu kabiliyetini yalnız kılıç kudretiyle gösterdiğini zannedenler, onu, tarihinde, toplumbiliminde, iktisadiyatında hissedemeyen yabancılardır. Yükselme devirlerimizi yalnız kılıca dayandıran Batılı yazarların çoğu, teessüf olunur ki, bizi anlayamamışlar, okuyucularına tanıtamamışlardır.[1]

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 6 Kânunuevvel 1336 [6 Aralık 1920], No: 472-92; 8 Kânunuevvel 1336 (8 Aralık 1920), No: 474-94.

1 Hammer, Lavisse, Jonquière gibi yazarların eserlerinden istifade edilebilir. Fakat çoğunun yazıları Rum yazarların tesirlerinden kurtulamamış veya mutaassıp papazların verdiği bilgilere dayanmıştır.

Dini, tarihi ve toplumsal saikler altında bizde köylü, Batı'daki derebeylik idaresi zihniyetinden masun kalmış, kanun ve teşkilat her zaman halkı himaye umdelerine dayanmış, halkın menfaati devlet zihniyetinin esasını teşkil eylemiştir. Kanun ve devlet önünde bu vaziyette beliren köylü, tecrübe ve tatbikatta tamamen bu şekilde tecelli edememiştir. Hükümetin arkası gelmeyen harpleri, imparatorluğumuzu teşkil eden muhtelif ırklara mensup unsurlar hakkında[2] devletin o vakitki teşkilat ve müesseseleri icabınca köklü ve milli bir siyaset takip olunamaması,[3] dahili bağımsızlıkların memleketi çalkalaması, Anadolu köylüsüne bir an için ocağında nefes aldırmamıştır.

Devletimizin kuruluş tarihinden bugüne kadar seferber yaşayan Anadolulu köylü, işten nasırlanmış mübarek elleriyle kılıç üstünde tuttuğu Osmanlı-Türk İmparatorluğu tacının ışıkları altında yükselen büyük medeniyetin hamisine yaraşacak bir surette istifade etmekten pek uzak kalmıştır. Yedi asırdan beri devam edip giden seferberliğin içinde, zaman zaman çapullara, yağmalara uğramak, işi başında bulunamamak, devletin çöküş devirlerinde müzayedeyle eyalet alan valilerin salgınlarına tahammül etmek, ocağını, malını, canını, halkçılık şuurundan azade bir sarayın, idealsiz zorbaların keyif ve arzularına hazır bulundurmak Anadolu köylüsünün iktisadi vaziyetinin ifadesidir.

Yedinci asrını yaşayan asker saltanatımızın mimar ve sahibi olan Anadolu köylüsü, yazıktır ki, kurduğu devletin feyizli meyvelerinin kabuklarını önüne atan asalak bir tabakanın hesabına devamlı çalıştırılmış, ufacık bir şükranına müstahak olamadığı bu nankör tabakanın işlediği bütün günahları kanıyla ödemiştir. Tanzimat bu derin ve milli yarayı Batı ruhuyla ve kapitalist hissiyle göremezdi ve öyle oldu. Yara kanıyor...

Devletimizin çöküş devrini, Anadolu köylüsünün, saray ve bir kısım zorba hesabına çalışmaya başladığı tarihten başlatmak, ilme daha uygun düşer sanırız. Osmanlı Devleti'nin ezici kuvvetinden ve haşmetinden, Tanzimat'ın debdebesinden, Meşrutiyet'in vaatlerinden Anadolu köylüleri iktisatça bir şey anlamamışlardır. Açlık ve sefalet devam etmektedir. Bu ülkede her şeyin sahibi olan ve her şeyi yapan onlar, her şeyden mahrum kalmışlar, yürek parçalayan sefaletler içinde bunalmışlardır.

---

2 Bilhassa gayrimüslimler.
Devletimizin amme hukuku, İslam esas hukuku idi. Büyük Asya'da milli Türk hukuku, mesela Kültigin sütunları, Türklerde zamana göre bir nevi halkı düşünür hükümet mevcut olduğunu gösteriyor. Asalet tanımayan ve kendine özgü devletler kuran Türk milletleri şüphesiz asırlarının en yüksek ve ileri zihinli insanlarıydılar. Bütün dünya üzerinde tesirler yaptılar. Mezhep ve vicdan hürriyetinin kökenlerinin Turan olduğunu Brüksel Üniversitesi Devletler Hukuku hocası Nys söyler. Asılları Turan olan Osmanlı Türklerinin kurduğu devletin teşkilatı da bundan etkilendi. Fazla bilgi almak için: Nys, *Devletler Hukuku [Le droit international]*; Dareste, *Tarihi Hukuk;* Léon Cahun, *Asya Tarihine Giriş [Introduction à l'histoire de l'Asie: Turcs et Mongols des origines à 1405];* Lavisse, *Tarihi Umumi*, Türk ve Moğollar faslı; d'Ohsson, *Osmanlı İmparatorluğu Umumi Tablosu*'na *[Tableau général de l'Empire Othoman]* müracaat edilmelidir.

3 Sultan Selim'in teşebbüsü ve Zenbilli Ali Efendi'nin din namına müdafaası iyi bilinir.

Şu tahlil gösteriyor ki, bizde de Avrupa'da olduğu gibi, üreticiler tabakası, halkın saadetini temin edeceği iddia edilen muhtelif inkılaplarla bir şeye nail olamamıştır. Bu inkılaplar güzel ve büyük maksatlarla yapıldığı halde, dünyanın her yerinde olduğu gibi, bizde de yalnız sınırlı bir tabakanın menfaatlerini temin etmiştir. Halkın ve Anadolu köylüsünün vaziyeti köklü bir dönüşüme maruz kalmadığındandır ki, çöküşü durdurmak nasip olamamış, memleket her gün parça parça kopmuştur. Tecrübelerden elde edilen neticeye göre, tarihte Osmanlı camiasını üç sınıf teşkil etmiştir:

1- Saray,

2- Taşra zorbaları ve bunlara tabi olanlar (sarayın uzantısı),

3- Üreticiler ve köylüler.

Osmanlı tarihinde saray, hükümeti temsil etti. Çöküş devrinde tamamen denebilecek derecede bunun yabancı ellere geçmesidir ki, memleketi yabancılar hesabına çalışan bir nevi malikâne vaziyetine soktu.[4] Görülüyor ki bizde saray "Karl Marx" fabrikasının patronu, köylüler ve üreticiler ise bunun işçileri, vatan belli bir tabakanın menfaatine çalışan bir fabrika! Taşradaki zorbalar, müzayedeyle eyalet alan valiler ve bunlara tabi olanlar keselerini doldurmak, sarayı beslemekle mükellef olduklarından, bütün vergiler, daha açık bir tabirle şuursuz bir hükümetin bütün ağırlıkları, köylü ve üreticiler tabakasının omuzlarına çöktü, bu zavallılar devletin Teşkilatı Esasiye'si icabınca sözde hür ve serbest esirler idi!..

Düşüncemize göre devletimizin çöküş tarihinin iktisadi yüzü budur. İktisadiyatı, yani maddi varlığı bu derece sarsılmış bir milletin giderek maneviyatında da hayır kalmayacağı şüphesizdir. İdeal maddi ve manevi kısımlardan meydana geldiğine göre, böyle bir camiada ondan eser kalmaması en tabii bir netice olur.

Gerçi Batı'da hüküm süren derebeylik ve zadegânlık devri bizde aynen yaşamadı, fakat adalet ve eşitlik namı ardında gizlenen bir idare -itiraf edelim ki- halkı soydu ve ezdi. Madam Roland bizde yaşasaydı "Ah hürriyet, senin adına ne feci cinayetler işleniyor!" sedasını Anadolu köylüleri namına yükseltirdi. Bütün bunlar Türkiye halk tarihinin hüzünlü, gamlı, matemli yapraklarıdır.

1 Kânunuevvel 336 [1 Aralık 1920], Ankara

4 Mahmut Şevket Paşa, *Osmanlı Kıyafet-i Askeriyesi;* Murat Bey, *Tarihi Ebülfaruk;* Mustafa Paşa, *Netâyic'ül Vukuat.*

Uçurumlara doğru koşan devleti kurtarmak için cidden büyük bir alakayla çalışan Sultan Abdülmecit devri ricali memlekete yeni bir hayat vermek maksadıyla "Gülhane Hattı Hümayunu" ile Tanzimat'ı vücuda getirdi.[5] Sultan III. Mustafa asrından itibaren, Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmut devirlerinde yapılmak istenilen ıslahat köylüye doğru bir hareket mahiyetini taşımadığından, konumuzla alakalı değildir.

Gülhane Hattı Hümayunu memleketi düşünmekten ziyade Avrupa'yı memnun etmeyi düşünüyordu. Paris Antlaşması'yla Avrupa devletleri sırasına girmek isteyen Türkiye için bu zaruri bir yenileşmeydi. Siyaset, milliyet itibariyle geniş eleştirilere zemin teşkil edebilecek olan Tanzimat, halkın iktisadiyatını düzeltebilmekten pek uzak kalmıştı. Köylü için her şey yine eski hamam eski tas idi. İşte koca Tanzimat'ın bütün gürültüleriyle Osmanlılara birkaç sene için temin ettiği yarım yamalak iş bundan ibaretti. Harici cephesinin vaziyeti bu merkezde olan Tanzimat'ın dahili cephesi de eski idareye son vererek onun yerine bugünkü bürokratik ve merkezi idareyi koymak oldu. Gerçi Fuat Paşa merhum meşhur tasarısında, giderek çürüyen ve zulme varan eski devlet idare usulümüzün merkeziyete dönüşmesinin zaman icabı elzem olduğunu derin bir kanaatle beyan etmişti.[6] İnkârı mümkün değildir ki, Tanzimat siyasi bir gösteri olmakla beraber, memleket hayatında bazı değişikliklere de sebep olmuştur. Fakat bu, şeklen [...][7] idi; halk tabakası yine perişan, yine aç, yine çıplak kalıyordu. Vücuda getirilen bürokratik idarenin halka iyilik yapması şöyle dursun, bu kâğıtçı idare kâğıt kadar ince faydayı bile temin edemedi. Tanzimat Osmanlı tebaasına mutlak bir eşitlik tanıyordu. Yani devletin sükûn ve rahatını dinamitleyen gayrimüslimlerle ülkeyi yaşatan bir tabakaya, Müslümanlara ve Anadolu köylülerine aynı hakkı veriyordu. Mülkiyeti müdafaa ediyor, ırz, mal ve canı teminat altına alıyordu. Fakat evvelce zorbaların ve sarayın esiri olan köylü ve genel olarak üreticiler şimdi de vaatlerini kâğıt üzerinde yapan ve asla tutmayan bir tabakanın hesabına çalışıyor, inliyordu. Tanzimat arazinin tasarrufunda bazı değişiklikler kabul etmişti. Arazi Kanunnamesi'nin yayımlanması da onu takip etti. Şu kadar ki, sarayı ve odalarında dolap dolap kâğıtlar içinde gömülmüş memurları doyurmak mecburiyeti köylüyü araziye sahip kılmaktan uzak düşürdü. Hakikatte bizim köylü ile feodalite devrinde araziye bağlı olan ve vilain[8] namı verilen

5 Tanzimat ve Paris Antlaşması'na dair genel eserler: *Osmanlı İmparatorluğu Mecmuai Muahedatı* (Fransızca); Kâmil Paşa, *Tarih-i Siyasi; Hukuku Düvel.*

6 Ahmed Refik, "Fuad Paşa'nın Layihası Hakkında İzahat", *Yeni Mecmua.*

7 Silik bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

8 Vilain (Fr.): (Ortaçağda) Köylü; soylu sınıfından olmayan. (Y.N.)

esir arasında maddi hiçbir fark yoktu. Her ikisi de [...][9] bedbaht ve kanadılar. Emeklerinin karşılığını alamadılar. Birincisi efendisi hesabına, ikincisi bürokratik idare ve Avrupa sermayesi namına çalıştılar.

Vaktin emperyalist dehalarından Prens Metternich Fransa İnkılabı'nın ve hürriyetin Doğu'ya sirayeti korkusuyla Babıâli nezdinde samimane teşebbüslerde bulunmuş ve Türkiye'deki ıslahatın Türkiye'nin ihtiyaçlarından ilham alması lazım geleceğini bildirmişti. Şüphesiz Prens bununla halkçılığı kastetmiyordu. Fakat siyaset ve milliyetçilikte eleştirilecek vaziyette olan, iktisadi varlığı da şu mahiyette bulunan Tanzimat'ın akıbetinin bu memleket için hüsran olacağını ima etmiş oluyordu.

Tanzimat'tan 1908 İhtilali'ne kadar devam eden 52 senelik mutlak idare zamanında meydana gelen harplerle, sarayın tahakkümü Anadolu köylülerini insani denebilecek bir halden çıkardı. Yurdu kasıp kavuran genel sefalet köylünün antropoloji teşkilatına, açık bir Türkçe tabirle kemiklerine kadar işledi; ırk günden güne sönmeye başladı. Tanzimat'ın gayrimilli siyasi hataları büyüktür. Şu kadar ki, bu yönü bizim inceleme alanımızın haricinde kalır. Biz doğrudan doğruya Anadolu köylülerinin bu muhtelif inkılaplar içinde iktisadi vaziyetlerinde ne gibi değişiklikler vücuda getirildiğini araştırıyoruz. Hakiki halk inkılabı izlerini arıyoruz. Halkın iktisadiyatı değişmedikçe, onun lehine vücuda getirildiği iddia edilen herhangi bir inkılap laftır yahut camiayı teşkil eden tabakalardan birinin hesabına yapılmıştır. Köylü ve üreticiler daima soyulmuştur. Değil inkılap ve ıslahat tarihimizde, şuraya kadar yaptığımız tahlile göre devletin teşekkülü tarihinden bugüne kadar köylü ve üreticiler hayatında, onlara haklarını verebilecek, onları memnun kılacak esaslı hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Bizde ve her yerde olduğu gibi köylü ve üreticilerin vaziyetleri pek acıklıdır. Her ihtilalin başarıyla neticelenmesine bunlar vasıta oldukları halde, bu ihtilal veya inkılabın semerelerinden devamlı mahrum kalmakta, iktisadi vaziyetleri lehlerine değişmemektedir. Değişen, hükümet veya sınıf halinde vücut bulan barondur.

1908 İhtilali de memleketin halk iktisadiyatını düzeltemediği gibi, tam manasıyla genel refahı temin edemedi. Kanunu esasiler, alaylar, şenlikler; meşrutiyetler alkışlar içinde; reisler sarhoş yaşarken, geride ocakları tütmeyen büyük bir kitlenin açlık ve sefalet haykıran korkulu iniltileri, gözyaşları yükselen her ocağını matemlere bürüyordu. Yarının kanlı çöküşü, fakirler emeğinden çalınan paylarla altınlara boğulmuş yaşayan kafilelere haykırıyordu.

Lozan Üniversitesi İktisadi İlimler Profesörü Boninsegni, "Efendiler! Emekçiler hayatında değişmiş bir şey yoktur. Bütün değişiklikler şekilden ibarettir;

9 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

üreticilerden başka bir tabakanın menfaatine yapılmıştır. Romalı esirlerle ortaçağ devrindeki serfler ve zamanımızdaki proleterler birbirinin aynıdır"[10] dediği gün hakikati hayli düşünmüş, gözlerimi o anlarda hayatı için dövüşen vatanımın köylülerine çevirmiştim.

Bu ikinci devirde Osmanlı camiasını teşkil eden sınıflar:

1- Bürokratik idare,

2- Avrupa sermayesi ve komisyoncuları,

3- Bir kısım Osmanlı memleketindeki köylüler ve üreticiler.

Görülüyor ki inkılaplarla, güya bir yenilik yapıldığı iddia edildiği halde köylünün vaziyeti değişmemiş ve gariptir ki onun hakkını çalanların adedi artmıştır.

Şimdi de bir an Almanyalı Max Nordau'nun meşhur eserini, *Zamanımızın Yalancı Kanunları*'nı[11] göz önüne getiriyorum. Ve bütün kanunların, müesseselerin, teşkilatın emekçiler tabakası istisna edilmek şartıyla belirli bir tabakanın menfaatlerini korumak için vücuda getirilmiş dedikodulardan olduğuna inanıyorum. Bizde de böyle oldu. Anadolu köylüleri daima başkalarının hesabına Mısır piramitlerini kamçı darbeleri altında yükselten mazlum esirler gibi çalıştırıldı. Zavallı milletim!..

3 Kânunuevvel 336 [3 Aralık 1920]
İzmir Mebusu
Mahmut Esat

---

10 Boninsegni'nin basılmamış notları. Bu eleştirilerimle Tanzimat'ın, Mithat Paşa Kanunu Esasi'sinin, 1908 İhtilali'nin hamiyetlerini inkâr etmiş olmuyorum. Bilhassa İttihatçıların 1908 İhtilali Türkiye'nin değil, dünyanın en büyük hareketlerindendir. Bunun neticeleri araştırılmak gerekse ciltlerle kitap yazılır. Türklük için bir şereftir; bir destandır. Şu kadar ki, biz burada herhangi bir inkılabı köylü ve üreticilere karşı yaptığı iktisadi tesirler itibariyle inceliyoruz.

11 Max Nordau, *Die konventionellen Lügen der Kulturmenschheit (İng: The Conventional Lies of Our Civilization:* Medeniyetimizin Klasik Yalanları). (Y.N.)

Bugünkü Anadolu Köylüleri*

Almanyalı filozof Karl Marx, baskının ameleyi ihtilale sevk ve teşvik edici bir etken olacağını kabul etmemişti. Bilakis bunun miskinlik yaratıcı bir sebep olabileceğini söylemişti.[1] Bizim memleketimizin köylüleri bu iddianın en güzel, en canlı misalidir. Hakikaten fizik kaidelerince patlamayla neticelenen baskı, sosyolojide aynı neticeleri vermeyebilir; sosyoloji, fizik değildir. Yedi asırdan beri hakkı çiğnenen ve başkalarının menfaatlerine çalıştırılan, ezilen Anadolu köylüsü gittikçe dirileceği, isyan edeceği yerde, gittikçe kösülmüş, sünmüştür. Dolayısıyla 600 yılı aşkın bir zamandan beri devam edip gelen iktisadi baskının uzayıp gitmesi Anadolu köylüsünün maksadına bir an evvel ulaşması için arzu edilir bir vasıta değildir.

Karl Marx Almanya'da komünizm davasının mutlaka ihtilalle başarılacağı kanaatindeydi.[2] Bizde köylünün ihtilalle devirmek mecburiyetinde kalacağı iki kuvvet vardır:

1- Bürokratik idare,

2- Avrupa sermayesi.

Denebilir ki, bürokratik idare, Avrupa sermayesini himaye eden bir kuvvettir. Bu itibarla ondan belki biraz daha korkunçtur. Bu iki kuvvetin adım adım kaldırılması imkânı yok gibidir. Her halde idarede kati bir değişime ihtiyaç vardır. Bugün silah başındaki köylü Batı sermayesine karşı kızıl bayrağını açmış-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 10 Kânunuevvel (Aralık) 1920, No: 476-96.

1 Labriola, *Karl Marx.*

2 Labriola, *Karl Marx.*

tır. Ümit olunur ki, memleketimizi bir sağmal inek derecesine indiren Avrupa sermayesinin mağlubiyeti, bizde bürokratik idareye bir nihayet verir. Anadolu köylülerinin vaziyeti Avrupa işçilerinin vaziyetinden daha çok tehlikelidir. Avrupa'da yalnız yerli patrondan şikâyet eden işçi, Türkiye'de yabancı sermayenin ve bunun yerli komisyoncularının, bürokratik idarenin esiri ve âcizidir.

Türkiye'de köylü meselesi, yeni bir tabirle Türkiye Marksizmi bilinen Marksizm gibi yalnız bir yüzlü değildir. Malum olduğu üzere Karl Marx ameleyi ve fabrika patronunu tahlil ederken arada düşmanlığı icap ettiren sebebin -gariptir ki- iktisadi olmaktan ziyade hissi olduğunu haber vermişti. Hakikaten Avrupa'da ilk fabrikanın faaliyete başladığı bir zamanda iktisadi sebepler altında bunu yıkan amele, daha sonra yevmiyesi yükseldiği ve birçok toplumsal teminat teşkilatıyla himaye gördüğü halde patrona karşı mücadeleden bir an geri kalmamış ve bu yolda grevler yaparak günlerce gündelik almamaya katlanmıştır! Bizde Marksizmi lüzumlu kılan sebepler arasında en başta iktisadi etkenleri görmek zaruridir ve bu itibarladır ki bizim köylü ihtilali, köylü diktatörlüğü daha kati sebeplere dayanmaktadır. Bir tek cümleyle bizde ihtilali yapacak olan sebep açlık ve sefalettir. İkinci derecede vatan meselesidir. Sermayedarların yabancı olması, Anadolu köylüsünü, Türkiyeli işçileri vatansız kalmak tehlikesine de maruz bırakmıştır. Yani vatanın bütün mukaddesatının giderek yabancı malikânesi haline dönüşmesi halihazırdaki vaziyet karşısında uzak değildir.

Vatan ve mukaddesat insanların benlikleridir ki, ne olurlarsa olsunlar ondan geçemezler.

Görülüyor ki, fabrika hayatında patron ve amele meselesi hissi olduğu halde, bizde köylü meselesi, hissi, iktisadi, toplumsal, siyasidir.

Bugün köylünün sırtından geçinen, köylüyü soyan muhtelif sınıfları belli başlı iki noktada toplayabiliriz:

1- Avrupa sermayesi ve memleketimizdeki yerli komisyoncuları,[3]

2- Bürokratik idare.

İktisadiyatta bürokratik idare bu ülkenin olmaktan ziyade Batı'nın sermayesini himaye eden bir bekçidir. Her ikisinin hedefi, Anadolu köylüsünün kurtuluşudur.

4 Kânunuevvel 336 [4 Aralık 1920]
İzmir Mebusu
Mahmut Esat

---

3 Birçok kere söylediğimiz üzere bizde sermayedar yoktur. Avrupa hesabına çalışır yerli zenginler vardır ki, bunlara komisyoncu diyorlar. Bunun büyük çoğunluğu maalesef gayrimüslimdir.

Sultanların Hukuku*

"Madde 1: Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve fiilen idare etmesi esasına dayalıdır.
Madde 2: Yürütme kudreti ve yasama yetkisi milletin yegâne ve hakiki temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde tecelli eder ve toplanır.
Madde 3: Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Hükümeti 'Büyük Millet Meclisi Hükümeti' unvanını taşır."

(Teşkilatı Esasiye Kanunu)

İnsanlık kendisini idrak ettikçe, tıpkı vasilerinin himayesinden ayrılan reşitler gibi mukadderatına bizzat hâkim olmaya doğru gidiyor. Ferdi hayatta pek tabii görülen ve bütün kanunlarca teslim olunan şu rüşt hakkının camia halinde bir insan kitlesi için elde edilmesi çok güçtür. Bu, kan selleri arkasında saklanan aziz bir emeldir. İhtilal tarihleri diyor ki, her gün biraz daha kendisini tanıyan insanlık, her gün biraz daha şu büyük gayeye doğru yürümektedir.

Hukuk tarihlerine göre, camia halinde yaşayan insanlara daima bir şahıs yahut bir sınıf hükmetti. Bütün temennilere rağmen camianın manevi şahsiyeti tacidar yetki ve haklarını kazanmaktan çok uzak kaldı. Hakikaten camiayı meydana getiren fertlerin müşterek menfaatleri devletin hareket felsefesine üs olamadı. Batı hukuk âlimlerinden meşhur Saint Thomas d'Aquin'in müdafaa ettiği bu anlayış, bu görüş, Paris Üniversitesi anayasa hukuku muallimlerinden müteveffa Esmein'ce de reddi mümkün olmayan bir teori olarak kabul edilmişti.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 26 Mayıs 1337 (1921), No: 619-239.

Şüphe yoktur ki talep olunan, bu gayenin teminidir. Yoksa Fransa'daki mektep sahibi Duguit'nin dediği gibi, ne yapılırsa yapılsın camianın idaresi yine bir şahıs, bir sınıf veya herhangi bir kuvvetlinin eline düşecektir. Bu çok doğru bir tahlildir. Şu kadar ki, camiayı nispeten menfaatlerine daha müsait iktisadi, siyasi şartlar içinde yaşatmak, buna göre teşkilat ve müesseseler vücuda getirmek pek mümkündür. Esasen ıslahat ve yenilikte gaye imkân elverdiği kadar iyiliğe gitmektir. Bunun sınırları her memleketin iktisadi, toplumsal vaziyetiyle çizilebilir. Hayalin süsleyip ördüğü gaye ise her vakit erişilemeyen ve hep kaçan bir seraptır.

***

Büyük Millet Meclisi'nce kabul olunan Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun ilk üç maddesi gösteriyor ki, Tanzimat 93 [1876] ve 324 [1908] Kanunu Esasileriyle az çok kayıt altına alınan Osmanlı-Türk sultanlarının hukuk ve yetkisi şimdi tamamen Türkiye Devleti'nin temsil ettiği halka intikal etmiştir. Büyük Meclis'in bu memlekete diktiği en büyük abide şüphesiz şu üç maddenin ihtiva ettiği açık manadır.

688 [M. 1289] tarihinde Karacahisar'da namına hutbe okutan Osman Gazi, Dursun Fakih'e "Bu memleketler benim kılıcımla feth olundu. Buralarda nasıl padişahın alakası vardır ki iznine muhtaç olalım?"[1] demişti. Hakan bu sözleriyle namına hutbe okutmak için Selçukiler padişahının rızasına ihtiyacı olmadığını anlatmak istemişti. Hanedanının memleketteki hukuk ve siyasi vaziyetini bu mana dahilinde tespit eden Osman Gazi yalnız şu noktada tam manasıyla ortaçağ hükümdarlarına has bir zihniyetle bir saray kuruyordu. Tarihte sultanlarımızın halka ve memlekete karşı ilk hukuki vaziyeti bu şekilde tecelli etti. Daha sonraları hilafetin Osmanlı padişahlarına intikaliyle yalnız cismani kudrete sahip olan Türk hünkârları bütün bir İslam dünyasından manevi bir kuvvet alıyor, dinin esaslarına muhalif olmakla beraber, ananenin tesiriyle bir de ruhani kisveye bürünüyorlardı. Yani "zıll-ullah fi-l-âlem"[2] oluyorlardı! Eski Bizans imparatorlarına mahsus olan bu gibi tabirler ve bu tabirlerin gerektirdiği hal ve mevki, kendilerine din uleması süsünü veren bir alay cerrar[3] tarafından dinle uzlaştırılmaya çalışılıyordu.[4] *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* yazarı Jonquière'in pek güzel ifadesi üzere, Bizans'ı alan Türkler, dünyalara hakka, hürriyete doğru yeni bir gelişme devri açan Türkler, demir karakterlerini, hülyalı sularında peri kızları yıkanan Doğu Roma İmparatorluğu'nun büyüleyici

1 Kâtip Çelebi'den naklen Ali Seydi Bey, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, s.26.
2 Allah'ın yeryüzündeki gölgesi. (Y.N.)
3 Cerrar: Zorla para alan; para toplamaya çıkan kimse; dilenci. (Y.N.)
4 *Tarihi Ebülfaruk*.

diyarında kaybediyorlardı. Asil ve necip ırkımın zekâ ve gücüyle kurulan bir saltanat şimdi iktisadi manasına göre boğazlarında kement taşıyan sürü sürü esirlerin başı üstünde kurulmuş bir taht halini aldı. Vatan dediğimiz mukaddesat ocağı, sarayın, onun tabilerinin ve taşra zorbalarının malikânesi manasını kazanmaya başladı. Tanzimat'ın önüne şu iktisadi kıyafetle çıkan devlet pek tabii olarak çökme ve yok olma heyecanları içinde bunalıyordu. Tanzimat, Osmanlı-Türk camiasında özgürleştirici bir dönüşüm yaptı. Fakat bundan yalnız Müslüman olmayan tebaa istifade etti. Sanki Tanzimat onlar için yapılmıştı. Hakikaten daha sonra yayımlanan Islahat Fermanı'nın yayımlanma sebebi bu hususu pek güzel izah etmektedir.

Türk'ün iktisadi vaziyeti evvelkine nispetle daha çok vahim, çok korkunç bir hal aldı. Zaten zayıf düşen milli iktisat bu defa Avrupa istilası karşısında büsbütün sarsıldı. İktisadiyatı bu derece zedelenmiş olan Türk halkı kendisini daha ezici bir idare önünde buldu. Hakikaten saray, zorbalar, Avrupa sermayesi, sonu gelmeyen şuursuz harpler, bütün bunlar Türk'ü eziyor, çiğniyor, kanatıyordu. Devlet ölümün korkunç enginlerinde bocalıyordu. Tanzimat, Hukuku Esasiye'deki manasına göre sultanın bir lütfu idi. Bununla milleti eski hükümranlık haklarının bir kısmına iştirak ettiriyordu. Fakat hakikatte bu hakka iştirak edenler, yazık ki, Osmanlı namını taşıyan ve bu devletin dahili düşmanları olan gayrimüslim tebaa idi!.. Mithat Paşa merhumun Kanunu Esasi'si de padişahın bir iyiliği ve lütfu kabul olundu. Padişah, cetlerinden miras aldığı haklarından bir kısmını daha millete terk ediyordu. Bu, olgunlaşan Tanzimat'ın bir neticesiydi. Mektep[5] devam ediyordu. Dikkate pek değerdir ki, 24 [1908] Kanunu Esasi'sinin hukuki mahiyeti bambaşkadır. Dolayısıyla bu hukuken ayrı bir hükme tabidir. Çünkü kaldırılan Kanunu Esasi'yi bu defa millet silah çekerek aldı. Padişahın hukukunu kendi eliyle yazdı ve değiştirdi.

Şimdi meşrutiyetin teminatı kanun sahibi halk olmuştu. Artık bu kanunu kamu hukuku teorisince istediği gibi değiştirebilmek yetkisine sahipti.

Osmanlı-Türk kamu hukuku tarihinde sultanın hukuk ve yetkisini üç devre bölmek mümkündür:

1. devir: Alışılmış ve yürürlükte olan hukuka göre memleket sultanındır. Fakat bu vaziyeti Avrupa'daki ortaçağ hukukuyla karıştırmamalıdır.

Halkın hukuku bizde her halde daha gelişmiştir. Seçkin bir sınıf yoktur. Herkes devletin idaresine geçebilir.

2. devir: Tanzimat'tan itibaren başlayan, zamanımıza kadar gelen kısımdır ki, zamanımız hukuk teorisince sultanlar adım adım haklarından millet hesabına feragat etmişler veya etmeye mecbur edilmişlerdir.

---

5 Mektep: Okul, ekol. (Y.N.)

3. devir: Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun açtığı Türkiye'nin yeni hayatıdır. Vatan tehlikesi karşısında Büyük Millet Meclisi kurucu halde toplandı. Tam bir hak ve yetkiyle Kanunu Esasi'yi Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda kabul ettiği düzeltmelerle değiştirdi ve bugünkü haline koydu. Halk, vekilleri vasıtasıyla kendi açık ve çağdaş hakkını kullanmaktan başka bir iş yapmış olmadı.

Halkın mukadderatına hâkim olmasını bir kat daha meşru kılacak olan uzun ve elim bir mazinin tacidarlarla alakadar kanlı günahlarını her vakitten fazla birliğe muhtaç olduğumuz bu büyük günlerde daha ziyade deşmek istemeyiz.

Dünyaya efendi olmak için gelen Türk halkının meşrutiyete ve mukadderatını bizzat idareye ehil olmadığını zan ve iddia edenler düşünmelidir ki, kendileri halktan çok aşağıdırlar. Evet, düşünmelidirler ki, hür insanlığın manası, şuursuz bir sınıf veya şahıs tarafından idare edilmek değildir.

Halkın mukadderatını oyuncak edinen saray devri geçmiştir. Bunun milletimizde yeri yoktur. Dünya bir nevi ticaret şirketi manasını ifade eden klasik meşrutiyet usulünü de anlamıyor. Yeni hukuk iktisat devletidir. Bir devlet ki, hareketinin üssü halkın maddi varlığı, iktisadiyatıdır -açık bir tabirle yiyeceğidir-, bundan başkası büyük hukukşinas Duguit'nin tabiri üzere safsatadır. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun büyük bir isabet eseri olmak üzere kabul ettiği şu üç madde muntazam bir teşkilatla çember içine alınmazsa, halkın vaziyeti eski hamam eski tastır; yani daima sürünmek, daima kanamaktır.

"Halk Saltanatı" unvanıyla bu makalemizi takip edecek olan yazılarımızda yeni teşkilatımızın esaslarının ne yolda tecelli etmesi lazım geleceğini söylemeye çalışacağız.[6]

Anadolu halkı, bütün dünya önünde, yaşamak hakkını muzafferen ispat etmektedir. Bir taraftan da Teşkilatı Esasiye Kanunu hükmünce başına efendilik tacını giyiyor. Ben, birer uzun geceyi andıran geçmiş asırlarda kan ağlayan kahraman ırkımın uzaklarda açılmaya başlayan yeni devri önünde sevinç gözyaşları döküyorum.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

6 Söz konusu makaleler için bkz. elinizdeki ciltte, s.246 vd. (Y.N.)

Osmanlı İmparatorluğu Tarihinin İktisadi, Siyasi Manası*

Kuruluşundan Hilafetin İntikaline Kadar

– 1 –

1914-1918 yılı sonlarına kadar süren ateşli ve kanlı bir badireden, bir yaşama mücadelesinden, yıldırımlı, boralı kasırgalar içinden saçakları yıkık dökük çıkan memleketimiz ve bunun kalbinde, kucağında yaşayan Türklük, kendisini ucu bucağı ve sonu görülmeyen bir yangın çölünde buldu. Bu yangınlar memleketinin yıldırımlarla, tufanlarla çökmüş her bucağından son dumanlar buram buram çıkarken, son serseri kıvılcımlar, alevler şuraya buraya dökülürken, ümit güneşini örten siyah ve sıkıcı bulutlar her yanı yangın içinde kalan aziz memleketimizin bahtı üzerinde uçuşurken, bütün dünya tarihinin aşinası olduğu, her devrinde duyulan bir ses yine bu viranelikte yükseldi ve her tarafı çınlattı. Bu ses, hayat ve hürriyet diyordu. Bu ses, tarihin kendini idrak ettiği günden beri dinlediği Türkün yanık sesiydi. Yıllardır her varlığını feda eden, kanayan Türk, Tanrı'nın huzurunda şimdi yalınayak, başı açık, sırtı çıplak, yine ve yalnız bir şey istiyordu: Hayat ve hürriyet. İşte Anadolu'da Türklüğün ta kalbinden çıkan milli hareket bu sesle uyandı, devam ediyor ve edecektir.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 12 Mayıs (No: 868-490) / 14 Mayıs (No: 869-491) / 16 Mayıs (No: 871-493) / 18 Mayıs (No: 872-495) / 21 Mayıs (No: 875-497) / 23 Mayıs (No: 877-499) / 25 Mayıs (No: 879-501) / 4 Haziran (No: 884-507) / 7 Haziran (No: 887-510) / 12 Haziran (No: 891-514) / 15 Haziran 1338 (1922), (No: 894-517).

Fakat zannetmeyiz ki bu büyük hareket bugün yalnız harici düşmanı ezmeyi kendisine şiar edinmiş olsun... Onun mana ve kapsamını bu kadarcık dar bir saha dahilinde görmek, onu hiç anlamamak, Türkiye'nin bugünkü davasını idrak etmemek ve kavramamak olur. Türkiye halkı harici düşmanlarını elinde silahıyla kovarken veya kovduktan sonra dahilde tesis etmesi zaruri olan bir devlet teşkilatını, bir hükümet müessesesini düşünmek mecburiyetindedir. Zira Türkiye'miz için hayat ve hürriyet, asrın manasına, asrın ihtiyaç ve zaruretlerine, asrın ifadesine tabi olmakladır ki mümkün olabilir. Almanlar, İtalyanlar böyle hareket ettiler. Bu milletler yabancı istilasından kurtulmaya karar verdikleri gün, dahili vaziyetlerini ıslah, siyasi, toplumsal, iktisadi teşkilat ve müesseselerini asrın manasına layık bir surette tesis etmek vazifesini davaları için çizdikleri kurtuluş programlarının baş tarafına yazdılar. Biz bugünkü halimizde böyle bir programa onlardan çok fazla bir ölçüde muhtacız. Fakat böyle bir programdan, böyle şiddetli bir ihtiyaçtan bahsedilince insan tuhaf cevaplar karşısında kalıyor. Deniyor ki: "Hele evvela şu düşmanı kapı dışarı atalım, sonra bu işleri düşünürüz. Şimdi hep birlik yabancıyı memleketimizden nasıl ve ne suretle çıkarabileceğimizi düşünmeliyiz!" Cevabın ikinci fıkrasını doğru buluruz. Ancak bu fikre iki yönden ilişmek, onu düzeltmek isteriz. Hariçten memleketimizi istilaya gelen yabancılar düşmanımız oldukları gibi, dahilde milletimizin çağdaş manasıyla yaşamasına mâni olan siyasi, idari, iktisadi teşkilat ve müesseselerimiz de Türkiye camiası için dahili bir düşmandır. Dolayısıyla bu düşmanın imhası için de hep birlik düşünmeliyiz. Harici düşmanlara karşı yürürken daima arkamızdan vuran ve bizi kemiren asırların günahlarının döküntülerinden birikmiş olan bu korkunç varlığın elbirliğiyle imhasına çalışmalıyız. Kendimize asrımızın ifade ettiği mana dahilinde bir varlık vermeliyiz ki, harice karşı mukavemet ve müdafaa kabiliyetlerimizi hazırlayıp takviye edebilelim. Tıpkı eski güreş usulleriyle yeni sistemle donanmış güreşçilerin önünde zayıf düşmüş bir pehlivan sahneye yeniden şerefle çıkabilmek için nasıl ki yeni usulleri kabule mecbur ise, biz de toplumsal ve iktisadi bünyemizi asrımız hayatının ifadesi doğrultusunda bir hale getirebilmek, bir camia haline gelebilmek için aynı vaziyette bulunuyoruz; aynı idmana muhtacız. Aletlerimiz ise memleketimizin manasına uyan çağdaş teşkilat ve tesisat olacaktır. Herkesin ve Türkiye'nin kabul ettiği ve gördüğü bu zarureti düşünmek, hâlâ memleketimizi çiğneyen düşmanlarla mücadele etmekten başka bir şey değildir. Bize göre ikisi de birdir; aynı ehemmiyettedir. İkisi de birbirinin tamamlayıcısıdır. Birbirinden ayrılamazlar; birbirini tamamlarlar. Sonra her düşünebilen Türkiyeli bugün fiilen cephe önünde olmadığı gibi, işbölümü[1] zarureti gereği cephey-

1 Bu tabiri "taksimi a'mâl"in eşanlamlısı olarak kullanıyoruz.

le doğrudan doğruya vazifeli de değildir. Hatta bu tabaka doğrudan doğruya Türkiye'nin dahili idaresini düşünmek ve düzenlemekle mükelleftir. Bize gelir ki, bu sınıf vatandaşları düşünmek mecburiyetinde bulundukları bu pek mühim işten vazgeçirmek yolunda fikir yürütmek, onlara vatan vazifelerini ertelemeyi hatta ihmali teklif etmek olur.

Yine vazife taksimi neticesi, ordu işlerine karışması caiz olmayan Türkiyeliler, bugünkü vaziyet önünde yalnız ellerini kaldırarak duayla mı meşgul olmalıdırlar? Hakikaten bu da lazım. Ancak atalar sözüdür: "Yalnız dua ile saman gemisi yürümez." Dolayısıyla çalışmak, hele bizler için durmaksızın çalışmak lazım. Unutmamak icap eder ki, kolaylaştırılması ve süratle tatbiki ve neticelendirilmesi maksadıyla taksim edilen toplumsal işler birbirine bağlıdırlar. Bunlar hakikatte bir tek parçadır; birbirini tamamlarlar. Memleketin herhangi bir toplumsal müessesesi hakkında asra layık bir ıslahatı düşünmek, Türk köylüsünün üretim ve bölüşüm vaziyetini tamir çarelerini aramak, yine doğrudan doğruya harp vaziyetimizin lehinde bir harekettir. İçinde bulunduğumuz mücadele, bir ilkçağ harbi meselesi değildir. Bir hayat ve hürriyet hareketidir. Bu tür hareketler birbirine o kadar girift birtakım parçalardan meydana gelmektedir ki, bunlar ayrı ayrı düşünülmedikçe, birer birer işlenmedikçe, yapılan hareketler çok defa kısır kalırlar. Ayrıca düşünmek icap eder ki, Türkiye bugün düşmanını kovarken, dahilde kendisine mesut bir hayat hazırlamak istiyor. Bunun için mübarek kanını döküyor. Hiç değilse, yedi asırdır inleyen Türkiye halkı ve başta Türk üreticileri bu inleme devrine artık bir son vermek arzusundadırlar. En başta olmakla beraber, yalnız düşmanın anavatandan kovulması, onun çiğnenerek çıkarılması, bu arzuyu temin edemez. Dahili idaremizin halk idaresine göre düzenlenmesi suretiyledir ki bu gayeye ulaşma imkânı hasıl olabilir. Bizim için hakiki milli devir de bu olabilir.

Yoksa Türkiye halkını üretim sahasında mesutça bir bölüşüme mazhar edecek bir idareyi yaşatacak sistemler kabul olunmadıkça yapılan her şey hederdir. Ve ne denirse densin, methiyeler, şiirler, ca'izeler, isterse şahnâmeler yazılsın... Talih, aziz Türk'ün esir bahtına ağlamakta devam ediyor demektir. Ve bu takdirde, onun harici düşmana karşı mutlaka ve mutlaka kazanacağı zaferin nimetlerinden başkaları faydalanmış olacaktır. Onun hazin tarihi elim bahtı için yine ve yine kırgınlık kaydedecektir. Şüphesiz dünyanın talihini yazan Türk halkı bir gün bu bahtı da çiğner, bu hüzün ve matem tarihini de parça parça ederek istediği devri, efendilik devrini açabilir. Ancak bugün mukadderatını büyük bir tevekkül ve itimatla ellerine bıraktığı kıymetli ve fedakâr idarecilerden bu yüksek alınlı halkın beklediği, onun daha sonra böyle bir harekete zorlanması değildir.

Evet, Türkiye halkı, şimdi ilahi bir kudretle istilacıları ezerken, memleketine başında zafer tacıyla döndüğü gün, orada, bütün tarihinde daima beliren, daima karşısına çıkan bir harabe, bir kimsesizler, bir açlar, bir ağlayanlar yurdu değil, yarınını mesut kılabilecek sistemlerle donanmış bir memleket bulmak istiyor. Mukadderatını ellerine bıraktığı kimselerden bu kadarcık bir şey beklemek, onun yalnız bugünlük değil, bütün tarihini dolduran emeğinin hakkı değil midir?

Bazıları bu büyük işe girmenin bugün sırası olmadığını iddia ediyorlar. Biz, tarihimizi, Alman ve İtalyan tarihini ve vaziyetimizi göstererek, bu tezi kabul edemeyiz.

Çünkü bize göre bu fikir, sebeplerini yukarıda izah ettiğimiz toplumsal hadiseleri, hareketleri çok dar kavrayan bir kanaatin, bir görüşün mahsulüdür. Eğer maksat yalnız harbi başarmak ise, bu hususları düşünmek buna mâni değildir. Bilakis, onun, daha geniş bir ölçüde takviyesini ve sağlamlaştırılmasını gerektirir. Halk, işi kendisine daha geniş ölçüde, daha şuurlu bir surette mal ediyor.

Bazıları da garip bir fikirle görüşümüze muhalefet ediyorlar ve diyorlar ki: "Halk hakkını istiyor mu ki biz ona hukuk bahşedelim. Hak verilmez, alınır!" Bu tezi hiçbir zaman kabul edemeyiz. Çok tehlikeli olan bu görüş, ancak tarihin kaydettiği en zorba tacidarların prensibi olabilir. Hakikaten milletlerin başında bir baykuş kudretiyle oturan ve haykıran zorba taçlılar, hükümetlerinin mahiyetini meşru göstermek için, esasında bile çürük ve manasız olan bu fikri kendilerine daima siper etmeye çalışmışlardır. İşte böyle fikirlerdir ki ihtilallere yol açmış, memleketleri kasıp kavurmuştur. Tarihin hiçbir safhasında halk bizzat ayaklanarak hakkını almış değildir. Onu ve hakkını düşünenler öne geçmişler, yürümüşler ve yürümüşler, hakkına kavuşturmuşlardır.

Bazen Rusya'da Deli Petro'nun, Almanya'da Büyük Friedrich'in yaptığı gibi, bu hak hatta zorla verilmiş, halk yükseltilmiştir. Nerede kaldı ki Türkiye halkı bütün tarihinde sürekli bir ihtilal içinde, durmadan hakkı için ayaklanmış, yardımcı aydınların eksikliği yüzünden bir netice elde edememiştir. Müteakip tarihi tahlillerimizde bunu bir tablo seyreder gibi göreceğiz. İlave etmek isteriz ki, bugünkü Türkiye halkının, haklarının muhafazası için seçimle gönderdiği -şanlı reisleri başta olmak üzere- 300'ü aşkın vekili vardır. Bunlar, halkın muhtaç olduğu tesisleri vücuda getirerek onun haklarını almakla mükellef değil midirler? Aksi halinde manamız nedir? Halk, dünyanın hangi yerinde bundan daha güzel, daha veciz bir surette hakkını istemiştir? Ve kim diyebilir ki Türkiye halkı hakkından kastolunan saadeti istemiyor? Bu, gericiliğe varan bir teoridir ki, aynı zamanda gericilerin ve zorbaların da aleyhine kullanılabilir. Hakikaten bir halk hakkını aramadıkça esasen sahibi olduğu şeyler ona verilmeyecek ve

çalınacaksa, halkın zorba idaresini istediğine dair elde bir vesika var mıdır?! Yoksa halkın böyle bir idareyi kabulüne delil olmak üzere zor altındaki sessizliği mi gösterilecek? Biz bu safsata üzerinde daha fazla durmayacağız. Bugün alelade bir harp yapmıyoruz. Osmanlı Türkleri tarihinde üçüncü defa olmak üzere yeni bir devlet kuruyoruz. Devletimizin ikinci kurucusu Çelebi Sultan Mehmet hayatı pahasına memleketi kurtarırken eski idare sistemlerini aynen muhafaza etmiş ve onları canlandırmayı bir gaye bilmişti. O vakit devlet bir sultan malikânesiydi. Sultanın görüşü bu itibarla belki zamana uygundu. Fakat bugün kendisini kurtarmaya çalışan yeni Türkiye bir halk saltanatı devletidir. Tesisat ve teşkilatını da ona göre yapacaktır. Dolayısıyla yalnız cephede değil, geride de başarmak mecburiyetinde bulunduğumuz işler vardır. Bunlar hakkında şimdilik kısmen faaliyete geçilmese bile, ortaya bir program koymak ve bunu işlemek lazımdır. Kuvvetli bir programla, memleketin ihtiyaç ve arzusuna uygun bir programla meydana çıkabilmek için ne gibi iktisadi, siyasi, toplumsal tesirler altında nereden gelip nereye gitmekte olduğumuzu ve nereye gitmemiz icap ettiğini bilmek lazımdır. Geçen sene *Hâkimiyeti Milliye*'mizde bu mesele etrafında "Yeni Türkiye'nin Manası" başlıklı bir seri makaleyle işlemiştik.[2] Bu sene onu biraz daha fazlasıyla tamamlamak ve genişletmek istiyoruz. Bunun için de takip edeceğimiz hareket hattımızı tarihimizden soruyoruz. Bakalım ne cevap alacağız. Bu suretledir ki, manamızı ve ne yapmamız lazım geldiğini, ne yapabileceğimizi anlayacağız. Ağaoğlu Ahmet Bey hocamızın *Hâkimiyeti Milliye*'de bu yolda yayımlanmaya başlayan fikirlerinden de istifade etmek isteriz.

– 2 –

Diyorlar ki: "Şimdi harp var, memlekette ıslahat ve yeni idare teşkilatı yapılamaz. Çünkü böyle bir teşebbüs harbin idaresini güçleştirir."

Konumuzun esaslarına geçmeden evvel bir miktar itiraza da cevap vermek isteriz. Açık konuşalım, Türkiye Mondros'ta Agamemnon adındaki İngiliz dretnotunda bir ateşkes imzaladı. Düşmanlar bu ateşkes antlaşmasını daha mürekkebi kurumadan yırttılar ve silahını teslim eden memleketimizi gizli tasavvurları doğrultusunda parçalamaya teşebbüs ettiler ve işe de başladılardı. İzmir'in feci işgali bunun bir neticesi oldu. Bu işgali Sevr Antlaşması takip etti. Yakındoğu Meselesinin hile ve dolaplardan ibaret olan tarihini namus ve doğruluk hakkı için unutan Türkiye'miz birdenbire büyük bir ihanet karşısında bulunduğunu gördü. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın kâğıt üzerinde beliren

2 Söz konusu makale dizisi için bkz. elinizdeki ciltte, s.161 vd. (Y.N.)

bütün vaatlerine ve bir sıra imzalarına rağmen memleketimiz Yakındoğu Meselesi tarihinin aynı riya, aynı aldatmalarla yürüdüğünü elim bir vaziyet içinde seyretti. Türkiye'mizin, zaruret karşısında imzalamaya mecbur olduğu ve kâğıt üzerindeki şekliyle kabulü pek de tehlikeli olmayan bu ateşkes antlaşmasından sonra, aldatmalardan, yalanlardan ibaret bir maziyi daima gözünün önünde tutarak silahını münasip yollarla teslim etmemesi icap ederdi. Büyük bir gaflet, söze ve namusa aşırı bağlılık veya beceriksizlik buna mâni oldu.

Buna beceriksizlik demeyi daha uygun buluyoruz. Çünkü siyasi tarihler, milletlerin gelecekleri ve mukadderatlarıyla alakalı işlerde doğruluğun başarı etkeni olduğuna dair sayfalarına bir kayıt düşmemişlerdir. Kaldı ki Osmanlı İmparatorluğu Devleti'nin siyasi tarihi belki baştan başa Batı diplomasisinin atlatmalarıyla, Makyavellikleriyle doludur. Dolayısıyla doğruluğu kime karşı gösterecektik?!.. Doğruluktan nasibi olmayanlara karşı, doğruluğu en kötü maksatların elde edilmesi yolunda bir maske olarak kullananlara karşı onun bütün yücelik ve samimiyetine uyarak hareket etmek, şüphesiz ki bir budalalık olur. Ve bu kadar ahmakça düşünenlerin bir milletin idaresi başına geçmeye hakları yoktur. Hatta ateşkes antlaşmasını takip eden günlerde kabineyi düşürüp de memleketimizin mukadderatını ellerine alanları yalnız budalalıkla itham etmek biraz fazla saflık olur. Yeniden silahlanarak yeniden her şeyi yoktan var edercesine bu milletin gösterdiği fedakârlık ona çok pahalıya ve çok zahmetlere mal olmuştur. Bu, insanüstü birtakım hareketlerle elde edilmiştir. Bunun içindir ki, ateşkes antlaşmasını müteakip uzun bir müddet işlerimizin başında bulunanların vaziyetini, hem de son iki asırlık tarihimizin, uyanık ve tetikte olmayı ihtar eden siyasi tarihimizin önünde bunların vaziyetlerini yalnız şaşkınlık ve beceriksizlikle itham etmek pek azdır. Bu nokta üzerinde fazla durmayacağız. Tarihçilerimiz hükümlerini vereceklerdir. Şimdi makalemizin başına geçirdiğimiz mukadder itirazın etrafında işlemek isteriz. Yukarıdan beri devam eden tahlillerimizde belirttiğimiz üzere, namus ve doğruluğa büyük bir bağlılıkla, fazla bir samimiyetle bağlanan Türkiye'miz mazinin acı derslerinden istifade edemedi. Asırlardan beri aleyhine hazırlanmış ve ilk fırsatta tatbik edilecek olan bir taksim planını faaliyete geçirmek için derhal birbirini izleyecek hadiseler karşısında gaflet halinde kaldı. Türkiye'miz bu gaflet içindeyken, birdenbire Mondros Ateşkes Antlaşması'nın, onun altına imzalarını koyan Avrupalılar tarafından hiçe sayıldığını gördü. Esasen elde edilmiş olan Padişah da bunlara katılmıştı. Ve o vakit Yunan ordusu hilafet ordusu namını alıyor, mücahitlerin katlinin vacip olduğuna dair fetvalar çıkıyor, memleketimizin her tarafı parça parça düşmanların eline düşüyor, istilaya maruz kalıyordu. Harici düşmanın riyası hakiki yüzünü göstermiş, sarayın ve tabilerinin memleket mukaddesatına, onun yüksek menfaatlerine karşı ihaneti başlamıştı. Hayat

ve hürriyet için uzun ve yorucu bir mücadeleden çıkan Batı Türklüğü, yaralı bir aslan halinde, İran sınırlarından Meriç'in sularının şimdi sanki ağlayarak çağladığı yerlere kadar sabırla ve tevekkülle uzanmış yatıyordu. Haksızlığa karşı daima duyduğu büyük ve ilahi bir kin, bir intikamla, Batı'nın bütün şaklabanlıklarına rağmen, kudretinin tecellilerini bekliyordu. Nihayet... Sarayın bu beklenmedik ihaneti önünde, sözde iyi niyetle teklif olunan ve hatta Hazreti İsa'nın mübarek namına teyit edilen Mondros Ateşkes Antlaşması'ndaki imzaların bir anda yine imza edenler tarafından yırtıldığını görünce, bu yaralı aslan hayat için kalktı, etrafına baktı, her şeyi süzdü, yelesini dimdik tutarak sıçradı. Pençeli kolunun birini onu öldü zannedenlerin yüzüne vurdu. Bu, Batı milletlerini değil, fakat yalnız emperyalist ve kapitalist sınıfı temsil eden ve Avrupa camiasının büyük ve ezici çoğunluğuna tahakküm ve zorbalık eden Batı diplomasisinin korkak ve zalim çehresiydi. O zaman her şey karıştı. Diğer pençeli kolunu da, büyük bir kanaat ve imanla, kendisini mukaddes hilafet maskesi altında dahilde geriden vurmak isteyenlere çarptı. Maskelerini yere düşürdü. Bunlar, bu saldıran aslanın önünden kaça kaça bugün gittiler, düşman eliyle himaye ve muhafaza edilen kovuklarına girdiler. Şimdi sırıtan ve gıcırdayan dişleriyle, riya ve yalan saçarak durmadan dönen gözleriyle fırsat bekliyorlar. Ellerine geçen en ufak hadiselerden bile istifade ediyorlar. Kovuklarında, yurdunu kurtarmaya çalışan aslanın ideali önüne zaman zaman faklar, tuzaklar uzatmaktan da geri kalmıyorlar. Beri tarafta yeni Türkiye'mizin önünde her gün biraz daha sendeleyen ve fakat henüz ateşkes tekliflerine, barış şartlarına rağmen vaziyeti maddeten değişmemiş olan bir düşman var. Hiç şüphe edilmemek lazım gelir ki, bütün barış ve ateşkes dedikodularına rağmen bu düşman zayıf yanlarımızı kollamakta ve fırsat gözlemektedir.

Şu ufak tahlil göstermiş oldu ki, yeni Türkiye, bugünkü vaziyetini, gerek dahilde hâlâ son izleri İstanbul kıyılarında yaşamakta olan eski teşkilat, eski idare, eski zihniyete karşı ve gerek harice karşı aziz ve mukaddes bir ihtilal darbesiyle kurdu. Milli hareket memlekette tam bir birlik dahilinde, yalnız yabancılara karşı milli varlığı kurtarmak için yapılmış olsaydı, eski idarenin ve ona hâkim olan zihniyetin devamına daha bir müddet belki göz yumulabilirdi. Halbuki iş böyle olmadı. Topraklarımızı müdafaa için, milliyetçilerimiz, son büyük harekete mâni olmak isteyen eski teşkilatı da devirmek ihtiyacıyla karşılaştılar. İhtiyaç ve zaruretin mantığınca hareket ederek bunu da yıktılar. Ve bir daha dirilmemesi maksadıyla yıktılar ve zemini de bu yolda hazırladılar ve hazırlıyorlar. Esasen 1919 yılında başlayan milli hareketin azametli cephelerinden birisi de budur. Onun şaheserlerinden birisi işte bu cephededir.

Bugünkü genç fikirli Türkiye, bir ihtilal darbesiyle bütün çürümüş eskilikleri yıkarak, istilacı yabancıların önüne en meşru ve en meşrutiyet manalı yeni

bir devlet, yeni bir hükümet kurarak çıktı. Bize gelir ki, yeni Türkiye başarıyla neticelenmiş olan bu ihtilalin son kademesindedir. Şimdi bu ihtilali yaratan büyük maksatların tatmini için icap eden yeni devlet esaslarının ortaya konulması saati çatmaktadır. Hiç değilse bunun programını çizmek ve adım adım tatbik etmek günleri gelmiştir.

Aksi halde büyük hareketi akamete maruz bırakacak üç muhtemel vaziyet karşısında bulunacağız:

1- Eski idare teşkilat ve zihniyetiyle yeni hareketi, yeni gidişi tutmak meselesi ki, o zaman yeniliğin manası yoktur ve her şey eski hamam eski tastır. Bu takdirde ortada mevcudiyeti iddia olunan şey bir hayaldir. İşin aslı yalnız bir isimden ibarettir.

2- Bütün bir tarihin hikâye ettiği camiamızın felaketlerine son vereceğini iddia eden ve saadetler vaat eden yenilik, bütün ıslahat ve yenileşme tarihimizde olduğu gibi, bir kere daha düşmüş ve kaybolmuş olacaktır. Çünkü halka yeniliğin getireceği saadetleri, sadece onun fikirleri değil, bu fikirleri faaliyet sahasına dökecek olan yeni teşkilatı, yeni idaresi temin edecektir.

3- Bugünkü hareket, gerek dahile gerek harice karşı, teşkilatıyla, kanaatiyle, zihniyetiyle, idaresiyle eskiliğin kavrayamayacağı, yürütemeyeceği, kaldıramayacağı bir mahiyettedir. Şu halde eskiliğin manasına göre kurulan ve onun maddi timsali olan bir teşkilatla bugünkü yeniliği idame değil, onu gayesine götürmek bile zordur. Zira eskiliğin bugünkü yenilik önündeki rolü, onu ancak devirmek veya akamete mahkûm etmek olabilir.

Sultan I. Selim Mısır Seferi'nden dönerken, yanında yürüyen Yunus Paşa'ya Arabistan'ın seraplar yükselen kızgın çölleri içinde "Mısır'ı aldık ve arkamızda kaldı... Biz yarın Şam'a varırız" demişti. Büyük Türk hakanının iradesine, hasis maksatlar saklayan, hasetle dolu itiraza cesaret eden Paşa başını kaybetti. Dolayısıyla hakanın milletimizin o zamanki azmini ifade eden sözlerini biz de halimize tatbikle tekrar ediyoruz:

"İhtilal devresini başarıyla aştık, ihtilal gerilerde kaldı. Biz ise halkı ve Türk camiasını mesut edecek idealimize doğru gidiyoruz. Artık inkılap içindeyiz." İhtilalimiz, hariç ve dahile karşı kendisini yürüten idealin gereği olan bir inkılabı yaptı. Şimdi bu manaya göre yeni bir teşkilata, halk idaresine, bunu tutacak esaslara bir an evvel sahip olmalıyız. Yoksa inkılabımız zayıf düşer, onu ikinci bir gericilik ihtilali takip eder. Ve Türkiye'miz, Allah saklasın, devamlı bir ihtilal, bir yangın memleketi olur ve volkanlar içinde kalır; dahilin ve haricin silleleri altında sarsıntılarla bunalır.

Harp zamanında ıslahat yapılamayacağını söyleyenlere, bütün bu hakikatleri örnek gösterdikten sonra diyoruz ki, söyledikleriniz doğru olabilirdi, eğer vaziyet yalnız bir harp meselesi olsaydı.

Halbuki Türkiye, harbi yapabilmek için evvela eski dahili teşkilatını yıkmak zaruretini duydu ve Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun çerçevesi ve kapsamı etrafında bir devlet tesis etti. İşin bu kadarını olsun Türkiye yapmasaydı, bugünkü bağımsızlık muharebelerine böyle başarıyla devam edebilmesi imkânı olamazdı. Eski teşkilat memleketi teslim ederdi. Görülüyor ki, yeniden mücadeleye girişmek için yedi asır süren ve fakat gittikçe çürüyen bir ananeyi ilahi bir darbeyle yıkarak yaşayabilmekliğimiz için vücuda getirdiğimiz yepyeni müesseseler harbe devam edebilmek için de bir zaruretti. Ve bu teşkilat milli mücadeleye mâni olmak şöyle dursun, onu başarıyor ve yaşatıyor. Şu halde niçin ve neden bu teşkilatı tamamlayacak olan ve onun pek ziyade muhtaç olduğu yeni müesseseleri ihmal edelim?!

Görüyoruz ki, bir işin yapılması zarureti tahakkuk edince onu vücuda getirmek katidir. Biz ise zararlı bütün bir ananeyi yıkarak, ortaya yeni bir devlet kavramı koyduk. İşin en büyük kısmını hakladık ve bu hareket bize selametle çalışmak imkânını bahşetti; bizi durdurmadı... Şimdi ıslahat denilen ve başlanmış bir işi tamamlayacak olan teşebbüsler neden sırasız olsun? İşte tezimizin aksini söyleyenlerin iddialarının kıymeti!.. Haldeki milli hareketin toplumsal, iktisadi, siyasi manasına göre yapılacak yenilikler, memleketin dahile ve harice karşı müdafaa ve mukavemet kabiliyetini takviye eder; yoksa onu zayıflatamaz. Çünkü yapılması icap eden şeyler mutlaka bir yenilik olsun diye vücuda getirilmek istenilen işler değildir. Bugünkü hareketin zaruretinden olan meselelerdir. Bunlar ihmal edildikçedir ki hareket zayıflar; yarın karanlıklar içinde kalır. Onun hiç değilse programını çizmek ve etrafında münakaşa etmek zamanı artık gelip çatmıştır. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun gerektirdiği yeniliğin temelleri atılmadıkça -eski bir sözdür- "altı kaval üstü şişhane" vaziyetinde bir varlığı ifade eder. O zaman bu millete çok pahalıya oturan ve uzun senelerin mahsulü olan başarılı ihtilal ve bunun açtığı bugünkü inkılabın Türklüğün yarınına gülen feyizli sahası, korkulur ki, hırslı ve günahkâr duyguların gizlendiği, yürüdüğü bir dikenlik, ufuklarında siyah bulutlar uçuşan, viranelerinde baykuşlar ötüşen geniş bir yıkıklık halinde kalır. Fakat böyle olmayacaktır ve olamaz.

Türkiye'mizi Allah esirgesin!.. Tahlillerimizin esasına müteakip yazılarımızda başlayacağız.

– 3 –

Hicret'in 699., Milat'ın 1300. yılında Anadolu'daki Selçuk Türkleri saltanatı Moğol tacidarı Mahmut Gazan'ın kati ve pek sert darbeleriyle yıkıldı. III. Aladdin Keykubat bu öz Türkler devletinin son ve kara bahtlı hakanı olmuştu. Yıkılmış Selçuklar saltanatının harabeleri içinden birçok bağımsız Türk beylik-

leri çıktı. Bunlar arasında 630 [M. 1232-1233] senesinde Selçuklar tabiiyetine girmiş olan Kayıhanlılar da bulunuyordu. Selçuk sınırı haricinde, Küçük Asya'nın diğer parçalarında küme küme bağımsız Türk camiaları vardı. Esasen bu kıta tarihin bile katiyetle tespit ve kayıt edemediği pek eski zamanlardan beri Asya'nın ortalarından Batı'ya doğru akıp gelen Türk göçlerine saha olmuştu. Anadolu uzun asırlardan beri bir Türkler memleketiydi. Selçuklar Devleti'nin yıkılmasının ardından bu geniş kıta ufak ufak Türk devletçiklerine ayrıldı. Tıpkı eski Cermenya'nın vaktiyle muhtelif ve birbirinden ayrı bağımsız krallıklara, prensliklere bölünmüş olduğu vaziyet gibi. Selçuklar saltanatının yıkılmasıyla beraber, riyasetlerinde Osman Gazi bulunan Kayıhanlı Türkleri de 699 (M. 1300) yılında bağımsızlıklarını ilan ettiler. Esasen ırkta, lisanda, edebiyatta, hukuki müesseselerde, kısaca her şeyde bir olan ve Küçük Asya'yı baştan başa kaplayan bağımsız Türk beyliklerini daha sonra siyasi bir birlik içine almak rolü Osmanlı Türklerine nasip oldu. Bu kıymetli eserin tamamlanması Yavuz Sultan Selim devrine kadar sürdü. Gerçi bu kıymetli eseri meydana koymak, birliği temin edecek etkenlerin o anda hepsinin mevcut olmasına rağmen hayli zor oldu. Fakat Osmanlı Türklerinin Küçük Asya'da tamamlamayı başardıkları en büyük siyasi milli hareket de budur. Böylelikle ceddimiz tarihçilerimizin tabirlerince devletimizin "ebed-müddet"liği[3] sebeplerinden en esaslısını temin etmiş oldular. Çünkü bu Batı Türklüğünün birliği meselesiydi. Talihini zaman zaman Viyana surları önünde, Arabistan çöllerinde, Atlas Okyanusu kenarlarında, ta Hint denizlerinde, bazen dünyalara sığamayarak semalarda arayan Osmanlı Türkleri, devletlerini ancak bu birlik sayesinde payidar edebilirlerdi. Osmanlılar Devleti işte bu suretle milli tek bir vücut halinde temellerini sağlamlaştırdı. Yoksa yalnız Kayıhanlıların ve daha birkaç Türk aşiretinin sırtı, sınırları dünyanın üç büyük kıtası üzerine uzanan bir imparatorluğun ağırlığına dayanamazdı. Bir müddet dayansa bile, çeşitli diller söyleyen, çeşitli ideallere sahip, çeşitli milletlerden meydana gelen o büyük imparatorluk bir gün dağılınca ortada Türk varlığından eser kalmazdı. Halbuki iş böyle olmadı. Anadolu'daki genel Türk birliğiyle Osmanlı Türkleri bir vücut, bir ten halinde ortaya bir Batı Türklüğü çıkardılar. Bu, anavatandı. Bir haldeki büyük imparatorluk ömrünü tüketti, cisminden parça parça koptu, dağıldı. Fakat bu varlık bugün yine güçlü kuvvetli yaşıyor ve gelecek için çok vaat ediyor. Bu birlik dağılan imparatorluğun içinden -hayli sarsıntılara maruz kalmış olsa da- yine dipdiri yeni bir mevcudiyet arz ederek çıktı. Batı Türklüğünü bağımsız ve hür bir hayatın sahibi olarak tuttu. O derece ki, bugün bütün bir Türk dünyasının mukadderatı ufkunda ümit yıldızı gibi parıldamaktadır. Hep günün battığı yerlere doğru yü-

---

3 Ebed-müddet: Sonsuz, süresiz. (Y.N.)

rüyen cetlerimiz, huzurunda dünyaların dize geldiği azametli kudretlerini biraz da günün doğduğu yerlere çevirmiş olsalardı, hiç olmazsa İran Türklüğünü Küçük Asya'daki Türk birliği içine alsalardı veya almayı başarsalardı, şüphesiz bugünkü vaziyetimiz daha başka, daha mesut bir halde tecelli ederdi. İmparatorluğumuzun korkunç sarsıntılar içinde düşüşünden bugün daha az etkilenirdik. Çünkü kendimizi daha kuvvetli, daha toplu bulacaktık. Bizce Osmanlı Türklerinin tarihlerindeki en büyük, en kıymetli ilk siyasi rolü, Anadolu'da Türk birliğini temin ederek tek tenli bir Batı Türklüğü vücuda getirmiş olmalarıdır. Tarihimizde bize göre en çok değere sahip olması icap eden maddi ve gerçekçi siyaset bu oldu. Devletimizin ilmin manası dahilinde teşekkül edebilen kısmı buradadır. Onun içindir ki, bu kısım yaşıyor ve yaşayacaktır. Bu tarihi hadise, ırkça, idealce, lisanca, edebiyatça bir olan camiaların en canlı ve en doğru olduğunu iddia eden milliyet teorisinin isabetini bir kere daha gösterdi. Nasıl ki Avusturya tarumar olduğu halde bir milletin toplamı olan Almanya Cihan Harbi'nin bütün sellerine, bütün tufanlarına rağmen kaldı.

İtalyalı Mancini'nin 19. asırda hararetle müdafaa ettiği milletler teorisi, hak itibariyle de, insanların tabii ve bugünkü tarihi ve iktisadi teşekkülleri itibariyle de en makul ve ilme en çok uyan bir camia teşkili tarzıydı.

İnsanlığa musallat olan büyük imparatorlukların, nihayetsiz istilacılıkların önüne dikilen bu teoriye, emperyalizme kâfi derecede mâni olabilmesi için, bir de halkın "rıza ve muvafakati" kaydını ilave ederek onu kayda bağlamak ve tamamlamak isteriz. Bize göre sosyalist ve hatta komünist esaslarını kabul etmiş camialar bile olsa, ancak bu milliyet sistemiyledir ki meşru ve salim vaziyetlerini alabilirler. Zira halkın rıza ve muvafakatini elde etmeksizin cebren ve kerhen muhtelif milletlerin bünyeleri üzerinde kurulan herhangi bir devlet nasıl bir idare sistemi kabul ederse etsin emperyalist ve sömürgeci olmaktan kurtulamaz. Anlayışımıza göre bir devletin en meşru vaziyet, bir devletin kuvvetli temeller üzerine oturtulabilmesi için lazım olan büyük şartlardan birisi onun tek bir milletten meydana gelen bir kitle halinde veyahut rıza ve müşterek menfaatleriyle birleşmiş kitleler halinde tecelli etmesidir. Ancak böyle bir camiadadır ki iktisat, siyaset, kültür ve ideal bakımından birlik ve dayanışma bağları pek sıkı olur. Millet, pek çok tarihi sebepler altında birbirine tıpkı bir vücudun uzuvları gibi bağlı bir bütündür. Hilkat, o parçaları pek uzun süren toplumsal inkılaplar neticesinde, dil, kültür, maddi ve manevi müşterek menfaatler ve bağlarla birbirine eklemiş, ondan bir vücut yaratmıştır. Bugün bu varlığın adına millet diyoruz.

Çağın anlayışlarına göre emperyalist ve kapitalist bir mevcudiyet arz etmemek şartıyla şüphe yok ki salt hukuk görüşüyle dahi siyasi teşekkülün en makbulüdür. Ve bu teşekkül zaruridir. Rıza ve muvafakat hali müstesna olmak

üzere, aksi bir devlet teşkili, çağdaş hukukun manasına göre de bir tahakkümdür. Fakat bilemem, belki, iktisadiyatın, iktisadi münasebetlerin devamlı ve artan gelişmesi, bir gün insanlığı tek bir birlik haline getirebilir. Ve bu elemli yeryüzümüz bütün insanlığın müşterek bir vatanı olabilir; fakat belki de iktisadiyatın bugünkü gidişi gerileyebilir. Bunlar geleceğin bileceği ve göreceği şeylerdir. Bize göre, ilmin bugünkü şartlar dahilinde en ziyade tavsiye ettiği devlet sistemleri ancak böyle tam bir milliyet içindedir ki en haklı tatbik zeminini bulabilirler. Ve insanlığı rivayet edilen, istenen gayesine ulaştırabilirler. Sağlam ve hakikat olan hal budur. Yoksa milliyet denilen tarihi ve toplumsal hadiseyi ihmal ederek insanlığın birliğini bir anda dilemek, idealistler için serap ardında koşmak olur ve düşerler. Hırslılar için de insaniyet idealini alet ederek emperyalizmin en korkuncuna varabilmelerine bir vasıta teşkil eder.

Yalnız din üzerine kurulu siyasi bir camianın varlığını sürdürebileceğini tarih söylemiyor. Böyle bir birlik temini imkânını tarih göstermiş değildir. Almanya İmparatorluğu milli birlik sayesinde Umumi Harp'in korkunç darbelerine rağmen kaldığı halde, Katolikliğin eski bir muhiti olan Avusturya bu büyük fırtına içinde çöllerde dağılan tozlar gibi darmadağın olarak söndü ve yıkıldı...

Osmanlı İmparatorluğu her şeyden evvel bir din devleti olarak tanındığı halde, Umumi Harp'in sonunda Türk olmayan dindaş kitleleri bile kendisinden parça parça ayrılmış gördü. Elde yalnız Anadolu'daki Türk birliği kaldı. Bir kere daha hakikat hayal ile çarpıştı. Din ancak manevi sahada bir birlik temin edebiliyor, kalplerde bir sevgi yaratıyor, bir dayanışma, bir his diriltebiliyor; yoksa yalnız başına bir etken olarak siyasi birlik için kâfi gelmiyor. Çünkü kefenin öbür yanında duran milliyet ve bunu yapan kültürel, iktisadi, fikri, tarihi müşterek menfaatler maddi sahada daha ağır basıyor. Şüphe yok ki din tarihteki siyasi hareketlerde büyük bir rol yaptı. Yalnız bu geçici oldu. İslam ve Hıristiyan dünyaları yine aynı din içinde, fakat milliyetlerinin zaruretlerine göre muhtelif devletler halinde göründüler ve görünüyorlar. Zira milliyet meselesi bilhassa çağımızın iktisadi sistemlerinin tesiri altında yürüyor. Ve hatta onun ifadesidir. Şüphesiz bir millet aynı dinin mensubu olursa elbette daha çok kuvvetli olur. Tarihin tecrübeleri gösterdi ki, imparatorluğumuzun kuruluşundan hilafetin intikaline kadar yapılan ve çağımız ilminin manasına da uyan en büyük iş, Anadolu ve Rumeli içinde olsun vücuda getirilen Batı Türklüğünün birliğidir. Bugün Anadolu'da aziz bir harabe içinde kalan ve bütün bir tarihlerinde nasipleri başkalarının hesabına çalışmak, yas tutmak olan Batı Türkleri imparatorluk yıkılınca ellerinde yalnız bu birliği buldular. Bu birlik Küçük Asya'yı gerek tarihi hukukça ve gerek çoğunluk hukukunca bir anavatan yaptı. Şüphesiz halkın bir dine mensup olması da buna yarı bir sağlamlık bahşetti. Ve bugün elimizde de işte o kaldı. Yine bu yolda yürüyeceğiz. Zira bu

yönün ehemmiyeti her günden fazla kendisini gösteriyor. Biz ne emperyalist ne de kapitalistiz; Türkiye Halk Devleti'yiz. İlmin manası dahilinde bugüne göre varlığımızı geliştirmek ve ilerletmek isteriz. Nasıl ve ne suretle? Bunun cevabını tahlillerimizi tamamladıktan sonra vereceğiz.

– 4 –

Diyorduk ki: "Bizce Osmanlı Türklerinin tarihlerindeki en büyük, en kıymetli ilk siyasi rolü, Anadolu'da Türk birliğini temin ederek tek tenli bir Batı Türklüğü vücuda getirmiş olmalarıdır. Tarihimizde bize göre en çok değere sahip olması icap eden maddi ve gerçek siyaset bu oldu. Devletimizin ilmin manası dahilinde teşekkül edebilen kısmı buradadır. Onun içindir ki, bu kısım yaşıyor ve yaşayacaktır da..."

Dünkü makalemizde tarihimizin siyasi bir hadisesi halinde izah ettiğimiz bu tezi bugün tamamlayacağız. Din; ırkça, lisanca, iktisadiyatça, kültürce, fikirce başka başka eğilimlerdeki muhtelif milletlerin bir devlet halinde siyasi birlik arz edebilmeleri için tek başına kâfi bir etken olamıyor. Din, siyasi birlikleri kolaylaştıran türlü sebeplerden belki birisidir. Fakat işte o kadar. Ancak bu bahiste İslamiyet ile Hıristiyanlığı ayrı ayrı değerlendirmek icap eder. Hatta Budizm gibi içi boş diğer bir kısım dinleri de mahiyetleri itibariyle İslam dininden ayırmak lazımdır. Hıristiyanlık tabiatüstü, ilahi bir dindir. Bunun içindir ki, muhtelif milletlere mensup İsevileri siyasi birlik içinde ve tek bir devlet halinde bir araya toplayamadı. Tarihte bu yolda ortaya sürülen teşebbüsler semereli neticeler veremedi. Papalık, Şarlman İmparatorluğu, ömürleri uzun sürmeyen ve hakikatte yalnız lafızda kalan siyasi ve kısır teşekküllerden başka bir şey değildir. Haçlı hareketlerine gelince, bunlar bir gaye hedeflemişlerdir: Hazreti Mesih'in kabrini kurtarmak. Fakat bu, gayenin görünen çıplak tarafıdır. İçyüzü ise, yine pek derin iktisadi ve toplumsal tesirler altında İslamlıkla Hıristiyanlığın mücadelesiydi. Haçlıların Filistin ve Suriye havalisinde tesis ettikleri göğüsleri haçlı devletçiklerin hayatları pek az sürdü. Haçlılar bu kısa siyasi hayatları zarfında bile ayrı ayrı devletler halinde kalmışlardı. İktisadi ve toplumsal hadiselerin gidişi bu gibi suni teşekküllerin önünde yolunu değiştirmedi. Fakat bilakis bu suni teşekküllerdir ki vaziyetlerini iktisadiyatın, sosyolojinin emrettiği tarza uydurdular ve dağıldılar, yeniden millet halinde toplanmaya koyuldular. Hıristiyanlık bayrağı altında vücut verilmek istenilen ve dünyanın muhtelif eğilimdeki muhtelif milletlerini siyasi birlik halinde bir araya toplamayı, Haçlı bir tacidara boyun eğdirmeyi gaye bilen bu tabiatüstü felsefe, iktisadiyatın mantığı önünde düştü ve kendisini hadiselerin bir ifadesi olan milliyete teslim etti. Düştü ve teslim oldu; çünkü yeryüzümüzün maddi

ve gerçek manasına, iktisadi ve toplumsal yürüyüşüne uymuyordu. Bu iktisadi ve toplumsal gidiş bugünkü milletleri billurlaştırdı. Bu billurlaşma yine bu manada olarak günümüz hareketlerinin zaruri bir şekillenmesi, bir neticesidir. Belki yine toplumsal ve iktisadi işbölümü gibi sebepler altında bu şekillenme daha çok gelişir; milliyet zarureti de kalkar. Bunlar hep yarının tahminleri ve yarının meseleleridir. Biz bugünü görmek istiyoruz. Onun kanunlarına uymayan teşebbüsler, aksi hareketler, tabiatüstü felsefeler düşerler. Bu düşüş onlara iktisat kanunlarının bir cezasıdır. Bu cezadan kurtulmak ve hadiseleri iradelerine boyun eğdirmek isteyen hareketler için tek bir yol vardır, o da herhangi bir devre hâkim olan iktisat usulünü, sermayenin tabi olduğu sistemi değiştirmektir. Fakat yine iktisat kanunları dahilinde!.. Bu ise başarabileceği çok şüpheli olan tehlikeli ihtilaldir. Nitekim böyle bir ihtilali başaramayan ve sırf tabiatüstü olan Hıristiyanlık elini yerden çekti ve kalplere, vicdanlara intikal etti. Dünyadaki yerini de milli camialara bıraktı. İslamiyet, itikatlar, muameleler gibi kısımlara ayrılır. İlahiyata temas etmekle ilahidir; maddiyata karışmış olmakla insanlığın dünya işleriyle de alakadardır; nâsûtidir.[4] İslam, âlemin nizamını temin maksadıyla bütün insanları ilahi bir kitap etrafında toplanmaya davet etti. İnsanlığı manen ve maddeten bir birliğe doğru çağırdı. Muamelelere temas itibariyle dünya işlerinin asıl saiki olan iktisat ve sosyoloji zaruretlerinin ihmal edilemeyeceğini gördü. Ve maddi birliğin temini için veraset, mülkiyet, aile gibi iktisadi ve toplumsal müesseseler hakkında bütün İslam dünyasınca bir olması lazım gelen yeni esaslar koydu.

Bu suretledir ki İslamlar arasında toplumsal ve manevi bir birlik yaptı. Fakat bu birlik siyasi ve milli bir camia birliği demek değildir. Öyle olmadı ve bu onun ayrılık kabul etmeyen bir lazımı da değildir. Nasıl ki İslam tarihinin bütün devirlerinde kavmiyetlerine göre ayrılmış, hatta bir kavim oldukları halde iki bağımsız devlete bölünmüş camialara rastlıyoruz; Emeviler, Endülüslüler, İranlılar, Abbasiler, Afganlılar, Osmanlılar vs. gibi. Bu siyasi teşekküller iktisadi ve toplumsal hadiselerin bir zaruretiydi. Ve İslamca kınanmış değildi ve değildir. Bu vaziyet İslamın dağılıp ayrılması gibi görülmemelidir. Onun saltanat tahtını Müslümanların vicdanlarında aramalı, orada görmelidir. Bize göre devletler, siyasi birlikler milliyete dayanmalıdır. Bu çerçeve içinden çıkmak tehlikelidir. Zira milli manzumeler, kavmi camialar bugünkü iktisadi hareketlerin billurlaşmış birer şeklidir. Ancak bu milliyet çerçevesi içine rıza ve muvafakat şartlarıyla menfaatleri müşterek başka bir milliyet, başka bir kavim de dahil olabilir; bugünkü İsviçre devleti gibi. Aynı zamanda yine rıza ve muvafakatle bir kavim iki ve daha ziyade bağımsız siyasi parçalara ayrılabilir. Bugünkü ba-

4 Mahmut Esat Efendi, *Tarih-i Din-i İslam;* İbni Haldun; Maverdi, *El-Ahkâm'üs-Sultaniye;* Corci Zeydan, *Medeniyet-i İslamiyye Tarihi.*

ğımsız Türk devletleri gibi. Fakat hadiseler aynı kavmiyete mensup insanları bir siyasi kitle halinde toplamaya doğru gidiyor. Bilmiyoruz, fakat yine iktisadi tesirler altında bir gün dünya tek bir vatan ve bütün insanlar vatandaş olacaksa, Eflatun zamanlarından beri başka başka tahlillerle, başka başka kıymetlerde ifade olunan komünizm Karl Marx'ın dediği gibi tahakkuk edecekse -ki bu gelecek meselesidir- emperyalist ve kapitalist olmamak şartıyla siyasi milliyetler halinde tecelli bugünün camia hayatı zaruretidir.

***

Tahliline devam etmekte olduğumuz devrin görünen siyasi hareketlerinden biri de, bir taraftan Anadolu'da Batı Türklüğü birliği vücuda getirilirken diğer taraftan da bir imparatorluk eğilimlerinin gelişmesi ve binası temellerinin atılmış olmasıdır. Denebilir ki, Osmanlı Türkleri devleti siyasetinde imparatorluk zihniyeti, hatta belirli bir program altında olduğu halde, Küçük Asya'da sonraları kurulan Türk birliğinden önce geldi. Ertuğrul Gazi bile bir Selçuki beyi iken Rusya Çarı Deli Petro'nun vasiyetnamesini andırır bir tarzda oğluna yazdığı şiirlerinde İstanbul'u terennüm ediyordu... Niçin ve neden? Bu siyaset tarzının sebepleri neydi? Ahmet Rasim Bey, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*'nde: "Selçukiye Devleti'nin yıkılışı üzerine küçük Osmanlı emirliğinin mevkii pek ziyade müşkülata düşmüştü. Çünkü etrafında 10-15 kadar rakip diğer emirlikler daha peyda olmuştu. Gerçi bunların arasında birlik yoktu. Fakat günün birinde olmak ihtimali de vardı. İşte Osman Gazi savaşçı olduğu kadar da siyasi olduğunu bu emirlikler arasındaki muhtemel ittifakı ortadan kaldıracak uzak görüşlü teşebbüslerde bulunmasıyla ispat eylemişti. Bilhassa rakipleriyle uğraşmaktansa köhne Bizans İmparatorluğu üzerine yüklenerek bir İslam siyasetiyle bütün İslam hükümetleri kendisine ısındırmaya çalışması, zamanın ikinci tebaiyetine, yani din politikasına pek ziyade uygun düşmüştü.[5] Bütün bu sebepleri daha ziyade açıklamak yazara düşer. Biz tahlillerimizde sadece hadiseleri tespit ve yaşamak kabiliyetimize olan tesirleriyle onların kıymetini tayin edeceğiz. Bu suretledir ki, imparatorluk tarihimizin siyasi, iktisadi manasını ölçeceğiz. Bu, evvelce bize nerede bulunduğumuzu, bulunduğumuz yerin neresi olduğunu, neye gitmekliğimiz lazım geldiğini, nereye gidebileceğimizi gösterecektir. Hazırdaki vaziyetimizde, fırtınalı ve sonsuz denizlerde kalan gemilerde olduğu gibi bir pusula vazifesini görecektir.

Batı'ya yürüyüş pek seri oldu. Osmanlılar Devleti'nin kuruluşu bir asra varmamıştı ki orduları Tuna boylarında göründüler. Ta Macar illerine kadar ilerlemiş bulunuyorduk. Hun akınlarından sonra Avrupa bu defa ikinci bir Türk

5 Ahmet Rasim Bey, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c.1, s.24-25.

istilası karşısında bulundu. Osmanlı İmparatorluğu 150 yaşına varınca Bizans İmparatorluğu'nu elleri içinde buldu. Dünyalara yeniçağ adını alan bir devre açıldı. Şimdi yeniçerilerin bayrağı yalnız İstanbul surlarında değil, fakat yeniçağ adını taşıyan ve Türk'ün insanlık için fethettiği ve yine ona bahşeylediği yeni bir devrin bir ucunda sallanıyordu. Onun için yeniçağın adına Fatih'in ismine izafetle Türk devri demek pek haklı olur. Zira Türkler insanlık için bir memleket olan manevi bir âlemin de fatihi olmuşlardı. Dünya ilerlemeleri ve medeniyeti bu devirden çok faydalar gördü. Yabancı memleketlerdeki istilamız Anadolu'daki Türk birliğiyle orantılı olmayacak bir tarzda cereyan etti. O derece ki, Türklüğün içinde Osmanlı Devleti'nin sınırları ancak Konya önlerine kadar varabilirken, dünyanın yeni tanımaya başladığı bayrağımız bir yıldırım kudretiyle Tuna boylarında, âlemin başının üstünde burçtan burca yükseliyordu. Altın dağlarından çıkıp gelen bir soyun hakan ve vezir tuğları önünde Batı dize geliyordu.

Devletimizin ömrü iki asrı doldurunca büyük bir İslam dünyası Mısır sınırlarının uçlarına kadar Osmanlı saltanatının parçalarından sayıldı. İslam esas hukuku ve müteakip tahlillerimizde izah edeceğimiz idare tarzımız, genel siyasetimiz ve imparatorluğumuza dahil olan yabancı milletleri kısmen olsun özümleyebilmemize ve onlardan lazım olduğu gibi maddi istifademize mâni oldu. Şüphesiz bu büyük bir faziletti. Ancak pratik değildi. Bir halde ki, siyasi ve toplumsal bünyemize ilave ettiğimiz yabancılar, müesseseleri ve teşkilatlarıyla imparatorluğumuz içinde ayrı ayrı devletler halinde mevcudiyetlerini muhafaza ettiler. Batı Türklüğü birliği kendisini dahili ve harici düşmanlara karşı müdafaa vaziyetinde buldu. Başka türlü yapılabilir miydi? Bu tarihçiye aittir. Biz noksanı göstermek istiyoruz. İleride göreceğimiz üzere, yabancı parçalar günü gelince birer birer imparatorluktan koptular. Hatta milli varlığımızdan da parçalar kopardılar ve sürüklediler. Evvela imparatorluğun ırken ve dinen Türklerden ayrı ve başka olan uzuvları çıktı. Sonra da dinen bir olduğu halde kavmiyetçe ayrı olanlar çıktılar. Bunlar da dindaşları olan Türklere çok pahalıya mal oldular. Asrımızın hadiselerini ifade eden iktisadi ve toplumsal kanunlar hükümlerini infaz etmiş oldular. Bugün önümüzde yalnız bir Batı Türklüğü birliği kaldı. Bir de müşterek menfaatleri gereği o birlik içinde -rıza ve muvafakatleriyle- yaşayan ufak camia milliyetler, vatandaşlar kaldı. Bir kere daha ortaya çıkıyor ki, akıllara hayret verici bir büyüklük içinde yükselen imparatorluğumuz Fransız Büyük İnkılabı'nın hadiseleri nakleden milliyet prensiplerinden pek çok darbeler alarak dağıldı. Topların, orduların, bütün dünya kuvvetlerinin yıkamadığı bir saltanat, iktisat ve sosyoloji kanunları yürüyüşüne ayak uyduramayınca kendi kendisini devirdi. O zaman görüldü ki, bu eserin asıl büyük denmeye layık olan cephesi -ister şuurlu, ister şuursuz olsun- ufak bir

gayretle vücuda getirilen Batı Türklüğü birliğidir. İmparatorluğu kuran büyük emeğin en semereli neticesi bu oldu. Cetlerimizin siyaseti belki zamanlarının bir zarureti, bir idraki meselesiydi. Onları hatalı bulacak değiliz. Ancak muazzam eserlerinin bugünün hayat mantığı önünde yaşamak kabiliyetini gösterebileni, Batı Türklüğü birliği oldu. Yıkılan bu saltanatın geniş harabeleri içinde bize yalnız bu kaldı. Yani biz kaldık. Şimdi hür, bağımsız ve meşru bir devlet halinde yaşayabilmek için yıkılan bir devrin, bir imparatorluğun yangınlar içinden önümüze ümit saçarak çıkan bu sahası içerisinde yürüyeceğiz. Asrımızın ilmi manası, tarihin tecrübeleri bunu istiyor. Fakat nasıl ve ne suretle? Nasıl bir zihniyet ve teşkilatla? Bunların cevabını tahlillerimizin sonuna bırakıyoruz.

– 5 –

Şimdi, bu devir içinde imparatorluk tarihimizde beliren devlet anlayışlarına, devlet zihniyetine ilişmek, onları tahlil etmek isteriz. Bu zamana hâkim olan devlet zihniyetine, imparatorluğumuzun toplumsal bünyesine, Selçuk ve giderek İran, Bizans gibi devletlerin genel müesseseleri derin izlerle nüfuz etti. İmparatorluğumuz bir İslam devletiydi. En ziyade taklit olunan müesseseler de İslamdan alındı. İmparatorluk teşkilatı içinde ve bütün devirlerinde kökenleri Büyük Asya'daki Türk devletlerinin hukuk müesseseleriyle temas eden pek çok emarelere tesadüf ediliyor. Ancak bütün bu taklit olunan şeyler o kadar tasfiye gördü, Osmanlılar bunları kendi idareleri içinde o kadar özümlediler ki, bütün bu müesseseler kökenlerindeki belirgin benliklerini kaybettiler; Osmanlı İmparatorluğu'na has yeni bir şekil aldılar, yeni ve gelişmiş bir tarza girdiler. Başka türlü de olamazdı. Olamazdı, çünkü bu takdirde Osmanlılar Devleti, müesseselerini aynen taklit ettiği bir devletin devamı veya eklentisi olurdu. Halbuki bunlardan birinin devamı halinde ortaya çıkmak devletimizin istila politikasını tatmin edemezdi; zamanın bilhassa iktisadi ve toplumsal ihtiyaçları için şifalı bir tedbir dahi olamazdı. Zira benimsemek derecesinde taklit edilen bu devletlerin teşkilatı başka zamanların, başka siyaset takip eden devlet tarzlarının bir ifadesiydi; tıpkı Roma İmparatorluğu'nun eski Yunanistan'ın hukuki ve daha bazı toplumsal müesseselerini kendine has bir kalıba dökerek kendi zamanının ihtiyaçlarına uydurduğu gibi. Bütün bu idari, siyasi, toplumsal, hukuki, iktisadi teşkilat ve müesseseler içinde en ziyade ve nispeten aynen bırakılanı İslamınki oldu; zamanımıza kadar devam etti ve ediyor. Denebilir ki, devletimiz yalnız sözde değil fakat fiilde de bütün asırları bir İslam hükümeti kisvesiyle o şekil ve kıyafette aştı ve bugüne bu kıyafet ve zihniyet içinde ulaştı. İşte imparatorluğumuzun genel tahlilinde önümüze çıkacak olan çatının parçaları bunlardır. İmparatorluğumuzun kökenlerine doğru hukuku esa-

siyemizle alakalı elde mevcut vesikalara göre başlangıçta tahta çıkan hakanların tabi oldukları veraset usulü Büyük Asya'daki Türk saltanat hukukunun aynısıydı.[6] Tahtın asıl vârisi küçük oğuldu. Sultan I. Osman, Sultan I. Orhan hep bu usulle tahta çıktılar. Cem Sultan'ın büyük biraderi Sultan II. Bayezid'e isyanı manasında bu izleri görebiliriz. Sultan I. Mehmet, Sultan I. Selim de biraderlerinin en küçükleriydi. Fakat saltanatın millet ve devlet önündeki hukuki vaziyeti neydi? İmparatorluğumuzun ilk kamu hukukunun çetin bir düğümünü burada çözeceğiz. Her halde imparatorluğumuz kendisinin çağdaşı olan eski zamanlarda Batı'daki devletlerde yürürlükteki saltanat hakkı sisteminden çok başka bir mahiyette, daha gelişmiş bir vaziyette bulunuyordu. Müteakip tahlillerimizde göreceğimiz üzere, bu, zaruriydi. Çünkü bizim toplumsal ve iktisadi şekillenmemizle Batı'nınki arasında geniş farklar vardı. Dolayısıyla yalnız saltanat hukuku değil, diğer genel hukuk müesseselerimizin, idare teşkilatımızın da başka bir mahiyette tecelli etmesi keyfiyeti muhakkaktı. Bu devir içinde hakanlar, devleti idare yetkilerini tam manasıyla memleketin asıl sahibi olan halktan almıyorlardı. Fakat o sıralarda Batı'da devlet zihniyetine hâkim olan ilahi akideler (doctrines théocratiques) icabınca devlet hakanlara Allah'ın bir bahşı da değildi. Batı'da "tacidar, kraliyetini Allah'tan ve kılıcından alır!" sözü o ilahi akidenin prensibiydi. Bizde ise milli ve dini hukukiyatımıza gelince, hakan saltanat hakkını halktan, camiadan alacaktı. Dolayısıyla devletin hakiki sahibi milletti. Malumdur ki, yine bu teori icabınca 1770 Kânunuevvel'i [Aralık] fermanında XV. Louis "Tacımız bize Allah'ın bir ihsanıdır. Kanunları istediğimiz gibi yaparız. Bölünemez olan bu hak yalnız bize aittir" diyordu. Fransız Büyük İnkılabı'na kadar devletin başında yaşayan bu mektebin teorileri, kanlı ve yangınlı ihtilalin darbeleri altında eridi. Halk devleti devri denilen ve tatbikatta ihtilalin, ihtilalcilerin istediği gibi başarılı olamayan yeni bir gün açıldı.

Osman Gazi Karacahisar'da namına ilk hutbeyi okuttuğu zaman Selçuklar sultanından izin almak gibi ortaya çıkan bir mesele münasebetiyle "Bu topraklar benim kılıcımın hakkıdır. Burada yapacağım işleri kimseden sormak mecburiyetinde değilim" yollu kati ve şiddetli beyanatta bulunmuştu.[7] Sultan I. Murat'ın (Hüdavendigâr) kızı Nefise Sultan 787 tarihlerinde Karamanoğlu Ali Bey'le evlendiği zaman Akşehir, Ilgın, Aksaray kasabaları kendisine çeyiz olarak bir eşya gibi verilmişti.[8] O zamanlar devletin Kanunu Esasisi ve kamu hukuku makamında olan şeriat hükümlerine bu bittabi muhalif düşerdi. Çünkü öz memleket ve onun bir parçası, içindeki halkla beraber, şeriat hükümleri icabınca dahi padişahın bir malikânesi olamamalıydı. Görülüyor ki, bu devrin

---

6 Léon Cahun, *Asya Tarihine Giriş [Introduction à l'histoire de l'Asie: Turcs et Mongols des origines à 1405]*.

7 *Âşıkpaşazâde Tarihi;* Ali Seydi Bey, *Devlet-i Osmâniye Tarihi*, c.1.

8 Namık Kemal Bey, *Osmanlı Tarihi*, c.1.

hukuku esasiyesi resmen İslam hukuku olmakla beraber, tatbikatta saltanat hukukuna tamamen hâkim olamıyor. Saltanat başka bir mahiyete sahip olan hukuk zihniyetine sahiptir. Ancak Sultan Osman, Osmanlı Türkleri bağımsızlığını sırf kendi şahsi fikriyle ilan etmiş, tahta, kılıcının kudretiyle oturmuş değildi. Padişah bu kararını riyasetinde bulunduğu camianın iradesinden alarak vermişti. Türk Oğuzları kanununun hükmü esasen bunu icap ettiriyordu. Devletin bağımsızlık günlerinde az çok bu kanuna riayet edildi.

Nitekim Selçuklar Devleti yıkılınca Türk beyleri Kayıhanlıların riyasetinde bulunan Osman Gazi'ye müracaat ettiler. Bir devlet halinde bağımsızlık ilan edilmesini ve kendisinin de bu bağımsız Türk devletinin hakanlığını kabul etmesini teklif ettiler. Sultan I. Osman bu işi üstlendi. Avrupa'da o zamanlar yürürlükte olan ve devleti tacidara Tanrı'nın malikâne manasında bir bağışı olarak kabul eden ve gören teoriden bir hayli uzakta kaldık. Bizim hukukta devletin asıl sahibi halktır; devleti idareyle istediğini vazifelendirip memur edebilir.[9] Batı'yla aramızdaki bu hukuki farka göre şu neticeye varabiliriz ki, milli hukukiyatımızın devlet anlayışlarına göre taht ve devlet milletin malı ve onun hakkıdır. Oraya halk kendisinin ve memleketin yüksek menfaatlerine riayet kaydıyla ve ittifakla istediğini oturtabilir. Türk tahtına çıkanların tarihi hak iddiasına hiçbir zaman yetkileri olamaz. Zira asıl sahip ve hakiki tacidar millettir. Onun tahtında oturanlar ise bir temsilcidir. Yeryüzünde Allah'ın değil fakat halkın temsilcisidirler. Ta geçmiş zamanlarda bile Türk hukukiyatı çağdaş kamu hukuku zihniyetiyle temas edecek noktalara kadar yükselmişti. Bizde son zamanlarda çok bahsi geçen saltanat hukukunun mana, kapsam ve vaziyeti buralara kadar intikal edilerek kavranılmalıdır. İslamda da millet ve devlet, tacidarın, eski Batı hukuk teorisinde olduğu gibi hatta son asır içinde meşhur von Haller'in Almanya'da müdafaa ettiği gibi prenslere Allah'ın bir hediyesi değildir. İşleri görüp neticelendirecek olanlar seçim yoluyla Müslümanların işi başına geçerler, istişare suretiyle mil-

---

9 Hadiseye dair *Lütfi Paşa Tarihi*'nden eski Türkçe şiveyle aynen şu ibareleri naklediyoruz: "Civardaki beyler toplanıp Osman Bey'in katına gitmişler, ona demişler ki: 'Siz Kanı (yahut Kayı) neslindensiniz. Bu, Oğuz Han'dan sonra Oğuz beylerinin ağaları ve hanları idi. Güben (yahut Gün) Han vasiyeti, Oğuz töresi mucibince Oğuz neslinden kimse olmayınca hanlık ve padişahlık Kanı soyu var iken özge boy soyuna düşmez.' Oğuz beyleri bu sırada Selçuk Devleti'nin kudret ve kuvveti kalmadığını ve artık onlardan bir medet erişmeyeceğini de Osman Bey'e söyledikten sonra devam ile derler ki: 'Sultan Alaaddin de babanıza ve sizlere safa nazar olmuştur. Bu uçlara size icazet verip ol evvel beylemiştir (yani beylik vermiştir). Öyle ise siz han olmak gereksiz. Sizde saltanata ve hanlığa liyakat var. İttifak dahi bulunsun, zira saltanat ya ittifak ile ya istihkak ile olur. Biz sizlere gereği gibi muti' ve münkad oluruz.' Bu sözler üzerine Osman Gazi onların tekliflerini kabul etmiş. 'Pes mecmu beyler ve kethüdâlar ve Oğuz taifesinden atide cem olanlar öri durup Oğuz resmince üç kere yüknüp baş koydular. Andan türlü ballardan ve kımızlardan getirip Osman Gazi'ye sağrak sundular. Çun içti. Çavuşlar abı hayatlar, sıhhatler, afiyetler ve padişahlık mübarek olsun deyü dua ve senalar ettiler.'" *Lütfi Paşa Tarihi;* Ahmet Rasim Bey, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c.1, s.41-42.

letin mühim işlerini idare ederler. Bu idareciler pek büyük bir yükü, milletin mukadderatını sırtlarında taşıyan kimselerdir ki, fenâ-fi-l-vatan[10] olarak o yükü götürmekle mükelleftirler! Bunların ücret ve mükâfatları işte o kadardır; fenâ-fi-l-millet[11] olmaktır. Dört Halife devirlerinde iş bu yolda cereyan etti. Halifeler öldüğü gün miras olarak yalnız sırtlarındaki pejmürde abaları bıraktılar. Fakat bu pejmürde abalar içinde büyük idealler yaşadı. İslam bu yolda yükseldi. Dikkate çok değerdir ki, millet ve memleketleri malikâneleri zanneden şehinşahlar, milletin emeklerinden çaldıkları, onun figanlarıyla süsledikleri zümrütlü, altınlı, gümüşlü kemerlere süslü kılıçlarını bağlarken, yırtık abalı, kılıçları iple bağlı, fakat büyük idealli insanlar önünde dize geldiler. Daha dün kendilerini Allahlık derecelerine çıkarırken hakir gördükleri bu büyük adamların esiri oldular. İçlerinde masum milletlerin inlemeleri akseden ve mazlum ve kahrolmuş halk sürülerinin gasp olunmuş haklarının kanlı bir mezarı olan taçlarını yırtık abalara teslim ettiler. Bütün bir ceberut dünyası bu yırtık abalar, fakat büyük ideal önünde altüst oldu.

Bu halkçı devlet Emeviler eline geçince, saray günleri açılınca, bahtsızlık saatleri de çalmaya başladı. Osman Gazi dahi, zamanın idrakine göre devlet kavramını en yüksek derecede kuşatan Oğuzlar töresine sadık kaldı. Öldüğü gün miras olarak yalnız bir hırka, bir kılıç ile birkaç koyunluk bir de sürü bıraktı. Milli hukukumuzda esasları, kökenleri bu olan saltanat hakkı tatbikatta zaman geçtikçe bütün manasıyla tecelli edemedi. Tecelli edemedikçe, onu, devletin temellerini sarsacak kadar şiddetli olan ihtilaller takip etti. İleride göreceğiz ki, hep bunlar toplumsal ve bilhassa iktisadi usullerin bozukluğundan ileri geldi. Şeriat hükümleri ve Oğuzlar töresi bir tarafta sayfaları açık dururken, diğer tarafta Osmanlılar devleti Batı teorisinden başka bir mahiyette sultanlar malikânesi haline gelmeye başladı. İhtilaller durmadan devam ettiği halde işler bir türlü düzelmiyordu. Çünkü iktisadi vaziyeti ihtilalin manasına göre bir usule bağlamak, maksada göre yeni teşkilat yapmak düşünülemiyordu. Böylelikle halifelerin, hakanların kuvvetini yapan müesseseler ve teşkilat yaşıyor ve ihtilalciler daima bu ağın içinde kalmış bulunuyordu. Mevcut teşkilatın manası ise sultanı tutmaktı. İhtilalciler nerede bulunduklarını göremedikçe devrildiler ve düştüler. Her düşen ihtilal sonunda toplumsal bünyemizden bir parça koptu. Batı'daki eski saltanat hakkı ile bizimki arasındaki hüküm itibariyle esaslı bir fark da şudur ki, oradaki saltanat mülkü tacidarındır; her şey ondan gelir. İrade bizde devlet sahibi halktır. Millet ordusuyla camiayı istediği şekilde idare ettirir.

Saltanatın bu vaziyeti daha sonra devletin hukuk esaslarından harice çıktı. Fakat ne olursa olsun, halkın hakkına karşı bir gasp, camiaya karşı işlenmiş bir

10 Fenâ-fi-l-vatan: Bütün varlığını vatanın manevi şahsiyetinde yok etme. (Y.N.)
11 Fenâ-fi-l-millet: Bütün varlığını milletin manevi şahsiyetinde yok etme. (Y.N.)

suçtu. Zaman aşımına tabi olmayan gasp olunmuş hakkını, milli hâkimiyetini halk her zaman arayabilirdi. Nasıl ki ileride göreceğimiz üzere isyanlar, tuğyanlar içinde bunu aradı... Arıyor, arayacaktır ve alacaktır da...

– 6 –

Bu devir içinde Osmanlılar Devleti mutlak hükümet halinde tecelli etti. Hakan mutlak yetkilere sahipti. Devletin idaresi, eski tabiriyle asıl devlet sahibi olması lazım gelen halkın en küçük kontrolüne bile tabi değildi. Kanunlar, camianın iradesinin ifadesi değildi. Bunlar, padişahın ve devlet ricalinin memleketi görüşlerine göre, istedikleri gibi idare edebilmesi için yaptıkları birtakım genel teşkilat ve müesseselerdi. Şu kadar ki, bizdeki mutlak hükümetin vaziyeti ve manası ile Batı'daki mutlak idarenin mahiyeti, esasları arasında geniş farklar vardır. Bu devir zarfında Batı'daki devletin esasları ve yetkisinin kökenleri ilahi akidelere (doctrines théocratiques) çıkar. Kral ve imparatora memleketi ve milletin mukadderatını idare etmek yetkisi bu teori hükmünce Allah'ın bir bahşıydı. Camianın, kralı istememek ve onu mesul etmek hakkı yoktu. Faaliyetlerinden yalnız Cenabı Lem-yezel'e[12] karşı mesul olan tacidarlar, tebaasına veya kullarına devletin idaresi hakkında ufak bir hesap vermek mecburiyetinde dahi değildi. Memleketine ve tebaasına ait her şeyi, her zaman istediği gibi yapabilirdi. Ne kadar çürük olduğu aşikâr olan bu teorinin doğruluğu veya eğriliği hakkında burada tahlillere girişmek konumuzun dışında kalır. Şunu söylemek isteriz ki, koca bir camianın kral veya imparatora Cenabı Hakk tarafından özel mülk olarak verildiğine dair her halde ortada açık bir delil yoktu! Mantıkça asıl devlet sahibi olması lazım gelen halkın rızası ise elde edilmemişti. Esasen buna lüzum da görülmemişti. Bu, mazlum bir insan kitlesine hükmetmek isteyen bir taçlı gaspçının kavl-i mücerredi[13] idi!.. Bizde atasözüdür; buna "şeyhin kerameti kendinden menkul" derler! Talihin hazin tecellisi mi diyelim, ne diyelim bilmiyoruz, fakat büyük maksatlarla dünyalara yayılan dinler çok defa ve belki bütün bir tarihlerinde birkaç hırs sahibinin alçak emellerinin tatminine alet edildi. O derece ki, bunlar etraflarında topladığı bir alay cerrarlarla,[14] riyakârlarla dine istedikleri manayı verdiler. Ona göre iktisadi teşkilatlarını da kurdular ve hüküm sürdüler. Bütün dünya tarihinde gözüken bu facia, müteakip tahlillerimizde göreceğimiz üzere, imparatorluk tarihimizi en korkunç bir surette matemlere bürüdü.

---

12 Cenabı Lem-yezel: Allah. (Y.N.)
13 Kavl-i mücerred: Delilsiz, ispatsız söz. (Y.N.)
14 Cerrar: Zorla para alan; para toplamaya çıkan kimse; dilenci. (Y.N.)

Mutlakıyet idaremiz böyle bir iddiayla kuruldu. Esasen ne dini ne de milli hukukiyatımıza göre böyle bir iddiada bulunamazdı.[15] Zamana göre şüphesiz en demokratik ve çok yüksek hükümleri ihtiva eden dini derlemelerimiz ve milli âdetlerimiz kâğıt üzerinde yazılı kaldı ve imparatorluğumuz, ilk devrinde Batı'nınkinden farklı olsa da, camiayı tahrip etmek hususunda hemen de aynı maddi neticeleri veren bir idareye mazhar oldu. Bu idarenin en çok zararını da Türk birliği gördü. Gerçi bizim dini ve milli teşkilatı esasiyemize göre halk ve memleket hakanların -Allah tarafından peşkeş çekilmiş farz olunan- bir malikânesi değildi. Hakan ve halife, halkın ve memleketin genel menfaatlerini muhafaza ve idare ile mükellef halk temsilcileriydi.[16] Ancak bu teşkilatı esasiye icabınca hareket edilmedi. Buna belli başlı iki sebep saik oldu. Bugünkünü takip edecek olan makalemizde görüleceği üzere, bu devir içindeki iktisadi şekillenme dini ve milli hukukiyatın manasına uymadı. Sonra bütün bu mühim kanunların tatbiki hakkı camiaya değil bir şahsa aitti. Devletin hareketi, devletin ve müesseselerinin hareket mekanizması camianın değil, bir şahsın elindeydi. Hadiseler ve tatbikat gösteriyor ki, devlet idaresi bahsinde en güzel kanunlar, en yüce teoriler millete vaat ettikleri feyzi mutlak idarelerle, şahıs elleriyle müjdeleyemiyorlar. Hakikaten teşkilat ve müesseselerimiz tam manasıyla bir halk idaresi değildi. Ancak yaşadıkları zamanlarda diğer devletlerin teşkilat ve müesseselerine oranla en demokratikleriydi.

Devletin genel müesseseleri ne kadar demokratik, halkçı olursa olsun, bunun idaresi bir şahsın elinde oldukça, netice daima doğru yoldan sapıp ayrılmaktır. Saltanat camianın değil, şahsın oluyor. Bu acı hakikati en çok bizim tarihimiz tattı. Zaman geldi ki imparatorluğumuzun kuruluşundan kısa bir müddet sonra, bütün milli âdetlerin, dini hükümlerin muhalefetine rağmen, Osmanlılar Devleti bir şahıs saltanatına dönüştü. Camiamız, ilk devirlerinde, Avrupa'nınkinden hafif olmakla beraber, bir nevi esirler ili halini aldı.

Hilafetin intikalinden Tanzimat'a kadar süren asırlarda bu şahıs idaresi gittikçe kuvvetlendi. Devlet halkın zararına olarak parça parça yıkılmaya, düşmeye başladı. İmparatorluğun her kopan parçasının altında Batı Türklüğünün iktisadiyatı, hayatiyatı da kalıyor, eziliyordu. Koca bir ülke, koca bir Türklük şahıs iradesinin kurbanı oluyordu. Bazılarına göre şahsi idareler, manasını, yönünü halkın iradesinden alan camia idarelerinden yeğdir. Biz bu fikre katiyen iştirak edemeyiz. Esasen devlet kavramına muhalif olan bu görüş, tarihin bütün safhalarında en feci istibdatlara yol açmıştır. Hatta kökenleri Çin felsefesine, Konfüçyüs teorilerine kadar varan Auguste Comte'un "güzideler

15 Maverdi, *El-Ahkâm'üs-Sultaniye;* Cevdet Paşa, *Mukaddime-i İbn-i Haldun, Kısas-ı Enbiya.*
16 *Yeni Gün*'ün 21 Mayıs 338 (1922) tarihli nüshasında. [Bkz. elinizdeki ciltte, s.133 vd.]

idaresi"ni bile tehlikeli buluruz. Bu gibi devlet teşkilatının faydaları pek dar zamanlarla sınırlıdır ve kısırdır. Tarihin tecellileri, kitap yaprakları içinde parlayan bu fikirlerin en korkunç istibdatlara vardığını gösteriyor. Esasen bütün zorbalar güzideliklerini iddia ede ede hükmettiler. Eski Venedik Cumhuriyeti de bir aristokratın güzideler idaresiydi. Fakat bunun iktisadi manasıyla camiayı mesut kılabildiğini acaba ispat etmek mümkün müdür? Burada da halk bütün tarihindeki alınyazısına ağladı, esarete inledi. Şüphesiz bir milleti her zaman güzideler idare etmelidirler. Fakat bir surette ki, ona çağdaş hukuku esasiye cihazlarıyla bağlanmalı, onu mümkün mertebe genel oy usulüyle temsil etmeli ve mümkün mertebe onun hareketi millete tabi bulunmalıdır. Yoksa esasen bir sınıf mücadelesi olan tarih daha uzun zamanlar aynı elim bahtını söylemekte devam eder gider. Milletler bu sonu gelmeyen macera içinde hazin talihlerini daha uzun asırlar hıçkırıklarıyla nesilden nesile nakletmeye mahkûm kalırlar. Bu bahis üzerinde daha işleyeceğiz. Diyorduk ki, bu devir içindeki müesseselerimiz, hayli demokratik-halkçı olmasına rağmen, layığı gibi semere vermedi. Çünkü o günün iktisadi şekillenmesine uymadı. Hakikaten o zamana göre çok güzel olan müesseselerimiz, idare şahsi olunca hükmünden çok kaybetti. Fakat bu beklenmeyen neticenin en tesirli etkeni de genel iktisadiyatın halk iktisadiyatı olmayışından ileri geldi. Üretim ve paylaşımın dizginleri camianın elinden bir şahsa intikal edince halkçı müesseselerimiz teyit ve icra kudretini de kaybetti. Sarayın ve mütegallibenin[17] eline geçen iktisat kuvveti adeta halkçı hukukiyat ve milli âdetlerle eğlendi. Çünkü camianın hareket mekanizması müesseselerimize zıt bir manada bir sınıfın eline geçmişti; artık istediğini yapabilirdi. Bunu devirmek için ihtilal lazımdı. O da oldu. Fakat düştü; Bedreddin Simavi başını kaybetti. Çünkü ihtilal, iktisadiyatı ve devlet teşkilatını istediği gayeye göre düzenlemeyi ihmal etti.

***

Bu devrin bariz noktalarından birisi de toplumsal sınıfların mevcut olmayışıdır. Hatta siyasi bir sınıf da yoktu. Hele toplumsal sınıflar bütün imparatorluk hayatında yaşamadı denebilir. Batı'dan bizi ayıran şerefli ve aynı zamanda devletimizin uzun zamanlar büyük bir kuvvet ve kudret içinde yürüyebilmesinin saiklerinden birisi ve belki birincisi de bu olmuştur. Devlet kapıları, devletin bütün işleri memleketin bütün evladına mutlak bir eşitlik manasıyla açıktı.

Avrupa zadegân hayatı yaşadığı bir günde biz nispeten çok geniş demokratik bir devir içinde bulunuyorduk. Féodalité (derebeylik) Avrupa'sı, halkın çocukları elinde yükselen Osmanlı İmparatorluğu önünde teslim oluyordu. Ordu

17 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

kumandanları, devletin en büyük ricali halk çocuklarıydı. Teşkilat ve müesseselerimiz bunların elindeydi. Yalnız sultanların gittikçe genişleyen büyük ölçüde yetkiye sahip olmaları, bu güzel vaziyetten camiamızın lazım olduğu gibi istifade edebilmesine mâni oldu. Teoride halkçı olan hukukiyatımız halkçı teşkilatın eksikliğinde bir şahsın malı oldu. Giderek işbaşına geçenler milletin değil, sarayın menfaatlerinin bekçisi sıfatıyla çalışmaya başladılar. Bütün millet hakan devletinin hizmetkârı oldu. Çünkü bunların seçilmesi ve azli bir usule tabi olmakla beraber, bu da hakan saltanatını takviye eden usuldü. Hakanların irade ve arzusu usulün de üstüne çıktı. O zaman hakanlık saltanatı yıkılmaya başladı. Üstüne çıkmadığı zamanlarda ise devlet teşkilatımız halkçı olmaktan ziyade cihangirlik gayesini hedef almıştı. O maksadın tatmini için vücuda getirilmişti. Dolayısıyla halkın içinden çıkan halk çocukları işbaşına gelince, belirli bir gaye takip eden bir siyasetin, cihangirlik davasının adamları oluyorlardı. Bu itibarla belirli bir gaye, belirli bir menfaat takip eden bir sınıf teşkil ediyorlardı. Gerçi asıl sınıf kendileri değil, içinde çalıştıkları istila politikasının manası idi. Bu vaziyeti demokratik sıfatıyla vasıflandırmaktansa, geçmiş zamanlarda devletimizi esas itibariyle askeri ve siyasi istila müessesesi olarak kabul etmek daha doğru olabilir. Bu askeri ve siyasi istila müessesesi camianın vaziyetini çok ihmal etmedi; onu mesut kılabilecek tedbirlere girişti. Maddi, manevi kültür çok yükseldi. Esasen imparatorluğu başka türlü tutmak ve yürütmek imkânı da kalmazdı. Türk birliğini kuvvetli ve toplu bulundurmak lazımdı.

Bu yön ihmal edilince denge bozuldu veya zamanların iktisadi manası dengeyi ihlal etti ve imparatorluk dağılmaya başladı. Yıkılan imparatorluğun en çok dayanan yeri halk çocuklarına dayanan kısmıydı. Oraya dayandıkça yükseldi. Sonraları bir sınıfla sınırlanınca devrildi.

Bu teşkilat asrımızın devlet anlayışına, camia siyaseti manasına göre çok geri olabilirler. Ancak kullanıldıkları devirlerde yaşamış diğer devletlerin müesseseleriyle mukayese edilince çok yükselirler. Askerliğimiz Batı'da olduğu gibi hukuki birtakım farklara sahip değildi; herkes birdi. Fakat şu teşekkül gereği camia iktisadiyatı, camianın hareketi, bir sınıfın değil, fakat bir sistemin tahakküm ve keyfine tabi kaldı. Her şey istila politikasının emrindeydi. Bu, iktisadi değil, fakat toplumsal demokrasi içinde bir nevi devamlı diktatörlük, devamlı bir sıkıyönetimdi. Hakikaten camiamızın ve devletin bünyesi demokratikti. Fakat cihazları onu temsil ettirebilecek bir mahiyette değildi. Bununla beraber, gerek toplumsal ve gerek iktisadi teşekkülümüze göre ihtilalcilerimiz dünyanın en mesut insanlarıydı. Çünkü karşılarında çok dönüşümlere maruz kalmayı lüzumlu kılan çapraşık ve birbirine zıt menfaatlerle belirmiş şekillenmeler mevcut değildi. Bir tek rolleri vardı: Kanunları tanımayan hakan hükümetini devirmek ve onun iktisadi mevcudiyetini imha ile yangınlar içinde taru-

mar etmekti. Bu yönü ihtilalcilerimiz bütün ihtilal tarihimizde ihmal ettiler ve bu ihmali halk çok ağır ödedi.

Birinci devrin ilk kısmında siyasi sınıflar da yoktu. Orhan Gazi zapt ettiği Bizans memleketlerinden pek çoklarında Rum tekfurlarını[18] yerlerinde bıraktı. Bunlar devletin kumandanları ve idare memurları sırasına geçtiler. Sırbistan, Bulgaristan, Romanya, Bizans, imparatorluğumuzun sınırları içine düşünce, oraların sakinlerini Türk birliğinden ayırtmak icap etti. Bunlar Fatih Sultan Mehmet'in meşhur imtiyazlarıyla birtakım istisnai haklara mazhar oldular. O zamana göre bir nevi sömürge halinde idare edildiler. Türkleştirmek siyaseti takip edilmeyince başka vaziyet arz eden ve başka ideallere sahip olan bu büyük kıtaları her halde istisnai birtakım kanunlara, idare usullerine bağlamak zaruriydi ve bu, o zaman devlet hukuku esasiyesinin en mühim direğini teşkil eden İslami usullerin gereğiydi. Kapitülasyonların bizdeki başlangıcı ve azınlıklar hukuku meseleleri buralara kadar çıkar. Bu tarzda bir idare çok ufak olan Türk birliğinin korunması için de lazımdı. Yoksa milli birlik bu büyük kitleler içinde kaybolur gidebilirdi. Bununla beraber, devletimizin hükmüne giren yabancı milletler bu idareden çok faydalar gördüler. Benliklerini ve bütün milli müesseselerini muhafaza ettiler; günü gelince mevcudiyetleri kaybolmamış birer kitle halinde imparatorluğumuzdan bağımsız parçalar halinde ayrıldılar. Asıl memleket, kazalar, sancaklar, eyaletler halinde geniş bir özerklikle idare olundu. Mülkiye memurları da askerdi. Esasen herkes askerdi. Fakat askeri bir sınıf değil, adeta memleket bir ordu kadrosu halindeydi. Padişah da bu teşkilatın başkumandanıydı. İşte geçmiş zamanlarda devletimizin tatbikattaki çehresi!..

Kısaca denebilir ki, bu devir içinde devletimizi iki cepheden seyredebiliriz:

1- Kanun ve hukukiyat tarafıdır. Buna göre Osmanlılar Devleti ilahi ve milli usullerle demokratik bir mutlak idaredir.

2- Tatbikatta bir şahıs saltanatıdır. Böyle bir idarede halkın vaziyetinin ne olabileceği buradan kestirilebilir. Burada halk bir veya birkaç şahsın köprüsüdür. Daha iyisi olabilir miydi? Bunun cevabını vermek tarihçiye aittir. Biz hadiseyi ve neticelerini kaydediyoruz. Yarınki makalemizde bu devrin sırf iktisadi şekillenmesini tahlil edeceğiz ve göreceğiz ki bu müesseseler hep onun zaruri bir tecellisi olmuştur.

– 7 –

Bugünkü yazımızdan önceki 5. ve 6. makalelerimiz etrafında biraz daha duracağız. Tahlillerimizdeki görüşümüzü kâfi derecede açıklıkla geliştirebilmek için bunu lazım görmekteyiz.

18 Tekfur: Bizans'ta derebeyleri ve valilerin unvanı. (Y.N.)

Ahmet Rasim Bey *Osmanlı Tarihi*'nde: "Osman Gazi'nin padişahlığa seçilmesi hem istihkakının hem de emirlerin oyunun neticesidir. Onlar dahi kendi oylarıyla hareket etmemişler ve Oğuz kanununa riayet eylemişlerdir"[19] diyor. Her Türkiyeli bu rivayeti nakşeden satırları dikkatle okumalı, hafızasına almalıdır. Bu tarihi hadise kamu hukukunca büyük bir ehemmiyete sahiptir. Halkçılık ve halk hâkimiyeti bakımından da pek kıymetli bir hukuk vesikasıdır. Görülüyor ki, dini hukukiyatımızda olduğu gibi, imparatorluk hukuku esasiyemizin büyük bir kısmını teşkil eden milli hukukiyatımıza göre de saltanat hakkı veya milli hâkimiyet (souveraineté nationale) esasen camiaya aittir. Hakan ve halife halk tarafından sınırsız bir zaman için seçilmiştir. Bunlar iyi idare etmekle mükellef oldukları halkın işlerinden halka karşı mesuldürler. Eski hukukiyatımızın manasına göre sanki yaratılış ve tarih kendi eliyle Türk halkının başına hâkimiyet sorgucunu takmıştır. Asıl sorguçlu sultan halktır. Hakan ve halife bunun temsilcisidirler. Halkın işlerini idarede istihkak ve liyakat göstermezlerse yine asıl "devlet sahibi" olan cumhurun kararıyla millete ait tahtı terk etmeye mahkûmdurlar.

Eski Batı "hukuku esasiye"siyle bizim eski "hukuku esasiye"mizin mahiyetini, cevherini ayıran yüksek zirveli sınırlar, açıklıklar buradadır. Batı'da "ilahi hukuk teorileri" memleketi ve milleti, her şeyi prensin malı farz ediyordu. O, istediği gibi hareket edebilirdi. Kendisinden hesap sorulamazdı.

Bizde "ilahi hukuk" ve "milli töre" her şeyi camiaya ait olmak üzere kabul etti. Bu manaya göre hakan veya halife bir "devlet sahibi" veya müvekkil huzurunda bulunuyordu. Ona idaresinden hesap vermekle mükellefti. Hesap vermeyince, idarede aczi ortaya çıkınca veya yetkiyi kötü kullanınca sıfat ve mevkiini terk etmesi icap ediyordu. Zira "devlet sahibi veya müvekkil" bizim hukukiyata göre halktır. İki hukuk arasındaki farkın hükmü ve pek mühim neticesi şudur ki, Türk halkı kanunlarını "işin icabına göre" düzeltmek, devlete bir idare tarzı, yeni bir teşkilat vermek isterse ve bu lüzum ortaya çıkarsa, hakan veya halife bu işe müdahale edemez. Halk, vaziyet ve haline uygun olan hükümleri kanunlarına yazar ve "teşkilatı esasiye"sini yapar. Hakan ve halife cemaatin iradesine ve menfaatlerine itaat etmekle ve riayetle mükelleftir. Ümmetin icmaı[20] hilafına hareket edemezler. Ederlerse asi olurlar. Eski atasözüdür: "Sürüden ayrılanı kurt kapar." Şu kadar ki, kanunlarını yapmak ve iradesini tanzim etmek hakkı yalnız halka ait bir yetki değildir. Onun hukuk esaslarına ve menfaatlerine uymak şartıyla hakan da teşkilat vücuda getirebilir. Bu hukuki vaziyetin kısaca ifadesi ve hükmü şudur ki, halk, mukadderatına sahiptir. Bütün yetkileri elinde tutandır. Memleket, saltanat kendisinindir. Bunu istediği kimselerle idare

---

19 Ahmet Rasim Bey, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c.1, s.43-44.

20 İcma-ı ümmet: Din bilginlerinin bir dini konuda aynı kanaate varmaları, fikir birliği etmeleri. (Y.N.)

ettirir. Malumdur ki, Batı'da vaziyet teoride dahi bu şekilde tecelli etmedi. Orada bizimkinin aksine olarak, bir halde belirdi. Memleket malikâne, belki adi bir çiftlik, halk esir, prens de esirler ve malikâneler efendisi idi!.. Ve bu hakkı ona Tanrı ve kılıcının kudreti bahşetmişti. Kimseye sormaya gerek görmeksizin kimsenin menfaatlerini düşünmeye mecbur olmaksızın istediğini yapardı. Astığını asar, biçtiğini biçerdi. Mesul değildi.[21]

İki hukuki vaziyeti kısaca ifade için denebilir ki, bizde hakan ve halife vekildir, temsilcidir. Bunların hükümleri de şahsi haklardan hayli farklı olmakla beraber esas itibariyle bu mana dahilindedir. Batı'da prens asildir, müvekkildir.

Teoride bu suretle beliren ve altı asır yalnız kitaplarda yaşayan eski "hukuku esasiye"miz tatbikatta nasıl göründü? Vaziyetimiz neydi? Teessüsünden bir müddetçik sonra dini ve milli hukukiyatımızın kamu hukukuyla alakalı ve bilhassa Türk ve Müslümanlara ait olan büyük bir parçası fiiliyattan kalktı. Hukuk kitapları kâğıt yığını gibi bir köşeye atıldı. "Milli töre" de masal halinde söylenmeye başladı!

Talihin hazin bir tecellisi de şu oldu ki, şer'i "kamu hukuku"nun kendileriyle alakalı kısımlarından "gayrimüslimler" lüzumundan fazla istifade ettikleri halde, Türkler, imparatorluğun asıl sahipleri ve kurucuları, dini ve milli "hukuku esasiye"nin kendilerine tanıdığı hukuktan mahrum kaldılar!.. Çünkü bunların "hukuku esasiye"sine lazım olduğu şekilde riayet edilse, tahtı işgal eden şahsın saltanat hakkı, sınırsız yetkisi sınırlanmış olacaktı. Bu mahrumiyet ikinci devir başladığı zaman giderek memleketin öz efendilerini esirliğe düşürdü, esirlerini de maddi neticeleri itibariyle efendilik makamına yükseltti. Bu elim vaziyeti ve neticelerini ikinci devir içinde daha çıplak göreceğiz. Bir halde ki, yeni devirler açıldıkça, Türk birliği, Türk halkı bir bütün halinde daha kara günlere doğru yürüdü. İmparatorluğun Türk olarak yalnız adı kaldı. Hakikatte ise Türk'ün esaret yatağı, belki de başında tarihin ağladığı musalla taşı oldu! Hukuki müesseselerden sapılmış olmasına, şahsi idarenin başlamış bulunmasına rağmen, iktisadi ve toplumsal kıymetiyle ölçersek, halkın manen ve maddeten en çok mesut olduğu zaman -nispeten- bu birinci devirdi. Bu devir içinde hâkim olan, hakan ve ona tabi olanlardı; bir zümreydi.

Halbuki devirler değiştikçe tahakküm edenlerin adedi de arttı. Bunları ve bunların ne gibi iktisadi sebepler altında meydana geldiğini ileride tahlil edeceğiz. Bu devirde neden devletin "teşkilatı esasiye"sinden çıkılarak şahsi bir idare kuruldu? Ve bu idare her gün biraz daha kuvvetlenerek nihayet en korkunç bir istibdada vardı? Şüphe yok ki hukuk esasları "devlet sahibi" olarak halkı tanımıştı. Ancak onu devlet sahibi mevkiinde bulundurabilecek teşkila-

21 Duguit, *Hukuku Esasiye [Traité de droit constitutionnel]*; Esmein, *Hukuku Esasiye [Éléments de droit constitutionnel]*.

tı ihtiva etmiyordu. Nihayet her işin idaresini mesuliyet kaydıyla beraber bir şahsa veriyordu. Mesele itimat üzerine kuruluydu. Fakat işbaşına geçen şahıs (hakan veya halife) bir kere kılıcı beline kuşanınca, işi yolunda götürmek, sözünde vefa göstermek, namusuna kalmış bir şeydi. Aksi halde devamlı bir kontrole tabi olmadığından, onu mutlaka bir ihtilalle, kanla, demirle yola getirmek lazımdı. "Hukuku esasiye" hükümlerinin teyit kuvveti ancak bu olabilirdi. Hele hakan, iktisadi vaziyeti de mevkiini sağlamlaştıracak hale getirince, esaslardan ne kadar saparsa sapsın, halkta kendisine karşı koyacak hal bırakmadı. Bununla birlikte, birinci devir içinde "şahıs idaresi" kurulmakla beraber, hakanlar Türk kitlesini diğer devirlere nispetle hayli korudular. İşte çok güzel olan "kamu hukuku" esaslarımız halk kontrolünü temin edici teşkilatın noksanlığından fiiliyata geçemedi. Milletleri seçim usullerine tabi kılmaksızın "güzideler idaresi" denilen ve bilmem daha ne isimler verilen devlet tarzında idare etmek isteyenlerin bu tarihi hakikat de kulaklarına küpe olsun!..

Hukukiyatımız pek ahrarane (libéral) olmakla beraber, her halde yine bir "mutlakıyet idaresi" manasını taşıyordu. Yalnız "adil bir mutlak idare" esasına dayalıydı. Fakat hadiseler ve tarih gösteriyor ki, böyle idareler kısacık bir zaman için iyi neticeler verebilir, fakat bu da iyi şahısların eline geçmek şartıyla... Fakat her zaman halkın irade ve menfaatlerini gören ve ona uyan iyi şahısları yetiştirmekte zamanlar, heyhat pek kısırdırlar. Bir camianın mukadderatını şahıslara teslim etmek çok tehlikelidir. Böyle idareler uzayınca zulüm ve esarete dönüşüyorlar. Çünkü onları tutan iktisat usulü zaruri olarak yine bir tahakküm nizamıdır. Şu yönü de ayırtmak icap eder ki, devletimizin "hukuku esasiye"sinin büyük bir kısmı ilahi idi. Yalnız Batı'daki "ilahi hukuk" kralın şahsında tecelli ettiği, onun memleket ve insanlar üzerindeki tahakkümüne bir vasıta ve bir alet olduğu halde, İslamınki camianın haklarını tespit ve temin maksadıyla nail olmuştu. Fark çok derindir.

***

İmparatorluk tarihimizin bu kısmında tatbikatta tecelli eden "mutlak idare"nin hareket cihazları başında hakan buluyordu. Etrafında vezirleri, kazaskerleri, defterdarları, nişancıları vardı. Bu imparatorluğu idare eden kafa, meşhur "Divan" idi. Askeri, siyasi, adli, mali, idari gibi mühim işlerin büyük ve son mercii burasıydı. Burası her işi milli töreye, şeriat hükümlerine göre yürütmekle mükellefti. Dışarıya doğru çıkıldıkça eyaletler, sancaklar, kazalar ve özerk beylikler halinde memlekette bir idare teşkilatı vardı.[22] Bunlar hep birden sultana bağlıydı. Sultan da sözde milli töreye, şeriata!.. Fakat kontrolü kim yapacaktı? İhtilal!..

---

22 *Feridun Bey Münşeâtı*, c.1; Ahmet Rasim Bey, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c.1.

Osman Gazi zamanından itibaren genel idare cihazlarının merkeziyet dizginleri her gün biraz daha fazla saraya doğru toplanıyordu. Hakikaten idare her vakit ta Tanzimat'a kadar geniş bir "ademimerkeziyet" idi. Fakat esasen asker olan idare memurları bir askeri kıta kumandanı kadar -bu idari sistem gereği yine kanunlarla tayin olunmuş- geniş bir yetkiye sahiptiler. Fakat aynı zamanda da yine bir asker kadar sıkı bir bağlılıkla başkumandan mevkiinde bulunan hakana tabiydiler. Dolayısıyla hakan için "ademimerkeziyet" sistemi bir zaaf teşkil etmiyordu. İlk vezirli hakan Orhan Gazi oldu. Sultan I. Murat, Sultan Yıldırım Bayezid teşkilatı yavaş yavaş genişlettiler. Bu teşkilat Fatih Sultan Mehmet zamanında yukarıda resmettiğimiz şeklini aldı. Osman Gazi'nin kanunlarından ve vasiyetnamesinden sonra[23] Alaaddin Paşa ile Cendereli [Çandarlı] Halil Efendi'nin ilk kanunları[24] zamanın idrak ve zekâsına göre nispeten hayli adil ve çok kuvvetli bir askeri devletin temellerini atıyordu. Bu vasiyetler, bu kanunlar ve daha birçok âdetler bir araya toplanarak Fatih'in saltanat günlerinde bir "Kanunname-i Mehmedi" tertip olundu. Bu kanunun özü, saray merasimiyle, divan teşkilatıyla, arazi taksim ve dağıtımıyla, askeri hususlarla, idare teşkilatıyla, maliye işleriyle alakalıydı.[25] Bütün bu müesseseler gittikçe bir "mutlak idare" esaslarıyla beliriyordu. O günkü iktisadi teşkilat da bunu icap ettiriyordu. İdare, iktisat izleri üzerinde yürüyordu. Bu idarenin halkın çoğunluğuna karşı maddi kıymeti, faydalarıyla zararı neydi? Bunu, müteakip makalemizde sırf iktisadi vaziyeti tahlil ederken göstermeye çalışacağız.

– 8 –

Kuruluşundan hilafetin intikaline kadar imparatorluk tarihimizde ayırdığımız devrin kıymetini maddi bir surette belirleyebilmek için bu kısımda kurulu olan iktisat siyasetini dikkatle tahlil etmek icap eder. Bizce diğer toplumsal ve siyasi müesseselerin hakiki kıymetini ancak bu cepheden görebilmek mümkün olacaktır. Devletin iktisat siyaseti halkın haklarını güvenceye alan bir vaziyeti ifade etmedikçe, kalan müesseseler ne kadar güzel ve yüksek olursa olsun, devletin vazifeleri bakımından bunların maddi bir kıymet gösterebileceğine inanamayız. Halkın iktisadiyatı devletin siyaset ve kanunlarında ağır basmadıkça, diğer idari, siyasi teşkilat bütün yüksekliklerine rağmen bir göz boyaması olmak mahiyetinden kendilerini kurtaramıyorlar. Bu hususu daha somut ve ispatlı bir surette ileride tahlil edeceğiz.

* * *

23 *Âşıkpaşazâde Tarihi, Atâ Tarihi*, c.1.
24 *Tâcü't-Tevârîh*, c.1.
25 *Hammer Tarihi.*

Osmanlılar saltanat kurucusu Osman Gazi zamanından itibaren arazinin tımar usulleriyle idaresine başlanmış olduğunu imparatorluğumuza dair elde mevcut tarihlerin hemen çoğunda görüyoruz.[26] Orhan Gazi devrinden itibaren giderek gelişen ve şekillenen teşkilat, hilafetin Osmanlı hanedanına intikali günlerinde tımar, zeamet, has namıyla üçe ayrılmış ve en olgun halini almıştı.[27] Arazinin bu yolda üçe bölünerek askeri kumandanlara dağıtılması Batı'nın o zamanki "féodalité"siyle karıştırılmamalıdır. Bu teşkilat esasen şeriat hükümleri icabınca arazinin sahibi veya mutasarrıfı olan şahısların mülkiyet veya tasarruf hakkını ihlal edecek bir mahiyette değildi. Bu bir idare tarzıdır ki hususi kanunlarla devletin kamu hukukunun (droit public) kendine has bir parçasıydı. Bu teşkilat halkın şer'an haiz olduğu hukuka aykırı değildi. Fakat iktisadi ve idari mahiyeti itibariyle devletimizin geçmiş zamanlardaki hareket ve mukadderatı üzerinde pek büyük tesirler yaptı. Bu iktisadi ve siyasi teşkil altı asrı aşkın bir zaman devam eden mutlakıyet idaresinin ve cihangirlik siyasetimizin dayanağı oldu. Zayıf düştükçe kendisine dayanan idare de zayıfladı. Nihayet bu çetin iktisadi müessese iktisat dünyası önünde manasını kaybederek sarsıntılar içinde bocalarken, sultanlar idaresi de imparatorlukla beraber sallanmaya ve parça parça yıkılmaya başladı.[28] Bunu ileride daha açık bir surette göreceğiz. Fakat ortaya çıkıyor ki, bu iktisadi sistem, dünya çapındaki iktisat hareketi önünde manasını kaybedince, ona dayanan ve onun izleri üzerinde yürüyen idare ve siyaset de yerinde tutunamadı. Gerçi sultanlar idaresinin yıkılmasına yalnız bu arazi sisteminin yine hakanlar eliyle yozlaşmış olması sebep olmadı. Yıllar geçtikçe biz yeni asırların iktisadi ifadesine hareketimizi uydurmadık. Ve uydurmadıkça dünya iktisadiyatı önünde bunun manasını kaybetmiş olan diğer loncalar (corporation) gibi iktisadi siyasetimizde tutunamadılar. Bunlar fiiliyat sahasında birer birer silinirken fikri bir hareket, bir ayaklanma, bir ihtilal, devletimizin gidişini değişen iktisadi asrın yürüyüşüne uyduramadı. Esasen yıkılmaya başlamış olan milli iktisadi teşkilatımız da ortadan kalkınca idare ve siyasette şuur kalmadı. Ve koca Osmanlılar İmparatorluğu bir anarşi devleti halini aldı. Bu anarşinin mahiyetini ve sebeplerini de hilafetin intikalinden Tanzimat'a kadar süren ikinci devir içinde göstermeye çalışacağız.

***

Biraz yukarıda, bu devir içindeki arazi idare sistemimizi feodalite ile karıştırmamalı demiştik. Bu hususu biraz daha izah etmek isteriz. Hakikaten feodalitenin Batı'da kuruluşuna etken tarihi sebeplerle, bizdeki tımar, zeamet ve has

26 Ahmet Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c.1.
27 Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârîh*, c.1, s.41.
28 *Osmanlı İmparatorluğu Hukuku Ammesi [Manuel de droit public et administratif de l'Empire Ottoman]* (Fransızca) ve *Koçi Bey Risalesi*.

sisteminin ortaya çıkışındaki sebepler arasında çok ve bambaşka farklar mevcuttur. Bu iki idarenin tesisinin sebepleri arasındaki farklar onları gayeleri itibariyle de birbirinden pek ayrı bir mahiyette tecelli ettirdi. Batı'da kraliyet veya imparatorluk sınırları içindeki baronlar, dükler vs. sorguçlu zorbalar farazi bir hukukça hem toprağın sahipleri hem de arazi üzerinde çalışan insan sürülerinin efendileri, sahipleri idiler. İdarelerinde yaşayanlara vilain'ler denirdi.[29] Onları öldürmek, istediği gibi idare etmek, kullanmak baron veya dükün keyif ve arzusuna bağlı şeylerdendi. Mevzuumuzun esasından fazla uzaklaşmamak için bu ufak mukayeseyle yetiniyoruz. Halbuki bizde tımar, zeamet, has sahipleri olan sancak beyleri, vezirler, sultanlar, vakıf mütevellileri, mektepler vs. kanunen ne halkın efendisi ne de tımarını, zeametini, hasını aldıkları yerlerin malik ve sahipleriydiler. Bunlar devletin hukuken almak hakkını haiz olduğu öşür gibi vergileri, ordu ve devlet hizmetindeki imkânlarına karşılık doğrudan doğruya halktan alan birtakım müesseseler, askerler, memurlardı. Tımar, zeamet, has hakları kanunen nesilden nesile intikal eden bir sınıf imtiyazı dahi değildi. Bu, devletin genel hizmetlerinde çalışan memurlara, müesseselere dirlik olmak üzere devlet hazinesinin hakkından ayrılmış hisselerdi. Hatta kanunen dirlik sahipleri, tımar, zeamet ve haslarını aldıkları araziyi satın almak yetkisini bile haiz değildiler. Bu sahiplik gerekçe olmak üzere kanun koyucu giderek bütün imparatorluk arazisinin beş on nüfuzlu şahıs üzerinde toplanacağını ve bunun memlekette gitgide toplumsal bir zaaf, bir feodalite hayatı meydana getireceğini düşünmüştü.[30] Bu itibarla hatta has sahibi olan sultanlar dahi hasları dahilindeki araziyi satın almak yetkisinden mahrumdular. Kanun koyucunun kaçınmak istediği tehlike bunlar hakkında ve daha fazlasıyla varit idi. Yine bu kanuna göre sahipsiz arazinin tapusu tımar, zeamet, has dahilinde yaşayanların ihtiyacından fazla olmadıkça hariçten kimseye verilemezdi. Bu suretle de kanun koyucu halkın arazice sıkıntıya maruz kalmaması çarelerine girişmiş bulunuyordu.[31] Sahipsiz arazinin tapuyla diğer birine intikalinde tapu vergi ve harcını da devlet, dirlik sahiplerine bırakmıştı. Devlet bu sistemle yalnız memurlarının tahsisatlarını temin etmiş olmadı. Mektepler, kervansaraylar, tımarhaneler, hastaneler, camiler, yollar, vakıflar ve daha diğer toplumsal müesseseleri vücuda getirebilmek için bu usulden çok istifade etti. Hakikaten tımar, zeamet, has yalnız maddi şahıslarla sınırlı değildi. Bunlar manevi şahıslara da tahsis olunabiliyordu ve bu, halk için fazla bir vergi, bir resim mahiyetinde dahi değildi. Halk, devletin hazinesine yatıracağı öşür vergisini, onun gösterdiği şahsa veya mahalle teslim etmiş oluyordu.

---

29 Viyola [?], *Hukuk Tarihi;* de la Grasserie, *Hukuk Tarihi* (Fransızcadır).
30 *Netâyic'ül Vukuat,* c.1.
31 *Netâyic'ül Vukuat,* c.1.

Tımar, zeamet, has sahipleri veraset yoluyla bir hak iddia etmek yetkisine haiz olmadıkları gibi, hayatta olmak şartıyla da istifade iddia edemezlerdi. Buna hak iddia edebilmek için her şeyden evvel kılıç ve silah kullanmakta, idarede liyakat sahibi olmak lazımdı.

Mahmut Şevket Paşa merhum *Osmanlı Kıyafet-i Askeriyesi* eserinin birinci cildinde, bu teşkilatın Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk devirlerinde camianın en büyük saadet etkeni olduğunu söylüyor. Tımar sahipleri fazla öşür alabilmek maksadıyla çiftçilerin mümkün olduğu kadar fazla ekmelerine, onların tam bir asayiş ve sükûn dahilinde çalışabilmelerine ihtimam ettiler. Esasen kendileri bulundukları mahallerinde zabıta ve mülkiye memurlarıydılar. Bu suretle bütün imparatorluk dahilindeki tımarlar arasında bir rekabet gayreti uyanıyordu. Çiftçiliğin ve zanaatın fazla üretimde bulunabilmesi için yollar, nakliye vasıtaları vs. gibi medeni eserlerin de vücut bulmasına asrın idrak ve zekâsı nispetinde çalışıyordu. Her halde o devirde bizim imparatorluk halkı Batı'daki bedbaht insanlarla nispet kabul olunmayacak kadar maddi ve manevi bir saadete sahip bulunuyorlardı. Fakat asrımızın halk iktisadiyatı manasına göre bu vaziyetin hakiki kıymeti neydi? Bunu müteakip yazılarımızda anlayışımıza göre tahlil etmeye ve belirlemeye çalışacağız.

– 9 –

Bu devirde devletin maddi manasını, hakiki mahiyetini belirleyebilmek için onun iktisadi bünyesini tahlil etrafında fazlaca ısrar edecek ve duracağız. Kanaatimize göre ancak bu hususun tespitiyledir ki bir devletin, bir idarenin layık olduğu adını vermek mümkün olabilir. Diyorduk ki, bu devirde tımarlar, zeametler, haslardan hizmet karşılığında yalnız maddi şahıslar değil, toplumsal yardım esasına dayalı olarak kurulu manevi şahıslar da faydalanma hakkını haizdi.[32] Dikkate pek ziyade değerdir ki, bu devir içinde tımar, zeamet, has sahipleri -ister maddi şahıslar, ister manevi şahıslar olsun- Türklerdi. Türk halkı fiiliyatta siyasi hâkimiyete sahip olmasa bile, iktisadi vaziyetçe genel üretime müteakip devirlere nispetle daha fazla iştirak edebiliyordu. Dünya iktisadiyatı henüz milletlerarası bir vaziyete gelmiş değildi. Yeni Osmanlı Türk camiası bugünkü gibi haricin iktisadi istilasına, iktisadi esaretine henüz düşmemişti. İktisat tarihi zanaat, hatta belki kısmen de aile iktisadiyatı devrini geçmemişti. Sermaye bugünkü cihanı sarmış şekil ve tahakkümüne sahip olmamıştı.[33] Yine iktisat tarihinde bir hakikattir ki, sermaye halihazırdaki sistemle idare

---

32 *Netâyic'ül Vukuat*, c.1.

33 Charles Gide, *İlm-i İktisat*, "Üretimin Merkezi, Sınıfların Gelişmesi", s.187-191, "Mübadele" faslı, s.258-259.

edilmezden evvel aynı camiaya mensup üreticiler haklarından bugünkü kadar mahrum kalmamışlar, asrımızdaki vaziyetleri kadar mağdur bir çehre ile görünmemişlerdi. Bilhassa ve bilhassa bizde!..

Hakikaten Avrupa bu iktisadi devir içinde başka bir yüzden de inliyordu. Feodalite belası ortalığı kasıp kavuruyordu. Dolayısıyla Batı'daki insanlar hem manen hem de maddeten esirdiler! Devletin mukadderatı hakkında bir oy sahibi olmak şöyle dursun, bu zavallı insanlar üretimlerine de hâkim değildiler. Biz bu vaziyete "mutlak esaret" devri diyeceğiz!..

Bizdeki hal başka, fakat her halde daha çok mesut bir vaziyet idi... Halk, camia halinde Avrupa'daki gibi manen ve maddeten esir değildi. Esareti Batı'ya nispetle toplumsal ve iktisadi olmaktan ziyade siyasiydi. Bizce bu da o zaman hâkim olan iktisadi sistemin bir zarureti oldu. Dahilde yeni iktisadi devirlere nispetle sermaye zorbalığından azade yaşayan bizim halk, haricen de şimdi olduğu gibi milletlerarası iktisat boyunduruğunun altına girmemişti. Vergiler pek hafif şeylerdi ve halkı ezici olmaktan ziyade onun ve camianın milli menfaatlerine uygundu. *Netâyic'ül Vukuat*'ın verdiği malumata göre "devlet gelirleri şer'i cizyeden ve komşu olan Hıristiyan memleketlerin maktu vergilerinden ve havass-ı hümayun[34] aşarıyla gümrük ve tuzla hasılatından ve en büyüğü ganimet mallarının beşte birinden ibaretti ki, işbu beşte bir oranı Hüdavendigâr Gazi asrında Karamani Mevlana Rüstem fetvasıyla konulmuş ve tesis olunmuştu".[35] Görülüyor ki, bu muhtelif kalem vergileri yerli üreticilerin sırtına yüklenmiş değildi. Padişahın haslarından gelen gelirler şer'i öşür idi. Devlet gelirlerinin bu kalem dışındakileri Türk ve İslam camiasından değil, yabancılardan toplanıyordu.

Gayrimüslim tebaaya gelince, iktisadi bakımdan bunların vaziyeti Avrupa devletlerindeki hatta vatandaş tebaadan bile karşılaştırılamayacak derecede iyiydi. Halbuki bu devirlerde Batı'daki yerlilerin, Musevi ve Müslümanların iktisadi ve siyasi hali pek ziyade merhamete layık bir çehre arz ediyordu. Kocaman bir insan kitlesi kan, yangın ve katliam içinde imha ediliyordu. Osmanlı İmparatorluğu ise kapılarını açmış, o günün mazlum milletlerine buyurun bize diyordu. Fakat hakikati görmüş olmak için itiraf edelim ki, Osmanlı İmparatorluğu tarihi içinde iktisadi görüşle halkın en ziyade mesut olması gereken bu devirde bile, devletin Türk unsuru raiye namı verilen gayrimüslimler kitlesine nispetle efendi denebilecek bir mevkide bulunmuyordu. Gerçi saray ve tabileri Türk ve Müslümandı. Fakat işte o kadar. Devletin mukadderatı, devletin genel siyasetinin dizginleri Türk ve Müslüman camianın elinde değildi. Yalnız bu ca-

---

34 Havass-ı hümayun: Osmanlı Devleti'nin fetih devirlerinde zapt olunan arazlden hazlne uhdesinde alıkonulanları. (Y.N.)

35 *Netâyic'ül Vukuat*, s.19-20.

miaya mensup bir zümrenin idaresinde bulunuyordu. Dolayısıyla Türk camiası, mukadderatının idaresinde ne kadar yetki sahibiydiyse gayrimüslim camia da ondan daha çok az aşağıda değildi. Fazla olarak gayrimüslimler mülkiyet hakkı, veraset gibi daha birçok iktisadi haklarda Türklerle farksız denilebilecek bir vaziyette bulundukları halde,[36] bütün bu nimetler karşılığında külfet olarak yalnız şer'i cizyeyi vermekle mükelleftiler. İki asrı aşkın bir zaman devam eden bu devir içinde fasılasız sürüp giden nihayetsiz harplerin kan vergisi de yalnız Türk halkına yüklenmişti. Gerçi Sultan I. Osman Gazi zâde Alaaddin Paşa ile Cendereli Halil Efendi'nin düzenledikleri kanun bir devşirme usulü ortaya koymuştu.[37] Fakat bu kanun hükmünce gayrimüslimlerden alınan askerin toplamı bizce devede kulak kabilinden bir şeydi. İkinci devrede göreceğiz ki, pek milli bir maksatla kabul olunan bu güzel Türkleştirme siyaseti nihayet devletin tamamen Türk unsurundan çıkmasına ve yabancıların eline geçmesine sevk eden bir yol oldu. Bu kanunu koyanlar için ne elim bir tecelli!

Tımar, zeamet ve has sahipleri Türkler ve Müslümanlardı. Fakat bu, Türk için imparatorluk içinde yaşayan diğer milletlerden daha mümtaz, daha ziyade himaye gören bir vaziyet demek değildi. Evvelce söylediğimiz gibi, tımar, zeamet, has sahibi olmak, devletin esasen almak hakkını haiz bulunduğu şer'i öşrü maaşı karşılığı almak demekti. Şer'i öşür hazineye gideceği yerde halk tarafından tımar, zeamet, has sahiplerine verilirdi. Fakat bu dirlik sahipleri aldıkları maaş veya gelirler karşılığında hizmetlerini hemen her gün muharebelerde kanla ödemek, devletin mülki, askeri vs. genel hizmetlerini yapmak mecburiyetindeydiler. İşte Türk'ün kendi adını taşıyan bir imparatorluğun mukadderatındaki nüfuz ve hâkimiyeti bu kadardı? Genel hareketin dizginleri sarayın ve onun seçtiği bir zümrenin elinde bulunuyordu. Görülüyor ki, yalnız iktisadi bakımdan değil, fakat fiiliyatta siyasi hukuk görüşüyle de gayrimüslim camia Türk-İslam camiadan aşağı bir mertebede bulunmuyordu. Devletin işlerini kontrolden her ikisi de mahrumdu. Belki maddeten Türk unsuru en çok hırpalanıyordu. İktisadi ve siyasi bir tahlille denebilir ki, Türk, tacidarlar saltanatının savunucusu ve bekçisiydi. Yine bu tahlil pek güzel göstermiş oldu ki, bu devrin diğer müteakip devirlere camia iktisadiyatı ve siyaseti itibariyle pek büyük bir üstünlüğü olmakla beraber, çağdaş bir devlet kavramına nispetle ve yine iktisadi, siyasi manasıyla Türk camia devleti olmaktan çok uzaktır. Devletin genel hizmetlerine (service public) karşılık olmak üzere gösterilen tımarlar, zeametler, haslar tahsis edildikleri işlere yetiyordu. Bunlardan başka vergi diye konulan tekâlifler hazineye yatırılırdı. Sarf olunacakları mahaller de sınırlıydı. Bu vergilerle kapıkulu

36 Halis Eşref, *Arazi Kanunu*, "Giriş: Devlet-i Âliye-i Osmaniye'nin Kuruluşunun Başlangıcından Şimdiye Kadar Arazinin İdare ve Tasarruf Şekli", s.9-41.

37 *Hayrullah Efendi Tarihi*; Kemal Bey, *Osmanlı Tarihi*, c.1.

askerlerine, bazı ulema ve seyitlere ayrılmış olan günlük ulufeler ödeniyordu. Bundan başka toplumsal hayır işlerine ait binalar, harp malzemesi de bu vergilerle ikmal ve tedarik ediliyordu. Dahili vergiler hafifti. Ancak unutmamak icap eder ki, devletin genel hizmetlerine lazım olan gelirlerini zaferler hariçten temin ediyordu. Fakat Türk de fasılasız kanını döküyordu. Sultan Yıldırım Bayezid'in saltanatı sırasında kadıların geçimlerini temin maksadıyla ilamlar için bir vergi konuldu. "Avarız" namıyla da zaman zaman esnaftan, tüccarlardan ufak tefek vergiler alındı ki, bu, fevkalade vakitlerle sınırlı kaldı.

Ahmet Rasim Bey'in *Osmanlı Tarihi*'nde Fatih Sultan Mehmet devrine ait bütçe incelenirse Osmanlı camiasının bu devirdeki vaziyetine dair daha kavrayışlı bir malumat elde edilebilir.[38]

Milletlerarası iktisadi işbölümü teorisi hükmünce gelişen üretim bugünkü kadar çok değildi. Dolayısıyla vergi, iktisadi devirle, üretimle ve sınıflara taksimi itibariyle orantılıydı. Gariptir ki, tarihimizin bu birinci safhasında verginin manası ve miktarının vücubu ve lüzumu ilmi bakımdan dahi bizim yeni devirlerden bile daha iyi anlaşılmıştı. Hakikaten vergiler, devletin genel idari hizmetlerine, vatan müdafaasına, mekteplere, toplumsal hayrat müesseselerine tahsis edilmişti ki, asrımızın maliye ilmine göre de bunun sarf edileceği mahaller burasıdır.[39] Osman Gazi daha ilk günlerinde eski idareye ait birtakım haksız pazar vergilerini kaldırmış ve bir kanunla bunu, idarenin ihtiyacı nispetinde layık olduğu dereceye indirmişti.[40]

– 10 –

Geçen makalelerimizin sondan ikisinde iki asrı aşkın bir zaman devam eden bu devir içinde bilhassa halkın iktisadi vaziyetini bir tablo halinde resmetmeye çalışmıştık. Bugün de aynı vaziyeti incelemekte devam edeceğiz. Bir kere daha tekrar etmiş olmak için ilave edelim ki, herhangi bir devletin, bir idarenin hakiki çehresini, mahiyetini görebilmek için "genel halk iktisadiyatı"nın dayanağını kavramak ve bilmek zaruridir. Şüphesiz bir camianın genel hayatında, genel hareketlerinde saadet kaynağı yalnız ve yalnız onun genel iktisadiyatının düzgünlüğü değildir. Buna manevi ve siyasi hayli saikler ilave etmek lazımdır. Fakat bu hakikatleri derin ve pek nüfuzlu bir görüşle kavrayan Bordeaux Üniversitesi Anayasa Hukuku Profesörü Léon Duguit'nin fikirlerine iştirakle diyebiliriz ki, yine her halde en başa halkın "genel iktisadiyatı"nı oturtmak icap eder. Bütün tarihte manevi ve maddi hayatın en büyük rolünü iktisadiyat

38 Ahmet Rasim Bey, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c.1.
39 Wagner, *Maliye İlmi*, c.1.
40 Kanunun sureti için bkz. *Âşıkpaşazâde Tarihi*.

oynamıştır.[41] Halkın "genel iktisadiyatı" devletin ve onun siyasetinin hareket noktası olmadıkça hangi hukuki şekilde olursa olsun böyle bir devletin vaziyeti de camia veya halk idaresi olmaktan uzak kalır. Tekrar etmek istiyoruz. Halk iktisadiyatını genel siyasetine şiar edinmeyen bir devlet "halk hükümeti" (démocratique) olabilir, daha ileri gider "sosyalist" (socialiste) olur, hatta "iştirakiyun" da (communiste) olabilir. Fakat daima adıyla sanı arasında bir münasebet bulunamaz. Zamanımızda bütün bu parlak isimlere rağmen, ilan edilen anayasalara, başta bandolarla milletin saadeti, varlığı, azameti binlerce ve binlerce zavallı şarkıcılar tarafından terennüm edilen "meşruti idarelere" rağmen, ortada her şeyi tekeline almış gaddar bir sınıf tahakkümünden başka bir şey yoktur. Biz, herhangi bir idarenin, herhangi bir isimle, demokrasi ve daha bilmem ne gibi isimlerle vasıflandırılmış bir devletin hakiki sıfatını ancak "halk iktisadiyatı"nın düzgünlüğüyle ölçmek ve görmek isteriz. Öyle gösterişli birtakım isimler, bir alay metafizik (métaphysique) felsefelerle bir devleti anlamaktan kendimizi sakınmak isteriz. Bu gibi gösterilerle bütün bir tarihinde aldatılan ve aldanan insanlık bugün de gözümüzün önünde sefalet ve perişanlığına ağlamaktadır. İnsanlığa saadet ve varlık vaat eden eski ve yeni "metafizik" felsefeler, hatta 18. asır devlet felsefeleri bile başta Jean-Jacques Rousseau ve mektebi olduğu halde suya düştü. Hayli başarısına rağmen ne bir demokrasi kurabildi ne de sınıf tahakkümüne mâni oldu. Halkın ve camianın sefaleti ve devamlı artan sefaleti önünde yazık ki bu felsefe de sefil oldu. Yalnız zulmün ve esaretin şekli değişti. Bu mudur demokrasi! Şimdilik daha ileri gitmemek için zulüm ve tahakküm arttı demeyeceğiz. Ayrı makalelerimizde bu görüşümüzü tahlil edeceğiz.[42] Konumuzun esasından fazla uzaklaşmamak için bir noktaya daha işaret edelim. Biz "demokrasi"yi yalnız bir yönden incelemeyi, hele onu metafizik felsefeler arasında seyrederek hüküm vermeyi hatalı ve ilme göre tehlikeli buluruz. "Demokrasi" soyut bir şey değildir, iktisadi, toplumsal, siyasi vb. noktalardan incelenmelidir. Onu yalnız bir cepheden görmek, mahiyetini kavramaya yetemez, sanırız. Hakikaten bizce çağdaş demokratik devletler ne sınıfların iktisadi, toplumsal tahakkümüne mâni olabildi ne de hatta siyasi camia hâkimiyetini temin edebildi. Belki bugünkü devlet Sezar'ınkinden, Neron'unkinden, Buhtunnasar'ınkinden [Nabukadnazar], daha ne kadar sayalım bilmem, fakat bunlardan fazla değilse bile birçok noktalardan halka karşı, halkın yüksek menfaatlerine karşı belki bunlar kadar zorba ve zalimdiler. Pekâlâ, şu halde biz de soruyoruz, bu mudur millet devri?! Bu mudur şaşaası dünyayı tutan demokrasi?! Biz Osmanlı İmparatorluğu tarihinin iktisadi ve siyasi ma-

41 *Droit Constitutionnel* (Anayasa Hukuku), c.1 (Fransızcadır).

42 "Asri Demokrasi Devleti", "Halk İktisadiyatı Devleti", "Asri Milliyetçilik" hakkındaki makalelerimizi yakında yayımlayacağız. [Bu başlıkta makalelere rastlanmamıştır. –Y.N.]

nasıyla kıymetini ölçerken, orada devletin mahiyetini devrin felsefesi ardından görmeye çalışmıyoruz. Ve böyle görmek de istemiyoruz. Onu doğrudan doğruya iktisadi, siyasi, toplumsal hadiselerin fiiliyat sahasındaki cereyanlarından, tecellilerinden anlamaya çalışıyoruz. Ve o zaman görüyoruz ki, kanunlarında, kitaplarında olduğu kadar değilse aynı asırdaki diğer devletlerin vaziyetine nispetle devletimiz bu birinci devir içinde "demokrasi"nin murat ettiği gayelerden birçoğuna temas etmektedir. Nitekim bu devirde o zaman Batı'da olduğu gibi bizde imtiyazlı sınıflar yok, herkes kanun huzurunda eşittir. Devletin iktisadiyat siyaseti halkın menfaatlerini az çok kavramaktadır. Bütün bunlarla demek istemeyiz ki Osmanlı İmparatorluğu devleti iki asırdan fazla süren bu kısım zarfında gayesi olan demokrasiyi tatbik etmiştir. Hayır! Bunu düşünemeyiz bile. Geçen makalemizde bu yönleri pek açık bir suretle izah ettik. Ancak gerek milli gerek dini hukukiyatımızda bizde demokrasi esaslarını görebiliriz.

Fakat bu tatbikatta tam tecelli edemedi. Sebeplerini geçenlerde söyledik. Tekrar etmeyeceğiz. Özetle biz tarihimizi demokrasiye doğru idealize etmek değil, onu olduğu gibi görmek istiyoruz. Görüşümüzü muhtelif tarihlerden, ilmi eserlerden alıyoruz. Elimize bunun aksini teyit eden kâfi derecede kuvvetli bir vesika geçmedikçe veya bizi böyle eserlerle ikaz edenler bulunmadıkça başka türlü söylemeyiz.

Tarihimizin geçmiş bir devrini, tahlil eder ve eleştirirken, onu, şurasını hatırlatalım ki, "demokrasi" bakımından çok eksik bulduğumuz bugünkü devlet teşekkülleriyle bile eşit görecek kadar latifeler yapmak istediğimiz yoktur. Yalnız bazı kuvvetli demokrasi izlerine rastlıyoruz. Bundan evvelki makalelerimizi okumak zahmetinde bulunan okurlarımız bunu gördüler. Maksadımızı açıklığa kavuşturmak ümidiyle şuracığa sıkıştıracağımız bu ufak çıkarımdan sonra meselenin esasına geçiyoruz.

***

Diyorduk ki bizdeki tımar, zeamet, has usulünü bey "feodalite"siyle karıştırmamalıdır. Çünkü bizim sistem bir idare tarzıdır. Yoksa sınıflar arasında uzun asırlar devam etmiş toplumsal, iktisadi ve siyasi bir şekillenme neticesi değildir. Bunlara sahip olanların halktan başka bir imtiyaz veya mümtaz bir mevkie hak iddia etmek yetkileri yoktur. Bunlar devlet tebaasından layık ve müstahak olanlardan herhangisine hizmeti karşılığında yine hükümet tarafından verilen bir nevi "dirlik"lerdir. Hatta denebilir ki, Osmanlı İmparatorluğu kazalara, sancaklara, eyaletlere ayrılmıştı. Bir sancak veya eyalet dahilinde muhtelif tımarlar, zeametler, haslar bulunurdu. Bunların sahipleri de devletin genel hizmetleriyle vazifeliydiler. Ve ancak bu vazifenin devamı müddetince tımarlardan istifade edebilirlerdi. Herhangi bir tımar dahilinde bulunan halk bunların

"serf"leri değildi. Yalnız devlete verecekleri "şer'i öşr"ü "manevi veya maddi şahıslar" olan tımar, zeamet, has sahiplerine verirlerdi. Bu, hizmet karşılığında bir "dirlik", bir "maaş" idi. Kanunların manasına göre herkes mülkiyette, mirasta birbirinden farklı değildi. Birbirine eşitti. Padişah ailesi hakkında geçerli olan "veraset hükümleri" halktan biri hakkında da aynıyla tatbik olunurdu.

"Arazi tasarrufu"[43] ve "mülkiyet hakkı" ile bütün "şahsi hükümler" ve "şahsi muameleler" o zaman bazı sapmalarla beraber şeriatın kanunlarına göreydi. Ancak "kamu hukuku, siyasi hukuk" milli ve dini hukukça hayli demokratik olmakla beraber, tatbikatta bir "mutlak idare"den ileri gidemedi. Çünkü milli ve dini hukuk manasına göre kendisini fiiliyata geçirebilecek bir teşkilata sahip olamadı. Bu da hukukiyatımızın yüksekliğine rağmen o zamanki zihniyetin ve devlet anlayışlarının geriliğinden kaynaklandı. Felsefe yüksek, fakat onu görüş ve kavrayış kısa idi. Genel iktisadi şekillenme de hukukiyatımızın ifadesi doğrultusunda tecellisine mâni oluyordu. Zira çağdaş denebilecek kadar yüksek olan o günkü hukukiyatımız önünde "ortaçağdan kalma bir iktisat devri" yaşıyordu. Hüküm ve saltanat bunda idi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun tesisiyle beraber bu devletin idaresinde Anadolu'daki Türk hükümetlerinin idari ve adli tarzlarından başka bir vaziyet ortaya çıktı. Bu, şeriatın "hususi hukuk" alanında "şahsi hükümlere" ve muamelelere tatbiki idi. Maksadı elde etmek için kadılıklar meydana getirildi. Anadolu'daki diğer Türk devletlerinde o zaman şeriatın yalnız "nikâh ve boşanma"yla alakalı kısımları tatbik olunuyordu. Devlet işlerinin üst tarafı milli örf ve âdetlerle idare esasına dayalıydı. Takip eden devirlerde göreceğiz ki, şeriat gittikçe fazla bir nüfuzla bizim devletin hareketini görünüşte olsun kuşatmaya başladı. Gelecek makalemizde bu devrin devlet ve camia bakımından iktisadi, toplumsal, siyasi çehresini genel hatlar içinde belirleyip tespit etmeye çalışacağız.

– 11 –

Bu devir zarfında gelirler masraflara karşılık geliyordu.[44] Hatta gelirler kısmen artıyordu. O derece ki, Yavuz Sultan Selim "Ben hazineyi altınla doldurdum. Torunlarımdan gümüşle dolduran bulunursa onun mührüyle mühürlensin. Aksi halde benim mührümle açılsın ve kapansın" diye vasiyet etmişti.[45] Hakikaten devletin bütün masrafları çıktıktan sonra hazinesi de ihtiyat akçesiyle yüklü bulunuyordu. Burada asıl nazarı dikkatimizi çekmesi lazım gelen husus,

---

43 Halis Eşref, *Arazi Kanunu, Medhal.*
44 *Netâyic'ül Vukuat*, c.1.
45 *Netâyic'ül Vukuat*, c.1.

bütün bu gelirleri temin eden vergilerin imparatorluk halkına yük olmaksızın, onun genel iktisadiyatını tahrip etmeksizin tedarik edilmiş bulunmasıdır.[46] Devlet istilacı bir siyaset takip ediyordu. Akından akına yürüyen Osmanlılar anavatana dönerlerken önlerinde katar katar dünya hazinelerini naklediyorlardı. Bu ganimetler memleketin imarına, yer yer toplumsal, ilmi müesseselerin canlandırılmasına sarf olunuyordu. Ganimetler eşit ve muntazam bir surette dağıtılmasa bile her halde memlekete büyük büyük servetler getiriyordu. Asker zümresi ihtiyaçları için halka vergilerle yük olmak zaruretini duymuyordu. Zaman zaman hazinenin zayıfladığı da oldu. Fatih devrinde Karamani Mehmet Paşa'nın telkiniyle evlerden vergi alınmak ve mukataa[47] gibi usullere müracaat edildi. Fakat halkın memnuniyetsizliği bunun kısa bir zaman içinde kaldırılmasını gerektirdi.[48] Sultan II. Bayezid zamanında avarız namıyla esnaf ve tüccardan vergi almak zarureti hissedildi. Maliyemiz sıkıntıdaydı. Fakat vaktin devlet anlayış ve zihniyetini göstermesi hasebiyle pek kıymetli bir vesikadır ki, o sırada İstanbul'da ortaya çıkan yangınlar ve zelzeleler bu yeni vergilere, bu yeniliklere atfolundu. Ve onların alınmasına devam edilmekten vazgeçildi. Halka şer'in nizamından fazla vergi koymamak, onu bunaltmamak, devletin beka ve selameti için esas olarak kabul ediliyordu. Genel kanaat bu yoldaydı. Ancak her padişahın zamanına göre tatbikatta başka başka tecelli etti. Tımar, zeamet, haslar gerek Doğu'ya ve gerek Batı'ya sefer vukuunda halkın mal ve mülkünün yağmadan korunmuş kalmasına hizmet ediyordu.

Öşür gelirleri 3 bin akçeden 20 bin akçeye kadar olan dirliğe tımar, 20 bin akçeden 100 bin akçeye kadar olanlara zeamet, bundan yukarısına da has deniyordu. Bu teşkilatın öşri haklarının sahipleri muharebe zamanında kanunen giydirilmesi ve donatılmasıyla mükellef oldukları askerlerinin her türlü ihtiyacını karşılamakla mükelleftiler. Murat Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid zamanında Karaman seferlerinde halkın malını yağmaya kalkışan neferlerden birkaçı idam bile edilmişti.

***

Her türlü zanaat ve sanayiin gelişmesine, ilerlemesine devletçe ehemmiyet veriliyordu. Mensupları himaye görüyordu.

Bursa'da Çelebi Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilen cami ve türbedeki meşhur çiniler Deli Mehmet adında bir Türk zanaatkârı tarafından yapılmıştı.

Padişahlar sefere çıktıkça birçok âlimleri, sanatkârları ya İstanbul'a getiriyorlar veyahut imparatorluğun diğer bilinen beldelerine yayıyorlardı. Gün geç-

---

46 Tafsilat 8 numaralı makalemizde.

47 Mukataa: Arazinin kesime verilmesi, belirli bir kira karşılığında birine bırakılması; bağ bahçe, arsa haline getirilen ekim toprağı için verilen vergi. (Y.N.)

48 Hammer, *Osmanlı Tarihi*, c.4.

tikçe bir bir imaretler, camiler, vaktin akademisi, darülfünunu denilebilecek medreseler, daha birçok toplumsal eserler yükseliyor, beliriyordu. Güzel sanatlar Türk mimarları elinde devamlı bir zarafetle ilerliyordu.

Bütün bunlar hayır sahipleri tarafından veya bu yola tahsis edilen zeametlerden, haslardan, ganimetlerden biriken gelirlerle vücuda getiriliyordu. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'da tesis ettiği meşhur medrese belki zamanının en büyük, en mühim ve en yeni bir darülfünunu idi. Burada zamanın ilim ve fenleri en büyük âlimler tarafından okutuluyordu. Muhtaç talebe ücretsiz yediriliyordu. Devletin ricalinin büyük bir kısmı buradan diploma almışlardı. Memleketin hemen her köşesine yayılan muhtelif ve ücretsiz medreseler, sıbyan mektepleri o zamana göre bizde bir fikir hayatı yaşatıyorlardı. Bedreddin Simavi'ler bu medreselerde okudu ve okuttu. Edebiyat da ilerliyordu. Gerçi belirmeye başlayan fikir, kültür milli olmaktan ziyade diniydi. Bununla beraber Acem'in ve Arap'ınkinden farklı olarak kendine mahsus bir inceliği vardı. Devletin genel siyasetinin şeriat esaslarına göre yürütülmesinde şüphesiz bunun büyük bir dahli, bir tesiri oldu.

İmparatorluk dahilinde İslam nüfusunun çoğaltılması devletin siyaset esaslarından biriydi. *Netâyic'ül Vukuat* "Devlet-i Âliye'nin birinci düşündüğü şey İslam nüfusunun çoğaltılması ve bilhassa Rumeli'de çoğaltılması meselesi olmakla, Bosna ve Arnavutluk tarafları ahalisinin İslam dinine dahil olmaları hususunda pek büyük gayret ve mesai sarf olunup hayırlı semeresi toplanmakta olduğu gibi, Anadolu'nun muhtelif mevkilerinden haylice aşiretler ve kabileler Rumeli'ye geçirilip Balkanlar'da ve Dobruca ve Hersek ve Selanik taraflarında iskân kılınmıştır ki, Fatihan namıyla şimdi Selanik dağlarında ikamet eden Yörükler dahi bunlardır" diyor.

İlave edelim ki, İslamlaştırmayı şer'i nizamlarının müsaadesi derecesinde siyasetine şiar edinen devlet Türkleştirmeyi ihmal etti. Dolayısıyla imparatorluk üzerinde birleşilmiş ve milli bir idealden mahrum kaldı. Saati çalınca, yalnız dinde bir fakat idealde ayrı olan bu camia parça parça ayrıldı. Yeni iktisadi zamanlar ve milliyet devri gelince hükmünü infaz etti. Gayrimüslim tebaa hakkında takip olunan siyaseti ve bunun iktisadiyatını geçenki makalemizde izaha çalışmıştık. Bunlara şeriatın zimmiler[49] hakkındaki hükümleri hemen aynen tatbik olundu. Fatih Sultan Mehmet'in imtiyazları ve Zenbilli Ali Efendi'nin fetvaları malumdur. Manevi ufak tefek baskılara maruz kalmakla beraber, gayrimüslim tebaa bu şer'i siyasetten çok istifade ettiler. Bu siyaset onların toplumsal ve iktisadi şekillenme ve gelişmelerine, hatta Türk camiasının zararına olarak hizmet etti. Şeriat kanunlarının himayesinde lisanlarını,

---

49 Zimmi: İslam devleti tebaasından olan ve haraç veren Hıristiyanlar, Yahudiler. (Y.N.)

dinlerini, ananelerini, şahsi ve ailevi ahvalle alakalı kanunlarını ve âdetlerini tamamen muhafaza ettiler. Tasarruf ve mülkiyet hakkında bile Türklerden ve Müslümanlardan farklı değillerdi. İmparatorluk genişledikçe kendisine tabi krallıklar, beylikler, Garp Ocakları gibi zamana göre bir nevi sömürgelere (colonie) sahip oldu ki, bunların idaresini hilafetten Tanzimat'a kadar geçen ikinci devir içinde inceleyeceğiz.

***

Biz kuruluşundan hilafetin intikaline kadar devam eden bu devri aşağıdaki ana hatlar içinde görüyoruz. Devletin iktisadi, toplumsal, siyasi manası bu hatlardadır.

1- Kamu hukuku milli ve dinidir. Buna göre devlet, esas itibariyle Türk ve İslam camiaya ait olmak üzere kabul olundu. Fakat tatbikatında sapmalar vardı. Nitekim devlet kontrolsüz bir mutlak idare esasına dayalı olarak tecelli etti. Gerçi hakan kamu hukukunca millete karşı mesuldü, tahttan indirilebilirdi. Ancak bütün kuvvetler elindeydi. Fiiliyatta bazı nadir hadiseler müstesna olmak üzere sorgulanmaz olarak kaldı.

2- Medeni hukuk; mülkiyet, veraset, aile, akitler vs. tamamen İslamınkidir. Bugünkü gibi Hanefi mektebi hâkimdir. Fiiliyatta böyledir. Zamanımıza da hâkim olan 18. asır Batı devlet felsefesinin siyasi hukuk kısmının yalnız teşkilat şekillenme yönü istisna edilirse bu birinci devredeki hukukiyatımız bunun eşidir. Ve bir nevi Doğu liberal mektebidir. Halk, rical ve saray bu bahiste hükümde eşittir.

3- Medeni hukukun "aile" bahsinde raiyye[50] olan gayrimüslimler cemaat kanunlarıyla idare edildiler. Akitlerde ve cezalarda devletin genel kanunlarına tabi oldular.

4- Ceza hukuku, kısmen örfi ve milli, kısmen de şer'idir.

5- Kamu hukuku, bilhassa Müslüman olmayan Batı'ya karşı harici siyaseti, gayrimüslim tebaayı şeriat gözüyle görüyordu. Memleketin sınırlı mahallerinde ve pek az miktarda olan gayrimüslim yabancılar kapitülasyonlara sahiptiler. Bir nevi haric ez memleket[51] teorisinden istifade ettiler. Yeni ilhak olunan memleketlerde Müslümanlar, gayrimüslimler ve yabancılar hakkında şeriatın emrettiği gibi hareket edildi. Hatta kapitülasyonların kökenlerinde bile saikin bu olduğu görülür.

6- Halk, genel iktisadiyatta zamanın manasına göre çağdaşı olduğu milletlerin en mesududur. Büyük üreticiler ürettiklerine sahip ve hâkimdir. Haricin

50 Raiyye: Bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk. (Y.N.)
51 Haric ez memleket: Bir memlekette iken hükmen başka bir memlekette sayılan. (Y.N.)

iktisadi nüfuzundan azadedir. Amele ve küçük üreticilere gelince, vaziyetleri bugünkünden fena değildir; hatta daha iyidir. Hakikaten o gün bu zümre iktisat tarihinin işçilik devrinde bulunuyordu ki günümüzün vaziyetidir.[52] O sırada Avrupa'daki halk siyasi ve iktisadi esaret halindedir.

7- Vergiler üretimle orantılı ve hafiftir; imarete, hayır işlerine ve müesseselerine sarf olunuyordu. Vergi devletin genel hizmetleri için konulur. Bir yükümlülük olmak üzere kabul edildi. Fakat devlet bir şahıs idaresidir. Zaman zaman bu kontrolsüz hükümetin vergileri suiistimal ettiği de vakidir. İdare fiilen camia tarafından yürütülmemiştir. Dolayısıyla halk mukadderatına sahip değildir. Başka büyük seferlerde halkın varlığı yağmaya da uğradı.

8- Genel iktisadiyata daha ziyade Türk hâkimdir. Fakat kan vergisi de devamlı onun tarafından ödenmektedir. Ufak tefek manevi yönler bertaraf edilirse gayrimüslimler Türk kadar mesuttur. Hükümetin başında sınıf veya zümre farkı olmaksızın, ayrımsız Türk çocukları vardır. Bunlar arasında pek çok defalar aslı köylü olanlar da bulundu.

9- Devlet idaresi ilahi adalet esasına dayalıdır. Devlet anlayışında kimsenin birbirinden farklı imtiyazları yoktur. Köylünün hakkını aramak için Fatih Sultan Mehmet'in huzuruna kadar çıktığı da görüldü. Ancak Türk camia hâkimiyeti yoktur, padişah saltanatı vardır. Bu idare fiiliyatta padişah lütfudur.

Bizim memleketimiz Batı'daki ihtilallere benzer kanlı inkılaplara sıkı fıkı sahne olmadı. Bunun sebeplerini bilhassa idare tarzımızda, iktisadi ve toplumsal bünyemizin Batı'ya nispetle halka karşı makul şekillenmesinde aramalıdır. Yoksa bazılarının zannettiği gibi Türk milletinin miskinlik derecesindeki ağırlığında değil. Bu, ilme aykırıdır. Batı ve onun felsefesi biraz fazlasıyla -yalnız siyasi hukuk itibariyle- bizim 13., 14. ve 15. asırlardaki bu vaziyetimize 18., 19. asırlarda girebildi. Ve buna oralarda büyük inkılap denildi! Nitekim bizde de ileride idare çığırından çıkınca ihtilallerin, hem de devamlı ve kanlı ihtilallerin başladığını göreceğiz. Bu devirdeki devletimizin genel mahiyeti hakkında kısaca denebilir ki mutlak idare ve şahıs saltanatı idi. Milli fikre din de karıştı. Kalan yönleri demokrasiden istenen şeylerin büyük bir kısmını ihtiva ediyordu.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

52 Jaurès, *Sosyalizm.* Yazar, iktisat devirlerini "vahşet, esaret, işçilik, sosyalizm, komünizm, anarşizm" diye altıya ayırıyor ve her birinin karakterini gösteriyor. Müracaat!

YENİ DEVLETİN İÇ VE DIŞ SİYASADA İZLEMESİ GEREKEN POLİTİKALAR

İÇ SİYASADA

TÜRK İHTİLALİ'NİN ANLAMI VE İLKELERİ

Yeni Türkiye'nin Manası*

"Siyasi Tarih ve Kamu Hukuku Önünde"

– 1 –

Dahilde yeni idare, hariçte yeni siyasi vaziyet meydana getirmesi zaruri olan yeni Türkiye hareketinin iki esaslı manası vardır. Birisi, yeni Türkiye halk devletidir; diğeri, yeni Türkiye harice karşı medeni devletlerin milletlerarası hukuk esaslarından başka bir kayıtla bağlı olamaz. Hükümetçilerin, diplomatların değil, fakat Türkiye hareketinin bildirdiği bu iktisadi, toplumsal, siyasi manayı izah ve tahlil etmek isteriz.

Biz Türkiyeliler ve biz Türkler, vatanımızı müdafaaya karar verdiğimiz günden beri, memleketimizin siyasi, toplumsal, iktisadi vaziyetinde bir yenilik vücuda getirmek davasında bulunuyoruz. Bir yenilik ki, varlığını mukaddes kitapların, yeni hukukun bütün insanlığa, bütün milletlere tanıdığı aziz esaslardan alsın. Ölüm tehdidi karşısında yeni baştan ayaklanan yeni Türkiye, hür

* *Hâkimiyeti Milliye*, 9-11, 13-16 Teşrinisani 1337 (Kasım 1921), No: 348-354.

varlığının dahilde saray ve tabilerince, hariçte dünya harbinden galip çıkan kapitalist ve emperyalistler siyasetince esir edilmek istendiğini gördü. Böylelikle sebeplerini Osmanlı tarihinden ve dünya tarihinden almış siyasi hadiseler, Türkiye halkını ve en başta Türkiyeli üreticileri yeni baştan silaha sarılmak mecburiyetinde bıraktı.

Hayat için, hak için dahili ve harici düşmanlarla dövüşen yeni Türkiyeliler şu anda dahili düşmanlarını mağlup etmiş, birliklerini temin etmiş bulunuyorlar. Yeni Türkiye'de bu mağlup kudretin yerine geçmek üzere yeni zihniyetlerden esinlenen yeni bir idarenin tesis edilmesi keyfiyetinin Türkiye halkının "fetih hakkı" icaplarından olması gerekir. Fakat bu yeni idarenin şekli, mahiyeti, esası ne olacaktır? Bütün ihtilal tarihleri ve siyasi tarihler, eskilikleri yıkan her muzaffer gücün toplum içinde mensup olduğu sınıfın iktisadi, toplumsal, ruhi manasına göre bir idare vücuda getirdiğini hikâye ediyorlar.

Nitekim İngilizlerin büyük inkılabı giderek Fransa Büyük İhtilali'yle bütün Avrupa, Amerika, Asya, hatta yavaş yavaş bütün dünyaya sirayet etti. Son zamanlarda bütün devletler tarafından idarede klasik sistem olarak kabul olunan bu meşrutiyet usulü, dünya burjuvaları hareketinin mahsulüydü, burjuva idaresini tesis etti. İşçiler hareketi olan son Rus İhtilali de Rusya'da bugün işçiler diktatörlüğüne dayalı bir idare kurdu.

Yeni idaremizin esasının ve mahiyetinin ne olması lazım geleceği hakkında ortaya koyduğumuz sorunun cevabını bu suretle verdikten ve izah ettikten sonra, son hareketimizin etkenlerinin kimler olduğunu tespit etmek lazımdır. Hareket etkenlerini isabetle tespit edebilirsek, yeni idaremizin hakiki mahiyetinin ne olacağını ve ne olması lazım geleceğini kati bir surette söylemek kolaylaşacaktır.

Bizim saray ve tabileri Kanunu Esasi'ye ve milletin yüksek menfaatlerine açıkça ihanet ettiler. Mukaddesat sırasına girmiş dini ve milli bütün bir maziyi, koca Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini korkunç ve kanlı bir günde oyuncak gibi silkerek, süprüntü gibi çiğneyerek, vatanın yaralı göğsü üstünde yabancıların katil elleriyle siyah izler bırakarak yürüdüler. Türk köylüsünün, Türkiye'de üretimin, maddi hayatın bu yegâne büyük etkeninin yaralı ve takatsiz varlığı önünde, harap yurdumuzun son bir iki esir ve kara bahtlı parçası üzerinde, kan ve yangın içinde biraz daha yemek, biraz daha saltanat sürmek istediler. Harice karşı mevcudiyetini müdafaa ile uğraşan Türkiye halkı ve en başta üreticiler bu duygusuz, bu günahkâr kuvvetlerin önüne büyük tarihi naklederek çıktılar. Halk ve üreticiler, anavatanın bu öz evlatları, cetlerinin ve kendi emeklerinin mahsulü olan milli, dini mukaddesatı, sarayın ve tabilerinin, Türk tarihinin bu son nankör ve bedbaht neslinin elinden kurtardılar. Bugün kurulmakta ve belirmekte olan yeni idaremizin manasını Tükiyeli halk ve üreticilerin iktisadi,

toplumsal menfaatlerinden alması, tarihi mukadderat ve halk hukukunun zarureti gereğidir.

Halkın ve üreticilerin kılıç hakkı olan bir fetihten sonra yeni kurulacak bir devlet idaresinin yönünü yine onların genel menfaatlerine göre tayin etmesini istemekten daha doğru ve meşru bir talep olabilir mi? Şüphesiz ki hayır!.. O derece ki, biz bu talebi herhangi bir inkılap veya ihtilalin tabii haklarından olarak kabul ediyoruz. Esasen bunun aksini düşünmek için halkın bu yolda sarf ettiği muazzam emeğin başka emellerin, yabancı maksatların tatmini için çalışmasının meşruiyetine inanmak lazım gelirdi!.. Ve bu görüşe göre halk daima alet, vasıta, -milli tabiriyle- köprü!.. ve sanki onun hayatta nasibi hep başkalarının hesabına çalışmak, kanamak, sürünmek olurdu!.. Belki ilkçağ, ortaçağ ve hatta yeniçağda saraylarca, sermayecilerce, fetihçilerce mana ifade eden bu anlayışı asrımız hukuku yaşadığımız günlere şeref verecek bir belagatle yıktı. Maddi ve manevi hayatın etkeni olan üretici, soygunculara göğsünü gererek "Artık yağma yok! Ben de insanım ve Allah'tan feyz alarak maddi hayatın mimarı ve sahibiyim!" diyor.

Dolayısıyla hareket noktasını şu işaret ettiğimiz tarihi olgu teşkil eden ve bütün bu hukuki fikirlerle siyasi tarih önünde idrakini donatan yeni Türkiye bir hâkimin, bir velinin, hatta bir sınıfın değil, halkın malıdır; yeni Türkiye halk devletidir. Devletin yeni idaresinin de halkın son harekete iştirak etmiş sınıflarının menfaati nazarı itibara alınarak halk devleti esaslarına göre, fakat bu esasların da Türkiye'mizin iktisadi, toplumsal manasıyla ölçülerek kurulması zaruridir.

– 2 –

Yeni Türkiye'deki son hareket tamamen halk hareketidir. Her gün biraz daha kuvvet kazanan, her gün biraz daha kati galebeye doğru ilerleyen bu hareket, itiraf etmek lazım gelir ki, kudretini Türk köylüsünün sabanından, onun zavallı kağnısından, oh... Yarabbi, onun yedi asırdan beri daima başkalarının menfaatine kanamış asil, necip hayatından almaktadır. Fakat bugün köylü artık kendi hesabına çalışıyor, kendi hesabına kanıyor, kendi idaresini kuruyor. Bugünden itibaren çektiği mihnet, meşakkat ve külfetlere karşılık nimet talebinde bulunması, şüphesiz onun en temiz ve inkârı mümkün olmayan bir hakkıdır.

Halk idaresinin tesis edilmesi, doğrudan doğruya halkın maddi menfaatlerini temin ve takviyeye dayalı bir idarenin vücuda getirilmesi, halkın beklediği külfet karşılığındaki nimetin tecellisi olacaktır. Bir idare ki, Türkiyeli çiftçinin üvendiresi ona yön verecektir. O gün Türkiye'miz macera siyasetinden kurtulacak, maddi, gerçek bir iktisat siyaseti harap yurdumuzun mukadderatına

hâkim olacaktır. Nazarımızda Türkiye o gün açık manasıyla milli bir devlet haline dönüşecektir. O gün bu aziz memleketin sahipleri, üreticiler -maddi, manevi- meşru mülklerinin idaresinin başına geçeceklerdir. Türkiye yürüyor... Karanlıkları delen halk güneşi yükseliyor. Çeşitli halk sınıfları içinde -asker, memur, tüccar, muallim vs. gibi- büyük üretici köylünün hakkı hukuken yeni idarede en büyük yeri tutmalı, en ağır basmalıdır. Çünkü Türkiye'nin bugünkü büyük halk savaşında en çok onun emeği geçmiş, en büyük fedakârlığı o göğüslemiştir. Nimet külfete, külfet nimete göredir. Hayatlarını köylü üreticiye borçlu olan diğer halk sınıfları da camiadaki iktisadi, fikri varlıkları nispetinde hak talep edebileceklerdir. Bugün yeni kurulmakta olan Türkiye halk idaresi, memnuniyet vericidir ki, kendisine düşman olabilecek kuvvetli bir iktisadi veya toplumsal sınıf karşısında bulunmuyor. Bu idarenin iki düşmanı vardır: Birisi saray ve tabileri, diğeri fetihçi ve sermayeci Avrupa'dır. Yeni Türkiye daima bu iki düşmana karşı tetik durmalıdır.

Gerçi bizim yeni idarenin kurulmasına üretici köylüden başka sınıflar da yardım etti ve ediyorlar. Fakat teşekkür olunur ki, bu sınıflar esas itibariyle halka mensupturlar. Onun içindir ki, bugün büyük küçük mali, iktisadi üreticiler diktatörlüğüne dayalı bir idare değil, bir halk idaresi kuruyoruz. Şu kadar ki, bu idarede üreticinin hakkı biraz evvel açıkladığımız sebeplerden dolayı ağır basacaktır. Esasen memleketimizin Türk sermayesine büyük ihtiyacı vardır. Tüccarın ve halka mensup sermayedarların yeni idaremize iştirak etmesi keyfiyeti memnuniyet vericidir. İlave etmek isteriz ki, üretimin en büyük etkeni olan sermaye bir tehlike değildir; tehlike, onun emek etkenini esir etmeye karar vermesi anından itibaren başlar. Görülüyor ki, hakiki tehlike, sermayeyi kullananın kastındadır. Nerede kaldı ki bizim bugün Avrupa sermayesine de ihtiyacımız vardır. Gerçi Tanzimat'tan sonra Avrupa sermayesi memleketimizi çok hırpaladı, milli iktisadiyatımızı esir etti. Fakat kabahat sermayede değil, hazin talihli memleketimizin siyasi mukadderatındaydı. Her gün bir hezimete uğrayan vatanımız her gün biraz daha mali, iktisadi, siyasi esarete zayıf boynunu uzattı.

Halbuki iktisadi, mali teşkilat vücuda getirilir, bunlar tehlikeye karşı bir siper olur ve Avrupa sermayesi memleket için faydalı bir vaziyete sokulabilirdi. Olamadı... Yeni Türkiye halk idaresi bunun çaresini bulacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu idare tarihine muhtelif üç idari devrede üç muhtelif zihniyet hükmetti. Memleketin iktisadi, toplumsal, siyasi hayatında derin tesirler yapan bu idarelerin birincisi "saray devri"dir.

Bu devir beş asırdan fazla sürdü. Kendisinin çağdaşı olan diğer devletlerin idarelerinden halkın hukuki, iktisadi vaziyeti ve müesseseleri itibariyle nispeten üstün olan bu ilk idaremiz, bugünkü halkçılık zihniyetiyle ve iktisadi bir

gözle tahlil olunursa, halkın ve üreticilerin saray hesabına çalıştıkları görülür. Bu devirde memleketin genel siyaset itibariyle sahibi ve milletin mukadderatının yegâne hâkimi saraydır. Bu ilk devri tahlil ederken mahiyetini iyice kavrayabilmek için iki noktayı ayrı ayrı incelemek icap eder; birincisi o devrin hukuku ve kanunları, ikincisi de devlet idaresinin tatbikatta tecellisidir. Birinci devir hukuku ve kanunları itibariyle çok yüksektir. Fakat hakikatte bu kanunların hükmü her zaman ve tamamen infaz edilememiştir. Dolayısıyla bu iki nokta karıştırılır. Ve bilhassa o günün kanunlarından, hükümlerinden o günün idaresi kavranılırsa, geçmiş asırların Türkiye'si pek yanlış seyredilmiş, çok hatalı anlaşılmış olur. Tarhuncu Ahmet Paşa'nın başını kaybetmesi pahasına mal olan bütçe tasarısı ile "Eyyubi Kanunnamesi" namı altında yine Sultan IV. Mehmet zamanına ait olmak üzere elimize geçen bütçeler gösteriyor ki, memleketin bütün gelirleri, saray ve sarayın halkçılık ve milletçilik gayelerinden çok uzak düşen istila politikası için hesapsız sarf olunan bir mirasyedi kesesiydi!..

– 3 –

Osmanlı İmparatorluğu'nun "saray idaresi" devrinde şahsi ve medeni hukuk tamamen şer'i hukuka bağlıydı. Devletin kamu hukuku da eski Türk âdetlerinden, İran ve Bizans hukuk esaslarından pek çok alıntılarda bulunmuş olmakla beraber, başı yine şeriat hukukuna bağlıydı. Geçmiş asırlarda imparatorluğumuzu kendisinin çağdaşı olan devletlere karşı yüksek bir mevkie ulaştıran, yüceliğiyle Osmanlı saltanatını mazide en yüksek devlet hukuk teşkilatına sahip bir toplum halinde yükselten bu hukuk esasları, halkın ve üreticilerin keyfi bir idare altında inlemesine mâni olamadı. Bir tarafta hukuk müesseselerimiz bağırıyor, fakat diğer tarafta idare bildiğini okuyordu; istediğini yapıyordu. Nitekim şer'i hukuka göre "beytülmal"dan[1] halkın hakiki menfaatinden gayri mahalle bir habbe sarfı caiz değilken, bu saltanatı yedi asır omuzlarında taşıyan ve bugün kurtaran köylünün ve üreticinin alınterinin yığdığı servet, sefahate, halkın maddi ve manevi menfaatleriyle hiç alakası olmayan istila politikalarına sarf olunuyordu. Hesabı sormaya değil, gelirlerin sarf olunduğu mahalli göstermeye cesaret edenler bile başlarını kaybetmeye mahkûmdular. Bu şahıs idaresi, bütün şahsi idareler gibi giderek çürüdü. Bir halde ki, yüce şer'i hukuk, ulema kisvesine bürünmüş "Cinci Hoca, Deli İbrahim" ve emsali gibi cerrarların[2] zaman zaman hasis emelleri için vasıta olarak kullanılıyor, padişah bir elinde satır bir elinde cerrar fetvası, vuruyor, mallara el koydurtuyordu. Anadolu halkı müzayedeyle memuriyet alan vali, mütesellim gibi memurların

1 Beytülmal: Maliye hazinesi. (Y.N.)
2 Cerrar: Zorla para alan; para toplamaya çıkan kimse; tahsildar. (Y.N.)

elinde yanıp kavruluyordu. Türkiye Roma'nın son günlerini andırıyordu. Malumdur ki, bir milletin hakiki hâkimiyeti bütçesine sahip olmasıyla mümkündür. Milli hâkimiyet ve bilhassa üreticiler hâkimiyeti, devlet bütçesinin yine bunların kontrolüyle maddi ve manevi menfaatlerinin temin ve takviyesine sarfında tecelli eder.

Asri hukuk ölçü alınarak bu devri iki kısma bölmek mümkündür. Birinci kısım, saray hâkimiyetine dayalı bir mutlak idaredir. İkinci kısım, bir idare değil, tam manasıyla korkunç bir istibdattır. Gerçi bu ikinci kısımda zaman zaman vatanperver padişahlar geldi, büyük devlet adamları yetişti ve memleket biraz nefes aldı. Fakat devlet bir halk idaresi değil, meşruti bir hükümet değil, adil bir devlet olmaktan bile uzak kaldı. Memleket durmadan kanıyordu. Türk üretici kara bahtını yazıyordu.

Gerçi saray idaresinin, hadımağalarının, gözdelerin eline düştüğü zamanlarda bile meşveret[3] meclisleri topladığı muhakkaktır. Fakat bu meclisleri meşrutiyet usulüyle karıştırmak doğru değildir. Orada herkes oyunu malumat kabilinden verir, son söz padişahın olurdu.

Sultan I. Mahmut zamanında sarayda vakanüvislerin[4] bile iştirakiyle toplanan büyük bir mecliste vekiller, ayan sırf mezhep meselesi olan İran seferinin devamı aleyhinde bulunmuş iken padişahın aksi karar ve niyeti müttefiken verilen oyları hiç hükmüne koydu! Ateş yeni baştan iki dindaş millet arasında alevlendi. Şu bir iki misal ve bütün tarih devletimizin hukuki mahiyet ve şeklini daha iyi gösterebilir. O vakitki şer'i büyük hukukumuz ise yalnız lafta bir varlık idi. Halk tabakası arasındaki şahsi muamelelerin yürütülmesinde bir esas idi. Fakat kul hakkı ve devletin hukuk ve vazifelerinde hüküm onun değildi. Zaman zaman padişahı tahttan indirmek için kullanılırdı. Fakat bu bir halk ve padişah davasının halli ve neticelendirilmesi için değil, çoğunlukla menfaatleri bozulmuş bir sınıfın padişahın aleyhine yürüyebilmelerine vasıta kabul olunurdu. Fakat padişahın tahttan indirilmesine, vezirlerin padişah tarafından katline rağmen halkın iktisadi, toplumsal vaziyetinde bir değişim, iyiliğe doğru bir yenilik vücut bulmadı. İktisadi ve toplumsal manasına göre bu, halk ve üretici kitlesinden ayrı bir menfaat mücadelesiydi. Kim galip gelirse halkı soymak onun kazanılmış hakkı olurdu. Bu bir vaziyet idi ki, iktisadi mahiyetince Osmanlı İmparatorluğu, içinde esirler dolu bir malikâneydi. Tarih böyle söylüyor. Gerçi bugünün mantığıyla dünün olgularını tahlil doğru değildir. Fakat bugünün anlayışına göre bir gasp, bir zulüm olan mazinin herhangi bir hadisesinin de alkışlanarak devamı caiz görülemez.

---

3 Meşveret: Danışma. (Y.N.)

4 Vakanüvis: Zamanın hadiselerini kayıtla vazifeli bulunan resmi devlet tarihçisi. (Y.N.)

Beş asırdan fazla devam eden bu idare zaman zaman vatancı, milliyetçi ricali endişelere düşürüyordu. Fakat padişahı ve tebaasını kurtarmak için göze alınan her yeni teşebbüs kanlı bir faciayla düşüyordu. Bütün bu devamlı düşüşlere Sultan II. Mahmut'un "Vakai Hayriye"si nihayet verdiği gün, aziz Türkiyeli köylü, büyük Türk oğlu Türk üretici, asırlardır soyulan, yakılan, vurulan harap yurdunda biraz nefes aldı. Asırlardır iktisadi varlığı, hayatı çiğnenen Türklüğün bu aziz hücresi, köyünün yıkık mabedinde Allah'ın huzurunda yere kapanarak ağladı ve şükretti. Unutulmamalıdır ki, Türkiyeli Türk üreticileri, Türkiyeli halkı kan ve yangından kurtarmaya ilk vasıta olan "Vakai Hayriye" bir halk hareketi olmadığı gibi, halk idaresini kurmak isteyen bir emelle de vücuda getirilmemişti. Bu, sarayla yeniçeri arasında son ve kanlı bir mücadele oldu ve sarayın galebesiyle neticelendi. Bu kuvvetlerin her ikisi de memleketin hayrında bir badireydi. Fakat sarayın galebesi memleket için yeniçeri tahakkümünden çok hafifti. Dolayısıyla memleket geleceğini, gelecekteki ilerleme ve gelişmesini kazanıyordu. Memleket ve halkın mukadderatı, Türkiye'nin iktisadiyatı, darmadağınık olmuş bir teşkilatın, yeniçeri ocağının, açık ve kati bir tabirle zulüm ve ateş ifade eden askeri diktatörlüğün elinden kurtuluyor, fakat sarayın himayesine, velayetine geçiyordu.

Şu kadar ki, halk eskiye nispetle idarece daha mesut bir safhaya dahil oluyordu. Malı daha az yağmaya uğruyor, ırzı, canı daha fazla korunuyordu. İktisat bakımından "Vakai Hayriye" tahlil edilmek icap ederse, denebilir ki, uzun zamanlar soyulan, ezilen Türk köylüsü iki kuvvetin esiri olmuştu: Biri saray, diğeri bozulmuş yeniçeri ocağıydı. "Vakai Hayriye" memleketi daha az soyulur bir hale getirdi; Türk üreticilerin ve memleketin geleceğini saran bulutları da oldukça dağıttı. Memleket bugünü Sultan II. Mahmut'un azmine borçludur. Hukuken bu yeni kurulan idare de mutlak bir idareydi. Sultan Mahmut, sarayın geleceğini, -eski tabiriyle- tebaa kullarının geleceğini kurtarmak için çalışıyordu.

– 4 –

"Vakai Hayriye" Osmanlı İmparatorluğu'na yeni bir devir açtı. Beş asrı aşkın zaman devam eden eski mutlak idare artık tutunamıyor, her gün parça parça yıkılıyor, devriliyordu. Fakat yeni kurulmakta olan idare de sarayın tahakkümüne dayalı bir mutlak idareydi. Şu kadar ki, bizim mutlak idare ile Batı mutlak idaresini karıştırmamalıdır. Avrupa'daki soylular, halk gibi sınıflar devlet idaresine hukuki farklarla iştirak ediyorlardı.

Hususi hayatta bile bu iki sınıfın arasında tarihe ve kanuna dayalı derin farklar vardı. Bizde hukuk ve kanun nazarında tarihinin bütün safhalarında Müslüman vatandaşlar en ufağından en büyüğüne kadar eşit kaldı. Devletin

mukadderatını idare bütün Müslüman vatandaşlara -ayrımsız- tanınmış bir haktı. Osmanlı askerlerinin sarıklarını Viyana surları önünde dalgalandırmak yiğitlik ve liyakatini gösteren Kara Mustafa Paşa Merzifon'un Marinçe köyünden bir köylünün oğluydu. Devlet makamlarını bir sınıfla, bir aileyle sınırlamamak gibi o zamanlar Batı'ca meçhul bir nevi demokrasi esasıyla idare olunan imparatorluğumuz, geçmiş günlerdeki azamet ve şevketinin böylelikle birinci ve belki en mühim sebebini izah eder. İmparatorluğumuz, bu usulle kendisini idare edebilecek liyakat ve dirayet sahiplerinin ellerine bırakılıyordu. Sonra da devletin sınırları genişledi; çeşitli ırklardan meydana gelen büyük bir imparatorluk vücut buldu. Bu çeşitli ırklar, muhtelif idealler takip ediyorlardı. Sarayın mutlak idaresine dayalı bir devlette, varlığını dinden ve Türk tarihinden alan bu sonsuz demokrasinin mutlak bir surette kabulü tehlikeliydi. Çünkü herkes devletin idaresine iştirak edebilmek hakkına sahipti. Hakikaten yavaş yavaş Osmanlı İmparatorluğu'nun mukadderatı devletin kurucusu olan ırkın elinden çıktı. Zaman oldu ki devletin başında çalışanlar içinde, padişahtan başka Türk kalmadı. Bereket versin ki, İslamiyet Müslüman olmayanların devlet işlerinin başına geçmesine mâni oluyordu. Aksi halde Türkiye'miz çoktan zeval bulur, sönerdi. Zira gayrimüslim tebaa her gün devleti vurmak için fırsat bekliyordu. Osmanlı İmparatorluğu demokrasi kurbanı olur giderdi. İlave etmek isteriz ki, bu biçim demokrasiden üreticiler hiçbir fayda ve himaye görmedi; her gün zarar gördü, her gün yağmaya uğradı, her gün kanadı, kanadı... Çünkü demokrasi halk ve üretici meşrutiyeti usulüne değil, hatta alelade meşrutiyet usulüne bile dayalı değildi. Memleketin ve onun içinde yaşayanların hâkimi, sahibi saray idi. O, halk içinden işine geleni işbaşına getirdi. Giderek sarayın yabancı gözdelerin, hadımağaların eline geçmesi, bu biçim demokrasiyi halk ve memleket için büsbütün tehlikeli bir hale koydu. Demokrasi namına Osmanlı İmparatorluğu'nun ve imparatorluk halkının mukadderatına gözdeler ve hadımağaları da karışıyordu. Baldırıçıplaklardan çok kimseler padişahla çalışıyordu! Böyle bir idarede halkın ve üreticinin elim vaziyeti bir kere düşünülsün. Zavallı Türkiyeli üreticiler... "Vakai Hayriye" sarayın galebesi olmakla beraber, Fransız Büyük İnkılabı'nın prensiplerine karşı memleketin uyanışına mâni olamadı. Memleketin harici ve dahili vaziyeti pek tehlikeliydi. O derece ki, Sultan II. Mahmut, payitahtına doğru yürüyen Mısır Hıdivi Mehmet Ali Paşa'nın askerlerinden kurtulmak için Hünkâr İskelesi Antlaşması'yla aziz Türkiye'mizi ve onun üreticilerini Rusya'nın himayesine sokuyordu. Milletçi ve vatancı rical devletin idaresini memleketin hakiki sahipleriyle alakadar bir hale getirmek lüzumunu her gün biraz daha fazla takdir etmeye başladılar. Giderek kanunlar yayımlanmaya, halkı yakıp kavuran Müslüman usulleri kaldırılmaya başlandı. Esasen iki asrı aşkın bir zamandır halk isyanları da eksik değildi.

Fırsat buldukça vilayetlerde ahali ayaklanıyor, zulümden, kandan, yağmadan şikâyet ediyordu. Bir biri arkasına eyalet paşalarının halk tarafından katlolunduğu görülüyordu. İstanbul'da malları bazen saray -Sultan İbrahim için- bazen de yeniçeriler tarafından yağmaya uğrayan, ırzlarına tecavüz edilenler, bayrağı çekerek binlerce kişi oldukları halde saraya hücum ediyorlardı.

Bu, asırlar süren bir ihtilaldi. Halk ve üreticiler haklarını istiyorlardı. Birçok defalar halk padişahın veya sadrazamın arkasında yürüyerek yeniçerileri yola getirdi. Bazen de yeniçerilerle birleşerek saraya yürüdü. "Vakai Hayriye" bile sivil halkın yardımıyla kazanıldı. Fakat gerek İstanbul dahilinde ve gerek taşralarda bu halk hareketini, halkın hakiki menfaatlerinin korunmasının, onun menfaatlerini koruyacak bir idare tesisinin hizmetine sokacak halkçılar yetişmiyordu. Onun hak için gerçekleşen her isyanı bazen saray aleyhine yürüyen ve fakat asla halkçı olmayan bir sınıf tarafından mal ediliyordu. Bu hareketler sarayın veya o sınıfın menfaatlerinin teminine açık bir toplumsal hırsızlık halinde vasıta kılınıyordu. Türkiyeli halkın ve bilhassa Türk üreticilerin kan, can ve emek pahasına yeni kurmakta olduğu idare, şüphe etmiyoruz ki, yine üreticilerin menfaati ve mutlak hâkimiyeti esasına dayalı olacaktır. Aksi, tarih önünde emeğin, hakkın ve zayıfların hayırlı yaratıcısı ve koruyucusu huzurunda siyah ve kanlı bir günah olur. Halk hakkını üç asırdan beri kan dökerek istiyor ve hakkını alamadıkça ihtilalde devam ediyor. Bu ihtilallerdir ki, halkın bu zaafıdır ki, Türkiye'mizi de zayıf düşürüyor. Her gün bir parçasını daha sürüklüyor. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun hususi tabirince "halkın bizzat ve bilfiil" memleketini idaresi esas kabul olunduğu, Türkiyeli Türk üreticinin maddi ve manevi menfaatleri idarede etken olduğu gün bu devamlı sarsıntılar sükûn bulacaktır.

– 5 –

Alemdar Mustafa Paşa yeniçerileri tepeledikten ve şehit Sultan III. Süleyman'ın intikamını aldıktan sonra Sultan II. Mahmut'u tahta çıkardı. Paşa sadareti kabulden bir müddet sonra taşra ayan ve mütegallibelerini[5] İstanbul'a davet ederek memleketin idaresini ıslaha karar verdi. Bu, memleketi sarayın idaresinden kurtarmak için büyük ve pek cesaretli bir hareketti. Taşra ricalinden meydana gelen büyük mecliste alınan karar, dolayısıyla sultanın mutlak ve sonsuz nüfuzunu az çok sınırlıyordu. Buna "İttifak Senedi" adı verildi. Sarayca ananeye uygun görülmeyen bu senedi Sultan Mahmut imzaya mecbur oldu. Bir surette ki, ilk fırsatta öcünü almak istiyordu. Hakikaten Padişah yeniçerileri Alemdar Paşa aleyhine teşvikte parmağı olduğu gibi, günahı "İttifak

5 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

Senedi"ni yazmaktan ibaret olan sadrazam kethüdasını da boğdurdu. Bu "İttifak Senedi"nin Hukuku Esasiye'ye göre ehemmiyeti büyüktü. Milletle padişah arasında bir nevi hükümet idaresi sözleşmesiydi. Vaktiyle İngiltere Kralı Charles'tan[6] tebaasının aldığı "Şart"ı andırıyordu. Gerçi mutlak idare devam ediyordu. Fakat halk değilse bile, millete mensup bir sınıf mensup oldukları milleti ve onun geleceğini düşünerek sarayın dahili siyasette takip edeceği programı çizdiler. Saray daha sonra sözünde durmadı, fakat sözleşme hukuki kıymetinden hiçbir şey kaybetmiş olmadı.

Türkiyeliler ilk fırsatta zaman aşımına tabi olmayan bu sözleşmeye dayanarak saraya karşı hak iddia edebilirlerdi. "İttifak Senedi" siyasi, iktisadi, toplumsal yeniliklerin elde edilmesini gelecek nesle bırakıyordu. Bunların temini şüphesiz gelişmeye ve diğer birtakım tarihi vakaların meydana gelmesine bağlıydı.

Tanzimat, meydana gelişinden altı asır sonra Osmanlı İmparatorluğu'na ikinci idare devrini açtı. Sultan Abdülmecit'in Gülhane Hattı Hümayunu dahilden ziyade haricin tesir ve tazyikiyle ilan olundu. Hariç Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimini istiyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nu dahilen dinamitlemek için de gayrimüslim tebaaya istediği gibi harekete imkân hazırlamak lazımdı. Haricin nüfuzuyla yapılan Tanzimat bunu temin etti. İktisadi ve toplumsal bakımdan gayrimüslimler o kadar mesut oldu ki, memleket onların ve Batı'nın hesabına çalışır bir nevi malikâne halini aldı. Şimdi Müslümanlar ve bilhassa Türk üreticiler üç kuvvet tarafından eziliyordu. Bunlar saray, gayrimüslimler ve Avrupa idi. Bununla beraber Tanzimat Reşit Paşa halefleri tarafından idare edilebilseydi, daha sonra değiştirilip ıslah olunsaydı, Türkiye çoktan halk idaresine kavuşurdu. Olmadı. Dolayısıyla imparatorluğumuzun mukadderatı siyaseten yine sarayın elinde kaldı. Bir sarayın ki, Avrupa'nın müdahalesiyle bu ülkeyi idare ediyordu. İktisaden, memleket ve Türk üreticiler her gün biraz daha fazla gayrimüslimlere ve Batı'ya teslim oluyordu. Milli bağımsızlık heyula haline geliyordu. Memleketin hakiki sahibi gayrimüslimler ve Avrupa idi. Saray iktisadi manasıyla Batı'nın ve gayrimüslimlerin menfaatlerinin bekçiliğini yapıyordu. Talihin ne hazin tecellisi... Türk köylüsü kan kusuyor, inliyordu. Tanzimat'ın kuvvetlendirdiği gayrimüslimler her gün biraz daha zayıf düşen milli varlığımızı dahilde hırpalıyordu. O kadar ki, dahilden saray idaresi ve Hıristiyanlar, hariçten Avrupa siyaset ve sermayesi memleketin öz evladı Müslüman veyahut Türk üreticileri kemiriyordu.

Kamu hukukunca Tanzimat, milletin aldığı değil, padişahın bahşettiği bir "millet hukuku esasiye şartnamesi" idi. Bunun hukuki neticesi şuydu ki, sarayın yetkisini millet değil, fakat milletin idaresini ve kendi vaziyetini yine padişah düzenlemiş oluyordu. Hatta kudret onda kaldıkça "lütuf ve kereminden" hediye ettiği bu hakları sultan kaldırır, milleti, kadim tabiriyle "tebaa kulları"

---

6 *Hâkimiyeti Milliye*'de "Şarl'dan" (Charles'tan) şeklinde. Doğrusu 1215 yılında Magna Carta'yı (Büyük Şart) imzalayan İngiltere Kralı John olmalı. (Y.N.)

için başka bir idare esası kabul edebilirdi. Sultanın halk üzerinde velayeti bakiydi. Millet henüz mukadderatının sahibi değildi.

Tanzimat, memleketi milli, maddi ve iktisadi cephesi itibariyle eskisinden çok fena bir hale koydu. Yalnız manen bir kazanç temin edebildi ki, o da daha sonra milletin elde ettiği meşruti idarelere zemin hazırlamış olmasıdır.

Mithat Paşa'nın 93 [1876] Kanunu Esasi'si Tanzimat'ın olgunlaşmasıydı. Burada da bu kanunun hukuki vaziyeti etrafında birkaç söz söylemek isteriz. Kanunu Esasi, memlekette meşrutiyet usulüne dayalı bir idare tesis ediyordu. Fakat bu da bir "hükümdar meşrutiyeti"ydi. Hukuki mahiyeti itibariyle esasta bu kanun Almanya'nın imparatorluk devrindeki anayasasına, Fransa'da nouveau[7] sistemine denktir. Hakikaten her üçü de hükümdarın milletine bir ihsanıydı. Kuvvet, idare, hüküm sarayda kalıyordu. Yalnız hükümdar milletini tarihi hukukunun bir kısmına ortak etmiş oluyordu. Bu kanunlar teferruatta fark gösterse bile esasta birdirler; hükümdarların tarihi hukuklarının bir kısmından milletleri lehine feragat etmiş olmalarından vücut bulmuşlardı. Hükümdarlar kendiliklerinden böyle bir hakkı -tebaa kullarına- bahşediyorlardı. Bu bir hibeydi; alınmış bir hak değildi. Meclisi dağıtmak hakkı hükümdarındı.

İcra heyetinin taçlı reisi bu kanunların hükmünce yasama heyetinden fazla yetki sahibi oluyordu.

Bizde 1908 İhtilali 93 [1876] Kanunu Esasi'sinin şu hukuki mahiyetini bozdu. Bu defa millet otuz bu kadar sene evvel Meclis'i eliyle kapatan sultanı, silahıyla Kanunu Esasi ilanına davet etti. Sultan, hakkı için silah çekmiş milletin önünde teslim oldu. Üç asırdır devam eden ihtilaller bu defa oldukça esaslı bir neticeye -halk lehine- ulaştırılıyordu. Padişah, hükümranlık ve tarihi haklarının büyük bir kısmını mecburen millete terk ediyordu. Biraz sonra toplanan ilk millet meclisinde Kanunu Esasi hukuki ruh ve manasınca büyük tadilat gördü. Meşrutiyetimiz bu şekliyle örtülü bir sözleşme altında millet meşrutiyeti oluyordu. Bu tarzdaki meşrutiyetle bu defa millet sultanın hukuk, yetki ve vazifelerini tespit ediyor, sultanı bu çizdiği esaslara uymaya davet ediyordu.

Padişah milletin iradesine uyacağına dair millet meclisi önünde yemin etti. Kanunu Esasi'miz aldığı bu son şekliyle Belçika meşrutiyet usulünün ruhuna temas ediyordu. Yani aşağı yukarı hükümdarın hukuki vaziyetini millet tayin ve tespit etmiş oluyordu. Artık Türkiyelilerle Türkiye sarayı arasında yazılmış açık bir devlet idaresi sözleşmesi vücut bulmuştu. Sarayın sözleşmenin çizdiği hukuk ve imtiyazlardan istifadesi, yine ancak o sözleşmeye riayetiyle geçerliydi. Millet ise Kanunu Esasi'yi her vakit değiştirmek hakkına sahip olmuştu. Çünkü millet bu son kanunla padişahı kendi hukukundan bir kısmına ortak

7 Nouveau (Fr.): Yeni; yenilik. (Y.N.)

ettiriyordu. Esasen memleket imamın mülkü değil, fakat orada tasarruf ve idaresi şer'an yerinde olmasına bağlıdır. Memleketin hakiki sahipleri onun üreticisi ve savunucusu olan halktır. Hükümdar milletin bir nevi memuruydu. Cihan Harbi'nin son günü milleti yorgun ve zayıf bulan Padişah, saraya eski haklarını iade kastıyla iki millet meclisini birbirini izleyen hükümet darbeleriyle dağıttı. Bu iki meclisten sonuncusu Kanunu Esasi hükmünce barış hakkında milletin iradesini söylemek üzere davet edilmiş ve toplanmıştı. Hakikaten Anadolu'nun bu maksadın temini için ısrarından dolayıdır ki, saray Millet Meclisi'ni toplantıya davet etmişti. Bu son meclisi Sultan Vahdettin vatan düşmanlarının, İngilizlerin eliyle dağıttı. Türkiye'nin, Türk milletinin vekillerini İngilizlere teslim ederek İngiliz hapishanelerine gönderdi. Padişahın milletin başında, Kanunu Esasi hükmünce ayrılma ve bölünme kabul etmeyen vatanı müdafaa etmesi mensup olduğu asil hanedanın ananesince zaruri iken, büyük hanedanının bütün bir mazisini, iftihar ve şerefle dolu bütün bir Türk tarihini ihmal ederek, vatan savunucularının katline fetva çıkarttı. İslam tarihinin hiçbir safhasında din halife eliyle bu rütbe oyuncak edilmemişti!.. Padişah tabileriyle yalnız Kanunu Esasi'yi yırtmaya değil, vatanı öldürmeye, Türkiyelileri, yedi asırlık devamlı bir emek saltanatının, bir tarihin asil ve aziz amelesi, büyük sanatkârı Türk'ü de esir kılmaya azmetmiş görünüyordu. Padişah kendisini öyle feci bir vaziyete sokuyordu ki, adeta harici düşmanların tabii müttefiki oluyordu. Hakikaten Türkiye'nin düşmanları vatan savunucularını kurşunla vururken padişah da savunucuların katli hakkında fetva çıkartıyordu. Din ve Türk tarihi bu cinayetler önünde titriyordu. Kanunu Esasi'nin ve büyük milli varlığın, milli mukaddesatın imhasına doğru yürüyen sarayın önüne dünyanın ölü zannettiği çiftçi Türk dikildi. Ruhunu tarihinden alıyordu; sanki dikilen Türk değil, Türk tarihiydi. İşte bu kuvvet bir eliyle padişahı yere çalarken, diğer eliyle de harici düşmanların yakasını tuttu. Artık 1908 Kanunu Esasi'sinin ifade ettiği devlet sözleşmesi hükümden düşmüştü. Esasen padişah bu hakkını kendi eliyle düşürmüştü. Bugün Türkiyeliler yeni devlet sözleşmesini tarihten ibret alarak istedikleri gibi yazmakta serbesttirler. Hakikaten buna hem 1908 Kanunu Esasi'sinin hukuki mahiyetince hem de siyasi hadiselerin cereyan tarzı itibariyle hak iddia edebilirler.

– 6 –

Teşkilatı Esasiye Kanunu tamamen halk idaresine esas teşkil edebilecek ilk temeli atmış bulunuyor. Bu kanunla memleketimiz tarihi sebepler altında dördüncü idare devrini açıyor. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun tatbiki suretini tespit eden kanunların yayımlanmasının ardından memlekette halk saltanatına da-

yalı bir idare kurulacaktır. Bu son milli ve üreticiler hareketinin en feyizli, en zengin semeresi olan Teşkilatı Esasiye Kanunu gelişigüzel bir kanun halinde ortaya atılmış bir eser değildir. Manasını tarihten almış, varlık sebebini geçmiş asırların karanlık göğüslerinde saklı ihtilal, mantık ve hukuk silsilesinden almıştır. Bunları geçen makalelerimizde izaha çalışmıştık. Teşkilatı Esasiye Kanunu Türkiyelilerin ve bilhassa Türk üreticilerin asırlardır süren kanlı ve devamlı ihtilallerinin mahsulüdür. Bunu çok kıskanmak icap eder. Türkiyeli halkın üç asırdır döktüğü kanın bedeli olan bu kanun, yine Türkiyeli üreticinin mutlak hâkimiyetine dayalı bir hükümet tesis etmek mecburiyetindedir. Kanunun maddelerinden böyle bir gaye takip etmekte olduğu yoruma ve açıklamaya muhtaç olmaksızın açık bir surette anlaşılmaktadır. Mesele, bu kanunu tatbikat sahasında halkın ve üreticilerin hâkimiyetini temin edebilecek bir hale getirecek olan teferruat kanunlarının yayımlanmasındadır. Bu kanunlar Teşkilatı Esasiye Kanunu'nca kabul edilmiş sistemlerin ulaşması lazım gelen neticeye göre tertip edilmeli ve bilhassa bu yöne çok dikkat olunmalıdır. Aksi takdirde Teşkilatı Esasiye Kanunu laftan ibaret bir heyula vaziyetine konulmuş olur. Halkın talepleri tatmin edilmedikçe, vaatlere, ıslahatlara, Tanzimatlara rağmen üç asırdır devam edip giden isyan ve ihtilalleri yine sürüp gidecektir. Fakat bilinmelidir ki, memlekete çok pahalıya mal olmaktadır. Halkın iktisadi ve toplumsal menfaatlerini koruyan teşkilat vücuda getirilmedikçe, bu hakiki inkılap feyizli semereleriyle halkı mesut kılmadıkça, Türkiyeli Türk üretici yine hafif düşecek, memleket her gün bir parça daha kopacak, bir parça daha kanayacaktır. Bilinmelidir ki Allah'ın esir olmak için yaratmadığı Türk üretici Türkiye toplumunun emek dünyasında efendidir. Bu, en büyük efendiliktir. O hak tanınmadıkça her fırsatta hakkını gasp edenleri vuracak ve çiğneyecektir. İhtilal durmayacaktır. Nitekim bugün silah başında bulunan üretici, ancak ve ancak bu gayenin elde edilmesi için çalışmaktadır. Türk tarihi sarayın ve padişahların eseri değildir; o, varlığının manasını Türk gücünden, Türk ırkının dehasından ve emeğinden almıştır. Dolayısıyla bu memleket sultanların bir malikânesi değil, Türkiyelilerin ve Türk üreticilerin hür nefes almak için barındıkları bir emek diyarı, onların öz vatanıdır. Buranın mutlak sahibi, en başta Türk üretici olmak üzere bütün Türkiye halkıdır. Hükümet ve devlet hakkı yalnız ve yalnız onundur. Teşkilatı Esasiye Kanunu maziye karışan yenilik ve ıslahatımızın düşüşü gibi düşemez. Çünkü memleket ve halk ikinci bir aldatılma karşısında kalamaz. Buna maddi ve manevi vaziyeti müsait değildir. Böyle bir tecrübeye kalkışanlar memleketin mukadderatında katil rolünü oynamış olurlar. Şurasını da ilave etmek isteriz ki, Türkiyeliler böyle bir hareketi her zaman tepelemeye kadirdirler. Dünyaya efendi olmak için gelen Türk üretici efendi olarak yaşayacaktır. Millet hâkimiyetine dayalı bir idare tesisine mukte-

dir olan 1908 İnkılabı Kanunu Esasi'si bir camia idaresi kuramadı. Hele üreticinin iradesini nüfuzlu kılmaktan çok uzak kaldı. Ruhen -daha sonra gelişmeye başlamakla beraber- başlangıçta Tanzimat'ın nüfuz ve tesirinde kaldı. Sözde memleketin idaresi meşrutiydi. Fakat hakikatte halk iktisadiyatının etkenleri hiç olmazsa milli iktisadiyat, devletin genel siyasetine hâkim değildi. Yalnız memleket manen kazandı. Bu Kanunu Esasi halka hakkını aramak için zemin hazırladı. Ve halk bu açılmış yoldan yürüyerek bugünkü idareye ulaştı. 1908 İnkılabı'nın bayrağı olan Kanunu Esasi'nin büyük yarası, bu memleketin üç asırdan beri devam edip gelen halk ve üretici ihtilallerinin manasıyla, bu memleketin toplumsal ve siyasi milli vaziyetiyle uygun düşememesindedir. Kanunu Esasi manasını Avrupa burjuva ihtilalinden alıyordu. Türkiye'de tatbik edilmek istenen bu kanunun tarihi Avrupa'daydı! Yani sebepleri Avrupa'daki burjuva hareketiyle, burjuvaların iktisadi ve toplumsal vaziyetleriyle izah olunabilirdi. Halbuki bizde burjuva namıyla iktisadi menfaatleri belirmiş ve toplumsal bir sınıf olarak ayrılmış halk ile soylular arasında aracı bir sınıf yoktu; soylular bile yoktu. Türkiye'de halk ve saray vardı. Sarayın tabileri ve taşra mütegallibeleri dahi halkın içinde yetişen ve yalnız saraya alet ve vasıta olan bir kudretten başka bir şey değildi. Her şey sarayın elinde ve hükmündeydi. Dolayısıyla Türkiye meşrutiyet sözleşmesi, sarayın elinden iradeyi alarak halka teslim etmek ve üreticiyi hâkim kılmak olacaktı. Olamadı. Ve her halde hareketinin manasını tarihten, fakat aşkını en fazla miktarda Büyük Kemal'in[8] ihtilal kitaplarından içen 1908 İnkılabı -ki Kemal Bey edebiyatı dahi denebilir- memlekette ancak bir sınıf idaresi esasına dayalı bir devlet kurabildi. Bu zaruriydi. Çünkü yayımlanan Kanunu Esasi'nin bağlı olduğu sistem hâlâ bugün dünyanın her yerinde olduğu gibi bir sınıf idaresini vücuda getirebilmek kabiliyetinden başka bir sıfata sahip değildir. Avrupa'da burjuvalar soyluları devirerek idareyi ellerine aldılar ve kendi haklarını kazandılar. Bu bir camia hükümeti değil, bir sınıf idaresiydi. İsviçre gibi toplumsal ve iktisadi teşkilatı geniş, anayasası başka mahiyette olan bir iki memleket müstesna olmak üzere, diğer Batı devletleri yine bu sistemi kabul etmişlerdir. Avrupa bugün bir halk hareketinin arifesinde bulunuyor. O zaman belki camia iktisadı siyasetine dönecektir. Teşkilatı Esasiye Kanunu'muzdan evvelki meşrutiyet sistemimiz sınıf idaresiyle başta padişah olmak üzere memleketimizin tanımadığı bir burjuva sınıfı tesisine doğru gidiyordu. Halkın maddi ve manevi menfaati yine perişandı. Halk hükmetmiyor, hükmediliyordu. Devletin hukuki mahiyeti "padişahlı meşrutiyet saltanatı"ydı. Memleketin ihtiyacı ise camia siyaseti, halk iktisadiyatı saltanatıydı.

8 Namık Kemal. (Y.N.)

Bugün, yeni Türkiye'nin dahili ve harici vaziyeti ve manası hakkında bir haftadan beri devam ettiğimiz incelemelerimizin sonuncusunu yazıyoruz. Osmanlı tarihinin yedi asırlık iktisadi, toplumsal, hukuki ve siyasi tahlilinden edindiğimiz kanaatle memleketimizin bugünkü idaresinin takip etmesi lazım gelen yön hakkında son sözlerimizi söylemek istiyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu yedi asırlık hayatında hiçbir gün milli devlet olamadı. Belki devletin işbaşında padişah dahil olduğu halde birçok Türkler bulundu; fakat itiraf etmek icap eder ki, işbaşında bir iki Türk'ün bulunması, hatta daima Türk bulunması, devleti milli denebilecek bir hale koyabilmek için kâfi değildi.

Milli idarenin, her şeyden evvel Türk'ün iktisadi menfaatlerinin, halkın toplumsal vaziyetinin teminiyle ve yine memleket mukadderatının Türk camiası tarafından idaresiyle vücuda getirilebileceği şüphesizdir. Osmanlı tarihi hiçbir safhasında böyle bir idarenin şahidi olmadı. Zaman oldu ki sarayda padişahtan başka Türk yoktu!.. Saray ve tabilerinin Türk olduğu sınırlı zamanlarda bile Türk camiası iktisadi manasıyla esirler gibi ve asırlarca bir sınıfın hesabına çalıştı. Bu vaziyeti, genel ayaklanmaların ardından yapılan ıslahatlar, yenilikler, meşrutiyetler -iktisadi manaca- tarihin gösterdiği üzere Türk camiasını kurtuluşa götüremedi. Türk camiası manen kazandı, fakat maddeten manevi kazancıyla kıyaslanamayacak mertebe kaybetti; hırpalandı ve ezildi. İşte bugün yeni hareket buna bir çare bulmak mecburiyetindedir. Yoksa bu yön ihmal edilerek dünya kadar iş yapılmış olsa dahi yine bir şey yapılmış olmaz. Türk camiası kanıyor, asırlardır kanıyor; bu akan kanı durdurmak lazımdır.

Ne yapmalı ki Türkiye ve Türk camiası mesut olsun, tarihin yedi asırdır naklettiği milli yara sarılabilsin?

Dünkü yazılarımızda da söylediğimiz üzere tekrar edelim ki, bu milli yaranın sebebi keşfolunmuştur. Meşhurdur, bir hastalığı keşfetmek, onu yarı tedavi etmek demektir. Osmanlı tarihi diyor ki, Türk halkı camiası mukadderatına sahip olmadığı, onun iktisadi ve toplumsal yapısı devletin siyasetine istikamet çizmediği içindir ki Türkiye çöktü. Türkiye uzun zaman şahıs idaresiydi. Son zamanlarda kabul edilen meşrutiyet sistemi gereği sınıf idaresi oldu. Dünya tarihinin tecrübeleriyle sabittir ki, esasen bunların hiçbiri camiayı mesut edememiştir. Bütün insanlık her gün vaziyet ve idaresinden şikâyetçi kalmıştır. Günümüz hukukunun manasına da muhalif düşen bu biçim idarelerde bilhassa emek daima çalınmış, o, nasibine hiçbir zaman nail olamamıştır. Esasen çağımız devletleri teşkilatında en büyük noksan emeğe layık olduğu mevkii ve hakkı temin edememesidir. Bir camiada emek, milli varlığın özüdür. Bunun layık

olduğu derecede hakkı verilmeyen bir devlette ne hakla milli idare söz konusu olabilir? Milli emeğin ve emek etkenlerinin devletin mukadderatına hâkim olmadıkları yerde soyanlar ve soyulanlar vardır, esaret vardır; milliyet ve millet hâkimiyeti yoktur. Böyle bir devletin mahiyeti hakikatte devam edip giden bir zulüm olduğu gibi, hayatı da pek az yılla sınırlıdır. Milli atasözüdür: Haramın evi olmaz. Türkiye bundan böyle ne bir şahıs ne de bir sınıf idaresi olamaz. Bu, onun bugünkü manasıyla tezat teşkil eder. Türkiye, camianın iradesiyle hareket eden, genel siyasetini yine camianın iktisadi ve toplumsal manasından alan bir devlet olarak bugün üçüncü defa olmak üzere kurulmaktadır. Memlekette camia saltanatını tesis etmekte olan Teşkilatı Esasiye Kanunu hakiki milli Türk ve Türkiyeli üreticiler devletini vücuda getirebilecektir. Yeter ki bu kanunun neticelerini fiiliyat sahasına dökebilecek teşkilat bir an evvel yapılsın.

Teşkilatı Esasiye Kanunu mahiyeti itibariyle hilafeti ve padişahlığı kaldırmış değildir. Fakat pek doğru olarak milletin ve memleketin mukadderatını tamamen padişahın elinden alarak Türkiyelileri sarayın velayetinden kurtarmıştır.

Üretimin etkeni ve camianın somut hali olan Türkiye halkı yeni idareyle mukadderatına bizzat ve fiilen adaylığını ortaya koymuş oluyor. Üreticinin -maddi ve fikri- hayatın meşru sahibi olduğu, münakaşaya tahammülü olmayan apaçık bir hakikat halini almıştır. Yeni hukukun en büyük isabeti de bu hakikati keşfederek, hakiki hayatın etkenini efendilik ve müdürlük makamına çıkarmak talebinde bulunması olmuştur. Hakikaten hayatın etkeni dururken bunun ve bunun üretiminin mukadderatını üretimle alakası olmayan herhangi fuzuli bir kuvvetin eline vermek şüphesiz bir gasptır. Geçen asırların dikkatinden uzak düşen bu vaziyet, yaşadığımız yıllarda herkesçe kabul edilen meseleler kabilinden sayılmaktadır. Camiayı bir sürüye, hükümdarı da o sürüyü gütmekle mükellef bir çobana benzeten hukuki anlayış artık bugün Afrika'nın yarı medeni insanlarına intikal etmiş bir zihniyet olarak sürünüyor. Türkiyeliler bunak ve iradesiz yahut da mecnun değildirler ki bir vasinin idaresine muhtaç olsunlar. Türkiyelilerin rüştüne deha eseri olan tarihleri, bir şehname, bir akıl, bir zekâ timsali olan bugünkü vaziyetleri şahittir. Ne hakla ve kim Türk milletinin mukadderatını gerek dahilde ve gerek hariçte bizzat ve fiilen idare hakkını inkâr etmeye kendinde hak ve yetki görebilir?

Camianın mukadderatı, milli üreticilerin umumunun menfaati iradesinden başka bir kudretin idaresine verildiği herhangi bir memlekette devletin şekli ne olursa olsun orada gasp vardır. Çünkü öyle bir idare başkasının haklarında bir nevi fazladan tasarruftur ki, hakiki manası yine gasptır. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun gayesi olan Türk camiası irade ve menfaatine dayalı devleti tesis edecek teşkilat vücuda getirilmedikçe, bilinmelidir ki, idarede değişmiş bir şey yoktur. Yine her şey eski hamam eski tastır. O zaman belki zulmün ölçüsü daha

çok artacak, Türkiye devleti büsbütün mesulsüz ve başsız kalacaktır. Memlekette yine bir macera ve bir maceracılar siyaseti yol alacak, Türk kanı boşuna akıp gitmekte devam edecektir. Bu bir dağılmadır. Müzakere edilmekte olan Nahiye İdareleri Kanunu camia siyasetini tespit ettirmekte ve şekillendirmekte olmakla beraber, bu hususta atılmış ilk adımdan başka bir şey değildir.

Yeni Türkiye dahili yenileşmesinde en başta:

1) Devletleştirme (genel işlerde; mesela maarif gibi)

2) Bütçe (üreticilerin sıkı bir kontrolü lazımdır)

3) Seçimler (iktisadi etkenlerin, bilhassa çiftçilerin temsili; fikri üreticilere birden fazla oy)

4) Lonca

teşkilatını vücuda getirmek mecburiyetindedir.

Yeni Türkiyelilerin Teşkilatı Esasiye Kanunu kazanılmış haklarıdır. Bunu, kurucu meclis olduğuna asla şüphe olmayan Büyük Millet Meclisi yazdı. O Meclis ki hukuki, tarihi sebepler altında yeni Türkiye'nin dahili ve harici siyasetinin yegâne mesulüdür. O Meclis ki milletin iradesinin temsilcisidir. İstanbul'un milletin mukadderatına bir müdahale hakkı yoktur. Meclis'in kurucu mahiyette olduğunu ayrıca yazacağız. Tarihi tahlil gösterdi ki, bugünkü hareketin etkeni Türkiye halkı ve üreticileridir. Yeni idarenin bunların iradesine dayanması pek tabiidir. Teşekkür olunur ki, bizde, düşünürler, tüccarlar, çiftçiler ve köylüler, memurlar ayrı toplumsal tabakalara mensup değillerdir. Bunlar arasında derin iktisadi farklar da yoktur. Herkes halk ve üreticidir. Yazık o gözlere ki, yedi asırlık tarihiyle rüştünü ispat eden Türkiye halkını kendi kendini idare edecek bir vaziyette görmemektedirler.

Yeni Türkiye harici siyasetinde son halk hareketinin özü gereği fetihçi değildir. Hariçten Türkiyelilerin ve Türk kavminin kültürel ve siyasi tam ve mutlak bağımsızlığının tanınmasını istiyor. Devletler hukukunun medeni milletlere kabul ettiği hukuku her millete tanıyor ve kendisi hakkında da aynı muameleyi bekliyor. Türkiye siyasi değil, fakat ilmi manasıyla her milletin iradesiyle bağımsızlığına nail olmasını arzu eder. Bunu milletler için gaye bilir. Her devlet dahili teşkilatını menfaatine uyan tarzda yapmak yetkisine sahiptir.

Aziz milletim, dama ileri!..

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Bir Tablo*

Fransız İhtilali ve Türkiye İnkılabı'ndan

Yıldızları sönmüş, ıssız bir gece içindeyim. Basık tavanlı odamın titrek ve sarı ışığı altında Rambaud'nun *Büyük Fransa İhtilali Tarihi*'ni[1] karıştırıyorum. Bütün bir dünya tarihini dinamitleyen, yakan bu yüksek abideyi, onun soylu sanatkârlarını gecelerin mutlak sükûnu arasında samimi bir vecd, bir aşkla gözden geçiriyorum.

XVI. Louis'nin teşrifatçısı Dreux-Brézé'ye Millet Meclisi'nde Fransa'nın gür sesiyle haykıran Kont Mirabeau'nun şimdi bir tarih olan ateşli, kıvılcımlı cümlesi vicdanımı titretiyor, kulaklarımda çınlıyor, duygularımı ürpertiyor... İhtilalin büyük hatibi kralın teşrifatçısına haykırıyor: "Gidiniz!.. Efendinize deyiniz ki, biz burada halkın iradesiyle toplandık!.." Dışarıda yağmur karanlık göklerden urgan gibi dökülürken, pek sert ve haşin rüzgâr ortalığı toza dumana boğuyor. Karanlıklar içinde birbirine giren ağaçlar, korkunç yıldırımlı gecelerde İngiliz şair Shakespeare'in tahayyül ettiği heyulaların, kefenli cadıların semalara bakarak acı acı haykırmasını andırıyor. Ben, ihtilal tarihinin yapraklarını çevirmeye devam ediyorum... "Konvansiyon", "Direktuvar", bunlar bir sinema filmi gibi gözlerimin önünden geçiyor.

Bir yaprak daha çevirdim.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 20 Nisan 1339 (1923), No: 1158-781.

1 Alfred Rambaud, *Histoire de la révolution française*, Hachette, Paris, 1883. (Y.N.)

Büyük Danton'un giyotine boynunu uzattığını gördüm. Kitap ellerimin arasında sıkıştı kaldı. Fakat büyük ihtilalcinin kanlı macerasını okuyorum. İhtilallerin nankör cilveleri vardır. Cumhuriyetin bu asil babasının akıbetine hayret etmedim!

Soylu ihtilalcinin son gününü nakleden hazin tabloya iki damla gözyaşı akıtarak kitabı kapadım, düşündüm. Yüzüm ellerimin içinde Türkiye'mizi düşündüm!..

İhtilal ve inkılap tarihlerinden müstesna bir zevk alırım. Kırık masamın üzerine yuvarladığım tarihi yeniden karıştırmaya, büyük ihtilali geceler içinde yaşamaya başladım. İhtilal safhaları arasında bazen mağlup oluyor gibi gördükçe sinirlendim; onu idare edenlere, ortaçağa ve mürtecilere kızdığım kadar hiddetlendim. "Çekiliniz oradan sersemler!.." diyecek kadar kendimden geçtiğim de oldu.

Fakat yine bu yabancı büyük mücahitlere gıpta etmekten kendimi alamadım. Büyük inkılabı muvaffakiyetten muvaffakiyete yürür gördükçe yerimde duramayacak bir sevinçle kıvrandım ve onu alkışladım. Fakat sonra ihtilalin ilk günlerindeki maksat ve hedefiyle Fransa'nın o günkü vaziyetini karşılaştırınca tatbikatta kısır kaldığını, prensiplerinin mukaddes sayfalardan ileri geçemediğini gördüm. Kitabı yine bir tarafa atıverdim. Gönlüm öksüz kaldı. Bütün Fransız İnkılabı bana dar bir savaş alanı halinde kaldı... Ve nihayet bir burjuvalar başarısından başka bir şeye yaramadı. Kanı oluklardan boşanırcasına akan halkın emeği burada da bir sınıfın menfaatlerini kurtarmaktan başka bir şeye yaramadı. Tarihin tanıdığı ve yazabildiği bütün ayaklanmalarda olduğu gibi!.. Fakat bu neticeler halkın değişmeyen bir talihi midir?! Bunu kendi kendime sordum ve yine düşündüm!.. Yine aziz Türkiye'mizi düşündüm! Kendi kendime sorduğum bu soruya isyanla cevap veriyorum ve haykırıyorum: Hayır! Hayır! İnkılaplarda başarısızlık, ihtilalcilerin beceriksizliği ve zihniyeti meselesidir. Önce bunu hazırlamak ve sonra işi başarmak lazımdır.

İşte halk ihtilalinin ana hattı...

Büyük Fransa İhtilali Tarihi yine elimde. Baş taraflarını okuyorum ve ihtilalin sebeplerini tahlil ediyorum ve orada öyle vaziyetlere rastlıyorum ki, bunlar bizde ihtilal için birer sebep olamaz. Çünkü bizim camiamızın bünyesinde manaları yoktur. Fakat burada yine öyle sebepler görüyorum ki, bunlar bizde oradan çok fazla bir inkılap etkeni olabilirler. İşte bir levha daha!.. Pek meşhur bir sanatkârın deha eseri. Bu tablo memleketimiz için yukarıdan beri okuyucuma naklettiklerimin hepsinden manalı ve zengindir: Fransız köylüsünün büyük inkılaptan evvelki perişan vaziyetine ağlıyor. Şimdi ihtilali ve yalnız Türkiye'yi, Türkiye ihtilalini, Türk köylüsünü düşünüyorum. Göğsümü, vicdanımı sıkan bu tabloyu gözlerimin önünden almak, fırlatmak, kitapla beraber parçalamak

ve parça parça yırtmak ve sonra çiğnemek istiyorum. Çünkü istiyorum ki, köylünün hayat tablosu saadet, refah, zenginlik, iktisadilik ifade etsin. Fakat tabloyu yırtmıyorum; elimde bir kin ve intikam levhası olarak taşımak, onun anlattığı insanın öcünü almak istiyorum. Biliyorum ki, Türk köylüsü bütün dünya tarihinin kan ve ihtiras safhalarını bu hazin tablonun manasından daha çok bedbaht olarak aştı. Fakat onu ağlayan, onu nakleden, onu resmeden, onu duyan, onun hakkını arayanlar bulunmadı. Din ondan, onun haklarından bahsetti. Fakat din tarihi ve dindarlar onu siyah ve korkunç maksatlarına vasıta kıldı. İnkılaplar onun yüksek menfaatlerini kurtarmak istedi, fakat inkılapçılar onun felaketleriyle eğlendi. Sultanlar onlara şefkatli bir baba gibi göründü. Fakat taçlarından sızan kan onun kanı, onun her gün sönen ocağından kurban verdiği yavrunun kanı oldu.

Hakanların ve zümrelerin doymayan kursaklarına dolan nimet onun sabanının emeği oldu. Köylü ezildi, yıkıldı, kırıldı, çiğnendi, kan kustu, dul kaldı, babasız kaldı, evladını tanımak gibi en tabii bir hakkından bile mahrum edildi. Bütün bu milli matem, bu milli ölüm, sarayların, zümrelerin hesabına zafer diye yazıldı!..

Tabloyu ve Türk köylüsünü ellerim saçlarımın içinde düşünüyorum. Yeni inkılabı ve onun büyük borçlarını düşünüyorum. Başında siyah çevre taşıyan Türk köylüsü ve onun büyük hanımı bana geliyor ki siyah bahtlarını başları üstünde bütün bir tarihe nakletmek istiyorlar. Türk köylüsünün mübarek kanıyla sulanan ve günden güne süratle, kuvvetle yükselen yeni Türk inkılabının ve inkılapçılarının Türk tarihine karşı ödeyecekleri borçları çoktur. Bu borçlar bugün prensip halinde olsun tespit edilmiş bulunuyor.

Fakat inkılaplar prensipten tatbikat sahasına geçmedikçe kıymetlerinin yarısını bile ifade edemezler. Bu, Fransız Büyük İhtilali'nin hâlâ kanayan bir yarasıdır. Yeni Türk İnkılabı'nın borçlarına ilişirken onu yapan köylü asırlardan beri başında taşıdığı yırtık çevre yerine sırmalı bir poşu istiyor. Analarından sorguçlu sultan olarak doğanlar için bu çok bir şey değildir. Köylüsüne sırmalı poşu taşıtan inkılaplardır ki hayatları sonsuza kadar sürer. Yeni Türkiye için bu zihniyeti, cihan ihtilal tarihlerini ve kendi tarihini düşünerek kavramak lazımdır. Bundan şüphe etmek istemiyorum.

Ankara, 19 Nisan 1339 [1923]
Mahmut Esat

Türk İhtilali'nin Düsturları*

– 1 –

20. asrı dört sene ateşe veren Dünya Harbi sonunda Osmanlı İmparatorluğu mağlup zümre arasında kaldı. Mondros Mütarekesi'ni Sevr Antlaşması[1] takip etti. İmparatorluk asırlardır süren kanlı bahtını gözleri açık kurbanlar gibi izlemeye sürükleniyordu. Bağımsızlık ve hürriyet duygularının tesirinde hayat ve beka haklarını müdafaadan başka bir günahı olmayan Türk milleti hakkında reva görülen bu korkunç facia, milletlerarası hukuk karşısında büyüklüğü yaygaralarla ilan edilen medeniyetin kahkahaları önünde işleniyordu. İnsanlık tarihinin ruhunu karanlıklarda inleten 20. asır gladyatörlüğü, insanlık hislerinin, asrımız milletlerarası hukuk anlayışlarının, İnkılabı Kebir[2] prensiplerinin ve bunların etrafındaki bir sürü velvelenin, ilkçağ zihniyetini bir noktacık bile değiştiremediğini gösterdi. Racine'lerin bile tahayyülde acz göstereceği kadar korkunç olan bu trajedi, esaret zincirlerini boyunlarında taşıyan bütün bir mazlumlar âlemine seyrettiriliyordu. İtilaf devletlerinin dört sene süren vaat ve teminatı, mukaddes Wilson prensipleri zafer günü bir tomar kâğıt halinde sepete atıldı. Siyaset ve milletlerarası münasebetlerin ikiyüzlülük ve yalanlarla morarmış yüzünden süslü ve aldatıcı maske bir kere daha düşüyordu. Bu, asrı-

* *Sada-yı Hak*, 25 Mayıs-6 Haziran 1340 (1924), No: 1343-1354. "Türk İhtilali'nin Düsturları" gazetemizde yayımlandıktan sonra kitap halinde basılacaktır. (*Sada-yı Hak*'ın notu.)

1 10 Ağustos 1336 [1920] Salı.

2 Fransız Devrimi. (Y.N.)

mız medeniyetinin iflasıydı. Tarihin taşıyamayacağı kadar ağır olan bu lekenin, hakaretin silinmesi ve cezalandırılması mutlaka lazımdı. Bu, hakkın ve Türk'ün şerefi ve namusu için de lazımdı. Türk kavminin varlığı pahasına kurulan koca bir ülke, bir vatan kıtası parça parça kopup giderken, yıkılan bir dünyanın zararlarını parça parça ödemeye götürülürken, mukadderat, saray ve sultanları da Türk'ün düşmanlarıyla birleştiriyordu. Düşman istila orduları "hilafet askerleri" sıfatıyla Türkiye'nin namusuna, vicdanına doğru ilerliyorlardı. Vatan ve milleti ve bir Türk tarihini tekmil mukaddesatıyla kurtarmak azmiyle silah çekenlerin din namına katledilmeleri için fetvalar veriliyordu. İslamiyet tarihinin seyrinde din, hilafet eliyle bu kadar sefil bir maksat uğruna vasıta kılınmamıştı. Vatanın, bağımsızlığın ve Türk tarihinin bu son gününde içinden ve dışından, her yanından vurulan Türk milleti yapayalnız kaldı. Milletin bahtında uluyan bir şahsi siyaset, saray ve zümrelerin macera siyaseti, benlik davası tarihte kanlı izleriyle silinip giderken, Türk milletine açlık, yoksulluk, esaret ve parçalanmış bir yangınlar diyarı terk ediyordu. Uzun zamanların biriktirdiği siyasi günahlar, yedi asrın ucunda millete böyle bir miras bırakarak kan ve yangın içinde söndü... İngiliz siyaseti ardında yürüyen galip İtilaf devletleri bu zaaftan istifadeyi ihmal edemezlerdi. Harbi Umumi zararlarını İmparatorluğun sırtından çıkaracaklardı. Şark Meselesi[3] Türklerin Avrupa'ya ayak bastıkları gün başlamıştı. Asırların bir türlü halli çaresini bulamadığı bu mesele Avrupa diplomasisince siyasi tarihten ancak böyle bir zamanda silinebilirdi. Göğüslerinde haç ve Hazreti İsa'nın resmini taşıyan ordulara ve krallara nasip olmayan bu kanlı ideali, Türk'ü imha etmek idealini çağdaş diplomatlar fiiliyata eriştireceklerdi. Türkiye, Üçler İtilafı hükmünce kısım kısım istila edildi. Türk tarihini, Türk milletini, hatta milletlerarası siyasi tarihi ve onun cereyanlarını kavrayamayan İtilaf diplomasisi göremedi ki mağlup olan ve parçalanan, Osmanlı İmparatorluğu ve onun müesseseleriydi. Bu teşkil, iktisadi, toplumsal, milli bakımlardan Türk milletini ifade etmemiş, onu temsil liyakatini gösterememiş bir kudretti. Bir tahakküm ve zulüm kudretiydi. Türk milleti yaşıyor ve hatta her milletten fazla hür ve bağımsız yaşamak kabiliyetinde bulunuyordu. İstila günlerinde Türklerin oturduğu vatan kıtasında istilacı düşmana ve düşmanlara sıkılan ilk kurşunlar Küçük Asya'da yılmaz bir milletin varlığını Batı diplomasisinin kulağı dibinde çınlattı. Tam haberini Batı'ya kurşunla ulaştıran Batı Türkleri, vatan denilen mukaddes bir harabe içinde ve bütün bir düşman âlemi karşısında aşılması çok güç bir vazifeyle boy ölçüşmeye koyuldular. Vücuda getirilecek eser çok müşkül, çok çetindi. Bütün tahakküm ve hurafeleriyle her şeyi yıkmak, devirmek, yeni bir devlet kurmak, yeni bir tarih yazmak lazımdı. Ve bu, yaşamak için mutlaka yapılacaktı.

3 Driault, *Şark Meselesi;* Djuvara, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yüz Taksim Projesi* [T.G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913),* Paris, 1914 -Y.N.].

Vatanını, hürriyetini, bağımsızlığını hiç kimseye, hiçbir ferde, hiçbir makama şükran borçlu bırakmamak azmiyle millet bizzat ve fiilen harekete geldi. Hadisenin kahramanı millet olacaktı. Hareketlerini, benliklerini başkalarına borçlu kalan ihtilaller halkın olamazdı. Bunlar halk için mevcudiyet ifade edemezler. Halkın eseri olmayan dünya ihtilalleri son günlerinde bütün prensipleriyle bir tutam, bir tomar kâğıt halinde kaldılar. Böyle bir akıbete düşmemek içindir ki, Türk ihtilaline halkın dehası vücut verdi. Halk kendi eliyle kendi varlığını tesis ediyordu. Pınarların çağladığı çamlı dağlardan ceylan sürüleri gibi süzülen Türk milleti, hürriyet ve bağımsızlık şarkısı söyleyen yeni Türkiye ve onun yeni tarihi için ölümlere güle güle yürüyordu.

İsviçre'nin hayat ve hürriyetini kurtaran dağlılar gibi, Türkiye'nin hürriyet ve bağımsızlığı da göklerle boy ölçüşen dağlardan, dağlılardan geliyordu; milletin kalbinden geliyordu.

Milli devlet, halk hâkimiyeti ancak böyle bir hareketin neticesi olabilirdi. Tarihin hiçbir safhasında eğilmeyen, dönmeyen ve daima yüksek duran Türk'ün başı bu badirede de yine yüksek ve vakur kaldı. Tanrı istemiş ki bütün eğilen başlar, solan tarihler içinde Türk'ün başı eğilmesin, tarihi solmasın; insanlık, vicdan, şeref ve haysiyet örneğini Türk denilen abideden alsın. İlk atılan kurşunlar Türk İhtilali'nin ilk mukaddes düsturunu ortaya koyuyordu:

Türkiye Türklerindir. Türkiye milletlerarası münasebetlerde kayıtsız ve şartsız hür ve bağımsızdır.

İstanbul'da toplanan Meclisi Mebusan ve onu takip eden Birinci Büyük Millet Meclisi milletin fiilen tecelli eden bu bükülmez iradesini Misakı Milli'yle tespit etti. Amerika bağımsızlığının Monroe prensipleri ihtilalin Türkiye için kurşunla yazdığı ilk esas oldu.

– 2 –

Misakı Milli ihtilalin ilk kıvılcımıydı. Türk İhtilali bununla mukaddes hedeflerinin en esaslılarından birisini tespit etmiş oluyordu. Türkiye en son hukuk anlayışlarına uygun olarak yeni bir devlet halinde tecelli ediyordu. Misakı Milli, Türk İhtilali için olduğu kadar milletlerarası hukuk ve onun tarihi için de Türkün eliyle yazılmış muazzam bir eserdi. Milliyet prensiplerine göre devlet teşkili insanlığa bir ideal idi. 20. asır diplomasisi bunu kavrayamamış, kavramak işine elvermemişti. Türk milleti Misak'ın bu büyük görüşünü fiiliyat sahasına koymaya azmetmiş bulunuyordu. Misakı Milli esaslarına göre, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklerin oturduğu kısımları Elviyei Selâse[4] de dahil olmak üzere yeni Türkiye'yi

4 Elviyei Selâse (üç liva): Kars, Ardahan, Artvin. (Y.N.)

teşkil ediyordu. Yeni Türkiye tam bir bağımsızlıkla Avrupa devletler hukukundan istifade eden devletler sırasına dahil oluyordu. Türk milleti böyle istiyordu. Bu, başlı başına muazzam bir işti. Türkiye'yi Avrupa devletler hukukundan istifade edebilecek bir hale getirmek Reşit Paşa'nın Tanzimat'ından, Âli Paşa'ların Islahat Fermanlarından, 1856 Paris Antlaşması'ndan beri takip edilen programın neticelenmesiyle mümkün olabilirdi. Bu da mutlaka kapitülasyonların, mezhepsel, iktisadi, adli vs. imtiyazların kaldırılmasını gerektiriyordu. Tam, kâmil ve pürüzsüz bir bağımsızlık başka türlü mümkün olamazdı; inkılap, hükümet içinde hükümet kabul edemezdi. Türkiye, Avrupa devletler hukukunca yarım medeni tanınan Doğu devletleri vaziyetinde kalamazdı. Esasen memleket başka türlü yaşamak kabiliyetini de kazanamazdı.

Bütün bir siyasi tarihimizin halledemediği bu hayati meselenin halli mutlaka lazımdı. İmparatorluğun Misakı Milli haricinde kalan ve Türk olmayan unsurları (Araplar vs.) mukadderatını diledikleri gibi tayin edeceklerdi. Mazzini gibi devletler hukuku âleminde devlet teşkilatını milliyet prensipleri esasına dayandıran sağlam düşünceli bir dâhinin hayal olan gayesi uğurlu Türk İhtilali'nin bükülmez eliyle gerçekleşecekti. İhtilal yalnız kendisi için değil, bütün bir mazlum insanlığın kurtuluşunu icap ettirecek bir esası müdafaa ediyordu. Fransa Büyük İhtilali'nin suiistimal ettiği bu prensip etrafında Türk milleti silahla harekete gelmiş bulunuyordu. Batı Anadolu'da mücadeleye fiilen geçilmiş, bir avuç milli kuvvet Aydın'da Yunanlıları bir güzel haşlamıştı. Bu, inkılabın ilk muzaffer darbesiydi; ilk parlayan başarılı yıldızıydı. Baskınlar İzmir önlerine kadar ilerliyordu. Marmara kenarlarından İskenderun sahillerine kadar her taraf ateşle yıkanıyordu. Bu anlara kadar Türk milleti kısım kısım, bucak bucak, küme küme teşkilat yapıyor, kendi kendini müdafaa ediyordu. Bu hengâmede Türk halkı hiçbir kimseden yardım görmedi. Kendi işinin başında yapayalnız çalıştı. Tarih, bu ilk hatırayı, yaşamak azim ve kararında bulunan Türk milletinden biçilmiş bir örnek gibi yabancı milletlerin hafızasına teslim edecek, onlara kara gün düsturu olarak ezberletecektir. Milletler büyük işleri daima bir rehberin işaretiyle başardılar. Her vakit bir rehberin yol göstermesiyle harekete geldiler. Fakat Türk halkının ilk ayaklanmasında rehber yalnız hürriyet aşkı oldu. En güzidelerinden en cahiline, hatta eşkıya denilen insanlarına kadar efendilik âşığı olan millet bu aşkın ilhamında silahla düşmanlara yürüdü. Hakkın ve bağımsızlığın Türk kavmi nezdinde nasıl kıymetli ve ilahi bir kavram olduğu dünya karşısında bir kere daha görüldü. Türk milleti bütün büyüklüğüyle harekete gelen canlı bir hürriyet ve demokrasi halinde zulme ve tahakkümlere karşı yürüyordu. Bütün bir Türk tarihi ayaklandı... Bu genel ayaklanmalardan sonra Erzurum Kongresi sabahı müjdeleyen çoban yıldızı gibi Doğu'da parladı. Bunu Sivas toplantısı takip etti. Milletin davasını, yine kendi arzusu, kendi iradesi dahilinde halledebilmek için

milli halk hükümeti halinde muntazam bir teşekkül lazımdı. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Ankara'da toplandı. Tasdik ettiği Teşkilatı Esasiye Kanunu yeni devletin idari ve anayasal şeklini tayin ediyordu. Bu kanun "Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. İdare usulü halkın bizzat ve fiilen mukadderatını idare etmesi esasına dayalıdır" prensibini kabul etti. İhtilal, en büyük düsturlarından birini daha ortaya koyuyordu. Harici mücadelede esaslarını ortaya koyan Türk milleti şimdi dahili mücadelenin en büyük hedefini tespit etmiş oluyordu. Yedi asırlık bir tahakküme, saray ve sultanlar ananesine son veriliyordu. Türk tarihinde yeni bir dönüm günü, Türkiye halk devleti tarihi başlıyordu. Saray ve tabileri, bir avuç asiye karşı koyamayan hükümetlerini indirip bindirmekle uğraşıyordu; hadiselerin ciddiyet ve azametinden habersiz, zevk ve sefahat içinde yüzüyordu. Beri tarafta vatan ve Türk milleti kan ve yangın tufanları içinde hayat için, şeref ve namus için ölüyor, yaşamaya doğru yürüyordu. Saray ve sultanlar, milletin büyük bir felaketi göğüslemek yolunda sarf ettiği mesaiyi hem de düşman elleriyle kundaklamakla meşgul oluyordu. Onlarla el ele çalışıyordu. Mücahit inkılapçıları asi kabul ediyor ve bunları tepelemek için düşmanları cesaretlendirmekten ve teşvikten geri kalmıyordu. Bu, vatana ve millete karşı kara ve kanlı bir hıyanet silsilesiydi. Halkın iradesiyle toplanan Millet Meclisi önünde asıl asi ve tepelenmesi vacip olan, sarayın kendisiydi. Ve bu olacaktı; saray cezasını çekecekti. Fransız Büyük İhtilali başlarında bir gün Duc de Liancourt, XVI. Louis'ye "Haşmetmeab, bu bir isyan değil, bir inkılaptır" demişti. Bizde de hadiseler bunun aynıydı. Esasen gaflet, cibilliyetleri ve hasletlerinden olan hainler bunu anlayamazdı. Fakat milletler yüksek menfaatleri hilafına yürüyen müesseseleri, tacidarları tarihte silahla devirdiler. Ve devirirler.

– 3 –

"Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. İdare usulü, milletin bizzat ve fiilen mukadderatını idare etmesi esasına dayalıdır" düsturu inkılabın yönünü göstermiş, onun ulaşması icap eden neticeleri hazırlamıştı. İlk Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun[5] bu maddesi İslam ve Türk temel hukuk anlayışlarına uyduğu kadar, asrımızın en son hukuk teorilerini de tam ve olgun bir şekilde ifade ediyordu.[6] Türk ve İslam hukukiyatı, devlet teşkilini, hükümet tesisini ancak bu esaslar dahilinde izah etmiş ve belirlemişti. İhtilalin temiz ve çok kuvvetli bir ananeyi ve asrımızı ifade eden bu esası, Türk halkını, memleketin hürriyet

5 20 Kânunusani 1337 [20 Ocak 1921].

6 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya;* İmam Maverdi, *El-Ahkâm'üs-Sultaniye;* İbni Haldun, *Mukaddime*'si; C. Zeydan, *Medeniyet-i İslamiye Tarihi;* Seyyit Bey, *Hilafetin Mahiyet-i Şer'iyyesi;* Ziya Gökalp Bey'in araştırmaları, *Küçük Mecmua* vs.

tacidarlığı makamına çıkarıyordu. Halk, işlerini bizzat ve fiilen görmeye karar veriyordu. Mukadderatını kendisi tayin edecek, kendi eliyle yazacaktı.

Yaratılışında ezeli ve yüksek bir tacidar olan Türk halkı, fertlerin fuzuli taç taşımasına artık nihayet veriyordu. Halkın hâkim ve efendi olduğu bir memlekette saltanat makamı lüzumsuz ve zorba bir müessesedir. İhtilal tarihinin tahammül edemeyeceği bir lekeydi. Her halde silinmesi lazımdı. Bu, inkılabın dönmez ve yılmaz bir kararı halinde tecelli etti.

Halkın bizzat ve fiilen mukadderatına, hâkimiyetine sahip olmadığı bir memlekette ne milliyet esasları dahilinde bir devlet ne de bir halk hükümeti kurulamaz. İhtilal bu yüksek idealinden hiçbir fedakârlık kabul etmez. Aksine hareketi mutlaka imhası lazım gelen bir irtica kabul eder.

Orada mutlaka bir tekel siyaseti, mutlaka bir tekel devleti, bir oligarşi vardır; tahakküm ve esaret vardır. Türk İhtilali işte bunu yıkacak, yedi asrı kıracaktı. Bu esası büyük bir aşk ve imanla Türk tarihini geniş bir görüşle kavrayarak tespit eden, muhaliflerini hadiselerin ve hakikatin belagatiyle susturan, Türk'ün dâhi mürşidi Büyük Gazi[7] oldu. Hükümet idaresini halkın eline vermeyi kâbus kabul edecek kadar ileri gidenler de bulundu. En iyi idarenin aydınlar hükümeti olacağı da iddia edildi. Fakat memleketin ateşli eğilimleri, halkın heyecan ve aşk içindeki hareketleri, bunların fikirlerinde ne kadar hata ettiklerini, Türk tarihi ve Türk'ü ne kadar az tanıdıklarını çok geçmeden kendilerine gösterdi ve öğretti. İlkçağda Eflatun'un, son asırda Auguste Comte'un müdafaa ettiği aydınlar diktatörlüğü[8] kitap yapraklarından dışarı çıkamayan bir tutam teori halinde kalmıştı. Tatbik kabiliyetini tarihin hiçbir safhasında gösterememiş bir felsefe safsatasıydı. Tarihte bir zorba tacidar, bir mütegallibe[9] gösterilebilir mi ki kendisini dünyanın, hatta dünyaların en aydını olarak takdim etmemiş olsun?.. Neron gibi bir zalim bile kendisini kâinatın dâhisi olarak görmüş ve bilmişti.

Tarihin meşhur zorbaları, elleri satırlı zalimleri, milletleri münevverlik namına, dindarlık adına idare ettiler. Bizde aydınlar hükümetinin ölçütü ne olacaktı? Bunu, bunları kim tayin edecek ve ayıracaktı? Herkes kendi kendisine mi gelin güvey olacak, yoksa şeyhin kerameti kendinden mi menkul bulunacaktı?!.. Bir sürü soru ki bunların içinden anayasa hukuku tarihi bile çıkamadı ve bunları milletler ve memleketler için manasız ve tehlikeli tezler arasında bıraktı ve mimledi. Düşünülmemişti ki halk hükümeti, hakiki aydınların ve liyakat sahiplerinin işbaşına gelmeleri için bir engel değil, en çağdaş bir vasıta, bir yoldu. Bütün ananelerinde memleketine ve mukadderatına sahip olan Türk halkı bundan başka bir devlet şekliyle idare olunamaz. Türk İhtilali asrımız huzuruna

7 Türk Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri.
8 Alfred Fouillée, *Felsefe Tarihi.*
9 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

bundan başka bir çehreyle çıkamazdı. Milletin iradesiyle işbaşına gelmeyenler, ne olursa olsunlar, bir zorbalar idaresinden başka bir şey tesis edemezler. İhtilal bunda da başarılı oldu. Türk'ün en büyük inkılapçısı "Türk köylüsü memleketin efendisidir" hitabesinde ihtilalin bu en vakur ve şerefli düsturunu izah etti ve taçlandırdı.[10] Bunun fiiliyatta tecellisini inkılap bekliyor ve bekleyecektir.

– 4 –

İnkılap, milliyet esaslarına ve halk hâkimiyetine dayalı yeni bir idare tesisini esas olarak kabul etti ve bunu Türk'ün demir eliyle yazdı. Bu çok mühim umdenin noksan kalan ve fakat tam ve olgun bir mana ifade edebilmesi için tamamlanması mutlaka icap eden bir noktasının gözden uzak bırakılmaması lazımdır. Bu da halihazır seçim usullerinin ihtilalin kapsamı ve manası dahilinde yeni bir şekil almasıdır; millete doğru gitmesidir. Esasen bu husus söz konusu olmuş, fakat katileşememişti. Bugünkü halk hâkimiyeti düsturu ile dünkü 93 [1876] ve Meşrutiyet sistemleri arasında geniş ve derin farklar, zihniyet uyuşmazlıkları vardır. Bunda şüphe yok. Şu kadar ki, seçim usullerimiz esaslı bir dönüşüme, bir düzeltmeye ve değişikliğe mazhar olmazsa, son ihtilalin "hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir" esası tatbikatta eskilere nispetle göz ve kanaat doldurabilecek bir üstünlük gösteremez. Hakikatte millet idaresinin tecellisinde bugünün dünden ayrılığı yoktur; olamaz da. Çünkü bugünün seçim mekanizması dünün aynıdır. Şüphe yok ki, sınırsız bir milli hâkimiyet tıpkı ufuksuz bir hürriyet gibi söz konusu olamaz.

Bunun sınırlarını toplumların yüksek menfaatleri çizer. Biraz fazla ihtiyarlamış, fazlaca yıpranmış, modası geçmiş olmakla beraber, denilebilir ki, Jean-Jacques Rousseau'nun düşündüğü gibi, bu sınırlar, yine hürriyetin, milli hâkimiyetin takviyesi ve sağlamlaştırılması gibi maksatlardan ilham alır.[11] Fakat böyle bir düşünce hiçbir vakit millet hâkimiyetinin, millet idaresinin, mümkün olduğu kadar, yine millete en kısa, en yakın bir yoldan tecellisine mâni teşkil etmez. Biliyoruz ki, 93 [1876] Kanunu Esasi'si iki dereceli ve vergili bir seçimi, anayasa hukuku tarihinin en ilkel bir seçim usulünü kabul etmişti. 324 [1908] Meşrutiyeti vergiyi kaldırdı. Fakat aynı usulü yerinde bıraktı. Yeni inkılap -ufacık bir değişiklik müstesna- bundan ileri gidemedi. Fark 200 erkek nüfusa bir müntehibi sani[12] kabul etmek gibi pek de ehemmiyetli olmayan bir

10 Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, 3. toplantı senesi, 1 Mart 1338 [1922] nutku. [Nutkun tamamı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.12, Kaynak Yayınları, İstanbul, Aralık 2003, s.276-294, söz konusu sözler için bkz. s.279. -Y.N.]

11 Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*.

12 Müntehibi sani: İki dereceli seçimde ikinci seçmen; birinci seçmenler tarafından seçilen; milletvekillerini seçecek olanlar. (Y.N.)

tadilcilikten ibarettir. Eskiden beş yüz nüfusa bir müntehibi sani isabet ediyordu. Seçimleri bir dereceli olarak kabul etmek son inkılabımızın şiarı gereğidir. İnkılap nasıl vücut buldu? Bunu kimler vücuda getirdi? Bu yolda hangi kitle kanını döktü? En çok hangi zümrenin emeği geçti? Bunları düşünmek, ihtilalin esaslarını nazarı itibara alarak bir dereceli seçimleri kabul etmek lazım ve zaruridir. Muazzam ihtilali yapan halk için bu bir ganimet hakkıdır.

Halk ancak bu suretledir ki kendi için çalışmış olduğuna, bir zümre menfaatine kan dökmediğine kani olabilir. İnkılaba gösterilecek en kuvvetli teminat budur. Aksi halde eskiye nazaran esaslar biraz değişmiş olmakla beraber, hakikatte değişmiş bir şey yoktur denilebilir. Millet, tarihi facialarına eğlenceli bir komedya gibi tekerrürüne müsamaha edemez. İlk Kanunu Esasi'nin yayımlanmasından bugüne kadar yarım asır geçmiş olmakla beraber, yalnız fakat yalnız seçimler sahasında hâlâ 93 [1876] İnkılabı'nı geçemedik.

Biz bu konuda ileri sürülebilecek olumsuz fikirleri şimdiden nazarı itibara almış bulunuyoruz. Diyorlar ki: "Halkın seviyesi henüz bir dereceli seçimleri kavrayabilecek bir çağda değildir. Dolayısıyla bu, memleket hesabına zarar getirir..." Unutmamak lazımdır ki, halkı daima aşağı bir seviyede görenler, milletler üzerinde tahakküm ve ceberut saltanatı sürmek sevdasında bulunan zorbalar oldu. Bunlar istibdatlarını yaşatmak, entrikalarını çevirebilmek için böyle bir yol tuttular. Bu yol işi uzattı. Fakat çıkmadı. Ve zorbalar aşağı seviyede gördükleri cemaatin ayaklanmaları, ateşli darbeleri altında eridiler. Milletler haklarını aldılar. Bu tehlikeli görüştür ki Abdülhamit'in otuz bu kadar senelik istibdadının en mühim dayanaklarından olmuştu. Milletler bugün büyüklüklere layıktırlar. Yeter ki onları idare edenler bu hakikati idrak etmiş olsunlar ve milletlerin yükseliş ve uyanışından şahsi zararlar endişesine düşmesinler. Bilhassa milletin irade ve hâkimiyetine dayanarak memleketlerin mukadderatını idareye yalnız ve yalnız vekil ve memur olanların böyle bir iddiada bulunmaları abes olduğu kadar mantıksız ve manasızdır da...

En çağdaş bir ihtilali bütün incelikleriyle neticelendiren ve cumhuriyeti yerleştiren Türk milleti hakkında böyle bir iddianın hiçbir kıymet ifade etmeyeceğinde şüphe yoktur. Meselenin en çetin cephesini halle liyakat gösteren bir milletin, inkılabı hazmeden ve onu başaran bir camianın zorlukça ikinci derecede kalan bir kısımda iktidar sahibi görülmemesi çok tuhaf bir şey olur. Bilhassa müntehibi saniyi seçmeye muktedir sayılanlar neden doğrudan doğruya mebus seçimine layık görülmesinler? Unutmamak lazımdır ki, Batılılar bir dereceli seçim usulünü kabul ederken böyle bir vehme düşmediler ve bundan zarar da görmediler.

Bunlar o hakikatlerdir ki "ata binmeyen binici olamaz", "denize girmeden yüzmek öğrenilmez" atasözlerinin bildirdiği kadar basittir. Bir şeye layık ola-

bilmek için onu almak, yapmak lazımdır. Her halde biz Türk halkının layık olamayacağı büyüklükleri bilmiyoruz. Türk siyasi tarihi bizde halk hükümetinin yine milletin en sıkı bir kontrolüyle kurulabileceğini gösteriyor. Tarihimizin bu çok kuvvetli düsturunu inkılap ihmal edemez. Türkiye macera siyasetinden, zümreler idaresinden bu yolu takiben kurtulmaya doğru yürüdü ve yürümelidir. Bir dereceli seçim halk ihtilalinin yüksek menfaatleri hesabına süratle varılması lazım gelen hedeflerin en parlaklarından, en esaslılarından birisidir.

– 5 –

Bize göre devlet ve hükümet hukuki bir zaruret değildir. Salt hukuk bunu ifade edemez. Devlet, tarihi bir hadisedir.[13] Tarihi zaruretlerin doğurduğu devlet, Amerika anayasa hukuku mütehassıslarının izahatına iştirakle diyebiliriz ki, insanlık için lazım bir fenalıktır. Asrımız hukukiyatının hedeflediği gaye, bu lazım fenalığın mümkün olduğu kadar hukuk çerçeveleri içine alınmasıdır. Bu çözüm tarzı teşekkül ve vaziyeti itibariyle onun pek müsait bulunduğu tahakküm ve ceberut eğilimlerine kuvvetli bir engel teşkil edebilir. Bu gayeye ulaşabilmek için anayasa hukuku cereyanları devletin dizginlerini halkın eline vermeye doğru yol alıyor; halk ve devlet kavramlarını birbiriyle birleştirmeye karar vermiş bulunuyor. Hukukşinasların her gün keşfettikleri yeni bir temsil usulüyle varmak istedikleri, devleti, halk hâkimiyetinin, millet menfaatlerinin bir icra vasıtası haline koymaktır; yine milletin eliyle bunları temsil edebilecek bir vaziyete sokmaktır. Şüphe yok ki cumhuriyet, bu hedefe diğer devlet ve hükümet şekillerinden fazla isabet eden bir müessesedir. Fakat meselenin düğümü, milleti temsil mekanizmalarında, mahalli hükümet, mahalli idare teşkilatında, merkezi hükümetin teşekkül ve bunun denetimi şekillerindedir. Avrupa [...][14] mütehassıslarınca neticelendirilmeye doğru en ziyade çalışılan, işte bu noktadır. İlim, devlet ve millet meselesini halledecek, tarihi mümkün olduğu kadar bir sınıflar mücadelesi halinden kurtaracak olan çözüm yollarını buralarda bulabilecektir. Bu ince noktalar ihtilalin keskin ve geniş bakışlı gözlerinden uzak kalmadı. Birinci Teşkilatı Esasiye'nin[15] müzakeresi esnasında bunlar nazarı itibara alındı. Kanunu Esasi Encümeni'nde, Meclis celselerinde uzun müzakerelere ve hatta gürültülere sebep olduğu halde bir neticeye bağlanamadı. Bununla beraber, inkılap bu bahiste söylenmesi lazım gelen sözlerin hepsini söyledi. Ve geleceğe bir öncelik hakkıyla yürüdü. Bize göre bir

13 Jean-Jacques Rousseau bu fikre muhaliftir. O, devleti kendisince farz olunan bir toplum sözleşmesine dayandırıyor. Bizce ilmi kıymeti yoktur.

14 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

15 İlk Teşkilatı Esasiye, 1337.

memleketi en doğru temsil, onun iktisadiyatında etken olan muhtelif meslek mensuplarının, iktisat zümrelerinin devletin en yüksek makinesinin başında bulunmalarıyla ifade olunabilir.[16] Bu fikir Birinci Millet Meclisi'nde 1337 [1921] senesinde şiddetle müdafaa olundu[17] ve kanunda bir madde halinde kabulü teklif edildi; fakat kazanamadı. Şurası da kayda layıktır ki, teklif ancak beş-on oy eksiğiyledir ki davayı kaybetti. Asrımız demokrasi prensipleri, anlayışları değişinceye, esaslı tadilat görünceye kadar bu teklif belki hususi bir madde halinde anayasalarda yer tutamaz. Şu var ki, memleketi ve milleti temsil zarureti anayasa hukukunun gayesi ve idealidir. Çağdaş devlet teşkilatının ve bunun bütün hareketlerinin maksadı ve hedefi budur. Her fikre, her emele tercihen halli icap eden budur. Devlet, gerekliliğini başka türlü izah edemez. Şüphe yok ki, asrımız hükümet anlayışları, ihtilalin mana ve eğilimleri, her şeyden evvel milleti ve memleketi en ziyade temsil eden idare şeklinin ortaya konulması ve kabulüdür. Türk İhtilali'nde en güzel devlet, en manalı, en dürüst hükümet, milleti ve onun idare ve hâkimiyetini en çok gösterebilenidir. Bizce hayat ve harekette ruhiyat, maneviyat cereyanlarının mühim tesirleri inkâr olunamamakla beraber, bir memleket, bir camia, herhangi bir milliyet hakkında en başta iktisadiyatıyla hükme varabiliriz. Bu derece kadir bir mevcudiyetin varlığıyla orantılı bir surette vatanın mukadderatında söz sahibi olamamasına veya yarım yamalak oya sahip bulunmasına gözlerimizi yummak elimizden gelmez. Hele özel idare teşkilatında bunu hiçbir vakit hoş göremeyiz. Bu bir idealdir ki, kanunlarda yer buluncaya kadar milletler vücuda getirecekleri teşkilat ile seçimlerde maksatlarını elde edeceklerdir. Medeni Avrupa milletlerinin en son müracaat zaruretinde kaldıkları tedbir şimdilik buraya varmış bulunuyor. Batı'nın en namlı anayasa hukuku yazarlarından Bordeaux Üniversitesi Profesörü Léon Duguit de aynı fikri derin bir görüş ve yüksek bir belagat ve hararetle müdafaa etmektedir.[18] Türkiye'nin maddi ve manevi mukadderatında en büyük etken olan, şüphe yok ki çiftçileridir. Bunların Millet Meclisi'nde varlıklarıyla orantılı bir surette temsilidir ki halk hükümetini ve ihtilalin uğurlu semerelerini fiiliyatta tecelli ettirebilir. Nazarımızda Türkiye'nin manası iktisat zümreleriyle, iktisadiyatıyla izah olunabilir. Başta çiftçiler ve bunların menfaatleri vatanın mukadderatında hâkim olmadıkça, inkılap daima yarım kalır; inkılabın en yüksek bir hediyesi olan halk cumhuriyeti kuvvetli esaslara dayanamaz; milli devlet tatlı bir hülya olmaktan ileri geçemez. Buna bir vaziyet vermek inkılap için hayati bir zarurettir. Milletin felaket tecrübeleriyle yüklü olan tarihi böyle söylüyor.

---

16 1339 [1923] senesinde Türkiye İktisat Kongresi'nin tertibinde bu görüş tecrübe edilmiştir.

17 Birinci Büyük Millet Meclisi 337 [1921] senesi müzakere zabıtları, aynı senenin *Yeni Gün* nüshaları.

18 L. Duguit, ***Hukuku Esasiye [Traité de droit constitutionnel]***, Fransızca.

Devletin siyasi istikametini Türk çiftçileri, Türk çiftçilerinin yüksek menfaatleri göstermelidir. O gün milli devlet, Türkiye halk hükümeti kurulur. Yedi asırlık bir macera tarihinin yaprakları tam ve olgun manasıyla tasfiye edilmiş olur. Bunlar, inkılabın kendi manası etrafında henüz noksan kalan parçalarıdır.

– 6 –

Türkiye iktisat zümreleri, memleketteki kıymetleri, manaları devletin genel hayatındaki faaliyetleriyle orantılı bir surette Millet Meclisi'nde mutlaka temsil edilmelidir. O zaman meclis rahlelerinde vatanı tam ve maddi manasıyla izlemek mümkün olur. Meclis kürsüsünde yükselen seda, Türkiye'nin kalbinden kopup gelen bir ses gibi etrafa dökülür. Biliyoruz ki, meclislerden maksat ve gaye milletleri ve memleketleri mümkün olduğu kadar ifade etmek, onları temsil eylemektir. Vatan, millet, memleket, bunlar birer soyut kavram olarak kabul edilemez. Bütün bu isimler bize bir hareket, bir faaliyet, bir mevcudiyet ifade eder ve bunları yapan unsurları hatırlatır. Kim iddia edebilir ki memleketin genel hayatında etken olan, onu yaratan etkenler, iktisat zümreleri mecliste kifayet derecesinde bir mevcudiyet göstermedikçe, herhangi bir memleket ve bilhassa Türkiye ve onun yüksek menfaatleri temsil edilmektedir?!.. İşte asrımız anayasa hukukunun ve Türk İnkılabı'nın halletmek mecburiyetinde bulunduğu en esaslı mesele... Hukukiyatın bu pek mühim işi mümkün mertebe memnun edebilmek için şimdilik bulabildiği ve tavsiye ettiği iki çare vardır:

1. İktisat zümrelerinin kuvvetli teşkilat vücuda getirmeleri; kooperatifler, sendikalar, cemiyetler vs.

2. İşbaşında bulunan siyasi fırkaların iktisat unsurlarına mecliste az çok bir yer ayırmalarıdır.

Şüphe var mıdır ki Türk İnkılabı, Türk bağımsızlığı bütün varlığını iktisat zümrelerinin mal ve kan fedakârlığına borçludur? O halde bunları nasıl ihmal edebilir? İhmal ederse kendisini nasıl izah eder? Manası ne olur? Bunlar bir sürü sorulardır ki cevabı ancak iktisat unsurlarının işbaşında söz sahibi olmalarıyla verilebilir. İnkılap erkânını etrafında toplayan Halk Fırkası umarız ki halkçılığın bu lüzum ve zaruretini takip edecek seçimleri de ihmal etmez; inkılabı ve kendisini henüz eksik kalan bir kudretten, vatanın en büyük bir kuvvetinden uzaklaştırmaz. Aksi halde yapılan çok büyük işler noksandır, zayıftır. Fırka'ya bu çözüm tarzını tavsiye etmekle beraber, iktisadiyat âlimlerinden Labriola ile hemfikir olarak diyeceğiz ki, Türkiye iktisat zümrelerine bilhassa teşkilat lazımdır. Teşkilat mesai erbabının elinde o köprüdür ki geçit vermeyen uçurumları bununla aşabilirler.

Charles Gide'in dediği gibi, teşkilat, hayatın, faaliyetin yarısıdır.[19] Türkiye, milli devirlerini, halk cumhuriyeti asrını ve asırlarını iktisat zümrelerinin hâkimiyeti günlerinde yaşayabilir.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk Teşkilatı Esasiye'yi iki kere cereyan eden pek şiddetli müzakerelerden sonra katiyen tespit etmiş bulunuyordu.[20] Yeni halk devleti en mühim esaslarıyla kuruluyordu. Artık yedi asır, saraylarıyla, sultanlarıyla, bütün hurafeleri ve yanlış ananeleriyle yıkılıyordu. Muntazam bir devlet makinesi kuruldu. Büyük Gazi'nin idaresi altında şuurlu bir hükümet işbaşında çalışmaya başladı. Sıra Misakı Milli'nin gerçekleştirilmesine gelmişti. Her tarafta hummalı bir faaliyet görülüyordu. Türk milliyetperverleri, bu kadar var edici bir kudret ve fedakârlıkla, bütün mahrumiyetler içinde büyük davayı başarmaya yürüyorlardı. Ruslarla, Kafkas hükümetleriyle yapılan dostluk antlaşmaları yeni devletin harici siyasetini taçlandırdı; onu manen ve maddeten takviye ediyordu. Misakı Milli meramını ilk hamlede Doğu'da infaz etti. Karabekir Kâzım Paşa'nın kumandasındaki Türkiye Büyük Millet Meclisi orduları Büyük Ermenistan planını tatbike geçen Ermenileri yıldırım hücumlarıyla çiğnedi. Bir avuç Türk askeri 15 gün içinde Kars kaleleri önünde göründü. Bu tarihi mevki birkaç saat içinde düşürüldükten sonra ordumuz Erivan üzerine yöneldi. Ermeniler bir daha bellerini doğrultamayacak bir halde tepelendiler ve Gümrü Antlaşması'nı imzaladılar (1336 / 1920). Siyasi zaruretlerin zorlamasıyla Batum Türk menfaatleri için imtiyazlı bir liman halinde kabul edilerek Gürcistan'da kaldı.

Misakı Milli'nin Doğu sınırları, Türkün 93'ten [1877-1878] beri ayrı kaldığı mamureler anavatana katıldı. Batı sınırlarında Yunanlılar ve onların ardında İtilaf devletleri ve bütün bir Avrupa bekliyordu. Doğu'da doğan zafer güneşinin er geç bu karanlıkları da yırtacağında şüphe yoktu. Esasen başka türlü düşünmek mümkün değildi. Birinci İnönü zaferini Londra Konferansı takip etti. Tokat Mebusu Bekir Sami Bey'in riyasetinde Londra'ya gönderilen heyet milli emellerimizi tatmin edemeyen tekliflerle Ankara'ya döndü. Ve bunlar Millet Meclisi'nce reddolundu. İkinci İnönü muzafferiyetini Altıntaş mağlubiyeti takip ettiği zaman bağımsızlık ve inkılap orduları Sakarya önlerine kadar çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Top sesleri Ankara'dan işitiliyordu. İtilaf devletlerinin ve bilhassa İngilizlerin himaye ettikleri düşman orduları vatanın her bucağını yangın ve kan içinde yoğuruyorlardı. Bu kara ve kızıl günlerde her yanından yangın dalgaları içinde kalan Türkiye, tarihin en büyük bir Türkiye'si

---

19 Charles Gide, *Müessesat-ı İçtimaiye [Les Institutions de progrès social]*, Fransızca.

20 337 [1921] ve 38 [1922] Meclis zabıtları; eski Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey, eski Mersin Mebusu Miralay Selahattin Bey ve bir kısım arkadaşları Teşkilatı Esasiye'nin aleyhinde bulunuyorlardı. 93 [1876] Kanunu Esasi'sinin yerinde bırakılmasını istiyorlardı. Milli hâkimiyete büyük bir darbe teşkil edebilecek bir mahiyette olan bu ısrar, başlarında Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri bulunan ezici bir çoğunlukla imha olundu.

idi. Belki -belki değil muhakkak- bütün bir tarihin en büyük hengâmelerinde bu kadar yükselememişti. Medeniyet eliyle hakkı ve fazileti çiğneyen istilalara karşı bütün yoksulluklar içinde metin kaldı. Alnını bir çelik sağlamlığıyla daima yükseklerde tuttu. Hakk'a baktı ve yalnız ona taptı. Saray en korkunç entrikalarıyla memleketi teslime sürüklüyordu. Türk köylüsü kadın erkek, çocuk ihtiyar ilahi bir faaliyetle işe koyuldu.

Sakarya kıyılarına cephane, erzak, silah taşıyan binlerce kağnı gıcırtıları ve bunları yalınayak başı açık çeken Türk kadınları ve kim bilir belki açlıktan ağlayan ve analarını takiben koşan yavrucakların feryadı, zulümlere karşı isyan eden bir hakkı, hak halinde inleyen ve fakat zaferlere doğru fütursuz yürüyen, her vakitten büyük Türkiye'yi gösteriyordu. Nihayet düşman hakkın huzurunda mağlup oldu. Fransızlarla yapılan Ankara Anlaşması güney sınırlarını Fransızlarda bir Türk Alsas-Loren'i bırakarak kurtardı. Bu, Misakı Milli'den en acı bir fedakârlık oldu. Bugün kan içinde çırpınan bu yerleri inkılap ve Türk unutamaz. Aziz Türkiye elini bir kere daha barışa uzattı, reddolundu. Eski Başvekil Fethi Bey Londra'dan dönerken Türk bağımsızlık orduları Afyon cephesini yarmış, İzmir'e, vatanın bütünüyle kurtarılmasına doğru yol almaya başlamış bulunuyordu. Türk Başkumandanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir!.." hitabı taarruzdan 14 gün sonra infaz edilmiş bulunuyordu. Vatan kurtulmuştu. Misakı Milli sınırları ihtilalin bükülmeyen çelik bileğiyle gerçekleşmişti. Bu eser, Türk milletinin büyük evladı Büyük Gazi'nin deha ve mucizesi ifadesi oldu. Türk milleti, yenilmeyen, ölmeyen, yenilmesi ve ölmesi mümkün olmayan bir millettir. Yeter ki idaresinin başında onu anlayanlar, onun kabiliyetiyle orantılı yüksek adamlar bulunsun. Milletin böyle adamları vardır. Zaferi Mudanya Konferansı takip etti. Batı'nın bir vatansız insan gibi sürmek, koşturmak istediği Türk'e şimdi Kars burçlarından Meriç önlerine kadar uzanan topraklar, tarihler, destanlar yazan aziz bir ülke, soylu ve vakur bir vatan oluyordu.

Lozan Konferansı bu esasları ve asırlarla süren mücadelelerin silemediği kapitülasyonları, imtiyazları yırttı. Avrupa, devletler hukuku kavramına sığabilecek bir çapta kayıtsız ve şartsız hür ve bağımsız Türkiye'yi tanıdı. Misakı Milli'nin bu en mühim kısmı da böylelikle gerçekleşmiş oldu. Şark Meselesi'nin cenaze merasimine hazırlananlar, emellerinin gömüldüğünü gördüler.

– 7 –

İlk Teşkilatı Esasiye, milli hâkimiyeti kayıtsız ve şartsız millete intikal ettirmiş, milletin yeni hukuki vaziyetini tespit ve tayin etmiş bulunuyordu. Misakı Milli fiiliyatta tecelli etmiş, inkılap yeni ve büyük bir eseri başarmıştı. İhtilalin hücumları, Türkiye Halk Devleti'ni muntazam bir siyasi müessese haline getirmişti.

Dünkü ideal artık elle tutulur, gözle görülür bir hakikat olmuştu. 1 Teşrinisani 338 [1 Kasım 1922] tarihli kanun, tarihin belirsiz ve biraz karanlık bir noktasını daha aydınlattı. Saltanat makamı açık olarak kaldırıldı. Şüphe yok ki millete ve memlekete ihanet eden bir kudreti inkılap affedemezdi. Ona layık olduğu cezayı verecekti ve verdi. Bu kanun yedi asırlık şahıslar saltanatını tarihe gömdü. Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun mühim bir hesabı da böylelikle tasfiye edilmiş oldu.

Teşkilatı Esasiye'nin mutlaka hallini istediği ve hatta evvelden hallettiği bu mesele de ayrı bir kanunla artık tarihe intikal etmiş oluyordu. Millet hâkimiyetinin hariçte ve dahilde açık bir mana ifade edebilmesi için bu mutlaka lazımdı. İhmal edilmedi. Şimdi harice ve dahile karşı tek bir muhatap, memleketin mukadderatıyla alakadar tek bir merci kalıyordu: Türkiye Halk Hükümeti. Saray ve saltanat milletin iradesiyle yok edilmiş, hatta tarihte çizdiği son izler de silinmişti. Türkiye, tamamen bir cumhuriyet, fakat ihtilalin icadı olan yeni hukuk esaslarıyla Batı cumhuriyetlerinden daha çok manalı, çok ince ve kapsamlı bir halk cumhuriyeti vaziyetine gelmişti. Halde ve tarihte, halkın irade ve hâkimiyetine dayalı bu rütbe bir teşekkül izah ve ifade edilmemiştir denebilir. Bunu hukuk tarihleri Türk İhtilali'nin deha eseri olarak yâd edeceklerdir. 339 [1923] tarihinde ilan olunan Cumhuriyet, inkılabın, esaslarını ortaya koymuş olduğu yeni bir müessesenin adını vermiş olmaktan fazla bir kıymet ve ehemmiyete sahip değildir. İhtilal bu kadar emek sarf ettikten, bu kadar muvaffakiyetleri başardıktan sonra Türkiye'de başka bir idare tesisi günah olurdu. Bu, inkılap içinde inkılap ile işlenmiş bir gericilik olurdu. Türkiye 20. asır önünde hayat kabiliyetini başka türlü ifade edemezdi. 20. asra halk hâkimiyetinden başka bir çehreyle çıkamazdı. Türk İhtilali'nin cumhuriyetten anladığı mana, halkın pürüzsüz ve kayıtsız ve şartsız hâkimiyeti ve bunun en kısa yollardan tecellisidir. Bu esas geriye doğru hiçbir şekilde farklı yorumlanamaz. Bu prensip zararına yapılacak herhangi bir tadilat, gericiliktir; mutlaka imhası lazım gelen bir darbedir. Tadilat ancak ileriye doğru yapılabilir. İhtilal, saltanatı ve hilafet makamını bunun için devirdi.

Türkiye dört sene bu ideal için yandı ve kanadı. İhtilalin esasları, takip edilecek yolu açık bir surette göstermiştir; şüphe ve tereddütleri izale etmiştir; milleti safsata dinleyebilecek bir halden çoktan kurtarmıştır. İhtilalin düsturları her şeyin, her kudretin üstünde duran mukaddesattır. Bunlar her şeyden büyüktür. Türkiye için hayat, Türk'ün ve Türk köylüsünün varlığı pahasına vücut bulan esaslardadır.

Yeni ve çok kuvvetli esasları ifade eden inkılabın zaman zaman maruz kaldığı eleştiriler arasında pek çok dinlediğimiz bir noktaya şuracıkta ilişmek isteriz. Dediler ve belki hâlâ diyorlar ki: "İlk Teşkilatı Esasiye, kısmen de yeni Teşkilatı Esasiye asrımız milletlerinden hiçbirisinin düsturlarına benzemiyor." Bunu, ihti-

lal hesabına bir noksan değil, bir şeref olarak kabul etmek lazımdır. Esasen hiçbir milletin anayasası diğerinin aynı değildir. Çok basit bir noktacığı hatırlatmak isteriz ki, milletlerin inkılapları aynı sebep ve zaruretler altında cereyan etmez.

Muhtelif sebeplere, zaruretlere göre yürüyen inkılaplar, şüphe yok ki, aynı mahiyette tecelli edemezler. Gerçi halk ihtilallerinin hedefleri birdir; halk hâkimiyetidir. Bu, her memleketin ve her milletin tarihine, tarihinin ve bugününün vaziyetine, ruhiyatına göre cihazlarla takviye olunarak manasını ifade edebilir. Ortada bir inkılap, yılmaz ve kararları çok kati muazzam bir inkılap vardır. Manası tahakküm ve tasallut olan kan dökücü bir eskilik yıkılmış, yeni Türkiye vücut bulmuştur. Böyle bir eserin herhangi bir milletin esasları kopya edilerek bekasına imkân var mıdır? Bunun kendine mahsus bir vaziyeti, bir anlamı yok mudur? Türk kendisine has bir şey yapmak kabiliyetinden mahrum mudur? Hangi millet, hangi kavim uluorta taklitçilikle bir inkılabı başarabilmiştir?

Tanzimat'tan beri kopya usulünü takip eden hangi yenileşme, hangi ıslahat hareketi başarılı olmuştur?!.. Asrımız anayasa hukuku ve asrımızın medeni milletleri ve bunların inkılapları halk hâkimiyetini hedefledi ve hedefliyor. İşte bizim benzemek mecburiyetinde bulunduğumuz, bu noktadır, bu esastır. Burada zaten beraberiz. Fakat hedefe ulaşmak için takip edilecek şeylerin değişmesi hatta bir zarurettir. Başka türlü olamaz. Türk İhtilali'nin kabul ettiği prensipler ise maksada varabilmek için en yeni, en kısa yollardır. Bizde mükemmeliyeti iddia olunan Avrupa anayasaları yine kendi yetkili adamlarının ifadesine göre milli hâkimiyeti temsil edebilmek kudretini her gün biraz daha kaybetmiş bulunuyor. Eski Amerika Reisicumhuru müteveffa Wilson *Devlet* eserinde bunu itiraf etmektedir.

Batı anayasa hukukunun ihtiyarlamış ve yıpranmış olduğunda hukuk âlimleri müttefiktirler. Milletler Fransız Büyük İnkılabı'nın anladığı hürriyet ve hâkimiyet kavramlarından, idare usullerinden yorgun düşmüş ve bezmişlerdir. Gitgide hukuk safsatası haline gelmekte olan bu esaslar yavaş yavaş yerini daha manalı prensiplere terk etmektedir. Türk İhtilali düsturlarının kıymetini bununla ölçmeye kalkışmak, Türkiye'de yapılan son hareketi anlamamak demektir.

– 8 –

1340 [1924] senesi Şubat'ında inkılabın reisi Gazi Paşa İzmir'de Göztepe'deki köşklerinde gazetecilere verdikleri ziyafette bir hitabe irat ettiler. O güne kadar ihtilal birinci safhasını zaferden zafere koşarak tamamlamış ve vaziyetini tespit ve takviye ile siperlerine çekilmişti. İkinci büyük safhayı açan ve hareket emrini veren bu hitabenin, inkılabın seyrine temas eden mühim noktalarından bazı parçalarını şuracığa naklediyoruz:

"Efendiler, ... büyük, mühim bir inkılap oldu. Bu inkılap milletin selameti namına, hak namına yapıldı. Milletimiz demokratik bir hükümet tesis etmek sayesinde düşman ordularını imha etti. Vatanı istiladan kurtardı. ... Türkiye'nin yeni idaresi ... bazılarının anlamak ve yorumlamak istedikleri gibi geri dahi gitmesi muhtemel bir bekleme, bir tereddüt vaziyetinde bulunmadığını ispat etti. Türk tarihinde bir Cumhuriyet devri açtı.

... Milletin ilerleme ve gelişme kabiliyetine güvenerek, milletin azminden asla şüphe etmeyerek Cumhuriyet'in bütün icaplarını yapacağız. ... Mücadele bitmemiştir."[21]

Büyük Gazi'nin bu sözleri yeni bir hedefi işaret ediyordu. Bu gayeye ulaşmak, inkılabın sağlamlaştırılması ve mana ifade edebilmesi için mutlaka lazımdı. 1 Mart 1340 [1924] tarihinde Meclis huzurunda söylediği sene başı nutkunda ise milletin yanlış ananelere dayalı hurafeleri bir kâbus silker gibi yıkıp atması saatinin çaldığını açıklıkla ifade etti.[22] İnkılabın yönünü gösteren bu hitabeyi, ihtilalin esaslarını tamamlayan ikinci safha icraatı takip etti. Halk Fırkası ve Meclis toplantıları üç gün üç gece devam etti. 3 Mart 1340 [1924] tarihli kanun Cumhuriyet ve hükümet mana ve kavramında esasen yer alan, fakat ayrı bir hilafet makamını kaldırdı. Hicret'in 10. asrında Batı Türklerine geçen bir müesseseyi, büyük ihtilal, intikali tarihinden dört asır sonra maziye karıştırdı. Asrımız Türkiye'si için meseleyi bu yolda halletmek hayati bir zaruretti. İnkılap bunu görmezliğe gelemezdi. Görmeseydi çok noksan kalırdı. Türkiye'nin hayat ve şerefini ifade eden düsturları tehlikeye düşebilirdi. Dini kavrama da sığmayan eski hilafet müessesesinin eski halinde bırakılması, sonradan meydana getirilmiş bir şeyin sürüp gitmesine razı olmaktan başka bir şey olamazdı. Biliyoruz ki, Dört Halife'den sonra dini hükümlere uygun bir hilafet makamı kalmamıştı. Hilafet ve halifelik şu veya bu hanedanın elinde bir saltanat vasıtası olmuştu. Halbuki İslam hukukiyatına göre hilafet bir şahıs, bir hanedan meselesi değil, insanların haklarına kefil olan, vatanı müdafaaya, asayişi sürdürmeye, lafın kısası çağdaş bir devletin üstlenmesi lazım gelen vazifeleri başarmaya kadir bir mevcudiyet, bir hükümet demektir. Hükümet tesisinden maksat ne ise, hilafetten de gaye odur.[23] Bunun belirli bir şekli yoktur. Menfaatlerine göre hükümet tesisinde yegâne ve mutlak yetki sahibi olan halk, bunu istediği şekilde tecelli ettirebilmek hakkına sahiptir. Asrımız Türkleri de

21 Gazi Mustafa Kemal'in 5 Şubat 1924 tarihli İstanbul gazetecilerine nutkunun tamamı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.16, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2005, s.207-209. (Y.N.)

22 Gazi Mustafa Kemal'in 1 Mart 1924 tarihli Büyük Millet Meclisi ikinci devre ikinci toplanma yılını açış nutkunun tamamı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.16, s.225-231. (Y.N.)

23 Seyyit Bey, *Hilafetin Mahiyet-i Şer'iyyesi* ve bütün fıkıh kitapları.

halk hâkimiyetine dayalı hükümetlerin en faziletlisi olan cumhuriyet halinde tespit ve tayin etti. Hilafeti başka manada kabul etmek, onu veraset suretiyle intikal eder bir müessese halinde tasavvur eylemek, şahısların veya bir ailenin hükümranlığını, tahakküm ve istibdadını kabul etmek olurdu. Bu, halkın mukadderatını tayinde hakkını ve yetkisini inkâr etmeyi ihtiva eder ki, İslam esas hukukuyla hiçbir vakit uzlaştırılamayacak bir görüştür. Dört Halife'den sonra halifelere, fakat daha doğru bir tabirle müstebitlere yardakçılık eden bazı cerrarlar[24] bin bir tevilleriyle hakikati örtmeye, efendilerine yaranarak onların emellerine vasıta olmaya çalıştılar ve İslam tarihinin uzun bir devrini din namına lekelediler. Suiistimal edilen hilafet müessesesinin en şiddetli darbelerine Türk milletinin maruz kaldığını asla unutmamak lazımdır. Sarayın ve sultanların hilafet namına ve fakat kendi hesaplarına, kendi tahakküm ve istibdatlarını takviye hesabına takip ettikleri siyaset, Türk milleti nasibine kan ve yangın kaydetti. Memleketi ve milleti toplumsal ve milli şuurundan mahrum bıraktı. Onun gelişmesine eli baltalı bir mâni teşkil etti. Yaşadığı asrın hayatına layık bir millet olarak yükselebilmesine meydan vermedi. Şüphe yok ki, tahakküm ve saltanat sevdasında olan tacidarların ellerindeki bütün vasıtaları bu yolda kullanmaları hayret edilecek bir şey değildir; pek tabiidir. Halk hâkimiyeti, hükümetin bizzat ve fiilen halka intikali demek olduğuna göre, aynı manaya gelen hilafetin de bunda yer alacağında şüphe yoktur. İşte inkılap, fuzuli hilafet makamını kaldırmakla, onu şeriattaki hakiki vaziyetine döndürmüş oldu. Esasen hilafet halk hâkimiyetini ifade eden bir müessese olduğu gibi, cismani kudretten ayrı, yalnız manevi vaziyette bırakılması da İslam amme hukukuna sığamazdı. Mesele bu suretle halledilmiş olsaydı, büyük bir hataya düşülecek, İslam tarihinde bir papalık makamı kabul edilmiş olacaktı.

Kısaca diyebiliriz ki, Dört Halife'den sonra hilafet makamının eski vaziyeti fuzuliydi. Bu bir hilafet değil, tahakküm ve saltanat idi. İslam tarihinin seyrinde birçok isyanların, ayaklanmaların yıkamadığı bu müesseseyi Türk'ün kutsi ihtilali devirdi. Dikkate pek layıktır ki, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde çöküş devirleri, hilafetin Türklere intikalini takip etmektedir.

– 9 –

Hükümet ve devlet mevcudiyetinden ayrı bir hilafet makamının kaldırılmasının, Türkiye Cumhuriyeti'nin dahili ve harici siyaseti gereklerinden kabul edilmesi lazımdır. Bu, Türkiye için hayati bir zaruretti. Batı Türkleri kaldırılmış hilafet müessesesinden her vakit, her zaman zarar gördü. Cihangirlik siyasetini

---

24 Cerrar: Zorla para alan; para toplamaya çıkan kimse; dilenci. (Y.N.)

ve 300 milyon İslam âleminin hülyalı müdafaasını bazen 15, bazen de 10 milyonluk Batı Türklerinin omuzlarına yükleten saltanat hilafeti, Türkiye'yi asırlarca ve bütün bir Batı âlemine düşman tanıttı. Bundan Türk halkı ne kazandı?! İstibdadı şiar edinen sultan halifelerin şahısları, sarayları, hanedanı hesabına oluklardan taşarcasına mübarek kanını döktü. Yıllarca, asırlarca süren matem ve felaket günleri... Zaman oldu ki, Osmanlı İmparatorluğu neresinden dinlense duvarlarında akisleri çalkanan bir inleme, bir figan kubbesi halini aldı; neresine bakılsa siyah ve kanlı çehresi göründü. Ve bütün facialar din namına, hilafet adına işlendi. Davası Türk milleti hesabına mal edilen İslam âlemi bir gün elini savunucularına uzatmayı, ona maddi-manevi yardımlarda bulunmayı duymadı, anlamadı. Hatta Türkün varlığına suikastlar yaptı. İslam tarihi bu vakaların en acı misalleriyle doludur. Cihan Harbi'nde Çanakkale önünde, Filistin cephelerinde, Irak çöllerinde Türk karşısında her vakit Müslüman denilen yabancıları buldu. İngilizlerin, Fransızların çıkarına dövüşen adamlarla muharebe etmek mecburiyetinde kaldı. Hatta o zamanki hilafet müessesesine, halifeye en evvel isyan bayrağını açan, İngilizlerle ittifak eden Hicaz Emiri oldu. Bu adam Hazreti Peygamber'in torunlarından idi. Türk'e bundan bile hayır ve yardım gelmedi; Peygamber'in ruhunu inletecek kadar korkunç ihanetleri işlemekten sakınmadı. Ordularımızın geri çekilmesinde en büyük fenalıkları Suriye İslamlarından gördük. Esasen İslam birliği siyaseti bir macera, bir hülya idi. Hatta İslam milletlerine hükmetmek isteyen zorba bir hanedanın zorbaca ve emperyalist düşüncelerinden başka bir şey değildi. Başka başka tarihi, iktisadi, toplumsal, siyasi cereyanlar, zihniyetler ifade eden İslam milletleri bir devlet veya bir konfederasyon bayrağı altında toplamaya kalkışmak kadar manasız ve cahilce bir politikacılık olamaz. Osmanlı İmparatorluğu'nu teşkil eden ve fakat muhtelif kavimlere mensup olan İslamları bir arada ısındırmak mümkün olamayınca, hilafetin buna bile tesiri imkân haricinde kalınca, bütün bir İslam âlemini birleştirmek hülyası çok gülünç bir şeydir. Tarihin seyrinde hiçbir devre nasip olmayan bir işi yapmaya kalkışmak, neticede Türk milletine zarar vermekten başka bir mana ifade edemezdi ve etmedi. Mısır ve Hindistan Müslümanları, milliyetperverleri, Osmanlı İmparatorluğu'yla siyasi bir kitle haline gelmek için mücadele etmiyorlar. Bizden istifade ederek bağımsızlıklarını kurtarmak için çalışıyorlar. Fakat nihayet Türk milleti bunu çok arzu etmekle beraber, bu yolda bütün dünyaya meydan okumaya, asırlarca bütün dünyayla dargın kalmaya tahammül edemez. Hakiki vaziyeti Cihan Harbi'nde ve bağımsızlık muharebelerinde gördük. Bize iyilik yine kendimizden geldi. En kara günlerimizde bizi kimse aramadı. Kendisine lazım olan Türk milletini başkalarının uğruna sarf etmek artık memleketin ve tarihin affedemeyeceği cinayetlerdendir. Esasen hilafeti İslam devletlerinin büyük kısmı tanımıyordu. Fas, İran, Afgan, hatta Yemen elimizde

iken tebaamızdan sayılan Zeydiler bile böyle bir makam tanımadılar. Halife'nin Harbi Umumi esnasında yayımladığı Cihadı Ekber Beyannamesi, İslam âlemini harekete getirmek şöyle dursun, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Türk'ten gayrı Müslümanlara bile tesir edemedi. Bu, hükümet kavramından ayrı fuzuli bir hilafet makamının iflasına en açık bir delildi. Özetle hilafet müessesesi bizde kendi kendine gelin güvey olan, dine, akla, mantığa ve memleketin mali menfaatlerine sığmayan bir vaziyetti ki, bunun masraflarını alnının teriyle Türk çiftçisi, kanıyla ve malıyla Türk halkı çekiyordu.

Hilafet makamının kaldırılmasıyla, Türkiye zaafa değil, her vakitten fazla kuvvetli bir vaziyete gelmiştir. Dahili gelişmesini, harici siyasetini halkın yüksek menfaatlerine göre idare etmek, yeni ve çağdaş Türkiye'yi vücuda getirmek için engeller çiğnenmiştir denebilir. Din tarihleri gösteriyor ki, dinler maddi teşekküllere ve birliklere, gerçeğe dayanan siyasetlere esas olamaz ve olamadı. Din yalnız ve yalnız manevi bir birliğe, kalpten kalbe bir temasa vasıta olabilir. Türk İhtilali bu hakikatleri gözlerinden uzaklaştıramaz, Türk halkının mukadderatını cerrarlara bırakamazdı ve bırakmadı; bırakmayacaktır da.

– 10 –

Tanzimat programının en esaslı hedefi, Türkiye'yi çağdaş kabiliyette yeni bir devlet kavramıyla donatmaktı. Tanzimat'ın geniş düşünceli, açık görüşlü ihtilalcileri, maksatlarının yüksekliğine rağmen, görüşleri, düşünceleri gibi iş yapamadılar. Biraz erken gelmişler, biraz da günlerinin zihniyet cereyanları dalkavukluğunu yapmak zorunda kalmışlardı. Şüphe etmiyoruz ki, bütün bu fedakârlıkları yine memleketlerinin selamet ve hayrına diye yaptılar. Fakat her halde kâfi derece cesur davranamadılar. Islahat Fermanı, Paris Antlaşması'ndan kapitülasyonları silemedi. Türkiye, parlak bir zaferden sonra, bütün sakatlıklarla malul bir eskiliğe indirdiği darbeye rağmen, Avrupa devletleri muhitine giremedi. Yarım medeni devletler arasında kaldı ve hakkında o muamele tatbik olundu. Çünkü Avrupa devletler hukukundan istifade etmek, Avrupa devletleri zümresine dahil olmak için daha yapılması lazım gelen işler vardı. 93 [1876] Kanunu Esasisi, 324 [1908] Meşrutiyeti bunları halledememiş, hakikatte Tanzimat'ın ufak tefek tadilli bir uzantısı olmaktan ileri gidememişlerdi. 1336 [1920] senesi milli hareketi dahile ve harice karşı dört sene süren çok hararetli, çok kanlı bir mücadeleden sonra bir asırlık yenileşme tarihimizi esasları bakımından tamama erdirdi diyebiliriz.

Sultanların temsil ettiği hilafet makamının devlet ve hükümet işlerine müdahalesinin, daha sonraları kendisinin kaldırılması en radikal meselelerden birini teşkil etti. Bunun neticeleri, asrımızın manasına göre bir Türkiye yaratıl-

masına hizmet edebilecekti. Adliye ve maarif işlerinde birlik ve bunların kayıtsız ve şartsız memleketin ve asrımız hukukiyatının gerektirdiği zaruret ve ihtiyaçlara göre düzenlenmesi, ihtilalin pek esaslı icraatındandır. Umuru Şer'iye Vekâleti'nin kaldırılması ve kabine haricinde bırakılmasıyla Diyanet İşleri Riyaseti'nin meydana getirilmesi, çok fuzuli, çok saçma bir vaziyete nihayet vermiş oldu. Bütün bunların eski vaziyeti, devletimizin Avrupa devletleri zümresine girmesine mâni oluyordu. Türkiye, devletler hukuku haricinde hususi muamelelere tabi tutuluyordu. Devletler hukuku yazarları ortaçağdan kalma teşkilata tabi bir memleketin Avrupa milletlerarası hukukundan istifadesini kabul etmiyorlardı. Esasen dinen, aklen, mantıken muhafazasında hiçbir zaruret olmayan bu müesseseler memleketimizin gelişmesine engel oluyordu. Medrese ve mektep namı altında iki türlü öğretim yapılan bir memlekette zihniyet ve fikir birliği temin edilemezdi; ikilik kaldırılamazdı. İki muhtelif zihniyetin, muhtelif zihniyet cereyanlarının bocalandığı bir memlekette kökleşme ve istikrar olamazdı. Bunu mutlaka halletmek lazımdı. Hilafetin adeta ruhbani ve saltanat vaziyetinde bulunduğu Türkiye'de bunu yapmak imkân hariciydi; yapılamazdı. Hilafet müessesesinin kaldırılmasından sonra 3 Mart 1340 [1924] tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunu bunu da halletti. Şuracığı mimleyelim ki, yalnız Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun yayımlanması maksadı temin etmiş değildir. Kitapların ve ders programlarının ihtilalin kabul ettiği zihniyet ve esaslar dahilinde tertip ve tanzimi lazımdır. Tevhidi Tedrisat çerçevesi içinde eski usul takip olunursa, yapılan iş gülünç bir şey olur. İnkılap bunu gözlerinden uzakta bırakmayacaktır. Adalet müesseselerinin birleşmesi de aynı ehemmiyet ve kıymettedir. Ancak eskilikleri yıkarken yalnız şeklin değişmesiyle yetinmek, ortaya esaslı bir eser koyamamayı getirir. Bunun etrafında yapılması ve işlenmesi lazım gelen daha pek çok işler vardır. En az 10 asırlık, hem de milli ve yerel olmayan birtakım derlemelerin kopyası olan Mecelle'nin Arazi Kanunnamesi vs. kanunların değiştirilmesi zaruridir. Bunların mutlaka her türlü kayıt ve şartlardan azade olarak Türkiye'nin ihtiyaçlarına ve çağdaş hukuk esaslarına göre tertibi icap eder. Şer'iye Vekâleti'nin kabinede bulunması, dinen, siyaseten gerekçesi gösterilemeyecek bir teşkil idi. İslam kamu hukuku şer'iye vekâleti diye bir müessese kabul etmiş değildir. Esasen şer'iye vekilinin kabinede göreceği bir iş de yoktu. Vaktiyle sultanların kamuoyunu lehlerine aldatmak için meydana getirdikleri bir makamdı. Bütün tarih içinde vazifesi sultanların görüşlerini yaymak oldu. Bunun Diyanet İşleri Riyaseti namı altında bağımsız ve muhterem bir müessese haline getirilmesi, şüphe yok ki, hadiselere ve zamana daha uygundu; öylc yapıldı. Bütün bu değişimler, Türkiye'yi Avrupai bir devlet haline koyabilmek için ihtilalin büyük fedakârlıklarla vücut verdiği bu yeni vaziyet, belki bir kısım insanları gayri memnun bir hale getirmiştir. Fakat ne zara-

rı var? İnkılap bunları Türk'ün ve Türkiye'nin zamanımızın çok sert, çok çetin hayatıyla mutlaka boy ölçüşebilecek bir hale gelmesi için yaptı. Ve Türkiye'yi o hale getirdi. Lozan Antlaşması bütün bu heyecanlı ve ilahi mücadelenin ilk semeresi gibi tecelli etti. İnkılabın daima suikastlar karşısında kalabileceğini bir an için unutmamak, hatırdan çıkarmamak lazımdır. Yılmaz Türk İnkılabı ve onun neticeleri bazılarının hoşlarına gitmeyebilir; bazılarının menfaatlerine dokunmuş olabilir. Türk İhtilali'nin ideali, yalnız ve yalnız Türk halkını, Türk üreticilerini efendi yapmak, onu her şeye kayıtsız ve şartsız hâkim kılmaktır. Türk genci ölümlere karşı bu maksat yolunda güle güle yürüdü. Herhangi bir suikast mutlaka imha olunacaktır. İnkılaba kastetmek, Türk'e, Türk'ün yüksek menfaatlerine kastetmektir. Hatırlatalım ki, ihtilal nazarında bütün gericilerin, bütün sultanların, düzme halifelerin başları, Türk köylüsünün yırtık çadırının bir ipini bile ödeyemez.

– 11 –

Hilafet, hükümet ve cumhuriyet demekti. İmamet de aynı manayı ve bu mananın ihtiva ettiği vazifeleri ifade eder. Bunun içindir ki, hilafet namını fuzuli olarak taşıyan eski saltanat müessesine nihayet verilmişti. Memleket ve Türk milleti ihtilalin yılmaz ve kati hücumlarıyla bu tahakküm idaresinden kurtarıldı. Ve bütün idare dizginlerini eline aldı. Şüphe yok ki, Türkiye, İslam âleminin gösterdiği farazi ve hayali teveccüh ve muhabbet sebebiyle mevcudiyetini muhafaza etmiyordu. Bu teveccühe farazi ve hayali diyoruz. Hakikatte böyle bir şey yoktu denebilir. Uzaklara gitmeye ne hacet... Eski Osmanlı İmparatorluğu asırlarca ve fasılasız, Araplarla, Arnavutlarla vs. İslam unsurlarıyla dövüştü ve zararın en büyüğünü bunlardan gördü. Bütün bunlar Türklerin kuvvetlenmesine hizmet etmedi, zaaflarına sebep oldu. Son günlerde, Türk vatanının en tehlikeli, en matemli günlerinde Müslüman adını taşıyan Çerkezlerin neler ve neler yaptıklarını unutacak bir Türk kalmamıştır sanırız. İslam âleminden bazı samimi insanların Türkiye'ye gösterdikleri teveccüh her halde hükümetimizin ismine hilafet adını vermekliğimizden ileri gelmemişti. Ve yine muhakkak ki, geçen hilafet, hilafet müessesesinin başında yozlaşmış bir hanedanın bulunmasından kaynaklanmıyordu. Bütün bu teveccühler Türkiye'nin kuvvetli bir Müslüman devleti olmasındandı. Ve esir İslamlar bu kuvvetten medet bekliyorlardı ve bekliyorlar. Son istiklal harplerindeki muvaffakiyet sırlarını, ondan evvelki Türk mevcudiyetini İslam âleminin lafızda kalan muhabbet ve teveccühlerine atfetmek, Türk milletinin bununla yaşamış ve yaşatmış olduğuna inanmak, bütün bir tarih içinde milliyetlerinin, vatanlarının, şereflerinin yükselmesi yolunda can veren ve hâlâ kanları kurumayan Türk şehitlerini mezarlarında bile

kan ağlatır. Bunlara acımak, hakikati aramak ve görmek lazımdır. İnkılap gözlerini hakikatlerden uzaklaştıramaz, nankörlük edemezdi. Eğer iddia edildiği gibi Türkiye'ye İslam âleminin bir teveccühü varsa ve bu teveccühün maddi ve manevi bir ehemmiyeti mevcut ise, -hilafet ve imametten murat hükümet ve cumhuriyet olduğuna göre- Müslümanlar bu eğilimlerini neden yeni Türkiye'ye karşı esirgeyeceklerdir? Sebep nedir? Yoksa Türkiye Cumhuriyeti onların itimadına mazhar olabilmek için kendisini hurafelerden ibaret bulunan bir ortaçağ idaresi içinde mi bırakmalıdır? Şiarları istibdat, tahakküm, saltanat olan bir hanedanın emirberi menzilesine mi indirmelidir?! 20. asır ortasında Türkiye öyle bir çehre, bir vaziyetle nasıl ve ne suretle hayat kabiliyetini gösterebilir, ben yaşamaya layık bir camiayım diyebilirdi? Yoksa İslamiyetin muhabbetine layık olabilmek için yeşil sarıklı, sarı pabuçlu, boyundan aşkın bir asayı, bir zulüm idaresini mi yerinde bırakmak lazımdı? İslam kardeşlerimizin sevgilerini ve başarılarını, er geç bağımsızlıklarına nail olmalarını candan ve gönülden arzu ederiz. Hatta bunu yalnız onlar için değil, dünyanın bütün mazlum milletleri için temenni etmek bizim ve bizim olan inkılabımızın şiarıdır.

Ancak hiçbir vakit zamanların değişmesiyle ihtiyaçların değişeceğini unutmamak, vaktin manasına göre bir insan, bir memleket olmak lüzum ve zaruretini hatırdan çıkarmamak lazımdır. Esasen bizdeki kaldırılmış hilafet müessesesi tarihin seyrinde hiçbir gün ne dine ne zamana ne de ihtiyaca uymamıştı, uyamazdı. Çünkü şekli vaziyeti itibariyle batıldı. Hilafetin kaldırılması kararları esnasında o kadar safsatalar ortaya atıldı ki, camilerde nasıl namaz kılınabileceği, cuma namazlarının nasıl eda edilebileceği söz konusu oldu. İslam esas hukukunu bilenlerce bu pek acı bir cehlin zaafından başka bir şey değildi. Bunu düşünenler İslam esaslarını bilmiyorlardı. Zannediyorlardı ki, Allah'a ibadet edebilmek için mutlaka halife ismini taşıması lazım gelen bir şahsın müsaadesi lazımdır. Sanki halife denilen şahıs yeryüzünde Tanrı'nın savcısı veya vekili idi!.. Bundan daha batıl, daha saçma bir fikir olamazdı. Hükümet ve cumhuriyet esasen hilafet, bu da milletin, halkın irade ve hâkimiyetine dayalı bir kudret demek olduğuna göre, asıl bunun icazetiyle cuma namazlarının ifası lazım gelirdi. Nitekim öyle oldu ve öyle olması lazımdı. Bundan 25-30 sene evvel cereyan etmiş bir vakayı şuracıkta hikâye etmeyi meseleyle sıkı fıkı alakadar görmekteyim.

Bir cuma günü Kuşadası'nda ahali camide toplanır. Namaz vakti gelir. Fakat imam ortada yok. Cemaat bekler, imam yine gelmez. Meğer imam efendi o gün bağına gitmiş, vekil bırakmayı unutmuş. Ahali halife tarafından tayin olunan kimse veya onun tayin ettiği kimse tarafından bir vekil bulunmadıkça cuma namazı kılınamayacağı fikrine kapılır ve camiden çıkmaya başlar. Halk arasında Koca Müftü namı verilen merhum Hoca Nuri Efendi vaziyetten haberdar olur.

Derhal cemaatin önüne çıkar. "Çabuk sokakta bir jandarma bulunuz, içinizden birisini, ehil olanı imam tayin etsin, namazınızı kılınız" der. Bu suretle mesele hallolunur. Nuri Efendi merhum İslam esas hukukunun manasını çok iyi anlamış bir zattı. Hilafetten maksadın hükümet olduğunu biliyordu. Jandarma hükümetin temsilcisiydi ve yetkiye sahipti. Fakat hakikati gören Koca Müftü az daha zamanın hışmına uğrayacaktı. Hilafet saltanat haline dönüştükten sonra halifelerin namlarına hutbe okutturmaları, imamları kendi iradeleriyle tayin etmeleri hep nüfuz ve tahakkümlerinin yayılması içindi. Bunun için İslam milletleri uzun zamanlar birbirlerini kırdılar. Bütün bu facialar din perdesi altında, din namına işleniyordu. Bir iki yercik müstesna olmak şartıyla Türkiye'den başka hiçbir yerde halife namına hutbe okunmuyordu.

O yerlerin imamları halife tarafından tayin olunmuyordu. Bunların kıldıkları namaz hiç hükmünde miydi?! Şüphe yok ki hayır... Kulun Allah'a karşı olan ibadetinde hiçbir aracı aranamaz. Kul ile Allah arasına hiçbir mevcudiyetin girmeye hakkı yoktur. Bunun içindir ki, din işlerinden hükümetin elinin çekilmesi lazımdı. Laik bir hükümet lazımdı. Memleket işlerini yalnız ve yalnız Türk milletinin yüksek menfaatlerinden ilham alarak yapan bir hükümet kurmak lazımdı. İhtilal bunu yaptı. İhtilal de böyle yaptı; yapmak mecburiyetindeydi. Aksi, vicdanlara tecavüz ve tahakküm olurdu. Bu ise zulmün en büyüğüdür. Bunu ne İslamiyet ne de asrımız zihniyeti caiz göremez. Çünkü dinin, şunun bunun elinde tahakküm vasıtası olmasına sebep olur. Tarih böyle kaydediyor ve böyle söylüyor.

– 12 –

İhtilal, esaslarını tespit etti. Asrımız anayasa hukukuna ve memleketin siyasi, toplumsal ihtiyaçlarına göre yeni bir Türkiye Cumhuriyeti vücuda getirdi. Demokratik inkılap bütün bu başarıların sırrıdır. Bunları yaşatabilmek için Türkler ve Türkiye bu yolda yürümek ve gelişmek mecburiyetindedir. Bizim için tereddüt zamanları çoktan geçmiştir. Geriye doğru dönemeyiz.

Yedi asrın hazan yaprakları gibi önümüze döktüğü kanlı ve siyah tecrübeleri tekrar edemeyiz. Bu vaziyeti emniyet altına almak lazımdı. Bütün bu eskiliğin ve irticaların temsilcisi olan bir hanedanı memleket dışına çıkarmak zaruriydi. Cumhuriyetin ve inkılabın bütün icapları yapıldıktan sonra bu hanedan Türkiye'de kalamazdı. Aksi takdirde bir sürü kundakçı halk ihtilalinin vücuda getirdiği müesseseler arasında bırakılmış olurdu. Bu bir tehlikeydi. 3 Mart 1340 [1924] tarihi bunu da halletti ve Osmanlı hanedanını sınır dışına çıkardı. Bu suretle inkılap ve memleket muhakkak suikastlardan kurtarılmış oluyordu. İhtilal son bir tasfiye muamelesini de bu suretle bitirdi. Fransız Büyük İhtilali de

aynı tasfiyeyi yapmıştı. Halk ihtilali yapan memleketlerin hiçbirisi bu muameleyi ihmal etmedi. 3 Mart 1340 [1924] günü eski Osmanlı İmparatorluğu'nun son izleri de inkılap müesseselerinin arasından silinmiş ve atılmış oldu. Yedi asırlık bir tarihin hesapları böylece kapatıldı. Bir daha açılmamak üzere kapatıldı.

Yeni Teşkilatı Esasiye ihtilalin ilk manasını ifade eden birinciyi tamamladı ve kemale erdirdi; Türkiye Halk Cumhuriyeti'nin mahiyetini gösterdi. Fakat her halde bu yeni Teşkilatı Esasiye birincisinden bazı fedakârlıklar yaptı; işleri hep sağdan gördü. Halk hâkimiyeti esasları çok kuvvetli olan birinci Teşkilatı Esasiye'den yapılan fedakârlıkların yeniden tazmini lazımdır. Bu, halk inkılabı için bir şeref işidir; halk hâkimiyetinin kurulması sadedinde hayati bir meseledir. Türk İhtilali'nin en temiz, en saf çehresi birinci Teşkilatı Esasiye'dir; tıpkı Fransa Büyük İhtilali'nin en saf çehresinin İnsan Hakları Beyannamesi olduğu gibi. Bunun esaslarından, mana ve ruhundan yapılacak fedakârlıklar, inkılaba karşı daima bir gericilik olarak görülmelidir. Yeni Teşkilatı Esasiye bundan maalesef bazı tadiller yaptı. Bunları *Türkiye İhtilali Hukuku Esasiyesi* adlı eserimizde daha etraflı inceleyeceğiz. Ancak görüşümüzü izahen şu noktacığı işaretlemeyi faydasız bulmuyoruz, bu bir misaldir. Birinci Teşkilatı Esasiye "idare usulü bizzat ve fiilen milletin mukadderatını idare etmesi esasına dayalıdır" diyordu. Yenisi bu çok mühim umdeyi çıkarmıştır. Büyük bir hata, bir noksandır; Halk Fırkası programına da muhaliftir. Bu ve bunun gibi hataların er ve geç düzeltileceğinde, inkılaba sadakat gösterileceğinde şüphemiz yoktur. Başka türlü olamaz. Bununla beraber Halk Cumhuriyeti'nin doğru dürüst bir kanunu esasiye sahip oluşu da memnuniyetle karşılanmaya layık bir hadisedir. 93 [1876] Kanunu Esasisi inkılabın arifesinde uygulamada hükmünü yitirmişti. Bunun yerinin doldurulması ve Cumhuriyetin şiarının söylenmesi ve gösterilmesi lazımdı. Bu yapıldı. Fakat vücuda getirilen eser, Türk İhtilali'nin eğilimlerini, düsturlarını tamamen ifade etmiyor; noksandır.

Türk İhtilali siyasi düsturlarını, siyasi ve toplumsal müesseselerini tamamlamış olmakla beraber, bunları halkın malı yapabilecek teminatı vücuda getirmiş değildir. Bu, bizce ihtilalin üçüncü safhası olacaktır. Türkiye'de halk cumhuriyetinin kurulması, halk hâkimiyetine dayalı bir idarenin, milli hükümetin yerleşmesi ancak ve ancak iktisat ve maarif teşkilatının kurulmasına bağlıdır. Bu teşkilat Türk halkını ve onun menfaatlerini ne dereceye kadar yakından ifade ederse o derece bir halk, bir milliyet devri açılmış olacaktır. Bununla beraber yapılan şeyler büyüktür ve üçüncü safhaya girebilmek için vaziyeti ve zemini hazırlamıştır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Türkiye İnkılabı'nın Hesabı*

Türk İnkılabı her gün yürüyen ve yükselen bayrağı ardında gürültülerle dolu dört yıl bıraktı. İstiyoruz ki geçen senelerin işlerini gözlerimizin önünde madde madde çizerek tespit edelim. Umarız ki nerede bulunduğumuzu, gayeye varmak için daha ne kadar yol yürümek lazım geldiğini göreceğiz.

Misakı Milli, Teşkilatı Esasiye Kanunu, ihtilalin ilk çıkış noktası ve gayesi oldu. Bugün Misakı Milli Türk halkının demir gücüyle hakikat haline dönüştü:

1- Vatanın kurtuluşu,

2- Barış antlaşmasının imzası,

Türkiyelilerin tarih ve insanlık önündeki ahdini tamamladı. Bu büyük hadiseler, Türkler vatanının bir esirler yurdu değil, hürriyet ve bağımsızlık âşığı insanların vatanı olduğunu ispat etti.

Türkiye çağdaş milletlerarası hukuka dahil bir devlet olarak tanındı. Dün ve evvelki gün, hatta bütün bir Osmanlılar İmparatorluğu tarihinde bir hayal kabul edilen bu tasavvur, bugün gözle görülür, elle tutulur bir hakikat oldu. Bu suretledir ki, Türkiye halkı ilk andını fiiliyat sahasına döktü ve orada tecelli ettirdi. Teşkilatı Esasiye Kanunu iki büyük esas kabul etti:

A- Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir.

B- İdare usulü halkın bizzat ve fiilen mukadderatına el koymuş olması esasına dayalıdır.

1- Ferdi saltanat kaldırıldı ve cumhuriyet ilan edildi.

2- Türkiye Halk Cumhuriyeti işlerinden hilafetin eli çektirildi.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 7 Kânunusani 1340 (7 Ocak 1924), No: 1380-1004.

Halk ihtilalinin yukarıdaki iki büyük prensibi fiiliyatta iki esaslı netice verdi.

Şüphe yoktur ki, Türk ihtilalinin başarıyla neticelendirdiği bu büyük eserler Türkiye'mize kitapta ve hayatta mana ifade eden çağdaş bir devlet şekli verdi. "Türk Milleti Hâkimiyeti Devri"ni kuran bu çok büyük, çok radikal faaliyettir ki, çöküşü ve onun etkenlerini yıktı, yaktı ve kül etti...

Türkiye Halk İnkılabı bütün bu yüksek icraatını yalnız dört yıllık muazzam ve pek çok şerefli tarihe sığdırdı. İki asırlık Türkiye yenilik ve ıslahat tarihinin bir türlü halledemediği bu çok çetin şekilleri Türk ihtilalcilerinin demir elleri yıldırım süratiyle kavurdu ve devirdi.

Bize göre inkılabın Türk tarihinde, dünya yenilik tarihinde yürüdüğü ve işgal ettiği büyük hatlar buralarda biter. Ananeleri çetin Türk-İslam tarihi, Türk'e karşı insafı iflas etmiş milletlerarası tarih içinde aşılan mesafenin büyüklüğü, tarihin kavramayacağı kadar yüksektir. Her milletin çıkamayacağı kadar yüksektir. Şu kadar ki, inkılabın önünde bekleyen işler de bu teşebbüsten daha az değildir. Dört yılda tamamlanan büyük icraatı bir cümle içinde özetlemek lazımsa, denebilir ki, inkılap siyasi ve kamu hukuku cephesinde başarılı olmuştur.

Önünde bekleyen işleri de aynı suretle özetleyerek diyeceğiz ki, idari, iktisadi, toplumsal cepheye henüz el değmemiştir. Esasen bugüne kadar bunların halli bize göre mümkün olamazdı. Bundan sonraki yürüyüştür ki iktisat ve toplum hatlarına girecektir. Halkın bütün varlığı pahasına elde ettiği halk cumhuriyetinin, halk hâkimiyetinin yaşaması ve mana ifade edebilmesi için bu bir zarurettir. Aksi halde yeniliğin eskilikten farkı yalnız siyasi müesseselerin değişimi olur ki, bu, inkılap tarihinin asla ve kat'a affedemeyeceği bir günah, her vakit soracağı bir hesaptır. Yenilik ve ıslahat tarihimiz hep bu acıları çekti... Bütün şu tecrübeler yeni ihtilalin gözlerinden uzak kalmamalıdır; kalmayacaktır da...

1340 [1924] bütçesinin halkçı bir çehreyle Meclis'e gelmesi mutlak surette lazımdır. İsteriz ki nasırlı elleriyle vatanı kurtaran, inkılabı besleyen Türk üreticilerin ihtiyaçları cumhuriyetin bu ilk bütçesinde gözetilmiş olsun. İhtilalin büyük fedâkarlıklarla kazandığı halk hâkimiyeti uğurlu mevcudiyetini bu yolda tanıttırabilecektir. Çağdaş Türkiye Devletini ancak bu fiiliyattır ki maziden ayırabilecektir. Bütçesinin matrahları ve sarfiyat mahalleri ortaçağ manzaraları arz eden bir devlet adı ve şekli ne olursa olsun mutlakıyet idaresinden fazla bir mana ifade edemez.

İnkılap istiyor ki vergiler doğrudan doğruya halkı alakadar eden en hayati işlere sarf olunsun. Halk cumhuriyetinin bu en mühim meselesini halletmek millet temsilcilerinin şüphe yok ki halka karşı en esaslı bir borcudur. Mali kontrol hakkı halk ihtilallerinin ilk talebi oldu. Halk ihtilalinin sırrı burada saklıdır. İktisadi müesseselerin ve en başında zirai, ticari, sınai kredi teşkilatının vücuda getirilmesi, iktisat hayatımızda büyük bir gelişmeyi sağlayacak ilk ted-

birlerdir. Seçim işlerinde memleketi ve halkı daha yakından temsil edebilecek usuller konulması, Türkiye Halk Cumhuriyeti için zaruri bir harekettir. Adliyemizin ıslahı, bayındırlık siyasetinde olumlu ve belli bir programın tespiti, bunlar bizim anlayışımıza göre inkılabın karşılaştığı işlerdir ki, başlamak ve tamamlamakla mükelleftir.

Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerinin bütün kanun ve teşkilatının gözden geçirilmesi, bugüne göre bizce münakaşası gereksiz meselelerdir; o derece aksiyomlardandır.

İnkılap, eskiliklerin yerine yeniliklerin geçmesi demektir. Bu manaya göre iktisadi ve toplumsal sahalarda tabiatıyla halk hâkimiyetinin ilmi manasını ifade eder bir yenilik beklemek halkın hakkıdır. Bize göre meselenin can noktası burasıdır. Bütün bu işlerin ne kadar zamanda tamamlanabileceğini kestirmek mümkün değildir. İnkılap böyle bir kehanet beklemiyor. Ancak bu yolda adımların atılmasını arzu ediyor. Yeni Türkiye tekmil bu icraatını büyük bir cesaret ve faaliyetle başaracak bir kabiliyettedir. Tarih yazıyor!..

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Hilafet Döküntüleri*

Türk İnkılabı İçin:

Birkaç ay evvel İzmir'de hususi mekteplerden birine devam eden bir Türk yavrusuyla konuşuyordum. Kendisine mektepte neler okuduğunu sormuştum. Saydığı kitaplar arasında tarih de vardı. Bu çok mühim ders etrafında çocuğun edindiği bilgileri öğrenmek istedim. Bazı sorular sordum. Cumhuriyet yavrusu, bana hâlâ inkılabın en ateşli günlerinde saltanat ve hilafet menkıbelerini hikâye ediyordu. İtiraf edeyim ki çok canım sıkıldı. Çocuğa, inkılaba ve Türkiye'ye acıdım.

* * *

Hilafet, saltanat nedir?!. Bunları ne zaman düşünsem, beni, Türkiye hesabına, insanlık namına içimde yakan isyan emareleri sezerim. Bu iki müesseseyi bütün bir asır dizisi zarfında, hukukla, ilimle ifadeye çalışan yazarlar çıktı. Kitaplar yazdılar. Şairler şehnameler terennüm ettiler. Bence, yazılan, söylenen bütün bu şeyler, tahakkümü makul ve mantıki göstermek için sarf edilen bir sürü zavallı mesaiden başka bir şey değildir. Buna ancak ikiyüzlülük ve ahmaklık inanabilir. İhtilal darbeleri, bunların ne kadar esassız şeyler olduğunu gösterdi. Arkasında gizlendikleri maskeyi yerlere çaldı. Hakikat bütün çıplaklığıyla göründü. Ortada dönen entrikanın milletlerin mevcudiyetini kullanan bir palyaçoluktan başka bir şey olmadığı anlaşıldı. Milletlerin, halife, sultan,

* *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Teşrinisani 1340 (13 Kasım 1924), No: 1271.

kral, imparator namını taşıyan ve Allah tarafından tayin edilmiş olduklarını iddia eden bu palyaçolara mukadderatını bağlaması mümkün değildi. Nihayet bunlar da ebedi komedya hatıralarına karışarak sahneden silindiler. Bir gün Ağaoğlu Ahmet Bey hocamızla konuşuyordum. Kendisinden hilafetin ne olduğunu, nasıl ifade edilebileceğini sordum. Maksadımı iyi anlayamamıştı. Bunun Araplara mahsus bir hükümet sistemi olduğunu, hukuki yönlerini de geçen sene hilafetin lağvı esnasında Seyyit Bey'in söylediği hitabede izah eylediğini söyledi. Ben bunları dinlemek istemiyordum. Çünkü bütün bu nakledilen şeylerin hukuk ve mantık safsatasından başka bir şey olmadığına inanıyordum. Bunlar beni tatmin edemezdi. Hakikatin çıplak yönünü Ağaoğlu'ndan duymak hevesindeydim. Sorumu tekrar ettim. Bana hilafet müessesesinin manasını tarihin ifadesiyle izah etmesinde ısrar ettim. Muhatabım cevap vermezden evvel sözü ben aldım. Hilafet müessesesi hakkındaki görüşlerimi bir kere daha Türk İnkılabı'nın hatırasına nakletmek isterim. Dört Halife devirlerinden sonra hilafet müessesesini mantıkla izah etmek mümkün değildir. Bundan sonrası için hilafet müessesesine verilebilecek mana hakikatin bütün çıplaklığıyla ortaçağ serseriler teşkilatıdır. Tarihin bu çıplak hakikatlerini hukukla, ilimle uzlaştırmak, milletler hesabına, fazilet namına bir suçtur. Bu teşkilat 13 asır din maskesiyle ve bir sürü cerrarlarla İslam milletlerin mukadderatına hükmetti. Bu serseriler teşkilatı din namına milletlere tahakküm, tasallut ve saltanat sevdasını yaşadı. Tam dört asır Batı Türklerini felaket tufanlarına saldı. Milli ideali çiğnedi. Bu serseriler teşkilatının milli müesseselerimiz arasına girmesinden sonra Batı Türkleri Tarihi çöküş devirlerini yazmaya başladı. Yeni asırların ilerlemelerine ayak uydurmak imkânı bizim için kaçmış oldu. İlerleme yolları kapandı. Tarih Türkiye için gladyatör oyunlarında bile nadir tesadüf edilen facialarla doldu. Katliam, tahakküm, kan, ırza, cana, mala taarruz... Allah'ın kudretini günahlarına siper edecek kadar caniyane hareket eden bu teşkilatın kanlı ve korkunç izleridir, hatıralarıdır. İnkılabın kahredici darbeleri altında dağılan ortaçağ serseriler teşkilatı, Türk milletinin mukadderatını son günlere kadar beyaz ve siyah kölelerle idare davasında bulundu. İşte işin içyüzü. Biz Türkler, bütün bir tarih içinde efendi olarak yükselen bir milletiz. Hâlâ bu serseriler teşkilatının menkıbelerini, bu siyah beyaz köleler destanlarını nasıl dinleyebiliriz? Cumhuriyetin yeni nesillerine bunları nasıl öğretiriz?!.. Bunlar çok acı şeyler, inkılap için çok acı ve ağlatıcı hakikatlerdir. Serseriler müessesesi, inkılabın 24 [1924] kanunlarıyla ortadan kaldırıldı. İslam siyaseti faciasını dört asır Türk milleti zararına takip eden, bu ikiyüzlüler ve tacirler teşkilatıdır. Silinip giderken ortada tarihin bile kaldıramayacağı kadar günahlar bıraktı. Bütün bu günahların acısını Türklük ve onun vatanı çekti.

Hilafet, milletlerin mesaisini, kudretini, her şeylerini, hatta dini ve Allah'ı bile ihtiraslarında bir tahakküm vasıtası olarak kullanmak istedi... Nihayet Allah'ın, milletlerin gazabına uğradı. Fakat vaziyeti açık görelim. İnkılabın toplumsal ve iktisadi sahalardaki müesseseleri henüz bunun izleridir. Kanunlarımız, teşkilatımız hâlâ bunun döküntüleridir. Can çekişir halde de olsa bir zihniyet yaşıyor ki, onun gölgesidir. Artık inkılap dinlendiği siperlerden çıkarak bu işleri de halletmek mecburiyetindedir. Yalnız ve yalnız Türk milletinin efendiliğini, Türk'ün hâkimiyetini haykıran inkılap kendisini emin ve sağlamlaştırılmış görmek ister. Fazla beklemeye tahammülü yoktur. Türkiye halkı hareket gününü aşkla, heyecanla bekliyor. Durmak zaaftır. İnkılap bayrağı yere düşemez...

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

İHTİLALİ YAŞATACAK SİSTEM: HALK DEVLETİ DÜŞÜNCESİ

Memleketin Büyük Derdi*

Geçen Pazartesi günü Büyük Millet Meclisi yeni dahiliye vekilini seçti. Vekil Refet Beyefendi'ye muvaffakiyetler temenni eder ve şu münasebetle memleketin en derin yaralarından birini teşkil eden idare makinelerimiz hakkında bir iki fikir yürütmeyi zemin ve zamana uygun buluruz.

Tanzimatı Hayriye'den sonra memleketimiz bir tufan ülkesi halini aldı. Büyük İhtilal sistemlerini, Fransa'ya dahi hayır etmeyen bu ihtilalin sistemlerini bütün döküntülerine varıncaya kadar aynen bize tatbik etmek isteyenler, bunların Fransa'nın tarihi, toplumsal hayatında birer manası olduğunu lüzumu kadar bir açıklıkla kavrayamamışlardı.

Daha önceleri Prens Metternich pek haklı olarak Fransa'yı harfiyen taklidin Türkiye hakkında hayırlı olamayacağını bir münasebetle Babıâli'ye iletmiş ve memleketimizin muhtaç olduğu teşkilat ve ıslahatın yine memleketimizin tarih, örf ve âdetleriyle alakadar olması lazım geleceğini bildirmişti.

Gerçi cemiyet halinde yaşayan insanların medeni ihtiyaçları arasında az çok bir münasebet görmek mümkündür. Bilhassa zamanımız insanları sosyolojiye (ilmi içtimai) göre idare eden birtakım müşterek kaidelerin, kanunların varlığına inanmak gerekiyor. Fakat ne olursa olsun, Montesquieu'nün 18. asrı baştan başa bocalayan toplumbilim teorileri bununla ehemmiyetlerini kaybetmemişlerdir. Dolayısıyla bir memlekette kendisine ihtiyaç hissedilen bir teşkilatın, yine o memleketin iklim, tabiat, ahlak ve ananeleriyle alakadar birta-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 12 Eylül 1920, No: 408-28.

kım sebep ve şartlara bağlı ve bu şartların da çoğunlukla her memlekete göre değişken olacağında şüphe yoktur. Şartların şu farklılığına göre tabii netice, bir memleket için vücuda getirilen tesisatın birkaç memleketi birden memnun edebilmesinin mümkün olmayacağıdır. Bununla beraber, Tanzimat'ın cehle karşı sıkılmış bir silah, yeniliğe doğru atılmış bir adım olduğuna kanaatimiz vardır. Bu, büyük bir inkılaptı. Yaratıcıları ülkeye giydirilen bu hazır elbisenin noksanlarını tamamlasalar, usta bir terzi liyakatini gösterebilselerdi, bu ülkenin İgor'luğu, ikinci Alaaddin Paşa'lığı ve belki Luther'liği şerefi dahi Tanzimatçıların olurdu... Yazık...

*

Memleketimizin idare makinesi keşmekeş ve karışıklık içindedir. İdare makinelerimiz bu hal ve vaziyetlerini muhafaza ettikçe bu büyük ihtilal günlerinde, ihtilale yaraşır radikal hareketlerde bulunabilmek imkânı pek müşküldür. Hastalık dahili olduğuna göre ehemmiyeti büyüktür. Hasımlarımızın karşısına muntazam idari bir teşkilatla çıkamazsak ortaçağı temsil eden idare makinelerimiz düşmanın çağdaş teşkilatıyla dövüşemiyor demektir. Bunda başarı mucize kabilinden bir şey olur, mucizelere tahammülü olmayan davamız, davayı kazığa bağlanmış görmek istiyor.

Aylar, yıllar değil, asırlardan beri kılıç sallayan Türk, dahilde bu keşmekeş idaresiyle de pençeleşmek zorunda kalmıştır. Onun gözünde idare, harici düşman kadar tehlikeli bir mahluktur; korkunçtur.

Evini barkını, çoluğunu çocuğunu, varını yoğunu feda eden Türk, evinin kiremitlerine varıncaya kadar hükümete vergi olarak terk eden gamlı Türk, yağlı fesiyle, yırtık mintanıyla, yamalı donuyla, parmakları çıkan pabucuyla tesadüfen hükümet kapısına düşse, nasibi avuç avuç hakaret. Ah milletim!..

Bütün bu gurur ve ceberutla âciz vaziyetten başka bir şey temsil edemeyen idare, bari bir kudret gösterebilse, hiç olmazsa asayişi muhafaza edebilse, eşkıyalığı tepeleyebilseydi. Ne mümkün!

İşte bir taraftan idare hükümetinin, manasız kanunların, diğer taraftan soyguncuların, anarşinin avı olan halk, bu yük önünde bir nebze nefes dileniyor. Bugünün en büyük idari başı da bunu temin edebilen olacaktır. Bütün bu sebeplerden dolayı millet idealsiz kalmış ve buna idare hükümeti saik olmuştur. İdeal soyut bir şey değildir. Bir levha, bir atasözü olarak duvara asılamayacağı gibi, bir dua, bir ilahi tarzında da okunup söylenemez. Bu, bileşik bir maddedir ve maddi ve manevi iki yönü mevcuttur: Aile, ocak, tarla, sürü, sığır, bağ, bahçe, yaşamak, evlatlarını okutmak, kısacası, mesut değilse bile insan denebilecek bir halde yaşamak idealin birinci şıkkını vücuda getirir ve mukaddesat, tarih, anane, vatanın güzel manzarası, dağları, ovaları vs. manevi şıkkını,

şiir faslını teşkil eder ki, bunların ikisinin bir arada toplanması ideali yaratır. İdealin maddi kısmında, bizim eli böğründe kalan halkın el ve avcunda neler kalabildiğini görebilmek imkânı yoktur. Bunu, Diyojen gibi elde fenerle aramak lazım. Bu vaziyete sokulmuş halk dünyanın hiçbir yerinde iş görmemiştir. Hatta din muharebeleri bile ganimetlerin taksimini, cennet kapılarının şehitleri beklediğini ilan eylemiştir. Yalnız son asır zarfında harikalar gösteren Türk, buna istisna teşkil etti. İdare makinelerimizin hal ve vaziyetine bakılsın ki, milletin idealini yıkacak dereceye gelmiştir.

Türk, biraz nefes almak, efendiliğini anlamak istiyor. Bunlar temin edildiği gün sanatı olan harikaları, Çanakkale'leri yeniden gösterecektir. Onun nabızlarında vuran kan bu saltanatı kuranların göğüslerinde dolaşandan başka bir şey değildir. Ah, fakat yalnız büyükler denilen tabakada, eşraf ve zengin tabakanın çoğunluğunda biraz kan olsaydı...

*

Bugünün ihtiyacını tatmin edecek olan idare makinelerimizin şekli ne olmalıdır?

Muhtelif cereyanlar karşısında bulunuyoruz. Ademimerkeziyetten dem vuranlar pek çok olduğu gibi, benim gibi, merkeziyetten bütün bütün ayrılmak istemeyen muhafazakârlar da eksik değil. Merkeziyet, yetki genişliği, ademimerkeziyet gibi muhtelif idari sistemlerden hepsinin kendilerine göre mahzur ve faydaları tahakkuk etmiş ve hakikaten ademimerkeziyetle idare olunan memleketlerde merkeziyete, merkeziyetle idare olunanlarda ademimerkeziyete doğru bir eğilim gözlenmiştir.[1]

Kanaatime göre falan veya filan sistemin falan veya filan memlekette tatbikine geçmezden evvel, böyle bir sistemin o memleketin tarihi ve toplumsal yapısıyla alakasının derecesini anlamak gerekir. Şüphesiz en doğru idare makineleri, memleketin ihtiyacını temsil edenler, başka bir tabirle memleketin ihtiyacından doğmuş olanlardır. Bugünkü vazifemiz iki noktada toplanabilir:

1) Haçın, düşmanın def edilip tepelenmesi,

2) Bu vazifeyi başaracak olan dahili kuvvetlerin, makinelerin faal bir hale konulması.

Bugünün idari derdi, sistemden ziyade makinenin durmuş olmasındadır. Marifet bunu işletebilmekte. İşletebilmek ve memleketin ihtiyacına en ziyade uyan sistemi ortaya koyabilmek, inancıma göre makineye sekte vuran sebep ve etkenleri arayıp bulmaya bağlıdır. Ben, idare memurlarımızın vazife ve mesuliyet esaslarından pek uzak kalmış olmalarını, sekte etkenlerinin başında görüyorum.

---

1 Mesela İsviçre, mesela Fransa.

Uzun lafın kısası, ortada tahakkuk etmiş bir hakikat var. O da, halka talep edilen nefesi üfleyebilecek sistemin halkın bekasını bugünkünden çok fazla merkezden sıyırabilecek olanıdır. Osmanlılar'da, Selçukiler'de idare şekli tam manasıyla geniş bir ademimerkeziyet idi. Cengiz İmparatorluğunda mükemmel bir budun[2] teşkilatına rastlıyoruz.

Bununla beraber, merkezle alakayı tamamen kesmek, bilhassa şu zaman için hayırlı bir şekil olamaz. Tarihimizin, fakat yalnız Osmanlı tarihinin değil, tekmil milli tarihimizin hiçbir safhasında merkezle tamamen alakayı kestiğimiz vaki olmamıştır. Asker milletlerin esasen karakteri buna müsait ve dayanıklı değildir. Bugün ise büyük bir isyanın, bir ihtilalin, hayat için çırpınan mukaddes bir ihtilalin içinde bulunuyoruz. Düşmana kuvvetli ve muntazam darbeleri indirebilmek için merkezde toplanmış bir yetki her halde mevcut olmalıdır. İkinci bir makalemde açıklayacağım toplumsal programımızla Alman idare sistemlerini bu maksadın teminine en sağlam bir vasıta olarak kabul ediyorum. Ve unutulmamalıdır ki, bugünkü teşebbüslerimizde her şeyden evvel ihtilalimizi yaşatabilecek sistem ve programları nazarı itibara almak mecburiyetindeyiz.

İşte bir yığın idari, toplumsal meseleler ki, hallerini ihtilalden bekliyorlar. Bunları ihtilalin halledeceğine ve er geç düşmanı önümüze katacağımıza imanımız vardır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

---

2 Budun teşkilatı bir nevi komün ademimerkeziyetiydi. Dareste, *Hukuk Tarihi*.

İdare Sanatı*

Amerikalılar, hükümeti lazım bir fenalık diye vasıflandırıyorlar. Bizde, Meşrutiyet'in başından beri, daima münakaşa zemini teşkil eden meselelerden biri de memleketin muhtaç olduğu bayındırlık ve refahın hükümetten beklenmesinin doğru olup olmayacağıdır. Avrupa kamu hukuku âlimlerini haylice meşgul eden bu teori henüz tamamıyla halledilememiştir.[1] Fakat hukuk, insanlığın adımlarının önünden değil, bu adımları takiben yürür ve teorilerdeki değişimler de ancak bu suretle meydana gelir. Dolayısıyla bir kısım medeni milletlerin bugünkü gidiş ve vaziyetleri bu meselenin alacağı kati şekle dair bize şimdiden az çok bir fikir verebilir. İktisadi ve toplumsal teşebbüsler âlemin en medeni, en ziyade ilerlemiş milletlerinde tamamıyla denebilecek bir derecede millete intikal etmiş bulunuyor. Oralarda dikkati çeken büyük ölçekteki eserlerin, 20. asrın mazisini tespit eden ve tamamlayan bu eserlerin hepsi şahıslar tarafından büyük sermayelerle teşkil olunan şirketlerle elde edilmiştir. Almanya, İngiltere, Amerika vs. hep bu yolu takiben bugünkü varlıklarını garanti etmeyi başardılar.

Gözlerimizi maziye doğru çevirince, orada yığın yığın yılların koyuluğuna rağmen, ışıkları gözlerimizi kamaştıran büyük medeniyetlerin, İran medeniyetlerinin vs.[2] aynı suretle doğduklarını görürüz.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 21 Eylül 1920, No: 416-36.

1 Bluntschli, *Hükümet [Théorie générale de l'état]*; Duguit, *Hukuku Amme [Les transformations du droit public]*; Esmein, *Hukuku Esasiye [Éléments de droit constitutionnel]*, Fransızcadır.

2 Gustave Le Bon, *İlk Medeniyetler [Les Premières Civilisations de l'Orient]*, Fransızcadır.

Yükselme devirlerimizde, hatta çöküş devri istisna edilirse gerileme devirlerinde bile kendimize mahsus ademimerkeziyetimizle vakıf teşkilatımız, memleketin canlandırılmasına ve bayındırlığına etken olan büyük ölçekte şahsi teşebbüslerden başka bir şey değildir.[3]

İnsanların gelişme devirlerinde, toplumsal ve iktisadi hayatlarında[4] birtakım muhtelif ilerleme safhaları gösterdiklerini medeniyet tarihlerinde görüp öğreniyoruz.[5] Hukuk tarihleri de, aynı gelişmenin hükümetçilik hayatında mevcut olduğunu haber veriyor. Hakikaten ortaçağ ve hatta bundan iki asır evvelki hükümetçilik fikirleriyle bugünün inançları arasında benzeyiş pek azdır. Kuruluşunun başlarında her şeyi alan hükümet, günden güne kudret ve yetkisini şahıslara, teşebbüslere devretmektedir. Dolayısıyla insanlar, hayatlarının diğer safhalarında gösterdikleri dönüşüm ve gelişmeyi hükümetçilik hayatında da göstermekten geri durmuyorlar.

Nitekim nispeten medeni ve ileri cemiyetlerde hükümetin yetkisi, hükümetlerin nüfuzu cemiyet ve şahıslara intikal etmektedir. İlk devirlerde koyun ruhlu olan insanlık için hükümet asasıyla güdülmek bir ihtiyaç idi; giderek mukadderatına hâkim olmak istedi; bir aslan ve bir tilki ruhuyla sıçradı...

Tarihten çıkarılan şu mantığa ve insanlığın hükümetçilik hayatında geçirdiği devirlere göre her şeyi hükümetten bekleyen bizlerin yaşadığımız devrin tayini müşkül değildir. Toplumsal ve siyasi devrimiz şu suretle belirince, bize lüzumu olan idare ve hükümeti bulmak da kolaylaşır. Gerçi iktisadi medeniyetin son hadlerine yanaşmış insanlara yetişmek ve onlar gibi yaşamak için mutlaka onların geçirdikleri devirleri geçirmek lazım değil. Tabii ki taş devrini yaşayanların cilalı taş devrini görmeden diğer bir medeni milletin himaye veya teşkilatıyla tunç veyahut demir devrine girmeleri tarihte vaki olduğu gibi,[6] bizlerin de o uzun hükümet devirlerini yaşamadan çağdaş teşkilata sahip olmaklığımız imkânı vardır.

Hakikaten meşhur sosyalist Jaurès insanların geçirdikleri ve geçirecekleri iktisadi devirleri vahşet, esaret, işçilik, kolektivizm, komünizm olmak üzere beşe ayırdığı halde, Ruslar kolektivist olmadan komünistliği ilan ettiler. Hele biz Türkler ve bilhassa biz Osmanlı Türkleri yeni yetişmiyoruz. Teşkilat ve idarenin zamanlarına göre en yüksek mertebelerine ulaşmış bir ırkın nesliyiz. Dolayısıyla bizde medenileşmek kabiliyeti, çağdaşlaşmak ve yükselmek eğilimi kanımıza, damarlarımıza sinmiş bir haslettir. Bu, medeniyet tarihimizin gereğidir. Her halde iktisadi, toplumsal ve siyasi gelişmelerle tabii ilimlerin bahset-

---

3 Seignobos, *Medeniyet Tarihi.*

4 Jaurès, *Sosyalizm.*

5 *Osmanlı İmparatorluğu Umumi Tablosu [Tableau général de l'Empire Othoman],* Fransızca; Mustafa Paşa, *Netâyic'ül Vukuat.*

6 Avrupalılar Amerika'ya çıktıklarında Amerika vahşileri taş devrini yaşıyorlardı.

tiği ağır, yavaş ve muntazam gelişmeler arasında büyük farklar mevcuttur. Şu kadar ki, bu iktisadi, siyasi, toplumsal hareketlerdeki derece meselesi de ihmal edilecek kadar ehemmiyetten uzak değildir. Nitekim Ruslar ilk adımda komünizme ulaşamadılar. Şu tecrübeler gösteriyor ki, ilerleyen, mesut olan medeni kavimler mutlaka hükümetten çok işler beklememişlerdir. Teşebbüs yetkisini merkezden alarak kendilerine mal edinmişlerdir. Hükümetçilik "hükümet, hükümdar" ve "millet saltanatı" namı altında iki devreye ayrılır. Birinci devir, her şeyin hükümete ait olduğunu, ikinci devre de her şeyin ve bilhassa iktisadi teşebbüslerin millete intikal ettiğini gösterince, hükümetçiliğin en ileri, en incelmiş safhası da bu sonuncu olur.

Merkezi idare, bir diktatörlüktür, belki bir nevi kesin kararlı idaredir; lüzumu ancak yine bu son iki idareye ihtiyaç hissedildiği zamanlarda tahakkuk edebilir, geçicidir. Dolayısıyla insanlıkta asıl olan serbesti olmasına göre merkeziyet cemiyetin tabii bir idaresi değildir.

Napolyon Fransa'yı sımsıkı merkeze bağlarken, bu memleket için istila devirlerini açıyordu. Ademimerkeziyette en ileriye varmış memleketlerde bile harp zamanlarında merkeze doğru dümen kırmaya mecburiyet hissettiler. Millet ve memleket neyi hedefliyorsa idaresinin de ona göre tayini gerekeceği şüphesizdir. Buraya kadar yürüttüğümüz fikirleri ölçü olarak kabul ettikten sonra memleketimizin idare teşkilatı ve programlarını çizerken hep bu noktadan hareket edeceğiz.

İktisadi ve toplumsal mutluluk ardından koşan milletlerin her halde merkezle kâfi derecede münasebetlerini kesmeleri ve teşebbüsleri ellerine almaları zaruri olduğu gibi, cihangirlik davasında bulunan milletlerin de merkezle sıkı fıkı bağ kurmaları elzemdir. Bu takdirde, kılıç, taç ve tacidar gerek.

Bizim vaziyetimizi tayine gelince, düşünceme göre biz ihtilal içinde ve inkılap kapısının eşiğinde bulunuyoruz. Birincisini zafer tacıyla süslemek ve bu kıyafetle bize hayat vaat eden kapıdan içeri girmek istiyoruz ve buna mecburuz. Çünkü ortada dönen, varlık ve yokluğumuz meselesidir. Şu mantık icabınca merkezle alakayı kesmek imkânı göremiyorum. İhtilali zafer gününe kadar yaşatmakla mükellefiz. Bu, doğrudan doğruya ihtilalin manasında mevcuttur. İhtilal yaşıyorsa ordu hayatı da baki ve dolayısıyla merkez de mevcuttur. Ruslar bu yönü tamamıyla kavramışlardır.

Yalnız halli gereken kuvvetli bir nokta vardır. İhtilali devam ettirecek yüce kudret millet olduğuna göre bunu kuvvetlendirecek vasıtalara müracaat tabiidir. Vasıtaların en başında, şüphesiz, bugünkü idare makinelerimizin değiştirilmesi, kaldırılması, mahvı (çünkü vaziyet ve hal, toplumsal, iktisadi zaruretler bunu emretmektedir); ikinci olarak, kati ve belirli adımlarla yürütecek program bulunuyor.

İdare makineleri ile programın şekil ve mahiyeti ne olmalıdır?

Mühim ve ehemmiyeti oranında mesuliyeti büyük bir mesele önündeyiz. Teşekkür olunur ki, muhtelif milletlere mensup sosyoloji ve tarih âlimlerini hayli meşgul eden bu mesele, İbni Haldun, Montesquieu, Gustave Le Bon, Helvétius, Durkheim, Pareto, Koçi Bey gibi, eski, yeni, Batı, Frenk, İtalyan, Türk âlimlerini meşgul eden bu mesele billurlaşmış bir kaide şeklinde kabul edilmiş bulunuyor. O da memlekete göre, halka göre, hedefe göre kanun, teşkilat ve hükümet konulması ve kurulması keyfiyetidir. İnkılaplarda eskilikleri, halkın zararına devam edip giden eskilikleri yıkıp, döküp, atmak, radikal davranmak lazım. Yalnız bu yıkıp yakmak işi ilim ve mantıkla ne kadar az alakadar olursa, yıkılıp yakılanların telafisi de o oranda zor ve müşkül olur. Bundan dolayı yukarıdan beri yürüttüğümüz fikirlere dayanarak diyeceğiz ki: Selamet istiyor musunuz? Halka ait olanı halka veriniz...

Şu mantık icabınca idare makinelerimizin iki yönü olmalı:

1) Merkezi hükümet,

2) Mahalli hükümet.

Birincisi: Temsilcisi marifetiyle sancak, kaza ve nahiyede merkezi hükümeti temsil etmeli.

İkincisi: Halka ait olanıdır ki, bütün teşebbüslerin makinesidir, merciidir. Kayıtsız ve şartsız halka verilmeli ve teslim edilmelidir. Düşünceme göre memleketimize, halkımızın ruh ve alışkanlığına en uygun düşen idare şekli budur.

Merkezi hükümet, milletin iktisadi, toplumsal, siyasi saadetinin bekçisi ve muhafızı, Türk birliğinin hizmetçisi, -muallim Cordey'in anayasa hukuku notlarında bahsettiği üzere- memleketin zabıtası olmalıdır. İşte bu kadar liva, kaza ve nahiyelerdeki temsilciler devletin bütününü temsil edecektir. Zabit, asker, tasarruf hakları, [...]meler,[7] posta ve telgraf işleri tamamen merkezi hükümete ait olacaktır. Temsilci veyahut komiser, aynı zamanda seviyesi kâfi derecede yükselmiş temsilciler için faydalı bir yol gösterici, bir koruyucu, bir eğitmen olacaktır. Başında daima bir kumandan görmek, halkımızın ruhi ihtiyacıdır. Asırların beslediği bu ihtiyacı bir hamlede koparmak, atmak müşkül, zararlı ve tehlikelidir.

Yabancı propaganda ve cereyanlarının önüne geçmek, halka merkezi unutturmamak, onu merkezle az çok münasebet üzere bulundurmak, memlekette birlik bağlarını muhafaza edebilmek için riayeti zaruri bir harekettir.

Asrımızda her hükümet kendini memleketin sahip ve hâkimi olan unsurları himayeyle mükellef kılmıştır. Bu, zamanımız hükümetlerinin siyaset programlarının en başında bulunur. Esasen varlığının manası da budur. Teessüf olunur ki, bizde hilafetin Sultan Selim Han'a intikaline kadar takip olunan milli

7 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

siyaset ondan sonra kozmopolit bir şekil aldı ve giderek memleketin efendisi olan Müslüman Türk unsurunu tamamen ihmal etti. Vaktiyle Türklüğe mensubiyetle, Oğuz Han soyundan olmakla iftihar eden hakan ve şairlerimize karşılık daha sonra "etraki bî-idrak"[8] ibareleriyle sayfalarını süsleyen tarihçilerimiz çıktı. "Osmanlı Türklerinin gerileme sebepleri" yazılırken ihmali caiz olmayan noktalardandır. Vaktiyle hakkıyla efendi olan Türkün iki asırdan beri vazifesi, memleketin ötesinde berisinde çıkan ihtilalleri söndürmekle mükellef polislik derecesine indi. O, kanı, canı pahasına çalışırken, gerisinde ona hileler, tuzaklar, suikastlar, ihanetler hazırlayan gayrimüslimler, tarihin bu nankör çocukları, memleketin iktisadiyatından, her şeyinden istifade ediyorlardı. Artık yeter! Roma'da, Bizans'ta da böyle olmuştu.[9] İşte merkez hükümetinin vazifelerinden biri de harici, dahili bu kanlı suikastları tepelemek ve imha etmek olmalıdır.

Bir cümleyle merkezi hükümet, maksadı iş âleminde devler gibi çalışarak mesut Türkiye'yi yaratmak olan "mahalli hükümet" makinelerinin bekçisi olmalıdır. Ve gittikçe halk hükümetine müdahaleden vazgeçerek bizde de "lazım bir fenalık" rütbesini kazanmalı.

Program meselesine gelince: "Halka ait olanı halka veriniz" demekle o esasen tayin olunmuş ve açıklık kazanmıştır. İştirakçiler[10] programının memleketimizin ihtiyaçlarına uygun gelebilecek kısımlarını tereddütsüz tatbike başlamak, toplumsal ve siyasi saadetimizi doğuracaktır. Sermayecilerin, saltanat ve istilacıların "millet daha kendi kendini idare edecek bir hale gelmemiştir" gibi fikir ve bahanelerini dinlememekte mazuruz. Çünkü Abdülhamit 30 bu kadar sene devam eden saltanatında aynı nakaratı tekrar ede ede Türk milletini meşrutiyete bir türlü layık görememişti. Hakikatin laf ebelerinde olduğunu farz etsek bile, merkezi idarenin acaba şimdiye kadar şu gamlılar diyarında hasarlar ve felaketten başka ne gibi faydalar temin edebildiğini gösterebilecekler mi?

Alfred Fouillée toplumsal bakımdan Almanya'yı tahlil ederken "hubbu gayr"[11] ile hislenmek, asker milletlerin karakterleri gereğidir der. "Hubbu gayr" ise iştirakiyun[12] mesleğinin[13] kapısıdır. Türklerde bu haslet diğer milletlerinkinden daha çok fazladır. Yüksek dağlarda çimenler içinde çadırına indiğiniz Türk sizi nasıl ağırlayacağını şaşırır. Tanzimat'a kadar şubelerle, kendine mahsus ademimerkeziyetle idare olunan Osmanlı Türkleri Şeyh Bedreddin Simavi[14] hareketlerine, Ahiler cumhuriyetine[15] sahne olan bu topraklar tarih, iktisat ve

8 "İdraksiz Türkler" anlamında. (Y.N.)
9 Maynz, *Roma Hukuku* önsözünde. Tarihi Osmani Encümeni, *Tarihi Osmani.*
10 İştirakçiler: Komünistler, sosyalistler. (Y.N.)
11 Hubbu gayr: Başkasını sevmek, özgecilik, diğerkâmlık. (Y.N.)
12 İştirakiyun: Komünistler, sosyalistler. (Y.N.)
13 Meslek: Doktrin, öğreti, yol, sistem. (Y.N.)
14 Murat Bey, *Tarihi Ebülfaruk.*
15 Ahmet Rasim Bey, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi.*

toplum bakımından halk hükümetine en müsait olanlardan biridir. Yalnız bu doğrultuda bizi maksada ulaştıracak olan seçim usullerini katiyen ihmal etmemek gerekir. Aksi surette halk saltanatı yaldızlı bir hayal, bir serap olur. Şu yakınlarda hükümetin yayımladığı halkçılık programıyla seçim meselesine dair kanaatlerimizi gelecek makalemizde açıklamaya çalışacağız.

Şu atasözü Türk'ün iştirake olan meyil ve kabiliyetini pek güzel ifade ediyor: "Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar."

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Millet Saltanatı*

Halkın doğrudan doğruya veya vekilleri marifetiyle devlet mukadderatına hâkim olmasına, daha başka bir tabirle, hükümetin dümenini eline almasına kamu hukuku âlimleri "millet saltanatı" diyorlar.

Halkçılık tarihi pek eskidir. Eflatun cumhuriyet felsefesinde halkın vasıtalı hükümetinden bahsetmiş ve bunu müdafaa eylemişti.[1] Rousseau *Toplum Sözleşmesi* adındaki meşhur kitabında bu vasıtalı idareyi reddedip çürüterek daha ilerilere gidiyor ve dümenin doğrudan doğruya halk tarafından idaresini müdafaa ediyordu. Hakikaten, halkın vasıtasız hükümet sürmesi insanlık için bir emel, bir gaye olmalıdır. Birçok sebeplerden dolayı şimdilik imkân haricinde kalan bu şekil yerine vasıtalı hükümeti kabul zaruridir. *Toplum Sözleşmesi* yazarı şaheserini yazarken, olabileceği değil, olması lazım geleni düşünmüş ve ona göre fikir yürütmüştür. Fakat 60, 70, hatta 150 milyonluk milletlerde vasıtasız hükümet icrasının mümkün olamayacağını ispata bilmem hacet var mıdır?[2]

Halkçılık hayatında fevkalade ilerlemiş milletlerde halkın hükümete bizzat iştirakini temin maksadıyla referandum, inisiyatif gibi bazı sistemlere müracaat edildiği halde, oralarda bile Rousseau'nun arzuları fiiliyat sahasına gire-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 1 Teşrinievvel 1336 (1 Ekim 1920), No: 425-45.

1 Alfred Fouillée, *Felsefe Tarihi;* Alfred Fouillée, *Eflatun'un Cumhuriyeti [La Philosophie de Platon: Eflatun'un Felsefesi -Y.N.]*, Fransızca.

2 İsviçre'de küçük Alman kantonlarının bazılarında parlamento yoktur. Halkı tamamen toplanır ve bir kanun hakkında karar vererek dağılır. Rousseau millet saltanatını böyle istiyor. Eski Cermenlerde bu usul vardı. Tacitus, *Cermenlerin Âdetleri [Moeurs des anciens Germains -Y.N.]*, Fransızca.

memiştir. Fransa İhtilali'nden sonra Avrupa ve giderek Asya hükümetlerinin meşruti şekli olan parlamentarizm, halkın bu vasıtalı saltanatı, beklenildiği kadar faydalı neticeler vermedi; herkesi memnun edemedi. Bu memnuniyetsizlikledir ki kocaman ihtilaller karşısında bulunuyoruz.

Rousseau davasında haklı mıydı? Kullanılan şeklin eksiklikleri neydi? Düşünceme göre, şu iki sorunun cevabı, önünde bulunduğumuz ihtilallerin manasını anlatacaktır.

Meşrutiyet, cumhuriyet, halkçılık, referandum ve inisiyatif gibi şekilde ve teoride göz kamaştıran bu muhtelif sistemlerin cemiyetin sinesinde kapayamadığı bir yara vardı: Sınıflar.

İhtiyar İngiliz İnkılabı ve bunun kopyası olan Fransız İhtilali eşitliğe doğru ilk adımı atmış olmakla beraber, zamanımız zihniyetine göre icap eden radikal hareketi vücuda getirememişti. Anayasaların ve insan hakları beyannamelerinin başına geçirilen eşitlik hakikatte eskilikten çok şeyler değiştirmiyordu. Ortaçağ cemaati değiştirilmiş şeklinde yine yaşıyordu. Hakikaten, asiller makamına kapitalistler; alay alay esirler, serfler yerine de sürü sürü ameleler geçmişti. Gerçi isimler değişmiş, zulüm biraz hafiflemişti; fakat zulmün kızgın ve kızıl demirli kanlı tahtına ikiyüzlülük, vurgunculuk, hırsızlık oturmuştu. Sırtından geçinilen işçi, cemiyetin bu büyük çoğunluğu, ilerlemenin bu hakiki hizmetkârı, ülkenin bu meşru sahibi, bu defa eşitlik namına sefalet içinde sürükleniyordu. Hayatı pahasına zenginlerin varlığını temin eden işçi orantısız bir ücret karşılığında ve bu dişli hayatın önünde ailesiyle çırpınıyor; bazen bacağını, bazen kolunu kaptıran bu bedbaht mahluk bir çul içinde gözlerini dünyaya yumarken varlığını temin ettiği cemiyetin, vücudunu eriterek servetini yığdığı patronunun ufak bir şükranına, küçük, pek küçük bir himayesine bile hak kazanamıyordu. Karısını, çocuklarını yıkık dökük kulübeciğinde sırtlan yürekli cemiyetin kucağına atıyordu; ve işte bütün inkılaplara rağmen insanlığın kanayan yarası buydu. Zaman zaman dünyayı yangınlara veren sakin volkanlar, göğsünde bu kanlı yarayı taşıyan mazlum emekçiler tabakasının içinde saklıdır. İnsanlık yalancı meşrutiyetler, süslü anayasalar değil, yaralarına merhem olacak, açlığa ekmek bulacak idareler istiyor. İngiltere, Fransa inkılaplarının hakiki mahiyeti burjuva ihtilaliydi. İşçinin hakkı henüz baskı altında bulunuyordu.

Yeni cereyanlar, cemiyetin hakiki üreticilerini, tek bir cümle ile memleketi omuzlarında taşıyan işçileri, Karl Marx'ın "hırsız [...][3] mal sahibi" diye adlandırdığı sermayedarların ve bunların yardakçısı olan hükümetlerin pençesinden kurtarmak, ona insanlığını tanıtmak istiyor; sınıflar arasındaki eşitsizlik mut-

---

3 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

laka kalkmalıdır diyor. Bu def olunmadıkça işçiyi mesut etmek mümkün değildir. Çünkü bu surette işçi memleketin genel siyasetine iştirak edemiyor, edemedikçe hakiki müsebbipleri hırslı patronların hesap defterlerinde gizlenen, milyonlarca milli servetin mahvına sebep ve milyonlarca amelenin kanı pahasına mal olan dünya savaşlarının önünü almak imkân haricinde kalıyor. Şu halde, memleketin mukadderatına köylü ve işçi de karışmalı ve onun siyasi, toplumsal, iktisadi hareketlerde oyu alınmalıdır, menfaatleri mutlaka düşünülmelidir. Adalet adına, anayasa adına yapılan kanunlar burjuvaların eserleridir. Orada daima sermaye, daima yüksek tabakanın menfaati düşünülür. Genel eşitlikten bahsedildiği halde köylü ve işçi eşitlik namına çiğnenir. Hakikaten Max Nordau *Asrımızın Kanuni Yalanları*[4] namındaki mühim eserinde kanun koyucunun buna benzer pek çok gariplikleri ve cemiyetin bu gibi hakiki yaralarını bütün çıplaklıklarıyla ortaya atıyor. Bu hakikatlere memleketimizin köylü ve işçilerinin hali her yerinkinden fazla uyar.

Bu biçareler, yabancı sermayesinin, yerli komisyoncuların,[5] zalim faizcilerin hesabına çalışan 20. asrın Roma esirleridir. Gustave Le Bon[6] "Türk köylüsü dünyanın en çalışkan, en cesur, en namuslu ve en kanaatkâr adamıdır" der. Bütün bu faziletlerine karşılık onun hakkı, sürünmek, topraklar üstünde üstsüz başsız ve kim bilir ne gibi hastalıklarla inlerken ölmektir. Zavallı milletim... Ne yapmalı ki bütün bu dertlere bir deva bulmalı. Öyle bir deva ki, onunla cemiyetin sızlayan bu derin yaraları sükûn bulsun?

Rousseau, davasında haklıydı; fakat alınmasını teklif ettiği tedbirlerin tatbiki mümkün değildi. Teklifte tatbik kabiliyeti olsaydı, muhitini bulmak şartıyla bence belki en az kusurlu olmak üzere o gösterilebilirdi. Mademki milletin vasıtasız hükümet icrası mümkün değildir, şu halde en kestirme yol olarak inkılap usullerine ehemmiyet vermek ve bu suretle işbaşına geleceklerin halkı düşünür, halkı temsil eder kimselerden olmasına çalışmak lazımdır.

***

Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir seçim usulü tasavvur olunamaz ki kusursuz olsun. Yalnız, bunlardan en az kusurlusunu, halka en ziyade hak bahşedeni, milleti, bilhassa köylü ve işçi temsilcilerini memleketin genel siyasetine iştirak ettirebilecek olanı, memleketimizin toplumsal, iktisadi, siyasi şartlarına göre alacağız. Daha iyisi bulunamadığı takdirde şu sistemleri uzlaştırarak yurdumuzun milli seçim usulü olarak kabul etmek isterdim:

---

4 Max Nordau, *Die konventionellen Lügen der Kulturmenschheit (İng: The Conventional Lies of Our Civilization:* Medeniyetimizin Klasik Yalanları). (Y.N.)

5 Bizdeki sermayedarlar Avrupalıların komisyoncularıdır. Hakiki sermayedarlarımız devede kulak!..

6 Gustave Le Bon, *Arap Medeniyeti [La Civilisation des Arabes]*, Fransızca.

A) Genel oy.

B) Mecburi oy.[7]

C) Nispi seçim.[8]

D) Mebusların yerli olması.

Her halde şimdiden kurulacak olan bir komisyon memleketin en mühim meselelerinden biri olan seçim kanunumuzun halkçılık esaslarına dayanarak projesini hazırlamalıdır. Seçim meselesi kati ve belirli bir şekilde halledilmedikçe halk hükümeti köklü bir şekilde kurulamaz; millet saltanatının can evi burasıdır.[9]

***

Bütün bu sistemler, bu idare, bizim halkın ihtiyacıyla ne dereceye kadar uygundur? En güzel idare mutlaka demokrasi veyahut iştirakçilik[10] midir? Bilhassa bizde halkın vasıtasız mı vasıtalı mı hükümet sürmesi hayırlı olur?

Koca bir ülkenin mukadderatıyla alakadar olan ve koca koca âlimlerin muhtelif tarzda hallettikleri bu meseleleri katiyetle ifade edebilmeye insanın bir türlü dili varmıyor. Nitekim, Eflatun, Rousseau gibi eski yeni hakimlerin bu ruh okşayıcı felsefelerinin yanı başında, yine onlar kadar faziletli, âlim insanların, birincilerin fikirlerini reddeden ve çürüten teorilerine rastlıyoruz. Gariptir ki, zadegân uşaklarından temiz bir dayak yedikten sonra Fransa'yı terk ile bir müddet İngiltere'de yaşayan Voltaire gibi bir allame, meşruti idarenin bile aleyhindeydi. O, müşfik, himayetkâr, adil bir mutlak hükümet istiyordu.[11] "Her şey halk için, fakat halkla hiçbir şey" düsturunu kabul etmişti. Auguste Comte da buna yakın bir hükümet, güzideler idaresi tavsiye ediyordu.

Yine asrın en meşhur ve belki en büyük kamu hukuku yazarı denmeye hakkıyla layık Duguit[12] meşrutiyet, cumhuriyet, millet saltanatı gibi felsefelerin aslı ve faslı olmadığını beyan ile hakikatte cemiyeti kuvvetlilerle zayıfların teşkil ettiğini ve kuvvetlilerin herhangi idarede olursa olsun zayıflara hükmettiklerini ve edeceklerini bildirerek hakiki idarenin bundan ibaret olduğunu haber veriyor. İşte birbiriyle dövüşen bir alay fikir, halli gereken bir alay mesele. Her fikre hürmet ve sevgi diyen meşhur Pierre Bayle'e göre bunların hangisini reddedebiliriz?!..

---

7 Belçika'da.

8 İspanya'da ayan, İngiltere'de üniversiteler.

9 Bu hususu hükümetin idare programı münasebetiyle hazırladığımız gelecek makalemizde biraz daha açacağız.

10 İştirakçilik: Komünizm; sosyalizm. (Y.N.)

11 Faguet, *Fransız Edebiyatı Tarihi [Histoire de la littérature française]*, c.2, Fransızca.

12 Duguit, *Kamu Hukuku [Les transformations du droit public]*, Fransızca.

İnsan bu fikirler mabedinin içinde derin derin düşünürken, büyük Almanya'nın büyük dâhisi Marx'ın ve beri tarafta yaprakları açık saçık duran Türk tarihinin karşısında bir an muhakeme etmeli; gariban ve perişan halkımıza teveccühle onu dinlemeli ve sonra bu memleketçe, bu milletçe tabi olunacak iştirak kanunlarını, bu diyara hayat verecek sistemleri ortaya koymaya teşebbüs etmeli. Teşekkür olunur ki bu husus güzidelerimizce takdir edilmiş bulunuyor. Fakat siz biraz tereddütlü davranınca karşınıza bir alay insanlar çıkıyor; ihtilal şöyledir, böyledir, yıkıp yapmalı diyerek atıp savuruyorlar!..

Evet efendiler! İhtilal eskiliklerin, halkın zararına olan eskiliklerin düşmanı olmalıdır ki bir memleket için faydalı olabilsin. Fakat ilim ve mantık haricinde idare edilen inkılaplar memleketi felakete sürükler.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Halk Siyaseti*

Halk, sufiyane bir fikirle, lisanı haliyle yedi asırdır kanayan hayatında bir değişiklik, kati bir yenilik istiyor. Öyle bir yenilik ki, onu asırlardan beri ezen, sefil eden, esir kılan kudret yıkılsın, yerine halkın efendiliği geçsin; daha açık bir tabirle, halk saltanatı kurulsun. Bugün ihmal edildiği takdirde, yarın bu mazlumlar ülkesini sarsması muhakkak olan halkın şu haklı dileğini kavramak için en önce onun şikâyet ettiği vaziyetin mahiyetini tespit etmek gerektir. Şu münasebetle bir noktaya işaret edelim ki, Türkiye'nin yenileşme davasını açıklarken, şimdiye kadar âdet olduğu üzere, genel sağlık, eğitim, adliye, Batı'yı taklit vs. gibi ihtiyaçlarımızdan bahisle ve bilinen birtakım kelimelerle beylik bir tahlil yapacak değiliz. Biz bütün bu ihtiyaçları kavrayan radikal ve çağdaşlaştırıcı bir yenileşmenin ana hatlarını çizmeye çalışacağız.

Gerçi, Moskoflar Çarı ve bizim meşhur Prut esiri Deli Petro, büyük Rusya'nın temellerini atarken zararlı eskiliğin[1] en küçük noktalarına kadar saldırmayı ihmal etmemiş ve gariptir ki bu doğrultuda, inatçı, cahil ve gözlerini hakka yummuş olan kara bir taassupla göbeğe kadar uzatılan mukaddes sakalları sokak ortalarında jandarmalarına yoldurmuştu!.. Biz şekle bu derece ehemmiyet verenlerden değiliz. Bununla beraber, daha mühim olan birtakım teferruatın, birkaç esaslı noktada toplanması mümkündür. Memleketimizin nihayetsiz ihtiyaçlarını -bilhassa iktisadi bir bakışla- bir iki ana hat içine almaya çalışacağız.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 29 Kânunuevvel 1336 (29 Aralık 1920) No: 491-111.

1 "Zararlı eskilik" tabiriyle "iyi eskilikler"in de mevcut olduğunu kastediyoruz.

Siyaset tarihinin yaşadığımız bu son devrinin ekseninin halkın iktisadiyatı olması gerekiyor. Yeni kamu hukuku kaidelerinin hareket noktalarının buraya temas etmesi zaruridir. Genel tarihin tahlili gösteriyor ki halk iktisadiyatının haricinde kurulan bir hükümet, yine bunun haricinde kalan herhangi bir siyaset, bir camia hükümet ve siyaseti olamaz. Bu, şahıs veya sınıf tahakkümüdür. Halbuki devlet ve siyasetin ifade etmesi lazım gelen mana bu değildir. Meşru ve makul bir siyasetin camiayı ve bunun genel menfaatlerini kavrayan hareket olması lazım geleceği eski ve yeni hukuk teorilerinin teslimde tereddüt etmediği apaçık bir şeydir ki, bu da halkın genel iktisadiyatıdır. Buna maddi ve hakiki siyaset de diyebiliriz. Malum olduğu üzere İslamda imametten gaye, camianın saadet ve selamet umdeleridir.[2]

Teessüf olunur ki, bütün bu güzel görüşler, tatbikatta şahıs ve sınıf meselesi olmaktan kurtarılamamıştır.[3]

Nitekim kamu hukuku âlimlerinden Fransalı Duguit devletin iki sınıftan meydana geldiğini ve kuvvetli sınıfın zayıflara tahakküm ettiğini bildirmektedir.[4]

Hakikatin bu merkezde bulunduğu inkârı kabil olmayan bir keyfiyet olmakla beraber, acaba insanlık hep böyle yaşamaya mahkûm mudur? Fizik ilmi "evet!" diyor. Fakat fizik veya matematik ilmi olmayan hayatta, tarihin tecrübeleri gösteriyor ki, insan, yaşayışında, anlayışında, hislerinde büyük değişimlere, gelişmelere maruzdur. Toplumların yapısında dünle bugün arasında fark olduğunu kim inkâr edebilir? Yine kim iddia edebilir ki, bugünle yarın arasında mazlum halk çoğunluğunun lehinde bir değişim vuku bulmayacaktır? Tarih, muhtelif sebepler altında insanlığın hakkını almaya doğru koştuğunu, insanlığın bu kanlı ve karanlık gecelerinde sakin bir filozof vakar ve kudretiyle kaydetmektedir. Halk iktisadiyatından, başka bir tabirle, halkın genel menfaatlerinden ilham alması gereken yeni devlet felsefesi, artık asrımız devlet zihniyetinin tacidarlığına adaydır.

* * *

Yukarıdaki önsözü çıkış noktası kabul ederek, müesseselerimizin ve teşkilatımızın genel vaziyetini deşeceğiz. Reddi mümkün değildir ki, 18. asırda, Batı ihtilallerinin ortaya çıkardığı yeni hayatın başlangıcına kadar bizde idare, halka karşı en müsait olandı.

Bu bir tarihi hakikattir. Hakikaten mazide idaremiz zamana göre bir nevi demokrasiydi ki, bununla yalnız Osmanlı Türkleri değil, fakat bütün bir Türk

---

2 İbni Haldun, *Mukaddime;* İmam Maverdi, *El-Ahkâm'üs-Sultaniye.*

3 Max Nordau, *Zamanımızın Yalancı Kanunları [Die konventionellen Lügen der Kulturmenschheit (İng: The Conventional Lies of Our Civilization:* Medeniyetimizin Klasik Yalanları). –Y.N.]

4 *Kamu Hukuku [Les transformations du droit public].*

dünyası hazin talihli insanlığın önünde hakkıyla yükselebilir.[5] Dünya çapındaki saltanatımızı sevk eden büyük siyaset, teessüf olunur ki, son senelere kadar cihanı yeni hayattan farklı kılan ve ayıran şahıs veya sınıf siyasetiydi. Yeni hayat da demokrasi dahi olsa artık bunu kabul etmiyor ve bir günah olarak tanıyor. Çünkü Allah insanları herhangi bir şahsın veya bir sınıfın esiri olmak üzere yaratmamıştır ki bu iki kudret onların üzerinde tasarrufa hak iddia edebilsin. Gerçi Büyük İskender Makedonyalıları dünyaların fethine götürdü ve Abdülhak Hamit'ler buna *Eşber*'ler yazdı. Roma imparatorları milletlerini nice memleketleri istilaya muvaffak kıldılar. Shakespeare'ler *Sezar*'lar [*Julius Caesar*] terennüm etti. Napolyon bir cihangirlik politikası takip etti; Fransa'yı zaferden zafere, en sonra da felaketten felakete sürükledi. Ve nihayet bütün bu büyük imparatorluklar, açık denizlerde dalgalar arasında batan güneşler gibi korkunç enginlerde gözlerden kayboldular. Bu şahsi politikaları sınıf diktatörlükleri takip etti. Portekizliler, daha sonra İngilizler, Fransızlar iktisadi pazarlar bulmak kastıyla Hint'e kadar gittiler, dövüştüler. Fakat bütün bu mücadeleden halk bir şey anlamadı. Camianın büyük çoğunluğu hüsran içinde kaldı. Anneler, dullar, öksüzler ağladı; birçok yavrucaklara babalarını tanımak nasip olmadı; nice zekâlar eridi, ilim çiğnendi, fazilet hakarete uğradı. Ve bugün facialı, kanlı soytarılıkların adına zafer denildi!.. Halkın ihtiyaç ve sefaleti eskisini aştı. Artık bu serseri ve şuursuz siyasetler son nefeslerini alıyorlar ve yerlerini camianın genel menfaatlerinden ilham alan hakiki siyasete terk ediyorlar. Masum halk, kendisine dayanarak ve bağlı olarak yürüyen önderlerin bu fuzuli yetkilerini kabul etmiyor. Kendi mukadderatına bizzat hâkim olmayı diliyor. Biz Türkiyeliler de bunu istiyoruz.

İstiyoruz ki dahile ve harice karşı devletin genel siyaseti Türkiye halkının genel menfaatleriyle sıkı fıkı alakadar olsun. Onun iktisadiyatını, toplumsal yapısını ve mevcudiyetini pek yakından alakadar etmeyen işler için kendisinden fedakârlık beklenmesin.[6]

***

Halk nezdinde hükümet varlığının hasıl ettiği feci zihniyete artık bir nihayet vermek zamanı gelmiştir. Hakikaten çöküş devrimizde başlayan ve daha sonraları Tanzimat'tan itibaren giderek çürüyen ve Batı'nın ortaçağ ruhunu bu nezih diyarımızda yaşayan şu bilinen bürokratik idareyi de yıkmak günleri gelip çatmıştır. Halka doğru yürümesi muhakkak olan hükümetin kurulma saati çalmaktadır.

---

5 Léon Cahun, *Asya Tarihine Giriş;* Nys, *Devletler Hukuku;* d'Ohsson, *Moğol Tarihi.*

6 Şimdiki vatan müdafaamız en şuurlu bir harekettir. Bu müdahaledir ki halkın vatanını kurtaracak ve onu kapitalist esiri yapmayacaktır.

Bugün Türkiye halkının nazarında hükümet ve idare bir kurtarıcı, bir koruyucu değil, itiraf edelim ki bir afettir.

Türkiye'de hürriyet ve inkılap asrının ortasında Avrupa'nın derebeylik hayatını yaşayan şu bizim bürokratik idare, hapishaneleri, jandarmaları, vergi daireleri ve tahsildarlarıyla halk nazarında ayrı bir şahsiyet halinde belirmektedir.

Hükümet bütün bu saydığım vasıtalarıyla sanki halkı ezmek, onun sırtından geçinmek için ortaya çıkmış korkunç bir kudrettir.

Derebeylik zamanında Fransa'da olduğu gibi bizde de halkın borcu hükümeti ve binlerce emeklileri doyurmaktır. Fakat bütün bu fedakârlıklarına karşılık acaba hakkı nedir? Koca bir hiç!.. Fakat hayır, bu da değil, sefalet, aşağılanma, alçalma... Ah milletim!

Hakikaten bizim hükümetin jandarmaları, halkın asayişini idameye değil, onun eza ve cefalarla vergi vermesini temine memurlardır. Hapishaneler, halkın emniyetini ortadan kaldıranlardan ziyade şuursuz idareye isyan edenlerin cezalandırılmaları için yapılmıştır! Ve kim bilir engizisyon devrine rahmet okutan bu mezarlıklarda, kulübelerinde çocukları aç ağlayan ne kadar borçlu köylü inlemektedir?!

Vergiler halkın çağdaş ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla alınmıyor; belki doymak bilmeyen bir tabakanın keyif ve arzularının tatminine sarf olunuyor. Malum olduğu üzere vergi yine memleketin, halkın saadetinin temini için konulur. Bu saydığımız fenalıkların aksini iddia edebilmek, Anadolu halkından alınan paralarla kendisine hiçbir şey yapılmadığını bilmemeye bağlıdır. İngiltere'de büyük ihtilale bütçe meselesi sebep olmuştu. Meşrutiyetin mühim gayelerinden biri de bütçenin halk tarafından kontrol edilebilmesini temindir. Bizde kontrol mevcut olduğu halde, halkın yine sefil ve perişan kalması, işin en feci tarafıdır. Hakikaten Gustave Le Bon, *Ruh-ül Akvam*[7] adını verdiği eserinde, parlamento hayatının mutlaka herhangi bir camianın hakkını almasına veya halkın bizzat mukadderatına hâkim olmasını temine yegâne vasıta olamayacağını derin bir vukufla izah ediyor. Nitekim tatbikat da bunu göstermektedir.

Hakiki üretici sıfatıyla hayatın etkeni olan insanlığın büyük ve ezici çoğunluğu sürünürken kim iddia edebilir ki parlamento usulü dünyayı mesut edebilmiştir?! Asrımızda meşrutiyet, en doğru bir tarifle, menfaatleri emniyet altına alınmış bir sınıfın himaye kalkanıdır. Yoksa ilkçağa oranla halkın vaziyeti eski hamam eski tas, belki biraz daha fena.

İşte Türkiye'de idarenin silkinmesi zaruri olan kötülükler bunlardır. Çağdaş halk devleti felsefesinin yıkmak istediği zulüm budur. Halk öyle bir meşrutiyet istiyor ki, onun feyizli meyvelerini kendisi de tadabilsin. Çünkü meyvenin yetiştiği bahçenin hakiki bahçıvanıdır.

* * *

---

7 Gustave Le Bon, *Psychologie des foules* (Kitle Psikolojisi). (Y.N.)

Yeni hukuka göre, Türkiye'de siyaset ve hükümetin hareket noktasını halkın iktisadiyatı teşkil etmelidir. Bu suretledir ki bir camia devleti kurulabilir. Esasen "zarar-ı âmmı def için zarar-ı hâs ihtiyar olunur"[8] teorisini esaslı umde olarak kabul eden İslamiyet bir camia hükümetinden başka bir şey değildir. Yazıktır ki Dört Halife devrinden sonra bu ve buna benzer kaideler, yalnız lafı edilir şeyler olmuştur. O derece ki, devletin iktisadi tahlili, iddiamızı sağlamlaştırmak maksadıyla ifade ettiğimiz şu şer'i kaidenin tamamen aksini gösterebilir bir neticeye varır. Halk iktisaden yükselmedikçe, halkın iktisadiyatı devletin dizginlerini kavramadıkça vücuda getirilen herhangi bir müessesenin, bir teşkilatın gereği, sebebi, camia devleti teorisinde yeri olmayan bir harekettir. İktisadiyatı ihmal edilmiş bir halkın maddiyatı yüzüstü bırakılmış demek olduğuna göre, böyle bir kitlede maneviyattan da eser kalmayacağı şüphesizdir. Maddiyat ve maneviyattan mahrum bir cemiyet ise yürüyen, görüşen bir ölüdür. Zamanımız hukuk tarihi, dönüm günlerini yaşamaktadır.

Bundan böyle kamu hukuku büyük bir ırmak gibi halk iktisadiyatından düstur çıkaracak, gözyaşları dinen insanlığın 6000 yıllık kederli yüzü biraz gülümseyecektir.

Hukuk ve siyaset tarihini üç devreye bölmek mümkündür:

1- Şahıs hukuk ve siyaseti,

2- Sınıf hukuk ve siyaseti,

3- Camia hukuk ve siyaseti.

Rus İhtilali bu üçüncü devrin kapısını açmıştır. İnkılap yakındır. Bu, aynı zamanda halka doğru giden bir yol olmakla, emperyalist olmayan hakiki milliyetçilerin de yabancı kalmaması gereken bir gayedir.

* * *

Bugün, her vakitten büyük Türkiye'miz, tarihinin en mühim ve müşkül anlarını yaşamaktadır. Cidden büyük ve harika denmeye değer bir kudretle vatanı müdafaa eden Büyük Millet Meclisi, yarının yeni dünyası önüne çıkaracağı büyük Türkiye'yi yeni hukukun adalet ve hakka dayanan müesseseleriyle donatmakladır ki büyüklüğünü bir kat daha dosta ve düşmana karşı göstermiş olacaktır ve bu, halkın vatan müdafaasını başarabilmesi için zaruri olan bir çaredir.

Anadolu ayaklanmıştır; halk hakkını istiyor.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

---

8 Mecelle'nin 26. maddesi. "Kamu zararını ortadan kaldırmak için bir veya birkaç şahsın zararı tercih olunur" anlamında. (Y.N.)

Türkiye Halk Devleti 1[*]

-Büyük Millet Meclisi'ne Armağan-

Osmanlı-Türk Devletimizin kuruluşunda hâkim olan hükümetçilik zihniyetini ifade eden bir menkıbeyi maksadımızın açıklanmasına vesile olur ümidiyle şuracıkta yâd etmeyi pek faydalı buluyoruz.

* * *

"Germiyanlı mültezim - Bu pazarın baçını bana satın.

Osman Gazi - Baç nedir!

Germiyanlı - Pazara her kim yük getirse ben ondan akçe alayım.

Osman Gazi - Senin bu pazar ehlinden alacağın mı var ki akçe alırsın?

Germiyanlı mültezim - Hanım, bu töredir. Bütün vilayetlerde vardır ki, padişah için her yükten akçe alırlar.

Osman Gazi - Tanrım mı buyurdu, yoksa beyler kendileri mi ittiler?

Germiyanlı mültezim - Töredir hanım, ezelden kalmıştır.

Osman Gazi - (Çok öfkelendi) Bir kişi ki kazana, gayrının mı olur? Onun mülkünde benim ne dahlim vardır ki ondan akça alam!? Bre kişi, var git, artık söyleme, sana ziyanım değer."[1]

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 11 Kânunusani 1337 (11 Ocak 1921), No: 502-122.

1 Şu konuşmayı *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nden aynen Türkiye Halk Devleti incelememize giriş teşkil etmek üzere naklediyoruz. *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s.19.

Devletimiz incelendikçe ve müesseseleri tahlil olundukça büyük Osmanlı-Türk saltanatımızın yalnız kılıçtan vücut bulmuş bir kudret olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim koca bir mutlak padişah bile kanunsuz vergi konulmasını caiz görmemekte ve başkasının mülküne hürmeti büyük bir kanaatle müdafaa etmektedir. Bizleri Batı'dan ayıran devlet zihniyeti pek barizdir. Türklerde devlet, gerek İslamiyeti kabulden evvel[2] ve gerek sonra toplumun hizmetkârlığı manasını ifade etmiştir. Yaratılış "Türk toplum sözleşmesi"ni bu esas üzerine yazmıştır.

Hakikaten, milli Türk hukuku tarihi, Léon Cahun dostumuzun ısrarlı iddiasına göre, Avrupa'da derebeylik zamanında olduğu gibi bir asalet devri kaydetmemiş, asalete herhangi bir imtiyaz veya payeyi hak olarak tanımamıştır. Bizde rütbe zincirine verilen ehemmiyeti -ki bilhassa asker milletleri diğerlerinden ayıran makul sebeplerdendir- zadegânlıkla karıştırmamak gerekir.

Devletimizin yükselmesi sebeplerinden birini ve şüphesiz en mühimini tımar ve zeamet usulümüz teşkil etmiştir.[3] Bu dahi incelenince görülüyor ki, Avrupa derebeylik hukukundan bambaşka bir mahiyet arz etmektedir. Hakikaten bizde tımar -eski tabiriyle- "hak eden kılıç erbabına" verilirken[4] Batı'da bu gibi toprakların -isterse hak etmiş olmasın- babadan oğula intikali bir kanundu.[5] Avrupalılarda, Jean-Jacques Rousseau *Toplum Sözleşmesi* adındaki meşhur kitabını tasarlayıp yazıncaya kadar, camia, devlet denilen bağımsız ve yüce kuvvetin -Türkçe tabiriyle- "arpalığı" olmak üzere kabul edilmiştir. Orada mazlum insan sürüleri devletin hesabına çalıştırılmıştır. Batı'da 18. asrın sonlarına doğru baş gösteren ihtilallerin manalarını kanaatimizce buralarda araştırmak lazımdır. Batı'nın büyük düşünürü ne derse desin, tarihin verileri bizce en kati vesikalardır. İbni Haldun'un da *Mukaddimesi*'nde pek güzel ifade ettiği üzere, zamanların geçmesiyle bizde de ilk devlet zihniyetinde değişimler görülmeye başlamış ve bu giderek imparatorluğumuzun düşüşü ve çöküşüyle neticelenmiştir. Bugün yeni hayat için hazırlanan biz Türkiyeliler halkçı bir devlet kurmak mecburiyetindeyiz, bu, asrımız hukukunun manasıdır.

Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi*'nde müdafaa eylediği "doğrudan doğruya hükümet" teorisiyle Montesquieu'nün *Kanunların Ruhu*'nda bahsettiği "devletin üç kuvveti" usulü bir asrı aşkın bir zamandır yapılan tecrübelerle sabit olmuştur ki, ne kadar güzel ve dahiyane olursa olsunlar, beklenilen neticeleri verememişlerdir.

---

2 Léon Cahun, *Asya Tarihine Giriş*'inde "Kültigin Sütunları"; Necip Asım Bey, *Türk Tarihi*; d'Ohsson, *Moğol Tarihi*.

3 *Osmanlı İmparatorluğu Hukuku Ammesi [Manuel de droit public et administratif de l'Empire Ottoman]*, Fransızca, 5 cilt.

4 Cevdet Paşa'nın *Tarih*'i; Mustafa Paşa, *Netâyic'ül Vukuat*.

5 *Fransız Hukuku Medeniye Tarihi*, "Zadegânlığın Tarifi" faslı.

İnsanlık yine mazlum mevkiinde kalmış, toplumun büyük ve ezici kısmı, halk tabakası, bir sınıf hesabına çalışır alet olmaktan yakasını kurtaramamıştır. Malum olduğu üzere, bütün bu hukuk esaslarından gaye toplum devletini tesis ve insanlığın saadetini temin idi! Gerçi halkın efendiliğini ve bunun mesut olmasını anlamayan, horlanmayı ve esareti halk için zaruri gören kafalar her yerde olduğu gibi bizde de pek çoktur. Hele halk devletini doğrudan doğruya cahillerin idaresi zannedecek kadar basit ve cahilce düşünenlerimiz de yok değil! Fakat bütün bu fikirler, bu iddialar, bu dedikodular ehemmiyetli değildirler. Bunlar son saatlerini yaşayan bir sınıfın çırpınırcasına saldırılarıdır. Her yerde olduğu gibi halk devleti bizde de kurulacaktır. Çünkü halkçılık Türklerde bir ananedir.

Türkiye halk devletinin kanatları altında bu ülkenin iktisadi hayatında etken olan halk tabakası, ah daima boynu bükük, benzi uçuk yaşayan bir mazlumlar dünyası hürriyet ve insanlığını tanıyacaktır. Şimdi yerlerde sürünen bu insanlar, bu hakir mahluklar büyük tarihin, Türk tarihinin sahipleridir. Efendilik bunların ezeli hakkıdır.

Fransalı filozof Alfred Fouillée *Yeni Hukuk Fikri*[6] ismindeki nefis eserinde İngiliz hukukunu tahlil ederken, burada hâkim olan ruhiyat ve zihniyetin menfaat olduğunu söyler. Biz de "Türkiye Halk Devleti"nin çıkış noktasını tespit ederken, daima Türkiye toplumunun menfaatlerinden esinlenerek devletimizin alacağı şeklin birtakım klasik kaidelere uygun hale getirilmesinde veya asrımızın yeni halkçı hükümetlerine benzemesi hususunda taassup göstermeyeceğiz.

Halkçılığın gayesi birtakım iktisadi şartlar altında halkın mesudiyeti olduğuna göre, bunun herhangi bir suretle temini için icap eden vasıta ve şekilleri arayacağız. Esasen devlet şekillerinin her memlekete göre değişmesi zaruridir. Değişmeyen bir yön vardır ki, gayedir; tıpkı meşruti idare usullerindeki değişiklikler gibi. Malum olduğu üzere, 19. asırdan itibaren yeni halkçılığın babası sayılan Karl Marx halk hükümetinin şeklini tarif etmemiştir. O yalnız amele ve fabrikadan bahsetmiştir. Dolayısıyla halk devletinin zannedildiği gibi her memlekette aynı şekilde tecelli etmesi lazım gelmez.

Muhitin, hayati şartların, tarihi sebeplerin, zihniyetin farklılığı kati olan bu âlemde esasen buna imkân da yoktur. Dolayısıyla biz Türkiye Halk Devleti esaslarını çizerken Türkiye toplumunda şekilsel değil, maddi menfaatlere dayalı radikal değişimleri gözeteceğiz.

Türkiye'de bir köylü, bir de Tanzimat döküntüsü bürokratik idare meclisi vardır. Bunun herhangi bir surette iyi bir neticeye ulaştırılması memleketin ve milletin selameti itibariyle zaruridir. Esasen Anadolu Hükümeti'nin teşekkülü

---

6 *L'Idée moderne du droit en Allemagne, en Angleterre et en France*, Paris, 1878. (Y.N.)

manasının bir cephesi vatanı müdafaa ise, diğer cephesi de memlekette çağdaş yenilik yapmaktır. Her vakit söylediğimiz gibi yine tekrar edelim ki, bu yenilik Anadolu'nun müdafaa kabiliyetini muhafaza etmek ve sürdürmek için mutlak ve mutlak lazımdır. İhtilal günleri yaşıyoruz. Tarih en radikal yeniliklerin ancak böyle zamanlarda başarıldığını söylüyor. Fransa sosyoloji âlimlerinden Helvétius "İhtilal, bir memleketin kanun ve müesseselerinden memnuniyetsizliktir. O halde halkın menfaatine daha uygun müessese ve kanunlar yapılmalıdır" diyor.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetimizin bu işi er geç halledeceğine itimat etmek isteriz. Bizde halkçılık davası aynı zamanda bir milliyetçilik meselesidir. Şimdiye kadar uluorta bahsedilen milliyetçiliğin şiir, edebiyat, efsane, cihangirlikten başka bir şey olmadığı da malumdur. Hakikaten halka doğru gitmeyen herhangi bir harekete milliyet cereyanı demek "millet" kelime ve teorilerinin ifade ettiği manayı kavramamaktır. Ne yazık ki dünyanın her tarafında iş bu merkezde yürüdü. Halk tabakası bu gürültü ve patırtılardan mesudiyet namına hiçbir şey anlamadı; o daima başkalarının hesabına çalıştı ve daima kanadı.

7 Kânunusani 1337 [7 Ocak 1921], Ankara
İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Türkiye Devleti'nde İdare Siyaseti*

Yine bu sütunlarda çıkan "Mehmetçiğin Hakkı"[1] başlıklı yazımızda, memleketimizin her şeyini yapan bu büyük insanın iktisadi vaziyetinin ne kadar elim olduğunu tarihimizin muhtelif safhalarında göstermeye çalışmıştık. Bugün de onun daima çiğnenen hakkının, daima ihmal olunan şahsiyetinin himaye ve mesudiyeti için tasavvur ettiğimiz idare teşkilat ve siyasetini tespit etmek istiyoruz. İdarede şu veya bu şekli tavsiye etmezden evvel, maksat ve fikirlerimizi kolaylıkla açık bir şekilde ifade edebilmek için biraz da gözlerimizi geçmişe doğru çevirmeyi pek lazım sayıyoruz.

Osmanlı Türklerinde idare, beş asrı aşkın bir zaman bir nevi ademimerkeziyet esasına dayandı denebilir. Bu idareye hâkim olan ruh ve zihniyet de yine kendine özgü bir çeşit demokrasiydi ki, mana ve kudretini milli Türk tarihiyle İslam dininden alıyordu. Her halde zamana ve diğer milletlerin teşkilat ve medeni anlayışlarına göre çok yüksek bir devir yaşayan ve çok ileride yürüyen Türkler, bilhassa Osmanlı Türkleri, yine muhakkaktır ki, iktisadi devlet kavrayışıyla derebeylik hayatı yaşayan yabancılardan çok uzak mesafede bulunmuyorlardı. Osmanlı-Türk camiasının ezici bir çoğunluğunu teşkil eden kısmı, asıl millet, sürü sürü esirler halinde her devre göre bir veya birçok sınıflar hesabına çalışıyor, sürünüyor, inliyor, kanıyordu. Zamanlar geçtikçe, millete, camiaya değil, yalnız bir şahsa veya bir sınıfa dayanan, yalnız bir şahsın, bir sınıfın menfaatlerini temsil eden teşkilat ve müesseseler çürüdü. Görüyoruz ki, siyaset ve idare, camiaya değil, bir şahsa veya bir sınıfa arkasını verdikçe hep böyle

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 12 Mayıs 1337 (1921), No: 607-227.

1 Bkz. elinizdeki ciltte, s.378 vd. (Y.N.)

oluyor. Yıkılıyor, devriliyor ve yıkıldığı gün ortada güçsüz, takatsiz, perişan, zedelenmiş, idealsiz bir halk sürüsü ve bunun iniltileri kalıyor... Bunun içindir ki, en esaslı devletin camia saltanatını yaşayan olacağında şüphe yoktur. Esasen kamu hukukunun gayesi de budur. Tarihin verdiği haberlere bakılırsa Osmanlı-Türk Devletini beş asır sırtında taşımış olan bu ihtiyar idare, Tanzimat devrine yanaşan son yıllarında halkın varlığının manasını bir sağmal inek olarak görmüştü. Hakikaten Fuat Paşa merhum bir tasarısında devletin büyüklük ve heybetinin eski idaremize dayandığını, fakat zamanın geçmesiyle büyük imparatorluğumuzun geniş sınırları içinde her tarafı yıkıp vuran mütegallibelerin,[2] asi valilerin elinde halkın oyuncak olduğunu söylüyor ve buna çare olarak Fransa'da olduğu gibi bizde de merkezi idarenin tesisi ve kabulü hususunda ısrar ediyordu. Hakikaten bu pek garip bir tesadüftü. Fransa'da feodalite saltanatına son vermek maksadıyla güçlü bir vasıta olarak görülen merkeziyet idaresi bizde de halkı zulüm ve kandan kurtarmak için kuruluyordu.

Bizde ademimerkeziyet gelişigüzel tatbik edilmiş bir idare değildi. Kökleri Selçuklular tarihine uzanıyordu. Hatta kuvvetli bir tahlille büyük Asya'da kurulan eski Türk devletleri teşkilatına kadar çıkar. Bilhassa nakliye vasıtalarından mahrum olan geniş arazili bir devlette iyi idare adamlarıyla iltifat görmesi en tabii ve zaruri olan bir sistemdir. Fakat bu, bizde o derece bozulmuştu ki, yeniden canlandırılmasına ve düzeltilmesine imkân kalmamıştı. Değiştirildi ve merkeziyete dönüştürüldü.

Tanzimat, idari sistemi değiştirmekle beraber, yarayı kapatamadı. Bilhassa Türk şimdi daha çok eziliyor, her vakitten fazla kanıyordu.

Her şeyden evvel yabancıları ve harici memnun etmek maksadıyla yapılan Tanzimat, memleketi ve onun derin dertlerini kavramaktan çok uzak kaldı. Giderek şu bildiğimiz bürokratik idarenin temsil ettiği devlet ortaya çıktı. Memlekette hükümet ve millet diye bir de ikilik hasıl oldu!..

Prens Metternich nasılsa fırsatını düşürerek Babıâli'ye bu biçim yeniliklerin çıkmaz bir yol olduğunu, memlekette yapılacak teşkilatın memleketin hakiki ihtiyaçlarından ilham alması lazım geleceğini sezdirmişti. Hakikaten bizim için tehlikenin büyüğü hariçte değil dahildeydi. Dahilde kuvvetlenmek lazımdı. Bunun için de halka gitmek icap ediyordu.

Zayıf bir Türkiye'nin ne yaparsa yapsın kendini beğendirebileceği bir Batı devleti bulunamazdı.

Çünkü Batı'ca talep olunan, Osmanlılar saltanatının parçalanması, Türk tehlikesinin ortadan kaldırılmasıydı.[3]

---

2 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

3 Djuvara, *Türkiye'nin Yüz Birinci Taksimi*, [*Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913)* (Türkiye'nin Yüz Taksim Projesi) Paris, 1914. –Y.N.]

İktisadi bir tahlile göre, bürokratik idare Kanunu Esasi namına Türkiye'de 20. asırda feodalite saltanatı süren bir kudretten başka bir şey değildir. Burada herkes ve her şeyin manası onun hesabına çalışmaktır. Türkiye onun peşkeşidir!.. İşte Tanzimat'ın korkunç neticelerinden birisi daha...

93 [1876] ve 324 [1908] Kanunu Esasileri bu zihniyeti sökemedi; belki kuvvetlendirdi. Bu pek tabiiydi. Çünkü bunlar mana ve ruhunu Tanzimat zihniyetinden almıştı. Şüphesiz çok vatanperver olan Türk ihtilalcileri memleketin hasta olduğunu pek iyi takdir ediyorlardı. Yalnız hastalığın ilacını keşfedebilmek için memleketi, memleketin idare ve tarihini, memleketin ruhiyatını, iktisadiyatını tamamıyla bilmiyorlardı veya kavrayamıyorlardı. Nitekim İngiliz ve Fransız büyük ihtilallerinin Batı âlemine verdiği bu yeni meşrutiyet usulü burjuva ihtilalinin bir semeresiydi. Bu bir sistemdi ki, burjuvalar asillere karşı hukukunu garanti ve emniyet altında bulunduracaktı ve cidden başarılı da oldular.

Fakat bizde manası olmayan böyle bir ihtilalin ortaya koyduğu bir sistem ve bunun teori ve hukuku nasıl alınır ve nasıl bu memleketin dertlerine derman olmak için tatbike çalışılabilirdi. Malumdur ki Osmanlı-Türk saltanatında muhtelif toplumsal sınıflar yoktur. Meşrutiyet usulü ise burjuvaların hukukunu korumak ve aristokrasinin fuzuli imtiyazlarını kaldırmak maksadıyla yapılan bir ihtilalin neticesi olduğuna göre, biz, bizde mevcut olmayan bir sınıfın hukukunu kime karşı himayeye çalışacaktık?!.. Ve hangi sınıfı devirecektik?! Evet, netice o kadar yanlış çıktı ki, dünya halka doğru giderken, kelimenin tam manasıyla milliyet devri açılırken, biz Kanunu Esasimizle dünyanın geldiği yere dönüyor, bizde hiçbir zaman vücut bulmamış bir sınıfı, burjuvaları tesise çalışıyor, daha gülünç ve acı bir cümleyle, dünya bize geliyorken biz dünyanın nefretle kaçtığı karanlıklara doğru gidiyorduk!..

İktisadi sınıflar bir tarafa bırakılmak suretiyle, bizde saray ve tabileriyle halk sınıfından başka toplumsal bir sınıf yoktu. Dolayısıyla Osmanlı Türklerinin meşrutiyet misakı, kudreti saraydan halka vermek ve iktisadi sınıfların en başına, tacidar mevkiine üreticileri çıkarmak olacaktı. Bunların yüzde 95'i Türk olduğuna göre, tacidar mevkiine dünyaya tacidar olmak için gelen Türk geçecekti, olamadı.

Türkiye'miz bugün büyük bir değişim karşısında bulunuyor. Devlet üçüncü defa olmak üzere kuruluyor. Bugün mazinin bu ülkeye çok pahalıya oturan hataları göz önünden uzaklaştırılmamalı, memleketin muhtaç olduğu köklü teşkilat ihmal edilmemelidir.

Bilinmelidir ki, bugünün halletmesi lazım gelen şu idare meselesini yarına bırakmak tarihin büyük bir ehemmiyetle kaydettiği şu büyük hadiseler önünde en büyük ve mukaddes işi yüzüstü terk etmekten başka bir şey ifade etmez. Çünkü bugünkü hareket alelade bir vatan müdafaası işi değildir. Kelimenin

bütün kapsamıyla 20. asırda yaşamak azminde bulunan bir Türkiye yaratmak davasıdır. Dolayısıyla böyle bir Türkiye'nin asra layık bir surette teşkilat ve teçhizata sahip olması zaruridir. Çünkü bu davayı çelik ordulardan evvel halkın gücü kazanacaktır.

Osmanlı-Türk tarihinde idari hareketler ruhiyat bakımından incelenince görülür ki, bizde halk tabakası daima yukarıdan beklemiştir. Türk halkı ordu milletidir. Türk o koyun ruhlu millettir ki, iyilikleri çobandan bekler. Almanlar ve genel olarak asker milletler hep böyledir. Dolayısıyla İngilizler gibi şahsi teşebbüs milletlerine göre biçilmiş idare sistemleri, dünyanın en iyi usulleri olsa dahi (iktisadiyatta devletleştirme âlimleri kabul etmiyorlar ve her halde sakıncaları büyüktür) bizim memleketimizin bilhassa bugünkü seviye ve anlayışı itibariyle faydalı değil, belki tehlikeli dahi olabilir. Halkın irfan vaziyeti de malumdur; bu suretle vurguncu ve mütegallibelerle gericilerin elinde oyuncak olması ihtimali pek kuvvetli ve pek tehlikelidir. Bizim idarenin adı -seçim usulümüz iktisadiyatımızı nispi surette temsil etmek şartıyla- "bütçe ademimerkeziyeti" olmalıdır. Gelecek makalemizde tahlilimize devam edeceğiz.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Yeni Camia İdaresi*

Türk Ulusu Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Son Armağan

"Mehmetçiğin Hakkı"[1] ve "Türk Devletinde İdare Siyaseti"[2] başlıklarıyla bundan evvel yayımladığımız makalelerde eski müesseselerimizin ve teşkilatımızın korkunç noksanlarını göstermiş, camia idaresinin sevgili Türkiye'mizde bize göre ulaşması lazım gelen gayeyi çizmiş ve böyle bir idarenin üreticiliği temsil eden Mehmetçiğin hakkını hedeflemesi lazım geleceğini söylemeye çalışmıştık. Üreticilerin yüzde 95'i Türk olduğuna göre bunun bizde hakiki milliyetçilik devrini başlatacak en mesut bir idare olacağını da ilave etmiştik. Bugün işte böyle bir idareyi bizde meşru kılacak olan fikirlerle bunun teşkilatını yazmak istiyoruz.

* * *

İslamda devlet ve imamlık felsefesi,[3] hükümet ve idare denilen kudreti camia için alelade jandarmalık vazifesiyle mükellef kılmamıştır. Mesele daha çok derindir. İslam, halkın dünyevi saadetini de temin etmek ve kolaylaştırmakla

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 15 Mayıs 1337 (1921), No: 609-229.

1 Bkz. elinizdeki ciltte, s.378 vd. (Y.N.)

2 Bkz. elinizdeki ciltte, s.235 vd. (Y.N.)

3 *Mukaddime-i İbn-i Haldun;* Maverdi, *El-Ahkâm'üs-Sultaniye;* Mahmut Esat Efendi, *Tarih-i Din-i İslam;* Corci Zeydan, *Medeniyet-i İslamiyye Tarihi;* Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya.*

vazifelidir. Hakikaten Hazreti Ebubekir hilafete seçilmesinin ilk haftası söylediği nutukta bu yönü pek güzel bir surette izah etmiş ve gözünde zayıfların kuvvetli, kuvvetlilerin zayıf olduğunu söylemekle cidden asrımız kamu hukukunun manasını yorumlamaya kadar yükselmiştir. Dördüncü halife Hazreti Ali'nin Mısır valisine hitaben gönderdiği mektup da İslam esas hukuku için bir ideal kabul olunmaya değer. Milli Türk esas hukuku, Türk milleti ruhiyatı devleti bu mahiyette kavramaktadır. Selçukiler'de ve Osmanlılar'da devlet hesabına vücuda getirilen imaretler, medreseler vs. hep bu zihniyetin işaretleridir.[4] Kamu hukukunun kabul ettiği yeni devlet anlayışı da günden güne bu görüşle -şüphesiz daha gelişmiş, daha ileri bir surette- uyuşmaktadır. Şahsi teşebbüsün en iyi usul tanındığı, en faydalı olduğu ferdiyetçi memleketlerde hükümetin vazifesi asgari hadde indirgenmektedir. Fakat ordu milletlerinde devletleştirme usulü her gün daha fazla artmakta ve yeni hayatın güçlükleri karşısında ferdiyetçi memleketlerin teşkilat ve tesisatına da tesir etmektedir. Esasen ihtiyaç ve mübadelenin genişlemesi, -meşhur iktisat âlimlerinden Robert Malthus'un da dediği gibi- işbölümünün gelişmesiyle cemiyet halinde yaşamak mecburiyetinde bulunan insanlar gün geçtikçe dayanışma ve yardımlaşma zaruretini daha fazla duymaktadırlar. Bu duygudur ki devletin vazifesini artırmakta, toplumsal ve iktisadi teşkilatta onun müdahale sahasını genişletmektedir.

Meşhur Lassalle 1862'de Berlin'de işçilere söylediği bir nutukta pek ziyade dikkate değer olan şu cümlelerle camia devletini müdafaa ediyordu:

"Burjuvalar için devletin manası, şahısların hürriyet ve mülkiyet hakkını himaye ve muhafazadan ibarettir. Eğer bütün insanlar eşit derecede kuvvetli, zeki, ileri, zengin olsalardı, bu fikir kâfi sayılabilirdi. Fakat hal ve hakikat bunun aksi olduğu için, devletin vazifesini böyle gece bekçiliğine indirgemek demek, zayıfın mukadderatını kuvvetlinin irade ve arzusuna terk etmek demek olur. Hakikatte devletin hedefi bambaşkadır. İnsanlık tarihi, hürriyeti tabiatın pençesinden, her türlü baskıdan, sefalet, cehalet, fakru zaruretten kurtarmak isteyen uzun bir mücadeleden başka bir şey değildir. Bu büyük mücadelede tek başına şahıs âciz ve güçsüzdür. O, hemcinsiyle birleşmek, beraber çalışmak mecburiyetindedir. Bu birleşmeyi devlet halinde ortaya koyar. Bundan da gayesi insanlığın talihini tecelli ettirmektir. Yani insanlığın kadir olduğu bütün kültürü vücuda getirmektir. Bu, insanlığın hürriyete doğru giden terbiye, ilerleme ve gelişmesidir."

Alman filozofu Hegel "Devlet o manevi keyfiyettir ki âlemde şuurla tecelli eder. Halbuki tabiat şuursuz olarak hükmünü icra eder gider. Devlet, âlemde Allah'ın iradesidir. Devletin sebep ve esası, irade halinde tecelli etmiş olan idrakli kudrettir. Bu hususta mevcut şu veya bu devleti düşünerek hüküm verme-

4 Fazla malumat için bilhassa *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'ne, "Kültigin Sütunları"na [Léon Cahun, *Asya Tarihine Giriş*'te], Dareste'in *Hukuk Tarihi*'ne müracaat.

melidir. Bunların nasıl olması lazım geleceğini hatırlamalıdır" diyor. Fichte'ye göre devlet, bütün vatandaşlara yalnız mülkiyet hakkını muhafaza etmekle vazifesini ifa etmiş olmaz. Devletin hedefi her şeyden evvel herkese hakkını vermek, herkesi layık olduğu hisseye sahip kılmaktır. Herkese mülkiyeti tesis etmelidir. Sonra himaye eylemelidir.

***

Gerek devlet felsefesine esas olarak kabul ettiğimiz şu tarzdaki düşünceler ve gerek evvelce yine bu sütunlarda yaptığımız milli, tarihi, iktisadi, toplumsal tahlil, bizde memleketimizin camiavi bir idareye muhtaç, hatta şiddetli muhtaç bulunduğu kanaatini hasıl etti. Kanaatimiz, devletin camianın maddi ve manevi menfaatlerinin temini kastıyla tesis edilmiş olduğunu ihtar eden tabiatüstü felsefenin tesirinden değil, bilhassa memleketimizin tarihi ve iktisadi manasından varlığını emmiş bir vicdandır. Asırların sürükleyip getirdiği bugünkü idareyle Anadolu'nun, Türk'ün ve onun memleketinin yürüyemeyeceğine kaniyiz. Bugünü şöyle böyle yürütüvermek bize bir şey ifade etmez.

Büyük Millet Meclisi'nin ve onun hükümetinin tarih önünde çok büyük bir vazifesi vardır ki, o da, vatanı kurtarırken her manasıyla yeni Türkiye'yi, herhangi bir sistemin, bir idarenin esiri olmayan hür ve mesut Türkiye'yi yaratmaktır. Mehmetçiğe yedi asırlık büyük emeğinin karşılığını verecek olan şahıs veya kudret, Osmanlı Türkleri tarihinin şüphesiz en yüksek abidesi olacaktır. Denilebilir ki, bu mukaddes kanlı davayı, yeni idare siyasetini kuracak olan kurtaracaktır. Cephemiz arkasını kuvvetli Türk memleketine verdikçe, düşman onun üzerinde tıpkı kayalar üstünde parçalanan dalgalar gibi eriyip dağılacak, bu arkası gelmeyen uzun ve karanlık gecelerde hasretle beklediğimiz sabahın güneşi doğacaktır.

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu kabul etmekle hayli süren bir mazinin derebeylik, kısmen de ilkçağ zihniyetini çiğneyen, milleti mukadderatına hâkim kılmak isteyen Büyük Millet Meclisi'nin bu kanuna ek diğer kanunlarla artık şu köhne idareye bir nihayet vereceğine eminiz. Bu bir idare ki, onun sistemi, dolap dolap yıkılmış ve farelerin yırtık pırtık bir hale koyduğu kâğıtların toplamıdır. Mehmetçiğin büyük hakkı, bu tozların, bu yırtık şeylerin içindedir!

Yeni idaremiz her şeyden evvel iki mühim hususu halletmek mecburiyetindedir:

1- Seçim meselesi,

2- Bütçe meselesi.

Memleketi maceracı siyasetten kurtarmak onun bizzat mukadderatına hâkim olmasıyla mümkündür. Dolayısıyla memleketin iktisadiyatını genel siyasetin düzenleyicisi ve hâkimi kılmalıdır.

Bunun için de şimdilik Büyük Millet Meclisi'nde mümkün değilse vilayet genel meclislerinde nispi surette mesleki temsil kabul edilmelidir. Çiftçilerin yüzde 95'i Türk olduğuna göre, bu seçim Türk'ün ve onun iktisadiyatının hâkim olmasını temin edecektir. Bir taraftan da her meslek erbabı sendika teşkiline mecbur tutulmalı ve bu suretle memleket hareketli iktisadi bir vücut haline getirilmelidir. Seçim usulü değişmedikçe, ne kadar teşkilat yapılırsa yapılsın şekille oynanıyor demektir. Yine her şey eski tas eski hamamdır. Bu, tıpkı aynı adama yeni elbise giydirmek gibidir. Ortada değişmiş hiçbir şey yoktur. İşin can evi burasıdır. Anadolu çiftçisinin üvendiresi devletin genel siyasetine istikamet çizdiği gündür ki bu memleket hürdür.

Bütçenin mühim bir kısmı mahalline bırakılmalıdır. Vali, kaymakam, müdür gibi idare memurlarının meslek erbabından meydana gelmeleri ve mahalli bütçeyi tanzim edecek olan mahalli meclislerde tabii üye sıfatıyla bulunmaları, hem devletin mecbur olduğu kontrol vazifesini yapabilmesini hem de halkın bizde henüz lüzumsuz bulmadığı mürşitlerden istifade etmesini içerdiğinden her halde lazımdır. İşte bugünkü yeniliğimizin ana hatları... Ordu cephelerde büyük bir kudretle Türkler vatanı denilen bu mübarek atalar toprağına karşı borcunu ödemektedir. Türk tarihi kendisini temsil eden kumandanlarımızla, Mehmetçiklerimizle şaha kalkmış, evet binlerce yıl ve asırlar şaha kalkmış Türk varlığını Batı'nın kanlı yüzüne ve bütün dünyaya haykırıyor!.. Biz de geride vazifemizi görelim. Biz o milletiz ki, vaktiyle İstanbul'a giren İngiliz donanmasını üç günlük emekle mağlup ederek kovduk... Biz o milletiz ki, bütün silahlarımızın alınmasına rağmen toplandık, ordu yaptık, hiçten kuvvet yarattık. Gök Tanrı'nın yardımıyla, bugün üstümüze saldırılan Yunan'ı yerden yere çalıyoruz!.. Biz o milletiz ki, tarih dünyayı tanıdığı günden beri Allah bize dünyanın talihini yazmayı mukadder kıldı... Şu idare meselesini niçin ve neden başa çıkaramıyoruz. Neden, neden Mehmetçiğin hakkı kurtarılmasın? Bu büyük ve mübarek ihtilalimiz taçlanmasın? İleri!..

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Yeni Vekiller Heyeti*

Muhterem İcra Vekilleri Reisi
Fevzi Paşa Hazretlerine Saygı

Geçen Perşembe günü Büyük Millet Meclisi yeni vekiller heyetini seçti. Adliye ve maliye vekilleri istisna edilirse, eski vekillerin yerlerini muhafaza etmiş oldukları görülüyor. Denilebilir ki, geçen hafta zarfında Meclis, Vekiller Heyeti'ni düşürmek veya değiştirmekten ziyade, bunlara karşı bir itimat, itimatsızlık meselesi önünde bulundu, itimadını yeniledi ve teyit etti.

Şu vaziyet karşısında anlamak istediğimiz husus, yeniden Meclis'in itimadına mazhar olan Vekiller Heyeti'nin takip edeceği ve takip etmesi lazım gelen genel siyasetin mahiyetidir.

Malumdur ki, şimdiye kadar işbaşında bulunmuş olan Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyeti, memleketin dahili siyasetinde hissolunabilecek bir yenilik vücuda getirememiş ve dolayısıyla Meclis'in ve Anadolu'nun, Anadolu davasının ihtiyaçlarına tamamen tercüman olamamıştır. Büyük ve mukaddes davamız, vatan ve Türklüğün hakkını haykıran mübarek ihtilalimiz, ancak dahili bir yeniliğe, halka doğru giden iktisadi bir hareket ve siyasete dayanmakladır ki, her günden fazla kuvvetlenecek, onun binlerce yılları ifade eden tarihi manası önünde her düşman emeli sönecek, her kötü göz yumulacaktır.

İnkâr edilemez ki, Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti, üçüncü yılı başlayan milli davamız içinde geçen bir senelik faaliyet hayatında çok şeyleri başarmıştır. Bugün, bütün bir kapitalist ve emperyalist Batı'nın yardımına maz-

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 22 Mayıs 1337 (1921), No: 615-235.

har olan düşmanı düşündüren, onu Türk gücüyle ensesinden tutarak Osmanlı-Türk saltanatının ilk kurulduğu topraklar üstünde yerlerden yerlere çalan hep odur. Hariçte, Doğu siyasetini cidden zamana uygun bir kavrayışla geliştirmektedir. Bugün bunlar onun gayret, zekâ ve dirayetiyle vücut bulmuş eserlerdir. Fakat takdir edilmek lazım gelir ki, bugün bir harp meselesi, ilkçağ veya ortaçağ harbi demek değildir. O zamanların zihniyetine göre, ordular memleketi ve memleketleri yağma etmekle geçindirilebilirdi. Dün idaresi bu derece sade olan şu iş! bugün bambaşka ve pek karışık bir surette tecelli etmektedir. Milli ve iktisadi gayelerin elde edilmesi için kabul olunan ve göğüslenen çağdaş harplerde geri teşkilatıdır ki başarının sebep ve etkenlerini hazırlar. Bu da iktisadi, mali, idari teşebbüslerin bütünüdür.

Müdafaası yolunda yıllardan beri kan döktüğümüz şu mukaddes milli davamızı bir an evvel kazanmak için yağmaya da cevaz verebilirdik. Ne çare ki mesele o kadar basit değildir. Senelerce devam eden bugünün ideal savaşlarında böyle bir tedbirin derhal çöküş ve yıkımla neticeleneceği muhakkaktır. Böyle bir tedbir, ilkçağı asrımızda yaşatmak, ilkçağ düşünce ve vasıtalarıyla 20. asırda, zamanımızda Doğu Meselesini halletmek istemek olurdu!.. Hakikaten içinde bulunduğumuz büyük mücadele bir Türkiye işi değildir; bundan daha çok büyük ve derindir. Bu, devam eden Doğu Meselesinin en kanlı safhasıdır. Büyük dava karşısında fevkalade bir hal ortaya çıkmadıkça düşmanlarımızın kolay kolay bizi tasdik edeceklerini zannetmiyoruz. Bundan dolayıdır ki, aziz davamızın başarılması için işi daha köklü kavramak, hazırlıklarımızı ona göre daha geniş yapmak ihtiyacını duymaktayız. Biz Allah'ın yardımıyla her halde kazanacağız. Yeter ki memleketi, ihtilal ve müdafaa kabiliyetini muhafaza edecek vaziyette bulunduralım. Bilinmelidir ki, devletimiz, kuruluşundan bugüne kadar milli tarihi önünde bu son vaziyet kadar büyük ve müthiş bir badire içinde bulunmadı.

Osmanlı Türkleri saltanatının tarihinin bütün safhalarında maruz kaldığı yok olma tehlikeleri bugünkü hal karşısında çok ufak kalır. Biz Türkler, halk devletimizi üçüncü defa olmak üzere kurmaya azmetmiş bulunuyoruz. Hakkın hakir görüldüğü bu karanlık gecelerde karanlıkları delmeye çalışan bir yıldız kudretiyle parlayan kılıcımız teşebbüsümüzü her halde verimli kılacaktır. Yeter ki memleketin mukadderatına hâkim olanlar, bu davayı bütün zorluklarıyla, bütün cihana karşı çıplak sırtında taşıyan gözleri yaşlı halka çevirsin. Türk köylüsü tarihin o yaralı kavmidir ki, biraz bakıldığı, biraz mesut olduğu gün dünyanın talihini yeni baştan yazacak gücü kendisinde buluyor. Esasen dünyanın talihini yazmak, Türk'ün tarih önündeki adıdır. Yazık değil midir ki, bu halk, tarihi yapan bu millet, dünyaya efendi, iş tacidarı olmak için gelen Türk köylüleri böyle yerlerde kalsın? Bu davayı bir iki hamlede söküp götürecek olan Tanrı kuvveti zayıf yaşasın? Hayır! Buna hiçbir gönül katlanmaz.

Yunanistan her gün biraz daha çöküyor, parası düşüyor, ihtilal emareleri beliriyor, kendisini bekleyen korkunç uçurumların önüne doğru sürükleniyor, ona son yumruğu indirecek olan idari, iktisadi teşkilat neden bir an evvel yapılamasın? Mâni nedir ki?..

İlaveye lüzum görürüz ki, vekillerine yeni seçimle itimadını teyit eden ve yenileyen Büyük Millet Meclisi, ondan yeni faaliyetler ummaktadır. Yoksa bu seçim, hiçbir zaman, şimdiye kadar yapılması lazım gelip de yapılamayan işlerin yine yüzüstü kalmasının caiz olduğunu ima ve ifade değildir. Aksine, tecrübeleriyle memleketi hayliden hayliye kavramış olması lazım gelen muhterem vekillerin bu memleketin itiraz götürmeyen halkçılık ve milli müdafaa teşkilatını kolaylıkla yapabileceğine inanmak istemesinden kaynaklandı. Bugünkü siyasi vaziyetimiz de bunu lüzumlu kılmıştır. Babıâli zihniyet ve sistemiyle bu yeni davanın kazanılmasının ne kadar güç ve gülünç olacağını izaha hacet yoktur. Bu, eski Roma hukukuyla 20. asır mahkemelerinde yeni bir ticaret davası kazanmaya çalışmaktan daha çok gariptir.

Devletimiz yeniden kuruluyor. Üç yıldır yolunda can vermekte olduğumuz bu davayı kazanmak ve kökleşebilmek için en kısa yol, memleketin üretimini, ihracatını temin etmek, milletlerarası iktisadiyatını düzenlemektir. İktisat Vekâleti'ne düşen vazife, tarih önünde en ağır olanıdır. Halkı kuvvetlendirecek yeniliği bir an evvel meydana koymalıdır. Bu özlü programı memleketin hakiki ihtiyaçlarına tercüman olarak şimdiye kadar kâfi derecede izah etmiş olduğumuzu zannediyoruz. Bugün bir kere daha tekrar ettik.

Bunları yeni vekiller heyetinden bekliyoruz. Herkes bekliyor; Anadolu'nun gamlı köylüleri bekliyor, tarih bekliyor.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Halk Saltanatı*

– 1 –

"Cesur ve Fedakâr Türk Gençliğine

Milli tarihimizin en hazin yapraklarını naklederken, tarihi yaratan bir unsur için, Türk halkı ve köylüleri için senden yardım ve şefaat bekliyorum. Sen on yıldır hayatını, her şeyini vatan ve mukaddesat yolunda feda ettin, hakir gördün. Çalış, vatanı kurtar, düşmanları güneşlerin battığı denizlerin öbür ucuna kadar sür. Âlemde Allah'ın herkese tanıdığı hayat hakkını isteyen sen bunu yapmaya kâdirsin... Sonra gel, asırlardır sürünen köylüyü, yıllardır ağlayan halkı bağrına bas, hep birlik ağlayalım ve onun dertlerine derman olalım. Yeni inkılabın adı bu olsun.

Ey Türk genci! Tarih seni bekliyor!..

M.E."

1791 senesi Mart'ının 28. günü mebus Cazalès Fransız Kurucu Meclisi'nde "Düşünmek istemem ki, kral tacını Allah'tan ve kılıcının kudretinden almış olsun. Bu gülünç masalları asla kabul edemem. Kral tacını halktan almış ve onun rızasıyla muhafaza etmekte bulunmuştur. Fakat 800 yıl var ki, Fransız milleti taht hakkını kullanmaya kralı ve hanedanını vekil etti. Millet hükümeti

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 31 Mayıs 1337 (1921), No: 623-243; 1 Haziran 1337 (1921), No: 624-244; 5 Haziran 1337 (1921), No: 627-247.

ve kralı tahtından ayırmak isterse bu arzusunu göstermesi kâfidir" diyordu. Hakikaten Cazalès'in telaşı yerindeydi. Çünkü ortaçağda "ilahi hukuk" teorisine göre halka hükmetmek yetkisini Cenabı Hakk'ın ezeli kudretinden alan krallar, yalnız onun huzurunda mesul olmayı tanırlar, halk önünde dünyevi hiçbir kayıtla bağlı olmadıklarını iddia ederlerdi. Milletin mukadderatını idarede kendilerinden başkasını ehil görmeyen bu Hıristiyan tacidarlar, siyasi, idari hata ve günahlarının cevabını ahirete bırakmışlardı! Dini akidelerimize, milli ananelerimize sığmayan şu anlayış şüphe yok ki bizce reddolunmuştur. Saltanat ve idare hakkının halka ait olduğunu pek güzel kavrayan Büyük Millet Meclisi, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun birinci maddesi hükmünce bu yönü tespit ederek halk saltanatı devrini açtı. Büyük adım atıldı. Şimdi bunu faydalı kılacak olan yeni teşkilatı vücuda getirmek zamanı geldi.

Vatan müdafaası gibi büyük bir mesuliyet ve bir iş önünde vazifesini yapmaya çalışan Büyük Millet Meclisi ve onun Hükümetine düşen büyük bir borç da, asırlardan beri çaresine bakılmayan halkın mesut olabileceği idareyi bulup kurmaktır. Tarihin bu son büyük hareket idarecilerinin önüne koyduğu ve hallini istediği büyük ve çok güç işlerden biri de şüphe yok ki budur.

Meşhur Arşimet bir dayanak noktası bulursam, dünyayı yerinden oynatırım demişti. Ben zannediyorum ki, Türk halkı, büyük filozofun fen dünyasında keşfettiği şu kanunun toplumsal alandaki tecellisidir. Şüphe etmiyorum ki, Türk milleti beklediği devlet teşkilatına mazhar olduğu gün, siyasi, iktisadi, toplumsal dünyaları kaldıracak olan dayanak noktası kurulmuş olacaktır. Türklerin tarihinin mana ve felsefesi bunu ifade ediyor. Hakikaten hayata gözlerini açtığı günden beri nasibi hep başkalarının hesabına çalışmak, yabancıların ideali yolunda kanamak, varlığını vermek olan Türk halkının yerine başka hangi kavimdir ki hâlâ mukavemet kabiliyeti gösterebiliyor? Asırlarca süren aralıksız bir mücadelenin son günü, hür ve bağımsız yaşamak azminin harikalarını silah, kılıç şakırtıları içinde bütün Batı'ya dinletmek kudretini kendisinde bulurdu?

Evet, bu hangi kavimdir?!.

Anadolu köylüsü bütün bu harikaları yıllarca aç, çıplak bir halde icat etmektedir. Bu bir hadisedir ki, asrımızın sosyolojisi dahi anlamakta acz gösterir. Bu bir ayet, bir şehnamedir ki, izahı için açıklamacılar ve yorumcular lazımdır.

Gustave Le Bon bile Anadolu köylülerinin dünyanın en büyük, en cesur, en çalışkan insanları olduklarını ve fakat en kötü idarenin elinde âciz kaldıklarını yana yakıla anlatmaktadır.

Öteden beri bizde yerleşip kalmış klasik bir fikir vardır: "Halk kendisini idare edemez. Bir veliye muhtaçtır." Bu o kadar yayılmış ve kökleşmiş bir zihniyet halini aldı ki, Abdülhamit'in 30 bu kadar sene devam eden istibdadına bile gerekçe teşkil etti!..

Halkı daima esir mevkiinde yaşatmaya müsait olan bu tehlikeli teori bugün aynı manayı ifade edemez. Yoksa, bu fikir kabul edilince milletin hiçbir zaman kendisini idare edebilecek kabiliyeti kazanması imkânı yoktur; mademki onun bu rüşt belgesini verecek olanlar, onu işlerinde kullananlar, ondan istifade edenler, onu köprü yaparak onun mübarek emeği üstünde yükselmek isteyenlerdir! Memleketimiz için en hayırlı bir idarenin "adil bir istibdat?!" olacağı kanaatini güdenler de bulundu. Bunun aydın bir "oligarşi?!" halinde olmasını tasvip edenler de oldu. Fakat bunlar düşünmedilerdi ki, adil istibdadı yapacaklar veya şu aydın oligarşiyi vücuda getirecek olanlar manen halktan nispet kabul etmeyecek kadar aşağıdırlar. Maddeten ve ilmen ise halkı idare edebilecek bir kudrette değildirler. Nitekim son hadiseler pek güzel gösterdi ki, bu memlekette yüksek görülmeye alışmış veya yüksek geçinen tabaka hakikatte çürümüş olan kısmı teşkil etmektedir. Hakikaten memleket ölümün önünde kan kusarken şu tabakaya mensup kaç kişi memleketin imdadına koşmuştur?

İlk milli hareketi, binlerce yılları nakleden milli tarihin tesirinde bir an düşünmeksizin vücuda getiren Yörükler dağlardan inerek Aydın'ı aldıkları gün, şu büyük görünen tabakadan kaç kişi halkın hisleriyle hislenmiş, onu duymuştur. Hâlâ bugün doğrudan doğruya halkın içinden çıkmış paşalardan, kumandanlardan başka şu büyük davanın başında kim vardır? Türk milletinin deha ve gücüyle örülmüş bir maziyle pek haksız iftihar eden şu hazırdaki saraydan memleket ihanetten başka ne görmüştür?! Ve ne görüyor? Türk ırkı gibi karakter itibariyle dünyanın en büyük bir milletini böyle şuursuz mevcudiyetlerin iradesine tabi kılmak, tarihin bile ayaklanarak binlerce yılların velveleleriyle hıçkıra hıçkıra ağlayacağı bir günah, bir siyah günah olur.

Mevcudiyetini bugünkü vaziyetinde müdafaaya kadir olan Türk milletinin velisiz idaresine cevaz verilmezse, bütün milletlerin şahıs veya sınıfların tahakküm ve idaresinde yaşaması lazım geldiğine hükmetmek doğru olmasa bile hiç de haksız olmaz!..

Biz o milletiz ki, bizim hukukumuz, bizim ananemiz, zihniyetçe Bizans'ı temsil edenlerin zannettikleri gibi, Türk'ü esir tanımadı. Ezelden efendi olan milletim ebediyen efendi olarak yaşayacaktır. Bu, Tanrı'nın ona bahşettiği en aziz, en açık hakkıdır.

Bir seneden beri hemen daima bahsedilen halk idaresi hayli yanlış ve kötü yorumlara zemin teşkil etti. Zannedildi veya zannedilmek istendi ki, halkçılık, devletimizin kuruluşundan bugüne kadar ihmalcilik yüzünden zavallı bir halde kalan tabakanın işbaşına getirilmesidir!.. Zannedildi ki, halkçılık yağmacılıktır! Halkçılığı vur vurana kap kapana anlayanlar da oldu! Suphanallah! Bütün bunların, bu anlayışların halkçılıkla katiyen alakası olamaz.

Hakikatte bir halk idaresi, camia hayatının etkeni olan üretici tabakayı -bizde Anadolu köylülerini-, daima inleyen, sürünen bu mazlum insan kitlesini mesut edecek olan idare ve teşkilatı kurmak demektir. Onu düşünecek kimseleri onun mukadderatını idareye yetki ve kudret sahibi kılmaktır. Halkçılık, halkın bizdeki şu elim vaziyetine dönmek değil, halkı, bahtiyar denilen tabakanın haline manen ve maddeten getirmektir, o mertebeye yükseltmektir. Buna hayır demeye kendinde kim yetki görebilir? Hangi vicdan buna razı olabilir?

Yoksa halkçılığı biraz evvel tasvir ettiğimiz gibi kavramak, halkın aleyhine çalışmaktan başka bir şey ifade edemez. Bu pek basit hakikatleri, maalesef yer tutmaya pek müsait olan şu tuhaf anlayışlara karşı ifade etmek mecburiyetinde kaldık.

Bizde, bizim anladığımıza göre, halkçılık, hakiki milliyetçiliktir. Bu halkçılıktır ki, anavatanı kurtaracak, Türk'ün düşmanlarını halkın yıldırım gücüyle çiğneyecek, yurdumuzu al bayrağın öz toprağı haline getirecektir. Yarın yine devam edeceğiz.

– 2 –

İdare Meseleleri

Vattel meşhur *Devletler Hukuku*'nda "Hükümetin mana ve mahiyeti, halkın selamet ve saadetini temindir" diyor. Halkçılığı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun birinci maddesi hükmünce kabul etmiş olan devletimizin çağdaş teşkilatı ne olmalıdır ki, ihtiyar hukuk dâhisinin devlete çizdiği vazife bizde de verimli neticelerini verebilsin? Şüphesiz halk idaresi, muhakeme ve idrakten âciz zavallı bir sınıfın devletin işlerini yürütmesi manasını ifade etmez. Şu kadar ki, bu idare, bizde de olduğu gibi Tanzimat'tan itibaren yavaş yavaş belirmeye başlayan bürokratik idare, meşrutiyet fırkaları gibi, yabancı sermayelere, bu memleketin manevi-maddi üretimiyle katiyen alakası olmayan -daha Türkçe bir tabirle bu memlekette bir dikili ağacı bile bulunmayan- kitlelere, kuvvetlere memleketin mukadderatını bırakmayı her halde içermez. Bunlar o tehlikeli kudretlerdir ki, âlemin nizamını ifade ile ve insanlığın mesudiyeti gayesini fiiliyata ulaştırmakla mükellef olan devleti, menfaatlerinin teminine hizmet eden bir nevi ticaret şirketi haline koyarlar. Bu kudretlerdir ki, şeklen medeni namı verilen çağdaş devleti, iktisadi yüzü itibariyle ilkçağ saltanatları halinde yaşatmaktadırlar.

İnsanlık için esaret devri devam etmektedir. Hür farz olunan insanlık, tarihinin hiçbir safhasında bugünkü kadar ağır iktisadi bir esaret zincirini boynunda taşımamıştır. Görülüyor ki, esaret yalnız şeklen değişmektedir. Sürünenlerin adedi her gün biraz daha fazla artmaktadır.

Bizim kuracağımız milli idare parlak, yaldızlı cümlelerin ifade edeceği bir teşkilata değil, halkın iktisadiyatını düzeltebilecek esaslara dayanmalıdır.

"Türkiye Devletinde İdare Siyaseti" başlığıyla yazdığımız bir makalede Tanzimat'tan sonra kabul ettiğimiz idareden hiçbirinin memleketimizin ihtiyaçlarına tercüman olamadıklarını söylemiş ve sebeplerini izah etmiştik.[1] Dolayısıyla bu idarenin şöyle böyle ıslahıyla bu memlekete göre bir sistem çıkarabileceğine asla inanmak istemiyoruz. Memleketin kanayan yarası bu değildir. Malumdur ki, çöküş tarihimizde göze ilişen belli başlı sebeplerden birisi de, her vakit söylediğimiz gibi, bizde idarenin memleketin sahibi olanlardan başkalarının eline düşmüş olmasıdır. O derece ki, bütün bir mukaddesatı taşıyan bu aziz memleket adeta yabancılar malikânesi denebilecek korkunç bir hal almış, milyonlarca Türk başkalarının hesabına çalışır ilkçağ esirleri gibi asırlarca zincirlerini boğazlarında sürüklemişlerdir. İçinde bulunduğumuz yeni inkılabımız bütün bunlara deva bulacak, Türk'ü ve bütün Anadolu'yu efendi mevkiine çıkaracaktır. Bizim anlayışımıza göre bu hususta yapılması gereken ilk iş seçim usullerimizi memleketin sahiplerini işbaşına getirebilecek bir vaziyete koymaktır. Bu suretledir ki parlamento hayatından istenen gaye -ki memleketi ve milleti temsildir- temin edilebilir. Başka bir tabirle memleket kendisine sahip olur. Memleketin sahipleri, şüphe yok ki, bu vatanın bütün evlatlarıdır. Fakat bunlar memleketin iktisadiyatındaki ve toplumsal yapısındaki mevki ve vaziyetleri itibariyle tasnif edilerek vatana maddi ve manevi bağlılıkları nispetinde memleketin işlerinde yetki sahibi olurlarsa, şüphe yok ki, memleket daha iyi temsil edilmiş olacaktır. Bu yolda temsil edilmekledir ki memleket macera siyasetinden kurtulacaktır. Çünkü memleketin iktisadiyatı Meclis kefesinde ağır basacaktır. Maceralara en az tahammül edense iktisadiyattır. Şüphe yok ki, vatan ve memleket, şiir, efsane, politikacılık manasını ifade etmez. Bu her şeyden evvel onun maddi mevcudiyetini yapan iktisadiyattır. Vatan, çiftçilik, muallimlik, zanaatlar vs. mesleklerdir. İkinci derecede bulunan muallimlik, avukatlık, mühendislik, hocalık vs. gibi hür meslekler de ihmali caiz olmayan kuvvetlerdir. Bunlar memleketin manevi cephesidir. Teşkilatı Esasiye Kanunu icabınca yeniden vücuda getirilecek vilayet teşkilatında esaslı bir yenilik olmak üzere şu saydığımız mesleklere mensup vatandaşların nispi bir surette vilayet genel meclislerinde temsil usulü her halde kabul edilmelidir. Ta ki memleketi yapanlar yaşadıkları vilayetin iktisadiyatının olsun mukadderatına hükmetsinler. Yoksa Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun birinci maddesinde "idaremiz halk idaresidir" gibi cümlelerin mahiyeti birer yaldızlı hap olmaktan başka bir şey ifade etmez.

---

1 *Anadolu'da Yeni Gün*, 12 Mayıs 1337 (1921), No: 607. [Bkz. elinizdeki ciltte, s.235 vd. –Y.N.]

Doğrusu memleketi hakikaten temsil etmek itibariyle, memleketi maceracılar siyasetinden kurtarmak dolayısıyla pek büyük kıymet ve faydaları olan vilayet genel meclisleri için teklif ettiğimiz şu seçim tarzının birtakım kusurları da yok değildir. Mesela büyük arazi sahiplerinin bu mecliste çoğunlukla dahil olmaları, bürokratik idareden yakayı kurtarmak isteyen halkın bu defa da mütegallibe[2] eline düşmesi, onların maksatlarına hizmet etmesi tehlikesi vardır. İkincisi, bizde ne yazık ki irfan seviyeleri pek geri kalmış olan vilayet halkının bu işi karmakarış etmelerinden korkulabilir. İleri gidelim derken memleketi gericiliğe teslim etmek ihtimali de uzak değildir! Fakat bütün bu sakıncalar telafisi mümkün olmayan şeyler değildir. Her şeyden evvel şu hususa işaret edelim ki, bizde belli başlı mütegallibe yoktur. Bunların hepsi bencil olmayan ve halkı milli ve dini ananenin tesirinde çok düşünen insanlardır. Her halde bizde Avrupa'daki manasında mütegallibeler yoktur. Bunların hepsi memleketimize bugünkü vaziyetinde pek faydalı olan büyük üreticilerdir. Biz bunları hiçbir zaman işbaşından atmak hakkına sahip değiliz. Bizim istediğimiz idare inkılabı kelimenin bütün ifadesiyle memleketin irili ufaklı üreticilerine, iktisadiyatına hakkını vermektir. Biz komünist veya Bolşevik değiliz ki bütün bu sınıfları işbaşından atalım! Memleketin bütün evladını, onları iktisadi, toplumsal, manevi mevcudiyetlerine göre nispi bir surette işbaşına getirmek, memlekete faydalı kılmak isteriz. İşte bizim camia halinde çöküş tarihimizin haykırdığı yaralar...

Dolayısıyla biz mütegallibeler eline düşmek tehlikesini görmüyoruz. Bilhassa mesleki dernek teşkilatıyla bu tehlikeyi hiçe indirebiliriz. Bizi korkutan mühim bir husus vardır ki, o da üreticiler tabakasının irfanen kâfi derecede yüksek olmaması keyfiyetidir. Fakat bilinmelidir ki, o, menfaatlerini idrak etmiştir ve dünyanın en zeki üreticisidir.

Vilayet meclisi yüzde 95 nispette bunlardan meydana gelecektir. Yani Türklerden meydana gelecektir. Buraya muallim, avukat, doktor, mühendis, hoca vs. vatandaşlar da dahil olacağına göre Meclis'in ilim noksanını telafi için bu zatları Belçika seçim kanununda olduğu gibi birden fazla oy sahibi kılmak da mümkündür. Bu suretle vilayet meclislerinde denge vücuda getirmek imkânı da yok değildir.

Yine itiraf edelim ki, şu irfan tabakasından memleket çok büyük hizmet görememiştir. Memleketi tutmakta olan üreticiler tabakası olduğuna göre, hakikatte idare hakkının da onlara ait olması lazım gelir. Aksi takdirde vatan bir çeşit malikâne olur. Bugünkü demokrasi tatbikat sahasındaki vaziyete göre bizce bir nevi sınıf tahakkümüdür. Lazım olan husus, devleti gayri şahsi hale koymak, camianın genel iktisadiyatını, maneviyatını tacidar mevkiine oturtmaktır.

---

2 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

Lafın kısası, şu sırada halkçılığın bu kadarcığı olsun tatbik sahasına konulmazsa vatanın şu kanlı badire içinde müdafaa kabiliyetini idame edecek olan sebep ve vasıtalarını büyük ve siyah bir günah içinde ihmal etmiş oluruz.

Büyük bir merasim ve debdebe ile yayımlanan Teşkilatı Esasiye Kanunu'muz da şimdiye kadar yayımlanan kanunlarımızın, Kanunu Esasilerimizin akıbetini andırır. Bu, şu kara bahtlı büyük ve aziz memleket için çok hazin bir akıbet olur. Her şeyini büyük Meclis'inden ve onun hükümetinden bekleyen halkı, büyük Meclis ihmal edemez ve etmeyecektir.

Valinin de tabii üye sıfatıyla iştirak edeceği yeni vilayet şûraları, memleketin sahiplerinin medeni ve siyasi terbiyesini yükseltecek bir mektep hizmeti vazifesini yapmalıdır.

Yeni kanun vilayetlere hususi bir bütçe ayırmaktadır. Hiç olmazsa bunun sarfı hakkını o bütçeyi imkânlarıyla yapanların idaresine bırakalım. Halk, elinde saban ve kılıçla kurduğu şu devletin idaresine bu kadarcık olsun iştirak etsin. Daha yazacağız.

– 3 –

Adliye Teşkilatı ve Üretim Meseleleri

İktisat imparatorluğu denmeye değer Almanya'nın milli iktisat babası List üretim kudretlerini maddi ve manevi olarak iki kısma ayırıyor. Milli saadet ve ilerlemenin kaynakları olmak üzere kabul ettiği bu müesseselerden bilhassa manevi kısmı teşkil edenler üzerinde ısrar etmektedir. Büyük iktisatçıya göre bu ikinci kısım siyasi ve manevi müesseseler, vicdanda, fikirde hürriyet, matbuatta serbestiyet, idarede sıkı bir kontrol, muntazam bir adliye teşkilatı, jürinin kabulü suretiyle halkın adaletin dağıtılmasına nezareti, danışma usulünü kabul etmiş parlamento devleti vs. teşebbüslerdir ki, bu, memleketin iktisaden mesudiyetini temin edecek olan belli başlı etkenlerdir. Bütün bunlar, fertleri çalışmaya teşvik edici sebeplerdir. List mesela Protestanlara mezhepte serbesti tanıyan meşhur Nantes Emirnamesi'nin XIV. Louis tarafından geri alınarak kaldırılmasının, İspanya engizisyonlarının bu iki memleket iktisadiyatı üzerinde vücuda getirdikleri zararların pek büyük olduğunu söylüyor. Hatta İngiliz ve Hollanda ticaretinden evvel İspanya filosunun dolayısıyla mahvıyla neticelenen sebebin şu engizisyon teşkilatı olduğunu göstermeye çalışıyor. List, iktisadi hayatın manevi ve siyasi teşkilat kısmında dışarıdan görülmeyen ve fakat hakikatte en büyük tesire sahip olan şu müesseseleri ihmalinden dolayı İngiliz Adam Smith'e ve mektebine sadece maddiyetçiler namını vermektedir.[3] Bununla, İngiliz iktisatçısının bilinen mektebinin iktisadiyata hâkim en mühim etkenleri görmemiş olmakla hatalı olduğunu göstermek istiyor.

3 Charles Gide ve Charles Rist, *İktisadi Meslekler Tarihi [Histoire des Doctrines économiques depuis les Physiocrates jusq'à nos jours]*, 1920, s.32, Fransızcadır.

Biz halk saltanatından, halk iktisadiyatının saadetini anlıyoruz. İstiyoruz ki, halk, zengin diyarımızda iktisat tahtında otursun. Yalnız o gündür ki Türk'e hürsün, efendisin diyebileceğiz. List'in kavrayışına göre şu iktisadi saadete bizde vücut verebilecek olan teşkilat ve müesseseler ne şekilde belirmelidir?

Bunu yapabilmek için ne yolda çalışmalıyız?

İnkâr etmeyiz ki, bu kanlı badire içinde memleketi asırların biriktirdiği siyasi, toplumsal, iktisadi müşkülattan kurtaracak ve onu çağdaş devlet yapabilecek olan idare ve teşkilatını kurmak büyük dehaların bile başarması kolay olmayan işlerdendir. Eski teşkilat yıkılarak yenisi yarım yamalak yapıldığı gün bizi karşılayacak olan tehlikenin ne kadar korkunç olacağını saymaya bile lüzum görmüyoruz. Bu, o kadar muhakkak, o kadar açıktır.

Dolayısıyla memlekette halka doğru yenilik isterken, köklü milliyet siyaseti isterken, pek muhterem okuyucularımızın bizi bu hususu ihmal etmiş zannetmemelerini rica ederiz. Bu hakikatin ve korkunç akıbetinin tamamen idrakindeyiz. Şu var ki, içinde bulunduğumuz ve er geç düşmanı denizlerin öbür yakasına sürerek kazanacağımızda asla şüphe etmediğimiz milli davamızın bir manası vardır. Çok değil, fakat bu mananın gerektirdiği yenilikleri biz hiçbir zaman sallayamayız. Çünkü bunların ihmali davanın ihmali olur. Biz işte bunları istiyoruz. Sakin bir günde genişleteceğimiz ve Teşkilatı Esasiye Kanunu icabınca tam manasıyla halk saltanatını yaşatacağımız geniş ölçekteki yeniliklerin bugünkü tecellileri ve muhiti ne olabilir? Malumdur ki, şu dava içinde eski hamam eski tas yürümek imkânı yoktu. Nitekim *Şehnâme*'ler yaratan büyük ve muhterem bir hanedanı, Türk'ün şu son müdafaa tarihinde siyah izlerle yaşayan İstanbul sarayının kudreti yerine Tanrı kuvveti olan Türk halkının, Anadolu evlatlarının iradesini geçirmek lazım geldi. Ülkenin ve tarihin asıl sahipleri işbaşına geçti. Bu bir hak ve bir zaruretti. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu bu zaruret yarattı. Davayı kazanmak için nasıl ki bu kanunu yayımlayarak memleketin siyasi ve hukuki vaziyetini ifade ettikse, milli davaya nispetle bununla alakalı daha birçok hak ve zaruretler vardır ki, bunların ihmali -tekrar ediyoruz- davayı zayıf düşürür. Bu bir günah olur ki, ağırlığına dünya dayanamaz. İşte bütün bu mecburiyetler biraz evvel soru olarak ortaya koyduğumuz yeniliklerin bugünkü tecellileri ve sahasıdır. Birer birer tespit edelim:

***

Geçenki makalemizde şimdilik Büyük Millet Meclisi'nin girmesi mümkün olmayan temsil şeklinin bazı kayıt ve şartlar altında vilayet meclislerince kabulü lüzumunu ispata çalışmıştık.[4] Yeni İdarei Vilayat ve Nevahi Kanunu'nun[5]

4 *Anadolu'da Yeni Gün*, 1 Haziran 1337 (1921), No: 624. [Bkz. elinizdeki ciltte, s.249 vd. -Y.N.]

5 Vilayetler ve Nahiyelerin İdaresi Kanunu. (Y.N.)

müzakeresi esnasında Büyük Millet Meclisi'nin bu hususu düşüneceğini ümit etmekteyiz. Çünkü yayımlanmasıyla memlekete en büyük abideyi diken Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun mana ve ruhu bunu lüzumlu kılmaktadır. Şunu ilaveye lüzum görürüz ki, yakında Meclis'e gelecek kanun icabınca yetki sahibi bulunan nahiyelerin hareketinden vilayet meclisleri daima haberdar edilmeli, nahiye onun kontrolünün dışında bırakılmamalıdır. Aksi takdirde korkulur ki memleket gericiliğe nefsini teslim eder.

Biraz da adliyemizden bahsedelim: Malumdur ki, herhangi bir memleketin genel teşkilatı yine oranın iktisadi, toplumsal şartlarından, nakliye vasıtalarından vs. çok etkilenir. Bunun içindir ki, Montesquieu gibi nispeten eski sosyologlar bile her yer için başka başka kanunlar, idareler düşünmüşlerdi. Bizde adliyemizin milli bir tarihi yoktur. Yani şu adliye heyulası bizde milli bir ihtiyacın mahsulü olarak doğmamıştır. Harici politikamız düşünülerek kabul edilmiş, yaldızlı bir hap gibi uluorta meydana konulmuştur. Fransa'yı takliden yapılan şu teşkilattan Türkiye halkını memnun etmek mümkün olmadı. Bu pek tabiiydi. Çünkü başka sebepler altında, başka muhit için yapılmış her şey, teferruatına kadar karakterce ve her şeyce bambaşka bir diyar insanlarına biçilmiş kaftan gibi giydirilemezdi. Gerçi hazırdaki sosyoloji bütün insanlar için birtakım genel kaideler tanıyor, fakat her halde her şey teferruatına kadar her yer için aynıdır demiyor. Biz yeni adliyemizi kurarken yalnız harici memnun etmek, yalnız hariçle hoş geçinmek kaygısına kendimizi vermiş, bu yoldan kapitülasyonları kaldıracağımızı da zannetmiş, dahilin ihtiyaçlarını düşünmeye vakit bulamamışız. Şüphesiz, o zaman dünyanın en ileri bir ülkesi olan Fransa'yı taklit kötü bir şey değildi. Fakat onun her şeyini aynen değil, sistemlerini alarak bize göre teşkilat yapmak lazımdı sanırız.

Neyse, geçmiş üzerinde daha fazla ısrar etmek istemiyoruz. Gelecekte geniş halkçılık teşkilatımıza çıkış noktası teşkil etmesini pek ziyade arzu ettiğimiz bu tarzdaki görüşün şimdi bizde meydana getirebileceği bir iki noktaya işaret edelim. Malumdur ki, memleketimiz çok geniştir. Bizde bir kaza Avrupa'da bazen bir vilayet arazisinden büyüktür. Hele sancak veya vilayetlere gelince, bazen bunların her biri Batı'nın bir kıtası, bir devleti olur.

Böyle bir devlet denebilecek kadar geniş bir arazi üzerinde biz yalnız bir sancağa mahsus adli teşkilatla halkın adalete olan ihtiyacını nasıl ve ne suretle tatmin edebiliriz?

Şüphesiz bugünkü idari taksimatımıza göre bir adliye tesisi lazım gelse, işi şimdiki adliyemizin dört, beş, hatta on misli fazla tutmak icap ederdi.

Buna ne bütçemiz ne de elde mevcut hâkimlerimizin adedi müsaittir. Hatta yeni İdarei Vilayat Kanunu icabınca vilayetler sancak haline dönüşse dahi hazırdaki adliyemizin memlekette adaletin dağıtılmasına kâfi geleceğini zan-

netmiyoruz. Şu halde ne yapmalıdır? Biz bir an evvel seyyar hâkim teşkilatına başlanılmasını lüzumlu görüyoruz. Çünkü uzun yolları aşarak uzaklarda kalan adalet kapısını bulmak, fakir ve perişan köylü için pek güçtür. Onun hakkı ise bir vatan değer.

Şu usul icabınca hâkim geniş kazasını dolaşacak ve her halde kaldırılması lazım gelen mahkeme masrafları olmaksızın, halkın davasını ayağına giderek halledecektir. Mahkeme masrafları bize adaleti parayla satmak manasını ifade ediyor! Devletin borcu adaletin tesisi olduğuna göre, devletin kendi borcunu para karşılığında ödemesi garibelerin garibesi olarak kabul edilmeye değerdir! Bugünlük bu kadar. Daha söyleyeceğimiz çoktur. Zannedilmesin ki yalnız mazlum halkın idarecilerce malum olan yaralarına ağlamaktayız. Hayır! Halihazırda dahi yüzüstü bırakılması caiz olmayan davaları birer birer çizmeye başladık. Bunları tamamlayıncaya kadar yazacağız. Gayemiz, yedi asırdır seferber yaşayan ve kanayan Anadolu köylüsünün bizzat başına geçerek kılıç ve sabanıyla müdafaa etmekte olduğu şu büyük ve kanlı davanın emniyetle dayanacağı ve bütün dünyayı kucaklayarak yerlere serebileceği halk teşkilatının bir an evvel vücuda getirilmiş olduğunu görmektir. Gayemize ulaşacağımıza eminiz.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

İdare Siyaseti*

Son günlerde Büyük Millet Meclisi'nce Dahiliye Vekâletine seçilen İzmir Mebusu Refet Paşa Hazretleri geçen Salı gününden itibaren kendilerine verilen vazifenin başında bulunmaktadırlar. Devlet makineleri içinde her yerde en ehemmiyetlisi olan Dahiliye teşkilatının bu mühim ve nazik günlerde Refet Paşa gibi içinde yaşamakta olduğumuz vatan müdafaasında en çok emeği geçenlerden başarılı bir Türk ricalinin dirayet ve zekâsına terk ve havale edilmesinde büyük bir isabet eseri görmekteyiz. İşinde daima çevik, çalak ve kati olan Refet Paşa Hazretleri şu son milli hareket esnasında sefil idaremizin yeniden tesisi hususunda en çok hakkı geçen bir vatandaştır. Refet Paşa ateşkesi takiben memleketin karışıklık içinde çalkalandığı bir sırada büyük denmeye layık mahareti sayesinde yarattığı başarılarla idare tarihimizde iyi bir nam bırakma hakkını kazanmış olan Türk ricalindendir. Tarih onu geleceğin Türkiye'sine şükranla nakledecektir.

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun düzenlenmesi ve tamamlanmasında da Refet Paşa Hazretlerinin hayli hizmetleri oldu. Bugün kendi elleriyle yazdıkları kanunun önünde bulunuyorlar! Acaba şimdi nasıl bir idare siyaseti takibine taraftar bulunuyorlar! İnkâra mahal görmüyoruz ki, son milli hareketin başından bugüne kadar dahili siyasetimizde en ziyade ihmal edilmiş olan yön idaremizdir. Halbuki bu en evvel [...][1] ve vatan müdafaası şartlarına [...][1] husustu. [...]lerin[1] [...][1] Refet Paşa'yı idare siyasetinde milliyetperver ve halkçı olarak biliyoruz.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 8 Temmuz 1337 (1921), No: 654-274.

1 Silik birkaç sözcük okunamadı. (Y.N.)

Hayli zamandır kendileriyle görüşme fırsatını bulamamakla beraber, fikirlerinde sabit-kadem bulunduklarına şüphe etmiyoruz.

Bugün Teşkilatı Esasiye Kanunu hükmünce halk idaresini kabul eden Türkiye'miz, idare siyasetinde iki şeyi göz önünde tutmak mecburiyetindedir. Birinci nokta şu son milli hareketin her vakit olduğu gibi, alelade, sadece klasik bir vatan müdafaası olmadığını halka gösterebilecek ve hissettirecek olan yeniliklerin bugün yapılabilmesi mümkün olan kısımlarını faaliyet sahasına dökmeye çalışmaktır. Büyük fakat mazlum millet, mazlum halk anlasın ve görsün ki, bu vatan müdafaası kendi dirliği içindir.

Yoksa onun kanı, dünyanın her yerinde, tarihin her safhasında olduğu gibi, zorba bir sınıfın menfaat ve saadetini temin maksadıyla dökülmüyor. Malumdur ki, bize çağdaş hukuk teorilerinin ve İslam kamu hukukunun naklettiği demokrasi veyahut halkçılık bir sınıf menfaat ve hâkimiyeti değildir. Bu herhangi siyasi bir camiayı teşkil eden fertlerin camia hayatındaki siyasi, iktisadi, manevi, milli, dini vs. hareketleridir ki manaları nispetinde, camianın varlığıyla alakaları nispetinde mesut olması, hakkına kavuşması demektir. Aksi takdirde halkçılığın veya kitapların hikâye ettiği çağdaş demokrasinin anladığı devlet yoktur. Bu takdirde devlet denilen heyula, bütün bir insanlığı tuzağa düşürüp onu meşrutiyet perdesi ardında ortaçağ esirleri gibi çalıştıran bir sınıf tahakkümü veya saltanatıdır. İyice hatırlarım, bundan yaklaşık yedi-sekiz ay evvel yeni bir seçim kanunu yapmak hususu düşünülürken, İsmet Paşa Hazretleri benim de naçiz fikrimi sormuşlar ve bu hususa dair hayli konuşmuşlardı. Paşa Hazretleri bilhassa halkı mukadderatına hâkim kılacak bir seçim şekli araştırıyorlardı. Bununla hem devleti macera siyasetinden kurtarmak hem de Türkiye camiasını bizde ve dünyanın her yerinde olduğu gibi bir sınıfın hizmetkârı olmaktan kurtarmak emelini besliyorlardı. Toplumsal ve siyasi hayatımızda pek mühim meseleleri halleden Teşkilatı Esasiye Kanunu maalesef seçim usulü gibi en mühim meseleyi, milletin hâkimiyetiyle alakadar bir meseleyi pek belirsiz bir halde pamuk iplikle bağladı. Şu birinci noktayı tahlil ederken işaret edilmesi lazım gelen bir husus da "halka yeniliği kim yapacak?" sorusuna karşı verilmesi icap eden cevaptır. Bu hususta şimdilik pek ısrar etmeyeceğiz. "Şu yenilik yapılsın, halk bir nebze soluk alsın da, bunu yapan kim olursa olsun" diyemeyiz. Fakat işi ciddi tutacak olursak, ara sıra bu gibi meselelerde idare ve kudret yukarıdan mı yoksa aşağıdan mı gelmeli tarzında ortaya koyulan sorulara cevap verirken biraz müşkülpesent davranacağız.

Teşekküre değerdir ki, bizde milliyetperverlerin hepsi halkçıdırlar. Fakat bunlar idarenin mekanizmasında ihtilafa düşüyorlar. Yani idarenin dizgini, yukarı denilen ve sınırlı bir sınıfı teşkil eden tabakanın mı, yoksa maddeten ve manen camiayı yapan ve aşağı denilen(!) kitlenin mi elinde bulunsun? Bi-

rinciler çok teorik, hatta bizim memleket için çok tabiatüstü düşünüyorlar. Eflatun'un, Auguste Comte'un güzideler idaresi gibi tatbikatta ve hukukta yeri ve manası olmayan, her türlü fena idarelere yol açmaya müsait olan bir fikir ardından koşuyorlar. Bu düşünce iki bakıma göre çürütülmüştür. Evvela, dünya hukuk tarihinde olduğu gibi bizim memleketin tarihinin verilerine göre de halkçılığı bu idrake göre tatbik eden bir güzideler idaresi yaşamadı. Bugün ise bu hayali güzideler idaresini teşkil edebilecek büyükleri tanımıyoruz. Tanısak dahi koca bir ülkenin talihini teşkilata değil, şahıslara emanet etmiş oluruz. Tarih bunun kötülüklerini asırlar var ki kaydetmiş bulunuyor.

Şurasını da sormak isteriz ki, güzideler ne hakla idareyi kendi tekellerine alabilirler? Güzidelik sıfatını kim takdir edecektir? Bunun ne kadar suiistimale zemin olabileceği kolayca takdir olunabilir. Bu, en müthiş istibdatlara doğru izin verir bir sistemdir. Bir de tabiat bu gibi fedakâr dâhileri yetiştirmekte pek cömert değildir. Dolayısıyla bu pek tehlikeli bir yoldur; istibdada varır. İkinci olarak, bugün bizde genel bilgileri, maddi ve manevi kıymetleri itibariyle halktan ayırılmaya değer bir büyükler tabakası mevcut değildir. Özetle bizim tabiatüstücüler güzel düşünüyorlar. Fikirleri teori halinde kaldıkça hoştur. Fakat tatbiki şahıs idare ve saltanatı gibi çok feci neticeler verebilir.

Gerçi Fransa kamu hukuku âlimlerinden Duguit "İdare halka da, seçkinlere de verilse, yine camianın ezici çoğunluğu bir sınıfın zorbalığı ve hükmü altında kalacaktır. Dolayısıyla halkçılık ve seçkincilik hep bir yere varan yollardır" der. Fakat biz hayatı bu kadar filozofça görmekte kendimizi mazur buluruz. İnkârı mümkün değildir ki, [...],[2] toplumsal teşkilatın, idarenin halka, camiaya doğru az çok ıslahı ve değiştirilmesi sayesinde bugünün insanları ilkçağ hayatından her halde çok farklı yaşıyorlar. Mazlum Türkiye'de halk işte bu farka mazhar olursa biz kendimizi bahtiyar sayabiliriz. Fakat bugün kavga etmek istemiyoruz; mademki halkçılıkta, yani halkı yükseltmekte ihtilaf yoktur ve hakiki milliyetçilik de budur. Şu sürünen, inleyen halka, tarihinde manası efendi olan Türk milletine bir iyilik yapılsın, onun gözyaşları dinsin de, onu kim yaparsa yapsın; ister yukarısı yapsın, ister aşağısı. Aksi takdirde korkarız ki önümüzde çırpınan halk şu münakaşaların kurbanı olur gider de biz hâlâ meseleyi halledemeyiz!

Elinde avcunda, sırtında kursağında bir şey kalmayan Türkiyelileri memnun etmek pek kolaydır. Lehine olan en ufak yenilik onu minnettar kılar. O memnun olduğu gün bu memleket o müthiş kaya olur ki, oraya çarpan her kem bakışlı kuvvet orada dağılmaya, parçalanmaya, ölmeye mahkûmdur. Fakat bizce gaye, Tanrı'nın yeryüzünde tacidar olmak için yarattığı Türk milletinin

2 Silik bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

bizzat ve fiilen idareyi eline almasıdır. Memleketimizin hukuki, milli, dini manasına en çok uyan idare budur. Memleketi manen ve maddeten yapan meslekler ve fikirler nispi bir surette temsil edildiği gün, biz de halk saltanatı yılları ve hak devri başladı diyebileceğiz. İsteriz ki güzideler bunların içinden çıksın. Yoksa Türk, [...][3] hâkimiyette esaret çilesini doldurmuş sayılamaz. Büyük, cesur, çalışkan ırkımın zamanı gelince bu vaziyetine de bir nihayet vererek kendisini bekleyen efendilik mevkiini tamamen işgal edeceğine emin bulunuyor ve ruhumda bir sükûn duyuyorum.

Bugün idare siyasetinde göz önünde tutulacak ikinci ve çok mühim hususa gelince, o da her şeyden evvel başarmak emeliyle kılıç çektiğimiz büyük bağımsızlık davamızı başarıyla sürdürecek ve onu zafer tacıyla süsleyecek olan vasıtaların teminidir. Malumdur ki, bu, yalnız ordu değildir. Büyük bir fedakârlıkla ve her gün daha büyük bir ilerleme göstererek vatana borcunu ödeyen ordunun arkasındaki geri sivil teşkilatıdır. İşte memleketin iktisadiyatını, sıhhiyesini, nafıasını, asayişini ifade eden bu teşkilat, davayı kazanıncaya kadar memleketi güçlü bulunduracak bir vaziyette tutmalı, bütün bunlar düşmanların başına yıldırımlar gibi sağılmalıdır. Pek çok kereler bahsettiğimiz şu işleri her işin başında görüyoruz.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

3 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

Halk Meşrutiyeti 1*

"Ahlakiyat o marifettir ki, ruhlarda birlik yaratır. Siyaset o ilimdir ki, devlet denilen camiada birlik vücuda getirir."

Eflatun
(A. Fouillée, *Felsefe Tarihi*, s.100.)

Eflatun'un devlet teorisini açıklama sırasında *Felsefe Tarihi* yazarı Fransalı filozof A. Fouillée "Eflatun'a göre siyaset büyük ölçekte bir ahlakiyattır; bu filozofa göre siyasetten gaye insanlığı faziletli ve mesut kılmaktır" der.

Hakikaten "Yeni Camia İdaresi" adını verdiğimiz bir makalemizde 18. asır devletler hukuku âlimlerinden ve tabii hukuk mektebi üstatlarından meşhur İsviçreli Vattel'e göre de devletin aynı manayı ifade ettiğini işaret etmiştik.[1] En eski felsefeden en son devlet teorilerine kadar, hatta en son sosyalist fikirlerine kadar hep bu görüş esas olarak kabul olunmuştur. Ortaçağda bir nevi hukuk anlayışı icabınca saltanat hakkını Cenabı Hakk'ın ezeli kudretinden alan müstebit krallar bile halkın menfaati için hükmettiklerini inkâr etmemişler, devletin mana ve mevcudiyetini bu suretle meşru kılmak istemişlerdir. Yazık ki, bütün bu boş, bu cazip, bu aldatıcı sözler, fikirler, insanlık için birer altın serap gibi arkalarından yetişilmez ağlatıcı emeller oldu. Belki yeryüzünde ilk devlet yaşadığı günden beri insanlık bu arzu arkasında koştu, koştu, takati, gücü yetme-

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 10 Temmuz 1337 (1921), No: 655-275.
1 Söz konusu makale için bkz. elinizdeki ciltte, s.239 vd. (Y.N.)

di, düştü ve bütün hakları çiğnendi. Kanaatimize göre bütün bu başarısızlıklar belli başlı bir yönden kaynaklanıyordu: Bu, devlet hareketini camianın genel menfaatlerine bağlayacak teşkilatın eksikliğiydi. Şu maksadın temini için devlet hayatında yapılan ilk teşkilat şahıs oldu. Bu, kabile reisi, prens, kral, hakan, imparator gibi sınırlı bir sınıfla camiayı koyun, fakat daha doğru bir tabirle esir sürüleri gibi idare eden bir şahıs ve tabileri idi. Bütün yetki ve kudretini suiistimal eden şu teşkilat tarihin verilerine göre insanlığı son asırlara kadar inletti ve kanattı. Camia önünde zulmün timsali gibi kanlı bir yüzle duran bu katil ve gasp kudreti acaba esasen hukuki bir görüşle tek başına bir devleti temsil etmek hak ve yetkisine sahip miydi? Yeni felsefede, dini ve din dışı hukukta pek çok münakaşalara zemin teşkil eden bu sorunun cevabını İslam hukuku ve 18. asırdan beri Batı hukuku olumsuz surette kestirip atmıştır. Hakikaten daha çok evveli filozof Spinoza İngiliz filozoflarından Hobbes'un, daha sonra Almanyalı Hubert Languet'in[2] devleti bir şahısta temsil ettirmek için ileri sürdükleri fikirlere verdiği cevapta "En sağlam olan toplumsal kudret bir kişinin istibdat veya idaresi değildir; fakat herhangi siyasi bir camiayı teşkil edenlerin tümünün iradesidir" diyor. Devletin sebep ve lüzumunu ifade eden "toplumsal sözleşme" bütün vatandaşların iradelerini bir şahısa terk etmeleri demek değildir. Zira böyle bir feragat mümkün olamaz. Hakikaten Spinoza'ya göre insan hoşuna giden şeyleri düşünmek yetkisini başkasına terk edemez. Bu, insanın tabiatına muhaliftir. İslamın ilk zamanlarında seçimle devletin riyasetine geçen halife geniş yetkisine rağmen cumhura muhalefet edemezdi. Ebubekir (R.A.) Hazretleri'nin halife olarak seçilmesinde Hazreti Ali'ye (K.V.) gönderdiği haberde Hazreti Ömer (R.A.) bu yöne pek güzel işaret buyurmaktadırlar.[3]

Şurası da muhakkak ki, İslam hukuku insanlara kulak verilmesine, cumhurun iradesine, ümmetin fikir birliğine büyük bir ehemmiyet vermektedir. Görülüyor ki bir şahsın keyif ve arzularıyla idare ne Türk kavminin milli ananelerinde ne de mensup olduğumuz dinin esaslarında mevcut değildir.

Büyük İskender'in hocası Aristo "Her memlekette gaye, milli iradenin bileşkesi olan kanun hâkimiyetini temin olmalıdır" diyor. Fransa hukuk âlimlerinden Duguit de buna yakın fikirler zikretmektedir. Bu çok güzel. Lakin kim yapacak, kim tatbik edecektir. Meselenin düğümü buradadır. Hobbes'a göre bu, mutlak surette itaat edilen ve muhterem olan hükümdara has bir haktır. Çünkü herkes irade ve mevcudiyetini tacidara terk etmiştir! Auguste Comte'a göre bu hak güzidelerindir. Fakat şu güzide denilenler hükümet hakkını kimden alacaklar ve kimin rızasıyla iş görecekler? Bu da meselenin ikinci düğümüdür?

---

2 Mahmut Esat Bozkurt, Hubert Languet'i (1518-1581) Hobbes'tan (1588-1679) sonraki bir döneme oturtsa da Languet, Hobbes'tan evvel yaşamıştır. (Y.N.)

3 Ahmet Hilmi, *Tarih-i İslam;* Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya.*

Alfred Fouillée'nin pek güzel izah ettiği gibi, şu güzideler idaresi pek tehlikeli ve pek haksızdır. Hakikaten filozofa göre "Dâhiler ve güzideler hukuku, eski zamanların asrımızda tekerrürü mukadder olan o hazin teorisidir ki, zamanımızda tanınmış dâhi ve zekiler, ileri milletler hukuku davasını yaşatıyor". Şüphe yok ki zekânın hayattaki ehemmiyeti inkâr olunamaz. Fakat acaba tatbikatta bunun bir kontrole tabi olması lüzumu mevcut değil midir? Tarih evet diyor ve hiçbir safhasında kontrolsüz güzidelerin devamlı bir halk, bir camia siyaseti yaşadıklarını kaydetmiyor. Ve dikkate değerdir ki, insanlığı inleten çoğu müstebitler güzidelerdi!

Düşüncemize göre güzideler camianın iradesinden kuvvet almadıkça idareleri istibdattır. Bu bir idaredir ki, maddi manevi faydası, kötülüklerinin yanı başında kale bile alınamaz. Güzideler idaresi halktan yetki almadıkça bir sınıf idaresidir. Bu idarede vatan bir malikâne, milliyet başkaları için çalışır geniş ölçekte bir esarettir. O vakit, şiirin, aşkın, hayatın terennüm ettiği bütün bir mukaddesat alay edilen oyuncaklar sırasına düşer. Bu, herhangi bir kavim için en feci bir akıbet olur.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Kara Bahtlı İnsanlar*

Yeni İdare Önünde

Gazi Reis Paşa Hazretleri, vekillerin vazife ve mesuliyeti hakkındaki kanun müzakeresi münasebetiyle Büyük Millet Meclisi'nde söyledikleri mühim nutukta yeni kurulmakta olan Türkiye Devleti'nin "emek halk devleti" olduğunu beyan buyurmakla o gün bizlere pek zevkli, pek tarihi bir an yaşattılar.

Türkiye'mizin ihtilal tarihinden aldığı bu yeni manasına hakkıyla tercüman olan Reis Paşa Hazretleri'nin beyanatlarını fırsat bilerek bütün bir Anadolu köylüsünün asırlar süren acıklı macerasını bir kere daha yâd etmekten kendimizi men edemedik.

Bugün Türkiye halkı bir taraftan dahili ve harici düşmanlarını hak davası huzurunda yenilmeyen gücüne boyun eğdirirken, diğer taraftan da tarihi sebep ve zaruretler altında kendi menfaatleriyle alakadar bir devlet vücuda getiriyor.

Halkın mübarek emeğinin mahsulü olan bu yeni Türkiye Devleti'nden onun neler beklemek hakkı olduğunu anlayışımıza göre söylemeye çalışacağız.

* * *

Ne vakit Osmanlı İmparatorluğu tarihini karıştırsam, aziz ırkımın asırlar süren hazin ve korkunç macerası önünde kalbimin helecanlarını duyar, titrerim. İstila politikalarının Viyana önlerine kadar sürüklediği Türk gençliğinin yığın yığın kemiklerinden vücut bulmuş piramitler karşısında, Akdeniz'in, Hint denizlerinin nihayetsiz dalgaları arasında yuvarlanan Türk cesetleri önünde hü-

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Kânunuevvel 1337 (22 Aralık 1921), No: 385.

zünlü maziyi elemle, matemle seyreder, ırkımın uzun yıllar süren feci talihine gözyaşları dökerim. Eritilmiş Türk varlığında yükselen Bâki'lerin büyük ve ebedi eserlerini yapan bu piramitler, ya bir şehinşahın yahut da sadece bir galip serdarın, bazen de bir gözdenin hırslarını tatmin eden ve yalnız bir sınıfın menfaatlerini korumak emeliyle vücuda getirilen zafer abideleridir!.. Ah!.. Şan ve şöhret kazanan ve bütün şairlerin divanlarında yaşayan bu serdarların önünde Anadolu'nun kimsesiz kalmış viran kulübeciklerinde ne kadar ağlaşanlar vardı?!. Ne kadar öksüz Türk yavrucağı ıssız gecelerde "babam!" diye aç sayıkladı?! Ve kim bilir bülbüller ötüşen, sular çağlayan ne kadar bağlar, bahçeler kurudu; tarlalar çiftçisiz, sabansız kaldı. Oh... Yarabbi... Bütün bu çöküp giden Türk varlığı, Türk halkıdır... Vah milletim!..

Anadolu Türk köylüsü Osmanlı tarihinin en hazin, en mazlum bir simasıdır. Bu tarih içinde her şeyi yapan o, yine her gün her şeyden mahrum bırakıldı. Onun bütün bir siyah tarihi vardır ki, bu zavallı insanın sarayın yahut bir sınıfın hesabına kanadığını kaydediyor. Her şeyi yapan, Osmanlı camiasının hayat ve hareket etkeni olan bu büyük kudret daima eli böğründe kaldı. Üretimin yegâne etkeni olduğu halde, en muhtaç, en sefil bir hayatı yaşadı! Memleketin bütün servetini yaratan onun varlığı olduğu halde, Anadolulu köylü fakirlik ve yoksulluğun timsali olarak tanındı. Şüphesiz, çünkü o yedi asırlık tarihi içinde her gün soyuldu, her gün ezildi, vuruldu ve çiğnendi. Onun camiadaki mevkii 20. asrın ortasında bile ortaçağ hayatını yaşamak oldu.

Bakınız şu benzi uçuk, gözlerinden hep yaş akan kara bahtlı insanlara, öz kardeşlere bakın... Onlar iki bin yıllık Türk tarihinin emek etkenleridirler. Onlar dünyalara yeni devirler açmış ve her açtıkları devir içinde insanlığı biraz daha ileri götürmüş bir tarihin sanatkârlarıdır. Bakın şu büyük insanların asırlardır çektiklerine... Her gün biraz daha yıkım, her gün biraz daha hakaret... Her gün biraz daha açlığa sefalete mahkûmiyet... Bir mezarlık civarından geçiyordum, orada bir tepeciğin üstüne gömülmüş bir sıra şehit gördüm. Başlarına birer tahta, her tahtanın üzerinde çivilenmiş birer teneke koymuşlar. Akşamın karanlığı içinde yalnız tenekelerin parıltısı görülüyordu. Düşündüm, Türkiye'nin her şeyini yapan bu kimsesiz Mehmetçiğin hayatta bütün nasibi sanki en sonra başında bir teneke parçası taşımaktı!..

Oh.. Mehmetçik!.. Hayır! Başında taşıdığın teneke bütün bir mazinin biriktirdiği günahların en son nişanesi olsun! Sen dünyanın en büyük tacidarısın. Krallara taç giydirmiş, beylere sorguç takmışsın. Başlı başına bir vatan yapmışsın. Sen başına takılan teneke içinde bile çok sevdiğin emek memleketinin dertlerini naklediyorsun. Rahat uyu. Türk gençliği senin gücüne dayanarak hakkını alacaktır.

***

Her millet inkılaplar yaptı ve inkılaplardan manen, hatta maddeten az çok faydalandı. Türkiyeli köylünün genel vaziyeti bütün yeniliklere rağmen her gün biraz daha kötüleşti. Sanki o ortaçağ derebeyleri esiriymiş gibi yaşamaya devam etti. Mübalağa etmiyoruz, belki hakikat bundan daha acı, daha can yakıcıdır. Buyurunuz size bir mukayese: Türkiyeli köylü her gün azalmaktadır. Bu, geçmiş şuursuz harplerden, fena beslenmeden, sıhhi şartların eksikliğinden, toplumsal, iktisadi müesseselerin noksanından kaynaklanmaktadır. Ortaçağda derebeyi denilen mutlak hâkimin "vilain" diye adlandırdığı bir sürü insanları vardı ki, hakikatte vatanın öz evladı olan üretici köylülerdi.

İşte bu zavallı esirlerin işi gücü kazandıklarını bin nam altında hep beylerine vermekti. Ekip biçtikleri arazinin dahi rukbası[1] kendine yine ait değildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk asırlarında sarayın el koymasından kurtarmak için halkın gasp olunmuş mallarından vücut bulmuş vezirlerin büyük serveti yine evlatlarına vakfedilir, "yüce din" hissiz emellere vasıta kılınırdı. Ve sonraları bu gibi vakıflarla ve daha birtakım hayır ve iyiliklerle sadaka kabilinden az çok himaye gören halkın hali, yani memleketin hakiki sahibinin, efendisinin vaziyeti giderek vahim bir hal aldı. Zaman oldu ki, çağdaş devlet diye teşekkül eden hükümete karşı köylü üreticilerin vaziyetinde, iktisaden Avrupa derebeylik esirlerinin halinden fark edilir bir yön kalmadı. Şuursuz bir siyaset yolunda kanını döken köylü, burjuva kanunlarının ve hukukunun tarif ettiği kadar olsun bir himaye görmedi. Varını yoğunu vergi diye verdiği, çifti çubuğu devlet alacağına mahsup edilmek üzere satıldığı halde, zavallı köylü hükümet denilen korkunç varlığa karşı yine vazifesini yerine getirmiş sayılamadı. Aldığı vergiler karşılığında devletin halka hizmetle borçlu olması lazım gelirken, bizde hükümet, ortaçağ derebeyliğinin sanki 20. asırda kanunlarla donanmış yeni bir şekliymiş gibi halkı kendi hesabına çalıştırır bir teşkilat halini aldı. Hakikaten ortaçağda derebeyini doyurmakla mükellef olan ve ondan hiçbir şey beklemek hakkına sahip olmayan esir halka karşılık, bizde de Anadolulu köylü hükümete yalnız kan ve vergi vermek için yaratılmış bir mahluk olmak üzere geçindi. Hani köylünün verdiği vergilere karşılık küçücük bir yolu, ufacık bir mektebi!?

Batı'da yalnız dahili mütegallibeler[2] elinde hırpalanan üretici halk, bizde haricin ve dahilin soygunlarına karşı koymak, mukavemet etmek mecburiyetini duydu. Zaman zaman, sefaleti bir raddeyi buldu ki, ekmeğini artırmak ve ona katık olmak üzere beyaz toprak karıştırdı. Biraz daha mesut olduğu yerlerde ununa ormanlardan toplayıp öğüttüğü bir nevi nebat koydu. Ona bu halinde bile merhamet eden olmadı. İdare denilen korkunç kudret ondan yine kan ve para istedi. Türkiyeli köylü büyük ve acı bir tevekkülle gözleri yaşlı yine verdi.

---

1 Rukba: Bir şeyi "sen ölürsen benim, ben ölürsem senin olsun" diyerek hibe etme. (Y.N.)
2 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

Onun pazılarının hakkı ve eseri olan bu saltanatın saçakları altında yoksulluk içinde, fakat efendiliğine ve asaletine asla halel getirmeksizin, vakar ve metanetle bir elinde saban ve bir elinde kılıç, ırkının hürriyet ve bağımsızlığını bekledi. İki yıl evvel kapitalist ve emperyalist istilasına karşı koymak için onun yanına koşup gidenler, köylüyü yine hazır, yine metin buldular. Tarihi yapan ırkın bu büyük evladı kendisini dünyanın ölü zannettiği bir anda yürüdü ve bugünkü vaziyeti yarattı. Bu vaziyette kazanılmış ne varsa hepsi onun varlığından vücut bulmuş şeylerdir. Onun olan bir devletin hareket etkeni de şüphesiz halk ve emeğidir. Bunu başka bir suretle yorumlamak veya başka bir şekle sokmak, sarf edilmiş bir emeği, başkasının hesabı, başkasının menfaatleri için çalmak olurdu. Ne hakla ve ne yetkiyle? Emek halk devleti en geniş manasıyla milli devlettir. Zira emek milli kudretin tecellisidir. Halkın ve milli emeğin genel siyasete hâkim olmadığı bir camiada milliyetçiliğin bir hayal olduğunu, yalan olduğunu bilmeyiz açıklamaya lüzum var mıdır?

"Yeni Türkiye'nin Manası" başlığıyla yazdığımız dizi yazılarımızda Türkiyeli halkın üç asırdan beri zulme ve tahakküme karşı devamlı isyan ederek devamlı bir ihtilal yaşadığını söylemiştik.[3] Hakikaten müzayedeyle vilayet satın alan valilerin taşralılar tarafından katli, boğulması, zaman zaman genel ayaklanmalar halinde saraya karşı yürümesi, kan kusturulan bir halkın isyanlarından başka bir şey değildi. Yazık ki bu hareketleri halkın lehine kullanacak reisler çıkmıyordu. Bugün başta halkın hukukunun elde edilmesi için toplanan Büyük Millet Meclisi olduğu halde Türk gençliği Türkiye halkının, Türkiye köylüsünün eski feci vaziyete dönmesine müsaade etmeyecektir.

Böyle bir teşebbüste bulunmaya cesaret edenler yeni Türkiye'de yok edilmeye mahkûmdurlar. Halkın yeni idaresinden beklediği en büyük iş böyle bir maksat takip eden herhangi bir irticanın şiddetle tepelenmesidir. Büyük Millet Meclisi'nin her şeyden evvel halkın vekili olduğunda ve onun hukukunu korumakla mükellef bulunduğunda şüphe var mıdır? Yedi asır kara bahtına ağlayan Türkiye halkı ve en önde Türk üretici köylüsü ancak bu memleketin iktisadi, toplumsal bünyesiyle orantılı bir bütçe, bir devletleştirme idare teşkilatı vücuda getirildiği gün yaşamak hakkını elde etmiş olacaktır. Er geç sevgili Türkiye'yi çiğneyen düşmanları ayakları altında ezecek olan Türk köylüsü yeni idaresinin önüne ilk mühim iş olmak üzere bunu koyuyor. Umumi milli sefaletin yuvası buradadır. Yeni iradenin vakti gelince bu baykuş yuvasını yıkılacağına itimat etmek lazımdır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

3 Söz konusu dizi yazı için bkz. elinizdeki ciltte, s.161 vd. (Y.N.)

Irkımın Yasları 1*

Türk halk dünyasına nurlu şafaklarını hazırlayan yarının fırtınalar, sağanaklar, yıldırımlar taşıyan bu kanlı gecesinde, bütün bir tarihinde gülmeyen ulu soyumun büyük yasını derin gecelerin kıvılcımlı tufanları içinde yakarken, ona son günlerinde bir kere daha ağlamak istiyorum.

Türk tarihi... İnsanlığın büyüklüklerine sahne olan bu fazilet örneğini büyük bir hürmetle ne vakit okusam, orada saklı bir günah görürüm. Tacidarların veya emperyalist yabancıların eliyle işlenen bu cürüm, kanlı ve amansız oklarına köylünün yüreğini, emeğini, varlığını hedef etmiş, onu emmiş, çalmış, yıkmaya çalışmıştır. Yıkılan, soyulan bu büyük mazlum işçi, Türk halkının kendisiydi; büyüklükler örneği adıyla tanıdığım Türk tarihinin eli sabanlı ve kılıçlı sanatkârıydı. Bu soylu sanatkârın bütün tarih içinde nasibi hüzün ve matem oldu; hep ağladı, kan ağladı. Türk köylüsü... Dünyaları emeğine boyun eğdiren bu asil efendi, iki bin yıllık hayatında esaret inledi. Solgun dudakları bir gün gülmedi.

O, genel servetin, bütün üretimin öz sahibi olduğu halde, duvarlarından ıssız ovaların dondurucu soğukları, kiremitsiz çatılarından yağmur suları sızan yaslı kulübeciğinde aç kaldı. Aç ve çıplak yavrucaklarını göğsüne bastı. İlahi bir sabırla yurdu ve mukaddesatı bekledi. Bugün de bir asırdan beri silah çektiği emperyalistler önünde halk sabahını bekliyor. Önünde kendilerini uluhiyet mertebelerine çıkartan soyguncu ve katil tacidarların, bütün güçlerin dize geldiği Türk köylüsü, yaklaşan sevinç sabahlarında açacak güneşin onun efendiliğini aydınlığa koymasını bekliyor. Yazık değil mi ki Türk dünyasında her varlığın etkeni olan tarihin büyük siması esir bahtına ağlasın?..

Reva mı ki bu saltanatın hakiki sahibi hürriyet ve faziletler âşığı Türk köylüsü İsrailoğulları esaretinin karanlık ve uzun bir macerasını daha gözleri bağlı kurbanlar gibi yaşasın? Bu neden ve niçin?!.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 26 Şubat 1338 (1922), No: 813-426.

Halkın hâkimiyeti esasını kabul eden Teşkilatı Esasiye devrine kadar adaleti gaye bilen her idare bile onu hakir gördü. Önüne Kanunu Esasilerle, Meşrutiyetlerle çıkan her devlet şekli onu maddeten bedbaht etti. O, her gün, her idarede atıldı. Firavunların piramitlerini kuran esirler gibi çalıştı ve sonra süründü. Başta, yerlere düşmeyen, daima yükselen bayrakla, hakanlar zafer teraneleri içinde dünyaları gezerken, Türk köylüsü yığın yığın kemiklerini dünyanın her bucağında bırakıyor, bırakıyor, yürüyordu. Fakat nereye gidiyordu? Ve kimin için gidiyordu? Saray için gidiyordu. Saraya yeni yeni zaferler aramaya gidiyordu. Yani hiçe... İdare tarihimiz, siyasi tarihimiz ortada. İktisadi bir bakışla yapılacak en basit, en ufak bir tahlil diyor ki, dünyanın emperyalist ve kapitalist devletlerinde olduğu gibi, bizde de halk tabakası kanıyla, malıyla, bütün üretimiyle ve varlığıyla çiğnendi. Mütegallibeler[1] elinde, saraydan eyaletler satın alan valiler, beyler elinde, din perdesi altında sırıtan soyguncular elinde... Türk köylüsü sanki sultanların bir nevi arpalığıydı.

Tanzimat, Meşrutiyet gibi çağdaş diye ortaya konulan devlet teşkilatı da her yerde olduğu gibi bir alay yaldızlı nutuklardan ileri geçemedi. Sanki bu nutuklar, bu bol keseden atılan vaatler, beri tarafta kanayan köylü ve üreticiler için bestelenmiş mersiyelerdi!.. İşte ırkımın tarihinin çöküş izi. Bu iz köylüler ve üretimin etkenlerinin saltanatı kurulduğu gün kuruyacaktır. O gün halk devleti kurulacak, Türk dünyası büyük yastan çıkacaktır. Hep ezerek yürüyen bu idareler, dayandıkları köylüyü mecalsiz bırakınca, devlet adını verdikleri tuzak, zaaf içinde müthiş sarsıntılarla titredi. Fakat zayıf düşen varlık, bu defa da kapitalist ve emperyalistlerin avı oldu. Hürriyet ve bağımsızlığın ezeli ve ebedi âşığı olan Türk köylüsü ve Türkiye halkı bir asırdır bu amansız düşmanla boğuşmakta devam ediyor. Köylü, bu büyük insan, bugün yine silah başında!.. Fakat bu defa saray için, bir sınıf için değil, halk bayrağı altında kendi varlığı için silah başında!.. Bu mücadelede her vakit olduğu gibi yine her şey onundur. Cephelerde mevcudiyeti için, efendisi olduğu bu topraklar için dövüşürken, ona cephanesini, kağnısıyla, yine onun parasıyla, Türklüğün annesi olan yalınayak karısı, başı açık çıplak yavrucakları taşıyor...

Fakat nasıl olur da köylü bütün bu emeğine karşılık yine hakir olur? Ona hiçbir hak tanınmaz? Hatta yarım hak tanınması söz konusu olabilir? Hayır, Teşkilatı Esasiye devrinin şiarı mazinin günahlarını idrak ve itiraftır. Bu devrin adına köylüler saltanatı dersek Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu en doğru manasıyla ifade ve tek idealini tespit etmiş oluruz sanırım.

Türk halkı çilesini doldurdu. İsteriz ki Teşkilatı Esasiye asri Türk köylüsünün ikinci Ergenekon çıkışı olsun ve olacaktır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

---

1 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

Milli Bağımsızlık Mücadelemizin Geleceği Hakkında Meclis Anketine Cevap*

Milli bağımsızlık mücadelemizin feyizli ve semereli olması neye bağlıdır?

Bunu söyleyebilmek için tarihimizi, çöküş tarihimizi ve sebeplerini düşünmek, çağdaş ilerlemeleri ve bunu meydana getiren teşkilatı dikkatle gözden geçirmek lazımdır. Bu pek dar soru kâğıdı içinde sorduğunuzu izah edebilmek imkânını görmüyorum.

Ancak ben zannediyorum ki Osmanlı Türkleri tam manasıyla bir camia idaresine, siyasetine sahip olmadılar. Mukadderatlarına bizzat ve fiilen el koymuş bulunmadılar ve çöktüler.

Bizi idare edenler camiamızın genel menfaatlerinden sıkı fıkı ilham almamışlardı. Çünkü bunlar bizden değildi. Bizden oldukları zamanlarda da devletin hareket sebebi, devletin hedefi camia ve onun menfaatleri değil, hakikatte şahsi idi ve her şey onundu. Türkiye ve en başta Türk halkı firavunların piramitlerini yapan mazlum insanlar gibi bir sürü esirlerdi. Bu itibarla Türk camiası Osmanlı İmparatorluğu tarihinde hiçbir zaman menfaatlerinin hizmetinde bir devlet ve bir hükümet tesis edemedi.

Bugün dirilmeye azmeden Türkiye'miz her şeyden evvel bu yarayı kapatabilecek ve onun yeniden işlemesine mâni olacak bir devlet teşkilatına sahip olmalıdır. Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız millete verilmelidir veya millet bunu almalıdır.

---

* Aslı, Tarih Vakfı Bilgi-Belge Merkezi'nde bulunan elyazısı belgeyi fotokopisiyle birlikte aktaran: *İlk Meclis/ Birinci Dönem TBMM Milletvekillerinin Gelecekten Bekledikleri Anketi*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Nisan 2004, s.213-214.

Bu hâkimiyet bilhassa iktisadi ve fikri sahadaki üreticilerin elinde bulunmalıdır. Hükümet ve idare bunları ve iradelerini temsil ettiği gün hakiki bir Türk devleti vücut bulacak, yedi asırlık macera siyaseti bitecektir. Devlet asıl sahiplerine intikal edecektir.

Aksi halde kanunu esasilerden, meşrutiyetlerden, belki tıpkı istibdatlardan olduğu gibi hayır beklenilmemelidir.

Çünkü kanunu esasiler, meşrutiyetler, Türk camiasının kendisine hâkim olmasının mutlak teminatı değildirler.

İşte 15 yıllık bir mazi gözlerimizin önünde duruyor. Bütün çağdaş hukukun gaye bildiği milli iktisadın ve fikrin timsali bir devlete Türkiye'miz her kavimden, her milletten fazla muhtaçtır.

Ankara, 22 Nisan 338 [1922]
İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Halk Devleti Düsturları*

– 1 –

Devleti, tarihin uzun ve sarp geçitlerinde felsefe, teori ve büründüğü şekiller içinde değil, hayat sayfalarındaki görünüşüyle tahlil etmelidir. Hakiki halk devleti düsturlarını iktisadi hayatın manasında arayacağız.

Devlet denilen iktisadi, siyasi, toplumsal kudret ve her şeyden evvel iktisadi kudret, bütün bir insanlık tarihindeki tecellileriyle denilebilir ki, kuvvetlilerin zayıfları idaresi, daha geniş ve açık bir görüşle ve bence çoğunlukla kuvvetlilerin zayıflara zorbalık ve tahakkümünün ifadesi olmuştur.

Bordeaux Üniversitesi Anayasa Profesörü Léon Duguit'nin daha yerleşmiş tarifini ödünç alarak diyebiliriz ki, devlet, tatbikatta ve tarihteki görünüşünde idare edenlerle edilenlerin bir toplamıdır. Burada idareciler kuvvetliler, idare edilenler zayıflardır. Hakikaten ilkçağda devlet, eski Çinlilerde, Hintlilerde, İranlılarda, Babillilerde, Asurlularda, Mısırlılarda, eski Yunanlılarda, Romalılarda hep bu mahiyette belirdi. Gerçi bu devletlerin yasaları, idari ve siyasi teşkilatları arasında geniş farklar mevcuttu. Bazıları ilahi, bazıları dünyevi esaslardan ilham aldılar, harici şekilleriyle de cumhuriyet, mutlakıyet veya istibdat idarelerini temsil ederek tarihin uzun devirleri içinde seyrettiler. Bütün bu farklara rağmen hepsinin toplu olarak tek bir mahiyet gösterdiklerini

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 24 Kânunusani 1339 (24 Ocak 1923), No: 1083-706; 25 Kânunusani 1339 (25 Ocak 1923), No: 1084-707; 28 Kânunusani 1339 (28 Ocak 1923), No: 1086-709; 29 Kânunusani 1339 (29 Ocak 1923), No: 1087-710; 30 Kânunusani 1339 (30 Ocak 1923), No: 1088-711; 31 Kânunusani 1339 (31 Ocak 1923), No: 1089-712; 2 Şubat 1339 (1923), No: 1091-714. (Mahmut Esat Bey'in bu başlık altında verdiği "Cuma Konferansları"dır. - Y.N.)

görüyoruz: Kuvvetlilerin zayıfları idaresi. Şahsi anlayışıma göre: Kuvvetlilerin, zayıflara tahakkümü ve zorbalığı.

Ortaçağda Hıristiyan Cermen İmparatorluğu, Papalık Hükümeti, İtalya'da muhtelif devletçikler, hatta Venedik zadegân cumhuriyeti ve bütün Batı devletleriyle, Doğu'da Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar vs. gibi Batı ve Türk İslam hükümetleri yeniçağ da dahil olduğu halde bütün siyasi camialar, sanki devlete has olan bu hazin çehreyi bütün bir tarih içinde taşıyarak yürüdüler ve geçtiler.

Denilebilir ki, ilkçağ, ortaçağ ve yeniçağ, bu üç büyük tarih bölümü içinde devlet mustarip insanlığın kanlı felaket maceralarının karanlık bir gecesi oldu.

Bu üç geniş fasılalı tarih bölümünde yeniden yeniye kurulan, hükümran olan devletler hakkında çözümleyici ve bütünleyici fikirlerimi tam bir ilmi hürriyet dahilinde ifade ederken pek mühim bir yönü işaret etmek isterim. Devletin mahiyeti tarihindeki tecellileriyle görülürse -ki nispeten en doğru görüştür- bu itibarla devlet kuvvetlilerin zayıfları idaresinden başka bir çehre gösteremez. Ancak muhtelif milletler tarafından kurulan bu siyasi camialar arasında idare, siyaset ve zihniyetçe hayli geniş farklara tesadüf edilir.

Hakikaten neticede bazılarında idareci sınıfı teşkil eden kuvvetlilerin zayıflara tahakkümü pek ağırdır. Bazılarında orta bir derecede, bazılarında nispetle pek azdır.

Tarihin şu muhtelif safhalarında kuvvetlilerle zayıflar arasında dengeyi nispetle muhafazaya çalışan devletler arasında Dört Halife hükümetini, büyük Asya'daki Türk devletlerini, eski Roma ve Atina cumhuriyetleriyle Isparta krallığını, Türk Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk asrını kıymetli birer misal olarak yâd etmek lazımdır. Fakat bunlar devletin tarihi hayatına nispetle bir iki saatlik mesafe kabilinden şeylerdir. Ve fikri bir mahiyette de değildirler. Üç muhtelif devir içinde gün gören devletleri seri bir tahlilden geçirirken onların esas şekillerini ayrı ayrı incelemekte maksat ve mevzuumu izah için büyük fayda ummuyorum ve bunu bir tarafa bırakarak devletlerin yalnız tatbikatında tecelli eden mahiyetlerini arz ile yetiniyorum. Zira bir devlet hangi sistemle, hangi teşkilatla donanmış olursa olsun, nazarımda kıymetinin miktarı tatbikatta arz edeceği başarının derecesiyle orantılıdır. Güçlülerle zayıflar arasında hukuk ve menfaat eşitliğini koruyabilmek devletin gayesidir. Gerçi şekil ve sistemlerin hususi ve müstesna bir kıymeti vardır. Fakat en yüksek sistemler, şekiller, tatbikat sahasında verimli olmaktan uzak kaldıkça, kısır kaldıkça, onları anayasasına kabul eden bir devlete fazla bir ehemmiyet atfetmekliğimize sebep olamazlar. Tıpkı altına gümüş, elmasa bakır demekle altının gümüş, elmasın bakır olamayacağı gibi. İlave etmek isterim ki, devleti, sistemleri veya bunların ilham aldığı felsefe ve teori derlemeleri arasından incelersek devlet ve hükümetlerin

hakiki mahiyetini kavramış olmaktan çok uzak kalırız. En güzel felsefelerden, en yüksek teorilerden alınan nice sistem ve teşkilat tanırız ki, bunları kendisine benimseyen ve kanuni ve hukuki mevzuatına kabul eden siyasi camiaların geçen ve geçmekte olan günlük hayatıyla kanunlarının, hukukunun ve şeklinin mana ve arzuları arasında hiçbir münasebet yoktur.

Roma hukuku başlangıçta güzel, düzgün ve milli bir hukuktu. Sonraları giderek fakat güzelliklerini yine muhafaza ederek milletlerarası olmaya başladı. Ve Roma devleti bütün bir tarihinde bu hukuku ve gerektirdiği iktisadi, siyasi, idari, toplumsal şeyleri kabul ettiği halde ilk devirleri o da tamamen değil kısmen müstesna olmak üzere baştan başa bir ceberut kudreti halinde göründü. Eski Yunanistan da böyle oldu. İslam hukuku bütün güzellik ve inceliklerine, İslam devlet sistemleri bütün yüksekliğine rağmen Dört Halife devrinden sonra tatbikattan silindi ve yalnız adı söylenir bir varlık hükmünü kazandı. Dolayısıyla herhangi bir devletin samimi çehresini kanunları ve genel müesseseleri arasında değil, hayat sahnelerindeki tecellilerini, hareketlerini inceden inceye araştırarak görebiliriz. Bununla beraber kanunların, sistemlerin ve teşkilatın, kuvvetlilerin zayıflara tahakkümünü hafifletmekte, ceberutu az çok kırmakta dahli ve tesiri de olmuştur. Üç büyük tarihi devri kavrayan bu kısa tahlil içinde devlet, tekrar ediyorum, şahsi anlayışıma göre kuvvetlilerin zayıfları idaresidir. Burada hâkim olan kuvvet zaman zaman cismani, bazen manevi ve dini, bazen irfanla, bazen zekâ ve çoğunlukla ve bilhassa zamanımızda iktisadi bir mahiyette tecelli etmiş ve etmekte bulunmuştur. Fakat ne olursa olsun, bu, bir sınıf ve bir zümre, bir şahıs tarafından kullanılmıştır. Camiaya intikal edememiştir.

Buraya kadar Bordeaux Üniversitesi âlimi anayasa profesörü Léon Duguit ile hemfikirim. Âlim Batı profesörünün görüşüne şu hususu da ilave ederim ki, devlet, kuvvetlilerin zayıfları idaresi olmakla ve bütün tarihte böyle tecelli etmekle beraber, muhtelif devletlerin idaresi birbirinin dengi olmamıştır. Bunlardan bazıları yetkilerini iyi (fakat pek az bir zaman için), bazıları orta halli, bazıları da pek sert kullanmışlardır. Bununla beraber bütünü itibariyle devlet bir güçlüler idaresi olarak yaşamıştır. Ve zayıflardan -Tevfik Fikret merhumun mazlum insanlığın talihine ağlayan bir beytini ödünç alarak diyeceğim ki- çoğunlukla ve hemen de daima "iki büklüm bir inkıyad-ı sabur"[1] istemiştir.

– 2 –

Bu tahlilde tarih içinde incelemekte olduğum devletin, devletlerin daha iyi veya kötü bir halde yürütülmesinin mümkün olup olmadığını araştıracak deği-

1 Tevfik Fikret'in "Tarih-i Kadim" şiirinden. "İki büklüm bir şekilde ve büyük bir sabırla boyun eğmek" anlamında. (Y.N.)

lim. Ziya Paşa merhumun *Endülüs Tarihi* önsözünde pek güzel ifade ettiği üzere, bu hususun hükmü, zamanımız fikir ve anlayışları esas alınarak verilemez; vaziyetin ve hadiselerin, yaşadığı günün mantık, saik ve muhtelif hakikatleri nazarı itibara alınarak söylenebilir. Bu da tarihçiye ait bir haktır. Ancak yaşadığı devrin manasına göre hareketlerinde haklı ve makul görünecek bir idareyi de zamanımız anlayış ve zihniyetiyle uzlaşır görmezsek -ki hiçbirini göremeyiz- onun eksiklerini bugünkü anlayışa göre ortaya koymakta da hiçbir haksızlık söz konusu olamaz sanırım. Aksi halde pek çok fenalıkların devamına razı olmak, onları iyi görmek icap ederdi!

Bununla beraber ve şüphesiz, tarihin tahakkümü, tahakkümlerin en amansızı ve en korkuncudur. Bu tahakkümden yakalarını kurtarabilenler enderdir, nadirattandır. Onların şahsiyetleriyle hakiki hayatı ifade edemeyiz. Bu devirler içinde devletin şekillerini, sistemlerini, kanunlarını değil, fakat içyüzünü tahlil ederken, hakiki mahiyetini bir maddiyetçi gözüyle ortaya koymuş olacağımızı zannediyorum. Bize lazım olan da budur. Bu muhtelif safhalarda devlet hakkında yazılan büyük ve geniş edebiyattan, devlet teorileri, felsefesi ve ilmi anlayışlarından uzun uzadıya da bahsetmeyeceğim. Çünkü biz, burada "devlet nedir!", bunu anlamak istiyoruz. Yoksa "devlet ne olmalıdır ve nasıl anlaşılmalıdır?", bu hususu konumuzun ikinci faslına bırakıyorum.

Hakikaten tahlil etmekte olduğumuz üç devre ait devlet edebiyatı bize "devlet nedir?"i değil, devletin ne olması lazım geldiğini söylüyor. Bu bile şiddetle eleştirilebilir ve camia için ideal denebilecek kıymete de sahip değildir. Bunların da şüphesiz asırların idrak ve zekâsını anlamak hususunda büyük değerleri vardır. Fakat biz felsefe tarihini değil, "devlet nedir?"i öğrenmek istiyoruz. Bu da ancak onun tarihindeki tecellileriyle anlaşılabilir. Onun için öncelikle maddi bir tahlil yaptım ve bunun verilerini de anlayışıma göre önünüze döktüm. Maalesef muhtelif devirlere hâkim olan teoriler ve felsefe devletin tatbikatındaki tecellileri üzerinde istenildiği kadar etkili olamamıştır. Sebeplerine gelince, birtakım mühim iktisadi saiklerin ifadesi olan tarihin manası hilafına tasavvur edilmiş ve tabiatüstü ve dolayısıyla gayri ilmi düsturlar olmasından ileri gelmiştir. Hayat tarihi bütün bunları kitap yaprakları arasında hapsetmiştir.

Marx'ın dediği gibi, bu, felsefenin inleyen insanlık önünde sefaleti oldu.

Asrımıza gelince: Fransız Büyük İhtilali, İngiltere müesseselerinden çok etkilendi. Voltaire, Montesquieu gibi daha birçok ulema ve filozoflar devamlı olarak bu müesseseleri naklettiler, yaydılar. Bununla beraber, Fransa Büyük İhtilali sadece İngiltere teşkilatının bir kopyası olarak kabul edilemez. İngiliz hukuku, toplumbilimi, iktisadı ve edebiyatından çok etkilenen bu büyük ve feyizli hareket kendisine has bir çehreyle süratle Batı'da göründü; adım adım Doğu Avrupa'yı, kısmen Doğu'yu ve yavaş yavaş dünyayı kuşatmaya başladı.

Esasen 17. asrın ikinci yarısında süratle gelişmeye başlayan yeni iktisat hayatı ve Fransa'nın bu hayatın genişliği ve kapsamıyla uzlaşmayan köhne ve sakat idaresi Fransa halkını pek hassas ve kımıldatıcı bir hale getirmiştir. Nihayet bir gece yarısı, Duc de Liancourt, halkın hareketini hâlâ mukaddes ve pek Hıristiyan krala karşı bir isyan kabul eden XVI. Louis'ye "Şevketmeab, bu bir isyan değil, bir inkılaptır" diye daha sonra kralın kafasını koparacak olan ihtilali haber verdi. Ve hakikaten sonraları dünya çapında bir mahiyet alan Fransa Büyük İhtilali'nin tarih şimdi ilk kanlı yapraklarını yazmaya başlamıştı. Büyük ihtilalin pek kıymetli olan muhtelif safha ve prensiplerinin tahlili bahsimiz haricinde kalıyor. Ben burada ihtilalin yalnız devlet prensiplerini gözden geçireceğim. Büyük ihtilal konumla pek ziyade alakalı iki mühim esas ortaya koyuyordu: Millet devri ve demokrasi devleti.

Fransa İhtilali, yeniçağı kıvılcımlarıyla yakarak asrımızı açarken, milletlerin toplumsal ve iktisadi bünyelerinde meydana gelen değişimler, devlet sistemlerinde esaslı değişiklikler vücuda getirdi ve yenilikler kabulünü lüzumlu kıldı. Bu muhtelif sistemleri mahiyetleri itibariyle bir noktada toplamak mümkündür: Demokrasi idaresi. Kelime, aslı olan eski Yunancada "halk idaresi" manasını ifade eder.

Bizde "hükümet-i avam" diye tercüme edildiğini gördüm. Fakat -iyi bir tercüman olmamakla beraber- şivemizde "avam" kelimesinin demokrasinin ilmen ifade ettiği yeni manayı kâfi bir açıklıkla içeremeyeceğini zannediyorum. Esasen demokrasi tatbikatta dahi yalnız bizde "avam" namı verilen sınıfa mahsus bir idare olarak da tecelli etmiş değildir. Buna aslında olduğu gibi "halk hükümeti" demek daha doğru olur. "Halk devleti" ve "halk idaresi" zamanımızda iki farklı, bir de ara sistemle donatılmış ve bu suretle hareketi temin olunmuştur:

1- Kuvvetler ayrılığı,

2- Parlamentarizm,

3- Kuvvetler birliği.

Kuvvetler ayrılığı teorisinin ilk savunucusu meşhur İngiltereli yazar Hobbes'tur.[2] Daha sonra Montesquieu tarafından olgunlaştırılmış ve kuvvetle müdafaa edilmiştir. Kuvvetler ayrılığı teorisi, devletin genel kuvvetlerini üç kısma böler. Bunlar: 1) Yasama 2) Yürütme 3) Yargı kuvvetleridir. Teori, bu farazi kuvvetleri birbirinden tamamen ayrı bir mahiyette ve bağımsız kabul ediyor. Üç kuvvetten hiçbirisi diğerinin kudret ve yetkisine müdahale edemezler. Birincisi kanunları yazar; ikincisi, tatbik ve infaz eyler; üçüncüsü de hükmeder. Ve yaptıklarından yalnız millete karşı mesuldürler. Birinin diğerini kontrol etmek hakkı da yoktur. Nazırları reisicumhur tayin eder ve hiçbirisi parlamento hu-

2 *Anadolu'da Yeni Gün*'de "Hobbes'tur" şeklinde. Doğrusu "Locke'tur" olmalı. (Y.N.)

zurunda mesul değildirler. Hükümet, parlamentoyu feshedemez. İlmen sakat olan bu teoriyi kuvvetli ve mantıki hiçbir esasa dayandırmak mümkün değildir.

Bu bir tasniftir ki, ilme değil, hayal ve arzuya ve tasavvura dayanabilir. Hakikaten, Léon Duguit'nin pek güzel ifade ettiği gibi kuvvetler ayrılığı teorisi, Hıristiyanlıktaki teslis akidesi gibi bir hayaldir.

Namlı Alman hukukşinaslarından Mayer diyor ki: "Kuvvetler ayrılığı teorisi, devletin birliğini ve kudretini ihlal eder." Hakikaten bu teori yalnız muhaliflerinin değil, hatta taraftarlarının bile şiddetle eleştirisine maruz kalmıştır. Nitekim Paris Üniversitesi anayasa hukuku profesörü müteveffa Esmein de bu teorinin mutlak surette kabulünün mümkün olamayacağını itiraf ediyor.

Kuvvetler ayrılığı teorisi, esasen kurucularının düşündüğü gibi tam manasıyla hiçbir yerde tatbik kabiliyetini gösterememiştir. En ziyade rağbet gördüğü Şimali Amerika Hükümatı Müttehidesi'nde[3] dahi şahsiyetini muhafaza edememiştir. Çünkü tatbike maddi imkân yoktur. Şimali Amerika Hükümatı Müttehidesi eski reisicumhuru Wilson, *Devlet* namındaki eserinde bu sistemden ve sebep olduğu müşkülattan şikâyet etmektedir.

– 3 –

Wilson diyor ki: Bu sistem (kuvvetler ayrılığı) devlet makinelerinin muntazam surette cereyanı için lazım olan birlik ve bütünlüğe mânidir. Devlet işlerinden mesul olanların icabında çıkarılıp ortaya konmasına mâni olmaktadır. Hatta Wilson'un tabiriyle "sırası gelince efendi olan millet kırbacını hangi mesulün sırtına vuracağını bilmiyor!.." diyor.

Benim anlayışıma göre, esasen olguya uymayan ve dolayısıyla ilmi bir kıymet de taşımayan bu sistemin en tehlikeli noksanlarından birisi de tarihine, karakterine, mana ve ruhiyatına uymayan bir millette en korkunç diktatörlüklerin hükümran olmasına imkân ve fırsat bahşetmesidir.

Hakikaten anayasa ve kanunlarını Kuzey Amerika'dan almış olan Güney Amerika hükümetlerinin birçoğunda ve bilhassa Meksika'da devamlı diktatörlük ihtilallerine zemin hazırlayan bu sistem olduğunu hukuk yazarları ve düşünürleri öne sürmekte hemen de müttefiktir. Montesquieu'nün bu sistemi takviye yollu ileri sürdüğü gerekçenin en kuvvetli noktası olarak gösterilen yön kuvvetler ayrılığının tahakküm ve istibdada mâni olması keyfiyetidir. Ben gerek teorinin savunucularınca ve gerek taraftarlarınca kuvvetli kabul edilen bu görüşü zayıf buluyorum ve pratik görmüyorum.

3 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)

Çünkü kanaatimce bu usulde hakikatte bütün kuvvetlerin tecelligâhı icra kudretidir. Belki teoride bu başka türlü gösterilir ve öyle değildir denebilir, fakat tatbikat ve hakikat söylediğimi ifade ediyor. Zira mademki adli kuvvetin hükmünü, yasama kudretinin kanunlarını yürütme kuvveti tatbik edecektir, şu halde hakikatte bir denge yoktur ki, bir kuvvetin istibdat ve tahakküm meselesi ve dolayısıyla tehlikesi ihtimali vaki olabilsin. Nitekim Güney Amerika'da tatbikatta bu neticeyi pek acı bir surette görüyoruz ve yürütme kuvvetinin diktatörlüğüyle neticeleniyor. Şu halde kuvvetler ayrılığı sistemi yazarın düşündüğü sakıncaları ortadan kaldırmamaktadır. Bu teori etrafında ikinci bir noktaya daha ilişmek isterim. Devletin bünyesinde üç kuvvet olduğu neyle sabittir? Ve bunu nasıl görmüşlerdir? Ve niçin bu, iki veyahut dört veya daha fazla değildir? Hakikaten Pufendorf *Tabii Hukuk* namındaki eserinde bunu yediye, Bodin *Cumhuriyetin Altı Kitabı*'nda beşe çıkarıyor. Görülüyor ki, bu yorumların hiçbirisi mevcut bir şey ifade etmemektedir. Bunlar yazarların düşünce ve tasavvurlarının ifadesi ve nihayet maziye ait bazı eski teşkilatın başka bir kıyafette yürütülmesinde lüzum ve ihtiyaç görülen ve fakat başka bir manada başka bir şekilde ifade ve tasavvur olunan teorilerdir. Zamanımızda demokrasi idaresinin ikinci nevi cihazı parlamentarizmdir. Bizde çoğunlukla bu sistem ile kuvvetler ayrılığı teorisi -hatta hukukşinaslarımız tarafından dahi- karıştırılıyor, birbirinin aynıdır zannediliyor. Büyük bir dalgınlık eseridir. Hakikaten parlamentarizm hiçbir zaman kuvvetler ayrılığı manasını ifade edemez. Kuvvetler ayrılığını açıkladığım zaman mahiyetini izah etmiştim. Halbuki parlamentarizmde yasama kuvveti ile yürütme kuvveti yetkileri arasında pek girift bir iç içelik mevcuttur. Hatta adli kısmında da!.. Bu sistemde yasama kuvveti birçok hususlarda yürütme yetkilerini taşıdığı gibi, yürütme kuvveti de yasama nüfuzuna sahiptir. Ve gelişmiş parlamentarizmde yürütme heyeti parlamento heyeti arasından seçilir ki, kuvvetler ayrılığı teorisine tamamen muhalif olarak burada kanunları yazanlarla tatbik edenlerin aynı şahıslar olduğu görülür. Parlamentarizmin kökeni İngiltere'dir. Bugün demokrasi idaresini kabul etmiş devletlerin büyük çoğunluğunda bu sistemin tatbik mevkiine geçmiş olduğunu görüyoruz. Ve burada suni mahiyetteki kuvvetler ayrılığı yoktur. En hakiki ve pek doğru bir teori olan "kuvvetler birliği" esası kısmen mevcuttur ki, bu da, camianın veya halkın tamamına ait bir kudret, bir hak ve bir yetkidir; milli hâkimiyettir; ayırma, sınırlama ve bölünme kabul edemez. Dolayısıyla hakikatte bir "kuvvetler ayrılığı" değil, belki zaruretten dolayı bir "işlerin taksimi" söz konusu olabilir. Ve bu zaruret, istibdada mâni olmak maksadıyla değil, ancak ve ancak bilhassa zamanımızda pek ziyade genişlemiş olan devlet işlerini kolaylaştırmak lüzumundan dolayı kabul olunabilir. İstibdada engel olmak için başka çareler aramalıdır. Yoksa bugün anlaşıldığı şeklinde bir kuvvetler ayrılığı

milli hâkimiyete aykırıdır; onu ihlal eder. İlave etmek isterim ki, parlamentarizmin iyi bir netice vermesi için mutlak ve mutlak bir surette icra heyetiyle yasama kudreti arasında kuvvetçe, prestijce dolgun bir denge, bir eşitlik temini lazımdır. Aksi takdirde parlamentarizm süratle icra kudretinin diktatörlüğüne varır. Bu dengeyi siyasi terbiyesi aşağı olan veya henüz kâfi bir açıklığa kavuşmamış bulunan memleketlerde muhafaza imkânı mevcut değildir. Dolayısıyla bunun hissedilmeksizin, hatta kanunların himayesi altında gayrimesul denebilecek kadar diktatörlüklerle neticelenmesi muhakkaktır. Meşrutiyet tarihlerinde bunun acı misallerine rastlarız.

Gerçi denebilir ki, mademki meşrutiyet usulünde vekillerin bir vazifesi ve mesuliyeti vardır. Dolayısıyla yetkilerinin sınırını aşanlar, vazifelerini suiistimal edenler mesul edilebilirler. Fakat efendiler, günümüzün meşhur İngiliz hukukşinaslarından Sidney'in dediği gibi, meşrutiyet usullerinde gaye, mesuliyet değil, mesuliyeti icap ettiren hadiselere meydan vermemektir. Hakikaten mesuliyet nihayet en sert mutlak idarelerde, en amansız istibdatlarda dahi mevcuttur. Nihayet memleketin, milletin yüksek menfaatlerine zarar veren zalim hükümdarlar, halifeler bir ihtilalle başlarını, tahtlarını kaybederler. Veya memleketi ümitsiz ve perişan bir surette terke mecbur olurlar, firar ederler!.. Lakin meşrutiyetten gaye bu mudur? Şüphesiz ki hayır! Memleket zarar gördükten sonra mesuliyet nihayet eski tabiriyle "tesirli bir ibret" olabilir!! Fakat zarar daima zarar olarak kalır. Halbuki bu millet ve memlekete ait en küçük ziyanı, yurdumun ve ırkımın en ufak bir zararını yalnız hakanların değil, bütün dünya tacidarlarının başları bile ödeyemez. Türk güzel bir atasözünde diyor ki: "Koyunu kapan kurdu vurdum, ama koyun elden gitti!"

Çağımız meşrutiyetlerindeki "mesuliyet"in kıymeti de bundan fazla değildir.

Bir meşrutiyet lazım ki, pek ince görüşlü İngiliz hukukşinasının düşüncesi gibi azami derecede, mesuliyete meydan vermeyecek cihazlarla, önleyici tedbirlerle donanmış olsun ve mesuliyet bir milletin zararlarının öcünü almak için kullanacağı en son bir silah olsun. Yoksa sadece ve yalnız mesuliyet silahı zararları telafi edemez. Buna ne parlamentarizm ve ne de bilhassa kuvvetler ayrılığının bugünkü şekil ve algılanışı ve tatbiki suretleri kâfi gelir. Nerede kaldı ki en iyi bir surette kullanılabileceği bir an için tahlil edilse bile, şu farazi ve hayali "kuvvetler ayrılığı"nda reisicumhurun hakiki vaziyeti aşağı yukarı vaktiyle Roma senatosunun memleketin tehlikeli anlarında sınırsız yetkilerle seçtiği meşhur diktatörleri andırır! İşte Montesquieu'nün istibdada mâni olabileceğini ısrarla iddia ettiği sistemin içyüzünden biri daha! İngiliz parlamentosunun kapısına "kiralık ev" levhasını takan meşhur Cromwell bile kuvvetler ayrılığına diktatörlüğünü temin için taraftar oldu. İşte kuvvetler ayrılığının elde edilmesine vasıta olduğu emeller ve neticeler!..

Bugün genel bir hareket var. Devlet sistemlerinde kökenlerine ve ilk tatbik edildikleri günlere nispetle her tarafta kuvvetler birliğine doğru bir eğilim olduğu ve oraya doğru yavaş yavaş ve fakat son zamanlarda süratle yüründüğü gözleniyor.

Asrımız demokratik devletlerinin hükümet cihazlarını bu suretle izah ve tahlilden sonra zamanımızda milli hâkimiyetin yegâne tecelli vasıtası kabul olunan seçimler, daha ilmi bir mana ifade eden temsil hakkında müsaadenizle kısaca bir inceleme yapmak isterim. İsviçreli, Almanyalı, İngiltereli, İtalyalı, Fransalı vs. birçok yeni hukuk yazarlarının fikirlerine iştirakle ben de derim ki, mevcut temsil mekanizmaları milli hâkimiyeti tecellî ettirebilecek bir kudrette değildir. Bugünkü temsil şekillerini belli başlı bir tek noktada toplayabiliriz: Genel oy.

Genel oy usulüyle temsilin yine pek muhtelif şekilleri vardır. Bunların birer birer zikrini ve tecellilerini bir yana bırakarak yalnız genel oyu ve bunun iki mühim şeklini, nispi ve mesleki temsilleri gözden geçireceğim.

Genel oy usulü milli hâkimiyetin sadık bir tercümanı ve aynası olamamıştır. Bu sistem bütün vatandaşları kapsamıyor. Kadınlık haricinde kalıyor. Birçok büyük yazarlara göre bu dikkate değer bir yöndür. Hususiyle zaman zaman şu temsil usulü İtalya'da, Belçika'da ve bilhassa bizde pek çok kayıtlara ve şartlara tabi tutulmuştur. Seçmenin vergiye ve iki dereceli seçimlere tabi bulunması gibi. Esasen doğrudan doğruya tatbiki halinde dahi kadın millettaşları son zamanlara kadar ve hâlâ devletlerin büyük kısmında hariçte bırakan bu sistemin en büyük sakıncalarından birisi de muhalifler namı altında bir kısım kıymetli vatandaşları da kadro harici yaparak yalnız çoğunluk fırkalarını temsil edebilmesindedir. Çağımızdaki serbest ve mutlak genel oyun neticesi, çoğunluk fırkalarının diktatörlüğünden, şahsi veya küçük bir zümrenin saltanat makamına çıkarılmasından başka bir şey olamamıştır. Parti diktatörlüğünün en korkunç neticelerinden birisi de memlekette yozlaşmaya varacak kadar siyasi anlaşmazlıklara meydan vermesi, siyasi görüşleri imha etmesi ve nihayet memleketin buhranlı bir gününde çoğunluk fırkası iktidarı kaybedince kendini idare edebilecek yeni ve teşkilatlanmış bir fırkadan mahrum kalan vatanın düşmana teslim olmasıdır. Meşru, vatanperver ve makul muhalefete hiçbir hak tanımayan çoğunluk fırkaları memleketi sonunda düşmana teslim ederler.

Mebus olabilmek için iki dereceyi, vergiyi, okuyup yazmayı şart koşan diğer genel oy usullerinin bir memleketi ne dereceye kadar temsil etmeye muktedir olabileceğini takdirinize havale ederim!

Mutlak ve serbest genel oy usulünün sakıncaları şiddetle nazarlara çarpmaktadır. Son zamanlarda bunları az çok salim bir hale sokabilmek maksadıyla nispi temsil bazı memleketlerde revaç bulmaktadır.

Nispi temsilden gaye mevcudiyetleri nispetinde azınlıklara da millet meclislerinde karınca kararınca bir yer göstermeye yöneliktir. Bu pek mühim bir ilerleme adımı olmakla beraber maksadın gerçekleşmesi için kâfi değildir. Meşhur *Toplum Sözleşmesi*'nde Jean-Jacques Rousseau milli hâkimiyetin hakkıyla tecelli edebilmesi için bütün millet fertlerinin bir arada kararlar almasını en doğru ve uygun bir usul olarak kabul ediyordu. Hatta büyük övgülerle ve çok imrenerek İsviçre'nin Alman kantonlarından bazılarını buna misal diye yâd ediyordu. Fakat bu, büyük devletlerde tatbik olunamadığından zorunlu olarak seçim suretiyle temin edilecekti.

Milli hâkimiyetin pek kıskanç taraftarlarından olan Jean-Jacques Rousseau çoğunluğun maksadı temine kâfi gelebileceğini birtakım eski İsagoci mantık çevirmeleriyle *Toplum Sözleşmesi*'nde izaha ve tevile çalışıyor ki yanlıştır. Hakikaten Rousseau gibi milli hâkimiyetin bir ve bölünmez, terk edilmez ve devredilmez olduğunu kabul ettikten sonra çoğunluğun, yani herhangi camiadaki mevcudun hatta bir fazlasının iradesiyle milli hâkimiyetin ifade edilebileceğini ayrıca öne sürmek, bence İsagoci mantığından başka bir suretle izahı mümkün olmayan garip bir tezdir. Bence hakikat şudur ki, çoğunluğun, yani mevcudun bir fazlasıyla temsil edilen kudret milli hâkimiyet değil, sadece milletin çoğunluğudur. Nihayet bunu kabul bir zaruret ise -ki zannetmiyorum. Ve tamamen değilse bile birtakım düzeltici usullerle camiayı yarısının bir fazlasından daha ziyade bir çoğunlukla ve kıymetle de temsil etmek pek mümkündür- zaruretten dolayı başka çare yoktur ve dolayısıyla meselenin mahiyeti şudur demek daha ilmi olabilirdi. Aksi halde devleti teşkil eden fertlerin çoğunluğunun bir fazlasından geriye kalanını hiçe saymak lazım gelir!! Ve mademki çoğunluk azınlığın itimadına sahip değildir, nasıl olur da onu ifade edebilir?! Rousseau'nun tezindeki tezat açıktır. Hakikaten Rousseau, kısaca ifade edilebilecek olan ve fakat oldukça acı bulunan bir hakikati, teorisini yaşatmak için söylememiş veya görememiştir. İnce bir şair, zarif bir edip ruhuyla büyük âlim, teorisini çıkmaz yollardan geçirmeye çalışmış ve fakat boşuna yorulmuştur. Zamanların hiçbir şeyi kaçırmayan gözü buradaki noksanı da yakalamıştır. Esasen *Toplum Sözleşmesi* dahi ilmi kıymetinin büyük kısmını kaybetmiştir denilebilir.

Mesleki temsil memleketi ve devleti her şeyden evvel iktisadi bir mahiyette kabul ediyor. Ve bu sistem zannedildiği gibi zekâ ve irfanı, fikriyatı ihmal etmiyor. Gerçi Saint-Simon'un büyük bir ehemmiyetle tavsiye ettiği ve bugün Duguit'nin de pek mühim gördüğü mesleki temsil dahi uluorta tatbik edildiği takdirde kendisinden beklenen faydaları veremez. Ancak bugün hayat ve ha-

reketin ve başta devletin manası her şeyden evvel iktisat ise, camiayı temsilde bu sistemin büyük bir ehemmiyeti olacağı da aşikârdır. Türkiye devletini incelerken bu muhtelif temsil sistemlerini daha esaslı bir surette tahlil edeceğiz. Buraya kadar tarihçilerin ilkçağ, ortaçağ, yeniçağ, çağımız diye dört kısma ayırdıkları muhtelif tarihi devirler içindeki devlet sistemlerini, hareket cihazlarını, şekillerini tahlil ederek ve inceleyip eleştirerek geldik ve gördük ki:

1- Devlet daima şahıs idaresi, -seçimlere, kontrollere, mesuliyetlere rağmen- bir sınıf veya zümre saltanatı halinde şekiller arz ederek zamanımıza kadar yürümüştür.

2- Devlet, herhangi bir şekilde olursa olsun kuvvetlilerin zayıfları idaresinden başka bir şey ifade edememiştir. Hatta bugünkü Rusya komünizminde dahi!..

3- Bu muhtelif şekiller aynı neticeyi vermemiştir. Sırasıyla ve iniş çıkışlarla giderek bazen iyiliğe, bazen de geri geri gelerek kötülüğe meyletmiş ve fakat ihtilallerin kuvvetli sarsıntılarıyla çoğunlukla iyiliğe doğru ilerlemiş ve gittikçe kuvvetlilere katılan zayıfların adedi artmıştır.

Burada bir soru akla gelebilir: Acaba bir gün gelecek devlet tamamen eşitler idaresi olacak mıdır? Ben zannetmiyorum. Bununla beraber devletin insanlık için lazım bir kötülük olduğuna inanıyorum. Devletten kurtulan insanlığın daha çok ezileceğine, kuvvetlilerin elinde daha çok âciz olacağına kaniyim. Ve bunu kolayca tasavvur edebiliyorum. Anarşistlere ve son zamanlarda vefat eden Kropotkin'e göre devletin kendini ıslah etmesi mümkün değildir ve lağvı lazımdır. Bu da bir fikirdir. Fakat bütün kıymeti teorik ve hayali olmaktan ibarettir. Bence gaye, devletin lağvı değil, onun kötülüğünün asgari hadlere indirilmesi olmalıdır.

Nasıl ve ne suretle? İktisat esaslarına dayalı halk devleti tesisiyle... Türkiye devleti cihazları ve yüksek teşkilatı iktisadiyatı temsil etmedikçe, bizde bir halk hükümeti, bir milli devir kurulamayacaktır. Fakat yeni Türkiye, bu devleti kuracaktır.

– 5 –

Osmanlı İmparatorluğu tarihini dört kısma bölüyoruz:

1- Kuruluştan hilafetin intikaline kadar.

2- Hilafetin intikalinden Tanzimat'a kadar.

3- Tanzimat'tan zamanımıza kadar.

4- Zamanımız.

Osmanlı Türkleri imparatorluk tarihinin muhtelif safhalarının tahlilini ayrı bir mevzua terk ediyorum. Ancak bir yöne ilişmek isterim: Bütün bu safhalar

içinde bizim devlet tarihimiz de tıpkı tekmil siyasi camialara mukadder olan kuvvetliler ve zayıflar idaresi gibi kabul olunabilir. Bununla beraber, dini ve milli hukukiyatımızdan ilham alan devlet teşkilatımız birçok asırlar arasında diğer devletlerin genel müesseselerinden çok yüksek bir mahiyette göründü. Zamanlar oldu ki bizde kuvvetlilerin zayıfları idaresi günün idrak ve anlayışlarını da nazarı itibara almak şartıyla en güzel bir şekilde tecelli etti.

Fakat bütün dünya tarihinde olduğu gibi, biz de bugüne kadar tarihimizin hiçbir safhasında halk devletini, milli devri yaşamadık.

Devlet tarihimizin bütün devirlerinde şahsi ve -nihayet şekilleri muhtelif olsa bile- zümre hükümetleri hükümran oldu. Fakat her halde başka memleketlerde olduğu gibi belirli ve muteber manalar ifade edebilecek bir sınıf idaresi kurulmadı. Buna Türk milletlerinin tarih ve ananesi mâni olduğu gibi, her halde milli ve dini devlet teşkilatımızın da pek büyük dahli oldu.

Tarihin bütün safhalarında görülüyor ki, hatta demokrasi namı verilen devlet teşkilatı bile bir halk idaresi, bir milli devir açmayı başaramadı. Dünya tarihi, bir halk tarihi, bir milli tarih olamadı. Tacidarların, sınıf ve zümrelerin milletler üzerindeki tahakküm ve zorbalıklarını, maceralarını nakleden bir makber kitabesi halinde kaldı. Her halde iyiliğe doğru pek çok değişimlere maruz bulundu. Fakat esaslı bir değişikliğe mazhar olamadı.

Çağdaş demokrasi bu yolda yazılan bütün tezlere, bütün müdafaalara rağmen ideal bir idare haline gelemedi. Eski demokrasiye nüfuzlu ve hâkim kudretlerden daha güçlü, daha tesirli bir kuvvet, çağdaş demokrasiden istifade edebilenlerin adedini maddeten daha aşağıya indirdi. Bu kuvvet, zamanımız idarelerine baştan başa tesirli olan iktisadiyattır. Temsil usullerindeki sakatlıklar, devlet şekillerindeki noksanlar ve bunların halkın iktisadi menfaatlerinin bekçisi ve temsilcisi olabilecek bir kıymet ve mahiyeti gösterememeleri de bunlar arasına dahil edilmesi lazım gelen noksanlardandır. Yenilik tarihimiz Tanzimat'tan itibaren başlar. Bu tarihten sonra muhtelif devlet idare sistemlerimizin ruh itibariyle Tanzimat'ın koyduğu esaslardan büyük bir farkı yoktur. Denilebilir ki, sonraki idare sistemlerimiz, devlet teşkilatımız hep Tanzimat'ın bir eki olarak devam etti. Ve onu takip eden devlet usullerimizin memleketimizin yeniliğe doğru ilerlemesinde çok mühim dahli oldu. Fakat Tanzimat Türkiye'mizi, onun tarihini, siyasi ihtiyaçlarını, ruhiyatını kavrayan dolgun bir programa sahip değildi. Eksikleri çoktu. Neticede memleket ve halkı zayıf düşürdü.

Tanzimat ve eki, sadece niyeti güzel vatanperver bir ihtilalcilik halinde kaldı. Onun en büyük noksanı, memleketi ve halkın vaziyetini kavrayıcı iktisadi bir programa sahip bulunmamasındaydı. Yeni asırların iktisadi manası önünde esasen zayıf düşen eski iktisat teşkilatımızı Tanzimat ortadan sildi ve süpürdü. Bu lazımdı. Fakat yerine yenisini koyamadı; esaslı bir maarif programı yazama-

dı. Ve bütün bir yenilik tarihi içinde devletimiz, iktisadi bir bakışla denilebilir ki, yabancı sermayesinin jandarmalığı vazifesini gördü. Harice karşı Türkiye yalnız bir bayrağa sahip olan esirler ülkesi haline, milletlerarası bir yabancılar kolonisi vaziyetine girmeye başladı.

Güzel Türkiye ve onun -Gustave Le Bon'un *Arap Medeniyeti Tarihi*'nde *[La Civilisation des Arabes]* yeri geldiğinde dediği gibi- belki de dünyanın en çalışkan, en namuslu Türk halkı, ilkçağ ve ortaçağda da bey çiftlikleri içinde çalışan "vilain"lerden daha talihsiz bir surette kapitülasyonlar sermayesinin hesabına çıplak ve aç çalıştı ve işledi.

Bütün bir tarihinde, belki de firavunların piramitlerine kırbaç darbeleri altında taş çeken esirlerden daha bedbaht bir surette asırlar içinde hayatını sürükleyen büyük ve efendi Türk köylüsü, Tanzimat'la beraber imtiyazlı Batı sermayesi hesabına da sürünmek mecburiyetinde kaldı.

Türk köylüsünün, memleketin ve tarihin bu aziz ve büyük efendisinin bütün yüklendiği külfetlere, meşakkatlere karşı nasibi, geniş ovalar içinde ıssız gecelerde ayaklarını, ellerini dikenler kanatan çıplak yavrucaklarının gözyaşlarını silmek oldu; belki saçaklarını bile boraların, vergi diye gelenlerin sürükleyip söküp götürdüğü kulübeciğinde inlemek, hep inlemek oldu!.. Fakat o bağrına taş bastı. Cesur ve sabırlı yine memleketi bekledi. Bizde Türk genci aile manasıyla evlat değil, ana ve babasının yirmi yaşına kadar evde bir misafiri oldu. Sonra şahıs veya zümre idarelerinin macera siyasetlerinin gözleri bağlı kurbanı olarak ocağından ayrıldı. Niçin ve neden?.. Bunun cevabını tarihten sorunuz. Çok korkunçtur. Bununla beraber Tanzimat büyük bir eserdir. Yazık ki noksanları halefleri tarafından tamamlanamadı. Son milli hareket her vakitten büyük ve güzel Türkiye'mizin, halk Türkiye'sinin önünde yeni bir hayat safhası açıyor. Ve istiyor ki, şahıs ve zümre idareleri devleti devri kapansın, halk devleti, halk hükümranlığı günleri başlasın. Artık halk tarihi yazılsın. Hakiki milliyet ve millet devri de bu olacaktır. Türkiye'de milli devir, halk devleti devri, Türk olan bir şahsın veya bir zümrenin idaresiyle kurulamaz.

Millet, bir şahıs veya bir zümre demek değildir. Millet, tarihçe, soyca, idealce, dilce -İtalyan milliyetperverlerinden Mancini'nin güzel teorisine bir kayıt daha ilave ederek diyeceğim ki- bilhassa iktisatça bir arada yaşayanların toplamıdır. Devlet bu topluluğa dayanmadıkça ve onu temsil etmedikçe mukadderatına, siyasetine bu topluluğun yüksek menfaatini -en başta iktisadiyatı görüyorum- veçhe olarak kabul etmedikçe, yalnız Türkiye'de değil, dünyanın herhangi bir yerinde halk devletinin kurulabileceğini kabul edemem. Aksi halde tarih yine o tarihtir. Eski tarihtir; maceralar ve destanlar tarihidir.

Milli ve dini hukukiyatımızda bilhassa eski Türk hukukiyatında devlet anlayışları halk idaresini emretmektedir.

Türk hukukiyatında "il" yani "ülke" ve onun mukadderatı Türk halkınındır; camiaya aittir. İstediği şekilde idare edebilir. Dini hukukiyatımız da bunun eşidir. Büyük İhtilal'in[4] fırtınaları önünde vaziyetleri sarsılan Alman prenslerinin hukuk ve saltanatını müdafaa yollu yazdığı meşhur kitabında von Haller'in söylediği gibi, bizde toprak ve memleket prenslerin, hakanların değildir. Dolayısıyla Almanya'da olduğu gibi prens idaresinden hoşlanmayanlar memleketi terk edip gitmeye mecbur değildir. Bilakis bizde halkın kayıtsız ve şartsız kendi arzusuna göre tesis ettiği idareden hoşlanmayan prensler, tacidarlar, zümrecikler memleketi terk edip gidebilirler. Yahut iradelerin en büyüğü olan halkın ve camianın iradesine boyun eğerler ve milletin ferdi gibi yerlerinde otururlar. Tatbikattaki tecellilerini bir tarafa koymak şartıyla, milli hukukumuzda ortaçağda Batı'da hâkim olan ilahi devlet teorisi hiçbir gün rağbet göremedi. Bu teori icabınca hükümdarlar Allah tarafından milletleri istedikleri gibi idareye memurdular ve her şey kendilerine aitti. Yalnız Allah'a karşı mesuldüler. Bizde tacidarlar memleketin yegâne sahibi olan halka ve camiaya karşı mesuldürler.

Türk tarihi, Türk hukukiyatı ve İslamiyet sorguçlu sultan olarak yalnız halkı ve camiayı tanıyor.

– 6 –

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu bu maksadın, halkçılığın elde edilmesi için milli hareketin en kıymetli eserlerinden birisi olmak üzere kabul ederim.

Teşkilatı Esasiye Kanunu, hakikate ve ilme tümden uyan kuvvetler birliği esasına dayanıyor. Tarihimizin ve camiamızın siyasi vaziyetine en uygun düşen anayasamız budur.

Teşkilatı Esasiye Kanunu, son Türk ihtilalinin asrımızın ilmi esaslarına da tamamen uyan en yüksek ve güzel bir eseri, bir süsüdür.

Hakikaten devlet denilen siyasi ve yüksek bir kudrettir ki o da milli hâkimiyettir; camiaya ve onu temsil eden halka aittir. Yasama, yürütme, yargı kudretleri milli hâkimiyetin tatbikattaki tecellisinden başka bir şey değildir. Esasen bunu mutlak surette üçe indirgemenin ne kadar hayali ve keyfi bir görüş olduğunu evvelce söyledim. Hakikat şudur ki, milli hâkimiyet denilen yüksek kudret fiiliyatta tecelli ederken muhtelif şekiller arz eder. Bu şekilleri Montesquieu gibi bazı yazarlar üç esasta toplamışlar. Bazıları daha fazla kısımlara ayırmışlardır. Fakat bunların hepsi devlet işlerinin mahiyetine göre verilmiş isimlerden başka bir şey değildir. Bir "işlerin taksimi" meselesidir. İşlerin nevine göre yazarlar bunlara birer isim vermişlerdir. Bütün bu işler milli

---

4 Fransız İhtilali. (Y.N.)

hâkimiyetin tecellisidir ki, bunun sahibi de millettir. Yoksa ayrı ayrı bağımsız kuvvetler ve bu kuvvetlerin de Montesquieu'nün ve taraftarlarının hayal ettikleri gibi muhtelif sahipleri yoktur. Aksi halde milli hâkimiyetin manası kalmazdı. Çünkü milli hâkimiyet Rousseau'nun pek güzel ifadesi üzere birdir, millete aittir; bölünme, taksim ve devir kabul edemez. Milli Türk hukukiyatı, İslam esas hukuku da bunu yineliyor ve sağlamlaştırıyor.

Kuvvetler birliğinin esasına değil şekline yöneltilebilecek belli başlı iki itiraz vardır:

1- Mademki kuvvetler birliği yalnız millet meclisinde tecelli ediyor, bu, meclis istibdadına varabilir.

2- Teşkilatı Esasiye Kanunu hiçbir devletin anayasasına benzemiyor!..

Birinci itiraza birkaç yönden cevap verilebilir. Tarih bütün istibdatların meclislerden değil, yürütme kudretlerinden geldiğini gösteriyor. Tarihte meclis istibdadı nihayet birden fazla değildir. O da İngiltere'de "uzun parlamento"dur. Bilhassa bizim sistemimizde iki senede bir seçim kabul edilmiştir ki, meclisin millet tarafından sıkı sıkı kontrol edilebilmesinin en güzel ve kısa bir yoludur. Ve nihayet pek ender olarak meclisin istibdat yapacağı hayal kabilinden farz olunsa bile, bu, milletin istibdadıdır ki, zalimlere ve milletin iradesine karşı gelenlere olur. Üyelerinin adedi çok olan meclislerde istibdat için anlaşılabileceği kabul olunuyor da, niçin üyelerinin miktarı pek sınırlı olan yürütme heyetlerinde bu hususta daha çok anlaşmak imkânının mevcudiyeti görülmüyor?!

Meclislerin seçim usullerinin ıslahı ve referandum gibi sistemlerin kabulüyle esasen hayal olan meclis istibdatlarını imkânsız bir hayal haline koymak da pek mümkündür. Yukarılarda söz konusu ettiğim gibi, esasen kuvvetler ayrılığı sistemi ve parlamentarizm usulleri tahakküme mâni teşkil etmiyor. Bilakis bunu kuvvetler birliğinden çok fazla kolaylaştırıyor. Tarih böyle söylüyor. Kuvvetler birliği, hükümet darbelerine, şahsi zümre istibdatlarına mâni olabilecek yegâne sistemdir.

İkinci itiraza diyebilirim ki esasen hiçbir devletin anayasası birbirinin aynı değildir ve olmak imkânı da yoktur. Milletlerin tarihleri, ananeleri, karakterleri, ihtiyaçları bir değildir. Bütün milletlerin kanunlarını, teşkilatını bir biçimde, bir çırpıda, bir düzende yapmak mümkün değildir. Bunu mümkün görmek, milletlerin tarih ve ihtiyaçlarının, ruhiyatının manasını bir görmek kadar zayıf ve sakat olur.

Nerede kaldı ki hakikat öyle değildir. İkinci olarak bizim devlet şeklimiz, esasta diğer medeni milletlerin kabul ettiği şekillerden de ayrı değildir.

Milli hâkimiyet esası bizim gibi bütün milletlerin anayasalarının, hükümet esaslarının hareket noktasıdır. Biz de buradan hareket ediyoruz. Şekillerin muhtelif olması zaruridir. Esasta medeni milletlerin anayasalarının ilham al-

dıkları teoriden ayrı değildir. Yine denebilir ki, bütün milletlerin istibdat idaresi altında inledikleri bir zamanda Fransa Büyük İhtilali pek yeni bir devlet sistemiyle ortaya çıktı. O zaman Fransa'ya hangi millet benziyordu? Rousseau, Montesquieu, Voltaire vd. filozoflar yazmamalı mıydı?!

Biz Türkler tarihin hiçbir safhasında kendimizi hiçbir milletten zekâ ve kabiliyetçe aşağı bir mertebede görmüyoruz, göremeyiz. Şu halde niçin bizim de kendimize, tarihimiz ve milletimizin ihtiyaçlarına, ruhiyatına uygun bir idare usulümüz olmasın? Fakat bu olacaktır ve olmuştur da.

– 7 –

Yeni Türkiye'de halk devleti meselesi, iktisat meselesidir. Dolayısıyla bizim halkın, devletinin esaslarını önce iktisadi düsturlara dayandırması lazımdır. Alman iktisatçılarından Wagner'e göre devlet bir iktisat hareketidir. Bir devlet isteriz ki, istikametini sabanın, çekicin, zekâ ve idrakin, camia ve iktisadiyatın yüksek menfaatleri göstersin. Bir devlet isteriz ki, bu büyük gayeye ulaşabilmek için gayenin, memleketin, Türk tarihinin mana, ihtiyaç, ruhiyat ve karakteriyle uyumlu siyasi, idari, hukuki bir makine olarak işlesin ve bu makineyi Türk halkının iktisadiyatı çevirsin. Nasıl ve ne suretle?

Bunu, bizim memleketimizde temin etmek, diğer memleketlere oranla daha çok kolaydır. Başta da bahsettiğimiz gibi, bizde sınıf menfaatleri birbirine zıt bir mahiyette henüz belirmemiştir. Esasen Türkiye'de ve bütün bir tarihinde iktisadi manasıyla sınıf meselesi yoktur denilebilir. Memleketin bütününü, bütün halkını kapsayan bir iktisat siyaseti ve teşkilatı vücuda getirmek için hiçbir mâni muhtemel değildir. Dolayısıyla bir teşkilat yapılabilir ki memleketimiz bundan sonra da tehlikeli sınıf mücadelelerinden uzak kalabilir.

Bu teşkilatın esaslarını şu noktalarda kısaltabilirim:

1- Her halde devlet ve onun yüksek cihazları memleketin iktisat kudretini kâfi derecede temsil edebilecek bir mahiyette olmalıdır. Aksi halde şahıs, zümre hükümranlığı, macera siyaseti devam ediyor, vatanın âli menfaatleri mukadderatına sahip olamıyor, millet tarihi, halk devleti devri bir hayal ve serap olarak yaşıyor demektir. İktisadiyatı ve iktisat etkenleri devletin mukadderat ve genel idaresine sahip olmayan milletler, bütün bağımsızlıklarına rağmen, bir şahıs, bir zümrenin vesayetinde kalırlar; bahtları bir maceradır. Bunun için seçimlerde Avrupa'da dahi tesirli olmaya başlayan ve bir gün belki de tamamen hâkim olacağı uzak görülmeyen milli sendikaların vücuda getirilmesi lazımdır.

İtalyalı Labriola'nın pek ince görüşlerine iştirakle diyebilirim ki, bir memleket iktisadiyatının ve iktisat etkenlerinin haklarını elde etmeleri ve devleti ellerine alabilmeleri için en kestirme yol, sendikalar yoludur. Sendikalar dahi-

le ve harice karşı iktisat haklarının en kıymetli kalkanlarıdır. Sınıflar saltanatı ve devri yaşamayan Türkiye'de, Türkiye tarihinde halk devleti ancak ve ancak sendika teşkilatıyladır ki fiiliyatta her yerden fazla bir kuvvetle tecelli edebilir. Sendikalardan mahrum iktisadiyat, mücadele sahalarında silahsız kalmış insanlara benzer; mağlup olmaya, ezilmeye mutlaka mahkûmdur. Seçim kanunlarında iktisat unsurlarına yer göstermeyen devletlerde iktisadi hâkimiyetin temini yine iktisadi teşkilatlanmaya bağlıdır. Bunun da en yüksek, en yeni ve en güçlü tecellisi sendikalardır.

Hazırdaki seçim sistemlerinin yukarıda iliştiğimiz noksanlarından başka en sakat bir yönü de memleketin iktisadiyatını temsil edebilecek bir kabiliyet göstermemesidir.

Hakikaten "memleket nedir?" denince bir nebze düşündüğümüz vakit, görürüz ki, geniş manasıyla ve her şeyden evvel iktisadiyattır. Bugünkü meşrutiyet devletlerinde iktisadiyat ve onun etkenleri ne dereceye kadar temsil edilmektedir ve bunlar devletin mukadderatına ve millet hâkimiyetinin en kıymetli bir parçası, bir pırlantası, camia emeğinin, alınterinin bir neticesi olan bütçenin düzenlenmesinde ve sarfında ne derece yetki sahibidirler? Belki de hiç, değil mi?.. Evet, hiç!.. Diyebilirim ki, asrımız meşrutiyet sistemleri de eskiliklerin şeklen değişmesinden başka esaslı ve köklü bir yenilik vücuda getirmemiştir. Yeniçağa kadar devlet demek şahıs demektir. Asrımızda devlet hakikatte bir zümre saltanatı olabilmekten bir karış ileriye gidememiştir. Bizde de devlet, tarihin insanlığa zorla yüklediği bu hazin talihi asırlara naklederek yürüdü.

Milli hâkimiyet her şeyden evvel iktisadiyatın ifadesidir.

İktisat etkenlerini temsil edemeyen devlet teşkilatı memleketin ve halkın ifadesi değildir. Bütün dünya yeni anayasaları buraya doğru yol almak mecburiyetindedir. Yoksa, milli hâkimiyetin tecellisi meselesi milletler için bir serap olmaktan ileri geçemez. Şunu da ilave etmek isterim ki, zekâ, idrak ve irfanı iktisat haricinde görmüyorum.

Bunun da mutlaka ve mutlaka devletin temsilinde büyük ve pek mühim bir vaziyeti, bir mevkii vardır. Milletleri güzidelerle idare etmeyi ve yalnız onlarla temsil etmeyi düşünen tezlerin nazarımda ilmi ve mantıki denebilecek bir kudreti yoktur. Eflatun'un, Auguste Comte'un hararetle müdafaa ettikleri bu görüş, tarihinde başarılı olamamıştır. Bazen bir şahsın mutlakıyet idaresi bir memleketi canlandırmıştır; fakat geçici bir zaman için!.. Ve bunlar tesadüfe bağlı şeylerdir. Zamanlar ise iyi niyet sahibi büyük adamları yetiştirmekte çok kısırdırlar. Halk vesayet istemiyor; bütünüyle güzide olduğunu iddia ve ispat ediyor. Ve hâkimiyet tacını yalnız ve yalnız kendi başında taşımak istiyor. Nihayet unutmamak icap eder ki, bir milletin mukadderatı tesadüfe ve şahıslara terk olunamaz. Ve tarihin tanıdığı en meşhur zorbalar, zalim tacidarlar, güzide

olduklarını iddia ettiler. Tarih baştan başa şahıs ve zümre idarelerinin tahakküm ve zorbalığının kara bahtlı bir falcısı, bir hikâyecisidir.

Nazarımda, halk devleti, milli devlet, iktisadı, zekâ ve idraki temsil eden kudrettir. Ve onun hareketinin kıymeti, emirlerinin meşruiyeti, makuliyeti, yapacağı genel işlerin mahiyetiyle ölçülebilir. Yoksa yalnız cumhuriyet, komünist, sosyalist gibi devlet şekillerinden herhangisi olursa olsun bana büyük ve açık bir mana ifade edemez.

Asrımızda demokrasinin sefaleti açıktır. Milletler kendilerini temsil kudretini hatta bütün bir tarihte göstermeyen tacidarlar ve zümreler idarelerini silahla devirdiler. Yeni Türkiye'nin büyük ve efendi halkı da böyle yaptı. Hürriyet ve bağımsızlıklarını korumak için zalim kuvvetler karşısına silahla çıkmak, milletlerin en aziz bir hakkıdır.

Türkiye Devletinde Eski Siyaset, Yeni Siyaset*

Halkçılık Görüşüyle Tahlil

Osmanlı İmparatorluğu tarihinde Türk halkı, beş asrını sultanlar hâkimiyetinde yıprattı. İmparatorluk tarihimiz zaman zaman yükseldi, vakit vakit düştü. Yükseliş de, düşüş de hakanlar hesabına oldu. İmparatorluk orduları mehterhanelerini Viyana surları önünde, kayserlerin saray duvarları etrafında, firavunların başkentlerinde, Çaldıran ovalarında, Karabağ'larda, Atlas Okyanusu kenarlarında üflediler. Altun dağlarından çıkan Türk'ün gücünü yeryüzümüzün sakinlerine naklettiler. Osmanlı donanması imparatorluğun ezici kuvvetini Akdeniz'in kıyılarından ta Hint denizlerine kadar dalgaları yırtarak, boraları, fırtınaları delerek ölçtüler. Beyazlı, yeşilli, allı, sarılı yeniçeri bayrakları daima yükseklerde süzülen atmacalar gibi bir uçtan bir uca kondu. Sırma tuğlu vezirler, zümrüt sorguçlu sultanlar ilden ile yürüdüler. Doğu ve Batı tam 400 yıl diz üstünde Türk'ün destanını dinledi. Akropoller, piramitler, Babil'in viraneleri, Bizans'ın sarayları, Tuna suları asırlarca bu destanı duydu. Mabetlerde, kiliselerde, havralarda, Altun dağlıların destanı yankılandı. Bütün dünya tam dört asır imparatorluğun menkıbelerini alçakgönüllülük ve hürmetle ayakta dinledi ve söyledi. Tacidarların cizyeleri, Mısır'ın hazineleri sultanların ayakları altına döküldü. Osmanlı İmparatorluğu zaferden mamul bir varlık halinde tecelli etti... Lakin bu zafer mamulatının içinde iniltiler eksik olmadı. Gün geçtikçe inilti arttı. Zaman oldu ki imparatorluğun neresi tutulsa Türk kanı

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 3 Temmuz 1338 (1922), No: 909-532.

sızdı. Neresine bakılsa sürü sürü öksüzler, kafile kafile dullar göründü. Dağlı kızları, Türklüğün bu temiz sütlü büyük anneleri yalınayak, sırtı çıplak kaldı. Sultan zaferleri terennüm edilen imparatorluğun özü kemiriliyor, bundan her gün bir parça daha kopuyordu. Sabanlar elsiz kaldı. Gül bahçelerinde, zümrüt bağlarda, yeşil tarlalarda bülbüllerin ırmak sularına karışarak akıp giden şakrak sesleri kesildi. Mesut ve şen yuvalardan duman tütmez oldu. Büyük imparatorluğu pak sütüyle emziren köylü kızı kiremitlerine varıncaya kadar vergi diye alınan çatısız, çatlak duvarlı kulübeciğinde başına bağladığı bir tek siyah yemenisiyle, şehit çocuğu yetim yavrucuğuyla kara bahtını düşündü. Fakat o, ağlarken de hanımlığından bir şey kaybetmedi. Mehmetçik, başına sardığı siyah çevresiyle çamlı bellerde, sular başında talihini kavalında ağlarken efendiliğinden yine bir şey unutmadı. Ruhu ve şuuru yine ve daima yüksek kaldı. O, gıdasını hep yükseklerden aldı. Bir gün geldi, zaferler imparatorluğu, Türkün mezarlığı, Türkün ıssız ve yıldızsız gecelerde baykuşlar ötüşen bir harabesi, ucu bucağı görünmeyen bir yıkıklığı oldu. Bu yıkıklığın şurasında burasında beliren onun son varlığından da hâlâ kendini doyurmak, kendisine hisse çıkarmak isteyen kıvılcımlı bir kasırga esiyor, ortalığı yakıp kavuruyordu. Bu, o günkü idarenin halk üzerindeki ihtirasıydı. Yangınlar çıkararak yükselen imparatorluk, yangınlar içinde her gün düşüyordu. Bu ateşli yel 500 yıl esti. Ve Osmanlı İmpatorluğu'nun siyasi tarihi buna mutlakıyet idaresi dedi. Bütün bu haşmetli, velveleli devir içinde kâr-zarar tartılırsa, son gününde Türk halkının vaziyeti bu çizdiğimiz tablo içinde görülebilir. Kendi adını taşıyan Osmanlılar Devleti'nde hakikatte Türk halkı manen, maddeten bir esirler camiasıydı. Ortada iktisadi, siyasi, fikri manasıyla bir Türk camia saltanatı değil, bir zümre idaresi vardı. Kültür, servet, fikir, her şey bununla sınırlı gibiydi. Bunun da başında sorguçlu sultanlar hüküm sürdüler. İmparatorluğun en yüksek günlerini yaşadığı hikâye olunan, Fuzuli'lerin, Bâki'lerin, Nef'i'lerin, Nedim'lerin şahnâmelerini, mersiyelerini yazdıkları bu büyük devir, Türk halkının iki büklüm bir teslimiyetle ezilip süründüğü, kanayıp kan kustuğu günlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu tarihleri halkın genel vaziyetine dair cidden demokrasiyle birçok yerlerde birleşebilecek toplumsal ve iktisadi müesseselerden haber veriyorlar. Fakat biz bütün bu gibi müesseselerin kıymetlerini tatbikat sahasında tecelli eden neticeleriyle ölçmek isteriz. Nerede kaldı ki demokrasi dahi bizce insanlığın yüksek menfaatlerini koruyucu bir idare tarzı olmaktan hayli uzaktır. Hakikaten hatta Tanzimat'a kadar bizim imparatorluğumuzda halka karşı devlet kavramı Batı'nın birçok memleketlerinden daha çok ileri, çok gelişmiş bir surette anlaşıldı. Fakat Türk halkı hiçbir gün mukadderatına hâkim olamadı. Emeğine hiçbir gün sahip çıkamadı. O, daima kendi menfaatlerinden uzak bir zümrenin ihtiras aleti, köprüsü oldu; çiğnendi, ezildi. Giderek

şeriat namına da, meşrutiyet adına da daima ve her gün çalıştı. İmparatorluğun altı asrına baştan başa hâkim olan bu devir içinde dahi şeriatın hizmetkârı olduğunu iddia eden bir zümre elinde âciz ve esir kaldı. Esasen zümre siyaseti onu asla düşünmedi. Halkın sağmal inek gibi yaşaması zümrenin mide ve ihtiyaç meselesiydi. 19. asır açılırken bütün milletler yeni hayat kabiliyetlerini gösteriyorlardı. Yakındoğu'da, Doğu Avrupa'da Türk kavminin milli varlığı yerlerde kalmıştı; kaldıran bulunmuyordu. Halkın başında uçuşan baykuşlar gibi onu devamlı kemiren korkunç idare kan ve duman içinde ondan son paylarını koparmaya çalışıyordu. İmparatorluk korkunç sarsıntılar içinde parça parça koparken, Türk halkının cihana değer varlığı şimdi bir serap, bir efsane diye dinleniyordu. Altı asır süren bu halk esareti karanlığında bir fikir yıldızı parladı. Bu, Vakai Hayriye idi. Halk için hayırlı neticeler veremedi. Çünkü bu, sarayın yeniçerilere üstünlüğü ve galebesi idi. Sonra bir yıldız daha doğdu. Dualarla, tekbirlerle, bandolarla karşılandı. Vaatlerle doluydu. Buna Tanzimat dediler. Yıllar geçti, Türk'ün yüzü gülmedi. Manen biraz kazandıysa bile maddeten eskisinden daha perişan oldu. Şimdi halkın dahili felaketlerine Batı'nın ihtirasları eklenmişti. O, siyasi istilasına iktisadi istilasını da ilave etti. Vatandaş namı verilen ve Türk'ün mevcudiyetini dinamitlemekle kendilerini vazifedar kılan gayrimüslimler -emperyalistlerin imparatorluk içindeki bu tahrip orduları- şimdi Türk'ten fazla hak sahibi olmuşlardı. Saray ve onun hükümeti takip ettiği siyasetle hakikatte Türk'ün esaretine bir kambur daha ilave eden Avrupa sermayesinin jandarmalığını yapıyordu. 93 [1876] Kanunu Esasi'sini 324 [1908] Meşrutiyeti takip etti. Büyük ihtilalcilerimiz samimi maksat sahipleriydi. Fakat asrın manasına göre Türk halkı için şuurlu bir inkılap programından mahrumdular. Esasen asırların biriktirdiği ve imparatorluğumuzun çok zayıf düşen sırtına yüklettiği günahlar, yeniden bir program hazırlamaya ve onu tatbik etmeye müsaade etmedi. Memleketimizin fikir kafası Batı'nın fikir kafasına oranla zayıftı. Türkiye Devleti'nde halkın karakterinden başka her şey bir zaaf ifade ediyordu. 1908 İhtilali kabiliyetine rağmen gelişmeye vakit bulamadı. Sarsıntılar içinde halka karşı Tanzimat'ın bir uzantısı olarak kısır kaldı. Halk yine bedbaht ve perişan süründü. Yalnız Cihan Harbi Türkiye'mizin aleyhine neticelendiği gün Türk milleti 1908 İhtilali'nden haksızlıklara karşı milli bir isyan, bir bağımsızlık ve hareket duygusu miras almıştı. Tanzimat'tan beri beslene beslene bugünkü halini alan bu fikir ve milli karakterdir ki bütün bir hakanlar ananesine, bütün Batı'ya karşı Türk halkını hakkı için isyan ettirdi. Bir asırlık yenileşme tarihimizin Türk camiasına bırakabildiği yarım miras ancak bu olabilir. Bunun da dörtte üçü 1908 İhtilali'nindir. İmparatorluk tarihimizde maksatlı olarak halkla alakadar bundan başka bir eser yoktur. Hakikaten halkın maddi varlığı, iktisadi vaziyeti, hatta fikir hayatı bütün bir Osmanlı tarihinde

halk siyaseti olarak değil, hatta ona yanaşacak bir mahiyette bile görünmedi. Yeni Türkiye, yenileşme tarihimize bugün Teşkilatı Esasiye devrini açıyor. Bu, halk saltanatını açmaya en müsait bir sahadır. Fakat bugüne kadar faaliyet sahasına henüz feyzini saçmış değildir. Halkın vaziyeti hâlâ eski hamam eski tastır. Fark, ancak vatan müdafaasıdır. Çok ümitler bağladığımız bu yeni devrin geçmiştekilere eş olmamasını arzu ederiz. Manası kanun yaprakları arasında kısılıp kalan inkılaplar halk için pek tehlikeli aldatmalardır.

Yeni Teşkilatı Esasiye yılları, milli halk fikirciliği ve iktisadiyat müesseseleriyle, çağdaş bir siyaset, bir idare zihniyetiyledir ki Türkiye'ye karşı vaadini yerine getirebilir. Geçen yeniliklerimizin düşüşüne hep bu hususların ihmali sebep oldu. Yine bu gibi müesseseler ve siyasettir ki bugünkü bağımsızlık muharebelerine en kuvvetli ve canlı kudretleri bahşedebilir. Türkiye halkı bunları bekliyor ve günü gelince alacaktır da. Başka türlü yaşayamaz. Türk'ün mukadderatını ellerinde tutanların bu incelikleri görmekte olduklarına ve bu aşkı yaşadıklarına inanmak isteriz. Yaşasın Türk milleti!..

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Türkiye Tarihinde Çöküş Asırları*

Yeni idarenin vaziyetini kavramak, takip edeceği yolu sağlam bir tarzda görmek ve bellemek istiyorum. Aylar var ki Osmanlılar İmparatorluğu tarihinin yapraklarını dikkat ve ihtimamla karıştırmaktayım. Elde ettiğim neticeler, beni acı, sert ve çok haşin hakikatlerle karşı karşıya bıraktı. Fakat ne yapayım?! Asırların istatistiklerinden gönlümün arzularını okşayacak şeyler çıkarmaya çalışırsam ardı arkası gelmeyen hatalar içinde yuvarlanacağımda şüphem yok. Kendimi zorla aldatmakta ise ne memleket hesabına ne de kendi çıkarıma bir şeyler bekleyemem. Milli amentü olarak ezberlediğim bu çok sert yüzlü hakikatleri yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin hükmüne bırakacağım.

* * *

Osmanlılar İmparatorluğu, tarihinin hiçbir safhasında halkın mukadderatına sahip olabileceği milli camia devri yaşamadı. Şahıslar, yabancı zümreler saltanatı, milli emeğe, milli kudrete hâkim oldu. Onu kendi çıkarına asırlarca işletti. İmparatorluk tarihinde siyasi, iktisadi teşkilat milli camianın değil, şahısların ve zümrelerin menfaatlerini takip eden birer tuzak olarak kuruldu. Bize milliyetten, onun en dürüst manasını ifade eden halkçılıktan bahsolunduğu zaman Türk camiasının siyasi ve iktisadi hâkimiyetini anlarız. Ve bunun bizzat, fiilen ve kayıtsız şartsız tecellisini görmek isteriz. Yabancı zümrelerin, hatta Türklüğünde bile en küçük şüphe olan şahısların Türkler vatanında saltanat tekeli Türkiye'nin istilası ve esareti manasıyla eştir. Milli emeğin, milli

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 6 Kânunusani 1340 (6 Ocak 1924), No: 1379-1003.

camia kudretinin, bir zümre, bir şahıs hesabına çalıştığı günlerde kim iddia edebilir ki Türklük milliyet devirleri yaşıyordu?!.

İdarenin başında pırlanta taçlı hakanların, üç tuğlu kumandanların bulunması bize bir şey söylemez. Bütün bunlardan Türk milleti hesabına çıkaracağımız netice tahakküm ve esarettir. Gözümüzde böyle milli bir devrin, vatanını, milliyetini şehvet ve aşkına feda eden Kleopatra asırlarından farkı yoktur ve olamaz. Devletin şekli, görünüşü ne olursa olsun, şairler deste deste şiirler yazsınlar, bize göre bütün bunlar halkın mukadderatıyla, milliyet kavramıyla eğlenmekten ileri geçemez!.. Osmanlılar İmparatorluğu'nun safhaları da hep bu gülünçlü, acıklı komedyalarla doludur. Hilafetin Osmanlı hanedanına intikali ise Türk halkı menfaatine değil, saray ve zümreler teşkilatı hesabına bir kazançtı. Hakikatte hilafet müessesesi halkın ve milli şuurun sırtında amansız ve ezici bir yük oldu.

Din maskesi altında yürütülen siyaset soytarılıkları Türk halkı için en kanlı, en lanetli yılların tarihi oldu. Zamanlar geldi ki milli Türk camiasıyla hiçbir münasebeti olmayan bu teşkilat düşmeye, yangın ve kan fırtınaları içinde parça parça kopmaya başladı. Her kopan parça Türk'ün kanıyla süslendi. Her düşen parçanın ardında yüzlerce, binlerce yetim ve dul sesleri yükseldi. Sarayın ve yabancı zümrelerin devlet tekelini ifade eden teşkilatı çöktükçe harici tahakküm her gün artan bir süratle istilaya koyuldu. Türk dahilen ve haricen soyulmaya başladı. Vakit oldu ki elleri satırlı iki siyasete gözleri bağlı kurbanlar gibi boynunu uzattı.

Elini ayağını dahildeki teşkilat bağlamıştı. Tarihçiler buna "çöküş devirleri" adını verdiler. Bize göre bu nokta açık değildir. Çok mühimdir. Osmanlılar İmparatorluğu tarihi, çöküş devri geçirdi. Sonra da öz Türklerin eliyle yıkılarak gömüldü. Bunun üstünde yeni Türk Cumhuriyeti doğdu. Ancak imparatorluk tarihindeki çöküşün Türk halkıyla katiyen alakası yoktur. Çünkü onun idari, siyasi, iktisadi teşkilatı Türk halkıyla münasebetli değildi. Hakikatte çöken işte bu teşkilattı. Çöküşü söz konusu olabilecek ancak bunlardır. Türk milleti Ergenekon çıkışındaki saf ve taze halini muhafaza etmektedir. Onun hakkında çöküş hükmünü verenleri tarih son hadiseleriyle büyük bir açıklıkla yalana çıkardı. Türk milleti her günden kuvvetli yaşıyor ve yaşayacaktır da. Bütün bir tarihin eziyet ve sıkıntıları içinde alnını daima yüksekte tutan, efendiliğinden bir zerre bile feda etmeyen Türk için çöküş yoktur. Tanrı istemiş ki Türk halkı her devrin efendi çehresini taşısın. Denebilir ki siyasi tarihlerin tanıdığı çöküşler halk camialarına değil, şahıs ve zümre teşkilatına hastır.

Son büyük hadiseler gösterdi ki, Türk halkı mukadderatını idare imkânını elde edince her milletten fazla yaşamak kabiliyetini mutlaka sahiptir. Diyorlar ki "devlet idaresinde hüner, halkın kursağına bir lokma fazla indirmektedir;

idarenin şeklinde değildir". Bu, çok batıl, yabancı esaretini bile makul görecek kadar çok tehlikeli ve hastalıklı fikre bizim için iştirak imkânı -hatta maddi bir bakışla da- yoktur ve olamaz. Kim temin edebilir ki halkın olmayan bir idare onun her gün için saadetine kefalet eder?

Anayasa hukuku tarihinin bir yaprağı var mıdır ki bir halk camiasının mutlakıyet idaresinde, şahıs veya zümre hükümranlığında yükseldiğini nakil ve hikâye etsin?!.

Bunu farzımuhal istisna olarak kabul etsek de milletlerin mukadderatı tesadüfe nasıl terk olunabilir?!.

Nihayet halk vasiye muhtaç bir dilenci midir ki şu veya bu idareden bir dilim ekmek dilensin. İdare ve siyaset hikmeti bu mudur? Türk halkını Afrika'nın Hotantolarıyla karıştıranlar o mağdurlardır ki Türk tarihini bilmezler ve Türk değildirler. Eflatun'un, Auguste Comte'un aydınlar diktatörlüğü bile bize göre vahim siyasi tedbirlerdir. Tarihin eli nacaklı zorbaları da kendilerini en aydın olarak takdim ettiler. Neron bile böyle düşündü. İdarecilerini milletin seçmek hakkı olmayınca bunların davasındaki hakikat derecesini kim ayıracak?!.

Bütün bunların cevabını teorinin savunucularından bekliyoruz!..

***

Biz halk hâkimiyetini, hakiki milli devri, Türkiye halkının bizzat ve fiilen, kayıtsız şartsız mukadderatına sahip olmasında görüyoruz. Bunu mutlak ve mutlak bir surette istiyoruz, tarihin kanlı tecrübelerinden çıkan bu hakikatler matematiksel bir kesinlik ifade etmektedirler.

Öldü zannolunduğu gün diri düşmanlarını öldüren ve ezen bu millet her şeyi yapmaya ve başarmaya kadirdir. "Yapamamak!" Türk gücünün tanımadığı bir kelimedir. Yeter ki halkın mutemetleri yapılması lazım gelen işi meydana atsınlar... Türk halkı dahili ve harici büyük zaferini iktisadi ve toplumsal müesseselerle donatmayı ve taçlandırmayı sabırsızlıkla bekliyor. Bu müesseseler, mazide olduğu gibi şahısları, zümreleri değil, Türk halkını ifade edecektir. Büyük mücadeleyi, milli hâkimiyeti çok kısa bir zamanda milyarlar pahasına kazanan bir millet, bir şeyi göğüslemeye karar verince bütün varlığını fedadan çekinmeyen Türk halkı için bu hayati meselenin başarılması işten bile değildir. Bunun için Türk halkı tarihine bir göz atmak kâfi gelir. Millet bu hususta yapacağı fedakârlığa işaret edilmesini beklemektedir. Halkın hâkimiyetini haykıran Türk Cumhuriyeti için bu, hayati bir zarurettir. Türk halkı yaşıyor ve her şeyi başarmaya kadirdir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Sabanın Hakkı*

Türk tarihinin bütün çilelerini taşıyan sabanlı eller gözlerimin önünde... Kim bilir bu kara kışta inkılabın bu yüksek âmilleri hangi ovuklarda, hangi izbeler içinde kıvranmaktadır!..

Osmanlı İmparatorluğu tarihinin yedi asrı işgal eden yapraklarını karıştırırsanız her sayfada önünüze kanayan bir yüz çıkar; ağlayan, başı açık, yalınayak bir çocuk çıkar. Orada, nasırlı elleri, ayakları paralanmış bir sürü kadınlar görürsünüz. Orada, evladına doyamadan ayrılık acısına kanmış kafile kafile ak sakallı analar babalar görürsünüz!..

Bunlar Türkiye'nin hakiki sahipleri, kara bahtlı efendileri, büyük ve asil hanımlarıdır. Bütün bir tarih içinde bunların hakkı, nasibi kanamak ve ağlamak oldu. Tarihi okuyorum, bu mazlumlar kafilesinin kara bahtına karşı gönlümün zaptı zor bir kin ateşiyle yanıp kavrulduğunu duyuyor ve görüyorum. Sayfalarında Türk halkı hesabına, millet adına ikiyüzlülük ve tahakküm fışkıran imparatorluk tarihine karşı koyan Türkiye yenilik tarihini düşünüyorum.

Bunun yaprakları arasında teselli bulmak istiyorum. Saban için, sabanı kullanan Türk köylüsü için ne düşündüğünü anlamaya ve bilmeye çalışıyorum. Tahlil ettiğim her satır, çevirdiğim her sayfa bu büyük haktan söylemiyor!.. Kekeleyerek, kümleyerek zümre mücadelelerini mantık düzmeleri içinde naklediyor. Bütün bu nakledilen maziyi tahlil ediyorum, görüyorum ki, işin içyüzü post kavgasıdır:

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 9 Kânunusani 1340 (9 Ocak 1924), No: 1382-1006.

Zorba bir sultan tahttan indiriliyor. Gaddar bir hakan katlolunuyor. Yerine gelenler yine Türk köylüsünden kan can istiyor. Sabanın emeğini istiyor. Her şeyi istiyor!.. Türkiye bir vatan değil, bir esirler ülkesi halinde inliyor ve kanıyor!.. Sonra üç tuğlu bir vezirin başı sadaret sandalyesi kenarından düşüyor. Yerine gelen, yine aynı yerde kellesini bırakıyor. Fakat değişen bir şey yok. Yalnız haraç alanlar değişiyor!.. Biri gidiyor, onu diğeri takip ediyor.

Bütün bir edebiyat, bütün bir şairler zümresi Viyana seferlerini, dini, sarayları, debdebe ve azameti söylüyorlar!.. Bu nağmeler ve bu cilveler bana, Türk köylüsünün, sabanı kullananların kanlı trajedisini, siyah bahtını hikâye ediyor!..

Tanzimat büyük bir tantana içerisinde ilan olunuyor. Bütün yenilikler soyut kavramlar arasında yığılıp kalıyor.

İdare şekilleri, hükümet ve devlet sistemleri ardı sıra değişiyor. Bu aralık siyasi mühim başarılar elde ediliyor. Fakat bütün bunlarda etken olan, bütün bunları gücüyle başaran Türk halkında ve onun sabanında cüzi bir saadet eseri, fazla küçük bir faaliyet bile görülmüyor. Belki daha acıklı bir vaziyete düşüyor. Sanki memleket bir çiftliktir. Sanki onun sakinleri bir sürü esirlerdir. Bunların kurtuluşu herhangi bir zümrenin hükümranlığı için lazımdır!.. Türkiye yenilik tarihini böyle bir maksatla itham etmek istemiyoruz. Yeniliklerimizin böyle bir maksat takip ettiklerine de inananlardan değiliz. Ancak esas itibariyle bir çiftçi memleketi olan Türkiye'de saban kullananların yeniliklerin gözle görülür maddi bir nimetine mazhar olmadığını anlamak ve anlatmak istiyoruz.

İkinci asrına ayak basan Türkiye yenilik tarihi bu memlekete siyasi ve teorik hayli güzel şeyler verdi. Genel eğitim hususunda yaşıyla orantılı olmasa bile oldukça mühim başarılar gösterdi. Bu da kabul edilen sakat eğitim sistemleri yüzünden memleketin bilinen bir kısmıyla sınırlı kaldı.

Saban kullananlar bundan da mahrum kaldı. Evet, her şeyden ve her şeyden!.. Fakat bunların, memleketin bu öz sahiplerinin hayatta nasibi firavunların piramitlerine kamçı darbeleri altında taş çeken ilkçağ esirlerinin mukadderatıyla eş midir?!

Bu soruya idealist yenilikçilerimiz derhal hayır diyeceklerdir. Ve hep beraber hayır diyoruz... Fakat zorba hakanlar, kanlı saraylar, elleri satırlı vezirler ve onların cellatları bile hayır diyorlardı.

Türkiye yenilik tarihini bu ikinci kafileden halka karşı ayıran nokta maddi bir görüşle sadece takip olunan maksattır. Ve vücuda getirilen birkaç soyut kavram, birkaç iş döküntüsüdür. Çağdaş hukukun en esaslı prensiplerine göre kurulan Türkiye Halk Cumhuriyeti, şüphe yok ki, siyasi cephede başa en şerefli bir zafer tacını taktı. Bunu giymiş olmakla manasını tamamlamış değildir. İktisadi saha henüz boştur ve bomboştur. Zaferin büyük etkenleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük mazlumları bugün asırların kasırgaları altından he-

nüz çıktılar. Yedi asrın ve hatta bütün bir tarihin dini, siyasi, iktisadi ihtiraslarını tatminle mükellef tutulan Türk köylüsü kendi gücünün, kendi azminin hüneri olan yeni idarenin kapıları önünde bekliyor. Yeni tarihin eşiğinde duruyor. Cumhuriyetin kararını duymak ve öğrenmek istiyor.

Sabanın kuvveti, sabanı işletenlerin vaziyetinde vücuda getirilecek maddi yeniliklerdir ki Türkiye Halk Cumhuriyeti'nin manasını kati bir surette tayin edecektir. Önünde yıkılan tarihinden genç Cumhuriyet şüphe yok ki istifade edecektir. Türkiye'de halk tarihini, milli devri bu icraat açacaktır. Nasıl? Bu yönü memleket idarecileri bulacak ve gösterecektir. Türkiye, yenilik tarihinin bugüne kadar halledemediği en hayati bir mesele karşısındadır. Mutlaka ve mutlaka başarmak mecburiyetindedir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

HALK DEVLETİ'NİN İZLEMESİ GEREKEN POLİTİKALAR

HALKI EGEMEN KILMA YOLU: MESLEKİ TEMSİL SİSTEMİ

Büyük Millet Meclisi'nde Mesleki Seçim*

Koca bir âlem önünde her zamandan fazla büyüklüğünü ispat eden Osmanlılar vatanının hakiki efendilerini işbaşına getirecek olan "mesleki seçim" meselesi iki günden beri Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edilmektedir. Millet kürsüsünde şimdiye kadar bu hususa dair söz alan hatiplerin hemen hepsi büyük bir sevinçle görüyoruz ki yeni usulün lehindedirler. Şu büyük hadise münasebetiyle *Yeni Gün*'ün halkın hakkını bağıran sütunlarında bir iki iz bırakmayı Osmanlı tarihi önünde kendimize bir vazife tanıyoruz.

*
* *

Asırlardan beri bu ülkenin kanayan bir yarası vardır ki, tarihimizin çöküş devridir. *Tarihi Ebülfaruk* sahibinin büyük bir liyakatle ameliyat masası üzerine koyduğu bu dert, memleketin mukadderatının memleket sahiplerinin elinden yabancı ellere geçmesi keyfiyetidir. Hakikaten ülkeyi hakiki sahipleri kadar hissedemeyen bu asalak tabaka nezdinde bu vatanın manası ortaçağda derebeylik hukukunun halkı ve araziyi ifade ettiği şekil ve mahiyetteydi. Memleket-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 24 Teşrinisani 1336 (24 Kasım 1920), No: 463-83.

te bir inkılap yapmak isteyen Tanzimat dahi bu ruhu değiştirebilmekten pek uzak kalmıştı. Belki her şeyini Batılı ve bürokratik idareye bırakmakla yurdun içinde çırpındığı buhranları şiddetlendirmişti.

Vatanı ve bütün bir mukaddesatı müdafaayla meşgul olan Büyük Millet Meclisi, aynı zamanda memlekete esaslı bir inkılap ile yine memleketin ihtiyaçlarından ilham alan esaslı bir idare vermek azminde bulunduğunu, son günlerde müzakere ve münakaşa edilmek üzere genel kurula sevk olunan Teşkilatı Esasiye Kanunu'yla fiilen gösterdi. Osmanlılar vatanında yeni bir devir açacak olan bu kanun, memleketimiz için büyük bir toplumsal hadise, büyük bir inkılaptır. Tarihimizin dönüm günlerini yaşıyoruz. Şüphe yok ki, mevzu edindiğimiz bu kanunun en mühim noktası dördüncü maddesini teşkil eden mesleki seçim usulüdür ve yine denebilir ki kanunun hepsi budur. Bu madde vatanımızın iktisadiyatını kavramış bir eldir. Mesleki temsili kabul etmekle Büyük Millet Meclisi asırlardan beri işbaşından atılmış olan bir tabakaya hakkını verecek ve memleketi hakiki sahiplerine teslim etmiş olacaktır. Osmanlı tarihinin yıllardan beri ağladığı büyük ve gizli matem buydu...

***

Malum olduğu üzere parlamento ve seçim usullerinde gaye milleti hâkim kılmak, mukadderatını eline vermektir. Bizim iki dereceli seçim milleti temsil edebilmekten pek uzak olduğu gibi, hâlâ bugün Fransa, İngiltere gibi emperyalist hayatı yaşayan ihtiyar meşrutiyetçi devletlerde bile kabul edilmiş olan bir dereceli seçim usulü dahi memleketi işbaşına getirememiştir. Bizde iki dereceli seçimle meclise girenler, çoğunlukla halkın ve memleketin ihtiyaçlarını kavramış olanlardan veya o ihtiyaçları temsil edebilen kimselerden meydana gelmiş değildir. Fransa, İngiltere gibi memleketlere gelince, oralarda da siyasi fırkaların entrikalarıyla memleketin hakiki servetini temsil eden tabaka -daha açık bir tabirle- memleketin iktisadiyatı baskı altında soyulmaya mahkûm edilmiştir. Anayasalarla, meşrutiyetlerle ve daha bilmem neler ilanı suretiyle hayatın değişim ve dönüşümü ilan edildiği halde, memnun olmayanlar dünyanın her tarafında günden güne artmakta ve zaman zaman müthiş infilaklarla dünyalar sarsan ihtilaller, mahkûm bir halkın artık esaret ve açlığına son vermek istediğini bizim gafil kulaklarımıza haykırmaktadır. Hakikaten insani olduğu iddia edilen bütün toplumsal ve siyasi değişimlere rağmen her memlekette halkın büyük bir kısmı sefalet ve karanlık içinde yaşamaktadır. Diyemeyiz ki mesleki seçimi kabul etmekle bütün bu sakıncalar, bizim her gün kanayan bu zavallı memleketimizde bir anda kaldırılmış olacaktır. Hayır! Fakat mutlak saadetin elde edilmesi mümkün olmayan bu âlemde vatanımızı selamete doğru büyük bir adım daha attırmış olacağımıza emin bulunuyoruz.

Memleketin maddi yüzünün iktisadiyatı demek olduğuna ve çiftçi gibi hakiki sahiplerinin dahi milli iktisadın temsilcisi bulunduğuna bakılırsa, uzun asırlardan beri siyaset ve hükümet ocağından ihraç olunan Osmanlılar vatanının efendileri yeniden işbaşına geliyor; bugünün siyaset ve hükümetinin manası iktisadiyatla ifade olunabileceğine göre, bunu temsil eden halk bizzat mukadderatına hâkim oluyor, cihan inkılabını takiben memleketin hakiki saadetine doğru yürümüş oluyor demektir.

Mesleki seçimin en doğru ve çok güzel bir usul olduğuna Meclis'te kani olmayan mebus kalmamış gibidir. Yalnız buna kanaat hasıl etmekle beraber muhterem arkadaşlarımızdan bazıları ortaya iki mühim soru koymuşlardır ki, daha diğer ufak tefek soruları ihtiva eden bu iki ana soruya cevap vermek zaruridir.

1- Mesleki seçim usulü dünyanın hangi devleti tarafından tatbik olunabilmiştir?[1]

Şüphe yok ki, memleketimizde kabul edeceğimiz bir usulün mutlaka diğer bir devletçe daha önce kabul edilmiş bulunması şart olamaz. Milletler arasında tarihi, toplumsal, çevresel, iktisadi sebeplerin değişikliği tabii bir keyfiyet ise, her memleketin ihtiyaçlarının dahi birbirine uymaması tabii bir netice olur. Bunu İbni Haldun ve Montesquieu gibi tarih ve sosyoloji dehaları büyük bir kudretle ispat etmiş olduklarından, matematiksel kesinlik kazanmış olan böyle bir hakikati ayrıntısıyla anlatmaya ihtiyaç görmüyoruz.[2]

Muhterem arkadaşlarım bu soruyu sordukları zaman ikinci bir noktayı da göz önüne getirmek mecburiyetindedirler. Hakikaten, acaba Batı'da şimdiye kadar tatbik edilemediğini farz ettikleri bu usulün tatbikat masasına konulmasına mâni olan sebepler nedir? Takdir olunur ki mesleki seçim bizde icat edilmiş bir usul değildir. Bir asra yakındır ki anayasa âlimleri arasında münakaşa edilen bir mevzudur.[3]

Bunun şimdiye kadar kabul edilmemiş olmasına gelince, devletin dizginlerini ellerinde tutan ve onu bir sağmal inek farz eden zorba kapitalistlerin işlerine elvermemiştir. Bununla beraber, bu usul anayasalara resmen dahil edilmediği halde, meslek erbabı vücuda getirdikleri birlik ve sendikalarla işbaşına geçebilmek için devamlı çalışmakta ve bugün Avrupa'nın hemen her yerinde kendilerini temsil ettirmeyi başarmaktadırlar. Oralarda kati muvaffakiyetini hâlâ kapitalistlerle halk mücadelesinin pençesinde bekleyen mesleki temsili, halkçılığını ilan eden Türkiye'de resmen tanımamak bu memleketin manasıyla tezat teşkil eder. Mesleki temsilin, bir ihtiyaç, bir hak olduğunu ilim söylediği kadar, bu memleketin ihtiyacı ve tarihi söylüyor, seçim ve parlamento usulündeki gayeler söylüyor. Bütün bunlar bize kanaat verecek sebeplerdir.

---

1 İspanya ve İngiltere'de kısmen, fakat kanunen kabul olunarak ve resmen tatbik olunduğu Fouillée'nin anayasa hukuku *[L'Idée moderne du droit en Allemagne, en Angleterre et en France]* kitabında yazılıdır. Fransızcadır.

2 Bununla asrımız toplum bilimlerinin kabul ettiği müşterek kanunları reddetmiş olmuyoruz.

3 Bilhassa Fouillée ve Esmein'in anayasa hukuku *[L'Idée moderne du droit en Allemagne, en Angleterre et en France; Éléments de droit constitutionnel]* eserlerine müracaat. Fransızcadır.

2- Mesleki temsil bizde tatbik olunabilir mi?

Henüz memleketimizde meslek teşkilatı mevcut olmadığından, bu usulün ne şekilde tatbik edilebileceği hususu şüphe doğurmaktadır. Batı yellerinin son darbeleriyle yıkılan lonca teşkilatımız yeniden vücuda getirilecek, İktisat Vekâleti'nin yakın zamanda kabul ettiğini büyük bir sevinçle haber aldığımız Amele Kanunu icabınca herhangi bir mesleğe mensup meslektaşların lonca halinde kendilerini tescil ettirmeleri mecburi tutulacaktır. Uzmanlar bu işi kısa bir zaman zarfında başaracaklarını söylüyorlar. Mesleki temsili Kanunu Esasi'ye kabul etmekle derhal tatbikine geçilmek gerektiğini zannetmiyoruz. Büyük Millet Meclisi milletin bağımsızlığının kurtarılmasına değin daima devam edeceğine göre, o müddet zarfında teşkilat yapmak imkânı mevcut olduğu gibi, bu teşkilatın vücuda getirilmesi daha fazla devam edecek olsa bile -ki hiç zannetmiyoruz- mevcut seçim usulümüzle teşkilatın tamamlanmasına kadar bekleyebiliriz. Mesleki temsil Kanunu Esasi'ye şimdiden konulmak suretiyledir ki, buna bağlı seçim nizamnameleriyle teşkilatın bir an evvel yapılması için ilgili olduğu mercileri çalıştırabilir. Kanunu Esasi'ye geçmedikçe mesele yine ihmale mahkûmdur.

Halk hakkını aramadıkça, böyle bir hakkın verilmesini garip görenler de var! Halk hakkını hareketleriyle çoktan arıyor; o kadar arıyor ki, zaman zaman zayıf düşen memleketimizin geçirdiği felaketleriyle kopan kısımları, Osmanlı Türk saltanatının tacından ayrılan en kıymetli parçaları, bu hakkın şimdiye kadar bu memleketi omuzlarında taşıyan tabakaya verilmemiş olmasıyla ifade olunabilir. Bir de, bir hakkı mutlaka mazlum tabakaya ihtilal çıkartmakla mı vermek icap edermiş?! Hiç zannetmiyoruz. Yeter ki söz konusu olan şey hak olsun. Kaldı ki cemiyetin hakkını ferdin hakkına benzetmek de bir hatadır. Bilhassa bizim memlekette bir hakkı aramamak, halkın onu bilmemesi, hissetmemesi değildir. Meslek erbabı işlerini ve haklarını bizden çok iyi görüyor ve takdir ediyor; ne yapsın ki namesini dinleyecek kulak yok!..

Mesleki temsil tatbike başlanılacağı gün meclisin cahillerle dolacağını zannedenler de var. Hayır efendiler! İlim, yalnız okumak değildir. Çiftçilik de, demircilik de bir ilimdir. Bunları temsil edecekler, şüphe etmeyiniz ki, yine bizim kadar, belki daha fazla okuyup yazmak bilenler olacaktır. Mesleki temsilde gaye memleketin iktisadiyatını işbaşına getirmektir. İlmin en büyüğü de budur. Evet, mesleki temsil tatbik edildiği gün bu memleketin iktisadiyatını yapanlar, avukatlar, eczacılar, muallimler, hocalar, çiftçiler, demirciler, doktorlar vs. Millet Meclisi'ne gelecek, vatan ayaklanarak yürüyecek, Millet kürsüsünde vatan söyleyecektir. Bu, cehalet değildir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Türkiyeli Çiftçinin Siyasi, İktisadi Hakkı*

Anadolu, çiftçiler diyarıdır. Memleketimizin maddi cephesi çiftçilikle izah olunabilir. Bunun yanı başında çeşitli sanatlar mevcuttur. Fakat bütün bunlar, ezici çiftçi çoğunluğunun önünde dolgun iktisadi bir mevcudiyet ifade edebilecek mahiyeti henüz kazanmamışlardır. Türkiye halk devletimizin bir çiftçi siyaseti takip etmesi bugünkü iktisadi vaziyetinin manasına göre hukuken zaruridir. Siyasi ve hukuki iktisadiyattan yön alan camialardır ki en doğru, en az maceracı hayatın yolcularıdırlar. Zannedilmesin ki her şeyi maddiyata dayandırmak, manevi kudret ve varlıkların ehemmiyetini inkâr etmek ister ve hayatı yalnız maddeden ibaret kabul ederiz. Hayır! Fransalı filozof Alfred Fouillée'nin de pek güzel izah ettiği üzere maneviyat ve maddiyatın ikisidir ki hayatı yaparlar. Hayat tahlil edilince tıpkı kimyevi bir bileşim gibi şu iki parçadan meydana geldiğine kaniyiz. Dolayısıyla siyasi ve hukuki müesseselerin bu iki cevheri temsil eden mevcudiyetleri ihmal edememesi pek zaruri ve tabiidir. Şüphe yok ki çiftçinin veya diğer bir meslek sahibinin yanı başında bir muallimin, bir edibin de hayat için bir rolü vardır. Hukukiyat ve siyasiyatta maddeye çok ehemmiyet vermekle beraber, manevi mesleklerin de mevkilerini ihmal etmek hayalimizden dahi geçmez.

Türkiyeli çiftçi ve onun mübarek sanatı, elimizdeki bütçeyi yapan kudrettir desek abartmış olmayacağız.[1] Hakikaten bütçenin gelirler faslına iştirak eden diğer vergiciler o kadar az, o kadar ehemmiyetsizdir. Maliyesinin mana-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 17 Haziran 1337 (1921), No: 636-256.

1 Zirai meslekler de bunlar arasındadır.

sı Türkiyeli çiftçi olan devletimiz acaba aynı zamanda Türk milletinin yüzde 95'ini teşkil eden şu iktisadi ve milli etken hakkında şimdiye kadar ne yapmış, nasıl bir siyaset takip etmiştir? Bu bir soru ki cevabı pek gamlı, pek matemlidir. Türkiyeli çiftçi, şüphe yok ki Osmanlı-Türk tarihinin en hazin bir simasıdır. Evet, Türkiyeli çiftçi, tarihinin en büyük bir insani hakkıyla, bugün mübarek saçakları altında yarattığımız büyük saltanatımızı saban ve kılıçla kuran dehalı sanatkârdır.

Osmanlı Devleti gibi dünyanın en haşmetli, en zengin imparatorluğu asırlarca onun emeğini emerek büyüdü ve yaşadı. O hep ağladı, hep kanadı, hep dövündü, hep giyecek elbise, yiyecek ekmek bulamadı. Büyük ruhlu çiftçi yalınayak, başı açık, soğuklarda küçücük elleri kanayan yavrucaklarının karşısında yüreği sızlarken, büyük bir metanet ve tevekkülle hakiki sahibi bulunduğu Osmanlı-Türk saltanatını bekledi ve bekliyor. O, cetlerinden miras kalan şu imparatorluğun içinde her şeyin asil ve necip sahibi olduğu halde, son devirlere kadar her şeyden mahrum edildi. Şimdi kendi eliyle açtığı bir devir içindedir. Bundan çok şeyler ummaktadır. O, göklerde bahtını arayan kartallar gibi zaferlerden zaferlere uçarak süzülürken onun hayatta nasibi "etrak-ı bî-idrak"[2] oldu!

Çöküşümüzü anlamak için çok uzağa gitmeye, sebepler aramaya hacet yok. İktisadiyatının etkenini ve mevcut nüfusunun yüzde 98'ini teşkil eden bir ırkı manen, maddeten bu rütbe ihmal eden bir devletin akıbeti elbette yaman olurdu. Yalnız efendisinin değirmenini çevirmek, çiftini sürmekle mükellef olan Romalı esir her halde maddeten Türkiyeli çiftçiden daha çok bedbaht değildi. O, düşman elinde esirdi. Bir gün kurtulmak ümidini besleyebilirdi. Ve o biliyordu ki, vaziyeti tabii değildir. Vatandaş namını taşıyan Türkiyeli çiftçi için emek esareti, -bu, manevi olmasa bile- maddi esaret, tabii hal şeklini aldı. Gerçi demokrasiyi andırır bir idaremiz vardı, talihi varsa çiftçi bir gün makamların en yükseğini de elde edebilirdi. Fakat mademki talih işidir, bizce bir nevi kumarcılık ifade eden bugünkü Avrupa demokrasisi dahi herhangi bir memleketin ne iktisadiyatının ne de maneviyatının hakkını verebilecek bir usul değildir. Nitekim bütün tarihimizde, hâlâ bugün de Avrupa'da olduğu gibi memleketimiz ne manen ne maddeten gülebildi. Türkiyeli çiftçi -tarihinin muhtelif safhaları şöyle dursun- bugün:

1- Bürokratik idare,

2- Bazı yerlerde mütegallibeler,[3]

3- Simsarlar,

4- Avrupa sermayesi

---

2 Etrak-ı bî-idrak: İdraksiz Türkler. (Y.N.)

3 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

hesabına çalışan kara bahtlı üreticidir. Nazarımızda büyük küçük çiftçi yoktur. Bizde çiftçinin büyüğü de, küçüğü de şu saydığımız kuvvetlerin elinde âcizdir. Bu suretle milli mevcudiyetimiz eziliyor; korkunç Avrupa sermayesi bizi Batı'ya karşı Afrika sömürgesi haline getirmektedir. Avrupa sermayesine ihtiyacımız vardır. Fakat bu müthiş kuvvet bizde teşkilatla karşılanmaksızın başıboş bırakılırsa memleketimizde fayda değil, zarar yapacaktır. Nitekim şimdiye kadar geçen tecrübeler bunu pek güzel göstermektedir. En az amele hayatına sahne olduğu iddia edilen bizim memleket, hakikatte baştan başa bir ameledir... Batı'nın iktisadi, siyasi zincirini taşıyan bir amele... Bizde beylik bir laf var, bizim köylü, bizim çiftçi dünyanın en mesut insanı imiş! Bu, kötü bir fikir değil, fakat dün için doğru olan şu düşünce bugün için zararlı ve tehlikelidir. Evet, dün tımar, zeamet, has sahiplerinin, Müslümanların idaresinde bulunan Türkiyeli çiftçi, ortaçağ derebeylerinin "vilain"[4] adı verilen bir nevi insanlarından manen ve maddeten daha mesutça idi. Fakat bugün? Hayır! Gerçi orada da çiftçi hakkına tamamen kavuşmadı; çalışıyor, uğraşıyor. Genel servetin dağıtılması ve iştirakinde hakkını tamamen alamadığı gibi, memleketin mukadderatına da sahip değildir. Şu kadar ki, gerek hükümet tarafından vücuda getirilen ve gerek kendi tarafından yapılmış muhtelif müessese ve teşkilata sahiptir; himaye görmektedir. Hakikat meydanda iken devletimizin selameti icabı hakkını haykırması lazım gelen Türkiyeli çiftçiyi uyutacak olan bu gibi fikirleri -tekrar ediyoruz- tehlikeli ve zararlı buluruz. Bu, devlet ve milletin bekası kaygısından uzak, çok vurguncu bir fikirdir. Yaşamak isteyen çiftçi Türkiye, bir çiftçi hukuk ve siyaseti yapmak mecburiyetindedir. Bu, iktisadi ve milli iki zarurete dayanmaktadır.

Bu bir siyasettir ki, çöküş tarihimiz kurtuluş ilacı olarak göstermektedir. Yeni halk devletimizi yeni baştan kuruyoruz. Bunun, memleketimizi idare mesuliyetini üstlenen yeni idarecilerimizin ve onların cidden büyük olan Türk Reis'lerinin göz önünde bulundurmaları gereken can noktası olduğuna kaniyiz. Devletin çiftçi siyaset ve hukukunu, müessese ve teşkilatını gelecek makalemizde yazacağız. Şimdiden ilave edelim ki, Türkiyeli çiftçinin kendi hakkını fethetmek için atacağı ilk adım meslek dernekleridir. İleri!..

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

4 Vilain (Fr.): (Ortaçağda) Köylü; soylu sınıfından olmayan. (Y.N.)

Türkiye Devleti'nin Çiftçilik Siyaset ve Hukuku*

"Türkiyeli Çiftçinin Siyasi, İktisadi Hakkı" başlığıyla bugünkü incelememize önsöz olarak yazdığımız geçenki makalemizde ortaya koyduğumuz konuyu tahlil etmek istiyoruz.

Türkiyeli çiftçinin iktisadi hakkını söyleyebilmek için, onun, memleketin genel servetinin dağıtımındaki vaziyetini, yine genel üretimdeki emeğinin dahlinin derece ve genişliğini tespit etmek mecburiyetindeyiz. Ancak bu suretledir ki halk devletimizin çiftçilik hukuk ve siyasetinin çerçevesini maddi esaslara dayanarak çizebilmek imkânı hasıl olacaktır. Bu husus açıklık kazandıktan sonra Türkiyeli çiftçinin siyasi hukukunun sınırlarını onun bu memleketteki maddi ve manevi varlığına nazaran göstermek çok kolaylaşacaktır. İktisadiyatta kabul olunmuş en klasik bir usule göre, üretimin tabiat, emek, sermaye gibi belli başlı üç etkeni bulunduğu malumdur. Batı'da kurulu ilahi hukuk gereği toprağın -üstünde yaşayan insanlarla beraber- tamamen derebeylerine ve krala aidiyeti!! iddia olunduğu zamanlarda, bu esir hayatı yaşayan alay alay insanların bütün ürettiklerinin efendilerinin olduğu kabul olunurdu!? Bu bir mantık zinciriydi ki hareket noktasını yine bir hukuk felsefesi teşkil ediyordu! İnsanlığa asırlarca hayvan sürüleri gibi esaret hayatı inleten bu gibi saçma inançlardan Avrupa kendini tamamen kurtaralı bir asırdan çok fazla olmadı. Almanya bile köylü inkılabına -o da kısmen- ancak III. Friedrich Wilhelm zamanında başlıyordu.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 19 Haziran 1337 (1921), No: 637-257.

İnsanlığı böyle görmek, emeğin hakkını hakir bir mevkide bırakmak, Batı'da uluorta oluşuvermiş bir zihniyet değildi. Bu, manasını, asırların kurduğu bir kanaate, hukuki, felsefi bir kanaate bağlamıştı. Konumuzu daha fazla alakadar etmeyen bu husus üzerinde ısrar etmeyeceğiz.

Asrımızın hukuk anlayışlarına oranla Batı'nın çok karanlık bir hukuk devrini yaşadığı zamanlarda bizde mülkiyet ve miras hakkı burjuva âlimlerinin en son teori ve felsefelerinin kabul ettiği şekli ihtiva ediyordu; bu şüphesizdir. Bizde hukuk ve kanunlarda teslim olunan şu hak, her vakit söylediğimiz gibi, tekrar ediyoruz, çağdaş halk teşkilatının bu yoksulluğundan, halkın -manevi değilse bile- maddi vaziyetinde Batı'nın mazlum esirlerinden çok farklı bir değişiklik meydana getiremedi. Büyüklük yalnız kitaplarda kaldı. Halkımız, emekçiler, hakkını taşıyan, hakkını vaat eden kitap huzurunda süründü ve inledi... Şu tarafı muhakkak ki, bizim mesut bir camia yapabilmek için önümüzde aşılması gereken çok engeller yoktur. Çünkü mülkiyet ve köylüyle alakalı toplumsal inkılabımızın en mühim kısmını Osmanlı-Türk tarihimiz başladığı günden beri tamamlamış bulunuyoruz. Bugün yapılacak işe gelince, bu, hukukun ve kanunların tanıdığı bir hakkı halka ve çiftçiye emeğinin ve liyakatinin ehemmiyeti derecesinde verebilecek teşkilat ve müesseseleri vücuda getirmek, bir de halk devletimize, dayanışmaya dayalı yeni bir anayasa hukuku zihniyeti tesis etmektir.

İktisadiyatta hürriyetçilik mektebinin[1] asrımızda en sözü geçen reislerinden biri olduğu ve halkçılığı en az anlaması lazım geldiği halde Fransalı Paul Leroy-Beaulieu dahi üretimin etkenlerini üçe tasnif ederken en başta, en ziyade emeğe ehemmiyet vermekten kendini alamamış yahut hakikati görmüştür.[2] "Ve en leyse lil insani illa ma sea"[3] ayeti celilesi de bunu teyit etmektedir. Fakat bizde yalnız emeğiyle değil, sermayesi, toprağıyla memleketin üretimini temin eden Türkiyeli çiftçiye, acaba bütün bu iktisadi vasıtalarla etkeni olduğu bir işte payına ne düşüyor! Ne yazık ki bu efendi esir hep aç kalıyor!.. Gayrisafi hasılatının yüzde 80'ini öşür, vergi ve daha birçok masraflarla devlete veriyor. Buna karşılık devlet ona ne iade ediyor?! Ne yapıyor?! Malumdur ki çağdaş hukukta vergi yine camiaya birtakım genel menfaatlerin temini, genel müesseselerin yapılması, genel mesudiyetin vücuda getirilmesi için verilir. Acaba bizde niçin veriliyor?! Şu halde devletimizin çağdaş hukukta manası nedir? Bu acı sorunun cevabı, önüne bakarak susmaktır. Hakikaten devlet şurada burada bir iki hastane, bir iki yetimhane gibi şeyler yaptı. Fakat kazancının yüzde

---

1 Liberalizm. (Y.N.)

2 Paul Leroy-Beaulieu, *Muhtasar İktisat [Précis d'économie politique]*, bir cilt, Fransızca.

3 Necm Suresi, 39. ayet: "Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur." Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s.526. (Y.N.)

80'ini veren bir halkın devletten bekleyeceği hakkı ve nasibi bu mudur? Ortaçağın meşhur Yahudi faizcileri bile her halde müşterilerine karşı bundan daha fazla eli açık olmuşlardır! Açıkça söyleyelim, asrımızın hukuki anlayışlarına göre bizde bir devlet yoktur. Bizde bir bürokratlar saltanatı vardır ki, halk onu doyurmak ve yaşatmakla mükelleftir. Mazînin günahlarından asla mesul olmayan uğurlu inkılabımız vatanı müdafaa ederken bu vaziyeti de yıkacak, sevgili Türkiye'mizde hakiki devleti kuracaktır. Görüyoruz ki, Batı'yı taklitle uluorta alıverdiğimiz meşrutiyet usulü bizi camiaca maddeten güldürebilecek yegâne vasıta değilmiş. Şüphesiz hayat yalnız maddiyat değildir. Fakat hatırlayalım ki, bu yalnız maneviyat da değildir. Her şeyi yalnız maneviyat zannetmek tekke dervişliği olur. Hayat ise tekke dervişliğinden bambaşka bir şeydir. Biz demokrasiye benzer meşrutiyeti kabul edince her şeyi yaptık zannettik ve ediyoruz. Hayır! Hayır! Bunu memleketimizin toplumsal, iktisadi vaziyetine uydurmak mecburiyetindeyiz. Yoksa dikkat edelim, Avrupa'nın kaçtığı iktisadi ve toplumsal korkunç eskilikleri memleketimize elimizle sokmuş olacağız.[4]

Çiftçinin doyurmaya çalıştığı yalnız devlet mi? Yine hayır!.. Aradaki vasıtalar, simsarlar, haddi hesabı olmayan soyguncalardır. Bunlar da çiftçinin hasılatının en az yüzde 10'unu cebe indirdiklerine! göre, çiftçilik aletlerini en ağır fiyatlarla almak mecburiyetinde kalan Anadolu köylüsünün hali bir kere düşünülsün... Vatanı ve bütün mukaddesatı yapan şu bedbaht unsurun karşısında kalbi kanamayacak insan var mıdır? Bu ne hazin alınyazısıdır?! Gayrisafi gelirinin yüzde 90'ını veren köylünün bari bir maarifi, bari bir adliyesi olsa... İktisadiyatını, emniyet ve asayişini koruyacak bir teşkilatı bulunsa. Heyhat! Çiftçiyi bugün için himaye edecek iktisadi ve toplumsal vasıtalara gelince:

1- Raiffeisen bankaları (bize göre muadili)

2- Sendikalar (devletçe mecbur edilmelidir)

3- Hayvanat sigortaları

4- Hayat ve selamet sigortaları

5- Zarar ve ziyan sigortaları

6- Köy mektepleri (izah ettik)

7- Adliye teşkilatı (izah ettik)

Bunların ayrıntılı izahını mütehassıs Cemal Hüsnü Bey arkadaşımıza terk ve rica ediyoruz.

İktisadi hayatta, vatan müdafaasında en büyük rolü, rollerin onda 9'unu oynayan bir varlığın nasibi, yarabbi! hakir olmak, sürünmek midir? Çiftçi varlı-

4 "Türkiye Devletinde İdare Siyaseti" başlığıyla *Yeni Gün*'de yazdığımız makalede bu hususu izah etmiştik. [Bkz. elinizdeki ciltte, s.235 vd. –Y.N.]

ğını yaşayan Türkiye'miz gibi bir devletin temsilinde çiftçinin yeri yok mudur?! O, emeğiyle, kanıyla yaptığı, yaşattığı bir devletin idaresine bu memleketteki maddi, manevi mevcudiyeti oranında geçmek hakkına sahip değil midir? Teşkilatı Esasiye Kanunu'muzu oraya doğru giden bir yol olmak üzere yazan Büyük Millet Meclisi bunu unutmayacaktır. Şuraya kadar halkın maliye ve iktisadiyatındaki fedakârlığını inceledik. İlave etmek isteriz ki, -bugünkü mukaddes vatan ve Türklük müdafaası istisna edilmek şartıyla- birkaç asırdır şuursuz bir sarayın veya sınıfın serseri siyaseti yolunda can veren Türkiyeli köylü, iktisadi zayiatına şu suretle bir de kanını ilave etmiştir. İnkılabımız bütün bunlara bir netice vermek manasını ifade etmektedir. Kanaatimize göre şu dertleri tedavi edecek en kısa çare çiftçiyi işbaşına getirecek bir seçim usulünü kabul etmektir. Bugün vilayet meclislerinde nispi surette temsil edilmesi her halde lazım gelen çiftçilerin mübarek üvendiresi gelecekte Büyük Millet Meclisi'nde devletin siyasetine istikamet vermelidir. O gündür ki hayatta nasibi hep ağlamak olan Türkiyeli çiftçinin bahtı açılacak, ocağı tütecektir; o gün macera siyaseti bitecek, halk iktisat devleti kurulacaktır. Bu, bizim hasretle beklediğimiz Türk halk saltanatıdır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Köy ve Nahiye İdareleri Kanunu Tasarısı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Madde 1- *Nahiye idari bir birimdir. Nahiye menfaat ve zararı kendine ait olan işleri işbu kanun hükümlerine uygun olarak bizzat idare etmek ve yürütmek yetkisine sahip ve genel idareyle alakalı kanunların ve nizamların verdiği vazifeleri yerine getirmekle mükelleftir.*

[...]

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, bu kanun maddesinin, şu elimizdeki Nahiye İdareleri Kanunu'nun birinci maddesi, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun halkın bizzat mukadderatını idare etmesi esasıyla alakalı hususları fiiliyat sahasına koyan bir madde olmakla beraber, bütün milli tarihimizde, idare tarihimizde belki bize yeni dönüm günü yaratıyor. Efendiler! Prusya Kralı Wilhelm Friedrich memleketi Fransa istilasına karşı müdafaa için silaha sarılmazdan evvel Alman halkını kuvvetlendirmeyi düşünmüş ve ilk iş olarak köylüye doğru koşmuştur. İşte Büyük Millet Meclisi ile onun Hükümeti bu kanun maddesiyle, bu memleketi tam yedi asırdan beri göğsünden kan dökerek müdafaa eden köylüye doğru koşmakla bu tarihi vazifesini yapmaktadır. Büyük Millet Meclisi'ni ve onun Hükümetini en samimi ruhumdan tebriki kendime büyük Türk tarihi önünde milli bir vazife tanıyorum.

Muhterem efendiler! Büyük bir hadise karşısındayız. Bu kanun maddesi icabınca Sultan II. Mustafa devrinden beri açılan bir bayrağın ardından koşuyoruz. O bayrak yenileşme bayrağıdır. Bugün Türkiye yeniden yenileşme istiyor, hak istiyor, çağdaş millet, çağdaş devlet olarak yaşamak istiyor. Hakkını bu

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.13, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, s.15 vd., (24 Eylül 1921); *age,* Devre 1, c.14, s.297 vd., (22 Kasım 1921).

maddeyle Türkiye'ye ve bütün dünyaya gösteriyor. Fakat nazarı itibara almak mecburiyetindeyiz ki, efendiler, asırlardan beri devam edip gelen bu yenileşme davası, bu ıslahat teşebbüsleri, bizde, memleketimizde, ne yazık ki büyük ihtilalcilerimizin, fedakâr ıslahatçılarımızın mesaisine, iyi niyetlerine rağmen hep neticesiz kaldı. Denebilir ki, ıslahat tarihimiz bir düşüş, bir neticesizlik silsilesidir. Bu tehlikeye maruz kalmadan memleketin şerefini namusuyla, tarihiyle müdafaa eden Büyük Millet Meclisi'nin bu yenileşmeyi, bu ıslahatı tarihten ibret alarak başaracağına benim kanaatim vardır.

Efendiler! Bütün ıslahat tarihimizde göze ilişen mühim bir nokta vardır. O, her türlü teşebbüsün, yenileşmenin, ıslahatın akim kalmasına sebep ve saik olmuştu. O da ihtilalcilerimizin ve ıslahatçılarımızın dahilden ziyade harici memnun etmek için çalışmalarından kaynaklanmıştır. Hiçbir zaman Batı'nın iyi kısımlarının taklidinin aleyhtarı değilim. "El hikmetü dalletül mü'min."[1] Biz nerede hakikati, nuru görürsek onu almakla mükellefiz. Fakat, ihtilalcilerimizin hata ettikleri bir nokta, Batı'yı kabataslak taklit etmekten ibaret olmuştur. Halbuki biz onun yalnız prensiplerini alacaktık. Ve bizim tatbikat sahasında, bizim memleketimize göre yeni teşkilat yapacaktık. Bu olmadığı için bütün teşkilat neticesiz kaldı. Yalnız harici memnun etmek için çalışıldı. Halbuki dahil günden güne zayıflıyor, günden güne düşüyor ve Türk saltanatının bu mübarek sancakları her gün biraz daha aşağı iniyordu. Bugün o yara gözümüzün önündedir. Bütün ıslahat tarihimizin en büyük derdi olan bu yara işte bu memleketimizin hakiki sahiplerini işbaşına getirmemekten kaynaklanmıştır. İşte birinci madde bizzat idareyi bu memleketin eli kılıçlı ve sabanlı sahibine, Türk köylüsüne terk etmekle hakiki millet devrini açıyor. Türkiye Devleti, asırlardan beri onu kanıyla müdafaa eden büyük köylünün eline teslim ediliyor.

Muhterem efendiler! Bazı arkadaşlarımızın "köylü henüz o seviyede değildir, köylü henüz bu hakkı istemiyor" demelerini çok tehlikeli buluyorum. Çünkü efendiler! Tarihin hiçbir safhasında halk bizzat idareyi ele alacağım dememiştir. İhtilal tarihleri böyle bir şey göstermiyor. Halkın hakkını mutlaka aydın tabaka bayrak açarak isterler. "Halk o seviyeye gelmemiştir" teorisi çok tehlikelidir.

Efendiler! Bu teori Abdülhamit'in 33 senelik istibdadına gerekçe teşkil etti. Ne zaman hürriyetten bahsetseler "halk o seviyeye gelmemiştir" cevabıyla karşılık veriyordu. Ve 33 sene bu tarihi yaratan köylülerimize hürriyeti layık görmedi. Onları esir sürüleri gibi yaşatmak istedi. Bu Büyük Millet Meclisi bu sakat yola sapamaz, ondan uzaktır. Efendiler! "Halk hakkını istemiyor"; bu teoriyi ben tehlikeli görüyorum. Biraz evvel arz ettiğim gibi, ihtilal tarihi zayıf köylünün kalkıp

---

1 "Hikmet müminin yitik malıdır. Onu nerede bulursa alır" anlamındaki hadis. (Y.N.)

hakkını istediğini göstermiyor. "Halk hakkını istemiyor"; bu teori o kadar vahimdir ki, insanlığı ilkel devre doğru götürür. 1324 [1908] hürriyetini bizde halk istemedi. Bir mahallin birkaç vatanperveri bayrak açtı ve hürriyeti aldı.

Efendiler! Tanzimat'ı bizde halk istemedi, memleketin Âli ve Reşit Paşaları ıslahat fermanları yayımladılar; onu da halk istemedi diyerek bir silsile yürütecek olursak ilkel devre gitmek lazım gelir kanaatindeyim. Bu ise mantıken, aklen ve kanunen doğru değildir.

Muhterem efendiler! Bu kanun maddesi "Nahiye menfaat ve zararı kendine ait olan işleri işbu kanun hükümlerine uygun olarak bizzat yerine getirmekle mükelleftir" demekle cidden pek büyük isabet etmiştir. Milli tarihimizin göğsünde kanayan en büyük yara, halkın bizzat mukadderatına sahip olmaması, iktisadiyatını idare edememesiydi. Dikkat buyrulursa bir asrı aşkın bir zamandan beri kanuni ıslahata nazaran halkın yüzü gülmedikten başka günden güne düşüş de devam etti. Kanunu Esasi yayımlandı. Halkın sefaleti evvelkine oranla daha kötü oldu. Bunun sebebi, bu yayımlanan kanunların Batı'yı memnun etmek için bu memleketi daima hançerleyen ve daima yan tarafından vuran gayrimüslimlerle Müslimleri ve Türkleri bir araya, bir çerçeveye koymak teorisi olmuştu. Köylülerin iktisadiyatını tamamen ihmal etmişti. Halbuki elimizdeki kanun bizzat iktisadiyatını köylüye vermekle ve daha sonra düzenlenecek kanunlarla köylülerin iktisadiyatını hiç şüphesiz himaye edeceğinden, köylünün iktisadi yarası kapanacaktır. Türkiye iktisaden yükseldiği gün ve Türkiye'yi yükseltecek bu gibi kanunlar yayımlandıkça, Türkiye bu 20. asırda hayat hakkı iddia edebilecek bir hale gelecektir. Yoksa iktisadiyatını ihmalle her zaman ağlayan köylüye "sen hürsün" diyen, fakat onları aç ve sefil bırakan kanunlar hiçbir zaman Türkiye'yi kurtarmak ve yaşatmak kudretini göstermemiştir. Efendiler! Mehmetçik bütün bu yalan kanunların ve ihtilalcilerin önünde küstü, darıldı; kanayan yarasıyla seni bekledi; kanayan göğsüyle bu Millet Meclisi'ni ve bugünü bekledi. Sen de bu hakkını ona vermekle tarihi vazifeni yapacaksın.

Efendiler! Halkın mukadderatını bizzat idare etmesi kanununu meşru gösterecek bir sebep de çağdaş bir devletin ilkçağ devleti olmamasıdır. Çağdaş devlette vazife o kadar gelişmiş, o kadar çoğalmıştır ki, her halde bir jandarma devleti olmaktan, böyle kabul edilmekten çok uzaktır. İlk teşekkülünde devletin vazifesi yalnız Ahmed'in hakkını Mehmed'e karşı himayeden ibaretti. Buna asrımızda ise halkın her türlü maddi, manevi menfaatini idame etmek vazifesi de ilave edilmiş olduğundan, bu, İslam hukukunun da tamamen görüşüne uygundur. Bu itibarla doğrudan doğruya her işi merkezin elinden alarak halka bırakmak, tamamen çağdaş devletin manasına uymaktadır. Bu kadar dallanmış ve genişlemiş olan işlerin hepsini merkeze bırakacak olursak, elbette bununla bu makineyi yürütmek imkânı kalamazdı. Çünkü köylünün tarlasını nasıl mü-

dafaa edeceğini dahiliye vekilinin düşünmesine imkân yoktur. Bu itibarla da bu kanun maddesindeki görüş isabeti pek doğrudur.

İşte efendiler! Bendenizin bu kanun maddesi hakkındaki fikrim bundan ibarettir. Bir kere daha Büyük Millet Meclisi'ni ve onun hükümetini tebrike kendimi vazifeli kabul ediyorum.

[...]

Madde 42. *- Seçim günü tayin olunmuş saatte meşru bir sebebe dayanmaksızın vazifesi başına gelmeyen veya geldikten sonra sebepsiz olarak vazife yapmaktan kaçınan seçim heyeti reisi ve üyeleri beş liradan on beş liraya kadar para cezasına mahkûm olurlar.*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, bendeniz Nahiye İdareleri Kanunu'nun 42. maddesine bazı ilaveler teklif edeceğim. Efendiler, malumunuzdur ki, memlekette bir halk idaresi tesis ediyoruz. Halkı iktisadi, toplumsal bakımdan ne kadar yükseltmek mecburiyetinde isek, siyasi bakımdan da o oranda yükselmek mecburiyetindeyiz. Bu Nahiye İdareleri Kanunu'nun 42. maddesi seçim heyetine vazifesi başında bulunmadığı takdirde ceza tertip etmiştir. Halbuki siyaseten yükseltmek için unutmayalım ki bizim halkı da seçimlere iştirak ettirmek mecburiyetindeyiz. Halkımız ne yazık ki asırların verdiği fenalıklar altında henüz siyasi hakkını kullanacak bir hale gelemedi. Siyasi terbiyesi daima noksan kaldı. İşte bendenizin bu kanun maddesine ilavesini düşündüğüm husus halkı seçim hakkının başına getirmektir. Bizim halkın seçimlere malumunuz olduğu üzere iştirak etmemesinde iki mühim etken vardır. Birincisi, halkın meşrutiyete şimdiye kadar alışkın olmaması, dolayısıyla siyasi terbiyesini olgunlaştıramamış olması; ikincisi, bilhassa asırlardan beri devam eden bir istibdadın, çiğneyip yıkan bir zulmün halkı hükümetten nefret ettirecek bir hale getirmiş olmasıdır. Efendiler, milli atasözüdür ve yanık bir atasözüdür, halk "Beylik çeşmeden su içme" diyor. Düşününüz, devlet ile halk arasında ne kadar tezat vardır. Bazen hükümet kapılarından içeriye girmeyen halka niçin girmiyorsunuz dediğimiz zaman, çok acıklıdır efendiler, verdiği cevap: "Ne yapalım? Başımızda şapka yok ki girebilelim" diyor. Tabii bütün bu şikâyetler Büyük Millet Meclisi'nin düşündüğü hükümet şekli için söylenmiş değildir. Bendenizin arz ettiğim, bütün bir maziye, mazinin fenalıklarına aittir.

Şimdi düşünmek mecburiyetinde kaldığımız husus, halkı ne yapıp yapıp da hakkını kullanacak bir hale getirmektir. Bendeniz bunun için bir mecburi oy usulünü düşündüm. Gerçi efendiler, burada zavallı köylünün önüne yine bir ceza çıkacaktır. Sanki köylünün hayatta nasibi hep ceza ile onun önüne çıkmak ve onu hırpalamak gibi zannedilirse de, fakat efendiler, bu öyle bir ceza ki, köylüye "şunu bunu niçin yapmadın?" tarzındaki sözlerden ibaret değil, köylüye

"git, hakkını ara" diye bir cezadır. Bendeniz bir gül ile dokunmaya kıyamadığım köylüye bu cezayı tatbik etmeyi teklif etmek mecburiyetinde kalıyorum. Ve şöyle bir ikinci ilave yapıyorum:

"42. maddenin ikinci fıkrası: Seçim hakkına sahip olup da tayin olunan günde şûra seçimine meşru bir mazerete dayanmaksızın iştirak etmedikleri tahakkuk edenler dahi bir liradan beş liraya kadar para cezasına mahkûm olurlar. İşbu meblağ nahiye maarifine gelir kaydolunur."

Efendiler, seçim hakkının bir hak veya bir vazife olup olmadığı Belçika hukuk âlimleri arasında haylice münakaşa edilmiş (ki, onlar bizden çok fazla siyasi terbiyeye sahiptir) ve bu sistemi kabul etmişlerdir. Belçika hukuk âlimlerine göre seçim yalnız bir hak değil, aynı zamanda vatani bir vazifedir. Nasıl ki, asker vatanı müdafaayla vazifeli ise, askerlik etmeyip de geride kalanlar da oy verip milli iradeyi tespit etmek ve hükümeti fiilen oylarıyla ellerine almakla bir nevi vatanı müdafaa etmiş demektir. Yani bu da bir vazifedir. Vatan, yalnız kılıçla müdafaa edilmez; bilhassa milli iradenin tecellisiyle edilir. Milli iradeyi tecelli ettirmemek, bütün mukaddesatı, bütün vatanı, bütün Türkiye'yi bir istibdada terk etmektir. Köylünün vazifesi başına gelerek seçim hakkını kullanması, milli iradeyi tecelli ettirerek istibdada yol açmamasıdır. Ve köylü, efendiler, seçim hakkını kullanmaya başladığı gün, oy vermeye alıştığı gün, köylünün idaresi kurulacak ve istibdada meydan verilmeyecektir. Belki başlangıçta bir suiistimal olacaktır. Fakat daha sonra yavaş yavaş bu ceza köylüye siyasi bir fikir verecek ve seçim hakkını kullanacak ve yarın Türkiye, köylü idaresine dayanıyorum diyebilecektir. Ve Türkiye, köylü idaresine dayandığı gün bu memleket de kurtulacaktır. Bunun için şu önergemin kabulünü rica ediyorum. *(Alkışlar.)*

[...]

Riyaseti Celileye

Aşağıdaki fıkranın 42. maddeye ilavesini teklif ederiz:

42. maddeye ikinci fıkra: Seçim hakkına sahip olup da tayin olunan günde şûra seçimlerine meşru bir mazerete dayanmaksızın iştirak etmedikleri tahakkuk edenler dahi bir liradan beş liraya kadar para cezasına mahkûm olurlar. İşbu cezalar nahiyece gelir kaydolunurlar.

İzmir Mebusu	Aydın Mebusu
Mahmut Esat	Mazhar

[...]

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, maksadımı müsaadenizle biraz daha izah etmekle Zekâi Beyefendi ile Hoca Müfid Efendi Hazretlerine cevap vereceğim. Bu cevaplarım zannediyorum ki, maksadımı izaha yardımcı olacak.

Efendiler, Zekâi Bey'in belli başlı fikirlerini iki noktada toplayabildim. Birincisi: Diyor ki, seçmenlerin tamamının üçte birini, dörtte birini yahut üçte ikisini ölçü kabul edelim ve onlar toplanmadığı takdirde seçimi yok hükmünde sayalım. Bundan da maksatları, dolayısıyla milli iradeyi mümkün mertebe tespit etmek ve milli iradeye dayalı bir heyet vücuda getirmektir. Bendeniz zannediyorum ki, bu, çıkar bir yol değildir. Bilhassa bizim memleketimizde tatbikindeki müşkülatı tasavvur buyurunuz.

Efendiler, ya üçte ikisi gelmezse ne yapacağız? Ve bir kere daha seçimi geriye göndereceğiz. Yeniden mi bekleyeceğiz? Nahiyenin idaresini günden güne erteleyecek miyiz? Ve eski idare sistemine mi döneceğiz? Yani bu bir.

İkincisi: Seçimin zorla olduğundan bahsettiler. Bendeniz ufak bir para cezasını tertip etmekle seçimin böyle bir şekil alacağına kani değilim. Arz edeyim: Takdir buyurursunuz ki, seçim bir hak değildir. Yalnız bir vatani vazifedir. Seçim meselesini alelade ekmek hakkıyla, lokantaya gidip yemek yemek hakkıyla karıştırmamalıdır. Seçim meselesi askerlik vazifesi gibi mühim ve mukaddestir. Milli irade ancak o suretle tecelli edecek ve bu memleketin mukadderatı bir iki kişinin elinde kalmayacaktır. Ve bütün millete, memlekete dayanacaktır. Mesele buradadır; milli iradeyi, seçim meselesini yalnız bir hak farz ettiğiniz takdirde bu zorla olur. Fakat tasavvur buyurunuz, bu bir vatani vazifedir ve en büyük vazifedir. Ve bu vazife kalktığı gün, vatan, zorbaların eline zayıf boynunu teslim ediyor ve yine inliyor demektir.

Müfid Efendi *(Kırşehir) - Millete vatani vazifesini sopayla yaptıracaksınız, değil mi?..*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Hoca Müfid Efendi Hazretlerinin de görüşlerine cevap vermek isterim. Ve seçimin niçin vatani vazife olduğuna dair de Hoca Müfid Efendi Hazretlerine cevap vereceğim.

Efendim, Hoca Müfid Efendi Hazretleri şer'i meselelere temas buyurdular ve daha tatbikatla alakalı sözler söylediler ve şunda Hoca Müfid Efendi Hazretlerinin yanıldığı mühim nokta, hususi vekâlet meselesidir. Siyasi meselelerle, vatani meselelerle ve kamu hukukuyla alakalı şeyler Mecelle ile halledilemez, efendiler. Şeriatın kamu hukuku kısmıyla hallolunur. Doğrudan doğruya vekâlet meselesi, bir avukat tutmak meselesi değildir. Ve onunla kıyaslanamaz. Vatanı müdafaa meselesidir.

Efendiler, bilirsiniz ki, şer'an halk üzerinde tasarruf işin faydasına bağlıdır. Dolayısıyla milli iradeyi biz burada cezaen de tespit etmek mecburiyetinde kalırsak, bu, şer'an faydalı bir iştir ve lazımdır.

Size bir misal söyleyeyim: Kuşadası'nda altı sene evvel 6000 Türk ve 2000 Rum olduğu halde, Türklerin seçime iştirak etmemesinden dolayı Rumlar belediye riyasetini kazandılar. Bu bir facia, milli faciadır, efendiler. Hoca Müfid Efendi Hazretlerinin bir görüşlerine daha ilişmek istiyorum. Buyuruyorlar ki, halkı cezayla değil, belki okutmakla yola getireceğiz. Çok doğru. Benim gibi kalbi halk için titreyen bir şahıs için halkı cezayla yola getirmek hatırımdan, hayalimden bile geçmez. Bir gül ile dokunmak istemediğim Türk köylüsünü burada beş lira cezayla tehdit ettirmekle, onu doğrudan doğruya tehdit eden yarının siyasi esaretinden kurtarmak istiyorum, efendiler.

Maarif Kanunu'ndan bahis buyurdular. Pek doğru, fakat Maarif Kanunu başarılı olamadı. Acaba zanneder misiniz ki bu ceza tertibinden kaynaklandı. Hayır, efendiler, bu, memleketin siyasi, milli ve toplumsal terbiyesiyle uzlaştırılması mümkün olmayan bir sistemin getirilip memleketin ortasına oturtulmasından kaynaklanmıştır.

Dolayısıyla ben bu maarif meselesiyle seçim meselesi arasında bir mukayese yolu imkânı göremiyorum. Halka bazen ceza verebiliriz, vurabilirsiniz. Fakat o vurduğunuz yerde siyaset ve hükümet manasınca bir gül bitmelidir. Evet, belki bu beş lirayla halka vuruluyor, fakat vurulduğu yerde bir gül bitiyor ve yine bu para halkın yarınki iktisadi siyasetini ve milli hâkimiyetini temin ediyor. Bu cezayı koymakla efendiler, maarifi ihmal mi edelim? Hayır. Fakat bugün halkı tehdit eden şeylerden kurtaralım ve onların siyasi terbiyelerini yükseltelim. Efendiler, Belçika gibi, Avrupa içinde hukuk âlimleri en ziyade tanınan bir memleket bu ihtiyacı duymuş ve bugün tatbik edilmiştir. Bizim memleketimiz buna maddeten de muhtaçtır. Zavallı memleket... Efendiler, "Cezanın tesiri olmaz", bunu dinleyemem. Affınıza güvenerek gayet samimi söyleyebilirim. Burada bazen Meclis'in açılması için eksik kalıyoruz ve reis yoklama yaptığı zaman içeriye giriyoruz. *(Bravo sesleri.)* Samimiyetime kani olunuz. Bunu da bir maksadı izah etmek için ilave ettim ve maksadımı yorumlamak mecburiyetinde kaldım.

Efendiler, tekrar ediyorum, Müfid Efendi Hazretlerinin karıştırdıkları mühim nokta, kamu hukuku meseleleriyle anayasa hukuku meselesini karıştırmak olmuştur. Vatanın mukadderatı bir hususi vekil meselesi değildir. O vatan, bütün mukaddesatı saran, orada bütün tarihin uyuduğu bir diyardır. Orada camiler var; orada milli tarih var; orada her şey var. Efendiler, onun mukadderatına idareten vekil ettiğimiz adamlar, bir hususi vekil mahiyetinde değildirler. Şer'an da değildirler.

Bendenizin bu hususa dair söyleyeceğim bundan ibarettir. Halkı incitmek hayalimden geçmez. Fakat bu memleketin tarihinin de ifade ettiği mana itibariyle kurtulacağına sebep olacak şeyin milli halkçılık olduğuna inanmakla beraber, halkı iyiliğe doğru yürütmekten, ona ceza vermekten çekinmeyeceğiz. Bu ceza değildir, bilakis, onu himayedir ve onu kurtarmaktır. Dolayısıyla önergemin kabulünü rica ederim. *(Alkışlar, kâfi sesleri.)*

Türkiyeli Köylüler*

Nahiye İdareleri Kanunu Münasebetiyle

Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Vekilesi tarafından incelenmesi için Dahiliye Encümeni'ne verilen Nahiye İdareleri Kanunu yakın zamanda bazı değişikliklerle belirtilen encümen tarafından Meclis'e sevk olunmuştur. Bu mühim kanun, birkaç günden beri Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda hararetli münakaşa ve müzakerelere mevzu teşkil etmektedir. Denebilir ki, bu kanun karşısında bütün bir idare tarihimizin, belki bütün milli hayatımızın dönüm günlerini yaşamaktayız. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun Heyeti Vekilesi Nahiye İdareleri Kanunu'yla memleketin idari, toplumsal, iktisadi mukadderatında en büyük hareketlerden birini vücuda getirmek üzere bulunuyor. Biz bu harekette büyük bir isabet eseri görenlerdeniz. Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm memleketini yabancılardan kurtarmaya karar verdiği gün köylüye hakkını vermeyi, köylünün toplumsal ve iktisadi hayatında halkın lehine yenilikler yapmayı programının en başına geçirmiş bulunuyordu. Bugün şu anda vatan müdafaasıyla meşgul olan Büyük Millet Meclisi, hak için, hürriyet için kanlarını akıtan Türkiyeliler, aynı zamanda çağdaş millet olarak yaşamak emel ve azimlerinin en açık, en güzel, en medeni misalini Nahiye İdareleri Kanunu'yla ortaya koymuş bulunuyorlar. Hakikaten "halkın bizzat işleri idare etmesi" esasına dayalı olan bu kanun, asrımız kamu hukukunca kabul olunan devlet zihniyetini aziz Türkiye'mizde de fiiliyat sahasına ulaştırmaktadır.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 27 Eylül 1337 (1921), No: 305.

Malumdur ki, bizim iki asra yakındır başlayan yenileşme tarihimiz maalesef devamlı bir başarısızlık, bir düşüş silsilesidir denebilir. Bütün bu başarısızlıklar Batı'yı uluorta taklit edivermek, dahilden ziyade harici memnun etmek telaşından kaynaklanmıştır dersek pek de boş söylemiş olmayacağımıza kaniiz. Batı'nın prensiplerini almak şüphesiz vatanperver yenilikçilerimize bir borçtu, fakat teferruata varıncaya kadar uluorta Batı'yı Türkiye'ye nakletmek, bambaşka sebepler tesirinde cinsen, ırken bir milletlerden meydana gelen memleketlerde vücut bulmuş ihtilallerin davasını, ırken ve gayece aynı cinsten olmayan bu ülkenin tarihiyle, mana ve ananesiyle uzlaştırmaksızın bütün vatandaşları kapsar bir şekilde aynen bizde yürütmeye çalışmanın ardı şüphesiz hüsran ve düşüş olurdu. Nitekim öyle oldu. Yenileşme teşebbüslerimizde beliren büyük noksanlardan birisi, belki en mühimi de halkın toplumsal vaziyetinin ve milli iktisadın ihmaliydi. Bu noksan tesirini o derece gösterdi ki, bütün yenilikçilerimizin bütün iyi niyetlerine, kanunu esasilerin yayımlanmasına, hürriyetin ilanına rağmen, Türkiye camiasının vaziyeti iyileşmeye yüz tutmak şöyle dursun, milli bünye her gün biraz daha yıprandı, sürünen köylü her gün biraz daha fazla kanadı. Aziz Türkiye zayıf boynunu her gün biraz daha Batı'nın esaret zincirlerine uzattı. Sanki bizde yenileşme, hürriyet, kanun, asırlardır kanayan milli camianın mukadderatıyla alay ediyordu! Her başarılı olamayan ıslahat teşebbüsü, halkta eskiliğe tabii bir eğilim, bir bağlılık ve muhabbet bağını eğiriyordu. Gericilik bu suretle gereklilik sebebini yazmış bulunuyordu.

Bir elinde kılıç, bir elinde saban Türkiye'mizi bütün bir dünyaya karşı bekleyen büyük köylü, bütün bir idari hayatımızda, itiraf etmek lazım gelir ki, milli tarihimizin en hazin, en mazlum bir simasıdır. Bugün müzakere kürsüsüne konulan Nahiye İdareleri Kanunu'nun ilk ifade etmekte olduğu mana "halk ve milli iktisat"tır. Asırlardır işleyen bu derin yarayı kavrayan Büyük Millet Meclisi ve onun Heyeti Vekile'sini halka doğru attığı bu ilk adımdan dolayı buracıkta bir kere daha tebrik etmeyi kendimize en samimi milli bir vazife kabul ediyoruz.

Her vakitten büyük sevgili Türkiye'miz çöküş tarihimizin haykırdığı iki koygun yarayla inlemektedir. Bütün tarihlerimizin müttefik kaldığı birinci yara, memleketin hakiki sahiplerinin asırlardır bu devletin mukadderatını idareden uzaklaştırılmış olmasıdır. İkinci yara da, yeni ilimlerin yardımıyla keşfolunabilenidir ki, milli iktisadiyatımızın hamisiz kalmış olmasıdır. Bu suretle her gün biraz ezilen, biraz düşen iktisadiyatımız sevgili Türkiye'mizi açlar memleketi haline koydu. Vaktiyle önünde bütün güçlerin, taçların eğildiği bu memleket, Batı hesabına işleyen, didinen, çalışan bir esirler ülkesi haline dönüştü. Dikkate değerdir ki, istila ve yükselme devrinde hep sahiplerinin elinde kalan devletimiz duraklama ve çöküş devrinde tamamen mukadderatını bu memlekette bir dikili ağacı bulunmayan, manen bu memleketi duyması imkânı olmayan bir alay ma-

ceracı yabancılar eline vermiş bulunuyordu. Yokoluş devrinde ise cetlerimizin çok kıskandığı ve çok himaye ettiği milli iktisadiyatımız tamamen Avrupa'nın elinde kalmıştı!.. Böylelikle dahilden ve hariçten ezilen Türkiyeli köylünün, bu ülkenin bu en meşru sahibinin vaziyeti ortaçağ derebeyi esirlerinin vaziyetinden daha çok kötü bir hale düşmüş bulunuyordu. Bugün Sultan III. Mustafa devrinden beri açılmış olan yenileşme bayrağının altında Nahiye İdareleri Kanunu'yla en şuurlu bir adım atılmış bulunuyor. Türkiyeli köylü çağdaş Türkiye Devleti'nin efendilik makamına geçiyor. Şüphesiz yalnız Nahiye İdareleri Kanunu'yla her şey olup bitmiştir denemez. Fakat bu bir harekettir ki, yeni halk Türkiye'sinin zaferden zafere koşan ordularımızın ardında doğmakta olduğunu müjdeleyebilir...

***

Nahiye İdareleri Kanunu hukuki mahiyeti itibariyle, yine bu kanunun gerek bazı maddelerinden ve gerek gerekçe mazbatasından anlaşıldığına göre, nahiyenin iktisadi ve toplumsal işlerinde zarar ve menfaatiyle alakadar bir nevi sınırlı ademimerkeziyet esasına dayanmaktadır. Fakat her halde bu ademimerkeziyet kelimenin ifade etmesi lazım gelen hakiki şekilde halka geniş bir yetki bahşetmiyor. Biz buna şimdilik "yetkiyi genişletmek" demeyi daha uygun buluyoruz. Hakikaten nahiye sıkı sıkı bağlarla kazaya ve vilayet encümenine bağlı bulunmaktadır. Kanunun Hükümet tarafından yazılan gerekçe mazbatasında yeni nahiyeler teşkilatımızda İngiltere ve Almanya idare sistemlerinden istifade edildiği bildirilmektedir. Bizce görüşünde isabet eden Hükümet şimdi bir hususu daha aydınlatmak mecburiyetindedir ki, o da hâlâ eski kanunlarla idare edilmekte olan vilayetin bundan böyle merkeze karşı vaziyetinin ne olacağıdır. Bu husus halledilince idaremizin şeklini daha kolaylıkla tespit edebilmek imkânı hasıl olacaktır.

Hükümetle Encümen arasında mevcut mühimce bir anlaşmazlık da kanunun derhal bütün Türkiye'de tatbiki ile derhal fakat adım adım fiiliyat sahasına konulması noktasında toplanmaktadır. Birinci görüş Encümen'in, ikincisi Hükümetindir. Sultan III. Mustafa'nın felsefe ve tasavvuftan çok hoşlanan meşhur sadrazamı Koca Ragıp Paşa'nın kendisine ıslahattan bahsedildikçe "yeniyi yapmak için mevcudu yıkarsak, korkarım ki her şeyi bozarız" suretinde şiddetli muhafazakârlığına işaret eden sözlerinde aşamalı ıslahatı kabul etmiş olmakla, bugünkü hükümetçilerimiz seleflerinin akidelerinden hayli uzaklaşmış bulunuyorlar. Büyük Millet Meclisi bu iki çeşit görüşte hangisinin isabet ettiğini yakında söyleyecektir.

***

Yenileşme bahsinde katiyen iştirak edemeyeceğimiz bir anlayış var ki, Nahiye İdareleri Kanunu'nun müzakeresi münasebetiyle onu tekrar etmek istiyoruz. Ne zaman halka doğru bir yenileşme söz konusu olsa, halkın seviyesinin henüz o gibi bir yeniliği hazmedebilecek bir hale gelmemiş olduğu ileri sürülüyor. Bu çok tehlikeli görüş, hatırlatmak istiyoruz ki, Sultan Abdülhamit'in otuz bu kadar senelik istibdadına gerekçe teşkil etmişti. Dünyanın en büyük zorbalarının elinde en güçlü bir silah olan şu görüşün çağdaş Türkiye'de yer bulmayacağı şüphesizdir. Bu bir anlayıştır ki, icabınca hareket lazım gelse, halkın her gün, her hususta ebediyen nâ-ehillikten yakayı kurtaramaması, hiçbir ilerlemeye hak iddia edememesi icap ederdi! "Hak verilmez, alınır" suretinde şurada burada rivayet olunan garip bir iddia daha var. Meşhur Fransalı iktisatçı Charles Gide'in *İçtimai Müesseseler*[1] eserinin önsözünde pek güzel ifade ettiği üzere, ihtilal tarihlerinin hiçbiri halkın bizzat ayaklanarak hak iddia ettiğini kaydetmiyor. Hakikaten her vakit ilerlemeyi ve yenileşmeyi seven aydınlar halkı yürüttüler, halkın hakkını istediler ve onu aldılar. Nerede kaldı ki manası ve vazifesi halkın hakkını müdafaa olan Büyük Millet Meclisi'nde böyle bir görüş kabul yüzü görebilsin!

O halde Nahiye İdareleri Kanunu memlekette bir halk hayatı açıyor. Bu bir yeni devirdir. Osmanlı-Türk saltanatının meşru ve asıl sahibi, yiğit bekçisi köylünün, asırlardır talihine ağlayan bu büyük insanın biraz nefes alacağı gün artık uzak değildir. İleri!..

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

1 *Les Institutions de progrès social.* (Y.N.)

Şûra Seçimleri - Halk İdaresi*

Büyük Millet Meclisi, Nahiyeler Kanunu'nun müzakeresine devam etmektedir. Meclis geçen Salı günkü celsesinde bu kanunun 42. maddesine nahiye şûraları seçimlerine iştirak hakkına sahip olan vatandaşlar için mecburi oy usulünü kabul ve ilave ettirdi. Siyasi ve hukuki kanaatimize tamamen uyan bu mühim ilave etrafında biraz işlemek isteriz.

Malumdur ki, seçimlere iştirak meselesi çağımız hukuk âlimleri arasında hayli münakaşalara sebep olmuştur. Esasen bir hak olduğunda bütün hukuk âlimlerince şüphe götürmeyen seçimin aynı zamanda vatani bir vazife olup olamayacağı keyfiyeti yine bu âlimler arasında lehte ve aleyhte olmak üzere birçok mühim ve istifadeyi icap ettiren müdafaaları doğurmuştur.

Batı'nın en medeni ve en ileri devletlerinden sayılan Belçika vatandaşlar için seçimlere iştiraki mecburi kılmıştır. Belçika hukuk âlimleri pek haklı olarak seçimlere iştiraki bir hak olduğu kadar bir de mukaddes vatani vazife olmak üzere kabul ediyorlar. Hakikaten bütün vatandaşların seçimlere iştiraki ile milli irade ve hâkimiyete dayalı bir devlet idaresinin kurulması keyfiyeti, her vatandaşa düşen bir vatan ve bir millet müdafaası kadar yüce bir vazifedir.

Varlığını milli iradeden almayan herhangi bir hükümetin anayasa hukukunca millet saltanatı esasına dayalı bir devlet idaresinin başında bulunabilmeye hak iddia edemeyeceği şüphesizdir. Milli iradenin tecellisi ise ancak ve ancak vatandaşların oylarının bilinmesine bağlıdır. Bütün vatandaşların memleketin idaresi ve idarecileri hakkında oylarını söylemeleri herhangi keyfi bir idareye,

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 24 Teşrinisani 1337 (24 Kasım 1921), No: 734-347.

bir istibdada son verebilecek olan en kısa yoldur. İstibdadı kovmak ve camiayı zulümden kurtarmak ise toplum sözleşmesi hükmünce vatandaşların kabul ettikleri en asil, en soylu bir vazifedir.

O toplum sözleşmesi ki insanlar onun hükmünce camia halinde yaşamaya karar verdikleri günden beri müşterek vatani vazifeleri de hep beraber başarmayı üstlenmişlerdir. Toplum sözleşmesi icabınca camia saltanatının tesisine bütün vatandaşlar borçludur. Bu saltanat ise ancak oyların tecellisiyle hayat bulur. Oydan kaçan vatandaşlar toplum sözleşmesi manasınca verdiği sözü yerine getirmemiş olur. Bu takdirde vatandaş camianın istibdatla idaresine rıza göstermiş oluyor demektir. İstibdat ise dünya nizamının en amansız düşmanıdır. İstibdadın veya herhangi bir mutlak idarenin istilasına düşen bir memleket, bir halk camiası aşağı yukarı düşmana nefsini teslim etmiş gibidir. Harici düşmanların istilasına silahla çıkan vatandaşlar, dahilde istibdadın önüne geçmek ve millet hâkimiyetini herhangi bir hâkimiyete karşı tesis etmek için oylarını kullanırlar. Vatandaş reyi ise istibdadın en amansız silahıdır.[1] Böylelikle vatan dahili düşmana karşı müdafaa edilmiş olur. Oylar tabii ki aleyhte, lehte olacağı gibi çekimser suretinde de tecelli edebilir.

Dolayısıyla bunun bir vazife olduğunda artık şüpheye mahal var mıdır? Oylarıyla vatandaşlar istibdada karşı geliyorlar. Bu şer'an ve aklen bir vatan müdafaası değil mi? Ve buna her vatandaş mecbur değil midir?

* * *

Halbuki yeni Türkiye'miz bütün bu teorilerden vazgeçse dahi oy mecburiyeti usulünden çok istifade edecektir.

İtiraf etmek mecburiyetindeyiz ki, memleketimiz halkının siyasi terbiyesi meşrutiyet usullerine göre henüz olgunlaşamamıştır. Mecburi oy usulüyle, pek lazım olan bu terbiyenin ilerlemesine hizmet edilmiş olacağına şüphe yoktur.

Halkın siyasi terbiyesinin gelişmesiyledir ki bu memlekette hakiki bir halk idaresi tesisi mümkün olabilecektir. Hakikaten yalnız mecburi oy usulünü kabul etmekle halk siyasi terbiyeye mazhar olamaz. Onu okutmak ve mesut kılmak lazımdır, amenna, fakat halkı vatani vazifesine davet eden ve onu toplum sözleşmesi hükmünce milli irade esasına dayalı bir devlet idaresi tesisine sevk eden kanuni mecburiyet, bütün bunların yapılabilmesine mâni midir? Hukuk teorisince meselenin düğümü seçimin bir hak ve vazife olup olmadığındadır. İkinci derecede de vatanımızın meşruti idaresinin ihtiyaçlarındandır. Meselenin hukuk teorisine temas eden kısmına bugün oldukça ilişmiş bulunuyoruz. Yarın da muhterem muhaliflerimizden bazılarının fikirlerini tahlil edeceğiz.

1 *Anadolu'da Yeni Gün*'de "silahıdır" şeklinde. Doğrusu "düşmanıdır" olmalı. (Y.N.)

Teoride ve tatbikatta yanıldıkları noktalara işaret ederek memleketin hakiki ihtiyaçlarını göstermeye çalışacağız. İlave etmek isteriz ki, halk hâkimiyeti ancak onun iradesinin tecellisiyle mümkündür. Nerede kaldı ki bugün bu idareyi kurmaya azmetmiş olan yeni Türkiyeliler, halk idaresinin gelişmesine hizmet eden bütün vasıtalara müracaat mecburiyetindedirler.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Halkın Alınyazısı*

Ne zaman dünya tarihini açsam, orada sürü sürü insanlar görür, bunların hazin talihlerine yanarım. Sanki bu zavallı esirlerin yaratılışta manası, daima yabancı bir emelin, fakat her halde kendilerine has olmayan bir menfaatin teminine vasıta olmaktır.

Denebilir ki, tarih insanlığın kanlı bir iktisat macerasıdır. Zaman zaman şekil ve mahiyetlerini değiştiren devletler, bütün yeni yeni kanunlarına, hürriyet, adalet dağıtıcısı olduklarını iddialarına rağmen, tatbikatta camia menfaat ve saltanatına dayalı bir kudret olmaktan hep ve daima uzak kaldılar!.. İnsanlığın iktisat esareti her gün biraz daha şiddetini artırdı. Yönlerini iktisadiyattan alan devlet siyasetleri de, iktisadiyatı elinde tutan sınıfın siyaseti oldu. Siyasi tarihleri açınız; çağdaş devletlerin toplumsal, iktisadi müesseselerini tahlil ediniz; orada, bazı istisnalar bir tarafa konmak şartıyla, camianın hakiki menfaatleriyle sıkı fıkı alakadar kaç harekete tesadüf edersiniz? Tahlillerinizin sonunda, çoğu korkunç harplerin, büyük faaliyetlerin ardında mutlaka ya bir şahıs eli, ya bir sınıf entrikası göreceksiniz. Camia hep bunlar için çalışmakta, bunlar için kanamakta, bunlar için sürünüp inlemektedir. Hakikaten bütün bir camianın kudreti bazen bir kabile reisinin, bazen bir imparatorun, bir serdarın, daha sonraları, daha medeni şekilde! tecelli eden meşruti idarelerde, cumhuriyetlerde, oligarşilerde belirli şahısların, belirli sınıfların arzu ve iradelerinin icra etkeni olmaktan ileri geçemedi. Örfen seviyeleri düşkün memleketlerde bu soygunculuk daha tahammülsüz bir vaziyettedir.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Kânunuevvel 1337 (23 Aralık 1921), No: 386.

Hangi cihangir geçinen bir imparator, bir hakan, bir serdar istila politikasında riyasetini üstlendiği camianın hakiki menfaatlerinin hizmetkârı olabilmiştir?!.

Büyük İskender Makedonyalıları Hindistan'lara kadar götürdü; Abdülhak Hamit'ler buna *Eşber*'ler yazdı. Acaba Makedonyalı köylünün bunda hakiki menfaati neydi? Ve netice ne oldu? Anneler ağladı, genç kadınlar dul kaldı, sürü sürü yetimler imparatorun emelleri yoluna sefil oldu. Açlık, sefalet arttı ve koca imparatorluk daha İskender ruhunu teslim ederken dağıldı!.. Roma İmparatoru dünyaları aldı; Kartaca'ları yaktı; Spartalılar Yunanistan'ı çiğnedi. Debdebe ve ihtişam içinde zafer takları arasından geçtiler. Fakat bütün bu zaferlerden, ganimetlerden, şan ve şereflerden Romalı çiftçi ne anladı? Roma camiası ne kadar kazandı?! Acaba imparatora şeref ve zafer yaratmak için canını veren köylünün olsun, öksüz evladının kursağına evvelkinden biraz fazla ekmek girdi mi?! Hayır! Belki eski lokması da elden gitti. Fakat imparator kanla, şeref ve zafer kazandı. Vatan ve millet yas içinde kaldı ve ağladı. Ne çıkar?!. Yaşasın imparator!.. Hayır, yere batsın.

Scipio'lar Kartaca'yı tahrip etmeksizin, Anibal'ler Roma'ya yürümeksizin acaba bu memleketleri, bu memleketler halkını mesut kılmak imkânı yok muydu? Bari bu mücadeleler bir taraf halkını olsun mesut edebilseydi, heyhat!.. Hep ve her şey taçlı gaspçıların eline geçti.

Kanuni Sultan Süleyman'ların, Kara Mustafa Paşa'ların iki defa Viyana surları önünde görünmeleri Anadolu köylüsünün iktisadi vaziyetinde iyileşmeye doğru bir değişiklik vücuda getirebildi mi? Asya'yı, Afrika'yı, Avrupa'yı kaplayan Osmanlı İmparatorluğu istila politikaları hakikaten Türk kavmine bir sultanlar şehnamesi bahşetti; fakat bu şehnameyi kanıyla yazan Türk kavmi maddeten ne kazandı? Servet ve nüfus kaybına uğradı. Sonra da ardı arkası gelmeyen gözyaşları... Bari şu ardı arkası gelmeyen zaferlerin semerelerinden vakanın asıl sahibi olan halk da bir şeyler istifade etseydi. Endülüs ne oldu? Emeviler ne oldu? Abbasiler ne oldu?.. Bütçelerine bakınız, bütün gelirler saraya ve tabilerine ayrılmış!.. Her yerde olduğu gibi halk ve üreticiler burada da soyuldu. Nihayet tahammül edemeyen, yıkılan, bu ağlayan ve inleyen halkın üstünde bu devletler de kayalar üzerinde parçalanan dalgalar gibi dağıldı gitti.

Napolyon Fransızlara dünyaları dolaştırdı. Mısır, Moskova ve bütün Avrupa'yı çiğnedi. Her yerde ateş ve kan izleri bıraktı. Nihayet Waterloo'da teslim olduğu gün Fransa camiası korkunç yaralarla kanıyordu. Fakat Napolyon cihangirlik namına hak kazanmıştı!..

Gittikçe çağdaşlaştığını iddia eden devlet, itiraf etmek gerekir ki, camianın emek etkenlerini -maddi, manevi- mesut kılabilecek bir siyaset sahibi olamadı. Avrupa devletlerinin sömürge siyaseti dünyayı bir düşmanlar sahnesi haline

getirdi. Bu devletler tebaa ve vatandaşlarından kaçının maddi menfaatlerini koruyabiliyor? Her halde evvelce bir şahıs ve tabileriyle sınırlı olan devlet, asrımızda, fiiliyatta sınırlı bir sınıfın kurduğu müşterek faydalanılan bir şirketten başka bir mahiyette değildir.

Göğüslenen harpler, takip edilen bin entrikalı siyasetler, camiadaki bütün faaliyetler şu gaspçı sınıfın menfaati meselesidir. Hele bizde, hele bizde!.. Dünya devlet teşkilatını tanıdığı günden beri ilmi manasıyla milli devlet kurulamadı. Bütün ırklar, kavimler; şahıslar ve sınıflar tarafından zorla, tahakkümle, yalanla, entrikalarla çiğnendi ve soyuldu. Hâlâ kanayan halk, hazin tarihine her gün kara bahtından bir yaprak daha ilave etmektedir. Ya Rabbi, bu kanlı esaret ne zamana kadar sürüp gidecektir? Elbette yarattığın kullarının hayatta manası esaret değildir. Allahım! Türk halkı ve bütün mazlum milletleri sen kurtar!

***

Bordeaux Üniversitesi kamu hukuku profesörü Duguit'nin görüşüne iştirakle diyeceğiz ki, camiayı teşkil eden bütün vatandaşların hükümet edebilmesi imkânı yoktur. Bu itibarla Jean-Jacques Rousseau'nun bilinen milli hâkimiyet teorisi de bir hayal oluyor. Zaten tatbikatta herhangi bir idarede (mutlak idare, meşruti idare, sosyalizm, komünizm vs.) bir idare edenler, bir de idare edilenler vardır. Bununla beraber, ne yapılırsa yapılsın insanlığın mukadderatında iyileşmeye doğru gitmek imkânı yoktur diyenlerden değiliz. Maddeten belini doğrultamayan, belki biraz daha kötüleyen camia, ihtilal ve inkılaplar neticesinde manen yükselmektedir; vaziyetini idrak etmektedir. İnkârı mümkün müdür ki Neron devrinde yaşayanlarla zamanımızda meşruti idarelerde hayat sürenler arasındaki toplumsal şartlar arasında lehe doğru fark olmasın!! Fakat manen kazanmakta olan camia bundan böyle iktisadi vaziyetini de ihmal edemez. Bu esaret devrine bir nihayet vermek zamanı gelmiştir. Nasıl? Bu hususta ortaya muhtelif tatbik kabiliyetleri gösteren pek çok fikirler sürülmüştür. Mühimlerinden birkaçını zikredelim.

Karl Marx'ın *Sermaye* adındaki bilinen eserini özetleyen Deville burjuvalar soyluları nasıl devirdi ve devleti ellerine aldıysa, halk da ayaklanmalı, burjuvaları tepelemeli ve hemen hükümetin başına geçmelidirler diyor. Biz komünist olmadığımız için bu türlü bir ihtilale hacet görmemekteyiz. Fakat halkçıyız ve halkın emeğini devletin siyasetinin düzenleyicisi olarak kabul etmekle milli camia saltanatını ve idaresini tesis edeceğimizi iddia ediyoruz. Ne yapmalıyız ki artık milletimizin mukadderatı şahıs veya sınıf görüşünden kurtulsun da, doğrudan doğruya Türkiye camiasının genel iktisadiyatından ve menfaatlerinden yön alabilsin? Halkı bizzat devleti idare edebilecek bir hale koymadıkça

buna tam manasıyla imkân yoktur. Bilhassa genel irfanı ve toplumsal yapısı bizim memleketler gibi geri olan yerlerde bu çok zordur. Rusya komünist olduğu halde bunu temin edemedi. Birkaç halkçı hayırhah aydının elinde kaldı.

Yazar Duguit dünya için tavsiye ettiği sistemde camialarda irfanı yaygınlaştırınız ve herkesi seçimlere karıştırarak çoğunluk ve azınlıkları parlamentoda nüfuzlu kılınız, devletin millete karşı belirli hukuki borçları olsun ve bunları yerine getirmekle mükellef bulunsun diyor. Biz şu bilinen klasik parlamento usulleriyle camia hâkimiyetinin tesis edilebileceğine kani olanlardan değiliz. Dolayısıyla muhterem yazarın son fıkrasındaki manaya iştirak edemeyeceğiz. Biz halkın adedini çoğaltacak, ekmeğini artıracak bir teşkilat, bir siyaset istiyoruz. Bize gelir ki, memleketimizde halk camiasının menfaatlerini Türkiye Devleti'nin genel siyasetine hâkim kılmak, genel milli iktisadiyat siyasetine ve dolayısıyla camia hukukuna dayalı bir devlet vücuda getirebilmek için Teşkilatı Esasiye Kanunu kuvvetler birliği sistemini kabul etti. Üç muhtelif kuvvetten meydana geldiği farz olunan devlet, tamamen millet vekillerinin eline geçti. Şimdi de seçimlere bir şekil vermek icap ediyor. Bir şekil ki milli menfaatleri daha ziyade temsil edebilsin; fakat güzide tabaka da zayıf düşmesin ki bir denge oluşsun. Bu mümkündür.

İşte belki o vakit macera devleti yerine genel iktisadiyat sistemi hâkim olur.

Yedi asırdır ağlayan Türkiye ve bilhassa Türk üreticileri biraz güler. Bir kere daha söylemek isteriz ki, genel iktisadiyat devlete yön vermedikçe, şahıs, sınıf zorbalıkları, maceralar devam ediyor demektir. Ve ilmin tarifi üzere devlet yoktur; Türk milleti esirdir. Her halde Türkiye'mizin böyle bir idareye mazhar olabilmesi, Türkiye halkının bugünkü seviyesinin, irfanının, toplumsal yapısının zayıflığı münasebetiyle daha bir müddet halk ve onun menfaatlerini sevenlere bağlı kalacaktır. Yalnız Türkiye değil, fakat bütün dünya halkı bu ihtiyacı uzun bir zaman daha duyacaktır. Bununla beraber halk teşkilatına çok ehemmiyet vermek lazımdır. Bilhassa sendikalara... Bu teşkilattır ki halkı günden güne yetiştirecek, onu himaye edecektir. İlave edelim ki, Türkiyeli üreticiler, Türkiyeli halk her şeyden evvel elinde esaret zinciri taşıyan halk düşmanı Yunanistan'ı yıkacaktır. İleri!..

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Teşkilatı Esasiye Kanun Tasarısı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, mesleki temsil taraftarı olmakla, tarihin önünde vatani vazifemi yaptığıma kaniim. Aynı zamanda Büyük Millet Meclisi'nin önünde, sefalet içinde hakkını feryat eden bir tabakanın, öyle bir tabakanın ki, bu memleketi asırlardan beri zayıf omuzlarında bütün felaketleriyle taşımıştı ve büyüklüğüne rağmen onun hakkı işbaşından kovulmak olmuştu ve işte o tabakanın namına burada feryat etmekle tekrar vicdani vazifemi yaptığıma kaniim.

Muhterem efendiler, parlamento usulü, bir milleti doğrudan doğruya işbaşına getirecek yollardan değildir. Fakat yalnız parlamento usulünü kabul etmekle ve herhangi bir seçim usulünü kabul etmekle, millete hürriyetini bahşetmiş olmuyoruz; millet efendiliğine sahip olmuyor. Belki parlamento usulü bu yoldan biridir. Fakat hepsi değildir. İşte efendiler, Fransız Büyük İhtilali'nin kabul ettiği bu parlamento usulü, daha ondan evvel eski İngiliz İhtilali'nin kabul ettiği bu parlamento usulü, halkı memnun edememiştir ve zaman zaman dünyayı sarsan büyük büyük ihtilallere meydan vermiştir. Çünkü parlamentoların kabulüne ve anayasanın alkışlarla tasdikine rağmen, bir tabaka vardır ki, memleketi omuzlarında taşıyan bir tabaka vardır ki, o, daima esaret altında inlemiştir, efendiliğine nail olmamıştır ve o sefalet içinde inlerken, burjuva tabakası onun önüne çıkmış, elindeki anayasayla o zavallı tabakanın önünde alay etmiştir. Bizim memleketimizde de böyle olmuştur.

Efendiler, bu memleketi asırlardan beri omuzlarında taşıyan, çiftçi tabakasıdır. Yani daha ziyade diğer sanatları temsil eden tabakalardır. Fakat bunlar

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.5, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, s.435-438, (18 Kasım 1920).

şimdiye kadar işbaşına gelmemişti, memleketi idareye vaziyet edememişlerdi. Memleketi ve meclisi temsil edemeyen, bu memleketle alakası pek az olan kimseler milletin mukadderatını üç asırdan beri ellerine almışlardır. Şimdiye kadar kabul ettiğimiz seçim usulüne gelince, yalnız iki dereceli olması değil, memleketin iktisadiyatını temsil eden, daha açık tabirle bu memleketi yapan tabakayı buraya getirir bir vasıta olmadığından dolayıdır ki, bugünkü emellerimizi hayata geçiremez, yani bu memleketi kurtaramaz, bu memleketin halkını efendi yapamaz ve bu memleketin halkı bu usulle yine asırlarca yalnız politikacılığı, sersem politikacılığı kendilerine sanat edinmiş tabakanın elinde inler.

Efendiler, memleket demek, o memleketin iktisadiyatı demektir. Hiçbir zaman o memleketin yalan yanlış politikacıları demek değildir. Fakat o memleketi, sabanıyla, elinde o mübarek çekiciyle çalışan demircisi, çiftçisi temsil eder ve memleket onlardan meydana gelir. Memleket manası onlarda içkindir ve o tabaka işbaşına gelmedikçe, bu memleketin mukadderatını doğrudan doğruya eline almadıkça, memleketin refaha[1] doğru yürümesinin imkânı yoktur. Bütün anayasalara ve bütün meşrutiyet şekillerine rağmen kurtuluşa doğru yürümesi imkânı yoktur. Zavallı halk anayasalara rağmen esirdir, yine inlemektedir, yine aç ve sefildir. O tabakayı buraya koymakladır ki biz açlığın önüne geçeceğiz ve o tabaka buraya geldiği zaman, kibar kibar cümleler içinde büyük nutuklar söylemeyecek, fakat çiftçi çiftçiliğini düşünecek, demirci demirciliğini düşünecek, tabak[2] tabakçılığını düşünecek, ayakkabıcılar ayakkabılarını düşünecek ve bu suretle memleketi vücuda getiren unsurlar o memleketi hakikaten düşünmüş olacaktır. Hiçbir zaman bir çiftçi olmayan, çiftçinin menfaatini çiftçi kadar takdir edemez.

Efendiler, bazıları ve bilhassa ilim ve irfanına pek ziyade itimat ettiğimiz kimseler, bize mesleki temsilin bazı memleketlerde kabul edildiğini ve orada da yalnız azınlıkların temsil ve meclise kabul edilmeleri için yapıldığını söylüyorlar. Hayır efendiler, mesleki temsil azınlıkları meclise getirmek için kabul edilmiş bir sistem değildir. Mesleki temsil, memleketi yapan iktisadiyatı meclise sokmak için kabul edilmiştir. Azınlık fırkalarını meclise getirebilmek için kabul edilmiş olan sistem, siyasi bir sistemdir. Hariçte birtakım küçük fırkalar meclise girmedikçe memleketin asayişini ihlal etmektedirler. Dolayısıyla işbaşında bulunan fırka onları içeri almakla, memleketin selametini ve asayişini bir dereceye kadar muhafaza etmiş olur. Aynı zamanda o fırkalar meclisin içine girmekle, küçük olmalarına rağmen bazen büyük büyük fikirleri de bağırlarında taşırlar ve meclis onlardan da istifade eder.

1 Zaptın eski yazı basımında "felaha" (kurtuluşa, selamete) şeklinde. (Y.N.)
2 Tabak: Derileri sepileyen kimse; sepici. (Y.N.)

Dolayısıyla mesleki temsil, memleketin iktisadiyatını meclise sokmak için kabul edilmiş bir usuldür. Azınlığı temsil için kabul edilen sistem "Donet", yani harici kısmet[3] usulüdür ve o yalnız siyasi fırkalara aittir ki bizim konumuzdan pek uzaktır.

Efendim burada varit olan bir soru var; o da acaba memleketin doğrudan doğruya mukadderatını kendi eline alması imkânı var mıdır? İkinci olarak, acaba mesleki temsil bizim memleketimizde tatbik edilebilir mi? Efendiler, hiçbir memlekette ne yazık ki memleketin her türlü dertlerini omuzlarında taşıyan tabaka, yani halk tabakası, hükümetin dizginlerini eline alabilmek imkânını bulamamıştır. Hatta 18. asrın en büyük sosyoloji âlimlerinden Jean-Jacques Rousseau demiştir ki, halk bizzat işbaşına geçmedikçe hiçbir zaman hakkına sahip olamayacaktır ve öyle bir yerde devlet ve hükümetten bahsedilmesinin doğru olmadığını söylemiştir ve doğrudan doğruya halkın mutlak ve mutlak hükümetin dizginlerini eline almasını istemiştir. Fakat bu küçük memleketlerde mümkün olan bu usul, büyük memleketlerde ne yazık ki mümkün değildir. Yalnız bugünkü şekilde kalmaklığımızı da hiçbir zaman gerektirmez. Bu Jean-Jacques Rousseau'nun bize telkin ettiği usulü, yani hükümet işlerini halka vermek usulünü yapabilmek için birtakım işler vardır. Evvela iki dereceli seçimden çıkarız, genel oy usulüyle mesleki temsili kabul ederiz ve memleketin belki elbisesiz, belki bastonsuz, belki yakalıksız, fakat ayağında çizmeleriyle, elinde mübarek çekiciyle buraya gelen demircileri, çiftçileri, yani memleketi, burada, gözümüzün önünde görürüz. Onların düşünceleri, mesleklerine dair düşünceleridir ki, bu memleketin mesleğidir. Çiftçi kendi mesleğini düşünmekle çiftçiliğini düşünür demektir; demirci de demirciliğini düşünmekle memleketin demirciliğini düşünüyor demektir. Bunlardan ve her halde bizim burada siyasi konuşmalarımızdan, siyasi münakaşalarımızdan ziyade memleket hayır ve istifade görür. Hiçbir vakit memleket, siyaset bildiğimiz şu fırıldaklardan ibaret değildir. Memleket, iktisattır. Efendiler, bu iktisat himaye görmezse memleket sefil olur.

Evet, bundan bir asır evveline dönüp bakacak olursak görürüz ki, bizde mükemmel loncalar teşkilatı vardı. Hatta bendeniz bütün tarihi sınırlılıklarına rağmen diyebilirim ki, memleketin hayat meselesi orada, ilerlemeleri orada, ihtilali orada, sabanı da orada saklıydı. O lonca teşkilatı, esnafların memlekette hâkim olması teşkilatı yıkıldıktan sonra çöküşümüzün tarihi başlamıştır. *(Alkışlar.)* O yıkıldı ve yabancı iktisadı memlekete nüfuz etti. Dolayısıyla memleket iktisadiyatını kaybetti. Kaybetmekle de efendiliğini de kaybetti ve müdafaa imkânı kalmadı. Birçok zırhlılar, ordular tedarik ettiğimiz halde memleketi

3 Harici kısmet: Bölüm; bölme işleminden sonra arta kalan sayı. (Y.N.)

kurtarmak imkânı kalmadı. Çünkü memleketin iktisadiyatı düşünülmüyordu efendiler. Yani memleket düşünülmüyordu. Bugün yine yapabiliriz. Malumu âliniz bu meclis, memleketin bağımsızlığını elde edinceye kadar devam edecektir. Ve dolayısıyla esnaf tabakası, çiftçiler filan hep onlar buraya gelmeyeceklerdir. Bu müddet zarfında teşkilatımıza başlayabiliriz ve uzmanlar göndeririz; çiftçileri, demircileri, ayakkabıcıları bir araya toplayacak sendikaları, daha güzel bir tabirle loncaları vücuda getirirler ve bu suretle ikinci toplantıya kadar az ve çok bir teşkilat vücuda getirmiş oluruz.

Memnuniyetle haber aldığımıza göre İktisat Vekâleti de Amele Kanunu'nu kabul etmiş ve orada bu sendikaları mecburi tutmuştur. Sendikalar, yani loncalar gelecekler, kendilerini orada tescil ettireceklerdir ve o suretle bu memlekette bu meclisten sonra hazırlanmış bir teşkilat meydana gelecek.

Yalnız bir mesele daha vardır, deniyor ki aydın tabaka Meclis'e girebilecek mi?

***Hacı Şükrü Bey** (Diyarbekir) - Onu Tunalı Hilmi Bey düşünür.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bu usulü kabul etmekle acaba Meclis'e herkes girebilecek mi?

***Bir Mebus Bey** - Herkes Türkçe bilmez, bir mektep açmak lazımdır.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Dolayısıyla aydın tabaka Meclis'e girebilecek mi? Tehlikelerden biri budur.

İkincisi Hıristiyanlar da girmez mi? Efendiler, aydın tabaka mesleki temsili kabul etmekle Meclis'ten kovulmuş olmayacaktır. Avukatlık da bir meslektir ve takdir buyurursunuz ki, bu memleketin ilim ve irfanını temsil eden en mühim tabaka avukatlardır ve birtakım hoca efendiler kabul edilecektir. Çünkü o da bir meslektir. Olsa olsa Tanzimat'tan beri bu memleketin belli başlı burjuva tabakasını teşkil eden ve bu memleketin yalnız sırtından geçinmeyi kabul eden memur tabakası girmeyecektir. Onlar da vatandaşlarımızdır, onların da girmemesine üzülürüm. Mademki onlar girmemekle memleket kurtulacaktır, onlar girmesinler ve onların fedakârları da bunu memnuniyetle kabul edeceklerdir. Maksat bu memleketi yaşatmaktır. Hıristiyanlara gelince, deniyor ki, ayakkabıcı esnafı daha ziyade çoğunluk onlardan imiş, çoğunluğu Hıristiyanmış yahut bütün demirci esnafı Hıristiyanmış. Bu, varit olamaz. Çünkü öyle meslekler vardır ki, birbiriyle pek ziyade münasebetlidirler, birbirlerine pek ziyade benzerler. Mesela ayakkabıcılarla tabaklar deri dolayısıyla veyahut diğer münasebetlerle birbirine benzeyebilir ve bunları bir araya getirdiğimiz zaman mutlaka yine çoğunluk İslamlarda kalır. Bu suretle bize Hıristiyanları Meclis'e sokacaksınız diye korkanların korkusu ortadan kalkar. Dolayısıyla burada tehlike yoktur efendiler. Hatta bu suretle bir kanun yapmaya bile lüzum yoktur. Fırkalar işbaşına geldiği zaman, bilhassa o zaman o kadar mahir olup o kadar

ince yollar bulurlar ki, Meclis'e muhtelif milletleri koymamak en basit bir mesele olur. Belki Osmanlı Meclisi Mebusan'ında Hıristiyanlar aleyhinde söylemek doğru olamazdı. Fakat kendimi eski manada olan Osmanlı Meclisi Mebusan'ında farz etmiyorum ve bu memlekette Hıristiyan tabakasının hiçbir hakkı olmadığına inanmış bir adam sıfatıyla söz söylüyorum. Onlar bu memleketin vatandaşlığından istifa etmişlerdir ve ihanetle, silah çekerek istifa etmişlerdir. Onlar Osmanlı tarihinin nankör çocuklarıdır ve bu memlekette hiçbir hakları kalmamıştır. Kendi hakkını müdafaa etmek isteyen bu memlekette onlar emperyalizmin casuslarıdır ve bu vatanın hain çocuklarıdır, onların bu Meclis'te işi yoktur efendiler.

Salih Efendi *(Erzurum) - Zaten rica etseniz de duramayacaklar. Kendileri Erivan'a gidiyorlar. (Aman gitsinler sesleri.)*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler, son söz olarak şunu söyleyeceğim: Mesleki temsili kabul ettiğimiz takdirde, vücuda getirdiğiniz hususi encümenin büyük gayretlerle vücuda getirdiği bu kanunun hiçbir hükmü kalmaz ve bu kanunun bütün manası mesleki seçimde içkindir ve bu kanun ancak bu suretledir ki memlekette tarihi bir inkılap yapacaktır. Memleketimizde şayet mesleki intihabı kabul etmezsek, emperyalist memleketlerde meşrutiyetperver geçinen tabakanın halkı aldatarak anayasadan, hürriyetten bahsetmesine benzeriz. Halk buraya gelmedikçe, halk burada mukadderatını idare etmedikçe, hiçbir zaman hakkına nail olması imkânı yoktur ve biz elimizdeki bu kanunlarla, bu anayasalarla onlarla feci bir surette alay ediyoruz demektir. Bendeniz, ancak çiftçi tabakasının çarıklarıyla, demirci tabakasının çekiçleriyle ve tabak tabakasının önlükleriyle bu Meclis'e girdiği zamanda memleketin kurtulduğuna kanaat getirebilirim.

Efendiler, bu tabakanın hükümetten atılması dolayısıyladır ki, bu memleket üç asırdır inliyor. O tabaka, yani memleketin iktisadiyatı demek olan o hakiki tabakası, o servet ve bu memleketin efendisi memleketten çıkarıldığı içindir ki, yabancı unsurlar memleketin mukadderatına hâkim olmuş ve bu memleket felaketten felakete sürülmüştür. Çünkü o tabaka hiçbir zaman bu memleketi duyamaz, bütün varlığıyla hissedemezdi. Bu memleketi hissedebilecek olan, memleketin iktisadiyatıdır; yani meslek sahipleridir. Söyleyeceklerim bundan ibarettir. *(Alkışlar.)*

Teşkilatı Esasiye Kanunu Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, bendeniz mesleki temsilin memleketimin selameti için lüzumuna o kadar inanıyorum ki, bunu bir ikinci defa daha yüksek huzurunuzda müdafaa etmekle, Türk tarihi önünde tarihi vazifemi yapmakta olduğuma kaniim. Bu meseleyi iki noktadan tahlil etmeye çalışacağım. Birincisi, mesleki temsile karşı şimdiye kadar yürütülen itirazlara cevap vermek; ikincisi, hakkındaki genel teorileri söylemektir.

Muhterem efendiler, bu mesleki temsil en evvel bizim memleketimizde söz konusu olmuş değildir ve en evvel bizim memleketimizde tatbik edilecek sistem de değildir. Mesleki temsil Batı'da uzun uzadıya münakaşa edilmiş, hakkında birçok ulema, yalnız bir memleketin uleması değil, fakat bütün dünyanın âlim dediği ulema arasında münakaşa edilmiş ve doğruluğu kabul edilmiştir. Fransa'da hukuk âlimlerinden Duguit mesleki temsili en evvela müdafaa etmiştir. Fakat bundan evvel Batı Avrupa'da mesleki temsil İtalya'nın birçok memleketlerinde, mesela Floransa'da uzun müddet tatbik edilmiş...

Mehmet Emin Bey *(Ergani) - Fransa'nın yaptığı şeyi biz yapamayız. Fransa bizim düşmanımızdır. Fransa hainane olarak dinimize, vatanımıza taarruz eden bir düşman olduğundan onu kabul edemeyiz. Tatbik edemeyiz.*

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.7, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, s.305-308, (17 Ocak 1921).

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, Hazreti Peygamber diyor ki, ilim düşmanlarınızda dahi olsa alınız. *(Bravo, alkışlar.)* İlmin memleketi yoktur. *(Bravo sesleri.)* Dolayısıyla kamu hukuku âlimlerinden Duguit bunu uzun uzadıya müdafaa etmiş ve mesleki temsil bir memlekette tatbik edilmedikçe, Montesquieu'nün eski teorileriyle, müşavere usulüyle, parlamentarizm usulüyle memleketin hakkıyla müdafaa olunamayacağını beyan eylemiştir. Yalnız buna karşı verilen cevaplar, mesleki temsilde memleketin bazı tabakasının meclise girmemesi tarzında cereyan etmiştir. Fakat esas itibariyle hakkı teslim olunmuştur.

Yine efendiler! Fransa'nın en büyük adamlarından Hanotaux buna dair bir kitap yazmış. Bu kitabında, vaktiyle Floransa'da mesleki temsilin tatbik edildiğini ve Floransa'nın bundan pek çok faydalandığını söyledikten sonra, Fransa'da bulunan ahali en liberal olduğu halde Fransa'da memleket menfaatlerinin ve Fransa'nın milli mecliste temsil edilememekte olduğunu ve bunun memleketi felaketten felakete sürüklemek ihtimali olduğunu söylemiş ve cumhuriyetten beyanı şikâyet eylemiştir.

Efendiler, memleket demek, siyasiyat, edebiyat ve aydınlar demek değildir. Bir memleket iktisadiyatından teşekkül eder. Çiftçiliği, mimarisi, demirciliği, saraçlığı vs. birtakım meslekler erbabı o memleketi kurarlar, yaparlar. Bu meslekler yapılmadığı gün memleketten eser kalmaz. Malumu âliniz İbni Haldun *Mukaddime*'sinde cemiyetleri vasıflandırırken, memleketlerin iktisadiyatından ibaret olduğunu ve birtakım meslekler erbabının memleketleri meydana getirdiğini bundan asırlarca evvel beyan etmiş, bizim kulaklarımıza bağırmıştır.

Mesleki temsilde Meclis'e kimler girecek efendiler? Birtakım arkadaşlarımız diyorlar ki, mesleki temsilde cahiller girecek, memleketi anlamayan adamlar girecektir. Hayır efendiler, ilim demek, yalnız okumak yazmak değildir. Bu yüce Meclis'e asırlardan beri bu memleketi kılıçlarıyla, sabanlarıyla müdafaa eden çiftçiler girecektir. *(Alkışlar.)* Efendiler, bu memleketi asırlarca müdafaa eden, yalnız kılıçla değil, sanatlarıyla dünyaya karşı müdafaa eden sanatkârlar gelecektir ve onların menfaatleri müdafaa edilecektir. Dolayısıyla bunlara cahil demek, bütün bir mukaddesata, kanaatime göre, hakaret demektir. Efendiler! Görüyorum ki, kolay kolay, mesela bir çiftçiye bırak şu cahili diyorlar. Fakat ben diyorum ki, böyle değildir. O adam bana çiftçilikten bahsederse ve anlar mısın derse, ben ona cevap veremem. Kanaati âcizaneme göre meslek erbabı olup da dünyada cahil denilebilecek bir kimse yoktur. O adam kendi mesleğini -okuyup yazmak bilmese bile- okuyup yazandan daha iyi müdafaa edebilir.

Bir Mebus Bey *- İki lakırdıyı bir yere...*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, müsaade ediniz. Yalnız tamamlayayım, ondan sonra oralara cevap vereceğim.

Efendiler, fetih devirlerimiz incelenirse görülür ki, bizim memleketimiz daima sanayii himaye etmiştir. Viyana önlerine kadar Osmanlı bayrağını estiren orduları yalnız kılıç yürütmemiştir. Lonca teşkilatını inceleyiniz, fetih devirlerimizde görürsünüz ki, saraçların kendilerine göre bir tertibatı vardır; o suretle saraçlık ilerlemiştir. Çiftçileri inceleyiniz, onlar himaye edilmiştir. Demircileri inceleyiniz, onlar da himaye edile edile al bayrak dünyanın her tarafında ün salmıştır. Dolayısıyla yalnız kılıçla yürümemiştir. Bu itibarla sanayi erbabının, meslekler erbabının Meclis'e girmesi ve Meclis'te mesleklerini hükümete himaye ettirmesi, memleketimizin iktisadi hayatı itibariyle bir zarurettir. O meslekler erbabının sanatları muhafaza edilemediği, himaye edilemediği günden itibarendir ki, bu memleket parça parça kopmaya başladı.

Efendiler, Avrupa'nın sanayii, Avrupa'nın iktisadiyatı memlekete tahakküm etti ve bu memleket yıkıldı. Bu memleketi yeniden korumak istiyorsak, her halde memleketin sanayiini temsil etmek, onu himaye etmek mecburiyetindeyiz. Bunun için bir yol vardır, o da sanayi erbabının memleketin mukadderatına iştirak etmeleridir. Onlar memleketin mukadderatına iştirak etmedikçe, onların genel menfaatlerinin hakkıyla himaye görmesine de imkân yoktur. Hiç şüphesizdir ki, bir çiftçiyi çiftçi kadar benim düşünmemin imkânı yoktur ve bir demirciyi demircinin düşündüğü kadar benim düşünmekliğimin imkânı yoktur. Demirci olmayanın onun kadar iş görmesi ihtimali yoktur ve olmayınca bu memleketin sanayiinin ileri gitmesinin imkânı yoktur.

Seçimlerimizin mevcut haline gelince; bu hal meslekleri, sanayii himaye etmekten pek uzaktır. Çünkü burada sanatlar temsil edilmiyor ve bu sanayi burada temsil edilmedikçe onları düşünmek imkânı da yoktur; var ise de pek azdır. İkinci bir itibarla zamanımızda bu kabul ettiğimiz sistem, şu seçim şekli eleştirilecek şeydir. Çünkü seçimde gaye, memleketi temsil etmektir. Bu seçim tarzıyla kim iddia edebilir ki memleketimiz temsil edilir? Doğrudan doğruya halk bu sistemle -buradaki yüce Meclis'i eleştirmek değil, sistemi eleştiriyorum- bu sistemle halk hangi suretle menfaatlerini şimdiye kadar bu Meclis'te, bu sistemde müdafaa edebilmiş ve hükümete sözünü dinletebilmiştir? Çok rica ederim, halkın idaresinde, halkın genel menfaatlerinde ne gibi değişimler görebildik? *(Hiç sesleri.)* Yine eskisi gibidir. Yalnız bizim memlekette değil efendiler, bu, dünyanın her tarafında böyledir ve dünyanın her tarafında böyle olduğu için zaman zaman ihtilaller, büyük büyük inkılaplar önünde kalıyoruz. Bu inkılapların, bu ihtilallerin manası hep burada saklıdır. Yani halkın doğrudan doğruya memleketin mukadderatını ellerine alamamasında ve dolayısıyla genel menfa-

atlerin hakkıyla düşünülmemiş olmasındadır. Memleketimizde mesleki temsili kabul etmekle millete en büyük bir eser bırakacağız. Esasen Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun birinci ve dördüncü maddeleri çıkarılırsa, diğer tarafının ehemmiyeti yoktur ve yüce Meclis bu memlekete en büyük hizmeti, tarihlerin, ilimlerin söylediği hizmeti, istediği büyük vazifeyi, birincisini kabul etmekle tarih önünde yükselmiştir. İkincisini kabul etmekle de bir kat daha yükselmiş olacaktır.

Efendiler, hepinizce malumdur ki, memleketimizin çöküşünü, memleket mukadderatının memleketin sahibi olanların eline düşmemesi teşkil etmiştir.

Büyük tarihçilerimizden Murat Bey yazdığı bir eserinde bu nokta üzerinde ısrar etmiştir. Birçok yazarlarımız gibi. Fakat Murat Bey bilhassa bu noktada ısrar etmiştir. Mahmut Şevket Paşa da *Osmanlı Kıyafet-i Askeriyesi* diye yazdığı bir eserinde doğrudan doğruya bu noktaya ilişir ve "memleketin mukadderatı tımar ve zeamet sahiplerinin elindeyken, yani doğrudan doğruya bu memleketle alakadar olan ve bu memleketin ümranını yapan ve bu memleketin sahibi olan insanların elindeyken iyi idare edilmiştir; daha sonra Enderun'da teşkil edilen mektebe yüzlerce yabancı çocuklarının dolması ve onların bu memleketi idrak edememeleri yüzünden bu memleketin ihmal olunması bizi felaketten felakete sürüklemiştir" der ve Murat Bey de *Ebülfaruk*'ta aynı noktada ısrar eder. Dolayısıyla mesleki temsili kabul etmekle, tarihin bize haykırdığı bir tehlikenin ilacını bulmuş olacağız.

Bu, bir tarihi yaradır, daima kanıyor, artık dinmek istiyor ve bu kanaya kanaya bu memleketi öldürmesi pek mümkündür. *(Allah saklasın sesleri.)* Bunun önüne ancak Büyük Millet Meclisi geçmekle bu büyüklüğünü dünya önünde bir daha ispat etmiş olacaktır.

Muhterem efendiler, müsaadenizle birkaç arkadaşımızın itirazlarına cevap vereceğim. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Beyefendi iki defa bu mesele için söz söylediler. Fakat bendeniz kanaati âcizaneme göre sözlerinde çelişki buldum. Yani benim görüşüme göre yanlıştır. Birincisi şudur: Buyurdular ki, eski Kanunu Esasi iki dereceli seçimi kabul etmiştir; bu defa tadil etmekle elli sene sonra bir dereceli seçimi kabul ediyoruz. Dolayısıyla gelişme kanununa riayet ediyoruz. Dolayısıyla sonra bu memlekete mesleki temsil veriyoruz. Mantıki neticesini verdi, bendeniz bunu hatalı gördüm.

Çünkü mesleki temsilin dereceli seçimlerle alakası yok. Mesleki temsil bir dereceli seçime de girer, iki dereceli seçime de girer. Yani memleketin seviyesi aşağı ise, ki, bendeniz bunu kabul etmiyorum, çiftçi bizim tanıdığımızdan çok yüksektir. Hem memleketin idrakindedir hem vatanperver hem zekidir.

Efendiler, o çiftçidir ki, bu memleket tehlikeye düştüğü gün sabanını bıraktı, kılıcını çekti ve bu memleket için yedi yüz yıldan beri akıtmakta olduğu kanını yine akıttı. Dolayısıyla ona cahil diyemeyiz efendiler. Dolayısıyla iki dereceli...

***Hüseyin Avni Bey** (Erzurum) - Hayır, bunu ben öyle demedim.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Hayır, Avni Bey demedi. Fakat Meclis'te öyle bir kanaat var, onun için söylüyorum. Dolayısıyla bir dereceli seçimde mesleki temsil yapılabilir. İki dereceli seçimle de mesleki temsil yapılabilir. Yani mesleki temsilde halkın doğrudan doğruya gelmesi caiz görülemez.

Mesleki temsilde halkın doğrudan doğruya gelmesi imkânı yoksa iki dereceli de kabul edilebilir. Dolayısıyla bununla alakası yoktur. Sonra, bir şey daha buyurdular Avni Beyefendi, ikinci çıkışlarında, o da bu idi: Buyurdular ki, mesleki temsili kabul etmekle anayasanın milletlere tanıdığı hukuki, meşruti bir hakkı, yani tamamen mecliste bulunan bir hakkı kaldıralım. Onun için çelişki var.

***Hüseyin Avni Bey** (Erzurum) - Hayır, öyle demedim. Bendeniz diyorum ki, bir dereceli seçimde meslekler dahildir, temsil eder dedim. Yoksa o odur diye demedim.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Sonra, Hüsrev Beyefendi arkadaşımız, bunda tatbik kabiliyeti görmediler. Doğru olabilir. Lakin tatbik kabiliyeti yok deyince o noktayı bize izah buyurmadılar. İzah buyurmuş olsalardı belki kendilerine o noktadan cevap vermek mümkün olabilirdi. Yoktur dediler. Bendenizin anladığıma göre bu olsa olsa memlekette loncalar olmaması dolayısıyla bunda tatbik kabiliyeti görmediler. Yani memleket cahildir diye değil. Efendiler, doğrudur; 18. asırdan beri zavallı memleketimizin Batı iktisadiyatından yediği darbelerle meslek erbabı hurdahaş oldu ve onun için bu memlekette sanat sahipleri darmadağın olmuştur. Loncalarımız yoktur. Fakat loncacılık ruhu vardır. Bugün Anadolu'nun herhangi bir memleketine giderseniz, esnaf kâhyalarına, şunlara bunlara tesadüf edersiniz ki, bunlar lonca teşkilatının, yani eski lonca teşkilatının izleridir. Bunları yeniden canlandırmak imkânı da mevcuttur. Yeter ki yüce Meclis'iniz bunu Kanunu Esasi'de kabul etsin ve şu kayıtla kabul etsin, desin ki: Lonca teşkilatı tatbik edilecektir. Belki bu iki seneye bağlıdır. Fakat uzmanları bize bir senede yapılabileceklerini söylüyorlar. Onlar vücuda getirildikten sonra tatbik kabiliyetinden maksatları bu ise kendilerine bu yolda cevap vereceğim.

Muhterem Hoca Vehbi Efendi Hazretleri de buyurdular ki, mesleki temsil doğrudur. Dolayısıyla efendiler, esasta Hoca Vehbi Efendi Hazretleri ile münakaşa edecek değiliz. Yalnız teferruatta münakaşa edeceğiz. O da "mesleki temsil doğrudur ve bu Meclis çiftçilerden, demircilerden ve meslek erbabından meydana gelmektedir" dediler. Bendeniz kendilerine diyeceğim ki, mademki mesleki temsil şu şekilde yüce Meclis'te mevcuttur, o halde Kanunu Esasi'ye kayıtta ne sakınca vardır? Son sözlerimi söyleyeyim.

Vehbi Efendi *(Konya) - Ben, bir sakınca var demedim. Bununla beraber demirci demedim; rençper var, memur var, asker var, doktor var, avukat var. Zaten meslekler de bunlardan ibarettir.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Dolayısıyla bu yüce Meclis meslekler erbabından meydana geliyorsa, bunun Kanunu Esasi'ye kaydı evveliyetle sabit olur ve doğru olur. Çünkü onu bir kere daha tespit etmiş oluruz.

Son söz olmak üzere bunları ilave edeceğim: Mesleki temsil ilmin ve Osmanlı tarihinin bu büyük Meclis'e kabulünü teklif ettiği bir sistemdir. Hiçbir hatibin teklif ettiği sistem değil, tarihin asırlardan beri haykırdığı bir sistemdir. İlmin asırlardan beri anlatmak istediği bir sistemdir. Memleketimizin selameti buradadır. Memleketin sahipleri ancak bu suretle memleketin mukadderatına hâkim olacaklar ve memleketi yapan iktisadiyat da ancak bu suretle himaye edilecek ve asırlardan beri ağlayan çiftçi, köylü ancak bu suretle gülecektir. Bunu Büyük Millet Meclisi'nde 10 milyonluk Anadolu halkı bekliyor. Halk hakkını istiyor efendiler.

HALK DEVLETİNİN EĞİTİM POLİTİKASI

Maarif Siyaseti*

Cetlerimiz, memlekette maarifin yayılmasına pek ziyade ehemmiyet vermişlerdi. Hatta, bizzat sultanlar, fırsat düştükçe âlimlere, şairlere karşı gösterdikleri hürmet ve büyük himayelerle ilmi takdir ve teşvikten bir an geri kalmamışlardı. Bu, ilahi hükümetimizde dini bir zaruretti ve hükmünü icra etmişti.

Hakikaten, Batı'da zadegânca ayıplanan şeylerden sayılan ilim ve irfan, bu güzel Türk ülkesinin her bucağını, en ıssız köşelerine varıncaya kadar, medreseler, darülhadisler, sıbyan mektepleri gibi nefis müesseselerle süslemiş, aydınlatmıştır. Maarife rağbet Osmanlı-Türk tarihinde bir ananeydi.

Şimdi, vaktiyle dünya çapındaki saltanatımızın dayandığı bu dökük saçık bilgi müesseseleri önünde hüzünle bir an için düşünmeli ve sonra devletimizin geçmiş asırlardaki büyüklüğünü anlamalı...

Mazimizi yaratan ve temin eden bu irfan müesseseleri, teessüf olunur ki, son asırlarda insanların hayat için muhtaç ve mecbur oldukları ilmi yeniliklere kapılarını kapamışlardı. Her şeyde olduğu gibi burada da yokoluş emareleri belirmişti. Çöküş belki ilkönce buradan başlamıştı. İnkârı mümkün değildir ki, seleflerimiz her şeyde olduğu gibi öğretim hususunda dahi son derece muhafazakârdılar; her yenilik bir bid'at[1] sayılırdı. O derece ki, son asırlarda muhafazakârlık hislerinin sevkiyle bunun aksini emreden dini hükümler hasıraltı olunmuştu. Çoğunlukla

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 18 Teşrinievvel 1336 (18 Ekim 1920), No: 438-58.

1 Bid'at: Sonradan çıkan; Hz. Muhammed'in ölümünden sonra ortaya çıkan aşırılıklar ve yenilikler. (Y.N.)

pek tehlikeli bir silah olmak üzere kabul ettiğim bid'atı bizde maarif işlerinde şu son yıllardaki kararsızlıklar dolayısıyla sürdürmek isterdim. Öyle bir bid'at ki, hükümet programında Büyük Millet Meclisi'nce tasvip olunacak maarif prensipleri her gelen nazırın arzusuyla değişmesin ve bu, devletin genel siyasetinde bir yer tutsun. Denize düşen yılana sarılır.

***

Meşrutiyet'in ilk günlerinden beri, bir maarif meselesidir gidiyor. Şu nazır bir program, bu nazır falan sistem mektebi yaparken, bir üçüncü nazır bunların hepsinin lüzumsuzluğundan bahisle yeni bir şekil yaratmaya çalışıyor; ve sonra memleketin irfan hayatı, bu bir alay nazır beylerin arkası gelmez keyfi programlarıyla hurdahaş ve mecalsiz bir halde itile kakıla yuvarlanıyor.

İki gündür Meclis'in gündeminde "darülmuallimin[2] ve sultanilerin[3] lağvı!.." hakkında bir kanunun Genel Kurul'a sevk edildiğini görünce, memleketin dimağ ve zekâsına indirilen bu devamlı darbelerden pek ziyade rencide oldum ve bu büyük sillenin hikmetini bir türlü kavrayamadım. Tabii bununla alakalı gerekçe tasarısını ve Maarif Encümeni mazbata muharririnin beyanatını dinledikten sonra meselenin esasına daha ziyade vâkıf olunacaktır. O zamana kadar şurada bir iki fikir beyanından kendimizi alamadık.

Öteden beri bizde kökleşmiş bir kanaat var: İlkmektepleri yapmazdan evvel idadilere,[4] sultanilere lüzum nedir? Fakat şimdi galiba bu soruya bir de darülmualliminler ilave edilmek isteniyor! Bu bir kara tehlikedir.

Herkes bilir ki, her yerde, geri, ileri memleketlerde cumhuru güzideler yürütür. Halk tabakası okuyup yazmasına rağmen bu vazifeyi yerine getirmekten âcizdir; çünkü bilgisi kâfi değildir. Bu güzide tabakaya bilhassa zavallı ülkemiz her memleketten fazla muhtaçtır.

Yurdumuzun şu an için en büyük noksanı bu güzidelerden mahrum olmasıdır.[5] Bir memleket için güzideler o geminin kaptanına benzer ki, orada tayfalar tek başlarına gemiyi sevke kadir olamazlar. İşte darülfünunlar,[6] sultaniler, idadiler, darülmualliminler hep bu maksatla açılır; bizde de bu gaye gözetilerek vücuda getirildi.[7] Fakat şimdi bizler, âlemin önüne yeni bir Türkiye çıkar-

---

2 Darülmuallimin: Erkek öğretmen okulu. (Y.N.)

3 Sultani: Eskiden bugünkü liseye denk resmi okullara verilen ad; lise. (Y.N.)

4 İdadi: Eskiden lise derecesindeki orta dereceli okul; hazırlık okulu. (Y.N.)

5 Bu hususu pek iyi kavramış olan İngilizler, Mütareke'yi takiben vatandaşlarımızdan ele geçirebildikleri güzideleri Malta'ya sevk etmekte dakika kaçırmamışlardı.

6 Darülfünun: Fenler evi; üniversite. (Y.N.)

7 Meşrutiyet'in ilanından sonra, belki yedi asırlık tarihinde Türkiye iki büyük maarif ricali yetiştirdi: Merhum Emrullah Efendi Hazretleri ile Şükrü Beyefendi. Bu vatanın kurtuluşu için en radikal adımı atan, Emrullah'tır. Sultanileri kurmasından maksat da ileri sürdüğümüz fikirlerdir. Yazık ki ömrü vefa etmedi. Ve yine yazık ki vaktinden evvel gelip geçti. Allah gani gani rahmet eylesin!

maya hazırlanan bizler, bu büyük hakikati inkâr ile mi işe başlayacağız?! Acı acı itiraf edelim ki, milli kütüphanemiz çağdaş ihtiyaçlarımızı temin edecek eserlere sahip değildir. Bunun için Batı'nın çağdaş ilim ve fenlerini bir an evvel vatanımıza nakletmek mecburiyetindeyiz. Lafla çağdaşlaşmak imkânı yoktur. Bunu ancak sultaniler temin edecektir. Şüphesiz skolastik eserlere de fevkalade ihtiyaç vardır. Bunu da, bugünkü halinden çıkmak şartıyla medreselerimizden bekliyoruz. İşte iki nur müessesesi: Birincisi Batı'nın, ikincisi Doğu'nun ilim hazinelerini açacak, karanlıkları dağılmayan yurdumuzun üstünden nurlu şafaklar saçacaktır.[8] Yazık ki sivil aleyhtarlarından başka, sultanilerin bir alay da sofu düşmanları var; ve bu, adeta dine muhalif bir müessese, bir bid'at olarak görülüyor. Unutuluyor ki, sultaniler çağdaş medreselerdir. Esasen bizde medreseler dini bir müessese olmak üzere mi tesis olunmuştur? Hiç zannetmiyoruz. Onlarda da vaktin ilim ve fenleri gösterilir ve ilk devirlerde Batı henüz bugünkü mevkiine sahip olmadığından, eski Yunanistan'ın, Roma'nın, Hint'in ilmi eserleri aktarılırdı. Fakat bugün bilinmesi gerekir ki, biz Batılılardan çok geriyiz ve çağdaşlaşmak için onlardan hikmet almak mecburiyetindeyiz. Tıpkı Batı'nın vaktiyle Araplardan aldığı gibi...

* * *

Kulak misafiri olarak oradan buradan edindiğim malumata göre, yukarıda da söylediğim gibi, lağvcıların belli başlı olarak dayandıkları sebeplerden biri de şu:

Yetecek kadar muallim yokken bu mektepleri açmak ne fayda temin eder?

Birinci itiraza verdiğimiz cevap bu ikinci görüşü de az çok kavramakla beraber, biraz daha açmaya çalışalım. Muallimler ve güzideler, şüphesiz ki, yağmur yağar gibi yağmaz. Bu yeni müesseselerdir ki, yavaş yavaş cumhurun düzenleyicisi olan bu tabakayı yetiştirir. Sultanileri ve bilhassa darülmualliminleri çoğaltmak için önümüze her gelene -mazeret makamında- "elimizde muallim yok ki açabilelim" nağmesiyle karşılık vereceksek, bu, -benzetme mazur görülsün- Abdülhamit'in "millet henüz o dereceyi bulmadı ki kanunu esasi ile idare edilsin" nakaratına benzer. Evet efendiler! Darülfünunları, darülmualliminleri açmakta ne kadar gecikirsek, güzideleri elde etmek ve dolayısıyla bu memleketi idare eylemekte o derece geri kalmış, zararlı çıkmış oluruz. Gariptir ki, sultaniler hususunda bu kadar endişe edenlerimiz, bir kere de medreselere göz atmayı hatırlarından geçirmiyorlar. Mesele muallimsizlik ise, bu, bilhassa orada da vardır. Teklif Genel Kurul'ca tasdik ve kabul edilirse, medreseleri de benzetme yoluyla bunun kapsamına almak doğru olmaz mı? Hayır efendiler!

8 Emeviler ve Abbasiler devirlerinde Yunan bilgelerinin eserlerinden pek çokları tercüme edilmiş, Batı medeniyeti bundan ziyadesiyle istifade etmişti. Corci Zeydan, *Medeniyet-i İslamiye Tarihi*.

Bu çıkmaz bir yoldur. Marifet mevcudu yok etmekte değil, ona zamana göre bir şekil vererek canlandırmak ve faydalı kılmaktadır. İdarede sanat, kötüyü mahvetmekte değil, onu faydalı yapmaktadır. Bir dakikada harap edilen nice eserler, bu zavallı ülkeyi yıllarca ve belki asırlarca gerilere atmıştır; bunlar hazin birer ders olsun...

Dünyanın hiçbir yerinde, evvela memleketin her tarafında ilköğrenim temin edelim, sonra yüksek mektepleri vücuda getirelim programıyla işe başlanmadı. Napolyon'un istilasına karşı memleketi ayaklandıran Alman üniversiteleri Almanya'ya büyük adamlar yetiştirirken, Almanlar vatanının her tarafına ilköğrenim yayılmamıştı. Paris Üniversitesi mevcut iken, liseler çalışırken, sanki Fransa'nın her tarafında herkes okuyup yazmayı mı biliyordu? Ve sanki bugün orada herkes okuyup yazmak mı bilirmiş? Yine bizde geçmiş asırlarda her taraf medreselerle dolu iken, memleketimizin her tarafında -eski tabiriyle- sıbyan mektepleri mi vardı? Muhterem bir arkadaşımla bu hususa dair sohbet ederken bana usulden bahsetti. Darülmualliminlerin ve sultanilerin çoğalması memlekette öğretim usullerinin de değişmesine sebep olurmuş?! Fakat herhangi bir muallimin kendi keyif ve arzusuna göre hareket edemeyeceğini, elindeki resmi programı takibe mecbur olduğunu hatırlattığım halde kendisinde kanaat uyandıramadığımı anladım. Arkadaşım düşünmüyordu ki, bu tehlike mevcut ise ilkmektepler hakkında da varittir. Şu halde onları da azaltmak, azalta azalta hepsini bire indirmek icap edecekti! Vaktiyle memleketin her bucağına ilim sunan yüzlerce medreseler vardı; oralardan yetişenler aynı ilmi prensiplerle donanmış olarak çıkarlardı. Bugün hemen her memlekette yüzlerce darülmuallimin mevcut olduğu halde bu tehlike uzmanlarının ne evvelce ne de şimdi hatırlarına gelmiş değildir. Bizde neden varit olsun?

İlköğrenimi ihmal edelim demiyorum. Orta ve ilköğrenim bizim memleketimiz için iki ikiz yavrucağa benzer; beraber doğacaklardır; birini diğerine tercih edemeyiz. Bütçemiz dar ise düşünüp taşınmalı, iktisat etmeli, mutlaka bu iki ikizi büyütmeli.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Maarif Siyasetinde Anadolu Rumları*

Milli ve radikal bir siyasettir ki her şeyi yüzüstü kalan memleketimizi yürütebilecektir. Yarım yamalak tedbirlerle sevgili Türkiye'mizde iş görülebileceğini zannedenler, yıllardan beri kan kusan aziz Türk diyarımızın başında haykıran baykuşlardır ki çığlıklarıyla memlekete ölüm şarkıları söylerler.

Bugünün halli gerekli en mühim işlerinden birisi de Anadolu'muzda oturan Rumların milli ve dini vaziyetleridir. Hâlâ Türkçe söyleyen, Türkçe ibadet eden, Rumcayı bilmeyen, anadilleri Türkçe olan Hıristiyanlar kavmiyatça[1] ve tarihi vesikalarla sabit olduğuna göre ırken Türktürler. Malumdur ki, içimizde yaşayan ve İstanbul Ortodoks Kilisesi'ne mensup olan Hıristiyanlara Rum adını vermek bizde âdettir. Anadolu'da eski Bizans istilaları sırasında Hıristiyanlığı kabul etmiş olan ırktaşlarımız, asırlardan beri kilise ve mektep vasıta kılınarak şiddetle devam eden Rumlaştırma, daha açık bir tabirle Yunanlaştırma siyasetine rağmen anadilleri olan Türkçeyi kaybetmemişlerdir. Léon Cahun'un meşhur fikrine göre, Türk dili, sağlamlık ve mukavemetini din ve kültür hücumuna rağmen burada da gösterdi.

Devletimizin ihmalciliği yüzünden asırlardan beri hissen, fikren Yunan kültürüyle yetişen bu zavallı Türkler, teşekkür olunur ki, anadillerinin mukavemeti yüzünden, Yunan ve Hıristiyanlık kültürünce tamamen yutulamamıştır. Aramızda güzel dilimizi söylüyorlar.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 3 Mayıs 1337 (1921), No: 599-219.

1 Kavmiyat: Etnografya, budun bilimi. (Y.N.)

Eski Yunan tarihçisi Heredot'un meşhur *Tarih*'inde verdiği malumata göre İyonyalılar Anadolu'daki sömürgelerinde asılları Turanlı olan kavimlerle uzun ve büyük muharebelerde bulundular. Hakikaten Orta Asya'dan Anadolu'ya muhtelif devirlerde vuku bulan Türk göçü pek eskidir. O kadar ki, Babil, Asuriye medeniyetlerinin Turanlı kavimler tarafından vücuda getirilmiş olduğuna dair vesikalar pek çoktur.

Amasya Tarihi yazıcısı Hüsamettin Efendi Hazretlerinin bahsettiği ve asılları Türk olan Hititlerin Anadolu'nun her tarafına yayılmış olmaları tarihi hakikatlerdendir. Heredot dahi İyonyalıların sömürgelerini kan ve ateşe veren İskitlerle harpler ettiklerini haber vermektedir. Görülüyor ki, Türklerin Küçük Asya üzerinde hür ve bağımsız yaşamak hakkı yalnız çoğunlukta olmalarından değildir. Bu, aynı zamanda tarihi bir haktır. Büyük Türk hakanı Fatih Sultan Mehmet'in siyasi ömrüne son verdiği Trabzon İmparatorluğu zamanında ve daha evvelleri Hititlerin, Nasturiliği kabul etmiş olan birtakım Türkler gibi Hıristiyanlığı kabul etmiş olmaları pek muhtemeldir. Bu görüşe dair özel incelemelerde bulunanlar hayli vesikalar elde etmektedirler. Bizans yazarlarından biri de Anadolu'ya yerleşmiş eski Türklerin vaktiyle Hıristiyanlığı kabul ettiklerini haber veriyor. Cenevre Üniversitesi Kavmiyat Muallimi Mösyö Pittard incelemesi neticesinde Anadolu Rumlarının Anadolu Türkleriyle aynı teşkilata sahip olduklarını iddia etmektedir.

Dil, tarih, antropoloji incelemeleri gösteriyor ki, hâlâ kiliselerinde Allah'a Türkçe ibadet eden Anadolu Rumları aslen Türktürler. Müslümanlığı yaymak maksadıyla Viyana surları önünde al bayrağımızı dalgalandıran kahraman cetlerimizin gözleri önünde ihmal ettikleri bu günahkâr ırktaşları kurtarmak zamanı artık gelip çatmıştır.

Şu kati vesikalar karşısında denemez ki Rumlar Türkleştirilmiştir. Eski teşkilat ve müesseselerimizin, istila devirlerimizde dahi Osmanlı kalmış olan Hıristiyanların din, dil ve kültürlerine karşı nasıl hürmetkâr, nasıl himayeci bir vaziyet aldığı meçhul değildir. Dolayısıyla Türkleştirmek şöyle dursun, teşkilatımız ve müesseselerimiz Osmanlı Türk tabiiyetini kazanmış olan Hıristiyan milletlerin kültürel bakımdan yükselmelerine sebep olmuştur denebilir. Bu, yalnız Türk kanunlarında değil, milletlerin kültürlerine hürmet Türk ırkının ruhiyatında mevcuttur. Niçin Kürtler Türkleştirilmemiştir. Büyük bir Türk yoğunluğu arasında sıkışıp kalmış birkaç Rum niçin asıllarını muhafaza edebilmişlerdir? Milli varlıklarını kaybetselerdi, belki Türkleştirilme iddiası bunlar hakkında kabule değer olabilirdi. Fakat yoğun bir halde bir arada yaşayan, Türkçe söyleyen ve aslen Türk olan Karaman Rumları hakkında bu ne dereceye kadar doğru olabilir? O Rumlar ki âdetleriyle, tabiatlarıyla da Türktürler. Bunların yanı başında bir avuç denebilecek birkaç Rum tamamen Türk muhiti

içinde kaldıkları halde Yunanca görüşmelerini asırlardan beri muhafaza etmektedirler. Görülüyor ki Türkleştirme yok. Fırsat düştükçe yalan ve iftiralarla büyük ırkımızın vahşet ve hunharlığı sayarak diğer milletleri özümleyemeyeceğini, özümleyemediğini ısrarla müdafaa eden yazarlar şimdi, bir kısım Rumların Türkleştirilmiş olduklarını aleyhimize olunca kabul edebilecekler midir?

Artık ilmi bir hakikattir ki, anadili Türkçe olan Anadolu Hıristiyanları veya Rumları Türktürler. Esasen çağdaş milletçiliğin en bariz vesikalarından biri de dildir. Anadili Türkçe olan herkes Türktür. Türkiye Devleti bu ırktaşlarımız hakkında çağdaş hukukun icaplarına riayet edecektir. Hiçbir devlet hükümran unsurlara mensup fertlerin milliyetleri haricinde yabancı bir kültür tarafından yutulmasına razı olamaz. Hatta yalnız tabiiyeti altında bulunan yabancı ırklara mensup insanların da devletin mevcudiyetini tehlikeye atacak bir surette terbiye görmesine razı olamaz. İngiltere'nin, Fransa'nın İslam memleketleri hakkındaki bugünkü vaziyetleri meydandadır. Girit gözümüzün önünde duruyor. Rusya'da da Türkler, Ermeniler hakkında böyle hareket olundu. O derece ki, anadillerini unutacak bir hale geldiler. Azınlıkların haklarına riayeti kendisine kurulduğu günden beri emel edinen Türkiye'mize "ne yapıyorsun?" demek hakkını kendisinde kimse göremez. Çünkü azınlık haklarına riayet demek, bir kısım Türklerin Yunan medeniyetine katılmasına göz yummak demek değildir! Biz şimdilik bizden olmayanları düşünmek istemiyoruz. Fakat bizim kanımızı taşıyan, Karaman Rumları gibi bizim dilimizi söyleyerek, Latin harfleriyle bizim dilimizle okuyan ırktaşlarımızın artık Rum mekteplerinden Yunan kültürüyle yetişmelerine, kendi vatan ve milletlerine hain ve zararlı insanlar olarak yaşamalarına, yalnız biz değil, hukuk ve kanunlar değil, bizzat insanlığın vicdanı razı olamaz. Bu zavallılar milliyetlerini kaybetmeye mahkûmdurlar; Yunan kültürünün Türklüğe ihanet ettirmek istediği gözü bağlı kurbanlardır. Dolayısıyla çağdaş hukukun devletimize bahşettiği yetkiyle, bunların mekteplerini milliyet hukuku ve devletin genel asayişi namına şimdiden ilga ile Türk mekteplerine devam ettirilmelerine hiçbir mâni yoktur. Bu hareket, asrın hukuk derlemelerinin bütün insanlara tanıdığı en şer'i bir haktır. Şu işi yaratacak olan vekilin Türkiye'nin en büyük maarif adamı olacağına şüphe yoktur. Hamdullah Suphi Beyefendi gibi milliyetçi bir Türkten bunu beklemekte kendimizi haklı görmekteyiz. Vekil Beyefendi takdir ederler ki, eski maarif siyasetimizde yapıldığı gibi, uzlaşarak, şu veya bu sınıfa hoş görünerek, iş bekleyen zavallı yurdumuzun muhtaç olduğu yenilikleri başa çıkarmak imkânı yoktur. Uzlaşmak, memleketin muhtaç olduğu radikal eseri meydana getirmek değil, tekrar mücadele isteyen yeni bir vaziyeti yaratmak demektir. Hamdullah Suphi Beyefendi'nin bu hususun tamamıyla idrakinde olduklarına inanmak isteriz.

Şunu ilaveye lüzum görürüz ki, bundan böyle Türk maarifinden duygu emmesi gereken Anadolu'nun Hıristiyan Türkleri mensup oldukları dinde hür ve serbesttirler. Dinimizin ve asrın hukuki anlayışları bunu emrediyor. Büyük bir sevinçle haber aldığımıza göre Adliye ve Mezhepler Vekili muhterem Hafız Mehmet Beyefendi asılları Türk olan Rumların münasebetlerini, bir ibadethane olmaktan ziyade bir Yunan propaganda ocağı mahiyetinde bulunan İstanbul Patrikhanesi'nden -Anadolu Türk Hıristiyanlarının ısrarlı talebiyle- kesmeye karar vermişler ve bu hususla alakalı kanunu da Meclis'e getirmek üzere bulunmuşlardır. Bu suretle Türklüğe en radikal hizmet görmelerinden ve Yunanlılığa en müthiş darbeyi indirmek üzere bulunmalarından dolayı vekilimizi tebrik ederiz. Hadise büyüktür. Hafız Mehmet Bey Türk tarihinin malı oldu. Fatih'in iş icabı verdiği eski imtiyazları hatırlamak veya hatırlatmak kimsenin hatırından geçemez. Padişahımız o imtiyazları din hürriyetini emreden dinin hükümlerini yerine getirmek, Türk'ün mezheplerin serbestisine olan hürmetkârlığını göstermek maksadıyla tanımıştı. Yoksa imparatorluğumuzun hayatına kastetmiş bugünkü propaganda ocağına değil... Türk olmayan Rum tebaa hakkında tatbiki lüzumuna inandığımız siyaset için yine yazacağız. Son söz olarak ilave edelim ki, büyük Yavuz'un, Zenbilli Ali Efendi fetvasıyla akim kalan büyük İslamlaştırma projesinin çağdaş şekli bugün açıklamaya çalıştığımız sistem olacaktır. Büyük hakanın ruhu ölümünden dört asır sonra sükûn bulurken, uzun yıllardan beri İslam ırktaşlarından ayrı düşen Anadolu'nun Hıristiyan Türklerine yeni bir yıldız doğuyor: Kan kardeşlerine karışmak...

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Dahili Siyasette Rum Meselesi*

Yine bu sütunlarda çıkan "Maarif Siyasetinde Anadolu Rumları" adlı makalemizde, asılları Türk olan bir kısım Anadolu Hıristiyanlarının maarif siyasetimizdeki vaziyetlerinin ne olabileceğini incelemiştik. Bugün de aslen Yunan ırkına mensup olup istila devirlerimizde Osmanlı tabiiyetini kazanmış olan Rumlar hakkında dahilde nasıl bir siyaset takip olunması lazım geleceğini tahlile çalışacağız.

Büyük hakan Fatih Sultan'ın İstanbul'u fethinden ve Mora'nın tamamen Türk padişahlarına boyun eğmesinden sonra devletimiz hayli yoğun bir Rum camiasını ihtiva ediyordu. Bunların o zamanki dini, toplumsal, iktisadi, siyasi vaziyetleri, devletimizin İslam kamu hukukundan ilham alan kanunları hükmünce Fatih Hazretleri tarafından tayin ve tespit olunmuştu. Aradan dört asır geçtiği ve her hususça o zamanki siyasi, toplumsal, iktisadi hayatla devlet anlayışları arasında bugün hiçbir benzeyiş kalmadığı halde aynı imtiyazların devamını istemek, ne asrın ne de geçmiş asırların eski ve yeni hukuk zihniyetinde anlaşılması mümkün olmayan fikirlerdendir.

Rum kilisesinin ve Rumluğun memleketimiz hakkındaki yaman maksat ve vaziyeti malumdur. Dahili ve harici bağımsızlık ve idaresinde hiçbir kayıt kabul etmeyen çağdaş devlet anlayışı da meçhul olmayınca, hâlâ Fatih Sultan'ın imtiyazlarından bahsederek, onların ilham aldığı görüşe göre bu memlekette yaşamak davasında bulunmak, her halde şimdiki Yunanistan, Fransa veya İngiltere'nin ortasında herhangi bir Türk camiasının, ortaçağdaki İslam hukukundan istifade etmek şartıyla hayat hakkı iddia etmesinden daha çok gülünçtür.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 5 Mayıs 1337 (1921), No: 601-221.

Hukukun, hayatın değişimlerine göre şekillere büründüğünü, gayeler takip ettiğini esas olarak kabul eden asrın hukuk âlimleri, akitlerin, imtiyazların, antlaşmaların ebediliğini tanımamaktadırlar. Hakikaten hususi hayatla alakalı bir sözleşmenin bundan 300-400 sene sonra da aynı şartlar altında icrasının mümkün olabileceğini kim iddia edebilir? Hususi hayatta kabulü mümkün olmayan şu esasın devletlerin siyasi hayatlarıyla alakalı meselelerde hiç mümkün olmaması keyfiyeti pekâlâ sabit olur. Mümkün müdür ki bir devlet bundan dört asır evvelki zihniyet, teşkilat ve müesseseleriyle 20. asrın ortasında yaşayabilsin? Görülüyor ki, eski imtiyazlarla bizi yaşamaya zorlamanın manası, yaşamakta olduğumuz şu asırda hayat hakkımızı ortadan kaldırmaktan başka bir mana ifade etmiyor. Biz de, böyle bir maksada çağdaş hukukun bahşettiği yetki ve imanla isyan ediyoruz.

Memleketimizdeki yabancılara ve Rum tebaaya karşı asrın bütün medeni geçinen devletlerince kabul edilmiş devletler hukuku ve kamu hukuku esaslarından başka bir kayıtla bağlı olamayız. Tarihten eski bir medeniyetin sahibi olan Türk nesli Afrika veya Avustralya vahşisi midir ki onlara layık muameleye uğratılsın? Zamanımızda asrın bütün medeni kaidelerinden istifadeye ehil tanınmış milletlerin tümünden hissen, fikren ve teşkilatça en gerisi Türk milleti midir ki bunun bir kısmının hâlâ esarette inlemesi uygun görülsün? Bağımsızlığı silahla müdafaa etmekte olan diğer bir kısmının da zamanın devletler hukuku kaidelerinden istifade etmeye olan hakkı Lorimer gibi bir İngiliz hukukşinası tarafından inkâr olunsun?

Medeni kabiliyetimizin şahidi olan tarih önümüzde açık duruyor. Biz, dört asırdır tabiiyetimize girmiş olan Rumluğu üç-dört misline çıkardık. Venizelos Yunanistan'ı, son Balkan Muharebesi de dahil olduğu halde, yirmi sene zarfında Yunan satırı altında kanları dökülen dört-beş milyon Türk'ten bize acaba ne kadarının sağ haberini verebilir?

Kızıl İngiliz siyasetinin himaye ettiği katil Yunanistan, hunharlığına mükâfaten mi Batı medeniyetinin bir ürünü kabul olunan devletler hukukundan istifadeye hak iddia edebiliyor? Ve yine dahili kanun ve teşkilatını hazırdaki kamu hukuku kaidelerine göre serbestçe yapmakta muhtar bulunuyor?

Hayır! Her vakitten büyük ve yüksek Türkiye'miz, bütün bu dolapların, hukuka, kanunlara, vicdana hakarete kadar varan bu maskaralıkların ne demek olduğunu anlamıştır. Bundan sonra asrın hukuk derlemelerinin her devlete tanıdığı esaslardan ilham alarak mukadderatına hâkim olacaktır. Bu, genç Türkiye devletimizin yaşamak hakkını ifade eden manadır.

*

Anadili Rumca olan tebaa Rumlarla Yunanlı Rumların memleketimizin varlığını dinamitlemekten başka yurdumuzda bir mevcudiyet ifade edemedikleri

malumdur. Milli öğrenim namına onlara mektep diye tanınan müesseselerin varlığımızı tehlikeye koymak için ne müthiş birer vasıta kılındıklarını da gördük, öğrendik. Hiçbir devlet hiçbir zamanda tebaasına ayrıca milli bir maarif tanıyamaz. Bu, dünyanın hiçbir yerinde mevcut değildir. Bilhassa bizdeki şekliyle Rum mekteplerinin manası Türk mevcudiyetini imha gayesi olursa...

Anadilleri Yunani olan Hıristiyan tebaa için ancak dini öğretime müsaade edebiliriz. Fazla okuyup öğrenmek isteyenler devletin mekteplerine devam edebilirler. İsterlerse Yunanistan'a da gitmekte serbesttirler. Fakat bizim memleketimizde? Hayır!.. Biz bunların iktisadiyatını da nazarı itibara almak mecburiyetindeyiz. Şüphesiz iktisadi sahada faaliyet her millet için herhangi bir devlet arazisi dahilinde serbesttir. Kazanmak, çağdaş anlayışa göre insanların kayıtlanamayacak en açık haklarındandır. Şu kadar ki, günden güne iktisadi varlığımızı güçleştiren herhangi bir unsurun vaziyetini ihmal edemeyiz. Kooperatifler, devletleştirme usulleri, Türkler harp halinde iken Rumlardan alınacak yüksek vergiler, bedeli nakdiler[1] tehlikeyi azaltmaya çalışmalıdır. Sıkı bir iktisadi mücadele Türk unsurunun iktisadi vaziyetini daima himaye etmelidir. Bütün bu tedbirleri ağır bularak şikâyet etmek isteyenlere memleketimizin kapıları açıktır. İstedikleri yere gidebilirler. Hatta biz onların müsait daha şartlar altında da memleketimizi terk etmelerini kolaylaştırabiliriz. Bu hususta kendilerine yol dahi gösterebiliriz. Malum olduğu üzere, 329 [1913] senesinde Yunanlılarla aramızda bir Emlak ve Şahıs Mübadelesi Anlaşması yapılmıştı. O zaman bu işin icrasına memur edilmiş olan zat şu an aramızda bulunan muhterem Hariciye Vekili ve eski Atina ve Ukrayna Sefiri Ahmet Muhtar Beyefendi'dir. Bu anlaşma icabınca Rumeli'nde oturan Türklerin emlakiyle bizde ikamet eden Hıristiyan Rumların malları ve kendileri mübadele edileceklerdi. Bu vasıtayla Rumeli'nde ölüme mahkûm dindaş ve kan kardeşlerimiz müreffehen al bayrağın estiği illere nakledebilecek, aramıza karışacaktı. İşleri güçleri hayatımıza suikast etmek olan Fatih Sultan'ın himaye ettiği nankör palikaryaları da içimizden çıkıp gideceklerdi. Bu makul ve hukuki anlaşmanın er geç fakat her halde tatbik mevkiine konulmasını vatanın ve Türklüğün selameti namına istemekte kendimizi pek haklı görüyoruz. Bu mühim meselenin halli Dahiliye, Maarif, İktisat Vekâletlerinin vazifeleri arasında olmakla beraber, bir Meclis, bir kabine meselesi olacak kadar da büyüktür ve çok mühimdir. Bu iş Doğu Meselesinin hallidir. Yurdumuzun büyük işleri önünde büyük Meclis'in büyük olması lazım gelen kabinesine yaraşan da budur. Bu memleketin bağımsızlık ihtilali kati işler istiyor. Osmanlı-Türk tarihinin çöküşe ağlayan yaprakları dermanını bekliyor...

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

1 Bedeli nakdi: Askerlik yapmakla görevli ve yükümlü bulunan bir kimsenin askere gitmemek için verdiği para. (Y.N.)

Halk Maarifi*

Türk Muallimleri Kongresi'ne

Halkı okutamıyoruz, okutamıyoruz! Kanunlar yayımlandı; zorun, baskının çeşitlisi tatbik olundu; Avrupa'nın en güzel programları taklit edildi; halk yine okumuyor, yine cahil, bedbaht ve perişan... Bu neden?

Zannediyorum ki bizde halk okumak istiyor. Hele şu son felaketler içinde bunun iyiliklerini çok takdir etmiştir. Bilhassa Batı Anadolu'nun köylerini, kazalarını dolaşanlar, hadiselerin halk üzerinde hasıl ettiği uyanışı pek iyi görebilirler. Bütün sahillerimiz böyledir. Esasen Türk milleti, tarihinin hiçbir safhasında yeniliğe düşmanlık duymadı. Onun tarihinde Cahiliye devrinde olduğu gibi ne kadınları diri diri gömmek var ne de Saint Barthélemy'ler[1] var. O, Léon Cahun'a göre Batı ile Doğu'yu birbirine tanıtmış, her hareketinde eski devirleri kapamış, insanlığa yeni devirler açmıştır.

Yeniliğe ve çağdaş teşkilatı kabule bu kadar hazırlanmış bir halkı idareden daha güzel, daha zevk verici ve daha kolay bir şey olamaz. Yeter ki Batı'nın yalnız sistemleri ve metotları alınarak memleketimizin iktisadiyatı ve toplumsal yapısıyla orantılı programlar vücuda getirilsin. Osmanlı-Türk camiasına hücre teşkil eden köyler baştan başa okuma ve yazma bilmez bir haldedir. Bu elim va-

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 15 Haziran 1337 (1921), No: 634-254.

1 Saint Barthélemy katliamı: Aziz Barthélemy Günü'ne denk düşen 24 Ağustos 1572 tarihinde Fransa'da Katolikler tarafından Huguenot denilen Protestanlara karşı gerçekleştirilen katliam. (Y.N.)

ziyet henüz şehirlerimizden olsun atılmış değildir. Bununla beraber, şehirlerde cehalete karşı açılan mücadeleyi köylerimize de sokabilirsek ilk borcumuzu ödemiş olacağımıza kaniyim.

Bugünkü maarifimizin en büyük kabahati zengin maarifi olmasıdır. Bu zenginler maarifinin fakir Türkiye'mizin çok fakir köylerinde umulan faydayı verememesini pek tabii görmekteyim. Bizde köylü nezdinde çocuk, her şeyden evvel iktisadi mana ifade eden bir mevcudiyettir. Karısı doğurmayan köylümüz bir daha alır. Kastı, sığırlara bakacak, hayvanları himaye edecek, tarlayı sürecek, odun yapacak olan sevimli gürbüz yavrucağa sahip olmaktır. Türk camiasında yavrucakların iktisadi rolü pek büyüktür. Çocuk genel milli servetimizin üretiminde en mühim etkendir. Köy mekteplerine konulmak istenen program, işte çocuğun şu vaziyetini göz önünde bulundurmak mecburiyetindedir. Yoksa hazırdaki programın tatbiki için zor değil ya, köylere ordular sevk etsek halkı yine okutamayız, okutamayız! Çünkü elimizdeki program çocuğu sabahtan akşama kadar iktisadi faaliyet sahnesinden çekmekte ve mektebin duvarları arasında kapamaktadır. Buna çocuğun babası razı olamaz. Sonra devletin genel menfaatleri bakımından çocuğu iktisat sahnesinden çekip almak, memleketin üretim hayatını el işinden mahrum etmek olur. Çocuğun babasının ikinci bir uşak tutmaya hali vakti müsait değildir ki evladının sabahtan akşama kadar mektepte kalmasına razı olabilsin. İşte iki mühim iktisadi noktalar ki hazırdaki programı hem faydasız hem de zararlı kılmaktadır. Faydasızdır; çünkü tatbiki mümkün değildir. Zararlıdır; zira tatbik edilebileceğini farz ettiğimiz andan itibaren hem köylünün ocağı perişan olur, aç kalır hem de camiamız iktisat unsurlarından en mühimini kaybeder. Ne yapmalı? Ve köylüyü nasıl okutmalı?

Bize öyle bir milli bir sistem lazım ki, hem halkı okutsun hem de iktisadiyatına zarar getirmesin. Halka maarifin temelini götürebilmek için iki yol görmekteyim:

1- Hususi programa tabi köy mektepleri,

2- Orduda mecburi maarif.

İzah edeyim: Bugün bizde halk maarifi için elde edilmesi lazım gelen ilk netice halkı ve bilhassa köylerdeki halkı okuyup yazabilecek bir hale koymaktır. Yani gaye, maarif felsefesinin bütün verilerini tatbikat sahasına dökmek, orada tecelli ettirmek değil, halkı cehaletten kurtaracak ilk tedbirleri almaktır. Aksi takdirde şimdiye kadar olduğu gibi Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olacağız. Bunun için, evvela kısa bir ders programı,[2] ikinci olarak

2 Kısa ders programının ihtiva etmesi lazım gelen dersler: 1- İlm-i hal, 2- Okuma, 3- Hesap, 4- Türk tarihine giriş, 5- Türk coğrafyasına giriş. Bugün okuma bilmeyen Türk'e bu programın öğretmek istediği şey, dinini anlatmak, biraz okuyup yazdırmak, hesap yapabilecek bir hale getirmek, mensup olduğu ırkı ve memleketi bildirmekten ibarettir. İlk adım için bu kâfidir.

köylünün en boş vaktine tesadüf edecek bir zamanda günde iki saat mektep. Bu müddet çocuğu okutmak için kâfi değilse, öğrenim senelerini uzatabilir ve o suretle telafiye çalışırız. Daha fazla okumak isteyen köylü daha sonra şehre gidebilir.

Maarif yolunda rast geldiğimiz güçlüklerden en mühimi de muallim kıtlığıdır. Buna iki çare düşünmekteyiz. Birincisi, binlerce emekliyi geniş arazili memleketimizde toprak sahibi kılarak köylerde iskân etmek, bu suretle köyleri onların irfanından hem manen istifade ettirmek hem de onları memlekete üretici yapmak, aynı zamanda da köy mektebi muallimliğine mecbur etmektir. İkincisi, her kazada rüştiye derecesinde öğrenimini tamamlamış birçok genç çocuklar eli boş gezmektedir. Bunlar nihayet hükümet dairelerinden birine odacı, kâtip gibi devam ediyorlar. Bunların hayatta bütün gayeleri ya bir mal müdürü muavini yahut da bir tapu memuru yamağı olmaktır! Bu çocukların mensup oldukları milletin padişahları zaman zaman dünyayı kendilerine dar görmüş, idealleri ufuklar içinde bile sığınamamıştır. Göklere kadar baht arayan bir ırkın çocuklarını böyle miskin gayeler ardında koşturmak, Türklüğün genel terbiyesinde çok kötü tesirler yapabilecek bir mahiyettedir. İsteriz ki emek âleminde Türk çocuğunun emeli ufukları bile kendisine dar görsün! İşte bütün bu yavrucakları -icap ederse bir nevi seferberlikle zorla- köy mekteplerinde muallim yapmak pek mümkündür. Zannolunur ki, elde mevcut muallimlere bu iki varlık da ilave olunursa, bir hayli köylerimiz için muallim buhranı giderilmiş olacaktır. Bunların aylıklarını, geçimlerini, köyler doymak bilmeyen merkez maliyesine muhtaç olmaksızın temin de edebilirler.[3] Orduyu da halkı okutmak için en iyi vasıtalardan biri olmak üzere görmekteyiz. Bunu kavramak pek basittir.

Orduda okumuş efrattan lüzumu miktarını kanunen muallimlikle vazifeli kılmalı ve mecburi olarak günde iki saat askerlere köylere mahsus program icabınca ders gösterilmelidir. Üç sene devam eden ilk askerliğinden sonra Anadolu köylüsü memleketine dönerken, hiç şüphe etmiyorum ki, bambaşka bir zihniyetle dönecek, okuyup yazacaktır. Şimdiye kadar canını ve parasını aldığımız köylüye inkılap hükümetimiz şu armağanı verebilirse, mazinin yalnız Türk'e karşı işlenmiş olan ağır ve kanlı günahlarından bir kısmını silmek şerefini kazanmış olacaktır. Bu, büyük bir iştir. İslam dininde okuma yazma bilmek, namaz kılmak gibi, erkek ve kadına farzı ayndır.[4] Bizde devlet vazifeleri zihniyetinin asırlardır ne derece eksik olduğuna dikkat edilsin ki, dünyasından ayrı kıldığımız halkı ahretinden de mahrum etmekteyiz. Fakat o masumdur, esirdir, onun bütün vebalini idareciler taşımaktadır. İşte yeni kurmakta olduğumuz

---

3 Bu hususa dair yakında yayımlayacağımız makalemizde izahat vereceğiz.

4 Farzı ayn: Allah'ın teker teker her Müslümanın yerine getirmesi lazım gelen emri. (Y.N.)

devletimize ve bunun çok ağır vazifeli yeni reislerine düşen büyük borçlardan biri daha. Alınteriyle kazanarak verdiği vergilerle şehirleri okutan köylü! verdiği parayı da istemiyor! Okumak için yalnız küçük bir teşkilatı bekliyor; bunun masrafını o ayrıca tedarik edecektir. Onu biraz olsun düşünelim. Türk milleti devamlı şimşekli bir gökgürültüsü halinde bir dehadır. Maarifle kendisini tanıdığı gün dünyaya yeni şeyler gösterecektir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

HALK DEVLETİNİN ADLİ POLİTİKASI

Adliyemizde Yenileşme*

Muhterem Mahalli Adliye Encümenine

Dikkat buyurulsun, adliyede ıslahat demiyoruz. Çünkü adliyemizin ıslah edilecek yeri kalmamıştır kanaatindeyiz. Adliyemiz yeni baştan yapılanmaya muhtaçtır. Uzun müddetten beri vazifesi başında bulunmayan Adliye Vekili muhterem üstadımız Celalettin Arif Beyefendi beş-on günden beri işleri başına dönmüşlerdir. Şu vesileyle tarihimizde her zaman büyük bir yer işgal eden adalet müessesemiz hakkında ufak bir araştırma yapmayı lüzumsuz saymadık.

Yeryüzünde ilk devleti kuran insanlar, ilk hükümeti adliye olarak anlamışlardır denilebilir. Mukaddes kitaplarda, şiirlerde, mesellerde hakkın yerine getirilmesi, adalet meselesi daima devlet lafzının delili veya anlamı olmak üzere kabul edilmiştir. Fakat itiraf edelim, halkın bugünkü adli teşkilatımızdan yüreği pek yanıktır. Halbuki adliye devletin mevcudiyetinin mana ve lüzumunu fiilen ifade edecek, halkın minnettarlığını kazanacak yegâne müessesedir. Fakat bizde iş bunun tamamen zıddıdır.

Halk nezdinde, hükümetin diğer herhangi bir dairesi gibi mahkemeye düşmek demek, -hakkını almak şöyle dursun- perişan olmakla eşanlamlıdır. "Beylik çeşmeden su bile içme" atasözü köylü nezdinde pek meşhurdur! Bu sütunlarda yayımlanan yazılarımızda daima söylediğimiz gibi, yine tekrar edelim ki,

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 20 Kânunusani 1937 (20 Ocak 1921), No: 511-131.

Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti yalnız vatan müdafaasıyla mükellef değildir. Gerçi bunu başarmak, memlekete en büyük eserler bahşetmek demektir. Fakat Türkiye'nin yaşaması için, Türkiye'nin müdafaa kabiliyetini idame edebilmesi için mevcut müesseselerinin yenileşmesi zaruridir. Paslanmış ve bugünkü hukuki, siyasi, idari, toplumsal, iktisadi şartlar karşısında memlekette manası kalmamış olan eski teşkilatımızla, yeni dünya önünde, yeni Türkiye'mizin ihtiyaçları tatmin edilemez. Memleketin tarihinin, iktisadi ve toplumsal vaziyetinin -lisanı hal ile- ihtar ettiği yeniliğin bir an evvel temini suretiyledir ki bugün her vakitten büyük Türkiye'miz hayat için hazırlanmış sayılabilir.

***

Adliye tarihimizi iki devre bölüyoruz. Devletimizin kuruluşundan Tanzimat'a kadar geçen müddeti birinci, Tanzimat'tan bugüne kadar adliyemizin kazandığı şekil ve zihniyeti de ikinci devir olmak üzere kabul ediyoruz.

Malum olduğu üzere birinci devrede hâkim olan fikir, -bazı ufak tefek istisnalar bir tarafa konmak şartıyla- Arap hukuk felsefesinden, bizzat Arap hukukundan ilham alıyordu. Bu şer'i teşkilat ve kanunların ilahi bir bağlılık ve sadakatle tatbik edildikleri malumdur?[1] O derece ki, muhit, ihtiyaç, hayat ve hatta bizzat şeriat[2] işbu adli teşkilatın dönüşüm ve değişimini lüzumlu kıldığı halde, lüzumsuz ve kuru bir taassup halini alan cahilce inançlarla Gülhane Hattı Hümayunu'nun yayımlanmasına ve ilanına kadar muhafaza olundular.

Kırım muzafferiyetinin ardından yayımlanan Gülhane Hattı Hümayunu, Osmanlılar İmparatorluğu'nda çağdaş bir devlet kurmak istiyordu. Dolayısıyla idare ve adliye meselesi bu hareketin esasını teşkil ediyordu. Devletin yenileşmeye olan ihtiyacını tam bir kanaatle idrak eden ve bu yolda büyük denmeye değer fedakârlıkları göğüsleyen Tanzimatçılar, yazıktır ki, memleketten ziyade Batı'yı memnun etmek istiyorlardı. Böylelikle devletimiz Avrupa devletleri manzumesinde yer sahibi olacaktı. Tanzimatçılar zannetmişlerdi ki, Avrupakâri yenileşmeyi kabul eyleyen Türkiye Batı devletleri manzumesine dahil olmakla Doğu Meselesi kapanacak, -eski tabiriyle- Osmanlılar saltanatı "ebed-müddet"[3] olacaktı. Halbuki hazır elbise gibi memleketin sırtına geçirilen Tanzimat, ne dahili ihtiyacı temin edebildi ne de Avrupa'yı memnun etti. Çünkü Avrupa'ya nazaran Türkiye davası yenileşme meselesi değildi. Siyaset ve iktisadiyat idi.

Denebilir ki, Tanzimat'tan yalnız bir tabaka cidden istifade etti; bu tabaka, Osmanlı tebaası namını taşıyan gayrimüslimlerdi! Vatanın varlığına suikast et-

---

1 Ali Seydi Bey, *Osmanlı Tarihi*, (Osman Gazi Devri).

2 "Ezmânın tagayyürüyle ahkâmın tebeddülü inkâr götürmez." [Zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi inkâr götürmez. -Y.N.]

3 Ebed-müddet: Sonsuz; süresiz. (Y.N.)

mek için, Osmanlı-Türk tarihinin bu nankör çocukları, Tanzimat'ın kendilerine tanıdığı hukukla müsait bir zemin bulmuş oluyorlardı. Memleket ise milli bir yenileşmeye, manasını Türk vatanından almış milli bir meşrutiyete muhtaçtı.

Batı'yı büyük bir sadakatle taklit eden Tanzimatçılar, bu defa da adliyemizi, bizim memleketimizde hiçbir mana ifade etmesi imkânı olmayan, yorum ve açıklamaları için Fransa ihtilal tarihine müracaat edilmesi lazım gelen bir sürü kanunları ve teşkilatı, çoğunlukla kelimelerine kadar tercüme etmek suretiyle diyarımıza naklettiler. Bundan bugünkü adliyemiz doğdu.

Cevdet Paşa adliye teşkilatımıza çok emek sarf etti. Buna merhumun namına izafetle "Cevdet Paşa İnkılabı" demek pek doğru olur. Gerçi adliyemizin bu ikinci devri bilahare daha pek çok ıslahat ve tadilat gördü. Fakat Paşa'nın çizdiği esaslar haricine pek az çıkabildi. 1908 Meşrutiyeti'nden sonra adliyemizde beliren hareketler arasında en kuvvetlisi Sulh Hâkimleri Kanunu ile kâtib-i adl[4] teşkilatı oldu. Fakat daima Batı taklit edildi.

Cevdet Paşa ve arkadaşları şüphesiz adliyemizde şeklen büyük bir yenilik yaptılar. Bu büyük bir başarıdır. Ancak zamanımız hukuk felsefesinin, hukuk tarihinin verileri icabınca bu memlekete hazmedebileceği milli bir hukuk, milli bir teşkilat veremediler. Bugün atılacak ikinci adım kanaatimizce budur.

***

Hukuku mevzua[5] herhangi bir camianın tespit edilmiş muameleleri demek olmasına rağmen, görülüyor ki, şu iki tarihi devir içinde Türkiye'nin toplumsal, milli, iktisadi mukadderatı iki yabancı hukukun görüşüne bırakılmıştır. Gerçi Avrupa devletleri kanunlarına, kadim Cermenlerin ve Romalıların eski hukuk teorilerinin büyük tesiri olmuştur. Fakat hiçbir zaman aynen tatbik edilmemiştir. Bütün bu kanunlar örf ve âdetlerden, muhitten, iktisadi, milli, toplumsal şartlardan etkilenmişlerdir.

Düşüncemize göre, yeni Türkiye'nin yeni adliye programı aşağıdaki esasları ihtiva etmelidir:

1- Kapitülasyonlar kaldırılmıştır.

2- Mahkeme masrafları kaldırılmıştır. Hüküm ve ilam parayla verilmez.

3- Mahkeme dereceleri kaldırılmıştır. Divanı Temyiz[6] yerinde bırakılacak ve takviye olunarak en güzide üyelerden meydana getirilecektir.

---

4 Kâtib-i adl: Noter. (Y.N.)

5 Hukuku mevzua: Mevzu hukuk; belli bir yerde, belli bir zamanda veya belli bir konuya ilişkin hukuk kuralları. (Y.N.)

6 Divanı Temyiz: Temyiz Mahkemesi'nin (Yargıtay) kuruluşundan önce bu mahkemenin işini gören divan. (Y.N.)

4- Tek hâkim usulü kabul olunmuştur. Geniş arazili kazalarda hâkim teşkilatı yapılacaktır.

5- İştikâ' an-il-hükkâm[7] tatbiki mümkün bir hale konulacak ve güçlendirilecektir. Divanı Temyiz iştikâ' an-il-hükkâm işleriyle vazifelendirilecektir.

6- Müfettişlikler takviye olunacak ve kısmen millileştirilmeyecek.[8]

7- Ticaret ve diğer ruhani mahkemelerin lağvıyla "Adliye Mahkemeleri" namı altında hukuk ve ceza mahkemelerinin devletin yegâne yargı dairesi olmak üzere kabulü.

8- Memleketin bir örfnamesini yazmak ve Anadolu'da bu hususa dair incelemelerde bulunmak üzere muhtelif heyetler teşkil etmek, Batı ve Doğu hukukunu inceleyecek ikinci bir heyet vücuda getirmek.

9- Sekizinci numarada kayıtlı incelemeler ve örfname yapıldıktan sonra medeni kanunumuzun işbu esastan ilham alarak yeniden derlenmesi ve ticaret kanunlarının lağvıyla bununla alakalı fiillerin medeni kanuna ilavesi için bir komisyon teşkili.

10- Ceza Kanunu'nun ve muhakeme usullerinin yeniden incelenmesi ve memleketin ihtiyaçlarına göre tertibi. İtiraz ve ara kararları gibi usullerin kaldırılması.

11- Hâkimlerin değişmezliğinin teminiyle kendilerinin maddi ihtiyaçlar bakımından rahatlatılması.

12- Medeni kanunun yalnız muameleleri değil, nikâhlanmaları ve mülkiyet kısımlarını da ihtiva etmesi.

Hatırlayabildiğimiz mühim noktalar bunlardır. Bu bahse yine dönecek, programı izah ederken adliye bütçesinden de bahsedeceğiz. Şimdilik şunu ilaveye lüzum görüyoruz ki, idarede herhangi bir değişiklik, eskisine nispetle camiaya -fazla denebilecek- maddi ve manevi bir fayda, bir iyilik göstermekledir ki manasını izah edebilir. Milli inkılabımızdan halk bilhassa iki iş bekliyor:

1. Bütçede ademimerkeziyet,

2. Adliyede ve idarede kendi lehine ıslahat ve teşkilat ve kolaylıklar.

Adliye meselesi inkılabımızın halletmek mecburiyetinde bulunduğu en büyük bir iştir.

18 Kânunusani [18 Ocak], Ankara
İzmir Mebusu
Mahmut Esat

7 İştikâ' an-il-hükkâm: Taraflardan birinin, mahkeme reis veya üyelerinin hüküm ve kararına itiraz etmesi. (Y.N.)

8 Cümle *Anadolu'da Yeni Gün*'de bu şekildedir. (Y.N.)

Yeni Türkiye Adliyesi*

Hayli zaman oldu, yine bu sütunlarda "Adliyemizde Yenileşme" başlığıyla yazdığımız bir makalede, bize göre, yeni adliyemizin takip etmesi lazım gelen programın ana hatlarını çizmiştik. Geçen "Halk Saltanatı"[1] adlı yazılarımızda bu programın "seyyar hâkim" teşkilatına ait kısmında biraz durduk. Bugün de diğer parçalarına ilişmek istiyoruz. Malumdur ki teşkilat ve muhakeme usulü kanunları bazı fasıllarında pek ufak değişiklikle aynen bize tercüme edilmişlerdir. Asılları Fransızca olan şu kanunlar vaktiyle Avrupa'da kanonik[2] namı verilen dini hukuk teşkilatından ve Roma hukukundan hayli etkilenmişlerdir. "Sütten ağzı yanan yoğurdu üfler" derler, bin müşkülatla, ihtilal ve inkılaplarla engizisyonlardan, zulmün elinden hakkını kurtaran halk, birçok teşrifat, derece ve itirazlarla hükümleri sıkı fıkı kalburdan geçirmek istemiş, tarihinin manasına, memleketinin idari taksimatına, iktisadi ve toplumsal vaziyetine göre şu kanunları kabul eylemiştir. Batı tarihinde bir ifadesi olan bu kanunların bizim diyarımızda manasını anlamak oldukça zordur. Dahilden ziyade harici düşünen eski ricalimiz çağdaş bir Türkiye yaratabilmek kastıyla bütün bunları alıp memlekete getirivermişlerdir. İnançlarınca yeni Türkiye bu suretle doğacaktı. Avrupalılar bizi kendi aralarına böylelikle alacak, Batı devletleri manzumesinden sayacaklardı!

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 7 Haziran 1337 (1921), No: 629-249.

1 Bkz. elinizdeki ciltte, s.246 vd. (Y.N.)

2 Canonique (Fr.): Kilise yasalarına uygun. (Y.N.)

Memleketimizin idari taksimatına uymayan şu teşkilat dahilde halkın adalet ihtiyacını tatmin edemedi. Halk, pek haklı olarak, böyle milyonlar sarfıyla hiçbir iyilik görmediği yeniliklerin ve bunları yapanların düşmanı oldu. Yine pek haklı olarak eskiliğe karşı olan muhabbet ve bağlılığı arttı. İrtica bu suretle gerekçesini hazırlamış oluyordu. Bütün bunların vebali beceriksiz yenilikçilerin boynunadır. Halka maddi bir menfaat temininden uzak kalan şu adli teşkilat, inkâr edilemez ki, devletin vaziyetini -şeklen olsun- çağdaşlaştırmak hususunda manen faydalı oldu. Adli zihniyet üzerinde yenilikler yaptı; fakat hepsi bu kadar. Bu ise kâfi değildi. Esasen Tanzimat'ın sonucu olan bütün teşkilat ve müesseseler memlekette radikal işler görebilecek bir kabiliyette değildi. Bu, daha ziyade uluorta bir taklit idi.

Biz istiyoruz ki artık bu memleket her şeyde olması lazım geldiği gibi adliyesinde de muhtaç olduğu milli teşkilatı vücuda getirsin. Bir teşkilat ki, bu memleketin iktisadi, toplumsal, idari, tarihi mana ve vaziyetiyle uyuşabilsin. Bu nasıl yapılabilir? Malumdur ki, asrın hukuk felsefesinde gaye, zamanımızın hukuk zihniyetinden ilham alan kanunların tatbikidir. Yoksa bu kanunların tatbikine ait teşkilatın şu veya bu şekilde olup olmaması keyfiyeti değildir. Bize gelince, gariptir ki, şu kaidenin zıddına gittik. Medeni kanunumuz, ceza ve arazi kanunlarımız tadilat görmemiş en eski şeyler olduğu halde, teşkilat ve usule ait nizamlarımız da bunlara nispetle daha yenileri idi!

Çağdaş adaletin feyzinden, nimetinden yurdumuzun en ücra köşelerine bile nasip ve hisse çıkarmak isteriz. Asrımızın ifadesi de bunu içerir.

Halbuki şu aziz emelimizin fiiliyat sahasına dökülmesine ne bütçemiz ne de hazırdaki teşkilatımızın genişliği müsaittir. Dolayısıyla bilhassa iki mühim sebepten dolayı şu teşkilatımızı terk etmek mecburiyetinde bulunuyoruz:

1- Esasen yurdumuzda bir tarihi, yani manası olmayan bir yabancı tesisatı memleketin her tarafına yayamayız. Yaysak da halkın adalet ihtiyacını tatmin edemeyiz.

2- Bütçemiz bu geniş teşkilatın vatanın her bucağına yaymak suretiyle genişletilmesine tahammül edemez. O halde biz kendimize göre bir teşkilat ve muhakeme usulü kanunları yapmak mecburiyetindeyiz. Bu doğrultuda medeni kanun, ceza ve arazi kanunlarını da ihmal etmeyeceğiz. Onları da çağdaş bir kıyafete sokacağız.

***

Yeni adliyemizin ana hatlarını çizerken halkın hazırdaki adliyemizden şikâyet ettiği yönleri nazarı itibara almak mecburiyetindeyiz. Bunu belli başlı dört noktada toplayabiliriz:

1- Masraflar ağırdır.

2- Hükümler güç çıkıyor, uzuyor.

3- Hükümler düzgün değildir.

4- Adalet kapısı uzaktır, uzak yolları açmak güçtür.

Zannediyorum ki, mahkeme dereceleri bizde yeri olmayan bir vaziyettir. Çoğu kez davaların uzayıp gitmesine sebep olan mahkeme dereceleri ile itiraz haklarının, taliklerin ve daha bilmem nelerin kaldırılması, her halde hükümlerin çabuk çıkmasına hizmet edecektir. Mahkeme derecelerinin kaldırılmasıyla açığa çıkacak pek çok hâkimler de memleketin teşkilat görmemiş mahallerinde kullanılarak her tarafa adalet ulaştırılması gayesi de bir derece daha kolaylık kazanmış olacaktır. Gariptir ki, bizde temyiz de dahil olduğu halde cinayet davaları yalnız iki dereceye tabi tutulduğu halde, küçük suçlar üç dereceden geçirilmektedir! Bu da pekâlâ gösteriyor ki, biz şu teşkilatı kabul ederken hükümleri sıkı dokuyup ince elemek için kabul etmemişiz. Şöyle uluorta bir şeyler yapmışız! İtiraz ve talik gibi usullere gelince, bunlardan yalnız davayı savsaklamak emelinde bulunanlar istifade etmektedirler. Bunların muhakeme usullerimizden çizilip atılması, her halde işlerin hızlandırılmasına çok hizmet etmiş olacaktır. Biz, tek hâkim usulünün dahi kabul ve tatbikini hâkime pek ziyade muhtaç bulunduğumuz ve küçük bütçeyle çok iş görmek istediğimiz şu sırada lazım sayıyoruz. Malumdur ki, teşkilat görmeyen mahallerde usule riayet için yerli ahaliden seçilen zavallı üyeler hukukun "h"sini bile bilmezler. Demek oluyor ki, üyeleri üçe çıkarmakla hükümlerin daha temiz çıkması esasından ziyade, kaideye, göreneğe hürmet edilmek istenmiş.

Üç hâkim ikamesi suretiyle temin edilmek istenen adaletin hakkıyla tatbikini "temyiz, teftiş ve iştikâ' an-il-hükkâm"ı[3] takviye ederek ve tatbiki mümkün bir hale sokarak hasıl etmek pek mümkündür.

Dikkate pek değerdir ki, şeriat mahkemelerinde tek hâkim usulü geçerli olduğu halde halkın oradan şikâyeti nizam mahkemelerinden fazla değildir. Denilebilir ki, şeriat kadılarının kaza yetkilerinin dairesi sınırlıdır. Evet, fakat nizam mahkemelerinin teşkilat sahası daha çok geniştir. Tahmin ediyoruz ki, hükmün düzgün veya eğri çıkmasına derecelerin, hâkimlerin çokluğu-azlığı büyük bir tesir yapamaz. Dolayısıyla mahkeme derecelerinin kaldırılması ve tek hâkim usulünün kabulüyle temyiz mahkemesinin en güzide hâkimlerimizden memleketimizin muhtelif kısımlarında birçok mahkemeler halinde ve daha az üyeyle tesisi ve bunların aynı zamanda iştikâ' an-il-hükkâm ile vazifelendirilmesinin, şüphe etmiyorum ki, hükümlerin daha çok temiz, daha çok seri çıkmasına büyük yardımı dokunacaktır.

---

3 İştikâ' an-il-hükkâm: Taraflardan birinin, mahkeme reis veya üyelerinin hüküm ve kararına itiraz etmesi. (Y.N.)

En doğru şahit istatistiklerdir. Ve biliriz ki, bizde adalet müessesesi, devletimizin kuruluşu tarihinden bugüne kadar nispeten en ziyade hürmet görmüş müesseselerdendir. Hakikaten ufak tefek istisnalar bertaraf edilirse, bu, en ziyade vakar ve haysiyeti muhafaza etmiştir.

Gariptir ki, yine bunun en iyi işlediği zaman yeni teşkilat zamanı değildir. Sultan II. Abdülhamit devrinde bütün yeniliğine rağmen adliyemizin gördüğü hakareti, karışıklığı ve halkın şikâyetlerini Osmanlı adliye tarihi, safhalarının hiçbir anında çekmedi ve dinlemedi. Demek oluyor ki, tekrar ediyoruz, iş, hâkimin ve derecelerin çokluk veya azlığında değilmiş!..

Yeni İdarei Vilayet Kanunu sancakları vilayete dönüştürerek idari taksimatımızın oturduğu arazi sahasını hayliden hayliye daraltıyor. Fakat bugünkü adliyemizin varlığına nispetle bu, yine geniştir. Köylü yine adalet kapılarına uzak, yolları, dağları taşları yalınayak, yırtık pırtık elbiseler içinde, başı açık, bin hakarete maruz kalarak aşıp gelmeye mecburdur. Onun bu vaziyeti çok defa hakkından vazgeçmesini lüzumlu kılmaktadır. Köylünün hakkından vazgeçmesi, bize göre bu vatanın dayandığı direğin her gün bir parça daha kırılması demektir.

Bunun için yegâne çare, geçenki makalemizde de gerekçesini açıkladığımız seyyar hâkimin bir an evvel vücuda getirilmesidir. İyi bir adliye için her şeyden evvel müstantik[4] teşkilatına çok ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Hocamız Yorgaki Efendi'nin Usul-i Muhâkemât dersinde "Efendiler! Adliyemizi müstantiklerden başlayarak ıslah ediniz!.." hitabını hâlâ duymaktayım. Bunu muhterem meslektaşlarım da pek iyi hatırlarlar. Avrupa'daki tahsilim esnasında hocamın bende hasıl ettiği bu kanaat daha ziyade kuvvetlendi. Hukuk mekteplerinin adedini çoğaltarak çok hâkim yetiştirmek yolunu aramalıdır. Çarelerden biri budur. Mahkeme masrafları soytarılığını da katiyen kaldırmalıdır. Adliyemizde yenileşme hareketinin ilk kısmını teşkil etmesi lazım gelen şu icraat arasında medeni kanunumuzla ceza kanunumuz unutulmamalıdır. Bunların her halde memleketin ve asrın ihtiyaçlarından ilham alarak anane ve tarihimizin manalarına göre derlenmesi icap eder. Her halde şimdiden çalışması lazım gelen bir heyet Türkiye'mizin örf ve âdet mecmuasını hazırlamalıdır ki, bu, daha sonra vücuda getirilecek kanunların mana emeceği bir kaynak vazifesini görsün ve kanun bu memleketin toplumsal, iktisadi gereklerinin bir kopyası olabilsin. Bu, çok söz kaldırır bir bahistir. Burada bu kadarcığı maksadı izaha kifayet eder. Şu hususu ilaveye lüzum görüyoruz ki, Batı ve Doğu'da çağdaş hukukun anladığı dünyevi kanunlar ancak bunlardır. Mahkemelerin birleştirilmesi meselesi de yüzüstü bırakılması caiz olmayan bir iştir. Biz bu memlekette

4 Müstantik: Sorgu hâkimi. (Y.N.)

tek bir adliye tanıyoruz. Ruhani mahkemelerin çağdaş hukuk anlayışında yeri yoktur. Memleketin yalnız bir hukuku vardır. Ortaçağda yaşamıyoruz. Devletin kaza hakkı, bağımsızlığının ruhu ve manasıdır. Verdiğimiz imtiyazlara gelince, o günle bugün arasında derin farklar, büyük değişiklikler vardır. Bütün bu imtiyazların nankör sahipleri, onları, yetiştikleri şu aziz vatanın akıttıkları kanıyla silmişlerdir...

İsviçre'de ayrıca ticaret mahkemeleri yoktur. Medeni kanunun içinde bir akitler faslı vardır ki, bunun hükmünce dava hukuk hâkimi tarafından hallolunur. Bizdeki şekil Fransa'da Napolyon devrine aittir.

İşte adliyemizde kısım kısım tecrübelerle başarılması lazım gelen yeniliklerin bir taslağı. Halk görsün ki bu son milli hareket eskisi gibi klasik bir muharebe değildir. Fakat ona hayat verici yeni bir gün doğuyor. O biraz kuvvet bulsun. Onu düşünenler bulunduğunu fiilen görsün. O vakit tarihi yaratan Türk'e Yunan meselesi ufak bir iş olur. İsterse ihtilal yalnız vatan müdafaasını hedef edinsin, müdafaa kabiliyetini sürdürecek müesseselerin fütursuz ve büyük bir azimle vücuda getirilmesi lazımdır. Bugün de bu müesseselerden birini daha naklettik. Bunu daha söyleyeceğiz. Tarih milletin başında bulunanları yazıyor.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Türkiye Adliyesi*

Cevdet Paşa ve onu takip eden adliyecilerimizin demir azimleridir ki Türk adliyesinin ortaçağdan kalma maskesini kırdı. Tanzimat'ın yüzünü ağartan bu yegâne eser, sonraları memleketimizin siyasi, toplumsal, iktisadi bünyesiyle uygun köklü bir tasfiye göremedi. Denebilir ki, Türk adliyesi, büyük ıslahattan sonra vatanın çağdaş ihtiyaçları önünde yerinde saydı. Kanun ve teşkilatın camia ihtiyaçlarını takiben yürümesi ise bir hayat zaruretidir. Tanzimat adliyesi, yalnız eskiliği yıkmadı, devirdiği ihtiyar müessesenin yerine yeni esaslar koydu. Ancak bunu takip eden seneler içinde bu büyük müesseseye bir taş bile ilave edilemedi. Geçmiş yılların sert ve haşin kudreti bugün milletin önünde modası geçmiş bir müessese bırakmış bulunuyor.

Tanzimat, mutlakıyet, Meşrutiyet günlerini yaşayan adalet müessesemiz bugünün çetin ve çok yeni ihtiyaçları karşısında topallamaktadır. Muhtaç olduğu kati ve zaruri ıslahatı ise Halk Cumhuriyeti'nin demir elinden bekliyor. Bize göre, yeni adliyemizin çıkış noktası kayıtsız ve şartsız Türkiye halkının bugünkü ihtiyaçları olmalıdır. Yeni kanunların yapraklarını, yeni teşkilatın içyüzünü incelerken orada mutlak ve mutlak surette Türkiye'nin çağdaş hukuk teorilerine dayandırılmış milli ihtiyaçlarını görmek Halk Cumhuriyeti'nin hakkı ve nasibidir.

Riyasız ve açık konuşalım: Şu kitap veya bu kanunun değil, yeni adliyemiz mutlaka son hukuk teorilerinin yankılandığı yer olmak mecburiyetindedir. Bunun fiiliyatta tecellisine ise hiçbir mâni yoktur, olamaz da. En radikal yeniliklere dayanan Türkiye Halk Cumhuriyeti için bu bir zarurettir. Bir kuvvet tasavvur ede-

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 3 Kânunusani 1340 (3 Ocak 1924), No: 1377-1001.

miyoruz ki böyle bir yeniliğe karar vermiş Türkiye Halk Cumhuriyeti'ni azminden geçirebilsin. O halde programımız ne olmalıdır? Yetkili makamın ıslahatın esaslarına dair bir şeyler düşünmüş ve hazırlamış olduğunda şüphe yoktur.

Ancak henüz bunu kâfi bir açıklıkla öğrenmiş değiliz. Bugün yarın ortaya konulacağını tahmin ettiğimiz bu ıslahat etrafında biraz durmayı lüzumlu görmekteyiz.

***

Türkiye adliyesinde mahkeme ikiliği bugünkü hukuk zihniyetine göre anlaşılması mümkün olmayan bir yanlıştır. Nizam ve şeriat mahkemeleri namı altında teşkilat ikiliğinin akılda ve mantıkta yerini bulmak ve bunu izah etmek ancak safsatanın liyakatidir. Halk Cumhuriyeti'nin bir adliyesi ve bunun ceza ve hukuk mahkemeleri ismini taşıyan adalet müesseseleri olabilir. Ortaçağdan kalma ikiliğin kaldırılması bugünün hukuki bir zaruretidir. Halk, hükümleri, usulleri muntazam ve düzenli tek bir mahkeme istiyor. Bir mahkeme ki, ancak ve ancak Millet Meclisi'nce tasdik olunmuş kanunlarla hükmedebilir; yoksa, *Ali Efendi Fetavası*, *Fetava-yı Hindiyye* gibi yazılmış kitaplara veraset ve aile hukukunun korunmasını ve hallini bırakamayız. Bunda bir sebep ve mecburiyet de yoktur.

Kayıtsız ve şartsız Türkiye halkının ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gereken yeni medeni kanunumuz yalnız "akitler" faslını değil, "veraset, aile hukuku ve şahsi hükümler"i de kapsamalıdır. Bunun tatbiki ise icrası gibi yalnız bir mahkemenin yetkisine verilmelidir. Hatta İsviçre'de ayrı ticaret mahkemeleri de yoktur. Çağdaş adliye teşkilatı başka türlü de olamaz.

Muhakeme usullerindeki güçleştirme ve ertelemeler, halkın şikâyetine sebep olan ve ıslahı ihmale tahammülü bulunmayan bir husustur. Kati ve seri hükümler istiyoruz. Günümüz teşkilatında lüzumsuz birtakım dereceler ve usuller vardır ki, bunların kaldırılması lüzumunda ısrarlıyız.

Türkiye'nin çok hâkime ihtiyacı vardır. Bir hukuk mektebi daha uzun zamanlar bu ihtiyacı tatmin edemez. Mektebin genişletilmesi ve artırılması yeni adliye programında ehemmiyetli bir mevki işgal edebilecek mahiyettedir. "Mektebi kuzât"[1] veya "mektebi nüvvab"[2] namı altında ayrı bir ilim müessesesinin tamamen fuzuli olduğu fikrindeyiz.

Hâkimlerin maaşına gelince, bu çok acınacak bir haldedir. Adliye Vekili Beyefendi Hazretlerinin bu hususa lazım olan ehemmiyeti vereceklerinde şüphemiz yoktur.

***

---

1 Mektebi kuzât: Kadılar mektebi. (Y.N.)
2 Mektebi nüvvab: Kadı yetiştirmek üzere açılan mektep. (Y.N.)

Adliye ıslahatı hakkındaki fikirlerimizi yazarken yabancıların şikâyetine iştirak etmediğimizi de söylemek isteriz. Biz Türkiye halkının iktisadi, toplumsal, siyasi yeni ihtiyaçlarına göre bir ıslahat istiyoruz. Yoksa adliyemiz halihazırıyla da kapitülasyonlara konu olamaz. Esasen yabancıların kapitülasyon davası tarihin hiçbir safhasında adliyemizin geriliğine yaslanamadı. Kapitülasyonlar, yabancıların siyasi, iktisadi nüfuzunu gizleyen bir maskeydi. Bu maske bir daha kalkmamak ve çürümek için bugün yere düştü. Biz adliyemizde ıslahat düşünürken, yabancıların teveccühünü değil, onun çağdaş hukukta noksanını, Türkiye halkını ve Türk Cumhuriyeti'ni düşünüyoruz. Belki bunlar yabancıların menfaatlerine uymayabilirler de. Bu hususu Türkiye'nin yüksek menfaatlerinden evvel düşünmekle mükellef değiliz.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Büyük Millet Meclisi'nde Halkçılar*

-Bedeli Nakdi[1] Kanunu Münasebetiyle-

İki günden beri Büyük Millet Meclisi'nce müzakeresine devam edilmekte olan Bedeli Nakdi Kanunu dünkü Pazartesi günü uzun ve hararetli münakaşalardan sonra kati bir neticeye bağlanmaksızın kalan kısımlarının incelenmesi için gelecek celselerden birine terk olundu. Bu kanunun müzakeresi sırasında Büyük Millet Meclisi'nde ehemmiyeti inkâr edilemeyecek derecede mühim olan toplumsal bir zihniyet beliriyordu. Şu münasebetle fikirlerimizi beyan için zemin ve zamanı pek müsait buluyoruz. Yeri gelmişken şunu ilave edelim ki, bir ay evvel incelenerek Müslümanlardan bedeli nakdi alınmasına dair olan birinci maddesinin reddiyle iade olunan işbu kanun, nizamname icabınca bir toplantı devresi zarfında tekrar Meclis'e giremezdi.[2] Maliye Vekili Beyefendi'nin nizamına uydurmak hususunda göstermek maharetinde bulundukları dedikoduyla aynı kanun tekrar münakaşa olundu.

* * *

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 28 Teşrinievvel 1336 (1920), No: 446-66.

1 Bedeli nakdi: Askerlik yapmakla görevli ve yükümlü bulunan bir kimsenin askere gitmemek için verdiği para. (Y.N.)

2 Meclisi Mebusan Nizamnamei Dahilisi, Madde: 75.

Şüphe yok ki, böyle bir kanun, halkçılığı kendisine sanat edinmiş olan bir meclisten çıkamaz, hatta böyle bir meclise böyle bir kanun teklif dahi olunamazdı. Her şeyden evvel şu husus takdir olunmak lazım gelir ki, Osmanlılar vatanı bir malikâne değildir.

Öyle bir malikâne ki, orada fukara namını alan alay alay esirler, beş on zenginin servet ve hayatını temin ile mükellef ve bunun için de cephelerde karlar, çamurlar içinde düşmanın kurşun, gülle sağanaklarına karşı kanlarını akıtmaya borçlu! Hayır efendiler! 700 yıllık mukaddesatı yaralı göğsünde taşıyan bu vatan, vurguncu zenginler malikânesi değil; dini, tarihi, asırlardan beri bütün bir Batı âlemine zaman zaman kılıç çekerek hayatı pahasına müdafaa eden ve bugün Kur'an ayetlerinden olan bağımsızlık ve hürriyet için dövüşen Osmanlı milleti esir değildir. Vatan müşterektir, dertleri de müşterektir. Ve burada efendi olmak sevdasında bulunanlar, bu şehitler diyarının her türlü felaketlerini göğüslemek, yaralarına derman bulmakla vazifedardırlar. İki asırdan beri bu ülkeyi bütün tufanlarıyla zayıf sırtlarında taşıyan halk, fakirler, bir nebze nefes, merhamet, eşitlik dileniyorlar. Millet kürsüsünde bu hazin dilenciliğin vekâletini ifa edebilmek için fırsat bulamayan ben, şimdi *Yeni Gün*'ün sütunlarında olsun bu hakkı bağırmak istiyorum.

Alay alay fakir çocukları, yırtık pırtık mintanlarıyla, parmakları görünen delik deşik pabuçlarıyla, yağır fesleriyle sürü sürü cepheye sevk olunurken, bunların arkalarından koşuşan aynı kıyafetli yavrucağızları, ağlayan kadıncağızlarıyla, bedeli nakdisini vererek karşılarında nargilelerinin dumanını üfleyen ve bütün bu dertliler dünyasına lakayt yaşayan zengin evlatlarına melul melul bakışları bir kere göz önüne getirilsin ve sonra eller vicdanlar üzerine konsun, gözler semalara yükseltilerek karar verilsin!.. Bedeli Nakdi Kanunu'nun kabulü bu feci manzaralar devrini açacak ve bu fecaat cemiyetin vücudunda daha nice müthiş -ahlaki ve manevi- toplumsal yaraların açılmasına meydan verecekti.

Bir millet hakkında reva görülecek zulümlerin bu mertebe dehşetlisi her halde tarihin nadiren kaydedeceği vakalardandır. Kılıç ve zekâ kudretiyle bu saltanatı kuran cetlerimiz, kuşatılmış kaleler önünde at oynatan askerlerimiz yalnız fakir çocukları değildi. Viyana'nın kapıları önünde sarıkları dalgalanan kahraman Osmanlı ordularına mensup askerler, fakirler, beyler, paşalar, şehzadelerle bizzat sultanlar, hanlar idi. Bu devletin esası olan eşitlik ve kardeşlik böyle kuruldu. Muharebe meydanlarında Türk tarihinin şerefi namına can veren sultanlarımızın, yiğit askerlerimizin kemikleri üstündedir ki bu vatan yükseldi; bu tarih yazıldı. Büyük İslam ideali yolunda Hazreti Peygamber bizzat Uhud gazasında yaralandı; bu yoldadır ki cihan yârı güzin[3] mallarını, canları-

3 Cihan yârı güzin: Dört Halife. (Y.N.)

nı feda ettiler. Endülüs muharebelerinde Arap, geçen Rus ve bugünkü İstiklal Harbi meydanlarında Türk kadınları harp etti, kan akıttı ve akıtıyorlar... Askerlikten parayla kurtulmak isteyen zenginler bu mukaddesatın önünde kaçmalı, saklanmalı, yerlere saklanmalıdır. Vatan namustur. Namustan da büyüktür. Orada cetler gömülüdür, orada var,[4] din var, ideal var, tarih var... Namuslarına taarruz edilenler kendilerini bedeli nakdi ile müdafaa etmez. Ancak çürümüş milletlerdir ki tenperverdirler,[5] vatan için ölmek onlar nezdinde büyük mana ifade etmez. Bizans'ın son günleri gibi...

Zenginler, neseple asalet tanımayan bu memlekette eğer cidden hayat iddiasında bulunuyorlarsa, tenperverlikleriyle değil, vatanın bu büyük kurtuluşu davasında, muharebe meydanlarında can vermekle büyüklüklerini göstermeli. Tarih geçen asalet devrini böyle tanıdı.

Şu husus iyice takdir olunmalıdır ki, artık Türk, bundan on beş, hatta iki sene evvel tanıdığımız insan değildir. Mevkiini ve haklarını idrak etmiştir. Bedeli Nakdi Kanunu gibi burjuva memleketlerinde bile kabulüne cesaret edilmeyen bir kanun, onu son derecede rencide edecek, silahıyla çekilip gidecek; çünkü malikâne muhafızı değildir. Bütün kumandanlar bu tehlikeyi tasdikte müttefiktirler. Şimdi hâlâ maddi düşündüklerini farz edenler, Bedeli Nakdi Kanunu'nun kabulündeki zararla reddi halindeki maddi ve manevi faydaları mukayese etsinler.

***

Meclis'e getirdiği her kanunun gerekçesi olmak üzere "Para lazım, ne yapalım" diyen Maliye Vekili Beyefendi bu Bedeli Nakdi Kanunu hakkında da hemen aynı nakaratı tekrar etti. Evet, para lazım olabilir. Fakat bunun için gösterilen gelir kaynakları memleketin maneviyat ve ahlakiyatını hırpalamamalıdır. Bu, tıpkı "Para lazımdır, temini için Kanunu Esasi'nin iki maddesini çıkaralım" demeye benzer! Çünkü askerlik meselesi bir memleketin toplumsal yapısıyla en ziyade alakadar bir iştir. Dolayısıyla o derece mühimdir. Bahşettiği manevi şerefler dolayısıyla bir hak ve bir vazifedir. Bundan dolayıdır ki, bu şereften yalnız suçlular, caniler mahrumdur.

Hangi yetkiyle zenginlerimizi bu haklarından düşürür, onları suçlular, canilerle bir tutarız. Yine hangi kudretledir ki bu vatanı birkaç zenginin malikânesi yapar ve milyonlarca halkı, emekleriyle, kılıçlarıyla vatanın hakiki efendileri olan bütün bu halkı, zenginlerin hayat ve sermayesini müdafaayla mükellef

4 *Anadolu'da Yeni Gün*'de "orada var" şeklinde. Bir kelime düşmüş olmalı. (Y.N.)

5 Tenperver: Yalnız kendi boğazını düşünen; yiyip içmekten başka düşüncesi olmayan; rahatına düşkün. (Y.N.)

esirler sırasına koyarız. Osmanlı Türkleri tarihi böyle bir zihniyete daima yabancı kalmıştır.

***

Muhterem bir hoca efendi Bedeli Nakdi Kanunu'nun savunuculuğu vazifesini yapıyordu. Fakat bu kanunun akıl, mantık ve şeriatla alakasını ispat için ifade ettiği delillerin hemen hepsi -hoca efendinin tesirli hatiplik kudretine rağmen- hazan yaprakları kadar hazin, zayıf idi. İddialarını ispat maksadıyla gösterdikleri belli başlı sebepler şunlardı:

a) "Zenginlerden bedeli nakdi alınmazsa, onlar yine bir yolunu bulur, cepheden kurtulurmuş!"

Kanunu kabul etmek isteyenler esas itibariyle doğru olmadığına kani olmakla beraber, bilhassa bu sakıncadan bahsediyorlardı. Fakat unutuluyordu ki, bu bir gerekçe olmaktan pek uzaktı.

Çünkü Meclis, idaremizde ortaya çıkmış bir ahlaksızlığın varlığını tasdik ediyor, bunu imhaya koşacağı yerde, Bedeli Nakdi Kanunu gibi bir haksızlığı işlemek karşısında bulunuyordu. Bu bir zaaf olurdu. Allah sakladı. Düşmanlarımızın "Türkler idare adamı olamaz" iftiralarının sıhhati teyit edilecekti. Lafın kısası, buna, özrü kabahatinden büyük diyeceklerdi.

b) "Zenginler harp edemezmiş, çünkü alışkın değillermiş." Dünyada bunun kadar garip bir sebep, hem de hadiseyle uzlaştırılması mümkün olmayan bir iddia tasavvur olunamaz sanırım. Demek oluyor ki, fakirin fakirliği, harp edebilmek için hazırlanması bir kabahat! Bunun için o ölümle mükellef! Zenginlerin tenperverlikleri, çocuklarının askerlikten kurtulmaları için meşru bir saik! Yine hoca efendi unutuyorlardı ki, Cihan Harbi'nde zengin çocukları, bu mübarek toprakları fakir evlatlarıyla aynı saflarda müdafaa etmişler, kanlarını akıtmışlardı.

c) "Askerin artırılması değil, yedirilip giydirilmesi lazımmış, bunun için bütün askerin silah altına alınmasına ihtiyaç yokmuş. Dolayısıyla zenginlerden bedeli nakdi alarak yedirip giydirilmeye sarf edilmeli imiş. Eşitsizlik yolu gibi dolambaçlı ve uzun bir yolu takip edeceğine, muhterem hatip, daha kısa bir yolu seçebilirdi. O da askerin hepsini değil, lazım olanını cepheye, fakat eşitlik üzere göndermekti. Şer'an zenginlerdir ki malen ve bedenen cihat ile mükelleftirler.

Kadınlarına kadar harbe iştirak emreden bu din nasıl olur da zenginleri istisna ederdi! "Gayrimüslimlerin bedel vererek kalacağı ve bütün ticaretin onlara hasredileceği" yana yakıla anlatılıyordu. Fakat bir nebze düşünülemiyordu ki, ikinci bir kanunla bu kısım halktan alınacak bedeli nakdi öyle bir hale sokulabilirdi ki, bu tabakanın muhtemel intikamları hiçe indirilirdi. Artık şurası iyice takdir olunmalıdır ki, bu vatan, bu dava gayrimüslimlerin olmaktan

çoktan çıkmıştır. Bunların bu memleketle hiçbir alakası kalmamıştır. Rahim ve şefik Türk milletine ihanet etmiş olan onlar, sinesinde yetiştikleri bu vatana suikastlarla meşguldürler, emperyalist casuslarıdırlar.

h) "Zengin tabaka memleketin aydın kısmı imiş, bunları bedeli nakdi ile himaye lazımmış." Yeni bir hakikat öğreniyoruz! Darülfünun'umuz, mekteplerimiz zengin çocuklarıyla değil, fakir evlatlarıyla doludur ve iyice bilinmelidir ki, bu memleketin aydınları fakirleridir. Bundan bir ay evvelki müzakeresinde reddi lüzumu Kur'an ayetleri ve hadislerle beyan olunan bu uğursuz kanun, bu defa yine servet namına diğer bir hoca efendi tarafından müdafaa edildi. Madam Roland asılırken "Ah hürriyet, senin adına ne feci cinayetler işleniyor!" demişti. Biz ne diyelim? Kıyamete kadar bekasına iman ettiğimiz şer'i hükümler bu kadar çabuk mu değişebilecekti?

Bu kanun belki her şey namına müdafaa edilebilirdi. Fakat din adına ve asker dini adına değil...

Yine bir mebus bey kürsüye çıkarak Bedeli Nakdi Kanunu'nu reddetmek isteyenlerin hayalci ve şiirci olduklarını söylemek istedi. Birçok söyledi, maddiyatçı göründü. Maddiyatçı olmak dersi verdi. Tam bir siyasetin maddi esaslara dayandırılması lazım geldiğini hatırlattı. Machiavelli[6] gibi düşünmek isteyen arkadaş, onun çoktan öldüğünü, fikirleriyle beraber gömüldüğünü bilmem biliyor muydu? Maneviyatları tecrit edilmiş bir milletin yalnız maddiyatla yaşayamayacağını ve buna imkân olmadığını unutuyordu galiba. Bu hususa dair en güzel ve kati sözü Alfred Fouillée[7] ve Bluntschli'ye yazdığı mektuplarda Mareşal Moltke[8] söylemişti. Fazla bir şey ilave etmeyi lüzumsuz sayarız.

***

Münakaşa pek hararetli cereyan etti. Halkçı mebuslar toplantının tıkanmasını temin maksadıyla hep birden Meclis'i terk ettikleri halde müzakereye yine

6 Machiavelli, *Prens.* İçeriğinin özeti: "Bir milletin maddi siyasetle zulmen idaresi." Fransızca, tercüme edilmiştir.

7 Fouillée, *Yeni Hukuk [L'Idée moderne du droit en Allemagne, en Angleterre et en France]*, Fransızca.

8 Bonfils, *Hukuk-u Umumiye-i Düvel [Manuel de droit international public (droit des gens)]*, Fransızca ve Türkçeye de tercüme edilmiştir.

"Bu kanunun bir manası da, parası olan kurtulur ve çok para kazanır. Fakir olanların hakkı sınırlarda ölmektir. Ocakları sönmektir. Çoluk çocukları sürünmektir."

"Fakirlerin mülkleri, bedbahtlıklarıdır ki, zenginlerin kasalarını doldurmuştur. Bu yetmiyormuş gibi, şimdi bir de bu zavallı emekçiler zenginlerin malını, canını muhafaza için kanlarını akıtacaklar! İnsaf!"

"İtiraf edilmelidir ki, Maliye Vekili Beyefendi şimdiye kadar maliyecilik âlemimizde bir yenilik göstermemişlerdir. Devletin gelirlerini artırmak için kabul ettirdikleri kanunlar böyle bir meziyete sahip olmaktan pek uzaktırlar. Maliyede sanat, vergilerle milleti ezmek, zarara sokmak ve bilhassa eşitliği imha etmek değildir. Bilakis öyle vergiler icat edilmelidir ki, onunla hem hazine taşımalı hem millet zarar görmemelidir. Vergi genelin saadet ve selameti için konulur."

devam olundu. Bu defa yerlerine dönen halkçılar müthiş gürültülerle çoğunluk olmadığını beyan ederek müzakereyi kapatmayı başardılar. Bu gürültü mebusların değil, mahşer yerinde hakkın feryadı idi. Belki Osmanlı tarihinde ilk defa olmak üzere mazlumlar tabakası millet kürsüsünde haklarını istiyordu.

el-Hakku ya'lu vela yu'la aleyh.[9]

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

9 "Hak daima üstündür, ona galip gelinemez" anlamındaki hadis. (Y.N.)

Devletimizin 1336 [1920] Senesi Bütçesi*

Devletimizin 336 [1920] senesi bütçesi hakkında son hukuki anlayışlara göre bir tahlil yapmayı pek faydalı buluyoruz. Dünyanın her yerinde olduğu gibi, bugün bizde de 18. asır ihtilallerinin ortaya koyduğu hukuk esaslarından ilham alan devlet, ne milli ihtiyaçlarımız bakımından ne de camia hukuku itibariyle bu memlekete faydalı olamamıştır. Bütçemizi, rakamları veya ilme bazen az uyan şekli itibariyle değil, halkçı hukuk zihniyetiyle ve iktisadi bir bakışla eleştirmeye çalışacağız. Dolayısıyla eski ve yeni hukuk fikirlerinin çarpışması neticesi olarak, çoğunlukla kullanmak mecburiyetinde bulunduğumuz sert tabirlerin ne Maliye Vekili Beyefendi ne de hazırdaki hükümetimizle alakası yoktur. Bizim hedefimiz 18. asır sosyolojisinin kurduğu devlet zihniyetidir ki, bilhassa bizde hakiki milliyetçilikten başka bir şey olmayan halkçılığın düşmanıdır. İşte bu düşmana saldırıyoruz. Başka kimseye sözümüz yoktur.

* * *

Epeyce süren bir faaliyetten sonra, maliye vekili beyefendi düzenlemeyi başardıkları bütçeyi Büyük Millet Meclisi'ne verdiler.

Memleketin iktisadi vaziyetinin pek de memnuniyet verici olmadığını gösteren bu cetveli tertip ve Büyük Millet Meclisi'ni tehlike önünde ikaz ettiklerinden dolayı kendilerini tebrik ederiz.

Vekil beyefendinin "bahtiyar" adını verdikleri bu bütçenin yarısı, bu memleketi 700 yıldır zayıf ve çıplak omuzlarında taşıyan mübarek çiftçi ve çobanlarımızın emeklerinden vergi diye kesilen paralarla vücut bulmuştur. O çiftçi

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 14 Kânunusani 1337 (14 Ocak 1921), No: 506-136.

ve çobanlardır ki, bir destan ve bir zafer tacı olan tarihimizin elleri sabanlı ve kılıçlı mimarlarıdır.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi, bizde de Türkiye devletinin muazzam ve ezici çoğunluğunu teşkil eden halkın yüzü gülmedikçe, o bahtiyar olmadıkça, onun emeklerinden, gözyaşlarından koparılan rakamlarla mesut ve bahtiyar bir bütçe yapılamaz.

Mesut ve bahtiyar o bütçelerdir ki, halkın taşan saadetinin artığıyla vücut bulurlar, yahut açık buldukları halde, bu açığın sebebi halk için katlanılan masrafın çokluğudur. Dolayısıyla bütçenin dengeli olması, hatta taşkın bulunması, bu konuda bir ölçü olamaz. Bu, emperyalist ve kapitalist idaresi dediğimiz zamanımızın sınıf hâkimiyetinde makbul olsa bile, "camia hukuku" adını taşıyan halkçılık siyasetinde reddolunmuştur.

Hakikaten milli müdafaa istisna edilmek şartıyla, bütçemizin kalan fasılları yeni zihniyete göre baştan başa eleştirilmeye değerdir. Nitekim 46.839.868 liraya ulaşan bütçe gelirlerinin 20.000.000 lirasını doğrudan doğruya halk tabakası, yani çiftçiler ve çoban vermektedir. Yine bu zayıf halktır ki, bu memleket için dövüşüyor, kanını akıtıyor; bu tabakadır ki, memleketin iktisadiyatının, daha kati bir tabirle memleketin maddi varlığının etkenidir. Fakat bütün fedakârlıklarına karşılık acaba kendisine ne veriliyor ve ne yapılıyor? Bu bir sorudur ki cevabı matemli ve gamlıdır! İktisat, Nafıa, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye, Maarif vekâletleri gibi manaları halka feyiz ve hayat götürmek olan müesseselerin bütçesi hükümet tarafından 3.146.706 lira olmak üzere kabul olunduğu halde, Büyük Millet Meclisi Maliye Encümeni'nce 2.642.355 liraya indirilmiştir! Bu yükün dörtte üçünden fazlası memur maaşlarını teşkil ettiğine göre! 600.000 lira kadar tutan bir miktarı milyonlarca insandan, milyonu aşkın km^2'den meydana gelen vatanımızın zaten hiç denebilecek kadar hizmetsiz bulunan maarifine, bayındırlığına, iktisadiyatına, sağlık ve toplumsal yardımına tahsis olunmuştur!?

Fransa'nın meşhur ihtilal hatibi Mirabeau 1786 senesinde yazdığı bir tasarıda "vergi memleket ahalisinin ortak bir borcu, cemiyetin nail olduğu hizmetin bir bedelidir" diyordu. Yine Batı'nın en meşhur iktisat âlimlerinden Ricardo'ya göre "vergi, genel hizmetlerin icap ettirdiği masraflar için ahaliden istenilen ayrılmış hissedir". Fakat rica ederim, bizde halk, idare ve kamu hukukunun tarifi doğrultusunda ne gibi genel hizmetlere nail olmuştur? Kanaatimize göre, Türkiye'nin çöküşü sebeplerini anlamak için çok uzaklara gitmeye, Koçi Bey'leri ve diğer bu hususla meşgul olmuş âlimleri uzun uzadıya incelemeye ihtiyaç yoktur. Bu ve geçen senelerin bütçeleri bu hususta en kısa, en kati ve en doğru birer vesikadırlar.

Osmanlı-Türk saltanatımızın 700 yıllık mübarek saçakları omuzlarına dayanan halk asırlardan beri bu rütbe ihmal olunursa, bu memleket için çöküşün en tabii bir netice olması zaruridir. Bu vaziyette bir maliye siyasetinin dini ve milli hukukumuzda, çağdaş hukukta yeri ve manası yoktur. Bu belki ortaçağ derebeylik hukukuna ait bir zihniyettir ki, orada hükümet sandalyesi bir geçim kapısıdır. Halk bir alay esir sürüsüdür; devleti temsil eden beyi ve adamlarını yaşatmakla mükelleftir. Böyle cemiyetler sonsuz değil birkaç yıllık olurlar. İslamda, milli müesseselerimizde, çağdaş hukukta, imam, hakan ve devletin manası camianın hizmetkârı olmaktır. Fakat maalesef bütün dünyada olduğu gibi bizim bütçemiz de bu manadan hayli uzaktır. Maliye bütçesini incelediğim esnada iki kalem nazarı dikkatimi çekti:

Çiftçilerden muhtaç olanlara ileride geri alınmak üzere hükümetçe teklif edilen 10.000 lirayı mahalli maliye encümeni çok görmediği halde, yardımcıları silah altına alınan kimsesizlere verilmek üzere hükümet tarafından kabul olunan 400.000 lirayı encümen 250.000 liraya indirmiştir! Hükümet encümenden daha halkçı...

336 [1920] senesi bütçesi gelirler kısmını incelediğimiz esnada aşar ve tütün vergisi gibi birtakım zararlı ve ağır gelirlere de tesadüf ettik. Aşarın ne demek olduğunu, halkı ne kadar ezdiğini bizde takdir etmeyen kimse kalmamıştır. Bunun ve mültezim usulünün lağvıyla işbu gelirlerin arazi üzerinden vergi konulması suretiyle temini halkçılık ve halk bakımından ihmali caiz olunmayan bir husustur. İnkâr kabil değildir ki, koca Anadolu'nun ihracatı bir iki pazarla sınırlı kalmıştır. Üreticiler mallarını sevk edememekte ve büyük bir sıkıntı içinde bunalmakta, faizcilerin pençelerinde kıvranmaktadırlar. Pazarlar meselesi iktisadi hükümetimizin ilk meşgalelerinden birini teşkil etmeye layıktır.

***

Dahiliye Vekâleti bütçesi, Emniyeti Umumiye ve Umum Jandarma Komutanlığı dahi dahil olmak üzere hükümet tarafından 9.987.411 lira olmak üzere gösterilmektedir. Buraya verilecek parayı ve bilhassa jandarma ve polise yapılacak masrafı, iş görülmesi, emniyet ve asayişin yerleştirilmesi şartıyla çok görmeyiz. Irz, can ve maldan emniyet, devlet manasının ilk ifadesidir. Yine öyle zannediyoruz ki, jandarma ve emniyeti umumiye işlerinin millileştirilmesi ve bu suretle büyük tasarruflar yapılması imkânı pek mevcuttur.

Altı milyon lirayı aşan maliye bütçesi hayret vericidir. Acaba bu kadar para sarfıyla görülen maliye işleri, daha az bir masrafla başarılamaz mı? Mesela tahsilat köy muhtarlarına bir miktar menfaat temini suretiyle temin olunamaz mı? Maliye bütçesi memur maaşı olmak üzere gelirler bütçesinin altıda birini yutmaktadır! Özetle, Müdafaai Milliye bütçesi istisna edilmek şartıyla kalan

bütçelerin hepsi (birkaç kalem müstesna) memur maaşlarına tahsis olunmuştur denilebilir! Halk ve hak idaresinde, az memur çok iş prensip olarak kabul edilmiştir. Hükümet ve memuriyet bizde olduğu gibi bir geçim kapısı değil, genel hizmetlerin yerine getirilmesi için bir zarurettir. Zaruretler ise kendi miktarlarınca giderilirler; kadrolarımız bu esas üzerine yapılmalıdır. Ve bilinmelidir ki, saban ve kılıcıyla bu devletin bekçisi olan Türkiyeli köylüleri Allah -feodalite zamanında olduğu gibi- bir sınıf hesabına çalışır esirler olmak üzere yaratmamıştır. Onlar da insan ve efendidir. Şu dakikada Batı emperyalist ve kapitalistleriyle yalın kılıç dövüşen Anadolu köylüsü vatanı kurtarınca hakkını arayacak, alacaktır. Uzak ve iyi gören ricalimize yaraşan, bu inceliği şimdiden kavramak, münakaşaya tahammülü olmayan şu hakkı vermektir. Büyük Millet Meclisi Hükümetimizin büyük bir kudretle vatanı müdafaa etmekte olduğuna asla şüphe edilemez. Askerlikteki fevkaladeliğiyle beraber harici politikasında günden güne artan başarılarının yanı başında hükümetimiz dahile karşı bir de yenilik siyaseti takip etmek mecburiyetindedir. Bu yenilik siyaseti, tekrar ediyoruz, her şeyden evvel memleketin müdafaa kabiliyetini muhafaza edebilmesi için elzemdir. Kanaati âcizaneme göre, yeniliğe teşkilatı esasiye kanunlarından evvel bütçenin düzenlenmesi suretiyle başlanmalıdır. Bütçenin mühim bir kısmı köylüye terk olunmadıkça bununla köylünün mektepleri, sıhhiyesi, iktisadiyatı, bayındırlığı yoluna konulmadıkça, ademimerkeziyet gibi ıslahatın ehemmiyeti olamaz. Bundan böyle memleketimizin yenilik ve ıslahat politikası iktisadiyatı bakımından kavranılmalıdır ki, halk şimdiye kadar olduğu gibi laf değil iş görsün ve yüzü gülsün.

Müdafaai Milliye bütçesi müstesna demiştim, belki bir halkçının harp bütçesi taraftarlığı etmesi garip görünebilir! Doğrudur, bir halkçı için sınıf menfaatlerini korumak maksadıyla yapılan harp bütçesini müdafaa etmek kadar acı bir vaziyet tasavvur olunamaz. Esasen harp şer'an da makbul bir şey değildir. Nitekim fıkıh ilmine göre harp [...]dır,[1] yani bizatihi iyi bir şey değildir, birtakım zorlayıcı sebeplerin eklenmesiyle makbul olur. Fakat bizim bugün çektiğimiz kılıç, bu yolda çekilen kılıçların en meşrusudur. Biz Kur'an ayetlerinden olan ve insanların en aziz hakkı sayılan hürriyet ve bağımsızlık için dövüşüyoruz. Ve kazanacağız. Biz her zerresinde cetlerimizin mübarek kanı kokan bu Anadolu topraklarını kurtardığımız gün, yalnız biz değil, bütün bir mazlum Doğu, bütün bir mazlum insanlık Batı emperyalist ve kapitalistlerinin kanlı ceberutundan kurtulacaktır. Tarih gösteriyor ki, Türk, Allah'ın hak ve hürriyet gibi en aziz nimetlerini dünyaya dağıtmaya ve bunları zulmün elinden kurtarmaya yaratılıştan memur edilmiştir. Dolayısıyla Müdafaai Milliye bütçemiz ne

1 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

kadar yüksek olursa, mazlum Anadolu köylüsünün kurtuluş saatleri o kadar yaklaşmıştır. Şu satırları yazarken, uzun gecelerin ıssız, derin karanlıklarını silerek altın dağlarından yükselirken güneş ışıklarıyla Türkün ümidini yıkayan Türk ayını siper ediyoruz. Ay yükseliyor, karanlık dağılmaktadır. "Kayıhan"ın karanlıklarda ağlayan ruhu sükûn bulmaktadır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Mehmetçiğin Hakkı*

Türk Ulusu Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Saygı ve Armağan

Her ilmin bir tarifi vardır. Tıpkı onun gibi, her zamandan büyük ve yüksek güzel Türkiye'mizi tarif ve izah etmek icap etseydi, sevgili Mehmetçiktir denebilirdi.

Bu memleketin iktisadi, siyasi hayatında ne vardır ki Mehmetçiğin dünyanın talihini yazan güçlü bileğinden varlığını almış olmasın?

Türk tarihinin son izlerini yaşayan Osmanlı-Türk saltanatımızın yıllardan beri hayat için açtığımız mücadelenin yıldırımlarıyla, tufanlarıyla yıkık dökük kalan mübarek saçakları altında ne vardır ki Mehmetçiğin alınterinden, dökülen kanından nişan vermesin? Türk illerinde mukaddesat namına ne vardır ki mevcudiyetini Mehmetçiğe borçlu olmasın?.. Zafer tacı olan tarihimizin bu eli sabanlı ve kılıçlı sanatkârının yazık ki hayatta nasibi daima hüsran...

Devletin en doğru bir görüşle hayat ve mevcudiyetinin manası, bir araya getirdiği ve temsil ettiği fertlerin manevi ve iktisadi menfaatlerini temin edebilmesi demek olduğuna göre, şimdiye kadar dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de devlet, böyle bir zihniyet sahibi olmaktan daima uzak kaldı. Varlığının sebebini bu suretle izah edemeyen saltanatımız tam manasıyla millet veya camia devleti olamadı.

Denebilir ki, hareket, hayat iktisattır. Devletin siyaseti sıkı fıkı camianın maddi menfaatlerinden ilham almadıkça, onun teşkilatı, mahkeme, hukuk,

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 8 Mayıs 1337 (1921), No: 603-223.

düstur ve kanunları da ya reis, hakan, sultan namını taşıyan bir şahsın veyahut da oligarşi, meşrutiyet adı verilen bir idarede türeyen sınıfların emel ve menfaatlerinin tatminine hizmet ederler. Hakikaten memleketin üretim hayatında, müdafaasında memlekete bekası için lazım gelen her hususta yegâne etken olan bağrı yanık dertli Mehmetçiğin büyük emeği karşılığında ele değen nedir? Benizleri sarı, aç, her gün başına üşüşüp de çıplak yavrucakların taştan başka bir şey bulamadıkları tütmeyen gamlı ocakta, Mehmetçiğin toplumsal, iktisadi hayattaki emeği değerinde pişen nedir? Her zaman hiç değil mi?! Ah Mehmetçik!..

İtiraf edilmelidir ki, bizde milliyetçilik henüz iktisadi ifadesiyle kavranılmamıştır. Ben Türkiye camiasının büyük ve ezici bir kısmını teşkil eden halk -ister istibdat, ister meşrutiyet olsun- bir saray veya bir sınıf hesabına asırlardan beri aç ve çıplak sürünürken, yalnız destan okumakla, şehnameler düzmekle, yalnız çinilerdeki zarafeti, divanlardaki hassasiyeti nakletmekle sınırlı kalan milliyetçiliği ilkçağda Sezar'ların, Kleopatra'ların, İskender'lerin anladığı milliyetçilikten üstün göremem!.. Bu, daha açık ve sarih bir cümleyle ilkçağ milliyetçiliğidir.

Oğuz Han, Cengiz, Sultan Selim vd. bir Türk sıfatıyla iftihar ettiğim, okumakla gurur duyduğum ırkımın büyük şahsiyetleridir. Büyük devlet adamlarıdırlar.

Fakat bütün bunlar çağdaş Türkiye'nin siyaset ve idare zihniyetini kurması lazım gelen modeller değildirler. Hatta temeli 93'te [1876] atılan hazırdaki meşrutiyet de değildir. Bütün bunlar uzaklarda kalan bir mazinin en yüksek abideleridir. Günümüz, toplumsal iktisat düsturlarını göğsünde taşıyan yeni sütunlar bekliyor. İktisadi manasıyla bütün bu mazi ve günümüz bir şahıs veya bir sınıf tarihinden başka bir şey değildir. Bütün bir insanlık bu iki kudret için çalıştı.

Millet ne bir şahıs ne de belli bir sınıftır; ne de bunların menfaatidir. Millet, aynı dili söyleyen, aynı medeniyete, aynı tarihe, aynı menfaatlere vs. mensup bir camia demek olduğuna göre, eski bir zihniyetle bunun idaresine çalışmak, kelimenin[1] kudretinden istifade etmek, camiayı her menfaate vasıta kılmak demektir.

İslamda gerek devlet felsefesine, gerek devlet teşkilatına bakılırsa, her halde camiayı az çok kavramak isteyen halkçı zihniyet izlerine tesadüf olunuyor. Fakat dinin yayılmasından ve Dört Halife devrinin sona ermesinden sonra felsefe ve din esaslarının muhalefetine rağmen ibadullah[2] halifenin ve bir sınıfın hesabına çalışmıştır. Milli tarihimiz iktisadı tahlil edilirse, Budizmden, daha sonraları İslamiyetten etkilenmiş olan teşkilatımız içinde karşılıklı yardım

1 "Kelimeteyn" (iki kelime: "Allah'tan başka tapacak ilah yoktur, Hz. Muhammed onun resulüdür" sözleri) olmalı. (Y.N.)

2 İbadullah: Tanrı kulları, insanlar. (Y.N.)

esaslarına rastlanır. Fakat bütün bunlara rağmen Türk müesseseleri kendisine göre bir nevi demokrasi yaşamaktan daha ileri geçemedi.

Osmanlı-Türk tarihini üç devre bölmek mümkündür.

Birinci: Milli ve ilahi devir. Bu, Osmanlı-Türk saltanatının tesisinden hilafetin Sultan I. Selim'e intikaline kadar devam etmiştir.

İkinci: İlahi devir. Hilafetin intikalinden Tanzimat'a kadar sürmüştür.

Üçüncü: Tanzimat devri. Gülhane Hattı Hümayunu'nun yayımlanmasından günümüze kadardır.

Birinci devrede üç sınıf yaşadı: 1- Saray, 2- Tacirler, 3- Üreticiler.

İkinci devrede dört sınıf mevcuttu: 1- Saray, 2- Mütegallibeler,[3] 3- Tacirler, 4- Üreticiler.

Üçüncü devrede: 1- Saray, 2- Meşrutiyet sınıfları, 3- Mütegallibeler, 4- Tacirler, 5- Avrupa sermayesi, 6- Üreticiler.

Görülüyor ki, şeklen -teşkilat yaparak, kanunlar yayımlayarak, meşrutiyet ilanıyla- ne kadar rahata ermek istedikse, Mehmetçiğin iktisadi, yani mali vaziyeti gittikçe kötüleşti; sefaleti arttı ve o hep başkasının hesabına kanadı... Memleketin bütün hüsnüniyete, fedakârlığa rağmen düzelemeyen hali günden güne korkunç bir şekle büründü... Çünkü memleketi omuzlarında götüren Mehmetçik her gün biraz daha eziliyordu... Osmanlı Türklerinin çöküşleri sebeplerini buralarda aramalıyız.

Koçi Bey, Koca Sekbanbaşı gibi Türklüğün düşünebilen kafaları kıymetli yazılarıyla Osmanlı Türklerinin çöküşünü değil, millete hükmetmiş bir sınıfın icra vasıtası olan teşkilat ve müesseselerin zayıflama sebeplerini izah etmiş oldular. Dolayısıyla bu yazılar bize düştüğümüz yerden nasıl kalkabileceğimizi söyleyemezler. Belki eskiliğin nasıl canlandırılması mümkün olduğunu izah ederler. Tahlil ettiğimiz devirler de gösteriyor ki, Osmanlı-Türk camiası hiçbir zaman mukadderatına hâkim olamamıştır ki, Osmanlı Türklerinin bir siyasi camia halinde çöküşü söz konusu olabilsin... Ortada bir hakikat varsa, o da Türk'ün daima ezilmiş olmasıdır. Yoksa çökmüş değildir. Kurtulduğu gün -o ulu hakan Osman'ın meşhur ağaç rüyasında olduğu gibi- yeniden dünyaya dal budak salacaktır. Halk tabakası Ergenekon'dan çıktığı gibidir. Daima yüksek duruyor. Fakat çok yazıktır ki, hakikatte eski hayattan iktisadi manasıyla Mehmetçiğin değişmiş bir şeyi yoktur.

* * *

Hakikaten elimizdeki bütçe diyor ki, kendisini hep Mehmetçiğin emeğine borçludur. Acaba buna karşılık o zavallıya ne veriliyor? Ne himaye görüyor?

---

3 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

Devlet kavramının ifade ettiği ne gibi şeylerden istifade ediyor? Malumdur ki, bütçe, yine halkın genel menfaatlerinin temini için kendisinden alınan gelirler ve masrafların tamamıdır. Bunu en büyük iktisat âlimlerinden Ricardo da böyle anlıyor. Asrın hukuk âlimleri de böyle diyor. Fakat -bugünkü mukaddes İstiklal Harbi müstesna olmak üzere- öğrenebilir miyiz ki, bir saray veya bir sınıf hesabına daima hayatını feda eden Mehmetçiğin emeğiyle vücut bulan bütçeden ne miktarı onun yollarına, hastanelerine, mekteplerine, toplumsal yardım müesseselerine sarf olunmuştur? Kara bahtlı Mehmetçiğin dertlerine derman olmaya ayrılmıştır?! Bütün bu soruların cevabı karanlık ve kanlı bir sükût değil mi? Zavallı milletim!..

İktisadi manasına göre diyebiliriz ki, Mehmetçiğin vaziyeti firavunların Mısır piramitlerini kamçı darbeleri altında yükselten alay alay esirlerden farksızdır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi biz de asırlardan beri esirler saltanatı yaşamaktayız.

Fakat Allah için olsun bakınız; hapishanelere firari, borçlu, cani diye doldurulan Mehmetçiklerin nurlu yüzlerinde suçluya benzer bir şey var mıdır? Onun kederli yüzünde masumiyetten başka ne görülür!..

Hayır! Çamlı bellerde, ahular içinde, çağlayanlar başında yanık yanık kaval çalan, haline ağlayan Mehmetçik... Sen, esir değil, dünyaya efendi olmak için geldin; yaratılışının sebebi budur. Sen başlı başına bir vatansın; yürüyen bir tarihsin; beş bin yıllık bir Türk şehnamesinin canlı izisin! Kalk, yerlerde sürünmek yaraşmıyor! Önünde atalarının topraklarını çiğneyen düşmanı kov, denizlere sür. Sonra dön demir bileğinle hakkını al... Senin karşında her kuvvet erir.

* * *

Mehmetçiğin hakkı, bugün esasları konulması lazım gelen Türkiye iktisat devletinin hareket felsefesi, ideali olmak icap eder. Çöküş tarihimizde kanayan yara budur. Devletin siyaseti sıkı fıkı buradan istikamet almadıkça bu yara daima kanamaya ve sızlamaya mahkûmdur. Yarının Türk birliğini ancak bu siyaset yaratacaktır. Bugünkü tahlilimize göre memleketimizde tatbiki icap eden idare siyasetimizi gelecek makalemizde açıklamaya çalışacağız.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ'NİN OLUŞUMU, GÖREV VE SORUMLULUKLARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER

Vekillerin Vazife ve Mesuliyeti*

Teşkilatı Esasiye Kanunu'na Göre

– 1 –

Geçen Perşembe günü gecesi, Gazi Reis Paşa Hazretlerinin uzun ve mühim beyanatlarından sonra Hususi Encümen tarafından Heyeti Vekile'nin vazife ve mesuliyetine dair hazırlanmış olan kanun tasarısı, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun mana ve ruhuna muhalif görülerek dört kabul ve iki çekimsere karşı 106 reyle ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından reddolundu. Bugün kanun yeniden incelenmek ve müzakere olunmak üzere Hususi Encümen ile Kanunu Esasi Encümeni'ne gönderilmiş bulunuyor. Müzakere müddetinin darlığı ve hatiplerin çokluğundan dolayı bize ikinci defa kürsüye çıkmak nasip olmadı. Bu mühim kanunun etrafında biraz daha durarak, biraz daha işlemek lüzumu hissettiğimiz şu sırada Hususi Encümen görüşünün muhterem savunucusuna ve daha bazı muhterem arkadaşlarımıza cevap vermek imkânının da hasıl olacağını zannediyoruz. Meselenin esasına ilişmezden evvel ilave etmek isteriz ki, Heyeti Vekile'nin vazife ve mesuliyetine dair Hususi Encümen'ce hazırlanan kanun, bir vazife ve mesuliyet kanunu olmaktan ziyade Vekiller Heyeti'nin teşkili şekline dair ayrı bir kanunname idi. Teşkilatı Esasiye ve İcra Vekilleri kanunla-

* *Hâkimiyeti Milliye*, 5-9 Kânunuevvel 1337 (5-9 Aralık 1921), No: 370-374.

rına tamamen muhalif bir şekilde tertip edilmiş olan şu kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi münakaşaya değer dahi görmeyerek iade etmekle milli tarih huzurunda, bütün halk tarihi önünde bir kere daha yükselmiş oldu...

***

Malumdur ki, insanlıkta devlet anlayışının ilk devirlerinde bile camia reisleri ve idarecileri hakkında -isterse pek ilkel bir şekilde olsun- bu vazife ve mesuliyet daima söz konusu olmuştur. Neron, Kleopatra, Buhtunnasar [Nabukadnazar] gibi eski zamanların mutlak ve payansız yetkili hükümdarları bile kanla, katliamla hükmettikleri esir insan sürülerine karşı -isterse pek ufak miktarda olsun- bir mesuliyet ve vazife hissiyle mütehassis olmuşlar, en zorba idarelerde bile hükümdarlar vakit vakit isyan eden mazlum halka karşı ihtilallerin kopardığı kafalarıyla mesuliyetlerini ödemişlerdir. Zamanımızda devletin şekil ve teşkilatına, hukuki mahiyetine göre genişliğinin ve darlığının derecesi değişen vazife ve mesuliyet meselesi, meşrutiyet idarelerinden önceki mutlak idarelerde bugünkünden bambaşka bir surette anlaşılmıştı. Batı'da devlet varlığı tamamen ilahi akideler üzerine kurulu olduğu zamanlarda devlet ve ferman sahibi olan kral bu akideler hükmünce mevkiini, yetkisini milletinden değil, fakat Cenabı Lem-yezel'in[1] ezeli kudretinden almış farz olunurdu. Esasen bir malikânesi olan vatana ve bir alay kuldan, esirden başka hiçbir mahiyeti olmayan milletine karşı kral hiçbir zaman hesap vermekle mükellef tutulamazdı. Yalnız kralın altında bulunan devlet ricali doğrudan doğruya devlet sahibine karşı mesuldüler!

1770 tarihinde yayımlanan meşhur "édit"sinin[2] girişinde Fransa Kralı XV. Louis:

"Tacımız Cenabı Hakk'ın bize olan bir lütuf ve inayetidir. Memleket için kanunlar yapmak hakkı, hiç kimseye tabi olmaksızın, hiç kimse tarafından iştirak kabul etmeksizin yalnız bize aittir" diyordu. Diğer bir ünlü sözde de: "Fransa kralı devletini ancak Cenabı Hakk'tan ve kılıcından almıştır" deniliyordu. O devirde Avrupa'nın hemen bütün Hıristiyanlarınca devlet anlayışına esas teşkil eden bu teoriye göre kralın şahsi mesuliyeti ancak genel bir halk ayaklanmasına bağlıydı. 19. asrın başlarında Almanya'da başlayan meşrutiyet hareketleri esnasında meşhur [...][3] tanınmış eserinde, vaziyetleri çok sarsılan ve ehemmiyetleri gittikçe azalan hükümdarlar için şu ilahi teoriyi yeni baştan canlandırıyor, efendiliklerini, haklarını bağıran halk kitlelerine karşı taçlı ve-

---

1 Zeval bulmaz, baki Allah. (Y.N.)
2 Édit (Fr.): Ferman, buyrultu. (Y.N.)
3 Bir sözcük okunamadı. "von Haller" olabilir. Bkz. elinizdeki ciltte, s.135, 284, 566, 570. (Y.N.)

linimetlerini müdafaaya yelteniyordu. Fakat gerek İngiltere ve gerek Fransa inkılapları bu çürük devlet felsefelerini köklerinden sökmüştü. İslam hukuku "vazife ve mesuliyet" meselesine çok ehemmiyet verdi. Bilhassa "hukuk-i ibâd"[4] klişesi içinde kamu hukukuyla alakadar işlerde reisleri çok sıkı fıkı bir kontrol karşısında bulundurdu. Bilhassa cihan yâr-ı güzin[5] devrinde her halife seçimini müteakip, seçilmiş halife tarafından devlet siyasetine dair okunan hutbeler geçmiş asırların karanlık esas hukuk zihniyetinde yanan bir yıldız, inleyen, kanayan insanlığın meçhul geleceğinde halk hâkimiyetine doğru yol açan bir güneştir. Halife Ömer El-Faruk (R.A.) Hazretlerine ithaf olunan ince bir hikâyeyi burada aynen zikretmeyi vazife ve mesuliyet esasının İslamda nasıl anlaşıldığını izah sadedinde pek faydalı buluyoruz.

"Halife (Hazreti Ömer) bir gece ağlıyormuş. Sebebini sormuşlar; 'nasıl ağlamayayım' demiş, 'beni bütün İslam camiasının halifesi seçtiler. Allah'ın kitabı hükmünce her şeyden ben mesulüm. Fakat benden Dicle kenarında ıssız bir gecede bir kurt tarafından paralanan bir koyunun bile hesabını soracak olan Allah'a ne cevap vereceğim?..'"

Demiş ve yine ağlamış... ağlamış... Üçüncü halife Hazreti Osman'ın bile şahadetiyle neticelenen mesuliyet esası, itiraf etmek gerekir ki, Dört Halife devrinden sonra çığırından çıktı; yalnız hukuk kitaplarında, kanun yapraklarında kaldı.

Osmanlılar saltanatında anayasa hukuku, İslamın *El-Ahkâm'üs-Sultaniye*'siydi. Fakat çok nadir tatbik olundu. Tatbik olunduğu zaman ise camiaya karşı işlenmiş bir günahın vazife ve mesuliyetini ortaya koyacak bir tarzda değil, ya bir sultanın keyfi iradesine muhalefet edenlere veya bir hizbin emellerine uygun hareket etmeyen sultanlara karşı reva görüldü. İtiraf etmelidir ki, geçmiş asırlarda İslam kamu hukuku, bütünüyle Türk Osmanlı halk camiasının siyah bahtında parlayan bir yıldızdı. Yazık ki kitap yapraklarından ileri yürüyemedi.

– 2 –

Çağımızda meşruti bir devlette idare sistemi ne olursa olsun, "vazife ve mesuliyet" esası anayasa hukuku âleminde hükümetin hareket noktası olmak üzere kabule mazhardır. Fakat, mesul edecek kim? Mesul olacak kim? Ve niçin? Acaba çağdaş devlet sistemleri camianın herhangi bir yüksek menfaatine karşı yürütme heyetleri tarafından işlenen bir günahın mesuliyetini tayin edebilecek bir kabiliyette midirler? Bizce meselenin can evi burasıdır. "Vazife ve mesuliyet" meselesi her meşruti devletin kabul ettiği sistemlere göre değişmektedir. Mesela tamamen kuvvetler ayrılığı esasını kabul eden Kuzey ve Güney

---

4 Hukuk-i ibâd: İnsan hakları. (Y.N.)
5 Cihan yâr-ı güzin: Dört Halife. (Y.N.)

Amerika'da vazife ve mesuliyetin tecellisiyle, mühim kısmı tamamen parlamentarizm usulüne bağlı bulunan Avrupa devletlerinde -İsviçre müstesna- tatbiki arasında ve tatbikatı neticelerinde derin farklar mevcuttur. Montesquieu'den evvel Locke'un söz konusu ettiği kuvvetler ayrılığı usulü, esasını yine İngiliz meşrutiyetinden almıştır. Kuzey Amerika'da Hükümeti Müttehide'de[6] başarıyla tatbiki mümkün olan bu aynı sistem Güney Amerika devletlerinde geniş ölçüde fenalıklara sebep olmuştur. Hakikaten Güney Amerika'nın ruhiyatına, toplumsal yapısına, terbiyesine uygun düşmeyen bu sistem, araştırmacıların iddiasına göre yürütme kuvvetinin fevkalade kudret kazanmasından hükümet darbelerine, diktatörlüklere, anlaşmazlıklara sebep olmuştur.

Fakat acaba, yürütme, yasama, yargı kuvvetlerinin tamamen ayrılmasını gerektiren ve bunlardan birinin diğerine asla müdahale ve üstünlüğünü kabul etmeyen bu sistem Kuzey Amerika Hükümeti Müttehidesi'nde tamamen vazife ve mesuliyet esasını temin edebilmiş midir? Hayır!.. Bunun sebeplerini eski Cumhurreisi Wilson'un ağzından dinlersek bu hususta oldukça ikna edici bir cevap verebileceğimizi zannediyoruz. Ümit ederiz ki, söz konusu olan sistemin içinde yetişmiş bir yetki sahibinin mütalaası meselenin daha ziyade açıklanıp uzatılmasından bizi de azade kılacaktır. Bakınız Wilson ne diyor:

"Bizim anayasamızın gayesini genel yetkinin birtakım küçük kısımlara ve parçalara ayrılarak idaresi teşkil ediyor. Hükümetin her kısmı küçük bir mesuliyet taşımaktadır. Fakat bu sınırlı mesuliyetin tatbiki lüzumu belirince, yetki sahibi kısımlar birçok kaçamak yollara sapıyorlar. O derece ki, bunlardan mesul edilmek istenenler kabahati derhal komşusuna yüklemekte müşkülata rastlamıyor. Çünkü bu vazife ve mesuliyetle birbirine o kadar girifttir. Şu halde mektep hocası, yani asıl hâkimiyetin sahibi olan millet zamanı geldiğinde kırbacının hangi kabahatliye vurulacağını nasıl bilecek ve tayin edecektir? İnkârı mümkün değildir ki, bu kuvvetler ayrılığı ve bunun neticesi olarak genel mesuliyetin dağılarak gizlenmesi, buhranlı anlarda devletin idare ve hareketini pek felaketli ve felçli bir vaziyete koymaktadır. Dolayısıyla genel kuvvetleri ayırmak ve mesuliyetleri sınırlamak bizim federal sistemimizin pek bariz bir noksanıdır."

Gariptir ki, büyük bir sadakat ve bağlılıkla tatbikine çalışıldığı Kuzey Amerika Hükümeti Müttehidesi'nde dahi Cumhurreisi'nin şikâyet ettiği Montesquieu'nün bu kuvvetler ayrılığı sistemi Güney Amerika devletlerinde yukarıda da bir nebze bahsettiğimiz gibi büyük zararlara sebep olmuştur. İddiamızın sıhhatini ispat yolunda biz bu hususta fazla bir şey söylemeyeceğiz; yine sözü Güney Amerika ricaline ve âlimlerine bırakacağız: *Le Temps* gazetesi 24 Ağustos 1894 tarihli bir makalesinde aynen şu satırları yayımlıyordu:

---

6 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)

"İspanya-Portekiz Amerika'sının on yedi hükümet reisinden on biri şöhret ve büyüklüklerini ya bir hükümet darbesi veyahut da bir ihtilal yapmış olmaktan almaktadırlar. Şu hadise Şimali Müttehidei Amerika'nın kuvvetler ayrılığı esasına dayanan meşrutiyet usulünün bu milletlerce kabul edilmesinin ne büyük bir hata olduğunu pek güzel ispat eder. Bu sistem onların ne mizacına ne de ırklarına uymamaktadır vs."

Montevideo Üniversitesi profesörlerinden Aréchaga, kuvvetler ayrılığı esasına dayalı yürütme kuvvetinin gittikçe genişlemesine işaret ederek, bunun ihtilallere sebebiyet verdiğini iddia etmektedir. Yalnız kuvvetler ayrılığı sisteminin değil, hatta parlamentarizm usulünün dahi siyasi terbiyeleri kâfi derecede ilerlememiş mahallerde, ihtirasların, ihtilallerin kendilerine daima zemin bulabilecekleri memleketlerde, büyük devlet adamlarının prestijlerini askerliğin temin ettiği devletlerde bir tehlike olacağını söylüyor. Profesör Aréchaga dikkate pek ziyade değer eserinde bu gibi memleketlerde en iyi usulün, yürütme kuvvetinin yasama kudretiyle iştiraki olacağını ilave etmektedir.

Malumdur ki, kuvvetler ayrılığı teorisinin aslında olduğu gibi aynen tatbikine karar verilince, Kuzey ve Güney Amerika devletlerinin bir kısmında olduğu gibi -Kuzey Amerika'da parlamentonun daimi komitelerinin icra heyetini mühim işlerde kontrolü, orada kuvvetler ayrılığı usulünü değiştirmiştir- bakanların yasama heyeti tarafından gensoruyla karşılaşması, azli ve seçilmesi caiz değildir. Nitekim Kuzey Amerika'da bakanlar ancak cumhurreisi tarafından tayin olunmakta ve değiştirilmektedirler. Bu sistemde parlamento ancak kanunları düzenlemekle mükelleftir. İşte o kadar! Montesquieu bu suretle kuvvetleri yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayırmakla bunlardan herhangi birinin istibdadına mâni olunabileceğini zannetmiştir.

1793 senesi Nisan'ının 24. günü Konvansiyon celsesinde meşhur Saint-Just "Zalimler saltanat sürmek için milleti bölerler. Siz de hürriyet saltanatını istiyorsanız devletin genel kuvvetlerini ayırınız" diyordu. Fakat aldanıyordu.

Aslında doğru olmayan bu tabiatüstü teoriyi başarıyla tatbike hiçbir yerde imkân elvermedi. İstibdada dahi mâni olamadı. Hakikaten asıl maddi kuvvet olan icra heyeti bilhassa siyaset terbiyesi düşkün olan memleketlerde daima zorbalıkla hüküm sürmüş, "milli hâkimiyet" klişesini manasız bir lafız haline koymuştur. Mutlak idarelerde tacidarların elinde oyuncak olan millet hâkimiyeti ve iradesi, bu defa da kuvvetler ayrılığı namı altında icra heyeti denilen bir sınıfın emir ve yasaklamasına vasıta kılınmıştır. Pek haklı olarak meşhur Fransalı yazar Duguit *Hukuku Esasiye [Traité de droit constitutionnel]* namındaki güzide eserinde "devletin genel kuvvetlerini üçe bölen kuvvetler ayrılığı, Hıristiyanlığın teslisi gibi bir hayaldir" diyor. Şimdi aslı hayal olan bir teoriyi devlet vazife ve mesuliyetine esas kabul etmenin ne kadar garip olacağı bir kere tasavvur olunsun ve sonra tat-

bik edilmekte olduğu memleketlerde verdiği neticeler de göz önüne getirilsin ve düşünülsün... Herhangi bir sistemi kabul ederken memleketimizi göz önünden uzaklaştırmamak mecburiyetindeyiz. Profesör Aréchaga'nın Güney Amerika hakkındaki yukarıdaki fikirleriyle, Türkiye'mizin on yıl evvelki ve bugünkü vaziyeti arasında ne kadar sıkı bir benzerlik vardır. Hususi Encümen görüşünün muhterem savunucusunu ilk defa olarak kürsüde dinlediğimiz zaman, vazife ve mesuliyeti temin için kuvvetler ayrılığı taraftarı görünmeleri bizi bu gibi sebeplerden dolayı çok korkutmuştu. Sonra gördük ki, elimize verilen vazife ve mesuliyet kanun tasarısı bir nevi Batı parlamentarizm usulü kabul ediyordu. Fakat yine teselli bulamadık. Bununla beraber anlamış olduk ki, kuvvetler ayrılığı usulüyle parlamentarizm birbirine karıştırılıyordu!..

– 3 –

Hususi Encümen'in Büyük Millet Meclisi'ne arz ettiği vazife ve mesuliyet kanun tasarısı, parlamentarizm esaslarından ilham alan bir usulle, fakat çok dolambaçlı bir yoldan Heyeti Vekile'nin vazife ve mesuliyetini tespit etmek istiyordu. Bu hem yanlış hem de tehlikeliydi.

Yanlıştı, çünkü Teşkilatı Esasiye Kanunu 2. ve 8. maddeleriyle yeni Türkiye için açıkça kuvvetler birliği esasını kabul etmiş bulunuyordu. Hakikaten bu kanunun 2. maddesi aynen şu satırları ihtiva etmektedir:

"Yürütme kudreti ve yasama yetkisi milletin yegâne ve hakiki temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde tecelli eder."

Hususi Encümen'in vazifesi ve haiz olduğu vekâletin hudut ve dairesi Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 7. maddesinin hükmünce yine kanunun mana ve ruhu dahilinde bir vazife ve mesuliyet kanunu yapmaktan ibaretti.

Hususi Encümen görüşünün muhterem savunucusu, hitabet kürsüsünde bu hususa tamamen riayet edilmiş olduğunu ve kanun tasarısının ihtiva ettiği maddelerin Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun hukuki mahiyetine asla muhalif olmadıklarını ısrarla beyan buyurdular. İşte bizim bu iddiayı kabul edebilmekliğimize haykıran hakikat karşısında imkân yoktur. Nasıl olabilir ki; "Heyeti Vekile'nin vazife ve mesuliyetine dair kanun tasarısı" diye Büyük Millet Meclisi'ne sevk olunan kanunun ihtiva ettiği maddeler aynen 93 [1876] Kanunu Esasi'sinin bilhassa "Heyeti Vükela" faslından ve diğer kısımlarından harfiyen kopya edilmiş bulunuyordu. Görüşümüzü ispat için en mühim maddelerden ikisini aynen karşılaştıralım. Kanun tasarısının 11. maddesi birinci fıkrası:

"Heyeti Vekile, reisinin riyaseti altında toplanıp, dahili ve harici mühim işlerin merciidir."

93 [1876] Kanunu Esasi'sinin muadil 28. maddesinin birinci fıkrası:

"Meclisi Vükela sadrazamın riyaseti altında olarak toplanıp, dahili ve harici mühim işlerin merciidir."

Kanun tasarısı madde 10:

"Heyeti Vekile reisi ile şeriye işleri vekili Meclis tarafından seçilir. Heyeti Vekile reisi diğer vekilleri mebuslar arasından seçerek Meclis'ten güvenoyu talep eyler."

Bu madde dahi eski Kanunu Esasi'nin 37. maddesinin aynıdır. Halbuki İcra Vekilleri kanun hükmünce vekillerin tamamının tek tek seçilmesi Büyük Millet Meclisi'nin en asli hukukundandır. Oldukça İsviçre usulünü andıran bu seçim şekli bizde bazı noksanları tamamlanırsa entrikalara en az müsait olanıdır. İleride izah edeceğiz.

Şimdi vaziyetin bu suretle tezahüründen sonra "evet, bu maddeler kopya edilmiş olmakla beraber yine Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun mana ve ruhuna muhalefet yoktur" demek imkânı mevcut mudur?! Gerçi muhterem savunucu kürsüde bu hususu da söylediler. Fakat biz kendilerinin meselenin karşısında çok yanıldıkları zan ve kanısındayız.

Malumdur ki, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun umumi hukuk mahiyeti, aşağı yukarı doğrudan doğruya hükümet usulüyle mutlak surette kuvvetler birliği esasını kabul etmiş bir sistemdir. 93 [1876] Kanunu Esasi'si ise mutlak kuvvetler ayrılığı usulünün biraz muadili olan parlamentarizm oyunudur. Bunda esas, dolaylı hükümet icrası olduğu gibi, devletin üç kuvvetinin muhtelif ellere ayrılıp dağıtılmasıdır. Şu halde bu sistemin kabul ettiği mesuliyet ve vazife usulü nasıl olur da Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun kabul ettiği devlet sistemine muhalif olmaksızın onunla uyuşabilir? Bunların birbirinin aynı olduğu iddia edildiği gün hukukiyatın manasını kaybetmiş olduğuna inanmak icap edecektir. Gerçi muhterem savunucu kanun tasarısındaki maddelerin bir kısmının aynen eski kanundan alındığını itiraf ile "Ne yapalım, kendi kendimize icat edecek değildik a" buyurdular. Hakikaten icada ve yaratmaya da belki hacet yoktu. Doğrudan doğruya kuvvetler birliği esasını kabul etmiş, fakat kuvvetleri klasik usulüyle üçe ayırarak yürütme kuvveti gibi başlı başına korkunç ve tehlikeli kudretler kurmamış, yalnız memleketin işlerini alakadar birçok dairelere dağıtmış ve ayırmış yeni Türkiye'nin aşağı yukarı doğrudan doğruya hükümet sistemindeki Heyeti Vekile'ye göre bir vazife ve mesuliyet kanunu yapmak her halde çok zor bir şey değildir.

Ve bu tarzla hepimizin özlemle beklediğimiz vazife ve mesuliyet esasını daha sağlam, daha kati bir şekilde tecelli ettirmek mümkün olurdu. Yoksa parlamentarizm veya kuvvetler ayrılığı gibi mana ve kaynakları başka başka hukuk esaslarına bağlı olan sistemlerin vazife ve mesuliyet usullerinin, bizim en

yeni usulümüzle uzlaştırılabileceğini iddia etmek, tıpkı istibdat veya mutlak idaredeki vazife ve mesuliyet esaslarının meşrutiyet idarelerine tatbik olunabileceğine kani olmaya benzer. Aradaki farklar o kadar derin ve geniştir.

Biz, Meclis'te vazife ve mesuliyet kanununun genelinden bahsedildiği bir sırada bu kadar teferruat ve tafsilata girişmeyi münazara usulünün hilafında görmüş ve kanun genelinin ilham aldığı esasların sakatlığına işaretle işin hatalı olduğunu esasından göstermek istemiştik. Muhterem savunucu sözlerimizin bir alay teoriden başka bir şey olmadığını ve söylediği nutukla kanun gerekçesi etrafında ısrardan vazgeçilerek Teşkilatı Esasiye Kanunu'na muhalif maddelerin gösterilmesinin lazım geleceğini beyan etti. Bu makalede arzu buyurdukları hususa da ilişerek, zamanın nezaketinden dolayı birinci maddenin ve onunla alakalı gerekçenin mukayesesinden ve incelemesinden vazgeçiyorum. Kabul buyururlar ki, bir kanunun geneline intikal ancak onun gerekçesinden ve savunucusunun beyanatından mümkün olabilir. Gerekçesi kalmamış bir kanunun mana ve mahiyeti de hederdir, sebepsizdir. Yarın da parlamentarizmle temin edilmek istenilen vazife ve mesuliyetin ne kadar boş yere emek sarf etmek olduğunu ve ne kadar tehlikeli bulunduğunu gerek Batı'daki ve gerek bizdeki tatbikat itibariyle göstermeye çalışacağız.

Bugünkü yazılarımıza son vermezden evvel ilave etmek isteriz ki, kuvvetler ayrılığı denilen üç kuvvetin içinde hakikatte yalnız bir kuvvet vardır, o da icradır. Üst tarafı tatbikatta fanteziden başka bir şey değildir. Milli hâkimiyet hakikatte ancak icrada tecelli eder. Aziz Türkiye'yi kurtarmaya azmetmiş olan Büyük Millet Meclisi bu hakiki kudreti aziz Türkiyeliler namına kendi beline kuşandığı bir hâkimiyet kılıcı biliyor. Bunu başka hiçbir kimseye veremez. Esasen vermek hakkına da sahip değildir.

– 4 –

Vekillerin vazife ve mesuliyetine dair kanun tasarısını hazırlayan Hususi Encümen'in dünkü yazılarımızda hayli iliştiğimiz görüşüne bugün de ufak bir yönü daha ilave ettikten sonra kuvvetler ayrılığı ve parlamentarizm usullerinin sakatlığını, tehlikelerini ve bilhassa bizim hazırdaki vaziyetimizle bunların nasıl uzlaştırılması mümkün olmayan bir sistem olduklarını yetki sahibi yazarlardan aldığımız fikirlerle izaha çalışacağız.

Hususi Encümen 93 [1876] Kanunu Esasi'sinin 28. düzeltilmiş maddesinden aynen kopya ettiği vazife ve mesuliyet kanun tasarısının 11. maddesiyle -ki, "Heyeti Vekile, reisinin riyaseti altında toplanıp, dahili ve harici mühim işlerin merciidir" diyor- Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Büyük Millet Meclisi'ne tanıdığı yürütme ve yasama haklarını ve yetkiyi tamamen manasız bir lafız ha-

line koymuş oluyordu. Hakikaten vazife ve mesuliyet kanun tasarısının 10. ve 11. maddelerinin teşkil etmek istediği vekiller heyetinin şekli ve hukuki vaziyetiyle yetkisi aynen bizim eski Kanunu Esasi hükmünce teşekkül eden Heyeti Vükela'ya benzer; bu bir parlamentarizmdir. Vekiller Heyeti "dahili ve harici mühim işlerin mercii" olunca ve onları Meclis'çe seçilmiş bir reis seçerek teşkil edince Büyük Millet Meclisi'nin, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 1., 2. ve 8. maddeleri hükmünce sahip olduğu fiilen ve bizzat idare hakkıyla yasama ve yürütme yetkisi nerede kalır?! Vekilleri birer birer seçme hakkı ne olur?!

Gerçi kanun tasarısı birinci maddesinde Meclis'e birtakım haklar tanımıştır. Bu suretle tam manasıyla parlamenter hükümetlerden vaziyetimiz biraz fark etmiştir. Fakat o kadar. Hakikatte icra kudreti elimizden çıkmış, daha başka bir tabirle hakiki kudret olan icra kılıcını Hususi Encümen Büyük Millet Meclisi'nin belinden çıkararak icra heyetinin eline vermek istemiştir. Biz zannediyoruz ki, hukuken Hususi Encümen'in sahip olduğu yetki, ancak ve ancak Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun kabul ettiği devlet ve hükümet usulüne göre bir vazife ve mesuliyet kanunu hazırlamaktan ibarettir. Görülüyor ki, Hususi Encümen görüşünün muhterem savunucusunun "Encümen, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun haricine çıkmadı" iddiasına rağmen ortada bunun aksini iddia eden bir hakikat mevcuttur. Bu basit hakikatleri daha fazla uzatmak istemeyiz.

* * *

Anlaşıldı ki Hususi Encümen kuvvetler ayrılığı yahut bir nevi parlamentarizm usulleriyle mesuliyet ve vazife esasını tespit etmek istedi. Fakat Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun dahi manasına muhalif olan bu sistemlerle acaba vazife ve mesuliyet güvencesi temin edilebilir miydi?

Kuvvetler ayrılığı veya devletin üç kuvveti anlayışının nasıl imkânsız bir hayal olduğundan yazar Duguit'nin fikrini şahit göstererek iki numaralı makalemizde bir nebze bahsetmiştik. Bugün bu hususa biraz daha esaslıca ilişmek istiyoruz.

de la Grasserie *Hukuku Amme İçtimaiyyat Prensipleri*[7] adındaki kıymetli eserinde devletin üç kuvveti diye devletin genel kuvvetinin üçe ayrılması ihtiyacının maddeten mevcut bir şeyden dolayı değil, eski zamanlarda sınırsız yetki sahibi olan ve insanlıkça Eski Yunan'ın "yarım allahları!" derecesine çıkarılan kralların, imparatorların kuvvetlerini zayıflatmak sebebine dayandığını ilkçağa kadar intikal ederek pek ikna edici bir mantıkla ispat etmektedir. Hakikaten meşhur yazar Duguit dahi devletin genel kuvvetlerinin milli hâkimiyet olduğuna işaret ettikten sonra bunun yine milli hâkimiyet gibi ayrılmasının ve bölünmesinin doğru olmadığını beyan ediyor.

---

7 *Les principes sociologiques du droit public* (Kamu Hukukunun Sosyolojik Prensipleri). (Y.N.)

Milletler günden güne siyasi rüştlerini ispat ettikçe eskiden beri camiayla alakalı bütün haklara el koymuş olarak tanınan imparatorlardan bu hakları adım adım almak mecburiyetinde kalmışlardır. Hakikatte yasama, yürütme, yargı haklarının asıl sahibi millet olduğu halde tarihin taçlı gaspçılarının ellerinden bu genel yetkiyi birden almak imkânı ona nasip olmamıştır. Biz de yazar Duguit gibi bir nevi işlerin taksimi halinde genel yetkinin üçe değil, fakat nihayetsiz daireler tarafından kullanılmasına taraftarız. İşte bu kadar. Esasen başka türlü devlette bir hareket tasavvur etmek de mümkün değildir. Fakat kuvvetleri üçe ayırarak bunların her birine müstakil bir sahip veya vekil tanımak, bir ve ayrılmaz olan halk hâkimiyeti namına bir günahtır. Bu, ilkçağ zihniyetiyle, tabiatüstü felsefelerle insanlığı uzun zamanlar daha en aziz haklarından mahrum etmekten başka bir şey değildir.

Parlamentarizme gelince, bu da kuvvetler ayrılığı usulünü sınırlayan değiştirilmiş bir şekilden başka bir şey değildir. Burada milli hâkimiyet çoğunluk fırkasının elinde âcizdir. Siyasi terbiyeleri olgunlaşmamış memleketlerde şuurlu, kuvvetli bir çoğunluk fırkası da vücuda getirilemeyeceğinden, parlamentarizm belli bir sınıf idaresine de varabilir. Hatta pek ileri meşrutiyet usullerine sahip İngiltere'de dahi bu usulden şikâyet edilmektedir. Paris Üniversitesi anayasa profesörü müteveffa Esmein'in eserinde bu meseleye dair mühim incelemeler mevcuttur.

Duguit pek haklı olarak:

"Parlamentarizm sisteminin tabii bir halde işleyebilmesi için ilk şart hükümetle parlamentonun tesir ve prestijde eşit olmalarıdır. Bu cihazların açılımları ne olursa olsun bu birinci şart en mühimmidir. Şayet parlamento hükümetin temsilcisi olan devlet reisine karşı biraz zayıf mevkide kalacak olursa parlamentarizm hükümet ve idare şekli kalmamıştır. Bu takdirde parlamentarizm usulü yerini diktatörlüğe teslim eder..." diyor.

Kuvvetler ayrılığı sisteminde hatta parlamento huzurunda dahi mesuliyet kabul etmeyen icra heyetinin bizzat ve fiilen geniş bir yetkiyle maddi kuvvetleri elinde bulundurduğu düşünülürse, bu tehlikenin şu hükümet usulünde dahi kendisini nasıl bir şiddetle göstermekte olduğunun derhal farkına varılır. Geçen yazılarımızda da bir nebze işaret ettiğimiz üzere, bu her iki usul bizim son kabul ettiğimiz devlet idaresinden geri olduğu gibi -çünkü bizimki kuvvetler birliği esasını kabul ediyor ve onu milletin elinde tecelli ettiriyor. İkinci olarak milli hâkimiyetin doğrudan doğruya tecellisine en yakın olanıdır- istatistiklerle sabittir ki, askerlerin idare işlerine çok karıştıkları siyasi terbiyeleri geri memleketlerde ihtilallere ve diktatörlüklere meydan vermiştir. Çünkü bu takdirde büyük yetki sahibi olan icra kudreti istediğini yapmak için önünde maddi bir engel bulmuyor. Bütün kuvvetleri Meclis'in sinesinde tecelli ettiren bizim meşrutiyet usulümüz bu tehlikelere nispeten mühim engeller vücuda

getirmektedir. Talihin ne hazin tecellisidir ki, yüce encümen mesuliyeti ve vazifeyi tespit ederek istibdada ve diktatörlüğe mâni olmak isterken az kaldı parlamentarizme dönerek kendi eliyle diktatörün beline kılıcı kuşatmak hatasında bulunacaktı. Hakikaten yürütme kuvveti tamamen mesul bir heyete verildikten sonra acaba meclisin mesul etmek yetkisi bugünkü mühim ve nazik zamanda ne kadar maddi bir kıymete sahip olabilecekti?! Bir kere 14 senelik meşrutiyet hayatımız düşünülsün... Parlamentarizm sistemiyle -şahıslara sözümüz yoktur, sistem inceliyoruz- iş olmazdan evvel millet ne zaman hâkimiyetini fiilen kullanabilmiş, mukadderatına sahip olabilmiştir? Ve bütün başarısızlıklar sonunda kimi mesul edebilmek imkânını kendisinde görmüştür? Bugün aynı tecrübeleri tekrar etmeyi memleketin vaziyeti kaldırır mı? Biz bir sistem istiyoruz ki, işler yapılmazdan evvel onda Türkiye halkının kontrolü olsun. Yoksa iş olup bittikten sonra dünya mesul tutulsa bizce bu Türkiye halkının en değersiz menfaatini bile telafi edemez. Milli hâkimiyetin hakkıyla tecellisi milletin şunu bunu mesul tutabilmesinden evvel mukadderatıyla alakadar kararları bizzat verebilmesinde ve onları bizzat yapmasındadır.

– 5 –

Bugün son sözlerimizi söyleyeceğiz. Bir kere daha tekrar edelim ki, gerek kuvvetler ayrılığı ve gerek parlamentarizm usullerinde, bir olan ve bütün camiaya ait bulunan milli hâkimiyet parçalanıyor; bir sınıfın eline geçiyor. Siyasi seviyeleri aşağı memleketlerde bilhassa icra heyeti denilen kudretin elinde kalıyor; devletin üç kuvveti dengeyi muhafaza edemiyor. Camia mesul etmek hakkını ancak işler yapıldıktan sonra kullanıyor!.. Bu neye yarar? Gerçi ufak tefek değişikliklerle bunun önüne geçilmek istenildiği görülüyor. Fakat bu sakıncalar bilhassa meşrutiyet usulüne yeni giren, hatta bu usul içinde ihtiyarlamış memleketler için de daima bakidir. Bunlara geçen yazılarımızda işaret etmiştik; tekrardan kaçınıyoruz. Şu halde ne yapmalı ki vekillerin vazife ve mesuliyeti temin edilebilsin? Zannediyorum ki, bu emelin tatminine Teşkilatı Esasiye Kanunu kâfi bir zemindir. Hem kuvvetler ayrılığı ve parlamentarizm usullerindeki vazife ve mesuliyet esasından daha kuvvetli bir vazife ve mesuliyet usulü temin etmiş olmakla ve hem de bize bugünkü vaziyetimize en çok uyan en ince meşruti bir teşkilatı vücuda getirmiş bulunmakla Teşkilatı Esasiye Kanunu'muz hukuk ve siyaset tarihimizde cidden pek mühim bir devir açmış oluyor.

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 8. maddesi aynen şu ibareleri ihtiva ediyor:

"Büyük Millet Meclisi, hükümetin kısımlara ayırdığı daireleri hususi kanun icabınca seçtiği vekiller vasıtasıyla idare eder. Meclis, yürütme hususları için vekillere yön tayin eder ve ihtiyaç görüldüğünde bunları değiştirir."

Biz diyoruz ki, yine bu kanunun 1. ve 2. maddeleri hükmünce yürütme ve yasama kuvvetlerine sahip vekilleri (mebuslar) vasıtasıyla bizzat ve fiilen hükümet veya devlet süren millet, büyük meclisi vasıtasıyla her vekâletin hususi siyasetinin hatlarını çizsin. Sonra bütün vekâletleri kapsamak üzere bir de genel siyaset programı vücuda getirsin. İşte o vakit bu iki programın etrafında Meclis tarafından ayrı ayrı seçilerek toplanacak vekillerin vazife ve mesuliyeti belirmiş olur. Gerçi Hususi Encümen vekillerin tamamını Meclis'çe seçilmiş bir reis tarafından teşkil ettirerek Meclis'ten itimat talep ettirmekle hükümet ricali arasında mevcudiyeti zaruri olan ahengi vücuda getirmek istiyordu. Fakat inkârı mümkün müdür ki, hazin talihli Anadolu'nun her bucağından koşup gelen milletvekillerinin memleketin yanık dileklerinden vücuda getirecekleri camia programı etrafında toplananlardaki ahenkle, memleketin selameti için kendi hayalhanelerinde kuracakları tasavvurlar neticesinde vücuda gelmiş bir program etrafında yığılan birkaç kişi arasındaki ahenk arasında millet hâkimiyetine dayalı derin bir fark olmasın?! Birincisindeki ahenk Türkiye camiasının dileklerini taşıyan programdan doğuyor, parlamentarizm sistemi olan ikincisindeki ahenk ise birkaç şahsın anlaşmasından hasıl oluyor. Birincisindeki hukuki azamet ve haşmeti ikincisindeki bir nevi hâkimiyet ve hukuk tekeli olan küçüklükle var kıyas et!.. Birincisinde bütün millet programını eliyle yazıyor, bunun etrafında toplanacaklar gelsin diyor. İkincisinde, sanki Türkiyeliler velayet ve vesayete muhtaç bir alay bunak veya esir imiş gibi, bir iki -belki maceracı- şahıs program diye onun hazin mukadderatını yazıyor. Birinci şekil milletin efendiliğini, ikincisi belki esaretini ilan ediyor... Hayır, Türkiye ve Türkiyeliler esaret kabul etmiyorlar. Tarihinde her hareketinde dünyaya yeni devirler açan milletim, bugün de vatanını kurtarırken dünya önüne bütün insaniyet için yeni bir hukuk esasıyla çıkıyor. Bu hukukun adına dünyanın mazlum insanları halk efendiliği, emek saltanatı diyeceklerdir.

Her vekil, her ay encümen huzurunda veya Meclis önünde ne yaptığını izah etmek mecburiyetinde bulunmalıdır. İzahatı kâfi görülmeyen vekil vekâletten düşer, yerine Meclis'çe yenisi seçilir. Meclis'çe diyoruz, hakikaten bu başkaları tarafından seçilirse, terk edilemez olan milli hâkimiyet zaruret dahi oluşmaksızın hakikatte başkası tarafından kullanılıyor demektir. Bu yine maceralara yol açabilir. Mevkiini terk etmek mecburiyetinde kalan vekil ise mesuliyetinin tecelli edecek mahiyetine göre yüce divanda cezasını görür. Yahut sadece düşürülmekle yetinilir. Devletin genel siyaseti hakkında dahi vekiller heyeti yine belirli zamanlarda genel bir program etrafında izahat vermelidirler. İzahat kâfi görülmeyince yerini terk edecek olan vekiller heyeti bittabi karşısında bulunduğu vaziyet derecesinde mesul edilecektir. Bu belirli zamanlardan başka her mebus her vakit gensoru hakkına sahip bulunacaktır. Şimdi rica ederiz. Bu şe-

kildeki sıkı kontrol ve mesuliyet, Hususi Encümen'in parlamentarizmi takliden hazırladığı kanun tasarısıyla temin edilebilir mi? Bizce hayır!

Zira parlamentarizmde her vakit çoğunluk fırkaları kendilerine mensup olan hükümetlerin mesuliyetlerini azınlıklar tarafından verilen gensoruları reddedivermekle örtbas etmekte pek ustadırlar. Halbuki Teşkilatı Esasiye Kanunu hükmünce bizim teklif ettiğimiz şekilde ise belirli zamanlarda gelip izahat vermek mecburiyetinde bulunan vekillere karşı azınlığın dahi sesini yükseltmesi ve görüşünü bütün Türkiye'nin siyasi vicdanı önünde izah etmesi daima mümkündür. Kabul olunur ki, böyle kamuoyu önünde eleştirilen vekillerini çoğunluk fırkası -onlar haksız iseler- daima tutamaz. Halbuki parlamentarizmde bunların kötülüklerini uzun zamanlar saklamak imkânına sahiptir. İşte usulümüzün taklit edilmek istenen sistemlere bir üstünlüğü daha. Burjuva devletlerinde halka karşı işlenen bütün günahların örtülmesine bir vasıta olan parlamentarizm bizim memleketimizde iltifat göremez. Halk memleketi, halk idaresi için bu bir düşüştür. Okuyucumun mühim bir hususa daha dikkatini rica ederim. Parlamento sisteminde her kabine geldikçe memleketin daima yeni yeni programlar karşısında kalmasının bir manası da hiçbir iş yapılmaması demektir. Bu, bizim memleket gibi işe, yeniliğe büyük ihtiyacı olan bir diyar için ne fecidir. O derece ki, bizde iş yapamamak giderek müzmin bir hastalık haline gelecektir. Halbuki millet meclislerinin, içinde bu memleketin hazin devirleri seyredilen bir ayna gibi vücuda getireceği programlar ise daima sabit kalacaktır. Buna iş yapılmak istenen memleketlerde çok ihtiyaç vardır.

Ümit ederiz ki bize parlamento istibdadından bahsedilmeyecektir.

Çünkü tarih bütün istibdatların, diktatörlüklerin, zulümlerin, gaspların icra kudretleri tarafından işlendiğini kaydediyor. Parlamento istibdadı nihayet bir millet istibdadıdır. Bu istibdat çoğunlukla millet menfaatlerinin zıddına hareket edenlere yöneldi. Aksi tasavvur olunsa bile ömrü sınırlıdır. Yeni seçimler parlamentolar üzerinde daima denetçidirler. Her halde iki tarafın istibdadının tehlikeleri ölçüldükçe parlamento istibdadının pek ehemmiyetsiz bir şey olduğu ortaya çıkar.

Referandum ve inisiyatif gibi usullerle bu istibdada büsbütün mâni olmak imkânı da mevcuttur. Kuvvetler ayrılığı usulüyle hasıl edilmek istenen genel denge, parlamentarizm sisteminde hayli tadilatla, millet meclisleri biraz daha icra yetkisiyle kuvvetlendirildiği halde yine asıl iktidar icrada kalmıştır! Bu hayali denge ve kuvvetler ayrılığı kendisinden nizam ümit edenlerle daima alay etmiş, onlara gülmüştür.

Bir de rica ederiz. Kuvvetler ayrılığı ile parlamentarizm karıştırılmasın. Bunlar başka başka şeylerdir. Birincisi yasama kuvveti, yürütme kuvveti ve yargı kuvvetinin birbirinden tamamen ayrılmasını gerektirir. Ve bunlar birbirini

kontrol edemezler. Halbuki parlamentarizmde yasama kudreti üyeleri aynı zamanda kabinede yürütmenin dahi etkenleridir. Görülüyor ki, kuvvetler ayrılığı kalmamıştır. İsviçre'de dahi bakanlar düşürülemez, nihayet meclisin kararını kabule mecburdurlar.

Teşkilatı Esasiye Kanunu'yla kabul edilen yeni Türkiye devlet sisteminin diğer usullere olan bir üstünlüğü de bizde vekiller buhranının hiçbir zaman söz konusu olamayacağıdır. İşte burada Teşkilatı Esasiye Kanunu hukuk teorisinde cidden Türkiyelilerce iftihar edilebilecek bir mahiyette yükseliyor. Çünkü çağdaş hukukta gaye, bilhassa devleti gayri şahsi bir hale getirmek, her şeye camianın genel iradesini hâkim kılmaktır. Hakikaten hükümet meclis olduğuna göre, o baki kaldıkça, onun programı namına hareket edildikçe, buhran yoktur. Yani her şey Türkiye'dir. İki üç kişinin kabineye girip çıkması memleketin dahili ve harici siyasetinde hiçbir değişiklik vücuda getiremez. Şahıs yoktur, yalnız Türkiye vardır. Doğrusu böyle değil mi? Türkiye bir malikâne ve Türkiyeliler esir sürüsü müdürler ki milletin yürütme kuvvetlerini idare edenlerin şahsiyetlerine göre onların vaziyeti ve hareketi değişsin?!..

Bugün Meclis daimi surette toplantı halindedir. Yarın sulh hali geri gelince, toplantı devresi son buldukça meclis içinden belirli bir kısım mebusları bırakarak gider ve ikinci toplantı devrine kadar devletin genel kuvvetlerini idare için kalanlar yasama ve yürütme hükümetini temsil ederler. Şimdi de bugünkü vaziyeti bir kere göz önünde tutalım. Türkiyeliler Büyük Millet Meclisi'nden hayat ve bağımsızlık haklarının kurtuluşunu bekliyor ve tarih önünde yalnız onu mesul tanıyorlar. Bu büyük mesuliyeti yüklenen Büyük Millet Meclisi nasıl olur da icra yetkisini parlamentarizm usulünde bir heyete verebilir? İşler fena gittiği takdirde halk önünde nasıl temize çıkabilir? Yalnız bu kadar değil, fakat Meclis'e, Teşkilatı Esasiye Kanunu baki kaldıkça ve bugünkü vaziyet devam ettikçe, işlerin yürütülmesini başka bir kuvvete terk ettiğinden dolayı acaba ayrıca mesuliyet düşmez mi? Bir de kabahatli vekillerini mesul ettiğini farz etsek dahi, zarar gören memleket önünde bunun ehemmiyeti nedir? Kendisini büyük mesuliyet karşısında görenler ceza zamanı gelince teslim olacaklar mıdır?! Bize ilk hukuku esasiyeyi okutan Erzurum mebusu aziz ve muhterem hocamız Celalettin Arif Beyefendi Hazretleri kanunu yazan Hususi Encümen'in reisi bulunuyorlardı; bugün de aynı hakkı muhafaza etmektedirler. Bu hususta kendilerini dinlemeyi çok arzu eylerdik. Yazık ki Meclis'i kıymetli fikirlerinden mahrum bıraktılar. Ümit ederiz ki kanunun gelecek müzakeresinde âlimane fikirleriyle memleketi aydınlatırlar.

Son söz olarak ilave etmek isteriz ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi Türkiye'yi kurtarmakla mükelleftir. O kadar... Vazifesinin iki şıkkı olmayan Meclis büyük mesuliyetinin tamamen idrakinde olarak üçüncü defa olmak üzere aziz

Türkiye'yi kurarken, bugün devletin genel kuvvetlerini temsil eden milli kılıcı bundan böyle her gün için Türkiyelilerin beline kuşatmış olmakla tarih önünde bir ikinci büyük vazifesini daha tamamlamıştır. Aziz Türkiye, daima ileri.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Heyeti Vekile'nin Vazife ve Mesuliyetine Dair Kanun Teklifi Dolayısıyla Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, muhterem encümenin yüce Meclis'e getirdiği gerekçe tasarısının ihtiva ettiği mana ile tasarıyı müdafaa eden beyefendinin fikirleri arasında bazı tezatlara öncelikle ilişmek isterim. Muhterem Salâhaddin Beyefendi söyledikleri kıymetli nutkunda bize encümenin maksadının her şeyden evvel devlet idaresinde istibdada mâni olmak ve dolayısıyla mesuliyete tabi olmak olduğunu beyan buyurdular. İstibdada mâni olmak, mesuliyet esasını koymak için de kuvvetler ayrılığının elzem olduğunu söylediler. Öncelikle bir noktaya ilişmek istiyorum. Büyük bir dikkatle muhterem encümenin bize getirdiği tasarıyı inceledim. Bu tasarıda kuvvetler ayrılığından ziyade parlamentarizm sistemine rastladım. Tam manasıyla parlamentarizm usulüne değil, kuvvetler ayrılığından ziyade parlamentarizm usulüne daha ziyade temas edebilecek birtakım noktalara rastladım. Her şeyden evvel şurasını arz etmek isterim ki, efendiler, kuvvetler ayrılığı esası -ki muhterem arkadaşım Zekâi Beyefendi pek güzel iliştiler, biraz daha izahat verselerdi bendeniz için kuvvetler ayrılığı konusunda söz söylemeye lüzum kalmazdı- kuvvetler ayrılığı, bugün dünyanın hemen hiçbir yerinde tatbik edilememiştir. Kuvvetler ayrılığından maksat, Hükümeti, üç büyük kuvvetten meydana geliyor farz etmek; üç büyük kuvvet tarafından tatbiki kabul edilen bir sistemdir. Bu sisteme göre adli kuvvet bir heyet tarafından, yürütme kuvveti ikinci bir heyet tarafından, yasama kuvveti de doğrudan doğruya milletin temsilcisi sıfatıyla gelen

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.14, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, s.377-381, (28 Kasım 1921).

mebuslar heyeti tarafından tatbik edilecek ve bunların diğerine tecavüz hakkı olmayacak, müdahale hakkı bulunmayacaktır. Esası İngiltere anayasasından alınan bu sistem daha sonra Montesquieu tarafından uzun uzadıya şerh edilmiş ve buna en ziyade sadık kalan bugün Kuzey Amerika ile Müttehidei Amerika Hükümatı[1] olmuştur. Fakat, tatbikatta orada da kuvvetler ayrılığı esası tamamıyla tatbik edilememiş ve kabul edilememiş ve tatbikat sahasında bu sistem kısır kalmıştır. Buna dair meşhur hukuk âlimlerinden -şunu da yeri gelmişken ilave edeyim ki, burada bazı hukuk âlimlerinin teorilerinden, diplomatların fikirlerinden bahsetmek isterim. Bunu ukalalıktan ziyade davayı ispat edebilmek için diğer âlimlerin fikirlerine muhtaç olduğuma yorunuz efendiler-hukuk âlimlerinden Duguit "Kuvvetler ayrılığı tatbikatta Hıristiyanlığın teslisi gibi hayal kabilindendir. Teslis nasıl bir imkânsız hayal ise kanun sahasında ve tatbikat sahasında da kuvvetler ayrılığı öyle imkânsız hayal oldu" diyor. Hakikaten efendiler, bu sistemin en ziyade tatbik edildiği yer Amerika olduğu halde, orada bile Parlamento ve Ayan'ın ayırdığı daimi komiteler tarafından icra heyetleri daima teftiş altında bulunmakta ve mühim meselelerde komitelerin tasdiki olmaksızın hiçbir karar verememektedirler.

Dolayısıyla görülüyor ki, efendiler esas itibariyle bir hayalden ibaret olan bu kuvvetler ayrılığı yalnız kitap sayfalarında yer bulabilmiş, fakat tatbikat sahasında hiçbir semereli netice, feyizli bir netice verememiştir. Bunun şöyle böyle en ziyade sadıkane tatbik edildiği memleketlerde bile büyük ve tehlikeli neticeleri olmuş ve memleketi müşkül vaziyete sokmuştur. Bakınız efendiler, Wilson yakın geçmişte yazdığı bir eserde Amerika'nın kuvvetler ayrılığından ne kadar zarar gördüğünü söylüyor:

"Bizim Kanunu Esasi'miz Hükümetin genel yetkisinde birtakım küçük kısımlara ve parçalara ayrılmasına sebep oluyor. Yani bundan maksadı üç kuvvettir. Hükümetin her kısmı küçük bir mesuliyet payı taşımaktadır. Fakat bu sınırlı mesuliyetlerin tatbiki bu kısımlara kaçamak yolunu temin ediyor. Çünkü bunlar ayrı gayrı bir şey değildir. Esasta birdir. Dolayısıyla gayri tabii olarak, tabiatüstü neticesi olarak, bunları zorla ayırmak neticesi olarak üç kuvvete taksim etmek, neticede mesuliyet esasını temin ettiremiyor. Bu kısımlara birçok kaçamak yolları temin ediyor. O suretle ki, mesul edilmek istenilenler kabahatlerini derhal komşusunun üzerine atmakta müşkülata rastlamıyor. Yani yürütme kuvveti yasamaya, yasama yargıya atıveriyor. Çünkü birbirine girift. Şu halde mektep hocası olan, yani asıl hâkimiyetin sahibi olan millet, vakti geldiği zaman kırbacı hangi kabahatliye vuracağını nasıl bilecek?" diyor.

1 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)

İnkâr edilemez ki, bu kuvvetler ayrılığından hasıl olan netice, mesuliyetin saklanmasıdır. İşte bu, buhranlı anlarda devletin hareketini pek felaketli, pek korkunç bir hale getiriyor. Wilson "Bu şekil, yani kuvvetleri ayırmak ve mesuliyetleri sınırlamak, bizim devlet esasımızın açık bir noksanıdır. Amerikalılar bunu tamamlamalıdır" diyor.

Görülüyor ki, muhterem efendiler, kuvvetler ayrılığına en sadık kalan Amerika'da bile bunun tatbiki mümkün olamamış ve tatbik edilen yönleri de bir semere vermemiş. Amerika'nın Reisicumhuru bundan bizzat şikâyet etmiş ve kuvvetlerde birlik esasının tesisini milletine teklif etmiş. En ziyade kuvvetler ayrılığına taraftar olan Esmein adında bir yazar olduğu halde, o dahi kuvvetler ayrılığının mümkün olmadığını ve dolayısıyla parlamentonun daima hâkim mevkiinde kalacağını söylüyor. Bununla bu ciheti arz ediyorum ki, kuvvetler ayrılığı arkasından koşmak, bunu tatbik edilebilir görmek, olmayacak bir şey ile uğraşmak, bir serap ardından koşup gitmekten ibarettir. Hatta Necker adında bir Alman muallimi kuvvetler ayrılığının milli hâkimiyet esasına muhalif olduğunu ve devlette elzem olan siyasi birliği kuvvetler ayrılığının ihlal ettiğini ve bundan dolayı daima yürütme heyetinin yasama heyetine üstün geldiğini ve istibdadın bu surette daha çok yol aldığını söylüyor ve reddediyor. Güney Amerika, Kuzey Amerika'dan kuvvetler ayrılığı esasını kabul etmiş. Fakat *Le Temps* gazetesinin yazdığı uzun bir makalede "Amerika'nın ihtilallerden kurtulmamasına, Meksika'nın kan içinde kalmasına sebep, kuvvetler ayrılığı esasının tatbik edilmesi ve bunda esas olarak yürütme heyetinin yasamadan fazla kuvvetli bir mevkide kalarak daima memlekette hükümet darbesiyle millet hâkimiyetine zarar vermesinden kaynaklanıyor" diyor. Efendiler, bunu kabul ettiğimiz gün, farzımuhal olarak, şunu her şeyden evvel takdir buyurmak lazımdır ki, bu, icra heyetine kuvvet vermektir. Atalar sözüdür: "Söz, kılıcı taşıyanındır." Esasen yürütme kuvveti, kudret, yürütme heyetinin elindedir. Bir de kuvvetler ayrılığı esasını kabul ettiğimiz gün, tam manasıyla, yani yasama heyetinin yürütme heyetine katiyen müdahaleye hakkı kalmadığı gün -Amerika'daki usul üzere, Montesquieu'nun tarifi üzere- yasama heyetinin yürütmeye nüfuz etmediği gün bu memlekette neler olacağını tasavvur buyurunuz, efendiler! Biz parlamentonun şiddetli denetimine göre memleketimizi eski Kanunu Esasi ile hükümet darbesinden kurtaramadık. Ondan daha ileri giderek, parlamentonun, yani Türk milletinin hâkimiyetini sınırlayarak icra heyetini büyük bir yetkiyle donattığımız vakit, bilgi seviyesi çok yüksek olmayan bu memlekette yürütme heyeti istibdadı yasama heyeti istibdadından daha çok tehlikeler doğurabilir. *(Şüphesiz sesleri.)*

Efendiler, Heyeti Vekile, en nihayet millet istibdadı demektir. Milletin istibdadı onun genel menfaatlerine muhalif olanlara karşıdır. Bu, memleket için bir

feyiz, bir saadettir. Bu memleketin kurtulduğu gün, yasama heyetinin istibdadının geçerli olduğu gündür. Yasama heyetinin Türk milletine istibdadı geçerli olmayacaktır. Yasama heyetinin istibdadı icra heyetine karşı olacaktır ve diğer Türk milletine muhalif hareket edenlere karşı olacaktır. En nihayet bu, Türk milletinin kati hâkimiyeti esasına dayanacaktır.

Esasen tarihi incelediğimiz zaman görüyoruz ki, en doğru söyleyen şey, istatistiktir. Parlamento istibdadı hiçbir zaman memleketleri icra heyeti istibdadı kadar tehlikeli neticelere götürmemiştir. Bir konvansiyon belki bir memleketi kurtarmıştır. Belki dolayısıyla adım adım bir Napolyon yetiştirmiştir. İngiltere'de uzun parlamento denilen parlamento birtakım istibdadı yaptı. Fakat bütün tarihte parlamento istibdadı bundan ibarettir ve bütün ihtilaller hep icra heyetinin istibdadından kaynaklanmıştır. Efendiler, kuvvetler ayrılığı esasına en sadık kalan İsviçre'dir. Amerika'dan sonra orada dahi kuvvetler ayrılığı esası tatbik edilememiştir ve yine icra heyeti nihayet parlamentonun kararını dinlemek mecburiyetinde bırakılmıştır. Kuvvetler ayrılığı hakkında ilişmek istediğim nokta bundan ibarettir. Şimdi bizim memleketimizde acaba dünyanın hiçbir tarafında tatbik sahası bulmayan ve bir hayalden ibaret bulunan kuvvetler ayrılığı teorisini tatbik edebilir miyiz? Bendeniz bilhassa bunu tehlikeli buluyorum. Memleketin daimi sulha girdiği günde bunu tatbike imkân bulunmayacaktır zannederim. Bugün için tehlikelidir; çünkü kuvvetler ayrılığı kabul edildiği gün, teori doğrultusunda bizim artık icra heyeti üzerinde teftişimiz kalmayacaktır. Bu itibarla tehlikelidir.

Şimdi efendiler, parlamento sistemine geçiyorum. Bize tasarının teklif ettiği sistem şöyle böyle bir parlamento sistemidir. Bu, aslını parti hükümeti esasına göre tesis eden bir kudret demektir ve kaynağını İngiltere anayasasından alıyor ve çoğunluk fırkasına dayanıyor. Bütün dünya bugün bundan şikâyetçidir. Bunun sakıncalarını, evvela bütün dünya itibariyle, sonra bizim vaziyetimiz itibariyle arz edeyim. Bir kere parlamento usulünü bizde tatbik etmek, bugünkü vaziyetimiz itibariyle doğru değildir. Çünkü parlamento esasını kabul etmek için ya bir reisicumhur olması lazımdır yahut da yürütmeyi temsil eden bir padişah bulunması gerekir. Biz bugünkü vaziyetimiz itibariyle bunu nasıl tesis edebiliriz? Padişah makamına yasama heyetini koyarsak, parlamento sistemi tesis edeceksek buna imkân yoktur. Çünkü padişahın yetkisi başkadır; reisicumhurun yetkisi başkadır; yasama heyeti olan parlamentonun yetkisi yine başkadır. Dolayısıyla parlamento sistemi başkadır. Yasama heyeti hâkimiyeti var demektir. Dolayısıyla parlamento sistemi yok demektir. Sonra biraz evvel arz ettiğim üzere, bu parlamento sistemine namı diğerle parti hükümeti diyorlar. Bu sistem, fırkaları son derece şekillenmiş ve gelişmiş memleketlerde, yalnız İngiltere'de faydalar temin edebilmiştir. O da şöyle böyle. Fakat İngiltereliler

bundan şikâyetçidir. Çünkü azınlıkta kalan partiler hiçbir fark tanımıyor. Bu suretle onlar zayıf düşüyor ve bu suretle fikirlerinden istifade etmek mümkün olan bu partilerden, toplumsal kudret erkânından olan bu insanlardan, çoğunluk partisinin istibdadı yüzünden istifade etmek mümkün olmuyor. Ve bölünme kabul etmeyen milli hâkimiyet bu suretle bir fırkanın ihtirasına kurban oluyor. Görülüyor ki, efendiler, bunu bizim memlekette tatbike maddeten imkân yoktur. Çünkü padişah yok, çünkü reisicumhur yok, zaten onu da kabul etmiyoruz. Esasen bu memlekette Türk milletinin hâkimiyeti var. Başka hâkimiyet tanımıyoruz. Parlamento sisteminin daha birçok sakıncalarını burada tekrara hacet görmüyorum. Yalnız şunu ilave edeyim ki, manasını tarihten alarak gelen, bu memleketin en felaketli günlerinde hayat isteyen, bağımsızlık isteyen, kudretini Türk köylüsünün vekâletinden alıp gelen bu meclis, tarih önünde yegâne mesuldür. Bu mesuliyetin gereği, vazife ve yetkisi de büyüktür. Bu vazife ve yetkiyi hiçbir suretle diğer bir kudrete veremez. Diğer bir kudrete verdiğini farz edelim, milleti de gözümüzün önüne getirelim. O millet ki, bizden, esaretten kurtulmak istiyor. O millet ki, bizden, bütün dünya insanları gibi hayat hakkına kavuşmasını istiyor ve bu yolda yıllardan beri kan döküyor. Ve bugün de son kanını dökerek bizden bu hakkını isterken, biz kalktık bütün yetkimizi bir heyeti vekileye verdik. O heyeti vekile de o vazifesini yerine getirmedi. Biz tuttuk mesul ettik ve hatta mesuliyetin son haddine vardık, heyeti vekileyi baştan başa astık. O zaman hayat hakkı isteyen bu Türk milletinin önüne biz davayı kaybederek çıkarız. Fakat efendiler, biz heyeti vekileyi mesul ettik diye temize çıkmak hakkına sahip miyiz? Efendiler! Türk milleti yaşamak istiyor ve yaşamak hakkını bizimle kazanmak istiyor. Biz bu vazifeyle mükellefiz ve bu hayat hakkımızı kazanacağız, yoksa dünya tarihinde mevcudiyet ve hayatımızın manası yoktur. Dolayısıyla, bu büyük vazifeyi hiçbir kimseye bırakamayız; çünkü onları asmakla, tehdit etmekle, yola getirmekle, hayat hakkını isteyen bu Türk milletine kâfi cevap veremeyiz.

Şimdi acaba bu elimize getirilen tasarının manası nedir? Kuvvetler ayrılığı, muhterem savunucunun buyurdukları gibi parlamento esası da değildir. Şu halde nedir? Efendiler, bunu Teşkilatı Esasiye Kanunu karşısında hukuken yorumlamak imkânını bendeniz kendimde göremedim. Bir parlamento usulü yapmak istedim. Çıkaramadım. Tatbiki mümkün değil, onunla da teması yoktur. Onu da yapamadım. Dolayısıyla imali için ne yaptımsa önüme gelen hakikatler beni ihmale doğru götürdü, imali imkânını bulamadım. Birçok yerlerini ihmal etmek mecburiyetinde kaldım. Düşündüm, makul buldum. Encümenin maksadı, memleketin mesuliyet esasını ortaya koymak ve istibdada mâni olmaktır. Fakat, dedim ki, acaba memlekette mesuliyet esasını ortaya koyabilmek için mutlaka parlamentarizm, yani bizde bugün fiilen tatbiki mümkün olmayan

parlamentarizm usulünü mü tatbik etmelidir? Bütün bir hayal olan kuvvetler ayrılığının arkasından mı koşup gitmelidir? Bunların hiçbirisini kabul etmedim. Mümkün görmedim. Düşündüm. Elimizdeki Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun mesuliyet esasını bu teklif edilen sistemlerden çok fazla vücuda getirebilmek kabiliyetine sahip olduğunu gördüm efendiler. Hakikaten itiraf etmek icap eder ki, mesuliyet meselesi biraz dağınık kaldı. Tutulması mümkün olmayan bir bulut halindeydi. Fakat bunda kabahat Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda değil, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun koyduğu esasları tamamıyla tatbik etmemekten kaynaklanır. Efendiler! Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun bir maddesi yüce Meclis'e şu yetkiyi vermektedir: 8. maddesi "Büyük Millet Meclisi, hükümetin kısımlara ayırdığı daireleri hususi kanun icabınca seçtiği vekiller vasıtasıyla idare eder. Meclis, yürütme hususları için vekillere yön tayin eder ve ihtiyaç görüldüğünde bunları değiştirir" diyor.

Efendiler, devletimizin iki siyaseti vardır. Biri genel siyaseti, diğeri de hususi siyasetidir. Teşkilatı Esasiye Kanunu icabınca Büyük Millet Meclisi, hususi encümenlerde genel siyasetini tespit ettirir ve bir de her vekâlete düşen vazifeyi yazdırır ve hususi vekilinin eline verir. Vekil bir nizamname icabınca bize her ay gelir. Onları ne dereceye kadar tatbik ettiğini ve ne dereceye kadar başarılı olduğunu gösterirse, mesuliyet esası temin edilmiş olur. Bu şekilde, ortadaki hayalden ibaret olan kuvvetler ayrılığından, bugün bizde değil, tatbiki Avrupa'da bile pek çok şikâyete sebep olan parlamentarizm usulünden, yalnız ferdi hukuku düşünen bu sistemlerden daha çok fazla mesuliyeti temin etmek mümkündür. Vekil izahatı vermediği gün kanun icabınca vekâletinden düşmüş olur. Eğer istibdada mâni olmak ve mesuliyeti temin etmek istiyorsak, bu sistemden bendenizce daha güzel, daha kuvvetli sistem bulmak, bu vaziyetimiz için mümkün değildir. Bilhassa imkânsızdır diye değerlendiriyorum. Niçin bu yol varken diğer surete gidelim? Parlamentarizm esası ve kuvvetler ayrılığı yollarında dolaşalım?

Efendiler, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu çok kıskanalım. Bu davada iki büyük hak istiyoruz ve iki büyük başarı elde edeceğiz. Birincisi milletin bağımsızlığını temin edecektir. İkincisi yedi asırdan beri Türk milletini daima kanatan idarenin elinden kurtaracak ve kendi idare ve hâkimiyetini tesis edecektir. Efendiler, Türk-Osmanlı tarihinin bağırdığı ezeli bir yara vardır. O yara, Türk milletinin, hâkimiyetini bizzat üstlenememesinden, Türk üreticilerin bizzat işbaşına gelmemesinden, yani onların idaresinden,[2] onların genel menfaatlerinden kudret alarak idare başına geçmemesinden çöktüğünü söylüyor. Teşkilatı Esasiye Kanunu benim kanaatimce bu yaraya deva bulmuş, Türk üreticilerini işin başı-

2 Zabıtta "idaresinden" şeklinde. Doğrusu "iradesinden" olmalı. (Y.N.)

na getirmek için en büyük adımı atmış, Türk üreticisini sarayın elinden kurtarmıştır. Yalnız sarayın elinden kurtarmak kâfi değildir.

Efendiler, varlığını ferdi hukuktan alan, Avrupa inkılabından alan Kanunu Esasi ile idare olunmak Türk milleti için bir felaketti. Bugün Türk milleti tamamen hareketinin manasını tarihinden, iktisadiyatından alarak, tarihinin önünde titreyerek kendisine layık olan hukuku esasiyeye dayalı bir teşkilat kanunuyla dünyanın önüne atılıyor. Bu, iki yönden zaferdir. Birincisi: Türk milleti hâkim oluyor. O bir zaferdir. Saraydan ve sınıf kanunu esasisinden kurtuluyor. İkincisi: Türk milleti daha burjuva Avrupa'nın bile nail olamadığı bir esasa dayalı bir devlet kuruyor. *(Alkışlar.)* Efendiler, Türk milletini bu idareye layık görmemek doğru değildir. Türk milleti, her hareketinde dünyaya yeni bir devir açmış, yeni mana vermiş ve her hareketinde yeni bir hukuki vaziyet ortaya koymuş olan bu millet, hâkimiyetine dayalı tamamen kuvvetler birliği esasını kabul etmiştir. Fakat bu, hiçbir zaman, kuvvetler ayrılığı demeyeceğim, kuvvetleri bölme esasına muhalif değildir. Yine buna şu yetkiyi verebilirsiniz, diğerine de şunu verebilirsiniz. Fakat bütün kontrol hakkı buradadır. Yine bu, olsa olsa -efendiler, tekrar ediyorum, tarihte iki defa tekerrür ediyor- parlamento istibdadından başka bir şey yapamaz. Dünyanın ihtilalleri ve dünyanın şikâyet ettiği haksız ihtilaller parlamento istibdadından ileri gelmemiştir. Hep yürütme kuvvetlerinin zorbalığından ve darbesinden kaynaklanmıştır. Misali bugünkü bizim feci vaziyetimizdir. Efendiler, saray son darbeyi indirdi. İcra heyeti hareketini Kanunu Esasi ile uzlaştırarak Türk milletini düşmana terk etti. İşte icra heyetleri şimdiye kadar bu neticeleri verdi. *(Alkışlar.)*

Efendiler, son sözlerimi söylemek istiyorum. İtalyan âlimlerinden ve eski hükümet idarelerini çok makul gören Machiavelli'yi pek iyi tanırsınız. *Hükümdar* namıyla bir eser yazmış ve milletleri hükümdarlara öğretmiştir. Machiavelli diyor ki: "Milletlerin hakkını gasp etmek için, milletleri çiğnemek için onları bölünüz. Ayrılığa düşürünüz." Bendeniz de diyorum ki, efendiler, hürriyeti ve milletlerin hâkimiyetini tesis etmek istiyorsak, kuvvetleri ayırmayalım; birleştirelim ve bütün kuvveti Türk milletini temsil eden parlamentoya verelim. O vakit hürriyet yükselecektir.

İcra Vekillerinin Seçim Şekline Dair Kanun Dolayısıyla Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, bu kanun üzerinde yürütülen fikirler bendenizin kanaatime göre hayli yayıldı ve çok dağıldı. Birçok sözler söylendi, bu sözler kıymetli olmakla beraber geneli itibariyle asıl hedeflediğimiz, vekillerin seçilme şekline dair olan kanunun mana ve kapsamından hayli açıldı. Bendeniz meseleyi esasına döndürmek için burada toplamak istiyorum. Muhterem arkadaşlarımın kanaatlerini beyan ile bu kanunu uygun bulmamalarına belli başlı sebep, bendenizin anladığıma göre, milli hâkimiyet meselesidir. Efendiler! Türkiyelilerin hâkimiyetini bütün dünyaya karşı tecelli ettirmek için burada toplanan bu Meclis'te, hiç şüphe yok ki, bu hâkimiyete darbe vuracak bir arkadaşınız bulunabilsin. Bizim en büyük şerefimiz, bu son milli hareket tarihinin en büyük emeli[1] cephede dövüşen Mehmetçiklerle beraber kendi kendilerini idare edemeyeceği zannedilen Türkiye'nin, dünyanın en ileri, en medeni milletlerine karşı milli hâkimiyeti gösterir bir kanunla buraya gelip bu kanunu bütün dünyaya karşı çıkarmış olmalarındadır. Buraya her yan bakan gözü Türkiyeliler her zaman çıkarabilirler. *(Alkışlar.)* Dolayısıyla efendiler, muhterem arkadaşlarımdan çok rica ederim, encümeni ve encümen arkadaşlarınızı bu Meclis'in milli hâkimiyetini ihlal etmek gibi bir maksatla itham etmesinler. Onların içinde bu milletin hâkimiyeti için her gün malını, mülkünü ve bütün hayatını fedaya hazır pek çok arkadaşlar vardır.

[...]

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.21, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, s.302-305, (6 Temmuz 1922); Devre 1, c.21, s.322-330, (8 Temmuz 1922).

1 Zabıtta "emeli" şeklinde. Doğrusu "amili" (etkeni) olmalı. (Y.N.)

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Gelelim esas meseleye, hâkimiyet meselesine. Milli hâkimiyet demek, milletin doğrudan doğruya siyasi, mülki ve idari mukadderatını fiilen idare etmesi demektir. Bütün dünyanın hukuk teorileri, anayasaları bunu bu suretle kabul etmiştir. Fakat bütün dünyanın anayasalarına göz attığımız zaman görüyoruz ki, ne yazık ki şiir ve belagat halinde çok büyük manalar ifade eden ve dünyada büyük büyük ihtilallere meydan vererek milletlerin sevine sevine kan dökmelerine sebep olan bu milli hâkimiyet, anayasalarda çok kayıtlar altına girmiştir. Bu milli hâkimiyet o kadar güzeldir ki, onun aşkıyla, tamamen tatbiki için onun arkasından koştuğunuz zaman, bir serap arkasından koşar gibi olursunuz. Milli hâkimiyet kayıt altına girmedikçe hiçbir mana ifade edemez, memleket anarşi haline girer efendiler. Bütün dünyanın ve bugünkü ilimlerin emeli hiç şüphesizdir ki milli hâkimiyeti ve mutlak hürriyeti meydana getirmektir. Fakat maalesef teoride çok güzel bir mevki işgal eden bu fikirler, tatbikat sahasına geldiği zaman, yine milletlerin selametleri için lüzum ve zaruret derecesinde olmak şartıyla, kendi manalarından parça parça kısımları tadil ve terk etmek mecburiyetinde kalıyorlar. Efendiler! İsviçre'de böyledir. Yalnız Ali Şükrü Beyefendi'nin buyurdukları gibi aday gösterilmez, doğrudan doğruya Meclis seçer. İsviçre Kanunu buradadır. Arzu buyurduğunuz takdirde okurum. *(Hayır sesleri.)* Dolayısıyla esaslarının birçok yerlerinde İsviçre Anayasası ile bizim Teşkilatı Esasiye Kanunumuzla büyük bir benzerlik arz etmekte olduğunu encümen de söylemiştir. Yoksa tamamen aynı değildir.

[...]

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler, bütün milletler için çok aziz olan bu milli hâkimiyetin, bazı memleketlerde tamamen tatbik edilmek istenmesi o memleketleri mahv ve yok etmiştir. Ve buna misal olarak önümüzde Polonya'nın hazin ve elim bir tarihi vardır. Polonya milli hâkimiyetini tamamen tatbik edebilmek için Rus çarlarının elinde esir kalmış ve milli hâkimiyetini temin yolunda hayatını feda etmiş ve bu suretle asırlarca esaret altında inlemiştir. Burada da tarih vardır, fakat yüce Meclis böyle ilmi meselelerin münakaşa edileceği yer değildir. Onun için bendeniz de genel olarak söylüyor ve geçiyorum. Buradaki faziletli arkadaşlarımızdan birçokları dahi bilirler. Birçok Fransız tarihlerini açtığımız zaman Polonya'yı öldüren sebebin milli hâkimiyeti mutlak surette tatbik etmek isteyen meclisi olduğu görülür. Efendiler! Türkiye Büyük Millet Meclisi de o yolda koşarak Türk milletinin ölümüne sebep olamaz.

***Feyyaz Âli Bey** (Yozgat) - Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda "hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir" diyor. Ona ne cevap vereceksiniz?*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Cevap vereceğim efendim. Efendiler, hepinizden bir ricam var, bendeniz bütün arkadaşlarımın vatanperverliğine, milli-

yetperverliğine kani olanlardanım ve onların benim fikirlerime uymayan sözlerini meşrutiyetimiz gereği büyük bir hürmetle dinledim. Bendenizi de hürmetle dinlemekliğinizi istemem ve bunu diyemem; yalnız çok rica ederim, sözümü kesmeyin ki, bir hakikate ulaşalım. Şüphesizdir ki, hakikat neredeyse hep oraya yürüyeceğiz. Efendiler! Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun birinci ve ikinci maddeleri hâkimiyeti mutlak surette millete vermektedir. Bunda şüphe yoktur. Fakat, bu, ne dereceye kadar mutlaktır ve ne dereceye kadar kayıt altındadır. Bir kere bunu düşünmenizi rica ederim. Bu hususu encümenimizin reisi Yunus Nadi Beyefendi biraz işaret buyurdular. Bendeniz de biraz daha işaret edeceğim. Efendiler, milli hâkimiyetin tamamıyla tatbik edilmesini arzu ediyorsak, bu işlerin başına doğrudan doğruya milletin gelerek kendi kendini idare etmesi lazımdır. Ve en evvel bu meseleden bahseden Jean-Jacques Rousseau milli hâkimiyetin kayıtlı olduğuna teessüf ediyor ve fakat "başka türlü idare etmek imkânı yoktur" diyor. Dolayısıyla milletin buraya doğrudan doğruya gelmesi imkânı olmadığından, iş icabı yüce Meclis onun yerine gelmiş ve onun mukadderatını bugün idare etmekte bulunmuştur. İslam hukukunda dahi hiç şüphesiz büyük bir meşrutiyet manası, büyük bir milliyetperverlik, hürriyetperverlik manası, bir milletin hakkını gözetmek manası vardır. Fakat zannederim muhterem arkadaşlarımızdan Ali Şükrü Beyefendi ve pek ziyade itimat ettiğim Basri Beyefendi de pek iyi bilirler ve tasdik buyururlar ki, bu milli hâkimiyet meselesi şeriatta dahi mutlak değildir, kayıtlıdır. Çünkü bunun mutlak surette yerine getirilmesine imkân yoktur.

***Ali Şükrü Bey** (Trabzon) - Bu sözü senet tutacağız.*

***Hasan Basri Bey** (Karesi) - Bu sözünüzü senet kabul ederiz.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Hay hay. Bendeniz kanaatimi söylüyorum, buradan bir mantık yürüterek gidersek görürüz ki, efendiler, burada kayıt var, şurada kayıt var... Sonra meclislerin içerisine geliriz. Efendiler! Her meclis kendi manasından, kendi memleketinin muhitinden, toplumsal yapısından ve kendi varlığından çıkar ve ona göre memleketine karşı vaziyetler alır. Bizim hükümetimizin bugünkü teşekkülünde de, hiç şüphe etmem ki, adaylık meselesini ortaya koymakla milli hâkimiyet kayıt altına girmiş bulunsun. Meclisin hâkimiyeti pek cüzi bir surette kayıtlıdır ve fakat buna zaruretler vardır efendiler... Bu şekil ve sureti kabul etmeye... *(O zaruretler nedir? sesleri.)*

Efendiler, bizim Meclisimiz şükre değerdir ki bu mücadele içinde bir fırka hayatı yaşamamaktadır ve fırka hayatı yaşamayacaktır. Dolayısıyla fırka hayatı yaşamayan meclislerde...

Hüseyin Avni Bey *(Erzurum) - Ya grup...*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Grup, fırka değildir. Grubun ne olduğunu hepiniz bilirsiniz. *(Gülüşmeler, devam sesleri.)* Fırka hayatı yaşamayan meclislerde vekil seçmek pek güçtür. Üç dört fırka bir arada olduğu zaman bunlar uyuşabilir. Vekillerini kolayca yaparlar. Yalnız bu Meclis'in içerisinde değil, bütün dünyadaki meclislerde üyelerin büyük kısmını eline alarak emirlerini diktatör gibi infaz ettiren fırkalar için bu gibi adaylar göstermeye hacet yoktur. İsviçre'de mesela doğrudan doğruya Meclis seçer. Fakat zannediyor musunuz ki efendiler, kendiliklerinden seçerler? Orada bileği demir gibi bir fırka vardır... Bizim Meclis'te fırka bulunmadığına göre... *(Hah hah sesleri.)* Resmen yoktur. *(Gülüşmeler, alkışlar, gürültüler, devam sesleri.)* Bizim Meclis'te genel ve resmi şekilde fırka bulunmadığına göre, adayların seçilmesi imkânı pek müşküldür. Dolayısıyla aday kolayca seçilemeyecek, memleket hükümetsiz kalmak tehlikesine, zaruretine mahkûm olacaktır. Ve memleket hükümetsiz kaldığı zaman da efendiler, bu memlekete karşı vermek mecburiyetinde bulunduğumuz büyük hesabın ağır yükü altında inim inim inleyeceğiz... Ve bu memleketin karşısına çıkamayacak vaziyete geleceğiz. Birincisi budur. Arkadaşlar sonra dayanışma meselesine giriştiler. Bazı arkadaşlar bunun hiç ehemmiyeti yoktur, dayanışma meselesi kabine sistemine aittir dediler. Çok doğrudur. Kabine sisteminde dayanışmaya çok ihtiyaç vardır ve bunun içindir ki yaptığımız Aday Seçme Encümeni'ne Heyeti Vekile Reisi'ni de koyduk. Fakat unutulmamalıdır ki, memleketin mukadderatını ellerine bıraktığımız insanlar -bazı arkadaşlarımızın insaflı surette gösterdikleri gibi, isterse kuvvetler birliği sistemiyle Meclis'in vekilleri olsun- Meclis'in istediğini kabul etmeye mecburdur. Bunlardan sonra arz etmek istediğim bir husus var, efendiler! Elinizdeki Vazife ve Mesuliyet Kanunu lütfen okunursa görülür ki, Heyeti Vekile Reisi her iki ayda bir -davet edilmeksizin- buraya mutlak surette gelecek ve devlet işlerine ait izahat verecektir. Bununla beraber, elimizde soru önergeleri vardır. Elimizde bundan evvel en büyük silah olarak arz ettiğim yön vermek hakkı var. Biz bunları istediğimiz zaman kullanırız ve işimize gelmeyen bir vekili istediğimiz zaman, bir dakika bile durmaksızın, hatta burada itimat oyu aldığı zamandan beş dakika sonra bile düşürebiliriz. Dolayısıyla bu kanunla temin etmek istediğimiz yegâne gaye, memleketin şu fırkasız zamanında memleketi hükümetsiz bırakmamaktır. Bunun için milli hâkimiyet bir nebze yara alıyorsa, efendiler, memleketin selameti içindir; milli hâkimiyet ve memleketi kurtarmakla alakalıdır. Milli hâkimiyetin maksadı da memleketi kurtarmaktır; o halde o gaye hasıl oluyor demektir. Efendiler! Son sözümü söylerken şurasını hatırlatmak isterim ki, siz, Osmanlı tarihine layık bir sıfatla bütün dünyanın önüne dikildiniz ve "Türkler yaşamak hakkına sahip değildir" diyen dünyaya karşı en medeni milletlerin kabul ettiği

sistemde milli hâkimiyeti tecelli ettirecek bir kanunla çıktınız... Türk milletini birleştirdiniz. Önünüzdeki düşmanı da ezmektesiniz. Bu küçük kaydı bu kanuna ilave etmekle hiçbir şey kaybetmeyeceksiniz. Bunun aynen kabulünü rica ediyorum. Gelecek haleflerimiz bunu beğenmezlerse değiştirirler.

***

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, Hüseyin Avni Bey arkadaşımızla ilim ve irfanına pek ziyade hürmetkâr olduğum Vâsıf Beyefendi'nin bendenize sordukları sorulara müsaadenizle bir iki noktadan cevap vereceğim. Yalnız her şeyden evvel şunu arz edeyim ki, birinci maddeyi yüce Meclis bir kararıyla kaldırmıştır. Bu karar hepimizce geçerli ve muhteremdir. Esasen birinci madde hakkında ifade edilen gerekçe ikinci madde için de gerekçe olarak zikredilmişti. Bu adaylığın zaruret ve mecburiyeti olup olmadığı hakkında esasa intikal edecek değilim. O madde kaldırılmıştır. Gerekçesi de yoktur. Yalnız söylenen sözler zabıt cerideleri içinde Türk ve İslam tarihine karışmıştır. Gelecek inşallah yüksek heyetin kararında isabet ettiğini gösterir ve bununla iftihar ederiz. *(İnşallah sesleri.)* Bendeniz vatanıma ve milletime karşı vicdani vazifemi yerine getirmek için buraya çıktım ve kanaatimi söyledim ve buna emin olmanızı rica ederim. *(Şüphesiz sesleri.)* Muhterem arkadaşım Vâsıf Beyefendi Lehistan'dan bahsettiler ve Lehistan'ın çöküş sebepleri arasında birçok sebepler mevcut bulunduğunu ortaya koydular. Bu çok doğrudur.

Fakat efendiler, Lehistan'ın çöküşüne ve Rus çarlarının istilası altına düşmesine en büyük sebep, bütün tarih kitaplarında ve bütün hukuk teorilerinde mevcut olan bir kayıttır. O da Lehistan'ın anayasasının Lehistan'ı Rusların eline teslim etmesidir. Oradaki meclisler Lehistan'da milli hâkimiyetin tamamen tatbikini istiyorlardı ve diyorlardı ki, Meclis çoğunlukla karar veremez. Ezici çoğunlukla da karar veremez. Mutlak her karar hakkında oybirliği lazımdır. Halbuki bütün toplumsal meseleleri oybirliğiyle çıkarmak imkânı olmadığından, Rus çarları bundan istifade ettiler. İşlerin durgunluğundan istifadeyle geldiler, Lehistan'ı böldüler. Biliyorsunuz, Lehistan Almanya'nın, Avusturya'nın ve Rusya'nın istilası altına düştü. Fakat Türkiye hiçbir milletin istilası altına düşemez. Ben buna kaniim. Ben Türk oğlunu istemem ki, Türkiye değil istila altına düşsün, fakat Kanunu Esasisi yüzünden soyut milli hâkimiyet arkasında koşuyorum diyerek hatta en küçük zararlara uğrasın. Bu kayıtladır ki, birinci madde üzerinde ısrar etmiştim. Hüseyin Avni Beyefendi'ye cevap vereceğim. Genel fikirler ortaya koyduktan sonra birinci madde hakkındaki kati kanaatimi söylemediğimden bahsettiler. Birinci madde hakkında kanaatimi tamamen söyledim ve dedim ki, dağılmaya yol açabiliyor. Dayanışma meselesi herhangi bir şekilde olursa olsun, ister kuvvetler ayrılığı sisteminde olsun, ister bizim

sistemimizde olsun -ki, kuvvetler birliğine doğru gitmektedir- katiyen ihmal edilemeyecek bir noktadır. En küçük bir misalle izah edeyim. Bugün gezmeye giderken bir arabaya bindiğiniz zaman mutlaka en sevdiğiniz bir arkadaşı beraberinizde istersiniz ve uyuşmak, anlaşmak istersiniz ve o suretle rahat rahat gidebilirsiniz. Fakat efendiler, devlet meselelerine gelince, hükümet meselelerine intikal edince görüyorsunuz ki, bu dayanışmanın ehemmiyeti ne derecelere kadar büyük olmaktadır. Bu noktalara ilişerek o maddenin lüzumuna kani olmuştum. Ve kanaatlerimi tarih önünde söyledim. Bendeniz bu kanaatteyim. Ve tarihe karşı bu suretle borcumu yerine getirmeye çalıştım. Yalnız kanunun Encümen'de müzakeresi sırasında -Hüseyin Avni Beyefendi de pekâlâ bilirler- bu adaylığın esasen taraftarı olduğum halde, mecburi olup olmaması meselesi hakkında uzun uzadıya münakaşalarda bulunduk. Bendeniz esas itibariyle adaylığın dün arz ettiğim sebeplerden dolayı taraftarı olmakla beraber, mecburiyeti hususunda taraftar olmadığımı da beyan etmiştim. Ve bu fikrimize de birkaç arkadaş iştirak etmişti. Dolayısıyla adaylık usulüyle -tekrar ediyorum- dağılmaya mâni olunabilir, dayanışma temin edilebilir ve Hükümeti daima denetim altında bulundurabiliriz.

Fakat her halde aday usulünün yerinde bırakılması taraftarıyım; gösterilen adayların mecburi olup olmamasında da ısrarcı değilim. *(Bravo sesleri.)* Faydası şudur ki, dağılma ve dayanışmazlık, hükümetsizlik meselesidir. Öyle zamanlar gelir ki, kimi seçelim diye uzun uzadıya düşünmek mecburiyetinde kalınır. Ve memleketin bu badireli günlerinde hükümetsizliğe tahammülü yoktur. Onun için, gösterilen adaylar, o dağılma içinde, o karanlık içinde fener vazifesini yapar. Fakat Meclis istemezse onları seçmez.

[...]

***Hüseyin Avni Bey** (Erzurum) - Mahmut Esat Bey'in ilminin, irfanının hürmetkârıyım. Yalnız dayanışma hususunda -kendilerinin Mazbata Muharriri olması itibariyle- soruyorum: İcra Vekilleri Reisinin 15 üye ile bulunması ne dayanışma ve ne birlik temin ediyor; bunun imkânı yoktur. Çünkü o 15 kişinin de oyu vardır. [...] Buyurdukları noktalar dayanışmayı temin edebiliyor mu?*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Arz edeyim efendim. Kanaatime göre dayanışmayı temin edebilir. Çünkü bir encümen teşkil ediyoruz; encümen reislerinden meydana gelen bir Aday Encümeni teşkil ediyoruz. Oraya, şayet vekil adayı gösterilecekse Heyeti İcraiye'nin reisi geliyor ve bu konudaki fikrini ortaya koyuyor. Ve arkadaşlarıyla görüştükten sonra hiç şüphe yoktur ki orada hazır bulunan encümen üyeleri dayanışmazlığı isteyenlerden olsunlar ve Heyeti İcraiye reisinin fikrini dinlememek davasında bulunsunlar. Böyle bir şey yoktur. Halbuki İcra Vekilleri reisini seçerken bütün vekilleri topluyoruz ve onlar da başları ola-

cak adam hakkında fikirlerini söylüyorlar. Bu da dayanışmayı tamamen temin edemez. Fakat efendiler! Bizim sistemde de tamamen isabet aramak, ortaya bir arkadaşlar hükümeti vücuda getirmek demektir. *(Bravo sesleri.)* Dolayısıyla o hükümeti vücuda getirmek için de Meclis'in terazisini ağır tutmak lazımdır. Dayanışma lazım. Fakat dayanışma lazımdır diye büsbütün bu dayanışmayı diğer tarafa devretmek de doğru değildir. Biz bu suretle ikisinin ortasını bularak bir yol aradık.

***Tahsin Bey** (İzmir) - Beyanatınız encümen namına mıdır?*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bazı noktalarını şahsım namına, bazı noktalarını Encümen namına söylüyorum efendim.

***Tahsin Bey** (İzmir) - Perşembe günkü beyanatınız Encümen namına, bugünkü şahsınız namına, öyle mi?*

Mahmut Esat Bey - Evet.

***Reis** - Encümen namına söylemişlerdir. Zira kendilerine Encümen namına söz verdim.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Hüseyin Avni Bey'in dayanışma hakkında sordukları soruya karşı cevabım, görüşlerime yönelik olduğundan, şahsım namınaydı.

***Tahsin Bey** (İzmir) - Adaylık hakkındaki değerlendirmeniz şahsınız adına değil miydi?*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Dayanışma meselesiyle alakalı kısmı Encümen namına, diğer kısmı şahsım namınadır.[2]

[...]

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, bu son kabul edilen önerge icabınca birinci, ikinci ve üçüncü maddeler kaldırılmıştır. Dolayısıyla doğrudan doğruya dördüncü maddeye geçmekliğimiz icap ediyor ki, o da başka mana ve başka mahiyettedir. Encümen'in bu husustaki kanaati şudur: İcra Vekilleri riyasetine getirilecek olan zatın İcra Vekilleri arasından seçilmesi caiz olacağı gibi, icap ve zarurete göre hariçten seçilmesi dahi mümkün olsun. Buna da sebep olmak üzere şu hususu gösteriyor: İcra Vekilleri riyaseti pek mühim bir mevkidir. Bilhassa bunun ehemmiyeti yeni tertip ettiğimiz Vazife ve Salahiyet Kanunu'yla bir kat daha ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla riyasete geçirilecek olan zat ihtimal ki İcra Vekilleri haricinde bulunamaz, bu sebepten dolayı o zat İcra Vekilleri dahilinde bulunduğu zaman bu kanun maddesiyle Meclis'çe onun seçilmesinin temin edilmesini gösteriyor. Sonra yine Meclis dahilinde İcra Vekâleti'ne gele-

---

2 Madde "İcra Vekilleri Reisi ile İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oy ve mutlak çoğunlukla Meclis üyeleri arasından ayrı ayrı seçilir" şeklinde kabul edilmiştir. (Y.N.)

bilecek diğer bir arkadaş mevcut olduğu halde, kapıyı kapatmak[3] için, Meclis dahilinden seçileceğini de teklif ediyor. Encümen'in görüşü budur, yani her iki suretle işi kolaylaştırmak istiyor. Dolayısıyla İcra Vekilleri Riyaseti bu kanun maddesine göre İcra Vekilleri arasından seçileceği gibi İcra Vekilleri haricinden de seçilir.

[...]

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, maksat, İcra Vekilleri reisinin Meclis'in seçimiyle olmasıdır. Vekiller Heyeti'ne bir reis seçmek icap etmiş, bu takdirde yüce Meclis isterse bu riyaseti vekillerin içinden birine verir, yani onu ayrı bir sıfatla seçer, dilerse Meclis dahilinde Heyeti Vekile'ye dahil olmayan bir arkadaşa verir ve onu seçer. Bu doğrultuda muhterem arkadaşımız Ömer Lûtfi Beyefendi'nin görüşlerine de cevap vermek isterim. Ömer Lûtfi Beyefendi'ye göre İcra Vekilleri reisi, İcra Vekilleri arasından kati surette seçilmemelidir.

***Ömer Lûtfi Bey** (Amasya) - Hayır hayır, öyle değil; seçilmeli, fakat vekâletini muhafaza etmemelidir.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Biz vekâletini muhafaza etmesini faydalı gördük. Şimdiki hükümet sistemlerinde başvekiller bir, hatta iki vekâleti de idare ediyorlar; aynı zamanda reislik makamında da kalıyorlar. Dolayısıyla esasen Vazife ve Mesuliyet Kanunu'nda, İcra Vekilleri Heyeti reisine onu meşgul edecek kadar büyük bir vazife düşmemektedir. Dolayısıyla karışıklığa meydan vermemek ve birçok zevatı oraya doldurmamak için bu hususu teklif ettik. Yalnız şunu hatırlatmak isterim: Mesela, herhangi bir vekâletin vekilini reis seçmek icap eder. Faraza Hariciye Vekili reis olacaktır. Biz Hariciye Vekâleti'ne Meclis'ten bir vekil bulamıyoruz, öyle müşkül bir zamana da rastlayabilir. Dolayısıyla, Hariciye Vekilinin üzerinde olarak onu yalnız riyasetle, Heyeti Vekile riyasetiyle meşgul etmekte zarar da görebiliriz. Çünkü kıymetlidir. Orasını yalnız o adam idare edebilecektir. Dolayısıyla encümen bu hususu nazarı itibara alarak her ihtimale karşı herhangi bir vekilin riyaseti üstlenmesini zaruri görmüştür.

***Reis** - Müsaade buyurun efendim, bu seçim Meclis'in kararıyla nasıl olacak?*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Seçim suretiyle olacaktır. Encümen'de geçen müzakereye göre, herhangi bir vekili zaruretten dolayı -vekâletini muhafaza etmek şartıyla- Vekiller Heyeti riyasetine getirmek icap ettiği takdirde, Meclis onun için seçim yapacaktır. Seçilen zat "İcra Vekilleri riyasetini idare etmekle beraber, bu vekâleti de muhafaza edecektir". İşte bu suretle olacaktır.[4]

---

3 Zabıtta "kapatmak" şeklinde. Doğrusu "kapatmamak" olmalı. (Y.N.)

4 Kabul edilen 2. Madde: "İcra Vekilleri Reisi, İcra Vekilleri arasından seçildiği takdirde haiz olduğu Vekâleti dahi Meclis kararıyla muhafaza etmesi caizdir." (Y.N.)

ANAYASA TARTIŞMALARI

Kuvvetler Birliği-Kuvvetler Ayrılığı Teorileri*

Muhterem Dahiliye Vekili
Fethi Beyefendi Hazretlerine Armağan

Teşkilatı Esasiye Kanunu ve onun ihtiva ettiği kuvvetler birliği esasının, Türkiye inkılabının tatbikat sahasına koyduğu en kıymetli esaslardan birisi olduğunda şüphe yoktur. Bu büyük eserin Türk İhtilali'nin deha ve zekâ mahsulü olması ise bizce ona ayrı bir kıymet ve ehemmiyet bahşeder. Denebilir ki, Türk İhtilali, milletlerarası hukuk tarihinin yürüyüşünde yankı buldu. Kuvvetler birliğini onun yaprakları arasına kudretli eliyle nakşetti. Yarının hukuk âlimleri bu büyük eseri orada bir Türk hukuk teminatı olarak inceleyecek ve tahlil edeceklerdir...

Uğurlu ihtilalimizin pek şerefli bir sayfasını gelecek böyle okuyacaktır. Bu bir hakikat, ilme ve mantığa dayanan bir hakikattir. Fakat son günlerde İstanbul gazetelerinde, köşede bucakta, şurada burada Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun pek yüksek bir prensibi olan kuvvetler birliği teorisine yöneltilen isnatları okuyor, görüyor, işitiyorum. Bütün bu itirazlar, dedikodular etrafında hayli incelemeler yaptım, düşündüm. Bir neticeye, esaslı bir fikre rastlayamadım.

Yeni devlet esaslarımızın en şaşaalı ve pek esaslı bir hareket noktasını teşkil eden kuvvetler birliği teorisine karşı ileri sürülen bu itirazların manasını dar ve zayıf bulmakla beraber, bu hususta ileri sürülen fikirleri, zihniyetleri aydınlatmak maksadıyla, büyük ihtilalimiz etrafında kısa bir müdafaa tezi yapmayı lüzumlu ve faydalı görüyorum.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 23 Nisan 1339 (1923), No: 1160-783.

Türkiye tarihini, Türkiye ihtilallerinin manasını, memleketin siyasi ihtiyaçlarını, hukuk tarihini anlamak için, kuvvetler birliği, kavranılması zor bir mesele değildir. Fakat bunu kavrayabilmek ve hazmedebilmek için, göreneklerden, herhangi bir maksadın yayıcısı olan fikirlerden sıyrılmak, yalnız Türkiye İnkılabı'nı, hukukiyatı, dünya hukuk tarihini düşünmek elzemdir.

Bugün cihan devletlerinin anayasalarınca kabul edilmiş belli başlı üç sistem görülüyor:

1- Kuvvetler ayrılığı,

2- Parlamentarizm,

3- Kuvvetler birliği.

Birincisi Kuzey ve Güney Amerika hükümetlerinde, ikincisi bilhassa İngiltere'de, Avrupa'da ve meşrutiyet esaslarını kabul eden Asya devletlerinde tatbik olunur.

Düne kadar asrımız hukukiyatının en yüksek gaye olarak kabul ettiği üçüncü esas bugün bizde kabul edilmiş ve üç seneden beri de başarıyla tatbik edilmiş bulunuyor.

Kuvvetler birliği karşıtları bize bundan daha iyi bir sistem gösteremiyorlar. Dünyaca tecrübe edilen, zararları, ilmi sakatlıkları kati surette ortaya çıkan iki eski esasa dönmeyi tavsiye ediyorlar!.. Fakat bana öyle geliyor ki, bunlar ne istediklerini kâfi derecede bilmiyorlar. İstediklerini biliyorlarsa bile kendilerini arzularına ulaştırabilecek yolu keşfetmiş bir halde değildirler. Çünkü dikkatle takip ettiğim tahlillerinde kuvvetler ayrılığı ile parlamentarizmi birbirine fena halde karıştırmaktadırlar ki, iki sistemin birbirinden ayrılığı bugünün hukukiyatınca tarife hacet görülmeyen aksiyomlardandır. Anlaşılıyor ki, kuvvetler birliği karşıtları aksiyomdan lazım olduğu kadar haberdar değildirler. Birkaç cümleyle meseleyi aydınlatmak, umarım ki anlatmayı kolaylaştıracak veya muhalefeti açık bir vaziyette gösterebilecektir. Her iki şekil de, işin kapalı kalmasından çok hayırlıdır. Malumdur ki kuvvetler ayrılığında devletin cismi, yürütme, yasama, yargı olmak üzere üç kuvvetten oluşur. Bunlar birbirinden tamamıyla ayrı, birbirine karşı gayri mesul ve bağımsızdırlar. Kelimenin mutlak manasıyla birbirinden bağımsızdırlar. Parlamentarizmde kuvvetler ayrılığı değil, kuvvetlerin iç içe girmesi vardır. En doğrusu bu da bir nevi kuvvetler birliğidir. Kuvvetler ayrılığı teorisinin esasını İngiltere hukuk tarihinin eski ve yıpranmış yaprakları arasında görüyoruz. Sonraları Montesquieu *Kanunların Ruhu*'nda bunu olgunlaştırdı; müdafaa ve Fransa'ya tavsiye etti. Fakat hiçbir gün ilmi bir çehreye bürünemedi. Her gün tabiatüstü bir düstur halinde kalmadı.[1] Hakikaten devlette yalnız üç kuvvet esasını görmek, şahsi bir tasav-

1 *Anadolu'da Yeni Gün*'de "kalmadı" şeklinde. Doğrusu "kaldı" olmalı. (Y.N.)

vur olmaktan ileri geçemezdi. Ve pek haklı olarak bunun niçin dört, beş ve hatta on beş olmadığı da sorulabilirdi. Acaba Montesquieu üç kuvveti gözüyle görmüş, eliyle tutmuş ve buna başka bir kuvvet daha ilavesi veya çıkarılması mümkün olamayacağını hesaplayarak tespit ve tayin etmiş miydi? Şüphe yok ki hayır!.. Yalnız Fransız filozofu İngiltere'de eski vaziyeti o yolda görmüş, bu onun hoşuna gitmiş ve o günkü istibdat Fransa'sına tavsiye ve müdafaa etmiş...

İşte bir bilinmeyenli denklemin içyüzü!.. Nitekim daha birçok yazarlar devletin genel kuvvetlerini beş, on, hatta on beş de farz etmişler!..

Bunlar ne kadar gülünç ise, Montesquieu'nün vaziyeti daha az değildir.

Yine bazı İngiliz yazarları bunu ikiye indirmişler!.. Bunların hiçbirisinin ilmi bir kıymet taşımadığı asrımız hukukiyatınca herkesçe kabul edilen meseleler sırasına geçmiş şeylerdir. Ne çare ki başka memleketlerin aksiyomları bizde memleketimizin değil, fakat bazı muhitlerin elinde nedense bir maksat silahı oluyor. Kuvvetler ayrılığı teorisi hukuk tarihinin hiçbir safhasında tam manasıyla tatbik edilemedi. Bu kabiliyeti gösteremedi. Çünkü hakikate, ilmi hakikatlere uymadı. Esasen mevcut olmayan bir şeydir. Duguit'nin dediği gibi, Hıristiyanlığın teslisi gibi bir hayal, bir seraptır. Bu esasa en çok sadık kalan Kuzey ve Güney Amerika hükümetleri bile onu sözde kabul etmişlerdir. Tatbikatta böyle değildir. Bilhassa Kuzey Amerika Hükümatı Müttehidesi'nin[2] bugünkü anayasal vaziyeti incelenince hakikat pek çıplak bir surette kendisini gösterir. Teorinin kaynağı olan İngiltere'ye gelince, orası bundan çoktan vazgeçmiştir. Esasen tacidarların siyasi, anayasal vaziyeti sıfıra varmış olan memleketlerde bu teorinin bir mana ifade edememesi pek tabiidir.

Camialar İngiltere'de olduğu gibi halk hâkimiyetine doğru ilk ihtilallerini yaparken, karşılarında yenilmesi pek de kolay olmayan eli satırlı kuvvetlerle boy ölçüştüler. Bunlar, kendilerini asırların beslediği ananelerle sağlamlaştırmış ve takviye etmiş bulunuyorlardı. Bunlar, imparatorlar, krallar, sultanlardı. İlk millet hâkimiyet ihtilallerinin ilk işi, korkunç kudretlerin zararlarını hafifletmek oldu. Bütün bir tarih içinde millet kudretinin güya Allah tarafından yegâne temsilcisi bulunan! tacidarların (kendi kendilerine gelin güveyi olan bu adamların) elinden yasama yetkisi alındı. Bütçe tanzimi, vergi koyma hakkı kaldırıldı ve millete verildi. Adliye de kurtarıldı, bağımsız bir heyete verildi. Kralların lettre de cachet'lerinden[3] adalet kurtarıldı.

Tacidar, milletin iradesini infaz edici yürütme heyetinin reisi olarak bırakıldı. Yasama ve yargı heyetlerine hiçbir müdahale hakkı kalmadı. Giderek ve pek haklı olarak bu yetki de hükümdara çok görüldü. Vesayete muhtaç olmayan camialar için bunu çok görmek doğruydu. Nihayet bu hak kabineye intikal

2 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)
3 Lettre de cachet (Fr.): Hükümdar buyrultusu. (Y.N.)

etti. Kral, derhal sökülüp atılması güç bir anane kabilinden, yerini bir kukla gibi muhafaza etti. Ve nihayet bir iki damla kanla kırıldı, atıldı. İş cumhuriyete döküldü ve kuvvetler ayrılığı parlamentarizme yerini terk etti. Görülüyor ki, kuvvetler ayrılığı teorisi ilmi bir şey değildir. İhtilallerin seyrinde bir konak oldu. Fakat bunlar tam manalarıyla başarılı olunca o da gerekçesini bulamadı ve devrildi. Tamamen silinmek üzeredir. Çizdiğimiz kroki kuvvetler ayrılığı teorisinin aslına ve tarihine uygun olan kısa bir macerasıdır. Hâkimiyetin kayıtsız ve şartsız milletlere intikal ettiği camialarda bunun arayıp da tarifini bulmak mümkün değildir. Zoraki tarif -iyi niyetle de olsa!- bir gericiliktir.

Şu ciheti de işaret edeyim ki, Montesquieu kuvvetler ayrılığını kendi anlayışına göre müdafaa ederken, ona asla ihtiva etmediği birtakım kıymetleri izafe etti. Çünkü felsefesinin ölümüne tahammül edememişti!.. Fakat çok geçmeden teori yine düştü. Zira ilmi değildi. Fransız filozof kuvvetler ayrılığını hürriyet ve meşrutiyetin bekçisi gibi görüyor, bunlar birbirinin yetkisine müdahale ederse suiistimal olur, meşrutiyet de istibdada dönüşür diyor! Fakat bütün kuvvetlerin sahibi ve kaynağı bulunduğunda şüphe götürmeyen milletin yürütme yetkisini bir zümrenin malı saymak ve sonra bölünemez, parçalanamaz ve devredilemez olan millet hâkimiyetini böylece parçalayıvermek suiistimalin en büyüğü değil midir? Bunlardan geçtik; fakat bari taksimin genel bir faydası olsaydı! O da yok; fakat aksi var, zarar var. Ben, kuvvet denildiği zaman, böyle bir şeyden bahsolunduğu vakit, işi maddi tarafından görmek isterim. Gözümde maddi kuvvet yürütme kudretidir. Mademki parlamentonun yazacağı kanunu, yargının vereceği hükümleri nihayet yürütme kuvveti infaz ettirecektir, o halde her şey bunun elinde bulunuyor demektir. Şu halde sert kafalı bir yürütme heyeti, her vakit filozofun teorisinin altını üstüne getirmeye kadirdir. Hem ne kadar acı!.. Bir yürütme heyeti ki kuvvetler ayrılığı teorisiyle işbaşına geçmiş!.. böyle bir teşkilatı kabul eden bir devlet hele henüz sultani meşrutiyetten yakayı kurtarmamış ise!.. vay haline; inkılap ateş üstünde demektir. Türkiye tarihi, 12 sene süren parlamentarizmin tecrübesini bir zümre diktatörlüğü olarak yazdı. Ya kuvvetler ayrılığı nelere varmaz!.. Kurtarmamış da[4] cumhuriyeti kabul etmiş ise, yine talihini tesadüfe bağlamış demektir! Bunun gözümüz önünde canlı misalleri vardır. İşte Güney Amerika'daki hükümet darbeleri. Uzmanları bu darbelerin sebeplerini kuvvetler ayrılığı sisteminde görmekte müttefiktirler. Kuzey Amerika Hükümatı Müttehidesi bu prensipten çok uzaklaşmıştır. Şimdi oralarda yalnız sistemin adı yaşıyor. Eski Cumhurreisi Wilson *Devlet* başlıklı eserinde bu sistemin sakıncalarını uzun uzadıya izah ediyor. Ve memleketin bir an evvel yeni ve makul bir esasla idaresini tavsiye eyliyor. Hakikaten kuv-

4 *Anadolu'da Yeni Gün*'de "kurtarmamış da" şeklinde. Doğrusu "kurtarmış da" olmalı. (Y.N.)

vetler ayrılığı sisteminde kuvvetlerin birbirini kontrol hakkı olmayınca ortada bir mesul edici ile meşuliyet makamı bulmak mümkün değildir. Devlet tam manasıyla gayri mesuller sandalyesi halini alıyor. Millet ayaklanmalı ki mesulü cezalandırabilsin. Bu vaziyette kalan ve siyasi terbiyesi kâfi derecede yüksek bulunmayan bir memleket ise ihtilal diyarı olmaktan kurtulamaz. Şimdi arada bir parlamentarizm meselesi kalıyor. Fakat bir gazete sütununa fazla yazı sığdırmak imkânı yok. Bunu da diğer bir makalemizde tahlil edeceğiz ve nihayet bizim kuvvetler birliği teorisini en sonra ikisiyle mukayese edeceğiz. Şimdiden diyebiliriz ki:

1- Kuvvetler ayrılığı ilmi değildir. Dünya ihtilallerinin geçici olarak dinlendikleri bir konaktı. Montesquieu bunu müdafaa etti. Fakat kıymeti tabiatüstü olmaktan ileri geçemedi. Esmein gibi en namlı ve hararetli taraftarları bile tatbik olunabilir bir şey değildir diyorlar. Ve nitekim tatbik de edilemiyor.

2- Millet hâkimiyeti kuvvetler ayrılığı ile tehlikededir. Yürütme kuvveti her vakit diktatörlüğe varabilir. Misalleri çoktur.

3- Kuvvetler ayrılığı milli hâkimiyet esasına aykırı ve muhaliftir. Çünkü millet hâkimiyeti; bölünme, parçalanma, devir kabul etmez, birdir. Bu teori ise aksini iddia ediyor. Çağdaş devlet kavramına muhaliftir.

4- Kuvvetler ayrılığında mesuliyet yoktur. Çünkü üç kuvvet birbirinden tamamen bağımsızdır.

5- Kuvvetler ayrılığı esasen olmayan bir şeydir. Yoktur.

Ankara, 21 Nisan 1339 [1923]
Mahmut Esat

Parlamentarizm Teorisi*

Dahiliye Vekili
Fethi Beyefendi Hazretlerine Armağan

Kuvvetler birliği prensibine sağdan soldan yöneltilen esassız ve zayıf eleştiriler arasında parlamentarizmi kuvvetler ayrılığı teorisiyle karmakarış ederek tavsiye edenler de var!.. Bana öyle geliyor ki, bunlar en âlim geçinen hukukşinaslarına kadar meseleyi kâfi bir açıklıkla kavramış değillerdir. Yine zannediyorum ki, bunlar kısmen kendilerini görenekten kurtaramıyorlar. Şüphesiz âdetler, görenekler, yeniliklerin, inkılapların aşılması çok güç engelleridirler. Kuvvetler birliği tezini müdafaaya koyulurken, karşıtlarımızın mantıklarını çürütmekten ziyade, saplanıp kaldıkları göreneklerin ve âdetlerin sakatlığını göstermeye çalışacağız. Umarım ki, hakikat bir kere daha kendisini gösterecektir.

* * *

Parlamentarizmin mahiyeti en klasik ifadesiyle: Millet meclisine karşı mesul yürütme heyetidir. Heyetin üyeleri sistemin geliştiği mahallerde Meclis üyelerinden ve çoğunluk fırkasına mensup zevattır. Başvekil, tacidar veya reisicumhur tarafından fırkanın rızasıyla gösterilir. Esmein'in veciz kavrayışıyla denebilir ki, parlamentarizm vekillerin mesuliyeti teorisinin azami bir surette tatbiki prensibidir. Parlamentarizmden kuvvetler ayrılığı anlamak pek eğri

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 25 Nisan 1339 (1923), No: 1162-785.

görüşlü bir tahlildir. Kuvvetler ayrılığındaki farazi üç yüksek kudretin bu sistemde manası, Duguit'nin dediği gibi, alelade bir işbölümüdür. Malumdur ki, yürütme, yasama, yargı, idare vesaire gibi işlerin -fakat kuvvetlerin değil- bir zümre, bir heyet tarafından başarılması mümkün olamaz. Dolayısıyla bunlar, bu devlet işleri, millet huzurunda derece derece mesul heyetler tarafından yürütülür. Milletler ise kontrol haklarını temsilcileri olan meclisleriyle kullanırlar. Görülüyor ki, parlamentarizmde kuvvetler ayrılığı değil, işbölümü esastır.

Hakikaten bu sistemde her meselenin halli mercii nihayet millet meclisidir. Bütün milletin kudreti camianın yegâne temsilcisi olan halk meclisinde toplanır. Hakikaten bu sistemde meclis kanunları yazdığı gibi, bunları tatbik edenleri de içinden seçer. İcabında yeniden tayin ve azletmek hakkına sahiptir. Ve lüzumunda bir suçlama heyeti halinde vekillerini suçlayabilir ve mahkûm da edebilir. Dolayısıyla kısmen de olsa yargı yetkisine sahiptir. Bilhassa genel af ilanı yalnız kendi hakkı olduğuna göre, kuvvetler ayrılığı teorisince bağımsız farz olunan yargı işlerine pek canlı bir surette karışmış oluyor! Geçenki makalemizde bir nebze bahsettiğimiz gibi, parlamentarizm, kuvvetler birliğinin bir şekli, bir tecellisidir; herhangi bir biçimde görünüşüdür. Bu kadar açık bir vaziyet karşısında parlamentarizmi kuvvetler ayrılığından ayırtamamak her halde uluorta bir şeyler söylemiş olmaktan başka bir mana ifade edemez. Bana öyle geliyor ki, kuvvetler birliği karşıtları kuvvetler ayrılığını ve parlamentarizmi kâfi derecede öğrenmek istememişlerdir! Neden? Her ne pahasına olursa olsun kuvvetler birliğine karşıt olmak için!?.. Gericilik için!?.. Meseleyi biraz daha aydınlığa koymuş olmak maksadıyla iki sistemin esaslarını yan yana dizmek pek de faydasız olmayacaktır.

Kuvvetler ayrılığı veya temsili devlet teorisinde:

1- Hâkimiyet milletindir.

2- Millet, hâkimiyetini, seçmiş olduğu -yürütme, yasama, yargı- üç kuvvete bırakır ve onunla idare eder.

3- Üç kuvvet birbirinden kati surette gayri mesuldur; seçilmeleri ve azilleri doğrudan doğruya halka aittir. Bunlar ancak millete karşı mesuldürler!

İşte kuvvetler ayrılığının ana hatları.

Parlamentarizmde:

1- Hâkimiyet milletindir.

2- Millet belirli zamanlarda bir meclis seçer.

3- Yürütme heyetini, meclis, içinden tayin eder. Bunu istediği zaman düşürür ve tayin eder.

4- Yürütme heyeti meclise karşı mesuldür.

5- Meclisin yürütme ve yargı yetkileri vardır.

6- Bu sistemde üç hayali yüksek kuvvet yoktur. İşbölümü vardır.

7- Yürütme heyeti meclisi feshedebilir.

Bu da parlamentarizmin esas hatları.

Kuvvetler ayrılığının gerekçesini, mana ve mahiyetini geçenki makalemizde kısaca tahlil etmiştik. Oraya tekrar dönmeyeceğiz. Umarım ki, iki sistem arasındaki farkları yukarıdaki mukayese açıkça gösterdi. Şimdi bugünkü incelememizin esasına dönüyorum.

Diyorduk ki, parlamentarizm, kuvvetler birliğinin tatbikat sahasında bir tecellisidir. Hakikaten bu sistem bütün yetkilerin kaynağı olmak üzere milleti görüyor. Fakat bunun doğrudan doğruya işlerini çevirmesi maddeten mümkün olmadığından, geçici olarak ve zorunluluktan dolayı meclis denilen bir heyete işlerini bırakıyor. Bu yüksek kudret de devlet çarklarını muhtelif vasıtalarla işletiyor.

Devletin pek çağdaş, pek gelişmiş ve ileri veya gelişmemiş olmasına göre, bu çarkların vaziyeti de daha çok, daha karışık veya daha sadedir. Kuvvetler birliği teorisi, bütün bu çarklara, az veya çok olsun, işbölümü diyor. Çağdaş hukukiyatın vaziyeti, en son, en yeni anlayışı budur. Mesele iyi düşünülürse, maddi olan hakikat de bundan başka bir şey değildir. Halbuki kuvvetler ayrılığı, devlet işlerini değil, kuvvetlerini yalnız üç farazi ve hayali ana hat içerisinde görüyor! Bunun ne kadar hayali bir şey olduğunu, zararlarını ve hiçbir faydası olmadığını (22 Nisan 339 [1923] tarihli ve 782 numaralı) *Yeni Gün*'de göstermiştik. Parlamentarizmi kuvvetler birliğinin zıddı olarak göstermek ve dolayısıyla ona üstün ve yeğdir demek, garip ve anlaşılması hukuken çok zor değilse bile, her halde manasız bir şeyler oluyor!.. Karşıtlar tavsiye yolunu ve kuvvetler birliğini bilmiyorlar. Bunlar, Teşkilatı Esasiye taraftarlarına, kuvvetler birliği prensibini parlamentarizm mekanizmasıyla fiiliyatta tecelli ettiriniz deseler, daha mantıki bir şey söylemiş, oldukça düşündürücü bir şeyler tavsiye etmiş olurlardı.

Fakat biz Teşkilatı Esasiyeciler karşıtlarımızın tavsiyelerinden evvel teklifin cevabını verelim.

Bize denebilir ki, "Mademki parlamentarizm kuvvetler birliği teorisinin bir tatbik suretidir, o halde anlaşmazlığa hacet yoktur. Biz de bunu teklif ediyoruz. Kabul ediniz!" Buna evet veya hayır demezden evvel, parlamentarizm bir şekil meselesi olduğuna göre, ona saplanıp kalmakta ve bütün bir memleketin yüksek hukuk vaziyetini bir cepheden görmekte hiçbir sebep mevcut olmadığını hatırlatmak isteriz. Parlamentarizm, kuvvetler birliğinin bir şekli, bir tecellisi olduğuna göre, mazinin acı tecrübelerinden istifade ederek buna bazı değişiklikler ilavesiyle tarihimizin, inkılabımızın mana ve ihtiyaçlarına uygun yeni

bir tip, yeni bir şekil yaratmak kudretinden niçin kendimizi mahrum görelim. Türkiye ilk 12 senelik Meşrutiyet tarihinde parlamentarizmin acı bir tecrübe mektebi oldu. Ve bu 12 senelik tarih, parlamentarizmi Türkiye için bir zümre diktatörlüğü olarak kaydetti. Millet idaresi, millet hâkimiyeti, bunlar hep lafı edilir şeyler kabilinden kaldı. Bilhassa bu hususta memleket eski hamam eski tas olmaktan bir karış ileri gidemedi. Neden ve niçin aynı sistem arasında sıkışıp kalalım?! Maziyi yaşatmak için mi?!.. Cevap istiyoruz. Fakat biz ortaya koyduğumuz iki sorunun cevaplarını şimdiden verebiliriz. Türkiye İnkılabı'nın en açık manalarından birisi de maziyi bir daha dirilmemek üzere yıkmaktır. Nerede kaldı ki onun en yaşatıcı damarı olan bir sistemi olduğu gibi kabul etsin!..

Şu yönü de işaret edelim ki, parlamentarizm tatbik edilmekte olduğu memleketlerde bile gitgide eksikleri, zararları görülmeye başlayan bir düsturdur. Bugün her tarafta onu değiştirmeye doğru gidiliyor. Ve pek çok değişikliğe maruz kaldı. Sistemin İngiltere ve Fransa'daki gelişme tarihine göz atılırsa, kökeniyle bugünkü hali arasında tanınmayacak kadar değişimlere tesadüf olunur. En ziyade yetkin bir iki zatın bu konudaki fikirlerini şuracığa kaydetmek pek faydalı olacaktır.

Bordeaux Üniversitesi'nin faziletli anayasa hukuku profesörü Léon Duguit der ki: "Parlamentarizm sistemi muhit ve diyar meselesidir. Bu sistemin semereli neticeler verebilmesi için mutlaka yürütme heyeti ile yasama kudreti arasında prestijce, ehemmiyetçe, liyakatçe vs. hususlarda mutlak bir denge lazımdır. Aksi halde sistem yürütme heyetinin diktatörlüğüyle neticelenir!.." Bu satırları okuduğum zaman ilk 12 senelik Meşrutiyet tarihimiz gözlerimin önünden bir sinema filmi gibi geçti!.. Zannediyorum ki, Fransalı hukukşinas, Türkiye'mizin bahtını nakletmek istemiş!..

Eski Fransa Cumhurreisi ve halihazırda Başvekil Poincaré 1908 senesinde Cumhuriyetçi Demokratlar Birliği ziyafetinde söylediği bir nutukta "...denebilir ki, birkaç zamandan beri parlamentarizm makineleri boşu boşuna dönüyor. Ve onun çılgın aletleri artık işten ziyade uluorta gürültü çıkarıyor..." diyordu. Bana öyle gelir ki, parlamentarizm, milli hâkimiyetin tam manası olan kuvvetler birliğinin artık oldukça yıpranmış, ayıpları görülmüş ve onu lazım olduğundan çok noksan bir surette ifade eden, dişleri dökük, dili peltek bir ihtiyardır. Bu sistemde milli hâkimiyet çok dağınık kalıyor. Esaslarından çok fedakârlık ediyor. Esasen parlamentarizmin bütün meziyeti ortaya bir mesul koymaktan ibarettir denilebilir! Kuvvetler ayrılığında mesuliyet ne kadar az aranıyorsa, bunda o kadar çok... İfrat ve tefrit. Evet, parlamentarizm işlerin mesulünü bulmak için milli hâkimiyetten pek çok fedakârlık yapıyor. Ve hakikatte yürütme heyetini pek geniş yetkilerle donatıyor. O derece ki, bu kadar yetkiyle donanmış olan bir heyet, aynı zamanda parlamentoyu bile dağıtmak kudretine sahiptir. Adeta

kendi mesuliyetinin cevabı olmak üzere milleti mesul edebilir. Şu halde yürütme zümresinin bir gün parlamentoya hesap vermek canı istemezse ne olacak?!! Bunun da cevabını Teşkilatı Esasiye sistemi karşıtları versin! Bizce verilecek cevap basittir: Millet ayaklansın; ihtilal çıkarsın; memleket ihtilaller ülkesi olsun!.. Fakat meşrutiyette gaye bu mudur? Nihayet ihtilal ederek bir zümreyi, bir şahsı mesul etmek imkânı istibdat idarelerinde bile vardır. Meşrutiyetin istibdattan bir farkı, bir inceliği yok mudur?

Şu halde bütün bir teşkilata, bütün bir milli hâkimiyetten fedakârlığa sebep nedir? İngiliz hukukşinaslarından Sidney'in pek güzel dediği gibi, meşrutiyette gaye mesuliyet değil, mesuliyete meydan vermeyecek bir teşkilat yapmaktır. Yeni Türkiye Teşkilatı Esasiyesi de bunun teminini istiyor.

Meselenin izahını diğer makaleye bırakıyoruz.

Ankara, 25 Nisan 339 [1923]
Mahmut Esat

Türkiye Halk Meşrutiyeti Teorisi*

Dahiliye Vekili
Fethi Beyefendi Hazretlerine Armağan

Tanzimat'tan sonra bizdeki liberalizm cereyanlarının tesirleri büyük olmakla beraber, 1293 [1876] Kanunu Esasi'si tacidarın Osmanlı İmparatorluğu'na bir ihsanı oldu. Bu, anayasa hukuku bakımından nouveau[1] sisteminde en gelişmemiş bir tipti. Türkiye az çok milli hâkimiyet esasına dayalı yeni bir idareye nail oluyordu. Fakat yine bütün yetkilerin dizginleri kıskıvrak hakanın elinde kalıyordu.

Böyle bir ihsan idaresinin akıbeti evvelden kestirebilirdi: Sultanın darbe ve galebesiyle neticelenen kısa bir mücadeleyi müteakip imparatorluk 33 sene süren kanlı ve karanlık bir istibdada boynunu uzattı. Çeşitli dillerin söylendiği, dahili ve harici en azgın ve kasıtlı fikirlerin çarpıştığı Osmanlı İmparatorluğu'nda hakanlar darbesinden en çok zarar gören, ana unsur, Türk unsuru oldu. İşin en acıklı yönü de buydu.

1908 İnkılabı Türk milletini çağdaş teşkilatça ölgün bir vaziyette buldu. Fakat Türk kavmi Batı'nın zannettiği gibi hasta değildi. Çok zararlar görmüş, çok hırpalanmış, çok zayıf düşmüştü. Fakat ruhiyatı yüksek ve zindeydi.

Halk ruhen Ergenekon'dan çıktığı gibi temiz, saf ve yaratıcı idi. Ancak şuursuz, imansız hasta bir zümre vardı. Bu, saray ve tabileri idi; Türk olmaktan,

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 29 Nisan 1339 (1923), No: 1165-788.
1 Nouveau (Fr.): Yeni; yenilik. (Y.N.)

Türklüğü duymaktan başka her şeyi ifade eden bir muhit, bir sınıf idi. İşte hasta tabaka bunlardı. Batı, Türk milletini, Türkiye'yi ve Türkiye tarihini bu tabakayla karıştırıyor ve yanılıyordu. Nitekim müteakip hadiseler bu yüksek hakikatleri ortaya koydu. Gustave Le Bon'un pek güzel dediği gibi, yazık ki genç, dinç ve çalışkan bir kavmin idare ve mukadderatı bu hastaların elinde bulunuyordu. 1908 İnkılabı'nın ilk tahrip hedefinin, bu zümre ve bu zümrenin teşkilatı olması, memleketin sahiplerine teslim edilmesi icap ederdi. Olamadı; sökülüpatılması lazım gelen zihniyet yine hükümranlık tahtında kaldı. Her şey yerli yerinde bırakıldı. Niçin?! Bunun hikmetini ve sebeplerini tarihe bırakıyorum. Yerinde kalan bütün bir yaşlı teşkilat, bütünüyle yozlaşmış zihniyet, vücuda getirilen yeniliğin, yeni parlayan zihniyetin en tabii düşmanıydı. İnkılap, celladının eline teslim olundu. Her şey görünüşten ibaretti. Memleketin ihtilal tarihine ve ihtiyacına uygun radikal bir şey yapılamadı. Darbeler birbirini takip etti. Ve her darbede memleket parça parça koptu. Her kopan parçanın altında Türk'ün varlığı çiğnendi. Memleket gözlerini ovuşturarak açarken, 1908 İhtilali'nden buruşuk ve tozlu yapraklı bir Kanunu Esasi buldu. 1908 hareketinin harap yangınlar diyarı içinde bırakabildiği miras bundan ibaretti. Bu Kanunu Esasi de memleket gibi kara bahtlı kaldı; gericiliğin elinde halkın talihiyle alay eden aldatıcı bir oyuncak oldu.

***

Sonraları değiştirilen 1908 Kanunu Esasisi bizde parlamentarizm prensibini kabul etti. Bu sistemin anayasa hukuku ilmi bakımından ideal bir şey olmadığını, eksiklerini, tehlikelerini, milli hâkimiyet teorisiyle arasındaki tezatları evvelki makalemizde göstermiştik. Oraya yeniden dönmeyeceğiz. Kısaca diyebiliriz ki, parlamentarizmin 12 senelik tarihi bize bir zümre diktatörlüğü hatırası bırakarak Türk inkılabı tarihine kanlı bir iz gibi karıştı. Sistemin esaslı ve asli gayesi olan mesuliyet lafı edilir bir kelime, acı bir latife kabilinden Türk hafızasında yaşıyor.

1336/1920 Türkiye milli hareketi vatanın yabancı istilacılarına da silahını çekerken, çağdaş hukuk zihniyetiyle Türk kavminin ve Türkiye'nin milli hâkimiyetini, memleketin ve onun tarihinin ihtiyaç ve manasına göre tespit ve tahkim etmeyi ihmal edemezdi ve etmedi. Hâlâ devam eden büyük hareketin benim anlayışıma göre en yüksek eserlerinden birisi de budur. Denilebilir ki, bu eser, müteakip mukaddes ve yüksek vazifeleri tamamladı. Bu eser, dahili istilacıların işini bitirdi.

Ortaya kendine sahip, kendi zihniyetiyle kendi istikametini çizen, gürbüz, yeni bir Türkiye koydu. Yeni nesiller bunu Türk tarihinin yaralı göğsünde Türk halk saltanatının en yüksek bir hatıra abidesi olarak seyredecektir.

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun ehemmiyetini kavramak ve hazmedebilmek için onu muhtelif cephelerden görmek, tahlil etmek lazımdır. Bununla beraber, siyasi, toplumsal, iktisadi herhangi bir bakımdan eser izlenirse izlensin, muhtelif cephelerinden arz ettiği kıymetler pek yüksek ve çok parlaktır. Türkiye'mizin yeni halk meşrutiyeti şartı, bir asırlık inkılap tarihimizin memlekete verebildiği anayasa hukuku şartlarının en gelişmişi olduğu kadar, dünya hukukiyatının tarihi yürüyüşünde ulaşmak için çırpındığı gayenin en yakınına konmuş bir eserdir. Denebilir ki, hukukiyat felsefesince bunların en yüksek ve en incesidir. Türk tarihinin, bütün bir tarih içinde düşen Türk ihtilallerinin kanayan ve sızıları dinmeyen bir yarası vardı. Bu yaranın acılarını duymak ve onu inleyebilmek için mutlaka ve mutlaka Türk olmak lazımdır.

Bütün bir Türk tarihinin sinesinde kapanmayan bu derin yara, Türk camiasının bizzat ve fiilen ve kayıtsız ve şartsız mukadderatına hâkim olamaması macerasını kanıyordu. Koçi Bey'in Sultan IV. Murat'a verdiği ünlü tasarısından tutunuz da, memleketimizin mukadderatını bir an düşünen bütün düşünürlerimiz bunda müttefik kaldılar. Esasen ittifaka ne hacet, bütün bir tarihimiz düne kadar bunu ağladı.

Değiştirilmiş 1908 Kanunu Esasisi işi bu kadar inceliğiyle göremedi. Son maddelerinden birinde değiştirilmesi hakkı yine hakanın rızasına bağlı bulunuyordu. Türk milleti en aziz haklarının elde edilmesini milli ve dini hukuk ananelerine tamamen zıt bir surette hakanın lütuf ve atıfetinden bekleyecekti! Batı'nın eski ilahi hukukiyatında bir mana ifade edebilen bu şeklin bizde manası yoktu. Bu madde uluorta bir taklit eseri gibi Kanunu Esasimize girivermişti. Hakanların tahtlarında tutunabilmesi ve icabında memleket ve millet üzerinde nüfuzlu ve hâkim olabilmesi için buna her halde lüzum vardı!!!

Osmanlı İmparatorluğu tarihinde milli devri imha edenler, Türk illerinin mukadderatını yabancı ellerine verenler ve memleketi asırlardan beri macera siyaseti içine salanlar sırasında en başta sultanlar görülür. Şüphesiz memleketi sahiplerine teslim ve onlarla idare etmek, taçlı zorbaların ihtiras ve menfaatlerine uyamazdı. Teşkilatı Esasiye bu en derin ve irinli çıbanı dibinden kazıdı ve kopardı.

Parlamentarizmi kabul eden 1908 Kanunu Esasisi prensipçe mesuliyet esasını koymuş olduğunu zannederek iftihar etti!..

Bu iftihar haksız ve yanlıştı. Çünkü parlamentarizm teorisi milli hâkimiyet esaslarına muhalif olduğu kadar, mesuliyeti de temin etmemektedir. Hele bizde!.. Bizde tatbikat sahasındaki tecellilerinde parlamentarizm memleketi bir gayri mesuller devleti haline düşürdü. Meşrutiyet tarihimiz baştan başa büyük siyasi hadiselerin şahidi oldu. Fakat idarecilerinden kaç kişi mesul tutuldu veya tutulabildi? En ufak bir sürünün çobanı bile koyunlarının idaresinden mesul tutulduğu halde, koca bir Türk vatanının feci akıbetinden kaç kişi cevap

verebildi?! Türkiye'nin bir koyun sürüsü kadar da kıymet ve ehemmiyeti yok muydu?! İşte bizde parlamentarizmin temin edebildiği mesuliyet!.. Parlamentarizm belki İngiltere'ye uyar, belki cumhuri Fransa'yı az çok tatmin edebilirdi. Fakat bizim memleketin bir meşrutiyet manası, ihtilallerinin bağımsız bir ifadesi, siyasi vaziyetinin, ananelerinin ayrı bir manası yok mudur?

Sultan, cismani, dini yetkilerle ve geniş bir despot ananesiyle donanmış olduğu halde memlekette yürütmenin de reisi bulunursa, meclisin bilhassa parlamentarizm sisteminde, yani yürütme heyetinin geniş yetkilere sahip olduğu bir yerde prestij ve ehemmiyeti ne olabilirdi?! 1908 Kanunu Esasicileri bize İngiltere'yi gösteriyorlar. Fakat İngiltere ile Türkiye arasındaki ihtilal, anane ve tarih farkları ne kadar ve ne kadar açıktır. Cumhuriyete dönüşecek bir Türkiye için bile parlamentarizm hemen aynı sakıncaları ihtiva etmektedir[2] ve bu eski sisteme dönmek için bir lüzum, bir fayda yoktur. Zararları ise pek çoktur.

Kısaca denebilir ki:

1- Parlamentarizm, kuvvetler birliğinin bir şekli olmakla beraber, memleketlerin siyasi, iktisadi, tarihi manalarına göre milli hâkimiyet esasına az, bazen de pek çok muhaliftir.

2- Parlamentarizmde Türkiye için şahsi ve zümre diktatörlüğü ve gayri mesullük tehlikesi vardır.

***

Türkiye halk meşrutiyeti, kuvvetler birliğini her şeyden evvel kendi ihtiyaçlarına göre mümkün olan en yakın bir yoldan tecelli ettirmekle mükelleftir. Aksi halde son ihtilalin büyük mesaisi heder olabilir. Türkiye, siyaset, hukukiyat, iktisadiyat bakımından zararlı çıkar.

Çağdaş hukuk teorisinde, Türk hukukiyatı tarihinde, dini hukukiyatta ülke ve yetkiler halkındır. Kuvvetler birliği esastır. Camianın yüksek menfaatleriyle alakadar kati zaruretler ortaya çıkmadıkça, siyaset ve idare dizginlerinin milletin elinde kalması mutlaktır. Kati zaruretler de kendi miktarlarınca takdir olunurlar.

Kuvvetler birliği teorisinde meclis ve icra vekilleri heyetinin vaziyetini gelecek makalemizde tahlil edeceğiz.

Memlekete hâkim olmak için halkı ve kuvvetlerini tefrikaya düşürmek, ayırmak, tacidarlar için tarihte bir düstur oldu. Kuvvetler birliğini en kısa bir yoldan nefsinde toplamak da, zalimlere karşı koyabilmesi için milletler için en aziz bir umdedir.

Ankara, 28 Nisan 339 [1923]
Mahmut Esat

2 *Anadolu'da Yeni Gün*, 25 Nisan 39 [1923], No: 785. [Bkz. elinizdeki ciltte, s.417 vd. –Y.N.]

Meclis ve İcra Vekilleri*

Türkiye Halk Meşrutiyeti Teorisinden

Yeni Gün'ün 29 Nisan 339 [1923] ve 788 numaralı nüshasında "Türkiye Halk Meşrutiyeti Teorisi" başlıklı tahlilimizde yeni anayasa hukukumuzun ana hattını kuvvetler birliği çerçevesi içinde görmek lazım geleceğini söylemiştik. Kısaca şu hususu da işaret edelim ki, bizim halihazır devlet sistemimizde kuvvetler dengesi dahi söz konusu değildir.

Çünkü kuvvetler birliğinde bütün kudretlerin tecelli yeri millet ve onun temsilcisi olan meclistir. Esasen ayrı ayrı değil, tek bir büyük kuvvet tasavvur olunmaktadır ki, o da milletin yüksek iradesidir. Dolayısıyla muhtelif yetkilerin bağımsız sahipleri yoktur ki ortada bir denge meselesinin bahse değeri olabilsin. Kuvvetler birliği prensibini kuvvetler dengesiyle izaha çalışmak tuhaf bir şeydir. Açıkçası bu, işi yarım yamalak anlamış olmaktan ileri bir mana ifade edemez.

* * *

Kuvvetler birliği teorisi, Türkiye halk meşrutiyetinin hareket noktası olarak kabul edilince, Meclis ve İcra Vekilleri Heyeti vazife ve yetkilerinin izahı işin en mühim ve ince yanını teşkil eder. Fakat meselenin tahlili, teoriyi kavrayamayanların zannettikleri kadar müşkül ve çapraşık değildir. Kuvvetler birliği, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun en esaslı bir prensibi olduğuna göre, Millet Meclisi hem yürütme hem de yasama işlerinin kaynağıdır. Meclis hükümettir.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 7 Mayıs 1339 (1923), No: 1171-794.

Türkiye'de parlamentarizm veya kuvvetler ayrılığı-temsili hükümet şekillerini kabul etmiş memleketlerde olduğu gibi ayrıca bir hükümet mevcut değildir. Meclis namına yürütme kuvvetini tatbike yetkili Millet Meclisi Hükümeti-İcra Vekilleri Heyeti vardır.

Vazifesi, yetkisi ve mesuliyeti kanunla tayin olunmuştur. Son zamanlarda Kanunu Esasi Encümeni tarafından İcra Vekilleri Heyeti'nin vazife ve mesuliyetine dair hazırlanan proje, bazı ufak tefek değişikliklerle en gelişmiş ve en yeni bir hukuk eseri olarak maksadı temine yetebilecek mahiyettedir. Ancak meclis hükümet olduğuna göre, daha birtakım mühim ve yeni esasların kabulü ve tespiti gerekmektedir:

A- Meclisin daimi olması.

B- Meclis reisinin bazı esaslı yetkilere sahip bulunması.

C- Parlamentarizm veya kuvvetler ayrılığında olduğu gibi icra vekilleri heyetinin her hususta geniş yetkiye sahip olmaması.

Bunların bir an evvel tamamlanması ve tespiti, halk meşrutiyeti prensiplerimizin kâfi bir açıklıkla billurlaşmasını tamamlamak için zaruridir.

Eski hükümet ve meclis teoricilerinin en az kavrayabildikleri husus meclisin daimiliği meselesi oluyor. Halbuki Türkiye bir halk devleti ve bu devlet "halkın kayıtsız ve şartsız, doğrudan doğruya bizzat ve fiilen mukadderat ve idaresine sahip" bulunduğu bir sisteme dayalı olduğuna göre, meclisin daimiliği şekli, halk meşrutiyeti teori ve esaslarına en sadık surette bir tecellidir. Cumhuriyet tarzını, şahsi saltanat idaresini kabul etmeyen yeni Türkiye için bu lazımdır. Şunu da ilave edelim ki, bu tarz, en yeni hukuk teorileri esaslarına en çok uyan eden bir görünüştür. Anayasa hukukunda gaye, halkın mümkün olduğu kadar yetkilerini dağıtmaksızın en kısa bir yoldan işlerini bizzat ve fiilen yürütmesidir.

Çağdaş hükümet ve devlet teşkilatının hareket noktasının bu prensip olması gerekir. 19. asır başlarından beri yeni hukukiyatın aldığı cereyan budur. Parlamentarizm, temsili hükümet usulleri bu esasa göre şimdiye kadar hukuk âlimlerinin dökebildikleri şekillerdir. Ancak bütün bu şekillerle yeni hukukiyatın arasında geniş mesafeler vardır. Bunlar gayeyi tehlikeli bir vaziyete koyabilecek sakıncalarla doludur. Yeni hukukiyatın manasına uyduğu kadar Türkiye'mizin ihtiyaçlarına ve siyasi tarihinin ruhiyatına, eğilimlerine uygun olan, son devlet sistemimizdir. Bunun büyük kıymetlerinden birisi de inkılabımızın eseri olmasıdır. Karşıtlar diyorlar ki, meclis daimi olunca:

1- Hükümetin iş görmesi mümkün değildir.

2- Vaziyet meclis diktatörlüğüne varır.

3- Hükümetle meclis arasında denge kalmaz.

4- Hükümetin yetkisi çok noksandır.

5- Meclisin seçim devresi pek azdır.

6- İcra vekilleri türdeş değildir.

Benim anlayışıma göre sağdan soldan yöneltilen bu eleştirilerin sebeplerini, karşıtların yeni teşkilatımızı kavrayabilecek bir zihniyetle donanmış olmamalarında aramak lazımdır.

Bizde meclisten ayrı bir hükümet yoktur. Meclisin, milletin temsil ettiği yetkilerini itimatla infaz ve tatbik eden seçilmiş bir icra vekilleri heyeti vardır. Dolayısıyla olsa olsa icra vekilleri heyetinin iş görememesi keyfiyeti söz konusu olabilir ki, bu takdirde düşürülerek yenisinin seçilmesi icap eder. Ta ki kanun ve nizamları dairesinde vazifesini hakkıyla görebilecek bir heyet işbaşına gelebilsin. Fakat acaba parlamentarizm sisteminde bu sakınca varit değil midir?! Bu hususta en yetkili bir zatın, Poincaré'nin görüşünü geçenki makalelerimizden birinde zikretmiştik.

Esasen fazla tafsilata ne hacet, teorinin sakatlıklarını, milli hâkimiyet esaslarıyla uyuşmazlıklarının derecesini kâfi miktarda izah ettik. Parlamentarizmin tatbikattaki tecellileri ve bilhassa bizde 12 senelik tarihi ortada... Bunları tekrar etmeyeceğiz. Meclisin bütün halinde daimiliği yeni prensibimizin zaruretlerinden de değildir. İki sene için seçilmiş olan meclis her sene belirli bir toplantı müddetinin bitiminden sonra faaliyetini tatil de edebilir. Ancak reisini bugünkünden geniş yetkiyle donatarak vekillerini devamlı bir kontrole tabi bulundurmak için içinden 30 ila 50 kişilik bir heyeti seçerek yerine bırakır ve bu heyetin seçimi her sene yenilenebilir. Sanırım ki bu çözüm şekli maksadın elde edilmesine kâfi gelir. Şu ufacık sakınca da bu suretle def edilmiş olur.

Meclis bundan böyle bütün üyeleriyle devamlı olarak toplantı halinde kalmayacağından, artık bir parlamento diktatörlüğü tehlikesi varit değildir. Esasen bu, nihayet daimi meclisler için belki kabul olunabilirdi. Fakat yürütme ve yasama hayatı her iki senede bir yenilenen parlamentolarda korkulacak bir şey değildir. Şunu da işaret edelim ki, tarihin kaydedebildiği diktatörlükler yürütme yetkilerine sahip hükümetlerin kanlı darbelerinin izidir. Meclis istibdadı nihayet milletin iradesinin infazıdır. Bunun ise meşrutiyetin en açık bir manası olarak anlaşılması icap eder. Nerede kaldı ki bizdeki sıkı sıkı meclis seçimleri buna mâni olmaktadır.

Daimilik kaydıyla bağlı olan 336 [1920] ila 339 [1923] Büyük Millet Meclisi bile buna meydan vermedi. Ve vakti gelince milletin yeniden oyuna müracaata müttefiken karar verdi. Bizim memlekette hukuk zihniyetini, ihtilal manasını diğer memleketlerin ihtilal tarihleriyle mukayese ederek hüküm verenler daha çok aldanacaklardır. Bunların Türk inkılap tarihinin, Türk ruhiyatının manasını iyi düşünmeleri ve kavramaları lazımdır.

Bütün yetkilerin timsali olduğuna göre meclisle hükümet arasındaki dengeyi düşünenlerin de her şeyden evvel bizde meclisten başka bir hükümet mevcut olmadığını hatırlamaları icap eder. Meclisin aynı zamanda hükümet olması keyfiyetinin büyük ve genel faydalarından birisi de, icra vekilleri heyetinin düşürülme, istifa gibi değişimlerinden çıkabilecek kabine buhranlarının, siyaset değişmelerinin mümkün olmamasıdır. Bu suretle dahile ve harice karşı istikrarlı bir siyaset takibi imkânı da elde edilmiş olur. İcra vekilleri heyetinin şu veya bu renkte zevattan meydana gelmesi hiçbir şey ifade edemez. Çünkü bizim sistemde programı meclis yazar, icra vekilleri heyetince takip edilecek yolu yine o çizer. Memleketin takip edeceği siyasette dikkat edilecek husus her iki senede bir seçilecek meclisin mahiyeti ve eğilimleridir. İcra heyetinin yetkisi meselesine gelince, bu, prensibin esasıyla değil, teferruatıyla alakadardır. Hakikaten:

1- Fesih
2- Savaş ve barış
3- Bütçe
4- Kanunu Esasi
5- Genel siyaset istikametini vermek ve yapabilmek

gibi kararlar kati surette meclisin hakkı olduktan sonra işin üst tarafının halli kolaydır.

Memleketin ihtiyaçlarına göre icra vekilleri heyeti vazife ve yetkisinin kanunla tayin ve tespiti her zaman mümkündür. Gerçi Türkiye, İsviçre gibi tarafsız bir hükümet ve geniş ademimerkeziyet esasını kabul etmiş bir devlet olmadığından, icra heyetinin İngiltere'de, Fransa'da olduğu gibi geniş yetkilere sahip olması hususu da düşünülebilir. Fakat meclis hükümet olduğuna, senenin bir kısmında bütün üyeleriyle, kısmen de kontrol heyetiyle mevcut bulunduğuna göre, icra heyetinin yetki hususunda sıkışıp kalması ihtimali de yoktur.

Parlamentarizm ile sistemimiz arasındaki esaslı fark şudur ki, birincisinde hakikatte hükümet bir zümredir. Bizde millettir.

Parlamentarizmde olduğu gibi büyük yetkili kabinelerin memleketimizdeki manası diktatörlükten başka bir şey olmadı. Ve vatan karışıklık içinde kaldı! Bunun tekrarına ve yeniden tecrübesine Türkiye halkı müsaade edemez. Meclisin seçim devresi iki senedir. Lüzumunda üç seneye çıkarılabilir. Bu, çok uygun ve milli hâkimiyet esaslarına sadık bir inkılap için çok güzel bir şeydir. Yeni inkılap zihniyetimiz henüz Türkiye'mizin mana ve ihtiyaçlarına göre yön almaktadır. Böyle bir sırada milletin ve onun tarihinin değil, fakat kendi anlayışlarına göre memleketi idare edecek kabinelerin eline vatanın mukadderatını hayali bir mesuliyet kaydıyla verivermek inkılabı sakatlamaktır. Bu, bol keseden hovardalık etmeye benzer. Buna kimsenin hakkı yoktur.

Meclis ve hükümetlerin en meşruu, milletin iradesine en çok müracaatla kendilerini halkın itimadıyla takviye edenlerdir. Gerçi bunun memleketi her vakit seçim siyaseti cereyanlarına salması gibi sakıncaları mevcuttur. Şu kadar ki, uzun müddetli meclislerin zararlarıyla işi karşılaştırınca, iki senede bir yapılacak seçimlerin pek hayırlı bir şey olduğunu anlamakta müşkülata tesadüf edilmez. Meclisle icra heyeti arasında görüş ayrılığı ortaya çıktığında yapılacak iş icra heyetinin istifasıdır. Yoksa meclisin feshi değildir. Esasen icra heyeti meclisin vekili olduğuna göre, yapacak başka bir çare de yoktur. Aksi, milli hâkimiyete çok aykırı bir şeydir; bizim memleket için en büyük bir tehlikedir. Milletin irade ve mukadderatıyla icra heyetinin alay etmesinden başka bir mana ifade edemez. Bizim sistemde olduğu gibi seçim devresi pek az olan meclisler için fesih zarureti katiyen yoktur denilebilir. Nihayet sınırlı ve belli meselelerde referandum (halka müracaat) usulü de kabul olunabilir ki, halk meşrutiyetinin şiarına pek uygun bir esastır.

Bizim usulde türdeşliği meclisin çoğunluğunda, çoğunluk fırkasında aramak lazımdır; yoksa icra vekilleri heyetinde değil. Biz arkadaşlar hükümeti istemiyoruz. Milletin çizdiği programı tatbik edici bir kudret isteriz. Esasen hükümet meclis olduğuna göre bu tabii bir neticedir. Dikkat edilirse diğer sistemlerde dahi türdeşliği düzenleyen fırkalardır!..

Meclis reisinin ve icra vekilleri heyeti reisinin vazife ve yetkisini gelecek yazılarımıza bırakıyoruz.

Şimdiden diyebiliriz ki, Türkiye İnkılabı'nın şaheseri olan yeni devlet teşkilatımız, zannedildiği gibi geçici ve fevkalade bir zamanın değil, en tabii ve mantıki günlerin bir sistemidir. Yeni Türkiye'nin ve onun inkılabının birliği, kuvvetler birliği prensibiyle mümkündür. Parlamentarizm veya kuvvetler ayrılığına dönüş bir gericiliktir. Bu takdirde büyük ihtilalcilerin uyanık bulunmaları lazımdır. Eserleri ve Türkiye tehlikededir. Yeni sistemimizde birtakım sakıncalar görenler, öncelikle bu zararları diğer sistemlerin fenalık ve zararlarıyla mukayese etmeli, Türkiye'nin siyasi, iktisadi manasını ve tarihini düşünmeli ve sonra hükümlerini vermelidir.

2 Mayıs 339 [1923], Ankara
Mahmut Esat

Türkiye Halk Cumhuriyeti*

Teşkilatı Esasiye Kanunu, Türkiye Halk İhtilali'nin çetin ve yılmaz çehresi oldu. Uğurlu inkılabın en bariz hatları, çağdaş hukukun bu büyük eseri içindedir. Osmanlılar İmparatorluğu tarihinde şahıs ve zümre tahakkümünü, kanlı ve facialı ananeleri deviren ilk büyük kudret Teşkilatı Esasiye'nin şu kısa ve keskin cümlesi oldu: "Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir." Belki bütün bir tarihi içinde inleyen Türk, ihtilalin demir eliyle karaladığı bu birkaç cümle içinde milli camia varlığının bayramını kutluladı. Koca bir tarihi saran zulüm ve tahakküm ananesi büyük bayramın arifesinde Türk'ün gelecek ufuklarından sıyrıldı ve parça parça koptu. Rüzgârlara tutulmuş bulutlar gibi Teşkilatı Esasiye abidesinin önünde, kan ve ateş dalgaları arasında eridi; âciz ve kuvvetsiz dağıldı, düştü; tarihin yaprakları arasına döküldü. Bu eseri Türk halkının gücü başardı.

İhtilaller tarihi içinde Türk dehasının yeni bir tecellisi olan Teşkilatı Esasiye, çağdaş hukukun halk hâkimiyetine doğru attığı en son ve en kati bir adımdır. Hürriyet ve bağımsızlık hareketinin çıkış noktası ve gayesi oldu.

* * *

Birinci Millet Meclisi'nin 1 Teşrinisani 1338 [1 Kasım 1922] kararı, Türk-İslamiyet tarihinde en radikal bir yeniliği yaptı.

Osmanlı İmparatorluğu tarihinde çöküş faslı hilafetin dünya işlerine müdahalesiyle başlar. Teşkilatı Esasiye'nin hakiki manasını açık olarak tespit eden ve billurlaştıran bu karar, Türk'ün en derin, en acıklı, en kanlı bir yarasını ku-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 30 Kânunuevvel 1339 (30 Aralık 1923), No: 1373-997.

ruttu. Halifenin elini Türkiye'nin dünya işlerinden çekti. Halkı kayıtsız ve şartsız tacidar kıldı. Türkiye'yi çağdaş manasında devlet kavramıyla donattı. Bize göre Türk-İslam tarihinin en büyük, en yüksek kararı budur.

***

İkinci Millet Meclisi 28/29 Teşrinievvel 1339 [28/29 Ekim 1923] gece toplantısında Cumhuriyet'i ilan etti.

Bu esasen Teşkilatı Esasiye'nin hedefiydi. Bu suretle büyük kanun gayesine ulaştırılmış ve adı konulmuş oldu.

Türkiye Cumhuriyeti, bazı pratik ve zaruri değişikliklere rağmen Teşkilatı Esasiye çerçevesinden dışarı çıkmış değildir. Denebilir ki, halkın kanı pahasına kurulan hür ve bağımsız Cumhuriyetimiz halihazırıyla Batı cumhuriyetlerinin hepsinden gelişmiştir. Oldukça ince hukuki bir tahlil bunu her zaman gösterebilir. Ancak şunu da işaret edelim ki, biz tehlikeyi, yeni anayasamızı her ne pahasına olursa olsun Batı anayasalarına benzetmekte görüyoruz. Kanunu Esasi Encümeni Âlisinin son kararları henüz Millet Meclisi'nde görüşülmüş değildir. Şüphe etmiyoruz ki, Türk İnkılabı'nın, hatta çağdaş hukukun bile şaheseri olan Teşkilatı Esasiye'de Türkiye halkının kayıtsız ve şartsız hâkimiyetini teminat altına alan düsturları bozulmaya ve değiştirilmeye maruz kalsın. Teşkilatı Esasiye'de tamamlanması icap eden birçok noktalar mevcuttur. Yalnız bunların tamamlanması, hiçbir zaman, Türk'e mahsus bir çehre arz eden yüksek ve yepyeni hukuk esaslarımızın Amerika, Fransa, İngiltere'nin köhne ve çok ihtiyar anayasa hukuku düsturlarına feda edilmesini lüzumlu kılamaz, kılmayacaktır da. Bunların kabulü, inkılabımızın çürük birtakım prensiplere dayanması ve süratle çökmesiyle neticelenebilecek kadar tehlikelidir fikrindeyiz. 15 senelik Meşrutiyet tarihimiz bunun en acı bir hatırasıdır. Esasen Batı hukuk müesseseleri gün geçtikçe yeni yeni esaslara mevkilerini terk etmektedirler. Geçmiş ihtilallerin ve çok yıpranmış teorilerin verimi olan Fransa, Amerika, İngiltere anayasalarının kızağa çekilmesi lüzumunda en namlı hukukşinaslar müttefik bulunuyorlar. Yeni ve genç inkılabımız asırların yıprattığı bir maske içinde, vakur ve kendine has çehresini örtemez, örtmeyecektir de. Halk hâkimiyetini zamanımızın en son hukuk felsefesi esaslarına göre tespit eden Türk İnkılabı, onu kendisine has bir benlikle yaşatacaktır. İsteriz ki, hukuk tarihleri halk hâkimiyetini en saf, en temiz manasında kavrayan yeni anayasamızı son Türk İhtilali'nin bir vecizesi olarak nesillerden nesillere nakletsin, nakledecektir de.

Türk halkı, ihtilalinin kendisine bahşettiği mutlak hâkimiyet esaslarından en ufak fedakârlığı bile göze alamaz. Tekmil bir dünya tarihi içinde bütün cefa ve meşakkatlere rağmen alnı yüksek, başı daima sorguçlu yürüyen Türk için bu bir alçalma olur.

***

Türk İnkılabı, dört sene süren muazzam bir mücadeleden sonra dahili ve harici düşmanlarını büyük bir başarıyla yendi.

Dahile ve harice karşı hür ve bağımsız inkılap, ihtilalden aldığı yön dahilinde şimdi anayasa müesseselerini tamamlıyor. Fakat bu müesseselerin bütün kıymeti halk iktisadı ve sosyolojisi sahasında ölçülecektir. Yeni devri ancak ve ancak bu yoldaki seri ve kati icraat, korkunç ve yaslı maziden ayırabilecektir. Gerçi inkılabın geride kalan kısa ve genç tarihine bakılacak olursa, yapılan işler o kadar çoktur ki, geçmiş yedi asırlık imparatorluk tarihi bunun yanında mana ifade etmeyecek kadar küçük kalır.

Şu kadar ki, gözlerimizi ileri atınca, vücuda getirilen şaheserin tamamlanması için büyük bir tarihin alamayacağı kadar işlerin bitirilmesiyle mükellef olduğumuzu anlamakta zorluk çekmeyiz. Türkün azmi bu müşkülü de halletmekte gecikmeyecektir. Tanrı Türk milletini insanüstü zannolunan işleri başarmak için yarattı. Türk'ün tarihi manası budur. Aksi halde inkılap kısır kalır. Fakat vücuda getirilen eser mutlaka ve mutlaka öksüz kalmayacaktır.

Türkiye mutlaka halk cumhuriyetini yaşayacak ve en başında onun iktisat ve müesseselerini tesis edecektir. Nasıl?! Cevabını gelecek yazılarımıza bırakıyoruz. Şimdilik şu kadar söyleyelim ki, Türkiye Cumhuriyeti Türklük için hayati bir zarurettir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Cumhuriyetin Mekanizması*

Devlet ve hükümet esaslarındaki dönüşüm ve değişimler her zaman ilmi bir kıymet ifade edebilirler. Lakin en yeni devlet prensipleriyle donanmış camialara bile bu kadarı kâfi değildir.

İhtilaller tarihi, İnsan Hakları Beyannamesi'ni ve ona benzer çok parlak hitabeleri dinledi. Ancak Fransa Büyük İnkılabı bile uyuşuk gözlerini sildiği, etrafına baktığı gün ellerini boş buldu. Reva mıdır ki halkın hukukunu, hürriyetini belagatle ifade eden yüksek ihtilal abideleri önünde insanlık açlıktan sürünsün ve ölsün?!.. İnkılabın nasibi, halk devletinin rolü bu mudur?! Şüphe yok ki hayır. Fakat denebilir ki, inkılaplar ve onların yaratabildiği yeni hükümet şekilleri bir yığın siyasi, iktisadi, toplumsal sebeplerden dolayı soyut bir kavram olmaktan ileri gidemedi...

Bunun belki her memleketten fazla tecrübelerle yüklü olanı Türkiye yenileşme tarihidir. Niçin? Bu sorunun cevabını yeni sistem hükümetlerin mekanizmalarında aramak lazımdır. Halk hükümeti şiarını daima mal edinen çağdaş devletlerin hareket vasıtaları sıkı bir tahlilden geçirilince isimleriyle hedefleri arasındaki geniş fasılalar çabucak ve kolaylıkla anlaşılır. Bugünkü Avrupa devletlerinde tek bir teşkilat tanımıyoruz ki halkın hâkimiyetini anayasa hukuku teorilerine veya ona yakın bir tarzda temin etmiş olsun. Hakikatte devlet şekillerindeki değişimler, -iktisadi bir görüşle- hükmolunabilir ki, ortaçağ sistemlerinin muhtelif maskeler altında kıyafetlerini değiştirmelerinden başka bir şey değildir. Değişen, şahıslar, heyetler, zümrelerdir. Üst tarafı eski hamam eski tastır. Bizim anlayışımıza göre mevcut Avrupa devlet müesseseleri-

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 1 Kânunusani 1340 (1 Ocak 1924), No: 1375-999.

nin ve onu taklit eden Türkiye yenileşme tarihinin ilk ve büyük noksanı halkın hâkimiyetini faaliyet sahasında tecelli ettirememesindedir. Teşekkür olunur ki, Teşkilatı Esasiye Kanunu en son hukuk teorilerine sadık kalmakla beraber, Türkiye yenileşme tarihinde taklitçilikten azade bir çığır takip etti. İhtilal müesseselerimiz arasında Türk çehresini muhafaza eden bu büyük eser bir istisnadır.

Türkiye Halk Cumhuriyeti'nin mekanizmalarından ilkini "Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve fiilen idare etmesi esasına dayalıdır" düsturu teşkil ediyor. İhtilaller tarihinin kurduğu siyasi müesseselerde noksan kalan bu umde, halk inkılaplarını kısır bırakan en mühim etken olmuştu. Büyük Türk İhtilali'nin en kıymetli vecizesi bugün tatbikat sahasına girmiştir denebilir. Halk idaresinin kurulmasının halkın her ne pahasına olursa olsun, her halde ve mutlaka idare dizginlerini eline almasıyla mümkün olduğunda şüphe yoktur. Türk İhtilali ilk hamlesini bunun elde edilmesine hasretti; esasen neticelendirdi de. Seçim Kanunu'nun yakın bir günde bu manaya göre değiştirileceği şüphesizdir. Ve bu, Türkiye'nin yaşaması için bir zarurettir.

Denebilir ki, Teşkilatı Esasiye bu çok kuvvetli umdesiyle Türkiye'de milli ve iktisadi bir Türk Devleti esasını hazırlamış oldu. İnkılabımızın bu en kıymetli hediyesi etrafında ne bir şahıs ne de bir zümre hesabına yapılacak hiçbir fedakârlığımız yoktur ve olamaz da.

***

İktisadiyatta serbesti ve kuvvetli bir devlet vesayeti Türkiye Cumhuriyeti'ni şimdiye kadar soyut kavram halinde yaşayan ve ölen geçmiş yeniliklerden ayırtacak tek çaredir. İtiraf ederiz ki, dünya inkılaplarının geniş ölçüde açık bıraktığı cephe budur. Bizim yenileşme tarihimizde ise bu nokta düşünülmemiştir bile!.. Bu çok mühim hususun ihmali, halkın yenilikleri soğuklukla karşılamasına yol açtı.

Çünkü gelen yenilik giden eskiliğe rahmet okuttu. Veya ona bir taş bile ilave edemedi. Bizdeki gericilikler hep bu ihmal yüzünden kuvvet buldu. Bu ihmal, gericilerin elinde yeniliğe yöneltilen en kuvvetli bir silah oldu. Biz ihtilal ve inkılapları, onların güzelliğini, iktisadi yenilikleriyle tanımak, bununla ölçmek isteriz. Halk, yeniliklerde kendi menfaatini görmek ve tutmak ister. Bu onun hakkıdır. En hakiki, milli bakımdan en doğru yenilik de budur.

Temellerini sağlam atmak mecburiyetinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti için kati bir zarurettir.

İki asırdır devam eden halk ihtilallerinin camia bünyesinde hâlâ kurutamadığı derin yara budur.

İnkılap tarihlerinin verdiği bu tecrübeden istifade fırsatını kaçırmayacağız.

***

Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti her türlü kayıt ve şartlardan azade bir Türk devletidir. Bunun takip edeceği yönü yalnız ve yalnız Türk milletinin yüksek menfaatleri çizebilir. Mutlak surette başka hiçbir kuvvet bunda nüfuz sahibi olamaz. Saltanat kaldırıldığı gibi, hilafet makamının da Türkiye işlerinde en ufak bir müdahale ve yetkisi kalmamıştır. Türk milletinin iradesi bu yolda tecelli etti. Fert hükümranlığı, hilafet ve saltanatın birleştirilmesi, Türkiye tarihinin en feci ve kanlı yapraklarını teşkil eder. Tarihinin bu acıklı faslı Türkiye halkının 1 Teşrinisani 1338 [1 Kasım 1922] kararıyla bir daha açılmamak üzere kapatıldı. Esasen Türkiye halkının hilafet işleriyle uğraşmaya vakti de müsait değildir. Onun en ufak menfaatleri bundan çok kıymetlidir. Türkiye Cumhuriyeti, kayıtsız ve şartsız bir Türk hükümetidir.

***

Eğitim ve öğretimde birliği yeni ve uğurlu inkılabın ilk şartlarından olarak kabul matematiksel bir kesinlikle zaruridir. Bütün bir yenileşme tarihimizde zihniyet ikiliği, ilerlemeye doğru atılan adımların önüne yığılan en amansız çığlar oldu. Ve memleketin bir asır geri kalmasına sebep olan da budur. Medrese ve mektep ikiliğinin yeni Türkiye'de manası yoktur ve olamaz. Devletin bir maarif vekâleti vardır. Vatan evlatları çağdaş hayata göre eğitim ve öğrenimlerini oradan alırlar. Başka müesseselere millet bütçesinden bir metelik sarf edilemez. Aksi halde asırlık ikiliğin devamına rıza gösterilmiş olacaktır. Bu, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı işlenmiş bir günah olur.

***

Bütçenin halk tarafından sıkı bir surette kontrolü ve gelirlerin azami miktarda üretime tahsisidir ki inkılabımızı halk için yapabilir. Devletin şekli ve idaresi ne olursa olsun, en dürüst vaziyetini, en hakiki çehresini bütçesiyle gösterebileceğinde şüphe yoktur.

Vergilerin sarf mahalli halkın yüksek menfaatlerini temsil etmedikçe, bizce devletin şekli ne olursa olsun bir kıymet ifade edemez. Nazarımızda bu tarzdaki bir halkçılığın Sezar'lar tahakkümünden farkı olamaz.

Türkiye Cumhuriyeti halk için olduğu kadar halkındır da. Halkın olan siyasi bir teşkilatta mekanizma parçalarının böylelikle terkibi aman kabul etmez bir zarurettir. Ve böyle olacağında şüphemiz yoktur.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Cumhuriyet Kanunu Esasisi*

Büyük Millet Meclisi, Kanunu Esasi tadilatıyla meşgul oluyor. Bu hususta takip edilmesi lazım gelen esaslı istikamet hakkında Meclis'te muhtelif cereyanlar vardır. Bu cereyanlardan birini de eski İktisat Vekili ve İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey'le bazı arkadaşları temsil ediyorlar. Mahmut Esat Bey'in görüşü kuvvetler birliği esasını muhafaza etmek, fakat tamamlamaktır. Bu bahse dair gazetemize yazdığı makaleyi bir vesika olarak memnuniyetle yayımlıyoruz. Mahmut Esat Bey'in Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun tadilatına ve günün diğer meselelerine dair yazacağı makaleler Vatan sütunlarında yayımlanacaktır.

1336 [1920] Teşkilatı Esasiyesi noksandı. Şüphe yok ki bunun tamamlanması Türkiye'nin çağdaş bir devlet, bir cumhuriyet halinde tecelli edebilmesi için zaruriydi. Bu zaruret Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Birinci Millet Meclisi'nce tasvip olunduğu günden beri gözden uzak kalmamıştı. Hatta Teşkilatı Esasiye'yi yazanlar, müdafaa edenler bile bunu görüyorlardı. Ancak isteniyordu ki, Türk İhtilali'nin çok mühim esasları ihtiva eden bu büyük eserini, birbirini izleyecek hadiselerin mantığı, inkılabın gelişmeleri tamamlasın. Bugün vaziyet oldukça billurlaşmış ve açıklık kazanmış bulunuyor. Kanunu Esasi Yüksek Encümeni, Cumhuriyet Teşkilatı Esasiyesi'ni faaliyetle hazırlamaktadır. Şu kadar ki, yeni projenin hazırlanan maddeleri 1336 [1920] Teşkilatı Esasiyesi'nde inkılabın kabul ettiği esas hukuk prensiplerinden ayrı esaslara, başka teorilere dayanmak-

* *Vatan*, 21 Şubat 1340 (1924), No: 312.

tadır. Bu, hesaba dahil olmayan bir tecellidir. Çünkü Teşkilatı Esasiye prensiplerinin değiştirilmesi değil, teferruatın bu esaslara göre tanzimi lüzumluydu. Kanunu Esasi Encümeni ne gibi sebeplerden dolayıdır ki ihtilalin esas hukuk prensiplerine uygun düşmeyen yeni bir tasarı hazırlamak lüzumunu görmüştür? Encümen'i dinlemezden, yeni projenin gerekçesini okumazdan evvel bu konuda bir şey söylemek zordur. Encümen'ce tamamlanan bu son tasarının Halk Fırkası'nca ve Millet Meclisi'nce nasıl karşılanacağını da bilemeyiz. Bununla beraber, elde mevcut maddelere göre vaziyeti şimdiden tahlil etmek, Encümen'in yeni hedefini kavramak güç bir şey olmayacaktır.

1336 [1920] Teşkilatı Esasiyesi kuvvetler birliği teorilerine dayanıyordu. İnkılabın ve vatan müdafaasının halk hâkimiyetine, millet iradesine dayalı ve uygun olması için bu mutlaka lazımdı. Dahilde ve hariçte hayatına kastedilen bir millet, badireli günlerde muazzam işleri başarmaya azmeden halk, idare dizginlerini kayıtsız şartsız ve fiilen elinde tutar. Bu, devletin bütün kuvvetlerini bir noktada, camianın maddi şahsiyetinde toplayan kuvvetler birliği esaslarına dayalı bir Kanunu Esasi tanzimiyle mümkün olabilirdi. Saltanat devirlerinden devralınan esasların mutlaka imhası lazımdı. Halk hâkimiyetinin, yeni idarenin, inkılabın mana ve meşruiyet ifade edebilmesi için bu ilk şarttı. Öyle oldu. Türkiye'mizin dünkü ihtiyaçlarına uygun gelen yukarıdaki devlet tarzı bugün gününü görmüş ve yaşamış, terk edilmesi lazım gelmiş bir sistem midir? İşin düğüm noktalarından birisi de budur: Bize göre, Teşkilatı Esasiye sadece ihtilal ihtiyaçlarını ifade eden bir eser değildi. Kuvvetler birliği teorilerinin bir tecelliyatıydı. Çetin ve aşılması çok güç inkılabı demir omuzları üzerinde götüren bu eser, manasını asrımız hukukunun en son teorileriyle de izah etmiş oldu. Türkiye, çağdaş bir cumhuriyet halinde kurulmayı ve şekillenmeyi ideal olarak kabul etmiş bulunuyor. En son anayasa teorilerine göre donanmayı lüzumsuz görebilir mi? Bize göre hayır. Uzun meşrutiyet ve Kanunu Esasi tecrübelerinden sonra, memleketimizin idare usullerine en çok uyanın bu sistem olduğu anlaşıldı. Sistem tatbik edildi, başarılı da oldu.

Kanunu Esasi Encümeni'nin tespit ettiği maddeler arasında kuvvetler birliği izlerine tesadüf olunduğu gibi, kuvvetler ayrılığı, parlamentarizm esaslarına temas eden kaideler de görülmektedir. Bir surette ki, Cumhuriyet Kanunu Esasisi'nin hangi tipe mensup olduğunu kestirmek bile güçleşiyor! Hele milli hâkimiyet bahsinde herhangi bir anayasa sistemiyle uzlaştırılması mümkün olmayan yönler de mevcuttur. Bunlar teferruat kabilinden şeyler olsaydı bir diyeceğimiz kalmazdı. Fakat esaslara ilişen noktalardır. Teorilerde yerini bulamayan, her telden çalan büyük kanunlar halk hâkimiyeti için çok tehlikelidirler. Anarşiye, ihtilallere varırlar. Çünkü çok elastikidirler; farklı yorumlamalara müsaittirler. Zaman zaman bir sınıfın, bir zümrenin, hatta bir şahsın bile tahakküm

silahı olabilirler. Hürriyet namına halkın boynunu esarete uzatırlar. Osmanlılar İmparatorluğu tarihi bu gibi facialarınpek acı örnekleriyle yüklüdür.

Kanunu Esasi Encümeni'nin hazırladığı yeni maddelere göre milli hâkimiyet Millet Meclisi'nde tecelli ediyor; Türkiye reisicumhuru mebus olamıyor, parlamenter usullerde olduğu gibi hükümetin rızasıyla meclisi feshedebiliyor. Şu birkaç madde anlamı arasında bütün anayasa sistemlerini seyredebiliriz. Hatta görülmemiş ve duyulmamışları bile...

Denebilir ki, en iyi kanunlar bile her türlü suiistimallere elverişlidirler. İş, halkın toplumsal, siyasi vaziyetini, terbiyesini buna müsaade etmeyecek bir hale koymaktır. Bu mutlak ise Cumhuriyet Kanunu Esasisi yapmaya ne lüzum vardır? Bu çok basit bir hakikattir. Meselenin bütün ehemmiyeti bunda olsa bile, kötüsüne en az müsait, halkın hâkimiyetini takviyeye en ziyade kabiliyetli kanunları yapmayı bize lüzumsuz saydıramaz. Şüphe yok ki siyasi kanunların memleketin huyuna uyması mutlaka lazımdır. Ve iyi kanunlar her halde kötülere tercih olunur. Halkın terbiyesi ne olursa olsun.

***

Kanunu Esasi Encümeni'nce tespit olunan maddelerin ayrı ayrı tahlilini müteakip yazılarımıza bırakıyoruz. Şimdilik şunu işaret edelim ki, asrımız anayasa hukukuna göre milli hâkimiyet üç sistemle tecelli ediyor:

1- Kuvvetler ayrılığı,

2- Kuvvetler birliği,

3- Parlamentarizm.

Hakikatte birinci ve üçüncü esaslar ikinciyi, yani bütün yetkilerin millete aidiyeti esasını ortadan kaldırmazlar. Hatta denilebilir ki, bu iki esas kuvvetler birliği sisteminin şu ve bu şekilde tatbikatıdır. Fakat bunlar o kadar eskimiş, o kadar yıpranmış müesseselerdir ki, kızağa çekilmeleri hususunda yazarlar arasında anlaşmazlık yok gibidir. Çünkü milli hâkimiyet bu iki sistemin yıpranmış aletleri arasında benliğini pek zayıf bir tarzda gösterebilmektedir. Her ikisi de zümre veya sınıf hükümetinden başka bir şey ifade edemiyorlar. Kuzey Amerika Reisicumhuru müteveffa Wilson, *Devlet* eserinde kuvvetler ayrılığını böyle görüyor. Anayasa hukuku âlimlerinden Duguit'ye göre parlamentarizm hükümet diktatörlüğüne en müsait bir usuldür. On iki senelik Meşrutiyet tarihimiz bu tezin canlı bir misalidir. Yeni anayasalar kuvvetler birliğine, meclislerin ve milletlerin mutlak hâkimiyetine doğru yürüyorlar. Milletler icra heyetlerinin idare ettikleri hürriyetten çok yorgun düşmüşlerdir. Kuvvetler ayrılığı teorileri Duguit'nin güzel benzetmesince Hıristiyanlığın teslisi gibi bir hayaldir. Bize göre devletin iş şubeleri vardır. Bunlar birtakım vazifelerle vazifelendirilirler. Yetki sahipleridirler. Yetkilerinin derecesi şu ve bu memlekete göre değil, her

memleketin siyasi, toplumsal, iktisadi vaziyet ve tahammülüne göre yine millet veya temsilcisi olan meclis tarafından takdir olunur. 1336 [1920] Teşkilatı Esasiyesi'nin ancak bu şartlar dahilinde tamamlanmasına taraftar olabiliriz. Bunun esaslarından herhangi bir sistem hesabına fedakârlık etmek, inkılabın yarısını vermekle birdir.

Niçin Encümen bu esası değiştirmek lüzumunu hissetmiştir? Hatırımıza birçok muhtemel cevaplar geliyor. Denebilir ki, kuvvetli bir hükümet lazımdır. Fakat kuvvetler birliği buna neden mâni olsun?! Yine denebilir ki, meclisin mutlak yetkilere sahip olması parlamento diktatörlüğüne varabilir. Bizde böyle bir şey olmadı. Tarihin kaydettiği diktatörlükler, istibdatlar, meclislerin değil, hükümetlerin hesabınadır. Bütün dünya meşrutiyet tarihinde bir ve nihayet iki meclis istibdadına rastlayabiliriz. Fakat milletlere istibdadı yürütme kudretleri tattırdı. Ve nihayet meclisin istibdadı milletin diktatörlüğüdür. Millet, meclisi her zaman kontrol edebilir. Bu ise hürriyetin en kudretli teminatıdır. Cumhuriyet mesuliyet ise kuvvetler birliği bunu her sistemden fazla temin edebilir. Şu halde inkılap prensipleri neden bir köşeye bırakılıyor?! Nerede kaldı ki kuvvetler ayrılığı ve parlamentarizm cumhuriyete müsait oldukları kadar şahsi saltanatlara da kabiliyetlidirler. Mutlak surette halk hâkimiyetini ifade eden kuvvetler birliği yalnız cumhuriyete dayandırılabilir. İşin inceliği, Türk İnkılabı'nın dehası buradadır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Teşkilatı Esasiye Hakkında Kanunu Esasi Encümeni Teklif ve Mazbatası Dolayısıyla Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, biliyoruz ki, Cumhuriyet ve onun zaruretinden olan çok radikal yenilikler 1336 [1920] Teşkilatı Esasiye'sinin mutlak neticelerindendir. Bu yeniliklerin ifade ettiği mana ve kavramı hukuki bir şekilde tespit için Kanunu Esasi Encümeni'nin hazırladığı yeni Kanunu Esasi tasarısı bendenizin görüşüme, anlayışıma göre inkılabın en aziz umdesini, en mukaddes bir umdesini, "Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir" umdesini zaafa uğratmaktadır. Ve yüksek Kanunu Esasi Encümeni'nin hazırladığı bu son tasarının asrımız hukuk teorileri içerisinde nerede yer bulacağını bendeniz keşfedememekteyim. Ve Encümen'in iddia ettiği üzere en son anayasalar da incelenerek yapılmış. Fakat mevcut anayasalar arasında, bütün milletlerin anayasaları arasında hangi tipe mensup olduğunu bendeniz kestirememekteyim. *(Bravo sesleri.)* Dolayısıyla efendiler, bendenizin anlayışıma ve kavrayışıma göre inkılabın büyük umdesini yerine getirmeyen bu yeni kanunun asrımız anayasa hukuku ve son hukuk esasları arasında adını bulamamak tehlikesi karşısındayım.

***Halil Bey** (Zonguldak) - Kâşife ihtiyaç var.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler, yüksek Kanunu Esasi Encümeni gerekçe mazbatasında ve Mazbata Muharriri Beyefendi[1] de millet kürsüsünde vaki olan beyanatında diyorlar ki: "Meclis her türlü kuvveti şahsında topladı-

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 2, c.7, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, s.239-241, (9 Mart 1924).

1 Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey. (Y.N.)

ğından ve hâkimiyet hakkını bizzat ve fiilen kullandığından,[2] mahiyeti daimidir. Tasarımızın tanziminde fennin, ilmin ilerlemelerinden[3] ve diğer cumhuri devletlerin anayasalarından istifade edildiği gibi, inkılabımızın ruhu daima nazarı dikkatte tutulmuştur." Diğer bir cümlesinde de "Takdimi ile şereflendiğimiz tasarının esası[4] ise Meclis'in, hükümetin bütün hakları ve vazifeleri, ilmi ve pratik esaslara dayanarak tespit edildiğinden..." Efendiler, inkılabımızın ruhunun daima nazarı dikkatte tutulduğunu Encümen iddia ediyor. Fakat henüz elinde silahı titreyen ve henüz kanı kurumayan inkılabın ruhu, cidden bu kelimelerden incinir. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Efendiler, henüz türbelerinin toprakları yaş duran şehitlerin ruhu, bu vaziyet karşısında, vurulan bu darbeden incinir ve elemlenir.

Yunus Nadi Bey *(Menteşe) - Hangi darbe?*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Şimdi söyleyeceğim, arz edeceğim... Efendiler, dünyanın hangi köşesinde, hangi devlet teşkilatında -cumhuri devletlerden vazgeçiyorum- sultani meşrutiyetlerin, krallık meşrutiyetlerinin hangi birinde bir meclisin -ve Kanunu Esasi Encümeni'nin iddiasına göre kayıtsız ve şartsız hâkimiyetin tecelli mahalli olan bir meclisin; yürütme ve yasama yetkilerine sahip olan bir meclisin- nasıl böyle yok hükmündeymiş gibi feshine karar vermek mümkündür?

Efendiler, en mutlak meşrutiyetlerde bile kral, hükümdar, tacidar mutlaka bir ayan meclisinin oyunu almak mecburiyetindedir. Nerede kaldı ki, biz, Cumhuriyetimizin en çağdaş bir şekilde olduğunu iddia ediyoruz ve "Kayıtsız ve şartsız hâkimiyet millete aittir" diyoruz ve sonra bu kadar büyük bir kuvvet için de seçtiği reisicumhuruna seçtiği kabinenin oyunu alarak feshedebilmektedir.[5]

Rica ederim, bundan büyük darbe, bütün Teşkilatı Esasiye, bütün anayasa hukuku tarihi içinde ne vakit yapılmıştır. *(Bravo sesleri.)*

Efendiler, bu şekli kabul ettiğiniz takdirde netice şudur: Kayıtsız ve şartsız millet hâkimiyetini temsil eden ve sözde yürütme ve yasama yetkilerine sahip olan bu yüce Meclis, bütün bu inkılabı sırtında yürüten bu yüce Meclis gensoru hakkından bile mahrum olmaktadır; bütçeyi incelemek, eleştirmek hakkından da mahrum olmaktadır ki, bütçeyi incelemek hakkı meşrutiyetlerin gerekçesidir. Malumu âliniz ilk Meşrutiyet bütçenin incelenmesinden doğmuş-

---

2 "Kullandığından" sözcüğünün aslı olan "istimal ettiğinden" sözcükleri yerine zabıtta "nefsinde içtima ettirdiğinden" sözcükleri yer almaktadır. Ancak Kanunu Esasi Encümeni mazbatasında "istimal ettiğinden" şeklindedir. Bkz. *age*, s.214. (Y.N.)

3 "İlerlemelerinden" sözcüğünün aslı olan "terakkiyatından" sözcüğü, Kanunu Esasi Encümeni mazbatasında "son telakkiyatından" (son anlayışlarından) şeklindedir. Bkz. *age*, s.213. (Y.N.)

4 "Esası" sözcüğü, Kanunu Esasi Encümeni mazbatasında "kabulü takdirinde" şeklindedir. Bkz. *age*, s.213. (Y.N.)

5 Cümle zabıtta bu şekildedir. (Y.N.)

tur. İngiltere'de bütçe hususunda tartışmalar meydana gelmiştir. Halk bütçeyi inceleyeceğini, kral bu hakkı vermeyeceğini söylemiş, ihtilal çıkmış. Neticede halk, bu hakkı elde etmeyi başarmıştır. Fakat bu fesih hakkı bu suretle verildiği takdirde, yine tekrar işaret ediyorum, gensorunun manası yoktur; gensoru karşısında kendisini sıkı bir mevkide gören bir kabine, mutlaka meclisin feshi için reisicumhura gidecektir. Bütçe eleştirilerinde kendini müşkül bir vaziyette gören kabine, mutlaka fesih için reisicumhura gidecektir.

Efendiler, o takdirde Büyük Millet Meclisi'nin bir gensoru hakkı kalmayacağı gibi, bütçeyi eleştirmek hakkı bile kaldırılmış demektir.

Efendiler, iyi bir hükümet gelir, iyi bir reisicumhurumuz vardır, bunlara riayet eder; doğrudur. Fakat mesele, bir reisicumhur meselesi değildir; bütün bir Türk mukadderatı[6] meselesidir. *(Bravo sesleri.)*

Efendiler, Türk milletinin mukadderatını, bilhassa milli hâkimiyet esası üzerine milli hâkimiyetine çok kıskanç olan Türk milletinin mukadderatını, can, kan, mal pahasına, yangın pahasına hâkimiyetini kurtaran bir milletin mukadderatını, ihtilalin, inkılabın başlangıcından dört beş sene geçmeden, evvel mutlak idarede bile olmayan bir sisteme terk edip bırakamayız efendiler. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Efendiler, bendeniz zannediyorum ki, Kanunu Esasiye Encümeni bu fesih ve veto maddelerini tespit ederken, hatta diyeceğim ki, biraz acemicesine hareket etmiştir. Mademki bu hakkı almak mutlaka lazımdı, başka bir yola sapmak icap ederdi.

***Ali Şuuri Bey** (Karesi) - Söyleme, istifadeye kalkışırlar.*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, bir meclis vardır, tasavvur buyurunuz ki kabine meclisi fesheyleyecektir ve diğer bir ayan meclisi de yoktur. Meclis, feshedileceğini haber almıştır ve bir saat evvel kabinenin fesih kararına ait olan maddeyi ben kaldırdım demiştir. Kabine o vakit nereye gidecektir ve ne yapacaktır? Arkadaşlar, üçte iki çoğunluk lazımmış, fesih zamanında çoğunluk bile olur efendiler. O zaman ne olacaktır efendiler? Kabine mevkiini terk edecektir. Bittabi reisicumhur da müşkül mevkide kalacağından, o da mevkiini terk etmek ihtiyacını görecektir. Bu olmadığı takdirde memlekette bir ihtilal olacaktır.

Kanunu Esasiden ve cumhuri meşrutiyetten gaye ise memleketi ihtilallere vermek değil, nizam ve intizam altına almaktır.

Efendiler, bir Kanunu Esasiye hazırlanıyor ki, Encümen'in iddiasına göre değişmezdir. Fakat öyle bir Kanunu Esasi ki, üç senede bir memleket kendi eliyle inkılap ve ihtilaller yapmak yollarını hazırlamaktadır. Bunu kabul edemeyiz efendiler. Hukuk namına, millet hâkimiyeti namına, Türk hukuku namına, Türk İnkılabı namına ayıp bir hareket olur efendiler. *(Bravo sesleri.)*

---

6 Zabıtta "mukaddesatı" şeklinde. Doğrusu "mukadderatı" olmalı. (Y.N.)

(Yunus Nadi Bey'e hitaben) İşte efendim, biraz evvel sormak lütfunda bulunduğunuz sorunun cevabı budur. *(Alkışlar, gülüşmeler.)*

Efendiler, deniyor ki Millet Meclisini her türlü kudretlerin sahibi kılmak, onu hiç olmazsa ufak tefek kayıtlar ve şartlar altında bulundurmamak, çoğunlukla meclislerin tahakkümüyle neticelenir. Gerçi nedense Kanunu Esasi Encümeni bu sebepleri burada zikre lüzum göstermemiştir. Doğrudan doğruya inkılabın esaslarına sadık kaldığını söylemiş; "hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir" demiş; yürütme ve yasama yetkileri tamamen onundur demiş *(gülüşmeler);* her şey tamamen onundur demiş ve memlekette ondan başka kuvvet yoktur demiş; fakat netice itibariyle bir soru önergesi bile vermek hakkından mahrum kalmış. Diğer arkadaşlardan bazıları diyorlar ki -kürsüde isimlerini sayamayacağım- ayanı tesis ile Millet Meclisinin fesih meselesini meşru bir şekle koyabiliriz.

Çünkü zaman zaman meclis çalışamayacak bir hale gelebilir; fırka meseleleri vardır ve diğer birtakım meseleler karşısında bulunuyor. İşlerini yürütmez. Bütün işlerin yegâne hâkimi olan millete müracaat zarureti hasıl olur ve o zaman ayanın görüşünü alır. Ayanın mutlaka bu sebeplerden dolayı tesisi lüzumuna kani ve emin değilim. Ulâma da[7] kani ve emin değilim. Bununla beraber pratik ve ameli yönleri de vardır. Millet tarafından seçilmiş bir ayan olursa ve reisicumhur da onun görüşünü almak mecburiyetinde kalırsa, o zaman az ve çok milli hâkimiyet tasavvur olunan yaralardan kurtarılmış olabilir; faydasız değildir; terazinin diğer bir kefesi olur ve terazinin ibresini dengede tutmak bu suretle mümkün olabilir. Bunu kabul etmekle beraber, şuraya da işaret edeyim ki, efendiler, daimi surette meclis tahakkümünden bahsedenlere cevap olmak üzere şunu da arz etmek mecburiyetindeyim: Meclislerin tahakkümü bütün tarih içinde ancak bir veya iki misalle gösterilebilir. Fakat tahakküm ve istibdadın kaynağı, tarihin başlangıcından, tarih devlet kavramını tanıdığından bugüne kadar hep icra heyetlerinden gelmiştir. *(Bravo sesleri, alkışlar.)* Ve efendiler, milletlerin bugüne kadar döktükleri kan, hep icra heyetlerinin milletlerin başına indirdikleri devamlı istibdat yumruklarından ileri gelmiştir. *(Bravo sesleri.)* Ve nihayet efendiler, milletin temsilcisi olan meclisin geçici bir tahakkümü ve istibdadı olmamakla beraber, meclisin geçici bir tahakkümü milletin tahakkümü demektir ki, bu da zalimlere ve zorbalara karşı kullanılır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)* Bununla beraber efendiler, işleri doğru dürüst götürmek ve memleketin mukadderatını nadiren bile tehlike karşısında bırakmamak için ikinci bir meclis oluşturarak reisicumhura o meclisin görüşünü almak suretiyle fesih hakkını vermek, benim şahsi kanaatime göre pratik bir fayda da taşımaktadır ve diğer memleketlerde de hakikaten böyle yapılmaktadır. Ayanın görüşünü

7 Sözcük zabıtta bu şekildedir. (Y.N.)

aldıktan sonra feshedilir. Fakat ayanın görüşünü almaksızın, yalnız icra heyetinin görüşünü alarak bir meclisi feshetmek, hukuk âleminde de bir ayıp olur. Efendiler, hiçbir hukuk âliminin kavrayamayacağı büyük bir sakatlık olur ve bu inkılap kabul edilecek böyle bir maddeyi yarın mutlaka silecektir. Tarih, imhal edebilir,[8] fakat ihmal etmez. Türk milleti hürriyetin ve bağımsızlığın zevkini bütün tarih içinde her milletten fazla tatmış bir millettir. Hiçbir zaman, hiçbir vakit ve hiçbir suretle bu hakkını feda edemez. Yüksek heyetiniz bilhassa bunun muhafazası için toplandınız ve millet bizden bunun muhafazasını istiyor arkadaşlar... Umuyorum ki vazifemizi yapacağız. *(Alkışlar, bravo sesleri.)*

---

8 İmhal etmek: Bir zaman daha sonraya bırakma. (Y.N.)

Hükümet Meclisi - Meclis Hükümeti*

Yeni Kanunu Esasi tasarısı cumhuriyet riyasetine Millet Meclisi'ni fesih hakkını veriyor. Türkiye reisicumhuru, bu yetkisini, hükümetle görüştükten ve onun görüşünü aldıktan sonra kullanacaktır.

Teşkilatı Esasiye'ye ilave edilen bu yeni maddenin gerekçesini henüz öğrenemedik. Şüphe yok ki yakında basılıp dağıtılacak Kanunu Esasi tasarısında bunu anlayacağız. Gösterilecek sebepler ne olursa olsun, şimdiden şunu işaret edelim ki, bu maddenin Teşkilatı Esasiye ve milli hâkimiyet esaslarıyla uzlaştırılması çok müşkül bir iş olacaktır.

Parlamenter sistemleri kabul eden Avrupa devletlerinde hükümet reisleri bu yetkiye sahip bulunuyorlar. İsviçre, Kuzey Amerika gibi demokraside çok ilerlemiş memleketlerin anayasaları ise böyle bir hak tanımıyorlar. Meclis hâkimiyetine dayalı Teşkilatı Esasiye'mize bunu sığdırmak mümkün olabilecek midir?! Bize göre mutlaka hayır! Milli hâkimiyetin fiiliyatta en yüksek tecelli yeri millet meclisleridir. Bunların icra heyetlerince feshi milli hâkimiyet esasıyla ne dereceye kadar uzlaştırılması mümkün bir hadisedir? Anayasa hukuku teorileriyle fesih kavramını nasıl ifade edebiliriz? Milli hâkimiyet felsefeleri, demokrasi ihtilal tarihleri bunu ne yolda anlatabilirler? Hatta kuvvetler ayrılığına taraftar olanlar bunu nasıl izah edebilirler?! Bir sürü sorular ki, lafta da olsa bunlara kanaat verici cevapları bulmakta maharet gösteremeyeceğiz. Fransa, Almanya gibi devletler icra heyetlerine fesih hakkını kabul ediyorlar. Fakat bu, Türkiye'miz için mutlaka alınması icap eden bir örnek değildir. Türk İnkılabı

* *Vatan*, 11 Mart 1340 (1924), No: 331.

milli hâkimiyet esaslarına kayıtsız ve şartsız riayete azimkârdır. Anayasa hukuku ve onun tarihi, hiçbir safhasında, hiçbir yaprağında bize böyle bir mecburiyet yüklemiyor; buna şiddetle isyankârdır. Fesih, anayasa hukuku kavramına her vakit ayrı düşmüş bir zihniyettir. Bize göre icra heyetlerinin fesih hakkı, halk ihtilallerinin bir fedakârlığıdır. Asrımız anayasa hukuku ilerlemelerinin bunu da silip götüreceğinde şüphemiz yoktur. İlk millet hâkimiyeti ihtilalleri, irade ve azimleri önünde tacidarları dize getirmişlerdi. Bunlar milletlerin gasp olunmuş haklarını teslime rıza gösterdiler. Fakat tahtlarını tehlikeden korumak istediler. Ananelerin nüfuzu bunu kendilerine bahşetti. Fesih yetkisini aldılar. Bu bir saltanat tuzağıdır ki, İngiltere'de tarihi manasını taşıyor. Fransa ve Almanya'da ise çoğunluk liderlerinin sandalyelerini kurtarmak maksadıyla hasımlarına karşı kullanabilecekleri son bir vasıtadır. Anayasa hukuku teorilerine göre en çağdaş bir devlet esasını kabul eden yeni Türkiye'de ve onun halk inkılabında bu, yerini nerede bulabilir?!

1336 [1920] Teşkilatı Esasiyesi Kanunu Esasi Encümeni'nce aynen bırakılmıştır. İnkılabın bu yüksek abidesi yürütme ve yasama yetkilerini şahsında topluyor, hâkimiyeti kayıtsız ve şartsız millette buluyor. İdare usulünü bizzat ve fiilen halkın mukadderatına hâkim olması esasında görüyor. Bununla uluorta bir fesih yetkisi nasıl uyuşabilir?! Fesih yetkisinin ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu Türk milleti Meşrutiyet tarihinde acı ve haşin hadiselerle tanıdı ve gördü. Saltanat Kanunu Esasi'sinin 35. maddesi, 1328 [1912] Halâskârlar hükümet darbesini vücuda getirdi. Kim temin edebilir ki böyle bir yetkinin yenilenmesi inkılabın seyrinde umulmayan, görülmeyen gericiliklerin elinde silah olamaz ve olamayacaktır. Ve yine kim temin edebilir ki hükümet daima ve her vakit inkılapçıların elinde kalacaktır?! İhtilal tarihlerinin çok nankör, çok çileli, çok vefasız tecellileri vardır. Her şeyi hesaba katmak, tedbirleri almak lazımdır. Bugünün çoğunluğu yarının azınlığı olabilir. Halihazırda işbaşında bulunanlar gelecekte yerlerini terke mecbur kalabilirler. İnkılap herhangi bir günde çıkması muhtemel düşmanlarına eliyle satır veremez. Halk hâkimiyetinin kontrole tahammülü yoktur. Mutlaka bir meclis hükümeti istiyoruz. Halk hükümeti başka suretle kurulamaz. Hükümet meclisleri milletler ve inkılaplar için her vakit tehlikedirler. Hükümet meclisleri millet hâkimiyeti temsilciliğini ifade edemezler.

***

Türk İhtilali'nin güneşli çehresi ilkönce milli hâkimiyet prensipleri arasından doğdu. Sonraları birbirini takip eden inkılap merhaleleri hep bu esaslar etrafında gelişti. Fakat inkılap henüz gelişme halindedir. Onun yıkmak ve devirmek mecburiyetinde bulunduğu müesseseleri yeni Türkiye tarihi omuzların-

dan silkip atmamıştır. İnkılap siyasi, iktisadi rollerini tamamlamamış, büyük ve kutsal mücadele bitmemiştir. Daha şimdiden halk hâkimiyetini fesih yetkisiyle kasmak, mutlak manasında çağdaş bir Türkiye kurmak azmiyle ilerleyen inkılabı hareket noktasından, şuur ve idealinden ayrı düşürmekle birdir.

Türk'ün genç ve dinç ihtilali kan ve yangın dalgaları arasında demir eliyle millet hâkimiyetini yazdı ve tesis etti. Mürekkebi kurumayan bu mukaddes ahdin bir kalem çırpısıyla solmasına, bir tutam kâğıt parçası halinde bir köşeye atılmasına nasıl gözlerini kapar? İnkılap yolunda ölenlerin türbeleri üstünde bu günah nasıl işlenir?

Deniliyor ki: "Hükümetin zaafı işlerin süratle yürümesine mâni oluyor!.. Hükümeti meclise karşı kuvvetlendirmek lazımdır." Zaman olur ki meclis işleyemeyecek bir vaziyete düşer. Bunu tazelemek ve yeni bir yürüyüş vermek zaruridir. Fakat bu arzuların tatmini, mutlaka milli hâkimiyetin fesih tehdit ve kaydı altında bulundurulmasıyla mı mümkündür?!. İcra heyetlerine fesih yetkisini vermeyen milletler bu talepleri temin edemiyorlar mı?.. Osmanlı İmparatorluğu Meşrutiyeti fesih yetkisine rağmen bunu yapabildi mi?! Teşkilatı Esasiye'nin bütün başarıları sırasında Türk icra heyetinde böyle bir yetki var mıydı? Kanunu Esasi Encümeni'nin teklifi gibi kayıtsız ve şartsız bir fesih yetkisi mevcut muydu? Meclis istibdadından, bunun tehlikelerinden bahsolunuyor. Cevabını geçen makalemizde vermiştik. İlave edelim ki, mantık ve sağduyu haricine çıkan, çalışma seneleri tayin olunmuş bir meclisi millet her zaman kontrol edebilir. Hatta vaktinin bitiminden evvel bile kamuoyu karşısında dağılmaya mecbur kalabilir. Fakat icra heyetlerinin tahakkümü mutlaka büyük ve başarısı çok şüpheli halk ayaklanmalarıyla imha olunabilir. Tarih bunun misalleriyle doludur. Bize öyle geliyor ki, hükümet meclisin iradesine ne kadar dayanırsa, icraatında millet hâkimiyetini o mertebe temsil eder; o mertebe kuvvetli bulunur. İtiraf ederiz ki, Teşkilatı Esasiye noksandı. Bunun tamamlanması, yürütme cihazlarına yetki bahşedilmesi lazım ve muhakkaktır. Fakat bütün bu noksanlar tamamlanırken meclis hükümeti esasından ayrılmamak icap eder. Bu, inkılabımızın en sıcak ve en samimi bir umdesidir; halk hâkimiyetini yaşatmak için hayati bir zarurettir.

Türk milletinin milli bir camia, çağdaş bir devlet halinde tecellisi, Milli Misak, Teşkilatı Esasiye ve Halk Fırkası umdelerince en hassas bir idealdir. Bu ise, milletin idaresini mümkün olan en yakın bir yoldan kullanabilmesini içerir. Halk hâkimiyetinin bağlı olduğu yerlerde milli devlet bir seraptır. Bu gibi milli camialar bize Sezar'ların anladığı milliyet kavramından fazla bir şey söylemez!.. Yeni gayenin sağlamlaştırılması, Cumhuriyet Kanunu Esasisinin mutlaka bir meclis hükümeti esasına göre düzenlenmesiyle mümkündür. Teşkilatı Esasiyemiz teferruata kadar şu veya bu memlekete benzemek mecburiyetinde

değildir. Çağdaş esasları almak lazımdır. Teşkilatı Esasiye buna mevcut anayasaların hepsinden fazla yakındır. Türk milletinin kendine mahsus siyasi, iktisadi, toplumsal vaziyeti bulunduğunu unutmamak icap eder. Fesih yetkisini kabul eden tasarı meclis hükümetine değil, bir hükümet meclisine vücut vermektedir ki, bu, çok pahalıya mal olan yenilikler arasında ilmi bir gericiliktir.

Not: Kuvvetler birliği teorisinden garip bir şekilde bütün işlerin fiilen ve resen meclis tarafından halledileceği anlaşılmaktadır. Bu, yanlış bir anlamadır. Biz kuvvetler birliğiyle meclis hükümetini anlıyoruz. Yine şükranla öğreniyoruz ki, Kanunu Esasi Encümeni Âlisi tasarıda reisicumhurun "mebus olamayacağı" maddesini "mebus olacağı" tarzına çevirmiştir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Fesih Yetkisi*

Cumhuriyet Teşkilatı Esasiye tasarısı, anayasa hukuku tarihlerinin hükümdarlara bile kayıt ve şartlar altında bıraktığı bu yetkiyi mutlak surette Türkiye Halk Cumhuriyeti riyasetine vermek istiyor! Tasarının gerekçe mazbatasında bunlar sanki pek tabii bir hak imiş gibi müdafaa edilmektedir. Daha ileri gidiliyor ve yeni teşkilatı esasiyenin inkılabın ruhundan ilham aldığı iddia ediliyor, millet hâkimiyetine dayandığı söyleniyor!.. Tacidar meşrutiyetlerinde bile eşine tesadüf edilmeyen böyle mutlak bir fesih yetkisini halk inkılabımızın ruhuyla uzlaştırmaya kalkışmak, henüz silahı elinde titreyen, henüz kanı bile kurumayan inkılabın içini kan ağlatır ve incitir.

Yeni kanunun gerekçe mazbatasına bakılırsa, yeni yeni tecrübelerle vakit kaybetmemek için demokraside en ziyade ilerlemiş devletlerin teşkilatından istifade edilmiştir! Fakat hangisinden?! Buna dair ufacık bir açıklık bile mevcut değildir. Yalnız Mazbata Muharriri Bey'in[1] millet kürsüsündeki beyanatından bunun bilhassa Lehistan olduğunu öğrendik! Her halde çok tuhaf bir şey. Beş-altı sene evveline kadar Lehistan, hürriyet ve bağımsızlığından mahrumdu. Siyasi hayatına bu kadar yeni bir günde kavuşmuş bir milletin anayasası, Türkiye gibi bağımsızlık ve halk inkılabı yolunda dünya tarihine örnek olan bir devletin taklit edeceği mühim bir eser miydi?! Benzetmesi daha uygun başka bir kanun yok muydu?! Lehistan, bu yeni anayasasının iyilik ve kötülüklerini tecrübe etmiş bir vaziyette midir? Hukukçular bunun kıymet ve eksikliği hakkında henüz

---

* *Vatan*, 21 Mart 1340 (1924), No: 341.

1 Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey. (Y.N.)

fikirlerini söylemiş, eleştirilerini yapmış, kararını vermiş midir? Fazla olarak biliyoruz ki, Lehistan, tarihinde pek meşhur vetosuyla paylaşılmasını kendi eliyle hazırlamıştı. Bir asırdan fazla yabancılar boyunduruğu altında inledi. Anayasa tanziminde bu kadar acemi bir memleketin, bir zadegân diyarının anayasasını taklitten ne gibi faydalar umulmuştur? Milletin kayıtsız ve şartsız hâkimiyeti esasına itina eden Türk İnkılabı'nın Lehistan kanunuyla uzlaştırılması mıdır ki ihtilalin ruhuna uyuyor?! Mümkünse bunlara cevap isteriz.

Anayasa tanziminde yeni tecrübelere girişmemek için uluorta taklitçilikten fayda umanlardan da değiliz. Çünkü herhangi bir memlekete uyan bir teşkilatın Türkiye'mize uyacağında şüphe ve tereddüdümüz vardır. Pek güzel olsa bile yukarıdaki iddiayı maksadın elde edilmesinin teminatı göremeyiz. Mithat Paşa Kanunu Esasisi Batı'nın bir kopyasıydı. Sultan Abdülhamit'in 33 senelik istibdat ve tahakkümünden başka neye yaradı? 1324 [1908] Meşrutiyeti Kanunu Esasisi -ufak tefek değişiklikleri bir tarafa bırakılırsa- eskisinin aynıydı. Bu da bir taklitten başka bir şey değildi. Ne oldu? İspata hacet yoktur ki, sistem itibariyle Türkiye'de bir zümre diktatörlüğünden başka bir neticeye varamadı. Ve nihayet ona dayanarak hain Vahideddin milletin hayatına en ağır darbeleri indirdi. 1336 [1920] Teşkilatı Esasiyesi rengini en çağdaş hukuk esaslarından alan Türk İnkılabı'nın bir çehresiydi; Türkiye'nin siyasi, toplumsal, iktisadi vaziyetine göre yapılmıştı. Bunun mutlak faydalarından başka ne gibi zararları görüldü? Türk milletini en demokratik memleketlerde olduğu gibi efendilik mevkiine çıkardı. Büyük zaferleri ve uğurlu inkılabı kucakladı ve yürüttü. Bugün gözle görülen ve elle tutulan bu çetin hakikatlere rağmen 1336 [1920] Teşkilatı Esasiyesi noksandır. Bunu itiraf ederiz. Tamamlanması mutlaka lazımdır. Fakat Lehistan anayasasıyla değil. İnkılabın kutsal prensiplerine, Türkiye'nin manasına ve en demokratik cumhuriyetlerin anayasalarına kıyasla... Fesih yahut yenileme seçimi Fransa, Almanya'da vardır. Fakat nasıl? Birincisinde reisicumhur ayanın görüşünü alacak. İkincisinde ise reisicumhur millet tarafından seçilmiştir. İsviçre'de, Amerika'da böyle bir şey yoktur. Anayasa hukuku teorilerine en uygun olanı da budur. Bütün bu hakikatlerden sonra yeni tasarının ne gibi ilmi esaslara dayandığını, model olabilecek hangi demokratik cumhuriyetlerden ilham aldığını anlamakta müşkülata rastlarsak mazur görülürüz sanırım. Hele böyle bir anayasayı Türk inkılabının ruhuyla uzlaştırmak maharetini göstermekten her vakit âciz kalacağız. Buna kimse, tarih de inanmayacaktır.

***

Bizi, millet meclisini kusursuz görmekle itham edenler de var. Diyorlar ki meclis bir gün iş göremeyecek bir hale gelir. Yeniden millete müracaat ve yetki almak lüzumu görülür. Bu takdirde seçimin yenilenmesi lazımdır. Evet, tarihin

seyrinde belki böyle bir zaruret karşısında bulunulabilir. Fakat bu ince noktanın hallini kimin takdirine bırakacağız?!

Yeni Teşkilatı Esasiye tasarısı, işi sadece meclis tarafından seçilmiş riyaseti cumhurun ve icra heyetinin hakemliğine havale ediyor ve bırakıyor!.. Düşünmek lazımdır ki, bir an için mükemmel icra heyetine, dâhi cumhurreisine sahip olan Türkiye, yarın en zorba bir hükümet heyetiyle karşı karşıya gelebilir. Bu halde ne olacaktır? Bu heyet yozlaşır, iş göremez, tahakküme kalkışır ve kayıtsız ve şartsız sahip olduğu yetkiyi kullanırsa ne olacaktır? Türkiye siyasi tarihi bunun en kanlı ve feci örnekleriyle yüklüdür. Bu büyük tehlikeyi nazarı itibara almayı lüzumsuz bulabilir miyiz? Buna da cevap bekliyoruz.

Meclisin iş göremeyecek bir hale geleceği kabul olunuyor da, icra heyetinin böyle bir vaziyete düşemeyeceği nereden çıkarılıyor? Hadiselerin mantığı işin aksini ifade etmektedir. Denilecek ki, icra heyetini meclis dilediği zaman düşürebilir. Fakat kayıtsız ve şartsız fesih yetkisine sahip olan, hem de kanunen sahip olan bir hükümeti yerinden oynatabilmek o kadar kolay bir şey değildir. Bunu ancak ve ancak geleceği meçhul bir ihtilal göze alabilir. Nerede kaldı ki bizim Meşrutiyet tarihimizde kayıtlı fesih yetkisi bile korkunç darbelerle neticelendi. Bu memleket parça parça kopmaya sürüklenirken vatanın öz sahipleri oylarını kullanmaya vakit bile bulamadılar. Kim temin edebilir ki mukaddes inkılaba vurulmak istenecek darbelere bu yeni yetki vasıta olmayacaktır ve olamaz?.. Bize geliyor ki fesih hakkının yeni Teşkilatı Esasiye'ye ilavesi, inkılabı şimdiden dinamit üzerine oturtmak demektir. Bu, çok yazık olur. Buna yalnız inkılap değil, bütün bir tarih ağlayacaktır. Kanunu Esasi Encümeni Âlisinin düzenlediği fesih ve veto yetkileri birçok noktalardan sakattır. Meclis daima icra heyetinin tahakkümüne maruz kalacaktır. O derece ki, bütçeyi inceleme ve kontrol, hatta gensoru hakkı kalmamıştır; bunlar manasız lafızlardır denebilir! İşin içyüzü pek basittir: Meclis uysal olmadığı takdirde seçimi yenileme tehlikesi!..

Bu vaziyete düşmesi muhtemel bir meclisin manası nedir? Halk hâkimiyetini neyle izah edebileceğiz? Bu bir faciadır ki, Racine tahayyül edebilseydi, her halde en acıklı piyeslerinden birine zengin bir konu bulmuş olurdu. Sonra, bu yetki, herhangi bir çoğunluk fırkasının hükümdarlıklara, mutlakıyet idarelerine has istibdada kalkışmasını da temin edebilir. Bu, belki gerici bir çoğunluk da olabilir. Bir gün bütçeyi inceleme, hatta gensoru hakkı bile yok olan bir meclisin temsil ettiği bir camia halk hükümeti, milli devlet sıfatını nasıl taşıyabilir? İnkılabın manası nerede kalır?.. Denebilir ki fırka vardır. Mademki çoğunluk fırkaları her memlekette hâkimdirler, feshe lüzum kalmaksızın işler yürür, fesih de arsenik kabilinden lüzumunda ve nadiren kullanılır. İşler yürüyecekse seçimin yenilenmesine neden lüzum görülüyor? Demek oluyor ki, bir gün fırkalarda da ayrılmalar olabilir. Liderler bunları yeniden kuvvetlendirmek için

meclisleri dağıtmak zarureti karşısında bulunabilirler. Bunu kabul ediyoruz; fakat vatani ve milli bir zaruret olarak değil; her yerde olduğu gibi liderler meselesi olmak üzere... Böyle bir hadise ihtimali esas hükümleri bozmaya neden sebep olsun? Böyle bir anın yaklaştığını görmek esasen güç bir şey değildir. Çoğunluk ellerinden çıkmadan reisler bu işi yapmaya kadirdirler ve bu onların itiraz götürmeyen bir hakkıdır. Yine olabilir ki, meclislerde inkılabın prensipleri aleyhine cereyanlar meydan alabilir. Şüphesiz kimse için kötü zan hakkına sahip olmamakla beraber, her şeyin üzerinde olan millet ve onun yüksek menfaatleri için, inkılap, tedbirler almak mecburiyetindedir. Fakat Encümen'in bulduğu fesih ve veto maddeleri bu endişeleri ortadan kaldırabilir mi? Böyle bir cereyanın meclislerden gelebileceği ihtimali varit oluyor da, yarınki icra heyetlerinin ve cumhurreislerinin bunun gibi bir eğilim göstermeyeceklerine nereden hükmolunuyor? Görülüyor ki fesih maddesi halihazırıyla manasız olduğu kadar tehlikelidir. Zira yeni tasarıya göre meclis daimidir. Demek ki seçimi yenilemeye karar verilse de, yeni mebuslar gelinceye kadar eskiler sandalyelerini muhafaza edeceklerdir; orada bekleyeceklerdir. Bu müddet zarfında, bu zevat fesih maddesini kaldırmaya karar verirler ve kendilerini feshe cesaret eden hükümeti düşürürlerse ne olacaktır?! Bunun da cevabını isteriz.

Fakat ne yapmalı?.. Çıkmazda mıyız? Yine hayır!.. Mesele çok çetin değildir. Reisicumhur millet tarafından seçilir veya Fransa'daki gibi iki meclis esası kabul edilirse, bu bir tezdir. Meclis hükümeti esasına tamamen uymamakla beraber, bir sistemdir; müdafaa olunabilir. Ancak Türk İnkılabı'nın prensiplerine sadık kalmak, bizce talep olunan ve lüzumlu görülendir. Ve mutlaka bu mukaddesata sadık kalacağız. Çünkü bunlar, çağdaş anayasa hukuku gelişmelerine, memleketin siyasi, iktisadi, toplumsal manasına uyuyor.

Alman ve Fransız sistemleri bize göre bir gericiliktir. Şu kadar ki, inkılabın büyük umde ve başarılarını tehlikeye koyabilecek belirli meselelerde kayıt ve şartlar altında seçimlerin yenilenmesi kabul olunabilir. Millet meclisi de aynı meselelerde icra heyetini ve cumhuriyet riyaset makamını mesul etmek hakkına mutlaka sahip olmalıdır. Şüphe yok ki, meclisten de büyük bir kudret vardır; o da millettir. Fakat bu çok basit hakikat, millet temsilcilerinin icra heyetinin birer uysal kulu olmasını gerektirmez. Unutmamak icap eder ki, icra heyetinin üzerinde de bir kuvvet vardır; o da milletin dili olan meclistir. Bazıları bize inkılabın hadiselerin üzerinde bir süratle ilerlemekte olduğunu hatırlatmak lütfunda bulunuyorlar. Evet, inkılap ilerliyor. Fakat istibdada değil, halka ve hürriyete doğru. Hem de bütün eskilikleri tekmil facialarıyla yıkmaya ve yakmaya doğru... Ve buraya o kadar şiddetle yürüyor ki, önüne geçmek niyetinde olanları mutlaka çiğnemek ve ezmek azmiyle...

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Teşkilatı Esasiye Kanunu Tasarısının Kaldırılan 25. Maddesi Üzerine Beyanat*

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun müzakereleri esnasında reisicumhura fesih hakkı veren madde etrafında birçok gürültüler kopmuş, kabinenin düşürüleceği veyahut Meclis'in fesholunacağı hakkında birçok rivayetler ortada dolaşmış, fakat bir fırka toplantısı etrafı sütliman etmeyi başarmıştı. Bizimle beraber okuyucularımız da buhranın birdenbire uzlaşmaya varmasından memnun olmuşlarsa da kuvvetli bir fırtınanın üç beş saat içerisinde sükûn bulmasından kaynaklanan hayretlerini gizleyememişlerdir.

Mahmut Esat Beyefendi Meclis'te 25. madde üzerine en ziyade mesai sarf eden ve ilk itiraz sesini yükselten mümtaz bir şahsiyet olması itibariyle bu konuda bizi aydınlatmaları için nezdine yazarlarımızdan birini gönderdik. Şiddetli bir mücadelenin verdiği yorgunluğun eseri alnında beliren sevgili mebusumuz yazarımızı büyük bir nezaketle kabul ve sorduğu sorulara aşağıdaki cevapları lütuf buyurmuşlardır:

-Meclis'te 25. madde etrafında cereyan eden müzakerelerin safhaları hakkında malumat verir misiniz?

-Kanunu Esasi Encümeni'nin Teşkilatı Esasiye tasarısına koyduğu bu madde inkılabın prensiplerine ve millet hâkimiyetine karşı -benim anlayışıma göre- bir darbe ve bir gericilikti. Şüphe yok ki, maddeyi yazanlar böyle bir maksatla hareket etmiş değillerdir. Fakat eserleri istemeyerek bu neticeye varacaktı. Teşekkür olunur ki, yılmaz ve kararları çok kati inkılabımızın etrafında çelikten bir muhafaza çemberi gibi toplanan Millet Meclisi iki kabul ve iki çekimsere karşı 127 kırmızı oyla bunu reddetti. Türkiye Millet Meclisi'nin milletin kati ve münakaşa kabul etmez hâkimiyetini müdafaa yolunda gösterdiği bu kahramanlık Türk inkılap tarihinin o yüksek tecellisidir ki, gelecek nesiller umarım ki bunu ihtilalin bir ibret levhası halinde yaşatacaklardır.

---

* *Sada-yı Hak*, 6 Nisan 1924, No: 1304.

25. maddeyi iki defa oylamaya konmasına rağmen büyük ve ezici bir çoğunlukla reddedenler hakkında çok şeyler söylendi. Dediler ki maddeyi kabul etmeyenler icabında milletin kontrolünden kaçmak istiyorlar. Yine lüzumunda milli iradenin tecellisine mâni oluyorlar ve milli hâkimiyete ilk darbeyi indiriyorlar. Hatta Başvekil Muhterem İsmet Paşa Hazretleri gazetelerde yayımlanan beyanatında "25. madde aleyhinde bulunanlar vaktiyle ilkçağ kâhinlerinin dini istibdat vasıtası yaptıkları gibi, 20. asırda milli hâkimiyeti tahakküm vasıtası olarak kullanmak istiyorlar" dedi. Meclis istibdadından bahsedenler de oldu.

Bütün bu dedikodular uzun cevaplara değer şeyler değildir. Şüphe yok ki, Türk milletinin iradesi, onun hâkimiyeti her şeyin, her kudretin üzerindedir. Fakat unutmamalıdır ki, Millet Meclisi onun dilidir; irade ve hâkimiyetinin söz götürmez bir tecelligâhıdır. Kayıtsız ve şartsız bir fesih yetkisi tarihin seyrinde bu dili bağlamaya kadar gidebilecek bir tehlike olabilirdi.

Milletin irade ve hâkimiyet tecelligâhı olan mukaddes makam şu veya bu kabinenin elinde kanuni bir istibdat vasıtası olurdu. Bu takdirde Büyük Millet Meclisi'nin kudreti bir devlet şûrası kadar mana ifade edemezdi. 25. madde, Meclis'in gensoru hakkı, bütçenin incelenmesi gibi yetkilerini bile sıfıra indirebilirdi; hatta kanun yapmak hakkını bile. Bir cümleyle Meclis en mukaddes hakkı olan yasama yetkisini de kaybetmiş olacaktı. Hakikaten herhangi bir meseleden dolayı icra heyetinin kayıtsız ve şartsız fesih tehlikesine maruz kalan bir meclis bundan başka ne olabilirdi? Demir düsturlu inkılabımızın en hararetli bir gününde böyle bir teklif nasıl kabul olunabilirdi? Buna tarih ne derdi? İşte hilafet makamının kaldırılması, ferdi saltanatın imhası, cumhuriyetin ilanı, öğretimin birleştirilmesi gibi bütün tarihimizin halledemediği en tafsilatlı, en çetin işleri milletin iradesiyle en kısa bir zaman içinde başaran Türk milletine çağdaş bir hayat ve kabiliyet ideali ören Millet Meclisi bu gibi milli ve vatani endişelerledir ki, 25. maddeyi sildi ve attı. Tarihte ve Türk tarihinde bu kadar muazzam işleri başarmak mesuliyetini büyük bir kahramanlıkla, derin bir öngörüyle üstlenenlerden bundan başka bir şey de beklenemezdi.

Gariptir ki, son zamanlarda bir de meclis istibdadı, meclisin yozlaşması gibi laflar işitilmeye başlandı. Ve bütün bunlar fesih maddesinin gerekçesi diye söylendi. İlmi bir mesele olan 25. maddenin bu gibi acayip ve garip görüşlerle takviyesine lüzum görmek çok çirkin ve çok tehlikeli bir şeydir. Vaktiyle bu gibi propagandaları zorba hükümdarlar, tacidarlar, krallar, imparatorlar yaparlar ve tahakkümleri altında inleyen memleketleri hürriyet ve halk hâkimiyeti istilasından korumaya çalışırlardı. İnkılabın en saf ve temiz bir gününde bu tehlikeli ve siyah silahı kullanmaya ve ondan istifadeye kalkışmak çok yanlıştır.

Meclis istibdadından bahsedenler unutmamalıdır ki, tarih, istibdadı icra heyetlerinin hesabına kaydetmiş ve kaydetmekte bulunmuştur. Meclisler ne kadar kuvvetli olursa, bu istibdat o kadar azalır ve milletin hâkimiyeti o oranda tecelli

eder. Bu, hürriyetin, halk cumhuriyetinin en nazik bir cihazıdır. Vekâlet müddetleri nihayet dört seneyi geçmeyen ve senenin yalnız altı ayında toplantı halinde bulunan meclislerin millet namına kontrolünü istibdat kabul edenlerdir ki, milletin hâkimiyet ve iradesinin tecellisinden korkarlar; yoksa gelişmiş ve medeni cumhuriyetlerin hiçbirinde görülmeyen, hukuk kavramına sığmayan 25. maddeyi reddedenler değil. Bu maddeyi reddedenler, kendilerini herhangi bir mesele hakkında milletin kararına ve oylarına arz etmeye her vakit hazırdırlar.

Şüphe yoktur ki, her şeyin ve hepimizin üzerinde Türk milleti vardır. Biliyorsunuz ki, bizde meclislerin feshi yetkisi siyasi tarihimizde bir felaket silsilesi teşkil etmiştir. Bu felaketleri yeniden tecrübe sahasına koymaya hiç kimsenin hakkı yoktur. Bu gibi teşebbüsleri ezmek, imha etmek, çetin ve kanlı tecrübelerin mahsulü olan pek uğurlu inkılabımızın şiarı ve şöhreti icaplarındandır.

25. maddeyi inkılabın en aziz ve çok kutsi bir prensibi olan milli hâkimiyet namına reddedenler, Başvekil Muhterem İsmet Paşa Hazretlerinin tahmin ettikleri üzere ilkçağ kâhinlerinin dini ellerinde bir istibdat vasıtası yapmaları gibi bir tahakküm vasıtası etmek istemiş değillerdir.

Bu maddeyi kırmızı oylarıyla imha edenler, inkılabın henüz mürekkebi kurumayan yüksek prensiplerine hürmet ve sadakat etmek istediler. Tarihte taç ve taht hakkı olan bir yetkiye halk inkılabının mukaddes ocağında yer vermemek istediler ve yer vermediler.

Lafın kısası 25. madde o maddeydi ki, yürütme ve yasama yetkilerine sahip Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni icra heyetiyle anlaşmadıkça kanun yapmak tasarrufundan bile mahrum edebilirdi. Yani yasama yetkisi bile kalmazdı. Şimdi Kanunu Esasi Encümeni Muhterem Reisi'ne[1] soruyorum:

Bu maddeyi ret mi yoksa kabul mü milli hâkimiyete ilk darbe olurdu? İşin doğrusu hiçbir tarafı bu gibi ithamlar karşısında bırakmamaktır. İnkılabın selameti de bundadır. Şunu da ilaveye lüzum görüyorum ki, Teşkilatı Esasiye tasarısı Fırka'mızda müzakere edilmemiş ve bunun etrafında Fırka'ca bir karar verilmemiştir.

Meclis müzakereleri büyük bir isabet eseri olarak serbest bırakılmış, mutlak bir serbesti içinde cereyan etmiştir.

Dolayısıyla bu meseleyi Halk Fırkası meselesi gibi göstermek isteyenler ve bundan dolayı Fırka'da ikilikten bahsedenler yanlış görüyorlar ve yanlış söylüyorlar. Türk İnkılabı'nın pek çok kahramanlarını sinesinde saklayan Halk Fırkası, benim anlayışıma göre, bugün her vakitten fazla kuvvetlidir ve dayanışma içindedir.

---

1 Menteşe Mebusu Yunus Nadi Bey. (Y.N.)

Teşkilatı Esasiye Kanunu Tasarısının Kaldırılan 25. Maddesi Üzerine İkinci Beyanat*

Mahmut Esat Bey'in geçenlerde gazetemizde yayımlanan beyanatına Yeni Gün gazetesinin cevap vermekte olduğunu Ankara muhabirimiz bildirmişti. Dün de söz konusu nüsha geldi. Bu konuda fikrini öğrenmek üzere nezdine gönderdiğimiz yazarımıza aziz mebusumuz Mahmut Esat Bey demiştir ki:

Gazetenize vaki beyanatıma cevaben *Yeni Gün*'de yayımlanan makaleyi gördüm. Deniliyor ki, ben Millet Meclisi'nin kayıtsız ve şartsız feshini tasvip eden Teşkilatı Esasiye tasarısının 25. maddesini reddedenlere karşı Başvekil Muhterem İsmet Paşa tarafından ileri sürülen fikirleri doğru dürüst nakletmemişim! İsmet Paşa'nın beyanatından naklettiğim cümle ve manası meydanda ve Fırka'nın bu konuda yayımlanan zabıtları ortada ve herkesin elinde dolaşırken, bunu inkâr ile doğru dürüst nakletmedi demek mümkün müdür?!

Naklettiğim o cümle o kadar ehemmiyetli, o kadar mühim veya o kadar kötü bir şey midir ki, hakikat meydanda iken bunun doğru dürüst nakledilmediği iddia olunsun?! ve bunun için müdafaaname yazılsın?! Ben zannetmiyordum, ancak 25. maddeyi reddedenlere karşı bu maddenin bilinen taraftarlarının ileri sürdüğü görüşlere, ben de reddedenler arasında bulunduğumdan, kendi hesabıma cevap verirken, bunlardan nispetle en mühimi olan İsmet Paşa'nın ifade ettiği delili kabul etmeyerek görüşümü söylemiştim. Mesele bundan ibarettir. Tekrar ediyorum. İsmet Paşa Hazretleri yayımlanan Fırka zabıtlarında da okuduğunuz üzere "Biliyorsunuz ki ortaçağda kâhinler din kavramını şahsen

---

* *Sada-yı Hak*, 15 Nisan 1924, No: 1312.

tahakküm etmek için vesile ederlerdi, şimdi milli hâkimiyet şunun bunun tahakkümüne vesile bulmak için, insanları engizisyona sevk etmek için vasıta mı olacak?" demişti. Benim gazetenize vaki beyanatım sırasında bundan fazla veya buna muhalif söylenmiş ne var ki? Bu noktayı göstermiyorlar? Şüphe yok ki her fikir ve kanaat gibi İsmet Paşa Hazretlerinin de fikir ve kanaatleri muhteremdir. Ancak 25. maddeyi reddedenlere karşı ileri sürülen bu görüşe maddeyi reddedenler arasından birinin kendi hesabına cevap vermek hakkı yok mudur? Herkes dünyanın bu en güzel, en hür Türk cumhuriyetinde, hür Türkiye'de fikir ve görüşlerini mutlak bir serbesti ve hürriyetle ifade etmek hakkına sahiptir. Bu, halk inkılabımızın yılmaz bir şiarıdır. Nitekim zatıâlinizle vuku bulan geçen mülakatım esnasında Başvekil Hazretlerinin bu fikirlerine iştirak etmediğimi söylerken demiştim ki: "Fesih maddesini kırmızı oylarıyla imha edenler. İnkılabın henüz mürekkebi kurumayan yüksek prensiplerine hürmet ve sadakat etmek istediler. Tarihte taç ve taht hakkı olan bir yetkiye halk inkılabının mukaddes ocağında yer vermemek istediler ve vermediler..." Hakikaten böyle bir maksatla hareket eden veya edenler ilkçağ kâhinlerine benzetilirken neden aynı fikir ve serbestiyle maksatlarını izah etmesin veya etmesinler? Bir hakkı ve bir maksadı müdafaa yolunda bundan daha temiz cevap ne olabilir?

İnsan millet için, vatan için hak bildiği bir yola bütün eziyet ve meşakkatlere rağmen icabında yalnız dahi gidebilir. Teşekkür olunur ki, ben ve birkaç arkadaşım doğruluğunu gördüğümüz ve korkusuzca yürüdüğümüz bir yolda yalnız kalmadık... Bundan dolayı niçin ithamlara layık görülelim? Neden günah işlemiş olalım ve neden hareket hattımız ilkçağ kâhinlerinin maksat ve hedefine benzetilsin ve benzetildiği zaman buna cevap vermek niçin hakkımız olmasın? Ben 25. madde etrafında azınlıkta kalan arkadaşların da fikir ve kanaatlerine, hatta fikrinde yapayalnız kalan Yunus Nadi Bey'in bile görüşüne hürmetkâr kaldım. Fakat kendi görüşüme göre bunu kabul edemeyeceğimi tam bir serbesti içinde ilan ettim ve çok ezici bir çoğunluğun fikir ve görüşüne tercüman olduğumu oyların tasnifinde fiilen görerek çok bağlı bulunduğum inkılabın prensipleri hesabına derin bir neşe ve sevinç duydum. Çünkü bana göre yüce Meclis bu kararıyla inkılabı yeniden sağlamlaştırmış ve hâkimiyetin yalnız ve yalnız Türk milletine ait olabileceğini, inkılabın bütün safhalarında gösterdiği yüksek kabiliyet ve kahramanlığıyla bir kere daha ispat etmiş oluyordu. Ben hiç kimsenin hesabına lakırdı söylemiyorum. Kendi görüşlerimi, anlayışlarımı izah ediyorum. Fakat şu hususu da işaret edeyim ki, Yunus Nadi Bey'in 25. madde etrafındaki görüş ve müdafaalarının Halk Fırkası'yla hiçbir resmi münasebeti ve alakası yoktur. Zaten Teşkilatı Esasiye tasarısının müzakeresi Fırka'ca tamamen serbest bırakılmış ve müzakereler mutlak bir hürriyet, bir fikir serbestisi dahilinde cereyan etmiş ve etmekte bulunmuştur.

Yunus Nadi Bey'in Teşkilatı Esasiye tasarısı etrafındaki görüşleri kendi şahsi muhakemelerinden başka bir şey değildir. Hiçbir resmi teşekkülün fikirlerinin tercümanı değildir. *Yeni Gün*'ün muhterem sahibi, gazetenizde yayımlanan mülakatımın hissi olduğunu, hakikat ve hadiseyle münasebeti olmadığını söylüyor. Fakat bu mülakattan yalnız işine gelen bir iki cümleyi ele alarak fikir ileri sürüyor. Eğer ciddi görüşmek arzu ediyorsa mülakatı tamamen nakletmesi ve sonra eleştirmesi icap ederdi. Bununla beraber *Yeni Gün*'ün mülakatımızı ilme ve hakikate dayalı bulmamasına diyecek bir şeyim yoktur. Bu da bir görüş, bir anlayıştır. Artık bu konuda verilecek hükmü millete ve tarihe bırakmak en insaflı bir hareket olur. Çünkü millet görüyor ve anlıyor, tarih de yazıyor. Hâkimiyeti kayıtsız ve şartsız Türk milletinde kabul ettikten ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yürütme ve yasama yetkilerini tanıdıktan sonra, Kanuni Esasi Encümeni Reisi Yunus Nadi Bey'in, böyle bir meclisi -tekrar ediyorum- dünyanın hiçbir gelişmiş cumhuriyetinde görülmemiş bir şekilde -hem de kayıtsız ve şartsız- fesih tehdidi karşısında bulundurmak istemesini acaba neyle uzlaştırabiliriz? Yoksa inkılabın prensipleriyle alay mı ediyoruz? Bunu zannetmek istemem. Bize daima ilimden, milli hâkimiyetten, anayasa hukukundan bahseden Kanunu Esasi Encümeni Reisi bu kayıtsız ve şartsız fesih yetkisini hangi çağdaş hukuk zihniyetine sığdırabileceğini ümit etmektedir? Yazılarına bakılırsa, "hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir" düsturu meclisin icabında feshiyle seçimlerin yenilenmesini gerektirirmiş. Fakat kendilerinden soruyorum, 25. madde mi bu yüce maksadı temin ve tatmin edecektir? Riyaseti cumhura ve hükümete mutlak surette bir fesih yetkisi tanıyan bu madde, asrımız hukuk zihniyetinin kavrayamayacağı bu madde, günün birinde milleti, meclisi, inkılabı herhangi bir fırkanın veya gerici bir kuvvetin elinde oyuncak yapacak bir vaziyete düşürürse, o zaman ne olacaktı? İhtilal değil mi? Fakat millet işini gücünü bırakarak her gün tehdit altında kalan hakkının korunması için ihtilale mi hazırlanmalıdır? Teşkilatı Esasiye düzenlemekten gaye bu mudur? Milli hâkimiyet bu gibi maddelerle mi takviye ve tecelli ettirilir? Bize hükümet hakkında bu kadar kötü düşünülmemesi tavsiye olunabilir. Şu halde milletin temsilcisi olan meclis hakkında neden kötü düşünülüyor? Meselenin bu suretle ortaya konularak halli imkânı yoktur. Ve nihayet denilebilir ki, müddetleri belli ve toplanma devreleri çok sınırlı olan meclislerin vehmolunan istibdadı -ki bunu vaktiyle zorba tacidarlar iddia ederlerdi- her halde her türlü kontrol bağlarını kıran ve koparan icra heyetlerinin tahakküm ve zorbalığıyla mukayese edilemez.

Vehmolunmuş ve hayali meclis istibdadı nihayet iki senedir, dört senedir; kamuoyu baskısı bunu kolayca halledebilir. Meclis kendi kendisini dağıtacak bir hale gelebilir. Kamuoyunu aleyhine çekmek meclislerin işine hiçbir vakit uymaz. Çünkü onlar milletin temsilcisidirler. Her seçimde hesap vermekle mü-

kelleftirler. Halbuki icra heyetlerinin tahakkümü 30 sene devam edebilir ve bunu mutlaka ve mutlaka bir ihtilal yıkar. Anayasa tarihleri meydandadır. Bize kaç tane meclis istibdadı gösterilebilir?! Fakat tarihin ve bilhassa Türk tarihinin hazin ve kanlı sayfalarını yâda hacet var mıdır ki, bütün tahakküm ve istibdat icra heyetlerinin hesabına yazılıdır. Bu basit tecrübeleri millet ve inkılabın selameti hesabına tekrara hakkımız var mıdır?

Yunus Nadi Bey müdafaasında yapayalnız kaldığı 25. maddeyi reddedenlerin seçimlerin yenilenmesine taraftar olmadıklarını ve bundan kaçtıklarını, seçimlerin yenilenmesini lüzumsuz görerek milli hâkimiyetin tecellisine mâni olduklarını nereden çıkarıyor? Bunu anlamak, bilmek isterdim. Ben kendi hesabıma seçimlerin yenilenmesine her vakit taraftar olduğumu her vesileyle, her yerde söyledim ve yazdım. Hatta fikir ve kanaatime uymadığı halde, eğer mutlaka riyaseti cumhura fesih yetkisi vermek lazımsa, millet tarafından seçilmiş bir ikinci meclisin kabul edilmesi lazım geleceğini ve Türk reisicumhurunun -Fransa'da olduğu gibi- bunun fikir ve görüşünü aldıktan sonra seçimlerin yenilenmesine karar verebileceğini hatta millet kürsüsünde söyledim. Buna, fikrime uygun bulmadığım halde gelecekte milli hâkimiyet için ortaya çıkması pek mümkün olan darbelerin önüne geçmek için razı oluyordum.

Yeniden ayan teşkilatı kabul etmeyişimin sebebi, anayasa tarihlerinde bunun aslının bir zadegân müessesesi olmasıydı. Fakat 25. madde tehlikesi karşısında bunu ehveni şer gördüm ve yine öyle görmekteyim.

Seçimlerin yenilenmesi lazımsa bunun en medeni memleketlerde olduğu gibi referandum suretiyle, halkoyuna müracaat suretiyle de mümkün olabileceğini ve bizim kabul ettiğimiz Teşkilatı Esasiye sistemine en uygun şeklin bu olduğunu da ısrarla söyledim. Milletin bu seviyeye henüz gelmediğini söyleyenlere karşı o halde Teşkilatı Esasiye sistemini de değiştirerek malum ve belli anayasa usullerinden birini kabul etmeleri icap edeceğini anlattım. Hiç olmazsa meclisin mühim bir kısmının kararıyla seçimin yenilenmesini söyledim.

Şunu da söyleyeyim ki, ben Türk milletinin bu seviyeye gelmemiş olduğunu kabul edemem. Milletin seviyesini geri görenler, Türk tarihini bilmeyenler, Türk milletini anlamayanlardır; bu tarihi İran ve Bizans tarihleriyle karıştıranlardır. Teşkilatı Esasiye Kanunu, Türk İnkılabı'nın en büyük bir mucizesidir. Türkiye'de halk devleti, milli devlet bu kanunla vardır.

Yunus Nadi Bey 25. madde etrafında yalnız kaldı demiştim. Çünkü azınlıkta kalan 40 kadar arkadaşımız bile bu maddenin değiştirilerek kabulünü teklif etmişlerdi. Teklifleri kabul edilmedi. Çünkü bu teklif yanlıştı. Bu takdirde bir bakıma göre meclis bir tek beyaz oyla da fesholunabilirdi! Buna elbette razı olunamazdı ve olunmadı.

Yunus Nadi Bey fesih maddesinin Meclis'çe reddinden dolayı teessüf ederek bütün dünyanın kabul ettiği bir usulün aksine hareket ettiğimizi iddia ediyor. Eğer böyle bir şey vaki ise, buna kendilerinin düzenlediği maddenin mahiyeti sebep olmuştur. Dünyanın aksine hareket ettiğimiz nokta yalnız bu madde midir?

Bu mantık icabınca başka ilişilecek noktalar yok mudur? Bizim Teşkilatı Esasiye'miz dahi şeklen dünyanın hiçbir yerindeki anayasalara benzemez. Fakat defalarca bunun bize benzediği söylendi ve bence isabet de edildi.

Çünkü her şeyimizde teferruata kadar yabancılara benzemek ihtiyacını duyarsak, Türk milletinin hayatta manasını inkâra gitmiş oluruz. Medeni dünyaya benzemek mecburiyetinde olduğumuz noktalar esaslardır ve bunu kabul etmişizdir.

Şurasını da ehemmiyetle kaydedeyim ki, 25. madde reddedilmekle dünyaca kabul edilmiş bir usule muhalefet edilmiş değildir. Bakınız efendim:

1- Fransa: Burada reisicumhur seçimi yenilemekte ayanın görüşünü almakla mükelleftir.

2- Almanya: Burada reisicumhur doğrudan doğruya halk tarafından seçilmiştir ve birçok hususlarda meclisi feshetmezden evvel halkın görüşünü sorar.

3- Amerika'da fesih yoktur.

4- İsviçre'de fesih yoktur ve bu son iki cumhuriyet dünyanın en halkçı, en ileri, en gelişmiş cumhuriyetleridir. Eğer halkçı isek -ki buna şüphe yoktur- neden bunları taklit etmiyoruz? Veya birinci, ikinci şekillere doğru gitmiyoruz? Anlaşılıyor ki, Kanunu Esasiye Encümeni'nin azınlıkla teklif ettiği şekil kabul edilseydi, hem dünyaya muhalefet etmiş hem inkılabın prensiplerinden çıkarak geriye gitmiş hem de anayasa kavramını inkâr ederek gülünç ve çok acı bir vaziyete düşmüş olurduk.

Kısaca diyebilirim ki, Yunus Nadi Bey devamlı olarak görüştüğümüz şeyleri hatırlasa, bundan altı ay evveline kadar *Yeni Gün*'de hem de beraber yazdığımız makaleleri gözden geçirse ve hâlâ kulaklarımızda akisleri çınlayan yetkili ağızların nutuklarını hatırlasaydı, bana cevap vermek külfetinden kurtulur ve çelişkiden çelişkiye düşmezdi.

Fesih Yetkisi Macerası*

Halihazır İcra Vekilleri Heyeti'nin meşhur obstrüksiyonuna[1] rağmen 127 kırmızı oyla imha edilen 25. maddeyi yazanlar, genç ve dinç Türk İnkılabı'nın pek heybetli hücumu karşısında solan ve dökülen eserleri etrafında yeniden bir şeyler söylemeye başladılar. Diyorlar ki: "Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir." Halbuki maddeyi reddedenler "hâkimiyet kayıtsız ve şartsız meclisindir" fikrinde imişler! Bilmem bunlar cevaba değer şeyler midir? Fakat bu maddeyi inkılabın en aziz hediyesinin, Türkiye Halk Cumhuriyeti'nin şerefi için kabul etmeyenler hesabına söylenen şeyler ehemmiyetsiz de olsa, bunların cevapsız kalmasına gönlüm bir türlü razı olmuyor. Hakikati yürütmek ve bu güneşin etrafını alan bulutları silmek, dağıtmak lazımdır.

Fesih yetkisini ihtiva eden 25. maddeyi reddedenler "hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir" esasını nazarı itibara alarak maddeyi yere vurdular ve bir daha başını kaldırmamak üzere... Tarih, 25. madde projesini Türkiye halk inkılabının geçirdiği ve fakat büyük bir azim ve imanla yerlere serdiği tehlikeler arasında yâd edecektir. Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. Bunda şüphe yok... Zaman zaman seçimlerin hatta vaktinden evvel yenilenmesi, milli hâkimiyetin tecellisine hizmet eden bir harekettir. Bunda şüpheye mahal yok. Fakat dünyanın hiçbir gelişmiş cumhuriyetinde görülmemiş bir şekilde millet meclisini fesih yetkisini kabul eden şu söz konusu madde bu çok yüksek maksadın elde edilmesinin teminatı olabilir mi? İşte biz buraya cevap istiyoruz.

---

* *Vatan*, 23 Nisan 1924, No: 374, s.3.

1 Obstrüksiyon (Fr. obstruction): Engelleme. (Y.N.)

Daima sessizlikle geçilen, bu noktadır. "Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir" düsturu millet meclisinin kayıtsız ve şartsız icra heyetleri tarafından feshedilebilmesi neticesini hangi medeni cumhuriyetlerde gerektirmiş, en basit anayasa hukuku düsturlarının hangi köşesinde yer bulabilmiştir? Taçlı ve tahtlı meşrutiyetlerde bile buna karar verebilmek için epeyce bir cesaret ister! Şarta ve kayda tabi olmaksızın hükümetin fesih tehdidi karşısında titreyen meclislerden ne beklenebilir ve bunların milli hâkimiyet namına temsil kudretleri, manaları nedir? Çok acıklı, çok ağlatıcı devamlı bir komedya değil mi? Fesih yetkisini 25. maddenin anladığı şekilde kabul etmeyenler, işte bu facialara, tarihin seyrinde inkılap hesabına, millet hâkimiyeti hesabına belki bundan da korkunç ve kanlı maceralara yol vermemek endişesiyle onu kırmızı oylarıyla yaktılar. Bunu inkılabın çok aziz düsturlarına sadakat kastıyla göze aldırdılar. 25. maddeyi reddedenler -farzımuhal- hâkimiyeti kayıtsız ve şartsız mecliste görmüşlerse, denemez mi ki bu maddeyi yazanlar da milli hâkimiyeti kayıtsız ve şartsız hükümetin şahsiyetinde tecelli ettirmek istemişler ve üst taraftaki mukaddesatı hiçe saymışlardır. Fakat itiraf edelim ki, bu gibi manasız ve yersiz ithamlarla ilmi meseleleri halletmek mümkün değildir. Bu gibi taarruzlar, dedikodular, zaafın işi, zaafın harcıdır. İşin hakikati, Kanunu Esasi Encümeni'nin 25. maddeyi çok acemice yazmış olmasıdır. O kadar ki, Teşkilatı Esasiye tasarısının gerekçe mazbatasına bakılırsa, fesih yetkisi kavramını bilhassa Encümen Reisi[2] ve Mazbata Muharriri[3] Beyler pek sakat kavramışlardır. Hele bu tarzda bir maddeyi bizim sistemin içine sığdırmak istemeleri, inkılap anayasası kavramını bile dar kavramış olmaları endişesini uyandırıyor. Biliyoruz ki, bizim sistem bütün yetkileri mümkün olduğu kadar millete götürmeyi, millete vermeyi gerekli sayar. Halbuki Kanunu Esasi Encümeni 25. maddenin tatbiki yetkisini meclisten alıyor ve kayıtsız ve şartsız icra vekilleri heyetine veriyordu. Bu, en ilkel meşrutiyetlerde bile güçlükle kabul edilen ve bugün tarihe karışan bir usuldür. Bu, inkılabın en hararetli, en saf ve temiz bir gününde nasıl kabul olunabilirdi? Hele bugünün gelişmiş cumhuriyetlerinde kabul edilen fesih yetkileri malum ve belirlidir.

1- Fransa: Reisicumhur meclisi feshedebilmek için mutlaka ayanın görüşünü almak mecburiyetindedir. Bizde ise ayan yoktur.

2- Almanya: Reisicumhur halk tarafından seçilmiştir ve fesih yetkisini taşıyarak seçilmiştir. Meclisi feshetmezden evvel yine birçok hususlarda referandum yapar. Bizde reisicumhur meclis tarafından seçilmiştir, referandum yoktur.

3- Amerika'da fesih yoktur.

4- İsviçre'de fesih yoktur.

---

2 Menteşe Mebusu Yunus Nadi Bey. (Y.N.)

3 Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey. (Y.N.)

Bu son iki cumhuriyetin dünyanın en demokratik devletleri olduğu da şüphesizdir. Bizde fesih yetkisi olmadığı takdirde meclisin çalışamayacak bir hale geleceğini doludizgin iddia edenler, bu iki memleketi, feshedilemeyen meclislerini neden düşünmek zahmet ve külfetine katlanmıyorlar? Tamamen değilse bile sistemce bize en yakın olan İsviçre'ye benzemek neden hatırlarından geçmiyor? Mutlaka fesih lazımsa ve milli hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletin ise, neden bu yetkiyi hükümete ve riyaseti cumhura vereceklerine yine reisicumhurun aracılığıyla referandum yolunu tutmuyorlar?

Belki milletin henüz o seviyeye gelmemiş olduğunu söyleyecekler de bulunur. Fakat biz bunu, böyle bir zihniyeti büyük bir şiddetle reddederiz. Bu gibi davalar o zorbaların işidir ki, milletleri yıllarca istibdat ve tahakkümleri altında inlettiler. Abdülhamit'in 33 sene devam eden istibdadının gerekçesi bu tehlikeli teoriydi. Türk milletinin kabiliyeti olmayan bir iş yoktur. Yeter ki siyasi cihazlar, siyasi teşkilat onun manasına göre kurulsun ve yapılsın. Nihayet denemez mi ki fesih yetkisine mutlaka lüzum görenler bu tarzdaki seçimleri yenilemeye, referandumu gözlerine kestiremiyorlarsa, Fransa ve Almanya usullerini kabulde neden tereddüt ediyorlar? Üstelik bunlara göre 25. madde reddedilmekle dünyanın kabul ettiği bir usul hilafına hareket edilmiş... Demek ki dünyaya benzemek ihtiyacı varmış. Hazırladıkları madde bilinen hangi cumhuriyetin anayasasına benziyor? Hiçbirisine. Şu halde bu maddeyi reddedenler kendilerine hizmette bulunmuş oldular; onları dünyaya benzememek tehlikesinden kurtardılar. Fakat acaba bu zevata bir soru sorulamaz mı? Her şeyimizde mutlaka dünyaya benzemek mecburiyetinde miyiz? Bizim kendimize mahsus bir manamız ve tarihimizin kendisine has bir manası yok mudur?

Teferruata kadar dünyaya benzemek mecburiyetinde isek, hatta Teşkilatı Esasiye maddeleri arasında başka ilişilecek daha esaslı, hem de gericilik ifade eden noktalar yok mudur? Yoksa işe fesih yetkisiyle mi başlamak lazım geliyor? Bu bahislere şimdilik girişmeyeceğiz.

Kısaca şu noktayı hatırlatalım ki, 25. maddeyi ifade etmekte olduğu mana dahilinde "milli hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir" hesabına müdafaa etmek, bize Madam Roland'ın meşhur bir cümlesini hatırlatıyor: "Ah hürriyet! Senin adına ne cinayetler işleniyor!" Fakat bu feryadı Türkiye Halk Cumhuriyeti duymayacaktır. Böyle şeyleri ezmenin ve çiğnemenin genç ve dinç inkılabımızın en yılmaz bir şiarı olduğunu öğrendik. Türk milleti görüyor ve anlıyor. Tarih de yazıyor.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

DIŞ SİYASADA

İHTİLALİN ULUSLARARASI HUKUKTAKİ YERİ

Yeni Türkiye'nin Davası*

– 1 –

Devletler Hukuku ve Kamu Hukuku Önünde

"Reddi mümkün değildir ki, Türklerle Hıristiyanlar arasında geçen münasebetlere daimi bir nefret, bir kin ve intikam hükmetti. Asrımızın hürriyetçi anlayışlarına rağmen bu milletler arasındaki öfke ve taassup hâlâ devam edip gitmektedir. Tarafsız ve hakşinas olmak için itiraf edelim ki, bu taassup ve kindarlık başlıca Hıristiyanlar tarafındadır." (Romanya'nın eski İstanbul Fevkalade Elçisi Djuvara'nın *Türkiye'nin Yüz Taksim Projesi* eserinden.)[1]

Sakarya galibiyetini müteakip Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Büyük Millet Meclisi'nde vuku bulan pek mühim beyanatları hatırlarda olsa gerektir. Muzaffer silahlarımızın son başarısı bugünlerde Avrupa matbuat ve diplomasisini sevgili memleketimizin mukadderatıyla fazlaca alakadar etmeye başladı. İstanbul'da Türk ve Müslüman adını taşıyan bir kısım insanlar da Hürriyet ve

* *Hâkimiyeti Milliye*, 7 Teşrinievvel 1337 (7 Ekim 1921), No: 315; 9 Teşrinievvel 1337 (9 Ekim 1921), No: 317; 10 Teşrinievvel 1337 (10 Ekim 1921), No: 318.

1 T. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913)*, Paris, 1914. (Y.N.)

İtilaf ve daha bilmem ne fırkaları namı altında büyük davamızı müşkülata uğratabilecek çırpınışlarına devam etmektedirler. Bu münasebetle Türkiye'mizin üç yıldır yolunda mübarek kanını sel gibi akıttığı milli davamız ve vaziyetimiz hakkında genel bir tahlil yapmayı mevsimsiz bulmuyoruz.

Amerika Cumhurreisi Wilson'un bilinen barış şartları, uzun yılların en kanlı facia ve mücadeleleriyle yorgun düşen Türkiye'mizin hürriyet için kanayan, yaralı, çarpıntılı kalbine biraz sükûn vermişti. Yazık ki bütün bu vaatler, meşhur Romalı General Scipio'nun Kartaca'yı teslim almazdan evvel şehrin sakinlerine verdiği asılsız amanın[2] tarihte, hem de 20. asır tarihinde bir kere daha kanlı bir surette tekrarından başka bir mahiyet ifade edemedi. Hakikaten Romalı Kumandan vaadinin hilafına güzel efsaneler Kartaca'sını bir yangın yerine çevirmişti. Amerika Cumhurreisi de bütün bir mağlup insanlığı, silahını teslim etmiş bütün bir mağlup dünyayı öylece aldattı. Müttehidei Amerika[3] gibi bir hukuk, bir his diyarını böyle bir utançtan tenzih etmeyi pek ziyade arzu ederdik. Yazık ki tarihin zaptettiği bu siyah facianın meşhur failini temize çıkarmaya kadar gitmek sahip olmadığımız bir yetkidir.

Wilson şartlarıyla avutulup aldatılan Türkiye, Hamidiye kahramanı Rauf Bey'in riyasetinde Mondros limanına bir ateşkes heyeti gönderdi. Bu heyet Agamemnon adındaki İngiliz harp gemisinde İngiltere'nin Akdeniz filoları kumandanı Amiral Calthorpe'la daha sonra mürekkebi kurumadan bozulan bir ateşkesi imzaladı. Hakikaten bu ateşkes sebepsiz fakat hususi maksatlar altında İzmir işgaliyle ve yine Amiral Calthorpe filosunun huzurunda İzmir şehrinde ve havalisinde cereyan eden kanlı facialarla fiilen bozuldu. Büyük Türkiye'miz Batı'nın bu gibi hilelerinin zehrini ilk defa tatmış değildi. Macar Kralı Wladyslaw ile Kardinal Cesarini'nin Sultan II. Murat'la -Hazreti İsa'nın mübarek adına- yaptıkları koca ateşkesi bir müddetçik sonra hiç hükmünde saydıkları malumdur. Bu suretle çağdaş Avrupa diplomasisinin Türkiye hakkında 20. asırda reva gördüğü muamele ile 15. asırda Batı diplomasisinin hakkımızdaki anlayışları arasında hiçbir fark, hatta bir adımlık bir ilerleme bile vücut bulmamış olduğu anlaşıldı!.. Şu manaya göre Türkiye'miz 15. asır Hıristiyan âlemi önünde bulunuyordu. Çok yazık ki memleketimiz böyle bir vaziyet karşısında bulunduğuna bir türlü inanmadı. Bu iyi niyeti ise kendisine çok pahalıya mal oldu...

Avrupa ve Amerika, milletlerarası münasebetlerin temelini oluşturan ve savunuculuğunu hiçbir zaman elden bırakmadığı devletler hukukunu ta esasından yıkıyordu. Hakikaten bugün teyit ve icra kudreti verilen söze riayetten başka bir şey olmayan devletler hukukunun bilhassa Doğu milletlerine karşı bütün esasları bir nevi riya ve hile haline konmuş oluyordu. Sanki mucidi olduğu bir

2 Aman: Teslim olan şehir, ev, kale halkına dokunulmayacağına dair verilen söz. (Y.N.)
3 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)

âlemin bu rütbe hükümsüz kalmasından dolayı Grotius'un karanlıklarda inleyen ruhuyla alay ediliyordu. Zavallı yazar! Zavallı devletler hukuku!.. İzmir'in İtilaf devletleri tarafından Yunan işgaline arz olunması ateşkes hükümleriyle uzlaştırılması asla mümkün olmayan bir hareketti. İşin hakikati ise, ezici çoğunluğun ve üreticilerinin Türk olduğu yine Quinet gibi daha birçok İtilaf devletleri araştırmacılarının istatistikleriyle sabit olan İzmir ve havalisinin, maziye ait gizli anlaşmalar hükmünce Yunanistan'a bahşedilmesiydi. Gerçi Mondros Mütarekenamesi'nin yedinci maddesi icabınca İtilaf devletleri kendilerini tehdit eden herhangi bir vaziyet ortaya çıktığında stratejik bakımdan ehemmiyeti olan noktaları derhal işgal hakkını muhafaza ediyorlardı. Fakat İzmir'in işgalinin hiçbir meşru sebebe dayanmadığı İtilaf devletleri tarafından İzmir faciaları hakkında tahkikatta bulunmak üzere gönderilen Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya generallerinden meydana gelen heyetin, yüce Meclis'e takdim ettiği raporların birinci maddesinden anlaşılmaktadır. Bu heyete göre İzmir ve havalisinde sükûn ve asayişin yerleşmesi Yunanlıların orayı tahliye etmelerine bağlıdır. Hakikaten yine bu rapor icabınca Yunan işgalinden önce İzmir ve havalisinde genel asayişi ihlal edici hiçbir hareket mevcut değildi. Rumlar ve Hıristiyanlar mutlak bir asayişin kendilerine temin ettiği saadeti yaşıyorlardı. İnkârı mümkün değildir ki, asayişi devam ettirmek maksadıyla İzmir ve havalisine Yunan kuvvetlerini çıkarmak, tarihi, milli, dini anlaşmazlık sebeplerini her nedense ihmal ederek memleketi ateşe vermekten başka bir manayı ifade edemezdi. Nitekim öyle oldu. Bu bir sebep idi ki İtilaf devletlerince idraki müşkül değildi!..

İngiltere parlamentosunca generaller raporu öğrenildikten sonra orada cereyan eden şiddetli münakaşalara rağmen Lloyd George kabinesi daima hamiliğini iddia ettiği devletler hukuku önünde ateşkes anlaşmasını silahı alınmış Türk milletine karşı yırtmak hususundaki azminde sebat etti. Batı Anadolu mürekkebi kurumamış ateşkes karşısında yanıyordu. Şimdi Türk dağlıları dağlardan inerek Aydın'a doğru yürüyor, esaret tanımayan Türk tarihinin manasını yerine getiriyorlardı. Binlerce Yunan askeri Aydın'ı 300 Türk'ün karşısında terk ederek firar etti. Türkler ellerinde ateşkes anlaşması ve Wilson şartları olduğu halde hak ve hürriyet huzurunda Batı'nın hilekâr politikacılarına hitabı bile lüzumsuz görerek hazırlanmaya başladılar. Türk bağımsızlık ateşi her gün biraz daha büyüyor, bu aziz vatan üzerindeki Yunan emellerini yakmak için onu her gün biraz daha kuvvetle sarıyordu. Aldatıcı Avrupa diplomatları kendi millettaşlarını bile aldatarak 20. asırda bütün bir insanlığı inleten eski Roma gladyatör oyunlarını devletler hukuku namına canlandırmış bulunuyorlardı. Bütün bu günahlar medeniyet adına işleniyordu...

Ateşkesten sonra toplantıya davet edilen Meclis'in, sarayın ve İngilizlerin eliyle dağıtılması, milli tarihimizi milli hayatımızda misli görülmemiş bir facia karşısında bulundurdu. Türk tarihinin asla affedemeyeceği bu kızıl cürüm, milli anayasa hukukumuza, milletlerarası devletler hukuku esaslarına indirilmiş bir darbeydi. Çıplak bir tabirle Kanunu Esasi, anayasa hukuku ve devletler hukuku esasları saray ve İngilizler tarafından parça parça edilmişti. Hakikaten Padişah ve onun icra heyeti Kanunu Esasi'nin kendilerine bahşettiği yetkiyle tetkiki mümkün olmayacak bir surette Meclis'i feshediyorlardı. Osmanlı siyasi tarihi Sultan'ın bu cüretini daima milletin iradesine karşı en müşkül zamanlarda işlenmiş bir cürüm olarak yâd edecek ve öyle görecektir. Kanunu Esasi'ye sadakat yeminini fiilen bozan Sultan, millet meclisini düşman silahıyla kanunların açıklığına rağmen dağıttı. Fakat hukuken kendisini müşkül vaziyete sokuyordu. Çünkü Kanunu Esasi'nin bu suretle bozulması üzerine padişahla millet arasında yürürlükte olan ve her iki tarafın Türk-Osmanlı esas hukukuna göre vaziyetlerini tespit eden mukavele artık hükümden düşmüştü. Bu konudaki fikrimizi Jean-Jacques Rousseau, Esmein, Duguit ve İmam Maverdi gibi âlimlerin eserlerinden almış bulunuyoruz. Bundan böyle Türkiye yeni meşrutiyet misakını milli anayasa tarihinin manasına ve emel ve arzularına göre yazmakta tamamen serbest bulunuyordu. Erzurum ve Sivas Kongreleri milletin görüşünü tayin ediyor ve billurlaştırıyordu. Nihayet zaman ve seçim suretinin de pek güzel ispat edip gösterdiği üzere kurucu halinde Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu bu mantık silsilesine, tarihen olgunlaşmış şu açık hakkına dayanarak yazdı. Şahsi kanaatimize göre bunda çok isabet etti. Denebilir ki, bu kanun Büyük Meclis'in bu memlekete en kıymetli hizmetidir. Teşkilatı Esasiye Kanunu, asrımızın devlet vaziyet ve manasına göre yazılması, milletin iradesini hâkim kılmak için bu mülke dikilmesi lazım olan bir abidedir. Artık zamanımızın camia hayatında iktisadiyatın, siyasiyatın mutlak etkeni olmak haysiyetiyle, her şeyin mutlak sahibi olan millet ve milli irade karşısında insanlığın ilk devlet anlayışı devirlerine ait bulunan prens, kral, imparator idare zihniyeti, bugünün hukuk tarihlerinde geçmiş günlerin asrımıza kadar yürüyen birer uzun izinden başka bir şey değildir. İstiyoruz ki, bizde de sarayın bütün varlığı insanların çabucak ayrılamadıkları maziye ait bir meselenin şimdilik devam edip gitmesi zaruri olan bir gölgesinden başka bir şey olmasın. Bundan böyle çağdaş Türkiye'miz mukadderatını sarayın eline veremez. Çünkü o halde vaziyetimiz gerek dini hukukça ve gerek asrımızın hukuk manasıyla tezat teşkil etmiş olur. Hakikaten bugün saray idaresi artık Amerika zencilerinin idare ve siyasetinde yer bulabilecek sistemden başka bir şey değildir. Türk milletini tanıyanlar, Türk medeniyeti tarihinin manasını tahlil ve idrak edenler, milletimizin

çürümüş eski idare ve ananelerden ne kadar çabuk sıyrılabileceğini kolaylıkla tahmin edebilirler. Bu hususu cidden büyük bir kabiliyetle kavrayan son ve yeni yenilikçilerimizi Türk milletinin idaresini asra layık bir surette hâkim kılmaya çalışmış olmalarından dolayı bir kere de burada alenen tebrik etmeyi pek sevimli milli bir vazife kabul ederiz. Ankara'da teşekkül eden Türkiye Devleti yeni bir akideyle, fakat vaziyetinin manasını tamamen tarihten ve hukuktan alarak en meşru bir surette kuruldu. Bu teşekkül karşısında İstanbul Hükümeti'nin çağdaş kamu hukukunca ve İslam hukukunca milletin mukadderatıyla alakadar meselelerde bir müdahale yetkisi kalamaz. Devletimizin genel vaziyetinde tecelli eden bütün radikal değişimler zaruriydi. İhtilal ve inkılap tarihleri, sözünden dönen sarayların mevkilerini millete terk ettiğini yazmaktadır.

Sarayın kudretçe eridiği ve güzide tabakanın pek kıt olduğu bir memlekette teorik ve pratik bakımdan halk idaresi en doğru idare sistemidir. İstanbul Meclisi Mebusanı üyelerini birer birer tutarak Malta'ya sevk eden İngilizler ve bu faciaya karşıdan seyirci kalan müttefikleri devletler hukukunun devletlerin riayetle mükellef oldukları en basit kaidelerini çiğneyerek yürüyorlardı. Meşrutiyetle idare olunan bir memleketin milli iradeyi söyleyebilecek tek vasıtası meclisi mebusanıdır. İngilizler bunu barışın söz konusu olacağı bir sırada dağıtarak sarayla Sevr Antlaşması'nı imza pazarlığına giriştiler. Devletler hukuku tarihi, bir milletin serbestçe ifade etmesi lazım gelen ve barışın en esaslı ilk şartı olan rıza ve kabulün bu kadar aşikâr ve zorla hükümsüz bırakıldığını belki ilk defa kaydedecektir. İngilizler Doğu'daki eski âdetleri üzere Heffter, Pasquale Fiore, Pradier-Fodéré, Travers Twiss, Klüber gibi dünyanın en tanınmış hukuk üstatlarının dahili hâkimiyet, bağımsızlık ve yasama hakları gibi devletin en tabii, en mukaddes olarak tanıdıkları hukukunu Türkiye hakkında hiçe saydılar. Meşhur Grotius'a göre aziz, Türkiye'miz hakkında kale alınmayan bu hukuku hiçbir devlet vicdanını zorlamaksızın inkâr edemezdi!..

Malumdur ki, bugün olduğu gibi Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Büyük Millet Meclisi'nce tasdiki ve kabulünden evvelki meşrutiyetimizce de bir antlaşmanın hüküm ifade edebilmesi için bunun Osmanlı yasama heyetince tasdik olunması devletimizin hukuku esasiyesi gereklerindendi. Hakikaten Bonfils, Nys gibi bütün devletler hukuku yazarlarına göre antlaşmaların hüküm ifade edebilmeleri, her halde akit yapan devletlerin anayasalarınca gösterilen mercilerden tasdik edilmeleriyle mümkündür. Kamu hukukunca da genel bir usul olan şu tasdik şekli milletlerarası akitlerin geçerli olması için ilk şarttır. Memleketin mukadderatı hakkında kati kararını vermek maksadıyla İstanbul'da toplanan eski meclisi fesheden sarayın tarih ve haykıran hakikat huzurunda ne suretle kendini temize çıkaracağını bilemeyiz. Sultan'ın muradı, antlaşmayı icra heyetiyle imzadan sonra tasdikini yeniden davet edeceği meclise arz etmek idiyse, bu fikrin ne derece kadar müdafaa kabiliyeti vardır?! Her halde bu korkunç

danışıklı işler kimseyi aldatamayacaktır. Fazla olarak şunu ilave edelim ki, Sultan'ın eski Kanunu Esasi hükmünce bir meclisi feshinin ardından seçilen ikinci meclisin görüşüne tabi olması meşrutiyet misakımız zaruretindendi!.. Saray bütün bu hukuk esaslarını bir hükümet darbesiyle kaldırarak arzu ve emeli dairesinde kimsesiz sandığı Türkiye'nin mukadderatı hakkında karar vermek istedi. O derece ki, şeyhülislamına yazdırdığı fetvayla vatan savunucularına "hain ve katli vaciptir" dedirtti. Osmanlı-Türk tarihi büyük bir buhran içinde bu kanlı günahı ilk defa olarak kaydetti. Saray çok aldanıyordu. Türkiye ve Türk köylüleri Allah'ın hayrına, tarihlerinin manasına dayanarak bütün bir dünyaya karşı açık hakkını istemeye ve onu almaya kadir idi.

– 3 –

Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi evvelce Erzurum ve Sivas Kongrelerinde esasları tespit olunan ve İstanbul Mebusan Meclisi'nce kabul ve ilan edilerek kendisinin de tasdik ettiği Misakı Milli ile Türkiye'nin hakkını Türkiyeliler namına bütün insanlık önünde talep etmektedir. Misakı Milli bugünkü değil yarınki devletler hukukunun görebileceği kadar yüksek bir prensipten, hâlâ teori halinde bulunan meşhur İtalyalı Mazzini'nin milliyet ve milletlerin bizzat kaderlerine hâkim olması gibi geleceğin hukuk esaslarından ilham almıştır. Hukuk ve siyaset tarihleri bundan daha meşru bir dava, bir hak ardında koşmuş, dövüşmüş bir millet yazmıyorlar. Yeni Türkiye temiz ve büyük davasıyla bütün milletlerin hukukuna riayet, Tükiyelilerin hürriyetine, Türk varlığına hürmet istiyor. Bu, yaratılışın bütün insanlık için tanıdığı aziz bir haktır. Çağdaş Türkiye bağımsızlığına hürmet edildiği gün çektiği kılıcı kınına koymaya hazırdır. Bunu Büyük Millet Meclisi Reisi'nin Sakarya muzafferiyetinden sonra millet kürsüsünden bir kere daha ilan etmesi bu konuda kanaat edinmek için en açık bir delildir. Yunan halkı bu hakikati Türk gücü önünde denizlere döküldüğü gün hüsran ve kan içinde idrak edecek, o gün büyüklerinin kendisini nasıl aldattığını görecektir. Hatta denebilir ki, pek insani kabul olunan Wilson şartlarının bizde azınlıklarla alakalı kısmı dahi 18. asırdan beri Türkiye'ye karşı Hıristiyan Avrupa devletleri tarafından reva görülen müdahalelerin devam eden bir silsilesidir. Zira müesseseleri çağdaş hukuk esaslarından ilham alan çağdaş devletlerin dahili teşkilat ve kanunlarını hiçbir yabancı kudretin müdahalesini kabul etmeksizin vücuda getirmeleri, devletler hukukunca, tabii haklarından olan dahili bağımsızlıklarının en söz götürmez bir esasıdır. Daima siyasi ve mezhebi müdahalelerin mağduru olan Türkiye hakikatte ise mezhep hürriyetine riayette ta kuruluş tarihi olan 14. asırdan beri bütün Batı devletlerinden önce gelmiş ve müdahaleye nispeten en az liyakat kazanmışlardan bulunuyordu. Fatih meşhur imtiyazlarını

bol bol verirken İspanya Müslümanları zorla Hıristiyanlığı kabul ediyorlar ve bütün Batı âlemi mezhep ihlalleri içinde kan döküyordu. Gerçi bazen şu veya bu cemaatin cezalandırılması zaruretini devlet hissetti. Fakat mezhep hürriyetine riayet hususunda bir an kusur etmedi. O derece ki, beş asır evvel tasdik ve kabul ettiği imtiyazlara, iktisadi, toplumsal, siyasi vaziyet ve şartların tamamen değişmiş, devletin esas teşkilatı radikal değişikliklere maruz kalmış olmasına rağmen yine tahammül edildi. Bir raddede ki, devletin yeni müesseseleriyle bu eski imtiyazların uzlaşması mümkün olmadığı ve pek yüksek maksatlar altında tanınmış olan bu imtiyazlardan istifade edenler bunları siper ederek devletin hayatını tehlikeye düşürdükleri halde, yine sabırla karşılandı. Halbuki devletler hukuku prensiplerine dayanarak bunların kaldırılmasını ilan etmek devletin esas hukuku icaplarındandı. Meşhur yazarlardan Heffter der ki: "Ruhani kuvvet yetkisinin sınırını aşarsa, devlet dahili inzibat hakkı icabınca mütecavize mukavemet eder ve haklarının ihlal edilmesi ihtimaline karşı tedbirler alır. Bu tedbirler dahili kamu hukuku ve siyaset ile tespit olunur." Yalnız Âli Paşa merhum pek haklı olarak Çarlık Rusya'sının mezhebi müdahalelerini devletin manevi bölünmesini icap ettiren bir hareket kabul ederek reddetmişti. Hakikaten devletimiz hakkında reva görülen mezhebi ve siyasi müdahalelerin hepsi memleketimizi parçalamak için cevaz verilmiş maksatların fiiliyat sahasına konulmasından başka bir şey değildi. Burada şu veya bu milletten fazla medeni olduğumuzu iddia ile övünmek emelinde değiliz. Anlatmak istiyoruz ki, Avrupalıların bütün bu müdahalelerinin, Toulouse Üniversitesi Devletler Hukuku Muallimi Henry Bonfils'in de pek güzel izah ettiği üzere, devletler hukukunda yeri yoktur. Bunlar ancak siyasi sebeplerle ve Avrupalıların pek haksız olarak Türkiye'yi medeniyetsiz milletler sırasına ithal etmelerine yol açan saiklerle izah olunabilir. Her halde Friedrich Martens, Funck-Brentano ve Sorel gibi hukuk âlimlerinin görüşüne göre müdahale manasını hukuken izah edemez. Bu, tarihin tahliline arz olunması lazım gelen bir fiil, bir siyasi hadisedir.

Sevr Antlaşması'na gelince, ilkçağ zihniyetiyle yazılmış ve mağlup millete intihar kararını bizzat imzalatmak maksadıyla uzatılmış, devletler hukuku tarihinde siyah bir idam ilamıdır. Sevr Antlaşması'nın devletler hukukunca izahı mümkün değildir. O derece ki, Türkiye'miz bunu kabul etmemek için silah çekmiş olmakla hakaret edilen devletler hukukunu da müdafaa etmiş bulunuyor. Alman yazarlardan meşhur Holtzendorff'a göre devletin beka hakkını inkâr eden bu nevi bir antlaşmanın mağlup devlet tarafından imzası dahi onun ilk fırsatta imzasını inkâr ederek antlaşmayı yok hükmünde saymasına mâni olamaz. Şüphesiz devletler hukukunca kabul olunmuş akit şartları hilafına, geçersiz bir antlaşma imzalatan galip devletin, zorla imzalattırdığı geçersiz bir akdin semeresinden faydalanmasını devletler hukuku uygun göremez. Sevr Antlaş-

ması icabınca aziz Türkiye'miz daimi bir müdahale memleketi, milletlerarası bir sömürge haline dönüşmektedir!..

Yabancı memleketlerin işine müdahaleyi kendilerine meşru bir hak görecek kadar ileri giden, başkalarına hayat hakkı tanımamayı milletlerinin hayati menfaatleri gereği gören İngiliz kabineleri yangınlar içinde kalan İrlanda, kan kusturdukları Hindistan ve Mısır için haricin en samimi bir açıklama talebini bile hakaret tanırlar. Yine kendi haklarında bu derece izzetinefis sahibi olan İngilizler, tarih kadar eski bir medeniyetin sahibi Türkleri Yunanlılarla medenileştirmek iddiasında bulunuyorlar. O Türkleri ki, onların yalnız iki asırda İstanbul surları içinde kurdukları medeniyeti belki Bizans bütün hayatında görmedi. Serbesti kelimesinin en geniş anlamıyla Rumluğu yedi asır şefkatli sinesinde büyüten büyük Türklük, hayatına kast için yeni Yunanistan'ı tesis edenleri eliyle yetiştirmek bedbahtlığında bulundu. Acaba medeni Yunanistan! ve onun büyük Venizelos'u! beş seneden beri idaresine düşen üç milyon Türk'ten bugün kaçının sağ haberini verebilir! İslam mabetlerinden, Türk medeniyeti eserlerinden kaçının izini gösterebilir?! Bunun cevabı hep yangın, hep kan, hep kan değil mi?!

***

Bugün hakkın huzurunda halkçılığı gaye bilen yeni bir vaziyet, yeni bir idare ile hürriyet için, bağımsızlık için dünya önünde gözleri yaşlı dövüşen sevgili Türkiye'miz, türdeş bir kitleden meydana gelen bir arazi dahilinde, devletler hukukunun herhangi çağdaş bir devlet hakkında kabul ettiği tam ve mutlak bir bağımsızlıkla yaşamak istiyor. Türkiye'nin böyle bir hayata müstahak olduğunu *Devletler Hukuku [Revue de droit international Public]* mecmuasında Pradier-Fodéré Paris Kongresi'nden iki sene sonra müdafaa ediyordu. Esasen hiçbir zaman antlaşma manasını ifade edemeyen iktisadi, adli kapitülasyonları, şu veya bu gibi imtiyazları da izah ettiğimiz manaya ve çağdaş bir devletin şerefine, hayatına uygun bulmuyoruz. Yeni Türkiye davasını Misakı Milli ile bütün âleme ilan etti. Allah'ın ve insanlığın huzurunda müdafaa etmekte olduğumuz davamız sade ve meşrudur. Bunu takdir eden Avrupa diplomasisinin uzun yıllardır kanayan bizleri konferanstan konferansa sürüklemesini ve tarafsızmış gibi Yunanistan'la aramızı bulmaya çalışmasını pek manasız, hatta gülünç buluyoruz. Anavatanda Yunan işgali Avrupa'nın eliyle ve himayesiyle tesis olundu. İtilaf devletleri bu tarihi günahtan kurtulmak istiyorlarsa, Yunanlıları yine elleriyle çıkarsınlar. Devletler hukukuna riayetkâr çağdaş Türkiye dost ve düşmandan devletler hukuku icabınca muamele bekliyor ve bunda çok haklıdır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Türkiye-Rusya Dostluğu*

Rusya Komünist İnkılabı'nın
4. Yılı Münasebetiyle

Cihan Harbi bütün bir halk dünyasını kanatırken, Miladın 1917. yılında Saint Petersburg sokakları kanlı mücadelelere sahne oluyordu. Pek az bir zaman içinde bütün Rusya'yı saran bu büyük ihtilal karşısında çarlar hükümeti komünistlere teslim oldu. Uzun asırlar Rus halkına ve Rusya'da yaşayan kavimlerin mukadderatına hâkim olan çarlar sarayı, ölümle, katliamla bekasını temine çalıştığı kanlı bir idarenin azgın deniz dalgaları gibi yürüyen, kükreyen halkın isyanları önünde korkunç düşüşüne şahit oluyordu. İnkılap ateşleri içinde asırların büyüttüğü, beslediği zulüm siyaseti, korkunç sarsıntılarla yıkılıyordu. Nihayet Romanovlar hanedanının son bedbaht nesli mağlup Nikolay, bu ihtilal silleleri önünde kendi kafasını da kurtaramadı. Şüphesiz en mutlaki bir idarenin sınırsız yetkili tacidarları da tahakküm ettikleri milletin mukadderatıyla çok oynadıkları gün akıbetleri budur. Hakikaten Nikolay mağlup olmuş Rusya'yı düşmanlara çiğnetmişti.

Dünya Harbi ortasında, Karadeniz'in öbür yakasında Rusya Devleti'ni baştan başa sarsan bu inkılap, sermayeci Avrupa kadar Türkiye'miz için de büyük ehemmiyete sahipti. Fakat, başka başka bakımdan. Hakikaten komşumuz Rusya Devleti'ndeki bu siyasi, iktisadi, toplumsal değişim Türkiye'mizi belki bütün Avrupa'dan daha ziyade alakadar kılacak bir mahiyetteydi. Bugün de öyledir. Şu kadar ki, bizleri sermayeci Avrupa'dan fazla alakadar eden bu büyük inkılabın

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Kânunuevvel 1337 (29 Aralık 1921), No: 391.

mahiyeti bize göre başka, emperyalist Avrupa'ya göre yine başkaydı. Şüphesiz, birçok bakımlardan Türkiye'nin iyi karşılayacağı komünistler başarısı, Avrupa sermayesini ve dolayısıyla bütün bugünkü emperyalist Avrupa mevcudiyetini tehdit eden bir tehlike olması itibariyle Batı'ca korkunç bir vakaydı; hâlâ da öyledir. Komünist Rusya muhtelif esaslı sebepler altında komşusu Türkiye'yi kendisiyle pek ziyade alakadar kılacaktı. Bu sebepler Türk-Rus dostluğunu ve daha sonra Türk-Rus ittifakını doğurdu ki, zaruri ve pek tabiiydi.

Rusya'da asırlar süren çarlar siyasetinin en çok zararını, denebilir ki, Türkiye çekmiştir. Ana hatlarını bizim Prut mağlubu Büyük Petro'nun ve II. Katerina'nın çizdiği bu siyaset Türkiyelilerce meçhul değildir.

Türkiye'de Ortodoksların hamisi sıfatıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun işlerine daima müdahale etmek ve nihayet İstanbul'a hâkim olmak, Doğu Anadolu'yu taksim ederek İskenderun yoluyla Akdeniz'de limanlar elde etmek, çarlar siyasetinin gayesiydi. 1917 senesinde Rusya'da meydana gelen komünist inkılabı bu siyasete son verdi. İstanbul ve Anadolu korkunç bir düşmandan kurtulmuş oldu. Unutmamak icap eder ki, Rus Komünist İnkılabı'nın başarısına Türkiye'nin Umumi Harp'e iştirakinin pek büyük bir dahli olmuştur. Çarlar idaresini Boğazlar'ın kapanması boğdu. Nikolay harpten muzaffer çıksaydı, komünist inkılabının daha uzun zamanlar sürüncemede kalması muhakkaktı. Komünizmi belki hâlâ iktisat kitaplarında bir meslek olmak üzere okuyacaktık. Çarlar Rusya'sıyla milletçi ve meşrutiyetçi Türkiye'yi düşman vaziyetine sokan bir sebep de, çar boyunduruğu altında benliğini unutmaya mahkûm kardeş kavmin vaziyetiydi; Rusya'da oturan aziz Türk ırkının haliydi. Bu kardeşler gün geçtikçe kültürlerini kaybediyorlardı. Genç Türkiye için bu bir irredenta[1] meselesiydi ki emperyalist Rusya ile milletçi Osmanlı İmparatorluğu'nu er geç karşı karşıya getirecekti. Cihan Harbi bu fırsatı hazırlamış oldu.

Komünist Rusya, bütün Türk dünyasıyla bugün bu anlaşmazlık noktasını da halletmiş bulunuyor. Hakikaten bugün bağımsız kardeş Azerbaycan'ın temsilcisini büyük bir zevk ve sevinçle aramızda görüyoruz. Öz kardeşler memleketi hür ve bağımsız Buhara sefiri de Türkiye'mize girmiş ve Ankara'ya gelmek üzere şu an Kastamonu'da bulunmaktadır. Komünist ve hakşinas Rusya bu Türk kardeşlere bağımsızlıklarını tanımış ve onlara kültürel, iktisadi, toplumsal sahalarda ilerleme ve yükselme için serbest bir zemin hazırlamıştır. Aziz Azerbaycanlı ve Türkistanlı kardeşler hür ve bağımsız memleketlerinde halkçı olarak elbette yükselmenin yolunu tutacaklardır. Bugünkü halkçı Türkiye esasen Misakı Milli'si hükmünce irredenta'cı değildir. Ve yine esasen milletlerin hürriyetleri, bağımsız-

1 İrredenta (İt.): Dil, gelenek, görenek ve kültür değerleri bakımından belli bir birlik gösterdiği halde anayurt sınırları dışında kalmış bir yeri ülke topraklarına katmayı amaçlayan siyasi görüş, irredantizm. (Y.N.)

lıkları, saadetleri için siyasi birliği şart tanıyan Türkiye'nin, hür Azerbaycan'ın, hür Türkistan'ın saadete doğru attıkları adımlar karşısında sevinç gözyaşları dökerken onların elemleriyle elem, saadetleriyle sevinç duyması da pek tabiidir. Halkçı Türkiye dünyanın bütün mazlum milletleri için aynı hisle hislenmektedir. Türkiye üzerindeki çar emellerini yıkan, bütün bir Türk halk dünyasına hürriyet ve bağımsızlık tanıyan müttefikimiz komünist Rusya elbette halkçı Türkiye'den hürmet ve samimi dostluktan başka bir şey bekleyemez. Batı'nın kapitalist ve emperyalist devletleri asırlardır Türkiye'mizin taksimi için çalışıyorlar. Son senelerde kanlı dileklerini hakkımızda tatbike imkân bulan devletlerin karşısına komünist Rusya dikildi. Rusya, sermayeci ve cihangir Batı'yı iktisadıyla, toplumsal yapısıyla, siyasetiyle devirmek davasındadır. Şu sermayeciler ve cihangirler dünyasından en çok zarar gören ve hâlâ görmekte olan Türkiye için komünist Rusya pek tabii müttefiktir. Türk-Rus dostluğunun iktisadi ve mali sahada bugünkünden daha fazla temasa gelmesi imkânı da mevcuttur.

Dostluk bağlarını bir kat daha kuvvetlendirecek olan bu hususa şimdiye kadar kâfi derecede ehemmiyet verilmediğini görüyoruz.

Kars Konferansı'nda Kafkas devletleriyle iyi neticelere varan anlaşmada, müttefikimiz komünist Rusya'nın memleketimiz hakkındaki samimi vaziyeti Türkiyeliler için kıymetli bir dostluk nişanesidir. Kafkaslar'da Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ile sınırlarımızdan uzaklaşan, ayrı düşen Rusya devletiyle bizi daimi dost halinde tutacak iktisadi ve siyasi sebepler pek çok ve pek kuvvetlidir. Gerçekçi siyasetçi halk Türkiye'si bu vaziyeti hiçbir zaman ihmal edemez. İlave etmek isteriz ki, Rus dostluğu Batı'yla anlaşmamıza ve devam edip giden kanlı harplere -memleketimizin tam bağımsızlığı şartıyla- nihayet vermekliğimize mâni değildir. Nitekim, İngiltere'nin ticaret temsilcisi şu an resmen Rusya devleti nezdinde bulunmaktadır. Hatta İngiliz temsilcisi komünistler inkılabının yıldönümünde Rusya Hariciye Komiserliği'ne giderek resmen tebriklerde bulunmuştur. Bazı kimseler komünistliğin Türkiye'ye sirayet edebileceğinden korkuyorlar. Bu telaşa çok acırız. Türkiye toplumsal, iktisadi sebepler altında komünizmi yaşatabilecek bir muhit değildir. Herhangi toplumsal bir hareket lafla olmaz; zeminin ve şartların müsaadesiyle olur. Türkiye'de komünizm yaşayamaz. Çünkü sebebi yoktur. Türkiye halkçılığa muhtaçtı ve onu kabul etti; geliştirecektir. Zannetmiyoruz ki Türk ve Rus dostluğu mutlaka her iki devletin komünist olmasına bağlı bulunsun. Türkiye, sermayeci ve cihangir değildir; halkçıdır. Türkiye-Rusya arasında müşterek menfaatler vardır; işte dostluğun esası. Haber verelim ki, komünizmi hiçbir vakit tamamen tatbik edemeyen Rusya dördüncü yılını yaşarken sağa doğru döndü. Socialisme d'Etat[2] namı

2 Socialisme d'Etat: Devlet sosyalizmi. (Y.N.)

verilen devletleştirmeye dönmeye başladı. Hariciye Komiseri Çiçerin yoldaş, inkılabın dördüncü yıldönümü münasebetiyle yabancı devletler temsilcilerine irat ettiği nutkunda bu hususu itiraf ediyor. Bu, büyük bir değişimdir. Biz müttefikimizin daha pek çok sağa doğru gitmemesini temenni ederiz!..

Anlayışımıza göre, Avrupa, Rusya'nın değil, komünist Rus idaresinin düşmanıdır. Bu idare iktidarı kaybederse, pek muhtemeldir ki Türkiye de Rusya'yı kaybeder. Onun için komünist Rusya'nın devam ve bekası, Batı'yla dövüşen, sermayeciler ve cihangirler eliyle kanayan halkçı Türkiye'nin en samimi bir emeli, en mühim bir meşgalesi olmalıdır. Funck-Brentano diyor ki: "Tarih, ebedi bir siyasete dayanan ebedi bir antlaşma, bir ittifak kaydetmemiştir." Bu çok doğru; uzakça bir geleceği kimse keşfedemez. Fakat bugünü görmeyenlerin de milletlerin mukadderatında nüfuzlu olmaya hakları yoktur. Bugüne hükmeden siyasettir ki geleceğe emniyetle bakabilir; gelecek hayalcileri çok defa bugünlerinden mahrum olmuşlardır. Müttefikimiz Rusya bugünkü prensiplerine sadık kaldıkça, bizce bugünün ve geleceğin en tabii manalarından birisi ve belki birincisi Türk-Rus dostluğu ve ittifakıdır. İleri.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Türkiye'nin Hakkı*

Yabancı Milletler Önünde

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal Beyefendi, bugünkü Çarşamba günü İstanbul yoluyla Avrupa'ya doğru hareket ediyorlar. Üçler Konferansı'nın hesaba göre bugün memleketimizin mukadderatı hakkında müzakerelerde bulunacağı bir zamanda Hariciye Vekilimizin Batı ziyaretini pek münasip buluruz. *Yeni Gün*'ün dünkü başmakalesinde Yunus Nadi Beyefendi Hariciye Vekilimizin bugünkü seyahatine verilebilecek mana için "eğer imkânı varsa sulhun barışçı yollarla başarılmasına tarafımızdan dahi destek ve yardımda bulunulacağından ibaret olabilir" diyorlar ki, bizce bu görüş, vekilimizin Avrupa ziyaretinin en doğru tahlilidir. Ümit ediyoruz ki, her fırsatta Türkiye'yi güya istilacı emeller peşinde koşmakla! itham etmekten pek hoşlanan ve bunu mensup oldukları milletleri aleyhimizde tahrik için bir vasıta olarak kullanan diplomat hasımlarımız bu defa düşüneceklerdir. Her vesileden istifadeyle sulhçuluğunu millet kürsüsünde Gazi Reis'i ağzından dünyaya ve bütün dünya milletlerine ilan eden Türkiye Halk Meclisi, bugün de Hariciye Vekili'ne: "Git, Batı'ya anlat ki, hayat, hürriyet ve bağımsızlık için yıllar ve yıllardır kanlarını akıtan Türkiyeliler, bütün dünyanın sulhu için dövüşüyorlar" diyor...

Hakikaten vatan, hürriyet ve bağımsızlık tehlikesi karşısında silaha sarılan aziz Türkiye'mizin bugünkü vaziyeti ve hedeflediği gaye o kadar yüksektir ki, son asır içinde bu yolda silah çekmiş kavimlerin hiçbiriyle kıyaslanamaz. Geleceğin halkçılıktan ilham alan devletler hukuku, geleceğin hürriyete susamış

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 8 Şubat 1338 (1922), No: 798-411.

milletleri bugünkü Türkiye mücadelesini kendilerine örnek edineceklerdir. Bu büyüklüğü çok görmemelidir. Her safhasında bir başka büyüklükle tecelli eden Türk tarihi, insanlığa yeni yeni devirler açan, yeni yeni zihniyetler yazan Türk tarihi, Tanrı istemiş ki mazlum insanlığın hakka doğru ilerleme ve gelişmesinde bir örnek olsun. Diyorduk ki, Türkiye'mizin bugünkü harbe katlanması ve onu kabul edişi kendi mutlak bağımsızlığını teminden başka, dünya sulhunu tesis maksadına yöneliktir. Hakikaten Romanyalı yazar Djuvara'nın *Türkiye'nin Yüz Taksim Projesi*[1] başlıklı kıymetli eserinde işaret ettiği gibi, Türkler Avrupa kıtasına ayak bastıkları günden beri Batı Hıristiyan âleminde bir Doğu Meselesi meydana çıktı. Bu mesele etrafında pervane gibi dönüp çalışan Avrupa diplomatları Türkleri Avrupa'dan atmak, Batı'yı Türk tehlikesinden kurtarmak yolunu düşündüler. Fakat 500 yıldan beri Batı diplomasisini işgal eden bu mesele her devirde muhtelif zihniyetlerle incelendi. Bazen dini, bazen de siyasi görüşlere mazhar oldu. Şu kadar ki, görüşün mahiyeti ne olursa olsun onu bir noktada toplamak mümkündür ki, o da esas itibariyle Müslüman Türkleri Avrupa'dan çıkarmak davasıdır. Sevr Antlaşması buna Türkiye'yi imha emelini ilave etti. Acaba asırlarca Balkanlar'da denge etkeni olan Türkleri Edirne surları önüne kadar çekilmeye mecbur etmek, Sevr Antlaşması'yla Avrupa'da Türkiye sınırını İstanbul kapıları önünde çizmek Batı'da genel sulhun tesisine bir hizmet olabilir miydi? Bunun ne kadar yanlış bir düşünce olduğunu hadiseler söyledi. Hadiselerin bu kanlı belagati önünde biz susmayı seçerek Batı diplomatlarına bayrağımızın dalgalanmadığı, yıldızımızın doğmadığı yerlerin elim vaziyetini göstermeyi tercih ediyoruz. Kanaatimize göre, bugün emniyet bahşetmeyen o yerler, gelecekte Balkan devletlerinin ihtiraslarının bir tecelli yeri, bir dayanağı olmaktan başka bir şey olmayacaktır. Hakikaten Balkanlar Osmanlı İmparatorluğu nüfuzunun oralara yayılmasından evvel de böyleydi. Tarih bir tekerrürden ibarettir diyenler her halde bu hususta çok aldanmış olmayacaklardır.

Avrupa'dan çıkarılmak ve nihayet Sevr Antlaşması'yla varlıkları tarihten silinmek istenilen Türkler, unutuluyordu ki, dünyada vaziyetleri itibariyle bir sulh etkeniydiler. Onları imha, bizzat Avrupalıların "sulh ve müsalemeti sürdürmek ve devletler arasında denge tesisi" teorisine! muhalif düşerdi.

İtilaf devletleri diplomasisi bunu ve pek yakın bir tarihini düşünmek istemedi. Mondros Mütarekenamesi'ni daha mürekkebi kurumadan eliyle yırtarak, silahı alınmış Türk'e Sevr idamnamesini uzattı. Cihan Harbi'ne yalnız ve yalnız mevcudiyetinin muhafazası için atılan, eski ve yeni hukukun bütün milletlere tanıdığı en aziz hakkını müdafaa için girmekten başka bir suçu olmayan büyük

1 T. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913)*, Paris, 1914. (Y.N.)

Türkiye'den devletler hukuku tarihinin matemle kabul ettiği bu siyah kararın imzasını istedi. Türkiye halkı asırlardır kanayan derin yaralarına ilahi bir nurla elini basarak, gözleri yaşlı yeniden silah çekti. İşte o gün bu gündür hürriyeti yolunda dövüşen Türkiye'mizin, biraz evvelki söylediklerimiz de düşünülünce, dünya sulhu için de mübarek kanını akıtmakta olduğu ortaya çıkar.

Fransız siyasetçilerinden Pichon *Harbi Umumi İçinde Türkler [La Turquie et la Guerre]* unvanlı esere yazdığı önsözde, bir diplomat ağzına yaraşmayacak bir telaffuzla da olsa, Türkiye'yi imha siyasetinin Avrupa'yı allak bullak edecek bir tehlike olduğunu ileri sürerek Avrupa siyasilerini teyakkuza davet ediyordu! Hakikaten ihtiyar diplomat düşüncesinde aldanmış olmadı.

***

Le Temps gazetesi son nüshalarından birinde Türklerin bugünkü harplerinde İtilaf devletlerinin genel sulhun temini için evvelce koymuş oldukları prensipleri müdafaadan başka bir şey yapmadıklarını söylüyor ki, hakikatin teslimidir. Türkiye bir asırdan beri ve bilhassa Tanzimat'tan sonra istila siyaseti ardında koşmamıştır. Türkiye'nin son bir asırlık siyasi tarihi, onun devamlı artan bir azimle çağdaş millet olarak bekasını temine çalıştığını gösteriyor. Pek haksız yere bir kargaşalık saiki olmak üzere kabul edilen, bin iftiraya uğratılan sevgili Türkiye'miz bir asrı aşkın zamandır katlandığı harplerde yalnız varlığını korumak için silaha sarılmak zaruretini duymuştur. O hep ve daima tecavüze uğramıştır. Bir asrı aşkın zamandır bir harp gösterilebilir mi ki onda milli hukukumuz çiğnenerek Türkiye'miz müdafaaya zorlanmış olmasın?.. Hayır!..

Avrupa çoğunlukla bizi daima yanlış gördü veya yanlış görmek istedi. O derece ki, düşmanlarımızın Avrupa'nın her köşesine uzanan propagandaları bütün eserlerde, teminat hukukunda bile yer buldu. Halbuki Avrupa'nın tasavvuruna hiçbir zaman benzemeyen Türkiye bilhassa son asırda büsbütün yeni bir zihniyet, yeni bir idare sahibi olmuştu. Bu hakikati meşhur İtalyan siyasisi Cavour [Camillo Benso] Paris Kongresi'nde, devletler hukuku yazarlarından Paul Pradier-Fodéré *Milletlerarası Hukuk [Revue de droit international Public]* risalesinde büyük bir hakşinaslıkla müdafaa ettiler... Bugün maziyi gömüyoruz. Günümüzdeki Türkiye bundan dört sene evvelki Osmanlı İmparatorluğu değildir. Onun manasını halk devleti esaslarını kabul eden Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda ve Misakı Milli'sinde aramalıdır. Bu iki güzel levhanın Türkiye'ce siyaset şiarı olmak üzere kabulü, onu, Batı'da hâkim olan idari, hukuki, siyasi zihniyetin çok ilerisine götürmüş, kıyaslanamayacak derecede yükseltmiştir. Bugün Batı hukukunun ve idare kanallarının temennileri sırasında yaşayan bu iki levhanın ihtiva ettiği esaslar bizim idare ve siyasetimizin temelidir. İşte bu yenilikle hasımlarının önüne çıkan memleketimiz, onlardan yalnız hayatına,

hürriyetine ve dünya sulhuna hürmet istiyor. Bilmelidir ki, yeni Türkiye'nin bugünkü ve yeni vaziyeti, ıslahat ve yenileşme tarihimizde beliren yeniliklerden çok derin ve bambaşkadır. Hakikaten bugünkü Türkiye yenileşmesi toplumsal ve iktisadi ihtiyaç mahsulüdür. Bu yenileşme varlığını Türkiyelilerin ruhundan ve zihniyetinden almıştır. Kabataslak bir taklit değildir.

Her kavmin hayat ve bağımsızlığına hürmetkâr olan Türkiye halkı, yıllardır aziz çocuklarının mübarek kanının dökülmesine gözyaşlarıyla şahit olurken, düşmanlarından çağdaş bir millet hakkıyla Misakı Milli'sinin kabulünü istiyor. Bu, yeni prensiplerin bayraktarı halkçı Türkiye'nin hazırdaki medeni vaziyeti manasınca emperyalistlerin devletler hukuku önünde münakaşası mümkün olmayacak kadar yüksek bir hakkıdır. Fakat büyük Mehmetçik "Yunanistan mutlaka yıkılmalıdır!" Tanrı yardımcın olsun.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Emperyalistler
Devletler Hukuku ve Türkiye'nin Mukadderatı*

– 1 –

Güzel ve büyük Türkiye'mizin talihi ve mukadderatı, Avrupa siyasi mahfillerinde ehemmiyetle bahis konusu olmaktadır. Şu sırada İtilaf devletleri diplomasisi memleketimizin geleceği hakkında bir çözüm yolu araştırmakta ve düşünmektedir.

Bu münasebetle şimdiye kadar Batı diplomasisinin Türkiye'miz hakkındaki fikir ve kanaatlerini işleyen ve ona hareket noktalarını çizen bazı prensipler, esaslar etrafında bir müddetçik durarak ufak bir tahlil yapmayı şu zamanda lüzumsuz bulmadık. Maksadımız, İtilaf devletlerince şimdiye kadar devletler hukuku namına veya siyaset ve insaniyet adına hakkımızda reva görülen anlayışların, muamelelerin ne derece haksız olduğunu ve bunların asrımızın hukuki, toplumsal, siyasi zihniyetiyle uzlaştırılması imkânı olmadığını göstermektir.

Yoksa bugün ortaya sürülmüş ve mevcudiyeti iddia edilmekte bulunmuş bir devletler hukuku ilmi var. Biz bu ilmin yeni hukuk mektepleri karşısında ne kadar kaybettiğini izah edecek, onun sakatlıklarını ortaya koyacak değiliz. Bu mühim meseleyi ayrı bir tahlile terk ederek, yalnız konumuzla alakadar bazı esaslarına ilişeceğiz. Asıl göstermek istediğimiz noktalardan birisi de, galip İtilaf devletlerinin bizzat savunucusu ve koruyucusu olduklarını iddia ettikleri devletler hukuku prensiplerinden -bilhassa bizim hakkımızda ve bütün zayıf ve mağlup milletler hakkında- ne kadar sapmış oldukları ve nasıl korkunç

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 12-16 Şubat 1338 (1922), No: 801-805/414-418.

bir gericilikle bütün hukuk esaslarını hukuk adına çiğneyerek maziye doğru yürümekte bulunduklarıdır. İşte bunun adınadır ki emperyalistlerin devletler hukuku deniyor. Bütün bir insanlık karşısında eski ve yeni hukukiyatın milletler için mukaddesat sırasına koyduğu prensipler önünde, Türkiye hesabına bir asrı aşkın zamandır sermayeci ve emperyalist devletlerin kuvvet yardımıyla yazdığı siyah talih o mertebe hazindir ki, insan bütün bu günahların, iki bin yıllık bir medeniyete mensup büyük nesli sinesinde yaşatan Türkiye'ye karşı işlenmekte olduğunu gördükçe, hak, fazilet namına ruhunda, idealinde yükselen mukaddes bir isyan fırtınası koptuğunu duyuyor, bağırmak, çağırmak, ağlamak istiyor... Türkiye'miz aşağılanan hak karşısında bu isyanı en büyük bir güzellikle ve her vakitten büyük bir hareketle yarattı. Bugün de elinde silahıyla dünyalardan aziz hakkını arıyor.

Fransa hürriyeti için giyotin satırı altına narin boynunu uzatan Madam Roland son nefesinde "Ah hürriyet, senin adına ne cinayetler işleniyor!" demişti. Bu büyük ve fedakâr kadın 20. asrın şu hukuk facialarına şahit olsaydı, şüphesiz asrımız devletler hukukunun elim bahtı için ağlayacak, ağlayacaktı. Ve belki "Ah zavallı hukuk, zavallı insaniyet, bu istilalar, bu kanlar, bu trajediler hep senin mübarek namına oluyor!" diyecekti...

Hakikaten Cihan Harbi'nde talihin hazin tecellisiyle mağlup düşen devletlere ve bilhassa Türkiye'mize karşı İtilaf devletleri zümresinin imzalattırdığı, imzalatmak istediği bir sıra antlaşma vardır. Bu antlaşmaların mağluplar açısından meydana getirdiği vaziyetle bilhassa dört galip devlete temin ettiği hazırdaki mevki, Chaumont ve Ekslaşapel [Aix-la-Chapelle] antlaşmalarının Prusya, Rusya, Fransa, Avusturya, İngiltere devletlerine vaktiyle hazırladığı dünya hegemonyasından farklı değildir. Bugünkü Dörtler İtilafı'nın dünya hegemonyası siyasi ve hukuki manasınca geçenki kadar ağır ve derindir.

Batı'nın meşhur hukukşinaslarından Brüksel Üniversitesi milletlerarası hukuk profesörü Nys'e göre Chaumont ve Ekslaşapel [Aix-la-Chapelle] antlaşmaları devletler hukukunu ve neticede temel insan haklarını ta esaslarında tehdit ediyordu. Zira devletler hukuku devletler arasında mutlak bir bağımsızlık ve eşitlik yerleşmiş olmadıkça mana ifade etmez. Halbuki şu antlaşmalar icabınca tacidarlar devletin timsal ve sahibi olarak camiaların anayasal haklarını üzerlerine alıyorlardı. Zümreleri haricinde kalan devletlerin dahili işlerine en ufak ve manasız sebeplerle müdahale hakkını kendilerinde görüyorlardı. Daha sonra Troppau, Laibach, Verdun kongrelerinde bu devletler belli başlı bir gaye takip ettiler. O da, genel hürriyetin imhası, tacidarlar istibdadının sağlamlaştırılması idi. Âlemlerin sulh ve müsalemetini tesis ve idame vazifesini kendi kendilerine bahşeden bu devletler Prens Metternich'in büyük planı icabınca hakikatte Fransa İnkılabı'na karşı koyuyorlardı. Aralarına dahil etmedikleri

devletler bunların emir ve iradesine baş eğmekle mükelleftiler. Fakat insanlığın haklarını prenslerin kanlı taçları, korkunç ve karanlık idareleri içinde haykıran ve her şeyi deviren ihtilaller gibi, Fransız İnkılabı da Mukaddes İttifak'ın zırhlı ordularını eritti ve yükseldi. Yazık ki Fransa prensiplerine sadık kalmadı!..

Cihan Harbi'nin ardından Dörtler'in mağluplara imza ettirdikleri ve bilhassa Türkiye'ye kabul ettirmek istedikleri antlaşmalar, mahiyetleri itibariyle galipleri devletler hukuku önünde Mukaddes İttifakçılar vaziyetine getirmektedir. Milletlerarası hukuk ve bir kısım insanlığın hukuku aynı suretle yaralanmaktadır. Bu defa da Dörtler İtilafı tıpkı Mukaddes Müttefikler gibi dünya işlerinin düzenleyiciliği davasını güdüyor. Fazla olarak devletler hukuku esaslarıyla oynuyor. Dünyaları hukuk maskesiyle hükmüne boyun eğdirmek istiyor.

Eski Mukaddes İttifak'la yeni İtilaf arasında bir fark var: Birincisi taçları ihtilal yangınlarına karşı korumak için yapıldı. İkincisi, bütün bir zayıf dünyayı fetihçilere ve sermayecilere esir kılmak için kuruldu.

– 2 –

Bir asrı aşkın zamandır Türkiye'mizin siyasi çilesini yazan yabancı müdahaleler, Pradier-Fodéré, Brentano gibi en meşhur devletler hukuku âlimlerinin fikirlerini şahit göstererek diyebiliriz ki, milletlerarası hukukta yer bulabilmekten uzaktır. Bunlar Türkiye'mizin büyük varlığına indirilmiş birer siyasi silledir. Bütün bu müdahalelerin hukuki ve fakat korkunç manasını Avrupa sermayesinin uzun ve istilacı emellerinde aramalıdır. Bu doğrultuda en hazin bir husus da, şu müdahale siyasetini milletlerarası hukuk esaslarıyla uzlaştırmaya çalışan bir kısım hukukçuların vaziyetidir. İşte milletleri değil ve fakat sermayecileri temsil eden bugünkü ve dünkü devletlerin faaliyetleriyle bu gibi hukukçuların yazıları günümüz emperyalistlerinin devletler hukukunu vücuda getirmektedir. Bu bir siyasi akideler sistemidir ki, zayıf düşen milletlerin en kanlı vasıtalarla imhaları suretini resmetmektedir. Bize öyle gelir ki, Machiavelli'nin eski prenslerin yaratıcı düşüncelerini tamamlandırmak kastıyla yazdığı eser, bu son kanlı kitabe önünde şaşar kalır!..

Hadiseleri tahlil edelim: I. Abdülhamit Han zamanında imzalamak mecburiyetinde kaldığımız Kaynarca Antlaşması memleketimiz için mezhepsel işlerde Rusya çarlarının müdahalesini kabul ediyordu. Çarlar, Türkiye'mizde oturan ve Türk varlığını imha gibi ilahi veya milli bir vazife! ile mükellef Ortodoks tebaanın koruyucuları oluyorlardı. Malumdur ki, eski imtiyazlar hükmünce memleketimizdeki kiliseler, yalnız ruhani değil, cismani mahiyete de sahiptirler. Bu suretle Rusya çarları Osmanlılar saltanatının en nazik dünya işlerine de el atıyorlardı. Türkiye bir nevi müşterek ülke halini alıyordu. Fakat ne hakla?.. Rusyalı çarlara bu yetkiyi kim bahşediyordu? Her halde tahlile değer olsa da

Grotius'un devletler hukuku değil... Fakat acaba Ortodoksların bizdeki vaziyetleri miydi ki buna sebep oluyordu?.. Zannetmiyoruz. Kuruluşu tarihinden beri dinlere, mezheplere hürmeti eski ve yeni siyasetine şiar tanıyan Osmanlı İmparatorluğu her halde son günlere kadar çağdaşı olduğu devletlerin hiçbirinden bu yolda geri kalmış değildir. Hatta zaman zaman onları çok geçti. İşin tuhafı şurası ki, bizde Ortodoksların koruyucusu kesilen çarlar, memleketlerinde binlerce ve binlerce Musevileri satırları altında kıymakta bir beis görmüyorlardı. Fakat Türkiye'mizin, sanki daha sonra emperyalistlerin icra vasıtası olarak anavatana ihanet etsinler diye! müşfik sinesinde yetiştirdiği, büyüttüğü Ortodokslar varlığımızı tehlikeye koydukça onların kulaklarından asılması, istilacılar için bir müdahale sebebi teşkil ediyordu. İstilacılar, Türkiye'de himaye ve müdahale yetkisi ardında koştukça, Mora, Sırbistan, Eflak ve Boğdan, Bulgaristan, Suriye ihtilalleri de birbirini izliyordu. Müdahale ve himayeden maksat bizi parçalamak idi. Bu müdahalelerin kara bahtlı diyarımızda hazırladığı büyük kargaşalıklar, sultanları ve bu suretle Avrupa'nın medeni hükümetleriyle kayserlerini telaşa düşürüyor, içlerini kanatıyordu. Fakat hakikatte bütün bu belaların altında Anadolu halkı, Türk nesli inliyordu. Sermayeciler ve emperyalistler siyasetinin kızıl kığılcımı ihtiras oklarına Türkiye'de yaşayan bir insan kitlesi, -Gustave Le Bon'un *Arap Medeniyeti Tarihi [La Civilisation des Arabes]* adını verdiği nefis eserinde pek güzel ifade ettiği üzere- "dünyanın en çalışkan en iyi huylu insanı olan" Anadolu köylüsünün metin varlığı hedef oluyordu. Türkiye işçileri devletler hukuku, insaniyet namına kanıyordu...

Menşikov'un İstanbul'dan dönmesi üzerine devletimiz Kırım Muharebesi'ni Türkiye'yi çarlar himaye ve müdahalesinden kurtarmak için göze aldırdı. Fakat Paris Konferansı'nda galip Türkiye himaye ve müdahale yollarını kapamayı başaramadı. İş daha çok azdı. Büyük Reşit Paşa bu hususu büyük ve ince bir liyakatle görmüş, haklı olarak eleştirmişti.

Devletler hukuku âlimlerinden Frantz Despagnet diyor ki: "Türkiye, Hıristiyan Avrupa'ca mağlup edilince, Hıristiyan tebaasının vaziyet ve şartları bakımından müsaadelerde bulunmak mecburiyetinde kaldı. Bu suretle Türkiye'yle alakadar devletlere, bilhassa Rusya'ya (buradaki Rusya'dan maksat şimdiki müttefikimiz ve dostumuz Bolşevik Rusya değil, çarlar idaresidir) Babıâli'nin gayrimüslim tebaasının himayesi hakkı verildi. Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun dahili işlerine müdahale yolları her devlete açıldı."

Fakat aynı yazar "Bizim için müdahale hakkı bir devletin keyfine bağlı olarak kabul edilemez. Çünkü itiraz edilemez olan hâkimiyet hakkı ki herhangi bir devletin mevcudiyetinin esasıdır, müdahale buna muhalif düşer" demekle devletlerin iddia ettikleri müdahale hakkının sakatlığını göstermekten geri kalmıyor. Bu yolda daha pek çok tanınmış hukukşinaslar gösterilebilir.

Tekrar etmek istiyoruz ki, biz burada klasik müdahale teorisini ilmi mahiyetine göre inceleyecek değiliz. Yalnız memleketimiz hakkında reva görülen müdahaleleri hadise halinde tahlil ederek bunların içyüzlerini ortaya koyacağız. Müdahaleyi esas itibariyle Türkiye hakkında kabul eden ve dolayısıyla Türkiye'nin dahili hâkimiyet ve harici bağımsızlık hakkını hor gören devletler, son zamanlarda müdahalelerini meşru göstermek ümidiyle ortaya birçok sebepler koydular. Bunlar kısmen kendi idarelerini mahkûm edecek mahiyette olduğu gibi, kısmen de olguya uymayan bir alay laftan başka bir şey değildir. Başta İngiltere olmak üzere Avrupa istilacıları, Türkiye'yi kendisini ve idaresinde bulunan milletleri idareden âciz, medeniyetle kaynaşamayacak bir camia olarak ilan ettiler. Clemenceau, Sevr Antlaşması'nı imzalamaya cesaret eden sarayın sersem ve bedbaht delege heyetine bunu resmen söyledi. Tarih ve hakikat karşısında aziz Türkiye'mize karşı reva görülen bu iftiraların cevabını yarına bırakıyoruz.

– 3 –

Bu son asırda, Türkiye'mizin dahili işlerine müdahale Doğu Meselesinin aleyhimize hazırladığı taksim planının neticelendirilmesi için moda haline geldi. Bu moda, Türkiye'yi istilacılar ve sermayeciler hesabına taksim projesinin mühim ve pek kuvvetli bir vasıtası oldu. Esasen müdahaleye maruz kalan bir devlet, müdahalenin devamı müddetince dahili ve harici vaziyetinde bir nevi bölünmüş demektir.

Memleketimiz hakkında reva görülen bu nihayetsiz ve maksatlı müdahaleleri, bir kısım Avrupa devletleri güya Türkiye'yi idareden âciz ve medeniyetle kaynaşamaz bir mevcudiyet olarak ilan etmekle doğru ve haklı göstermeye çalışmaktadırlar. Bu yolda uğraşan diplomatların iddialarında haklı olmadıklarını bizzat kendileri bilecek kadar idrak sahibi olduklarında şüphe yoktur. Mösyö Briand'la Franklin Bouillon'un lehimize olan son beyanatı bunun güzel bir delilidir. Fakat gayelerine ulaşabilmek için bu aldatıcı iftira silahını kullanmak, Avrupa diplomatlarının işlerine uygun geldi. O kadar ki, kiliselerde, genel konferans mahallerinde, bütün gazetelerde, dünyanın her köşesinde Türk barbarlığı! yaygaralarını yaptılar... Masum halk kitlelerini, kamuoyunu aleyhimize çevirmek için ne yapmak mümkünse fazlasıyla yaptılar. Fakat tarihi ve bugünü şahit tutarak bütün bu iddiaları mantık ve hakikat önünde çürütmek pek zor bir şey değildir.

Hakikaten Türkiye'de yaşayan Hıristiyanları mezhep işlerinde himaye etmek isteyen Avrupa diplomasisi, tabiiyeti altında yaşayan insan kitlelerine son zamanlara kadar vicdani ve mezhebi serbesti tanımakta çok pinti davrandı. Os-

manlı sultanları bütün gayrimüslim cemaatlere imtiyaz fermanlarını büyük bir basiretsizlikle bol bol saçarken, Avrupa'da Katolikler ve Protestanlar katliamlar içinde yanıyordu. Hele Museviler vatandaşlık hukukuna nail olmak şöyle dursun, Allah'a tapmak hakkına bile sahip değildiler. Mabetleri, şahısları her gün bir tecavüze, bir hakarete uğruyordu. İşte bu müthiş facialara memleketleri sahne olan Avrupa diplomatları, biraz evvel tablosunu yaptığımız Türkiye'de mezhep koruyuculuğunu iddia ediyorlardı! Zayıf Türkiye bu yolda yazılmış bir sürü antlaşmalara imza koymaya zorlanıyordu. Hakikatte bizde cismani mahiyete sahip olan kiliselerin koruyuculuğu Avrupa devletlerine memleketimizin idaresine iştirak yetkisini bahşediyordu. Devletler hukuku karşısında Türkiye ile oynanıyordu.

Batı hukukşinasları arasında yetki sahibi olan Henry Bonfils pek kıymetli eserinde Avrupa hükümetlerinin devletimiz hakkında caiz gördükleri mezhepsel müdahale hakkında tahliller yaparken "Şurası iyice nazarı dikkate alınmalıdır ki, mezhep hürriyeti meselesi, bu müdahalelerin hakiki ve yegâne sebebi değildir. Bu mezhep gayreti altında daima az çok örtülü bir siyasi menfaat saklıdır. Avrupa'nın bu yoldaki müdahalesi bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'na karşı vuku bulmuştur" diyor. Hakikaten Pasarofça ve Belgrad antlaşmaları, Sultan I. Mahmut'un 1740 kapitülasyonları, Fransa ve Avusturya devletlerine himaye ve dolayısıyla memleketimiz iç işlerine karışmak yetkisini bahşediyordu. Bu himayeler gittikçe Avrupa'nın korkunç maksatlarını açığa çıkarıyordu. Lübnan'da hususi bir idare tesisi gibi acayip teşkilat memleketimiz kısımlarından sayılan Bulgaristan, Bosna gibi mahallerde dahi vücuda getirilmeye başlanıyordu. Avrupa emperyalizmi din maskesi altında Doğu Meselesini hallediyordu!.. Osmanlılar İmparatorluğu sessizce parçalanıyordu.

1878 Berlin Kongresi Ermeni meselesini de ortaya atarak Doğu vilayetlerimizde ıslahat istiyor! devletimiz nezdinde bulunan elçilere, konsoloslara, Hıristiyan hacılar, rahipler ve mezhepsel müesseseler üzerinde resmen himaye hakkı tanıyordu. Artık iş alabildiğine gidiyordu. İstilacı yabancıların yurdumuza karşı besledikleri ihtiras alevi, yalnız kalmış Türkiye'mizin her bucağını sarmış yükseliyordu. Himaye gören Rumlar, Ermeniler memleketin kalan kısımlarını da ihtilal ateşlerine veriyorlardı. Avrupa bu kanlı trajediyi büyük bir zevkle seyrediyordu. Beceriksiz ve şuursuz bir siyasetin tahakkümünde inleyen Anadolu halkı ve Türk köylüsü bütün bu yüklerin altında iktisadi ve toplumsal bakımdan eziliyor, yıkılıyor, kara bahtını yazıyordu. Yine Henry Bonfils diyor ki: "Avrupa'nın Türkiye işlerine daima müdahalesi, ancak siyasi sebeplerle ve bu devleti medeni olmayan (!) insanlık dairesine dahil etmelerini lüzumlu kılan saiklerle izah olunabilir; yoksa hukuken mümkün değildir".

Fakat Avrupa sermayeciliğinin, emperyalizminin hâlâ ileri sürdüğü bu keyfi takdir ne dereceye kadar doğrudur? Medeniyet için ölçü nedir? Okuyucunun dikkatini şu hususa çekeriz ki, bir kısım Avrupa devletlerinin bizi medeniyetsizlikle, idaresizlikle itham için öne sürdükleri delilleri kendi aleyhlerine kullanmak pek mümkün ve bu pek haklıdır. Kültürel ve toplumsal olarak dahi onların tasavvur etmek istedikleri gibi olmaktan çok uzağız. Bizi haksız yere katliamlarla itham edenlere, İrlanda'da, Mısır'da, Hindistan'da, Fas'ta, Cezayir'de, Rumeli'de, Trablusgarp'ta -daha ne kadar sayalım?- bütün bu yerlerde inleyen insanlık kitlesinin feci vaziyetini, oralarda dökülen çoluk çocuk kanlarının, geniş yangınların elim tablosunu gösteremez miyiz? İdaremizden çıkan milletler Osmanlı İmparatorluğu tabiiyetine girdikleri zamanki mevcudiyetlerine oranla dört misli artarak bağımsızlıklarına nail oldular. Daha dün Yunan istilasına düşen milyonlarca kardeşlerimizden, medeniyetler koruyucusu! devletler bize kaçının sağ haberini verebilirler? Kaç İslam mabet kandillerini yanmış gösterebilirler?

Girit'ten, Rumeli'den haber var mı? Tarihin büyük bir matemle yazdığı son işgal esnasında meydana gelen kanlı faciaların hesabını verebilir mi? Bunlar yalnız günahkârları için değil, bütün bir insanlık tarihinin siyah levhalarıdır.

Şunu da kaydedelim ki, Türklerin idare ve medeniyet hususundaki kabiliyetsizliklerini iddia edenler Osmanlı tarihini gözleri önüne getirsinler. Göreceklerdir ki, biz dünyanın çeşitli milletlerini asırlarca idare kabiliyetini göstermişiz. Macaristan tam 200 sene idaremizde yaşadı. Bulgaristan, Romanya, Sırbistan 500 sene... Tarihinde ve kültüründe hangi millet böyle bir idare maharetini gösterecek kadar yükselmiştir? Bunlar hep kabiliyetsizlik işareti midir?

Fransızlar Hollanda ve Belçika'da ne kadar tutunabildiler? Fas'ta ve Cezayir'de ne kadar kalabilecekler? İngilizler Mısır'ı, Hindistan'ı istila edeli ne kadar oldu ve oralar halkı ve hürriyeti ne halde? Ve ne kadar zaman oralarda kalabilecekler? Her halde vaziyete bakılırsa çok değil. Zayıf milletleri iktisaden esir ederek soymaya idare kabiliyeti mi diyeceğiz?!.. Fakat rica ederiz. Bizim uzun süren idaremizdeki başarı eseri yalnız barbarlığa ve kuvvete yorulmasın. Bu, ilmin en basit esaslarını inkâr olur. İlave edelim ki, en büyük barbarlık, halkın [...][1] iktisadiyatını çalmaktır. Hoş, biz milletlerin fetihler devresini meşru göstermek istemiyoruz. Bunu yeni Türkiye bir cinayet kabul etmektedir. Maksadımız hayat hakkı inkâr olunan Türk milletinin bu iftiralardan uzak olduğunu ispattır. Yarın yine yazacağız.

---

1 Bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

Kapitülasyonlar -bizdeki ağdalı tabiriyle "uhud-i atika" veya "imtiyazat-ı ecnebiye"- dahili işlerimize geniş ölçüde müdahale edebilmek için İtilaf devletleri tarafından pek kuvvetli bir silah olarak asırlarca aleyhimize kullanıldı... Bir surette ki, milletin ve memleketin hesabına sarayın büyük bir cömertlikle bol keseden ihsan ettiği bu imtiyazlar giderek pek korkunç bir şekle büründü. Sanki Türkiye, Doğu Meselesinin kendi aleyhine bir an evvel neticelendirilmesi için, kendi eliyle bilerek düşmanlarına keskin ve amansız bir kılıç veriyordu. Yarın bununla benim kanıma girin demek istiyordu!.. Türkler Avrupa'ya ayak bastıkları günden beri onları ne yapıp yapıp bu kıtadan kapı dışarı atmak çarelerini düşünen Batı diplomasisi, kapitülasyonları layık oldukları ehemmiyetle takdir ederek muhafazada ve kullanmakta kusur etmedi.

Hakikaten iki tarafın karşılıklı taahhüdünü gerektirmeyen, hatta antlaşma mahiyetinde ayrı bir taahhüdü dahi ihtiva etmeyen bu fevkalade lütuflara son zamanlarda Avrupalılar resmi bir antlaşma kıyafeti vermek istediler. Ve bunu bugün iddia ediyorlar.

Bu yolda birçok yazılmış ve yazdırılmış tezler de var. Fakat varlıklarını çok zayıf bir ölçüde hukuk esaslarından almaya çalışan bu esercikleri, kudretini geniş ölçüde hukuk teorileri ve zekâsıyla donatan herhangi bir kalemin ufak bir darbesiyle devirip çürütmek güç bir şey değildir. Bu bahiste kısacık şu hususu arz edelim ki, vaktiyle Roma hukukunda yabancılar hakkında tatbik edilmek üzere hususi bir fasıl vardı ki, yabancılar hakkında hususi hükümleri ihtiva ediyordu. Buna benzer olarak bizim şer'i hukukumuzda dahi bir "raiyeler,[2] zimmiler"[3] faslı vardır. İşte kapitülasyonlar, aşağı yukarı zamanında bu esasın tatbikinden başka bir şey değildi. Yani bunlar devletin o zamanlar yabancılar hakkında geçerli bir kanunuydu ki, padişah fermanı halinde reayaya[4] ve zimmilere verilirdi. Herhangi bir devletin, kanunlarını zamanın ihtiyaçlarına ve vaziyetine göre yayımlaması ve kaldırmasının, mutlak olan dahili hâkimiyet hakkının en söz götürmez bir yönü olduğunda şüphe yoktur. Kapitülasyonların tatbiki zamanların değişimiyle memleketin beka ve bağımsızlık hakkını tehdit eden bir mahiyet alınca devletimiz bunların kaldırılmasına girişti. Âli Paşa merhum bu yolda çok çalıştı. Fakat aziz Türkiye'mizi bir an evvel öldürmek gayretini güden Avrupa bu müthiş silahı elinden çıkarmaya razı olmadı. Ve buna şiddetle engel oldu. Bin türlü safsatalarla görüşünü doğru göstermeye çalıştı. Fakat bunların hepsi bir noktada özetlenebilirdi. Vaktiyle tebaalarına

2 Raiye: Bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk. (Y.N.)
3 Zimmi: İslam devleti tebaasından olan ve haraç veren Hıristiyanlar, Yahudiler. (Y.N.)
4 Reaya: Bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk. (Y.N.)

Türkiye'de insan gibi yaşamak için imtiyaz bahşolunan bu devletler şimdi bizim gelişmemizi arzu etmiyorlardı. Onlarca istenen Türkiye'nin bir an evvel yıkılması, parçalanmasıydı. Kapitülasyonları, bu katil maksatlarının teminine hizmet eden bir vasıta olmak üzere kabul ediyorlardı. Siyaseti dar gören diplomatlarımızın mukadderatını idare ettikleri Türkiye'mizi bu elim macera karşısında bırakmaları pek tabiiydi.

Şu "uhud-i atika", düne kadar Türkiye'mizin elini ayağını bağladı. Türkiye'yi yabancılarla vatandaşlar arasında müşterek bir ülke haline koydu. Onlara memleketimizin siyasi, hukuki, iktisadi, mali, mezhebi işlerinde yurdumuzun sinesinde bir devlet teşkilatı tanıdı. Devletimiz bunları vermekle devletler hukuku huzurunda kendi kendini küçültüyordu. Bu beka ve bağımsızlık haklarından feragat etmek, kendi kendini bölmek, devlet olmaktan çıkmak demekti. Yabancıların iddia ettikleri üzere bunları bir antlaşma halinde kabul etsek dahi, milletlerarası hukuk kaidelerince devletimizin tek taraflı taahhüdünü ihtiva eden bir antlaşma şeklinde tecelli eden bu imtiyazları, onlardan istifade eden devletlerin görüşlerine uymak mecburiyetini kabul etmeksizin sadece haberdar edivermekle her zaman kaldırabilmek hakkına sahibiz. İtalyalı meşhur yazar Pasquale Fiore'nin yalnız bir tarafın taahhüdünü tazmin eden antlaşmaların hukuki hükmü hakkındaki görüşü budur. Bizim, Cihan Harbi'ne iştirak eden kabine, haklı olarak kapitülasyonların kaldırılmış olduğunu ilan etmişti. Şüphe yoktur ki hakkı idi? Ezelliği ilan edilen herhangi bir antlaşmanın bile kıyamet gününe kadar devam etmesi hadiselere muhalif bir hayal, çürük bir iddiadır. Kutsal kitaplara ait olması lazım gelen bu hususların insanlığın her gün değişen, her gün başka bir kalıba giren ihtiyaçları ve milletlerarası münasebetleriyle alakalı bir antlaşma hakkında varit olamayacağı aşikârdır. Batı hukuk âlimlerinden Funck-Brentano pek haklı olarak devletler arasında akdolunmuş herhangi bir taahhüdün ebediyetine inanmak, onların böyle bir taahhüdü imzalarında maruz kaldıkları vaziyetin ve hissettikleri ihtiyaçların asla değişmeyeceğini kabul etmek demek olur ki, boş bir inançtır diyor.

Lafın kısası, her vakit değişen milletlerarası vaziyet ve ihtiyaçlar gibi, bunların naklinden ve belirmesinden başka bir şey olmayan karşılıklı taahhüdü içeren bir antlaşmanın tatbikine devamda iki taraftan biri için hayati zarar tahakkuk etmiş ise onun kaldırılması antlaşma teorisince şüphe götürür hakikatlerden değildir. Bu bir aksiyomdur. Nerede kaldı ki devletimizi en açık hakkı olan harici ve dahili bağımsızlığında çağdaş devlet kavramından çıkartan, onun beka hakkını tehdit eden lütuf ve atıfet imtiyazları fesholunamasın!..

Bu bahiste söylenecek daha pek çok mühim noktalar, söylenecek deliller vardır. Bunları imkân elverirse ayrıca yazacağımız kapitülasyonların tahliline ait makaleye terk ediyoruz.

Fakat bütün bu hukuki açıklık önünde mağlubiyeti kabul eden emperyalistlerin devletler hukuku "imtiyazat-ı atika"nın muhafaza ve idamesini meşru göstermek emeliyle ortaya Makyavelce bir fikir atıyor. Hukuk ve hakikat nuru önünde, mantık karşısında can vermemek için titreyen, çırpınan bu siyah kasıtlı fikir, Türkiye'nin medeniyetsiz olduğunu iddia ediyor! Medeniyetsiz, barbar bir devlet ise Avrupalıların devletler hukukundan tam surette istifade edemez diyor!..

İngiliz hukukşinaslarından Lorimer'in devletleri vahşi, yarı-medeni, medeni olmak üzere üçe ayırmak yollu ortaya attığı teoriden ilham alan şu soyguncu sermayeciler fikri, iki bin yıllık bir medeniyetin bayraktarı Türkiye'mizi kendine tatbik sahası olmak üzere kabul ve iddia ediyor. Cevabımızı yarın yayımlanacak olan son makalemize terk ediyoruz. Şunu söyleyelim ki, Türkiye'mizin bu haksızlıklara maruz kalmak hususunda en büyük kabahati, son bir buçuk asırlık müddet zarfında zayıf düşmesi ve başına üşüşen emperyalistler içinde yalnız kalması oldu. Zayıflar ve yalnızlar, sermayecilerin ve emperyalistlerin mazlum avlarıdırlar. Haktan ve mantıktan anlamayanlara karşı haklı bir davayı kabul ettirmek için en kestirme yol, hakkın elde edilmesi uğrunda maddeten kuvvetli bulunmaktır. Önümüzde duran tarih zayıflar hakkının şehitliğidir; bütün bu hakların sermayeciler, istilacılar, tacidarlar eline atılıp gömüldüğü korkunç karanlık ve geniş bir mezarlıktır. Orada dikili olan her taş bir zayıf halkın hakkını ağlıyor...

– 5 –

Hukuk ve mantık huzurunda yelkenleri suya indiren elleri kılıçlı sermayeciler, yalnız kendi menfaatlerini temsil eden ve icap ederse yalnız onu dünyaları ateşlere vererek muhafaza vazifesiyle mükellef istilacı devletleri ağzından diyorlar ki: "Türkiye çağdaş bir devlet teşkilatına, bir medeniyete sahip değildir. Dolayısıyla biz bu yarı-vahşiler! memleketinde ancak kapitülasyonların himayesindedir ki yaşayabiliriz!" Bu çirkin iftirayı ortaya atan Batılılar içinde Politis, Baltacis gibi Yunanlılar da var!! Bu gayretkeşler, bu cesur iftiracılar eser diye ortaya koydukları yazılarıyla, hukukiyatı bütün tarihinde uğramadığı bir hakaret karşısında bıraktılar. Hakikaten hukuk ilmi, şu son asırda emperyalistlerin, sermayecilerin gayrimeşru emellerinin en kuvvetli bir silahı olarak kullanıldı. Bir halde ki, hukuktan bahsedilince insanın hatırına, gözünün önüne bir entrika, bir dolandırıcılık, dökülmek üzere bulunan zayıf bir kavmin masum kanı geliyor!.. Zavallı hak, gayen ne?.. Ne yolda kullanılıyor, nasıl ve hangi ihtirasların vasıtası oluyorsun?!..

İlmi bir incelemede yeri olmaması lazımken, şu dedikoduların topuna birden bir iki satır içinde karşılık vermeyi lüzumsuz görmüyoruz. Biz Türkleri ya-

rım medenilikle itham eden Batı'ya soruyoruz: Efendiler! Bu hususta delilleriniz ve ölçütünüz nedir? Cevap olarak bir alay safsata karşısındayız. Diyorlar ki, dünya yürüyüp gittiği, yükseldiği halde biz bir şeyler yapamamışız! Ufak bir medeniyet, bir gelişme eseri gösterememişiz! Çünkü bizde kabiliyet yokmuş!! Fakat acaba bu ne dereceye kadar doğrudur? Biz bütün bir dünya tarihinde, mimaride, devlet teşkilatında, memleketler imarında, manevi medeniyet sahasında varlığı mutlaka geride pek geniş ve sivil bir teşkilata bağlı olan dünyanın en büyük ordularını idare etmiş, bunların silah şakırtılarını, zafer teranelerini yıllar ve asırlarca Batı'ya dinletmiş bir soyun nesli değil miyiz? Bizim iki asır içinde yalnız İstanbul'da (diğer mahalleri zikre lüzum yoktur) yarattığımız medeni eserleri bütün bir Bizans bütün bir tarihinde yapabildi mi? Bu soruyu biz sormuyoruz; çünkü bu hakikatleri *Moğol Tarihi* yazarı İngiltereli Henry Howarth, Fransızlardan *Türk ve Moğollar Tarihi* yazarı Léon Cahun, *İslam Sanat Tarihi* yazarı Saladin, Cengiz Han'a dair "Çinli Yetim" piyesinin önsözünde -farkında olmaksızın- Voltaire, "Attila" trajedisinin girişinde Corneille, Avusturyalılardan Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Umumi Tablosu* namındaki eserinde d'Ohsson, son zamanlarda Pradier-Fodéré'ler, Pierre Loti'lere... -Aman ya Rabbi, temize çıkmak için daha ne kadar sayalım?!- Almanlar ve eski Venedikliler tarafından bu yolda yazılmış daha pek çok eseri şahit göstermek de mümkündür. Biz burada şu isimlerini zikrettiğimiz tarafsız Batı âlimleri ve ediplerinin olanca çıplaklığıyla meydana koymuş olduğunu söylemekle yetineceğiz.

Avrupa'nın hangi genel kütüphanesine girilirse orada mutlaka Osmanlı İmparatorluğu'yla veya doğrudan doğruya Türk medeniyetiyle alakadar eserlere tesadüf olunur. Bütün bu hakikatleri ihtiva eden kitaplar son asır içinde yazılan iftiranamelerle soldurulmaya çalışıldı. Karanlık hücreciklerde tozların içine gömülü bırakıldı. Maziden geçiyoruz, fakat rica ederiz, Balkan Harbi'nde düşmanlara terk etmek mecburiyetinde kaldığımız Selanik, Kosova gibi mamurelerin Sırplar, Yunanlılar kendi memleketlerinde kaçına sahip bulunuyorlardı? Bir Selanik, bir Yanya büyük bir Yunanistan'a bedel değil miydi?

İdaremiz, adliyemiz ne zaman bu milletlerinkinden geri kaldı? Tekrar ediyoruz. Hadiseler meydanda, Sırbistan'daki Yunanistan'daki Müslüman Türkler yarım asır içinde ne oldu? Halbuki onlar bizim idaremizde artmış ve memleketimizin en mesut, en zengin insanları olmuşlardı. Bunun adına da Türk zulmü mü diyeceğiz?! Hangi mahkememizde Clemenceau'yu yaralayanın idama, Jaurès'in katilinin beraata mahkûm olması gibi bir adliye dramı görüldü?! Evet, hangi mahkememizde Cevanşir'in katili gibi bir cani beraat etti. İngilizlerin İstanbul'da yaptığı gibi, biz de hangi hapishaneden masum kanına giren bir caninin bir devlet eliyle çıkarıldığı görüldü?! Türkler sulh halinde bile Yunanistan'da sokak arasında boğazlanacak kadar vahşete maruz kalıyorlar.

Memleketimizde, memleketimizi ve bizi hakaretle gören şu emperyalistler tebaası bizde yalnız şimdi değil eskiden beri hürmetten ve himayeden başka ne gördüler?! Fakat acaba biz onların memleketlerinde ne gördük? Engizisyon mahkemeleri, derebeyleri vahşetleriyle bütün bir halk sınıfını inletirken emperyalistlerin maksadı altında hâlâ bugün bizde tebaaları için talep ettikleri imtiyazları bizim onlardan istemek hakkımız değil miydi? Daha dün resmi tabip raporlarıyla deli olduğu anlaşılan bir Çerkez İsviçre mahkemesince müebbeden küreğe konuldu? Bizim vaziyetimiz Avrupalılarca emniyet bahşetmiyorsa bütün bu saydıklarımızı itimadı takviyeye hizmet eden şeyler olarak mı kabul edeceğiz? Hangi Yunan mahkemesince bir Türk'ün hakkı verilmiş? Yunan zabıtası hangi Türk'ün namus ve hayatını korumak vazifesini duymuştur? Oralarda Türkün kanı malı helal değil mi? Ve bunlar hep medeniyet işaretleri!! Heyhat zavallı medeniyet!! Bir asırlık ıslahat tarihimizde Avrupa emperyalistleri Türkiye'yi bir gün nefes alacak bir halde bırakmamışlardır.

Türkiye'mizin ilerleme ve gelişmeye doğru attığı her adımı kırmaya çalışmışlardır. Himaye yetkilerinden, kapitülasyonlardan istifade ederek, avuç avuç paralar sarfıyla dahilde başımıza aralıksız ihtilal tufanları koparmışlardır. İngiltere'nin hâlâ bu yolda para döktüğü de meçhul değildir. Vaktiyle bizde çarlar sefareti tercümanı olan ve aleyhimize Umumi Harp içinde koca bir kitap yazan Mandelstam Türkiye kapitülasyonlarla yaşayamaz diyor. Nasıl olur da emperyalistler Türkiye'mizin kendi eliyle intiharını talep edebilirler? Ve bunu devletler hukuku namına iddiada kendilerinde hak görürler? Bir devletin devletler hukuku kaideleri haricinde muamele görebilmesi için onun devletler hukuku kaidelerini tanımaması lazımdır. Devletler hukukuna emperyalistlerden fazla riayetkâr olan ve çağdaş kanunlarla dahili teşkilatını idare eden Türkiye hiçbir şekilde devletler hukuku prensiplerinden başka bir muamele kabul edemez. Aksi takdirde Türkiye çağdaş bir devlet sıfatıyla, hakkında Avrupa devletler hukuku kaidelerine riayetkâr olmayan devletlere karşı aynı karşı muamelede bulunursa, milletlerarası hukuk namına mezundur. Çünkü devletler hukukunun başlıca teyit ve icra kudreti karşılıklı riayet esasıdır.

Wilson prensipleri hilafına Sevr Antlaşması'yla parçalanmak istenen Türkiye için bu defa yeni ve garip bir gerekçe daha ortaya atıldı. Bu "milliyet çoğunluğu hakkı ve tarihi hak meselesi"dir! Güya Türkiye'de çoğunluk bizde olmadığı gibi, burada tarihi hakkımız dahi yokmuş! Vaktiyle bizzat Hanotaux'nun parlamento huzurundaki beyanatı ile Avrupa istatistikleri ve Lloyd George'un dört sene evvel hakkımızda söylediği bir nutuk bunu çürütmektedir. Tarihi hakikatler dahi bunun tamamen aksidir. Fakat henüz devletler hukukunda bir teori olarak zikredilen şu milliyet prensibini İtilaf devletlerinden hangisi kabul etmiştir? Hiçbiri... Esasen teşekkül ve vaziyetleri de bunun zıddıdır. Avrupa

devletler hukuku ise henüz böyle bir şeyi kabul etmemiştir. Kabul ederse İtilaf devletlerinin allak bullak olmasına yol açacaktır!

Vaktiyle Avrupa kapitalizmi ve emperyalistleri Amerika hakkında da kendilerinde bir müdahale yetkisi görmüştü. Amerikalılar bu arzuyu meşhur Monroe teorisiyle yıkıp attılar; "Amerika Amerikalılarındır, başka kimse karışamaz" dediler. Biz de, bugünkü devletler hukukunda hâlâ bir gaye gibi yaşayan, bizde ise hakikat olan Misakı Milli'mizle dünya emperyalistlerine "Türkiye Türkiyelilerindir, biz hür yaşamak istiyoruz, yabancı müdahalesi ise hürriyetlerin en amansız düşmanıdır" diyoruz. Fakat bu açık haklarımıza nail olabilmek için her şeyden evvel kuvvetlenmek mecburiyetindeyiz. Onun için sözlerimize nihayet verirken Karl Marx'ın meşhur cümlesini burada biraz değiştirerek diyoruz ki: "Doğu'nun mazlum milletleri birleşiniz!"

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

II. LONDRA KONFERANSI

Hukuk Saltanatı*

Geçenlerde Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Türkiye-İtilaf devletleri barışı hakkında Amerika ve Avrupa gazetelerinden birinin muhabirine telsiz telgrafla verdiği mühim beyanatı hatırlardadır.[1]

Memleketimizin mukadderatı bakımından pek ziyade ehemmiyetli olan o beyanatın Misakı Milli ile kurulmuş olan sevgili ve her vakitten büyük yeni Türkiye'mizin lisanı ve hakiki dileği olduğundan asla şüphe yoktur.

Son asırlarda pek öksüz kalan Türk tarihimizin iftihar edeceği büyük evlatlarından olan Anafartalar Kahramanı'nı bu vesileyle tebrik etmeyi kendimize vatani bir vazife sayarız.

Yakın zamanda İtilafçıların bizi Londra'da toplanacak olan barış konferansına davetleri münasebetiyle hükümetimizle İstanbul arasında cereyan eden haberleşmeler hakkında dün gerek Reis Paşa Hazretleri'nin Meclis kürsüsünde yaptıkları izahatları[2] ve gerek Anadolu Ajansı'nın suretlerini yayımladığı vesikalar gösteriyor ki, bu cihan inkılabı içinde Türkiyelilerin yaşamak hakkını dosta düşmana teslim ettirmeye azmetmiş olan Büyük Millet Meclisi'nin bu husustaki kararı pek katidir.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 1 Şubat 1337 (1921), No: 521-141.

1 Mustafa Kemal Paşa'nın *United Telegraph*'ın sorularına cevaben verdiği 16 Ocak 1921 tarihli beyanatı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.10, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2003, s.288-291. (Y.N.)

2 Mustafa Kemal Paşa'nın 29 Ocak 1921 günü Tevfik Paşa ile haberleşmeler hakkında Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşması için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.10, s.349-352. (Y.N.)

Tarih önünde vazife ve mesuliyetinin tamamen idrakinde olan Meclis ve onun hükümeti davasında yalnız kuvvete değil, fakat bilhassa halka dayanmaktadır.

Roma hukukuna esas olan meşhur 12 tunç levha gibi, Büyük Millet Meclisi Reisi'nin imzasıyla İstanbul'da Tevfik Paşa'ya çekilen bu telgrafların muhteviyatı nazarımızda yeni Osmanlı-Türk anayasa hukukuna önsöz teşkil edebilecek bir kıymet ve mahiyettedirler. Fransa Kralı XIII. Louis, Cizvitlerin "herhangi bir işin başarılması için kullanılan vasıta ve müracaat edilen yolların iyi veya kötülüğü neticede başarı veya hezimetle belli olur" meşhur sözünü siyasetinin esası olmak üzere kabul etmişti. Gazete muhabirine verilen beyanat ve İstanbul'a çekilen telgraflardaki isabet ve hakikat o derece katidir ki, düşüncemize göre, kazanacağından hiçbir zaman şüphe etmediğimiz meşru davamızın neticesi ne olursa olsun bundan etkilenemez; o daima güzel olarak kalacaktır. Çünkü hak kendisidir.

Kanunlarımıza muhalif olarak İstanbul'da fuzuli bir surette hükümet tesisine cesaret edenlerin çoktan takdir etmeleri gerekirdi ki, hareketlerinin devlet ve hükümet hukuku teorilerinde yeri ve manası yoktur; dini, milli hukuk tarihlerimizde de. Ve bilhassa 1908 İhtilali'nden beri meşruti ve meşru kanunlarla mukadderatını bizzat idareye azmetmiş olan millet, hayatına karşı Sevr Antlaşması namı verilen kanlı bir faciaya kalkışan hunhar İngiliz siyaseti tarafından işlenen suikasta, çağdaş hukukun en meşru tanıdığı bir surette karşılık verirken, hâlâ, vaziyet gereği İstanbul'da düşmanlara alet olacak kadar elim bir mevkide bulananların -isterse iyi maksatlarla olsun- görüşlerinde ısrar etmeleri ve Büyük Millet Meclisi'nin son açık ve vakur hitabını dinlemeye lüzum görmeksizin hâlâ işbaşında durmaları, tarihin asla affetmeyeceği büyük ve siyah günahlardandır.

Malumdur ki, anayasa hukukumuz ve Kanunu Esasi'miz icabınca devletimizin şekil ve idaresi meşrutiyet usulüne ve bu usul de milletin hâkimiyeti esasına dayalıdır. Anadolu'da kurulan Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti tamamen bu manayı ifade ettiği bir anda İstanbul'da hangi hak ve yetkiyle ikinci bir hükümet teşkil edilebileceği keyfiyeti sormaya değer sanırız. Bu yalnız sultandan mana ve kudret alan bir hükümet ise, iyice takdir olunmalıdır ki, Türkler, tarihlerinin her safhasında Bizans imparatorlarının uyuşturucu istibdadını, Keyhüsrev'lerin, Dara'ların[3] mutlak idarelerini yaşayabilecek, böyle bir idareye boyun uzatabilecek feci bir kabiliyetten daima azade, daima uzak kaldılar. Ve Türkiye küme küme esirler yaşayan tacidarlar malikânesi değil, eli kılıçlı ve sabanlı bir milletin, tarihten eski hür bir ırkın mukaddesatını taşıyan anavatandır.

3 Darius. (Y.N.)

Türkün hakanı o padişahlar padişahı idi ki, ulu milletin şeref ve yükselişi, töre ve yasalarının manasını teşkil ederdi.[4] İmam Maverdi Hazretlerinin *El-Ahkâm'üs-Sultaniye* namındaki kıymetli eserine göre -ki buna "İslam Anayasa Hukuku" dahi demek doğru olur- Müslümanların imamı hiçbir zaman, hiçbir şekilde cumhurun oyu ve menfaatleri hilafına hareket edemez.[5]

Büyük Millet Meclisi Reisi tarafından gazete muhabirine verilen beyanat ve İstanbul'a çekilen telgrafları hukuk tarihimizde yüksek bir eser saymaya layık görürüz. Yine denilebilir ki, bugün Anadolu'da hâkim olan ne Millet Meclisi'dir ne de hükümeti; Anadolu'da her şeyin üstünde, her şeye hükmeden bir hukuk saltanatı yaşıyor. İngilizler ellerinde oyuncak edindiği esir İstanbul'u işlerine geldiği gibi kullanmakta devam etmektedirler. Bütün hukuk esaslarını bize gelince ihmal eden İngilizler[6] Anadolu Hükümetini zayıf düşürmek için son kozlarını oynamaktadırlar. Bunun içindir ki İstanbul Hükümeti vasıtasıyla teması siyasetlerine uygun bulmaktadırlar.

Büyük bir basiretle bu korkunç İngiliz siyasetinin elde etmek emelinde bulunduğu neticeleri keşfeden hükümetimiz lazım gelen cevabı vermiş ve icap eden vaziyeti almıştır. İngilizler Büyük Millet Meclisi'ni düşürmek ve İstanbul'la anlaşmak isterler. Malumdur ki, içinde bulunduğumuz mücadele bir Türk-Yunan meselesi değildir. Hatta doğrudan doğruya bir Türk-İngiliz işi de değildir; daha büyüktür; Türklerle İngilizlerin Doğu davasıdır; cihan meselesidir. Bu büyük dava İngiltere için hayat meselesidir. Sevr Antlaşması'nın suçlusu mecbur oluncaya kadar Anadolu Hükümetiyle temastan daima kaçınacaktır. Çünkü burada onu tanıyanlar vardır.

Geçen makalelerimizden birinde[7] "tarih gösteriyor ki, Türk, Allah'ın hürriyet ve bağımsızlık gibi en aziz nimetlerini dünyaya dağıtmaya ve bunları zulmün elinden kurtarmaya yaratılıştan memur edilmiştir" demiştik. Hakikaten Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti, büyük Anadolu'nun her vakitten kahraman

---

4 Léon Cahun, "Kültigin Sütunları" [*Asya Tarihine Giriş*'te].

5 Malumdur ki, Hazreti Ebubekir'in hilafet makamına gelmesini müteakip birçok sebeplerden dolayı Hazreti Ali ve dostları biatten sakınmışlardı. Bu halin giderek İslamlar arasında kan dökülmesine sebep olacağını anlayan Halife, Ubeyde vasıtasıyla Hazreti Ali'ye bazı nasihatlerde bulunmuştu. Görüşümüzü teyit eden kıymetli ve tarihi bir hukuki vesika olduğundan, mühim bir-iki satırını aynen naklediyoruz:
"Ya Ubeyde! ... Ona (Hazreti Ali'ye) de ki, deniz tehlikeli, kara korkulu, hava boz renkli, gece karanlık, gök açık, yer çıplaktır. ... Muhammed ümmeti sapkınlık üzere toplanmaz. Topluluktan ayrılmakta tehlike vardır. Ondan başka selamet yolu yoktur." Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya;* Ahmet Hilmi, *Tarih-i İslam.*

6 Meşhur İngiliz devletler hukuku yazarlarından Lorimer, reddolunmuş ve lanetlenmiş bir iddiayla bizi yarı vahşi tanıtmakta ve çağdaş hukukun hakkımızda tatbik edilemeyeceğini iddia etmektedir.

7 *Anadolu'da Yeni Gün*, 14 Kânunusani 1337 (14 Ocak 1921), No: 506-136. [Bkz. elinizdeki ciltte, s.373 vd. –Y.N.]

evlatları bütün bir Batı'ya karşı hayatlarını müdafaa ederken, Allah'ın hürriyet ve bağımsızlık gibi en aziz hakları ihtiva eden düsturunu, gazetelerle, telgraflarla kapitalist ve emperyalist Batı'nın kanlı yüzüne karşı yükseltiyor, yalnız Anadolu'nun değil, bütün bir mazlum Doğu'nun hakkını haykırıyorlar! Ve istiyorlar ki artık kan dursun; zulüm ve ihtiras sükûn bulsun. İnsanlığın bu uzun gecelerde hasretle ağladığı hukuk saltanatı devri açılsın.

1 Şubat 1337, Ankara
İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Londra Konferansı Hakkında*

Mahmut Esat Bey (İzmir): Efendiler, önünde bulunduğumuz bu büyük meseleyi halledebilmek için, her şeyden evvel, âcizane kanaatime göre, maddi vesikalara dayanmak lazımdır. Maddi vesikalara dayanmadıkça bu mesele hakkında bir karar vermek, yine âcizane kanaatime göre, bu büyük mesele önünde hisle hareket etmek olur. Muhterem hükümetimizin bize verdiği vesikalar, tamamıyla bu meseleyi olumlu bir surette hallettirebilecek bir mahiyette değildir. Fakat olumsuz bir surette hallettirebilir. Efendiler, âcizane kanaatime göre, BMM ve her vakitten büyük Türkiye'miz bir İngiliz manevrası karşısında bulunmaktadır. İngilizler, silahla ellerinde oyuncak ettikleri Halife'nin nüfuzunu, biliyorsunuz ki, buraya sokamadılar. Bu kanaati hasıl ettikten sonra, ellerinde oyuncak olan ve bu memleketin mukadderatıyla oynayan Halife'nin nüfuzunu her vakitten kuvvetli olan Anadolu'muzun ... tekrar sokmak ve bu suretle Anadolu'da teşekkül eden hükümetimizi yıkıma uğratmak isterler zannediyorum. Efendiler, önünde bulunduğumuz dava, âcizane kanaatime göre, bir Yunan meselesi değildir. Bir Yunan-Türk meselesi değildir. Hatta, İngiliz-Türk meselesi de değildir. Bir Doğu davasıdır. Bu Doğu davası önünde İngilizlerin bizimle kolay kolay uyuşabilmek imkânı yoktur. Nitekim, bizim istediğimiz, Misakı Milli'de istediğimiz şartlar İngilizler için o kadar ağırdır ki, bunları kabul ettikleri takdirde her vakitten kuvvetli bir Türkiye'nin kurulacağından şüpheleri kalmaz. O Türkiye hiçbir zaman feragat etmediği hilafet hakkını... ve Halife'nin elini tuttukça İslam dünyasının Türkiye'ye yönelmiş olması ve bu suretle İngilizlerin bugün nüfuzu altında bulunan milyonlarca İslamların bize

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, 3. basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Kasım 1999, s.388-389, (5 Mart 1921).

doğru yönelmeleri demektir ki, bu, İngiliz siyasetinin Doğu'da iflasından başka bir şey değildir. Bu büyük mesele önünde İngilizlerin bizimle kolay kolay uyuşmayacaklarını zannediyorum. Yalnız, bu davayı doğrudan doğruya silahla halledemeyeceklerini belki anlayan İngilizler, İstanbul'a nüfuz ederek, bizi tanımayarak Londra Konferansı'na götürmeyi, manevi bir çöküş içinde bırakmayı pek arzu ediyorlar. Eğer bizimle uyuşmak isteselerdi, doğrudan doğruya bize müracaat ederler ve bizi oraya çağırırlardı. İngilizler ve Avrupa pek iyi takdir eder ki, Türkiye'yi temsil eden, Anadolu'dur. Hukuk teorileri de böyle söylüyor. İngilizler, tamamıyla bunu takdir ettikleri halde bize müracaat etmiyorlar, bizim mükerreren vuku bulan müracaatlarımızı nazarı itibara almıyorlar ve gidiyorlar İstanbul'da onları tanımayan, yani Sevr Antlaşması namı verilen ... güçten düşmüş İstanbul'a müracaat ediyorlar ve onlar vasıtasıyla bizi davet ediyorlar. İstanbul'un hiçbir hakkı kalmamıştır. Bugün, alelade, Trabzon'da Hacı Veli Ağa'nın tesis edeceği bir hükümetle İstanbul'da tesis olunan Tevfik Paşa hükümeti arasında katiyen bir fark yoktur. Hukuk bakımından fark yoktur, efendiler. Olsa olsa, İstanbul Halife'nin tarihi hukukuna dayanmaktadır. Fakat efendiler, ilk kanunu esaside, yani 93 [1876] Kanunu Esasi'sinde bu varit olabilirdi. Sonradan, 1908 İhtilali'nden sonra Halife'nin bir tarihi hukuku kalmamış ve hükümet icrası yetkisi de 1908 İhtilali'yle hukuken ve tamamen millete intikal etmiştir. Dolayısıyla bu suretle teşekkül eden Anadolu hükümeti önünde İstanbul hükümetinin mahiyeti kalmamıştır. Muhterem hükümetimizin kanaatini bilmem. Fakat bu noktadan hareket ederek diyebilirim ki, bendeniz, bugün Tevfik Paşa buraya gelmiş olsa, bendeniz, misafireten alıkoymam ve hukuk bakımından hapishaneye götürürüm. Kendilerine karşı hürmetim baki kalmak şartıyla. Fakat, her şeyden önce memleketimin menfaati, hukuku, kanunlarıdır muhterem ve itaat edilecek olan. Efendiler, Sevr Antlaşması memleketimizi, kısacası milletlerarası bir sömürge vaziyetine (mahiyetine) koymaktadır. Bu suretle ifade edilebilir. İngilizler ve Avrupalılar belki bundan bazı noktaların lehimize halledilmesini kabul edebilirler. Bu milletlerarası sömürge haline koyan antlaşmadan, hatta yine o antlaşma icabınca bütün limanlarımız da milletlerarası bir koloni halindedir. Çin'de ve Afrika'da olduğu gibi ne kadar fedakârlık ederlerse etsinler, bizim onlarla uyuşmak imkânımız yoktur. Çünkü biz kapitülasyon istemiyoruz. Biz, Misakı Milli ile tayin ettiğimiz hudutlar içinde, tarih önünde hür ve bağımsız yaşamaya her milletten fazla layık olan biz Türkiyeliler, orada hür ve bağımsız kalmak istiyoruz. Avrupa'nın bu katiyen işine gelmez. Biraz evvel arz ettiğim gibi, Doğu Meselesinin düğümü buradadır. Dünya değişiyor, İngiltere Kralı'nın tacı tepetaklak oluyor. Dolayısıyla bendeniz, Londra'ya gitmek taraftarı değilim. Londra'ya gidildiği takdirde Anadolu hükümeti zaafa uğruyor demektir. Bugün yalnız Anadolu Türklerinin

değil, hakkını Avrupa'nın yüzüne haykıran Anadolu hükümetidir.[1] Bunun için gidilmesin.

İngilizler Halife vasıtasıyla bizi en zayıf noktamızdan vurmak istiyorlar ve bu Anadolu hükümetini dağıtmak istiyorlar. Biraz evvel de arz ettiğim gibi, İngilizler tekliflerinde halis olsalardı, hükümetin mükerreren vuku bulan taleplerine karşı tereddüt etmezlerdi. Onlar bizi mutlaka İstanbul ile beraber istiyorlar. Onlar biliyorlar ki, İstanbul onların emeline uyacaktır. Bu suretle bizi bir ikilik yaratacak vaziyette bırakacaklardır ve dolayısıyla meseleyi lehimize halletmeyeceklerdir. İngilizler, istediği şekil ve surete koyacaklardır. Bendeniz bu kanaatteyim ve memleketimin selametini Avrupa'ya gitmemekte görenlerdenim.

1 Cümle zabıtta bu şekildedir. (Y.N.)

BATILI DEVLETLERİN BARIŞI KURMAYA YÖNELİK GİRİŞİMLERİ

Hazır Ol Cenge!*

Barış söylentileri dolaşıyor. Avrupa matbuatı Yakındoğu işlerinin az çok lehimizde halline dair birçok şeyler yazıyorlar. Hariciye Vekilimiz Avrupa yolunu tuttu. Bütün bu işler, bu dedikodular arasında düşmanın Eskişehir-Afyon hattında kışlamakta olduğunu gözden uzak tutmamak icap eder. Bugünkü vaziyetin asıl hakiki safhası budur. Avrupa ve başta İngilizler barış yollarını, Yunanlıların art arda hezimetlerinden sonra ancak bugün arıyorlar. Türkiye her gün barış istedi ve silaha sarıldığı anlardan beri yalnız barışı bulmak için kanadı ve kanamaktadır... Görülüyor ki, Avrupalılar Yunanistan'a milli taleplerimizi kabul ettirdikleri saatten itibaren karşılarında, kendilerini müşkülata düşürebilecek emperyalist ve kapitalist emelli bir Türkiye yoktur. Bizim şu vaziyetimiz, Misakı Milli'mizin yayımlanmasından beri genişlemiş bulunuyor. Bizimle halisane anlaşmak isteyen Fransızlarla imzaladığımız son antlaşma hayat hakkımızı müdafaadan başka bir gaye takip etmediğimizin en bariz bir delilidir. Misakı Milli'mizi dünyaları aldatan Wilson prensiplerine benzetemeyiz.

Hadiseler bu farkı tamamen göstermiştir. Bizim temiz davamız ve açık gayemiz meydandadır. Bu davanın özeti bütün halkçı milletler gibi Türkiye'nin de yabancıların her türlü ihtiraslarından uzak bir halde, hudutları içinde hür ve bağımsız yaşamasıdır. Fakat Avrupa'nın bugünkü vaziyeti şu haklı taleplerimizi dinlemeye ve onu kabule ne dereceye kadar müsaittir?

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 27 Şubat 1338 (1922), No: 810-423, s.1.

Fransa kabinesinin de gitmesine rağmen Briand'ın memleketimiz hakkında takip ettiği hayırhahane siyasetin şimdilik bir değişime uğramadığını görüyoruz. *Débat* gazetesi müstesna olmak üzere, başta *Le Temps* ve diğer Fransız matbuatı memleketimiz lehinde yazmakta devam ediyorlar. Fransız kamuoyu, ne olursa olsun, yeni bir harbe girmekten şiddetle kaçınmaktadır. Esasen Fransızlar memleketinin iktisadi bünyesi gayesiz maceralar ardında koşmaya müsait değildir. Bilhassa Suriye hudutları üzerinde Türkiye gibi bir düşmandan daima kaçınmak Fransa'nın esas menfaatleri gereğidir. Fakat hiçbir zaman ihmal edilmemesi icap eden bir nokta var ki, o da bizimle hoş geçinmek isteyen Fransa'nın Almanya önündeki vaziyetidir. İşte bu vaziyet onu İngiltere'ye, İngiltere siyasetine fazlaca bağlamaktadır.

İtalya ne düşünüyor ve ne yapmak istiyor? Giolitti kabinesi memleketimiz hakkında şöyle böyle olmakla beraber mülayim denebilecek bir siyaset takip etti. Kabinenin erkânından bulunan Hariciye Nazırı Kont Sforza bu uyuşma siyasetinin bayraktarı olmaya çalıştı. Fakat malumdur ki, bu kabine anlaşma sahasında fiili bir semere toplamayı başarmaksızın işbaşından ayrılmaya mecbur oldu. Yerine gelen Bonomi arkadaşı della Torretta ile birçok sebeplerden dolayı İngiltere siyasetine fazla miktarda meyletti. Bu suretle İtalya ile Türkiye arasındaki vaziyet aydınlanmaktan uzak kaldı. Hususi kısmımızdaki telgraflardan da anlaşılacağı üzere bugün Bonomi; Giolitti, Orlando, Meda gibi reislerden meydana gelen bir büyük kabine teşkil etmeye çalışmaktadır. Bu kabine teşekkül ettiği takdirde bize karşı nasıl bir siyaset takip edecektir? Böyle karmakarışık siyasilerden meydana gelen bir heyetin alacağı vaziyeti şimdiden kestirip atmak müşkül ve mevsimsizdir. Bu bir falcılık olur. Biraz seyredelim. Yalnız ortada mevcut bir hakikat varsa, o da bugün İtalya ile bizim aramızda bir çözüm şekli bulunmamış olmasıdır. İlave etmek isteriz ki, Anadolu'da iktisadi pazarlar, imtiyazlar elde etmek ümidinde bulunan İtalya'nın dahili vaziyeti ve bilhassa mali kudreti Türkiye hakkında Üçler İtilafı'nın tatbikini isteyecek ve bunda ısrar edebilecek bir mahiyette değildir. Esasen İtalya'nın harekete geleceği ve bu yolda her türlü fedakârlığı göğüslemeye karar verdiği farz edilse bile her vakitten büyük Türkiye'mizin bunu kabul etmesine imkân yoktur.

Lloyd George'un ve Lord Curzon'un son beyanatına bakılırsa bütün bu işlerin mercii olan İngiltere siyasetinin lehimize hayliden hayliye değişmekte olduğu görülüyor. *Times* gibi muteber İngiliz gazeteleri Yunanlıların Anadolu'dan ihracı lüzumuna dair makaleler yayımlıyorlar. Türkiye'nin hukukunu tanımakta öncü olan Fransa'nın izinden gitme havası İtilaf devletleri nezdinde bugün gittikçe artıyor.

Unutulmamalıdır ki, işin hakiki mahiyetini müttefiklerinden evvel görmeyi başaran Fransa'nın Yakındoğu siyasetine diğerlerini katılmaya mecbur

eden en büyük etken, Yunanistan'ın Anadolu meselesini halle şu önümüzde çırpınan zaaf ve acziyle ve beceriksizliğiyle muktedir olamayacağı keyfiyetidir. Hayat ve memat mücadelesi içinde bulunan Yunanistan İtilafçıların bu kanaatini lehine düzeltmek için son çırpınışla bir suikast daha gösterecektir. Ancak Türkiye'nin aziz ve mübarek sinesi bu kanlı ve pek yakın saldırıyı erittiği, Kral Konstantin'in, masum kanı sızan tacını yerlere çaldığı gündür ki, Türkiye, Misakı Millisi ile istediği hayat hakkına nail olacak ve İtilaf devletleri barışı imzalayacaklardır. O gün Yunanistan yıkılacaktır. Türkiye elinde hak haykıran silahıyla, barışı bekliyor. Fakat bütün bu dedikodular içinde aziz ve büyük milletim! Hazır ol cenge! Eğer ister isen sulh ü salah.

Mütareke Meselesi*

Aylardan beri Türkiye işleri hakkında karar alacağı rivayet olunan Paris Konferansı nihayet toplandı. Görüşünü tespit etti. Ve kapılarımızı çalarak bir mütareke taslağı uzattı... Şimdi de bunun cevabını bekliyor. Bu teklif, tahmin edilenin ve umulanın hilafında bir zamanda vuku bulmamıştır. Ancak bu mühim hadise etrafında olumlu veya olumsuz bir görüş ortaya koyabilmek için oldukça ince ve kavrayışlı bir tahlile ihtiyaç vardır.

Malumdur ki, mütareke, düşman orduların kumandanları arasında imzalanan ve ufak bir müddetçik düşmanlığın terkini gerektiren alelade bir akit mahiyetinde değildir. Mütareke, oldukça uzunca bir zaman için, düşman devletlerce şartları tayin edildikten sonra kabul ve tasdik edilen milletlerarası bir akittir ki, barış esaslarını tespit için top ve silah seslerini susturarak, lazım olan sükûn ve zemini hazırlar. Dolayısıyla, mütareke muharip devletler mukadderatında pek ziyade ehemmiyete sahip olması lazım gelen bir hadisedir. Yıllardır hayat, hürriyet ve bağımsızlığı yolunda dövüşen, titreyen, kanayan halkçı Türkiye'miz bugün, işte bu pek mühim hadisenin önünde bulunuyor. Her vakitten fazla tetik durmak, gözlerimizi açmak mecburiyetindeyiz.

Hak için dövüşen Türkiye evladının, canı ve malı pahasına meydana getirdiği bugünkü başarılı vaziyetin feyizli mahsulünü biçebilmesi ancak açıkgözlülükle mümkündür. Son asrı kanlı siyasi felaketler ve tecrübeler mektebi olan Osmanlı Türkleri tarihi, bize bu uyanıklığı bahşedebilmek için kâfi miktarda dersi ihtiva etmektedir. İşte bu acı derslerden feyz alarak, içinde bulunduğumuz hadiseyi tahlil edebiliriz.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 27 Mart 1338 (1922), No: 838-451, s.1.

Paris Konferansı'nın bize uzattığı mütarekenin maddelerini birer birer eleştirip incelemeden evvel, onun bize teklifini icap ettiren siyasi sebep ve saikleri kavramak isteriz. Türkiye biliyor ki, Yunanlıları bu memleketin başına musallat eden, Yunanistan'ın bir asırdan beri besleyip şişirdiği ihtiraslardan ziyade, bugünkü mütarekename esaslarını kararlaştıran ve tespit eden İtilaf devletleri hariciye nazırlarının mensup oldukları hükümetlerdir. Ve bilhassa İngiltere'dir. Hakikaten, İngiltere'nin ciddi himayesine mazhar olmasaydı, Yunan ihtirasları kısır kalırdı. Esasen ihtiyar emellerini tatmin için Türkler diyarına gelen Yunanlılar aynı zamanda, başta İngiltere olmak üzere, Doğu Meselesinin İtilaf devletlerine temin ettiği menfaatlerin elde edilmesine silahlı bir avukat sıfatı ve vazifesiyle de karışmış oluyorlardı. Dolayısıyla, biz Türkiyeliler bir Yunan meselesi değil, bir Doğu Meselesi, bir Türkiye ve İtilaf devletleri mücadelesi karşısında bulunuyorduk. Bugün yine, Fransa hariç olmak üzere, aynı vaziyetteyiz. Şu halde saik nedir ki, Sevr Antlaşması ve bunun tatbik suretini gösteren meşhur "Üçler Uyuşması" hükmünce taksimine karar verilen Türkiye ile İtilaf devletleri görünüşte vaziyeti bir Türk-Yunan meselesi gibi görerek anlaşmak istiyorlar? Veya düşmanının kafasına son ve kati darbeyi indirmek azmiyle hazırlanmış olan Türkiye'yi düşmana yürümekten -mütarekename icabınca geçici olsun- mene çalışıyorlar. Niçin? Olumlu ve kati değilse bile bu hususu az çok aydınlatabilecek pek çok ihtimaller mevcuttur. Son zamanlarda Yunanistan dahilinde, keşmekeşten ziyade ihtilale benzer bir suret ve mahiyette gittikçe artan hareketler, bilhassa İngiltere'yi Yunanistan'ın Türkiye meselesini başarabileceğinde şüphelendirdi, ümitlerini çok kırdı.

Hakikaten, Gunaris kabinesinin düşürülmesiyle ve onun yerine şu veya bu kabinenin getirilmesiyle ve hatta en ziyade harp taraftarı olan Venizelistlerin işbaşına geçmesiyle de Yunanistan'ın taze hayat bulmasına imkân yoktu. Zira, Yunanistan'da Kral ve Gunarisçilerle Venizelistleri bir görüş etrafında toplamak mümkün değildi. Olsa bile, bu memleketin iktisadi ve toplumsal kabiliyetinin, gittikçe kuvveti artan ve gittikçe bütün bir Doğu'nun yardım ve desteğinden feyz alan Türkiye ile boy ölçüşecek bir mahiyette olmadığı görüldü. İngiltere'nin nihayetsiz maddi yardımlarının bile hak ve hürriyet için kanayan aziz ve büyük Türkiye'mizi imhaya kâfi gelemeyeceği anlaşıldı. İngiltere Yunanistan'ın âciz ve miskin hali karşısında düşünürken Hint ve Mısır ve bütün bir İslam dünyasının galeyanı önünde kaldı. Hindistan Nazırı "Montagu"nun istifası işin ehemmiyet ve müşkülatını büsbütün meydana koydu. Fransa'nın Türkiye işleri hakkındaki görüşü ise "Ankara Anlaşması" ile belirlenmiş ve açıklığa kavuşturulmuştu. İngiltere'ye açıktan açığa zıt bir vaziyet almak istemeyen, daha doğrusu alamayan İtalya Bonomi ve della Torretta kabinesinin düşmesinden sonra her halde Türk-Yunan ihtilafında İngiltere'yle bir fikirde değildi. Birçok sebeple işin az

çok lehimizde halline taraftar bulunuyordu. Bütün bu hadiseler İngiltere siyasetini müşküle soktu. O mertebe ki, Türkiye'yi parçalamak davasında İngiltere, önünde can çekişen Yunanistan'la yalnız kalmış gibiydi. Bütün bu sebepler arasına dünya iktisadiyatının korkunç vaziyetini de katmak lazımdır. Türk-Rus dostluğu ve bu dostluktan kuvvet alan Doğu hareketi yalnız İngiltere'yi değil, bütün bir Yakındoğu'daki, hatta Afrika'daki menfaatlerini düşündürecek hale getirdi. Bu kadar büyüyen ve gittikçe etrafı sararak her yeri yakmak eğilimini gösteren bu büyük dünya yangını İngiltere diplomasisini, ister istemez, mütareke teklifine mecbur etti. Fakat düşmanı tam tepeleyeceğimiz bir sırada, bu teklifi yapanların iyi niyetlerinin derecesi nedir? İngiltere, Yunanistan ve kendi hesabına bizi oyalamak, vakit mi kazanmak istiyor! Niçin devletler hukukundaki usul doğrultusunda, mütareke teklifini düşmanımız Kral Konstantin hükümeti yapmıyor da, bu, bir nevi müdahale manasını içerecek bir şekilde İtilaf devletleri tarafından vuku buluyor? Bir sürü sorular ki, bunların cevabını ayrı bir makalede vereceğiz. İlave etmek isteriz ki, ortada, İtilaf devletlerinin çok şüphelendiğimiz hatta inanmak bile istemediğimiz iyi niyetlerinin derecesini anlamak maksadıyla ortaya koyduğumuz bu tereddütlü sorularımızı takviye eden bir de mütareke metni ve bunun tebliği sureti vardır ki, onu olduğu gibi alırsak, bu yolda aracılık eden üç devletin memleketimiz hakkında iyi düşünmediklerini görmekte zorluk çekmeyiz. Bu husustaki değerlendirmemizi de yarına bırakıyoruz. Ancak şu noktaya da işaret edelim ki, Avrupa diplomasisi bu mütarekenin aynen kabul veya düşünmeksizin reddi halinde bizi tuzağa düşürmek kastındadır. Önümüze atılan mütareke iki tarafı keser bir kılıçtır. Dolayısıyla yukarıdan beri izah ettiğimiz ve mütarekenin teklifiyle neticelenen siyasi sebep ve hadiselerden azami derecede, milli menfaatlerimize uygun bir surette istifade etmeyi düşünmeliyiz ve mütareke hakkındaki karşı tekliflerimizi ona göre hazırlamalıyız. Unutmamak icap eder ki, büyük davamızın en ince, en nazik, en müşkül saatleri onu haklamak üzere bulunduğumuz bugündür. Bugünü zaferle taçlandırmak istiyorsak, prensip olarak, harbin devam ettiğini ve davamızı fiilen kazanacağımız güne kadar devam edeceğini kabul etmeliyiz. Harbe bitmeyecekmiş gibi hazırlanmak zaferin elde edilmesi için en kısa yoldur; zaferin amentüsüdür. Tıpkı fırtınalı denizlerde yuvarlanan dalgalar gibi gittikçe artan, kabaran, yükselen, köpüren ve iki bin yıllık Türk tarihinin yürüyen timsali halinde karşısına çıkan Türk gücü önünde Yunanistan baştan başa titredi, sarsıldı.

Pek muhtemeldir ki, dünyanın yıkamadığı Türk gücünü Batılılar hileyle devirmek yolunu tutmuş olsunlar. Böyle bir atlatılmanın avı olabilmekliğimize içinde yetiştiğimiz acı tecrübe mektebi müsaade etmeyecektir. Belki Yunanistan, gürültüleriyle hak ve hürriyet haykıran ve bağrında yıldırımlar, tufanlar ta-

şıyarak akropoller üstünde yeniden uçmaya başlayan kıvılcımlı Türk bulutları altından sıyrılarak az kârlı bir surette kaçmaya çalışıyor. Fakat Yunanistan'ın işin içinden az kârlı çıkması Türkiye'nin zararlı kalmasını ifade eder. Aziz ve büyük Türkiye! Seni aldatan, devletler hukukunun bile yüzünü karartan Mondros Mütarekenamesi'ni unutma!

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Mütarekenin İçyüzü*

Yeni Gün'ün geçen pazartesi nüshasında İtilaf devletlerinin mütareke teklifi münasebetiyle yazdığımız makalede bu mühim mesele etrafında biraz daha durarak işlemek lazım geldiğini söylemiştik. Bugünkü yazılarımızda "Üçler Konferansı"nın bize uzattığı mütarekenin kapsam, mana ve neticelerini, metni üzerinden ve bu metne ek olarak sızan haberleri tahlil ederek anlamaya çalışacağız.

Gazetelerde yayımlanan mütareke metni açıktır. Maddelerden önceki küçük girişte: *"Yakındoğu'da barışı geri getirmek ve yeniden can ve mal kaybetmeden Küçük Asya'nın tahliyesi için tekliflerde bulunabilmek maksadıyla Paris'te toplanmış olan üç 'büyük devlet'in hariciye nazırları ilk vazifelerinin alakadar olan hükümetlere düşmanlığın derhal tatilini ısrarla tavsiye etmek hususundan ibaret olduğunu takdir etmektedirler"* deniyor. Biliyoruz ki, "Milli Misak"ımızın çerçevesi yalnız Küçük Asya'nın hürriyet ve bağımsızlığını kavramıyor. Türk İstanbul ile yine Türk olan Doğu Trakya hür ve bağımsız Türkiye camiasının bölünme kabul etmez kıymetli ve aziz birer parçalarıdır. İtilaf devletleri tarafından yalnız Küçük Asya'dan bahsedilmesi dikkate değer bir noktadır. Yakındoğu'da kan ve mal kaybına artık bir nihayet vermek emelini takip eden İtilaf devletlerinin bu pek insani(!) arzularını, esasen harbi, bütün bir insanlık için en aziz bir hak tanınan hürriyet ve bağımsızlığını temin edici bir barışı bulmak maksadıyla kabul eden Türkiye'miz şükranla karşılar. Yazık ki, iki yıldan beri Türkiye'mizin yaralı bağrında ve bütün insanlığın önünde işlenen bunca faciaların, milletlerarası hukuk huzurunda dökülen bunca masum kanlarının, söndürülen Türk ocaklarının hakiki fail ve müsebbibi, bugün bize insaniyetten bahseden Avrupa diplomasisidir. Birkaç ser-

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 29 Mart 1338 (1922), No: 840-453, s.1.

mayedarın veya kanlı ve intikamlı bir mazinin beslediği ihtirasların tatmini maksadıyla düşmanlığın derhal ve ısrarlı bir surette tatili teklifinde bulunan İtilaf hükümetleri vaktiyle de işi böyle görseler, insani duygularını bundan iki yıl evvelisi idrak etseler ve onu göstermiş bulunsalardı, biz de bugün onların iddialarındaki iyi niyete inanabilirdik. İlave etmek isteriz ki, bu gibi beyanatın modası geçmiştir. Ekseriya çirkin kasıtlar saklayan, günahlar örten bu gibi parlak formüllere, -bir Türk şairinin dediği gibi- ancak ikiyüzlülük ve ahmaklık inanır.

Anlayışımıza göre bizimle -hukuken- muharip vaziyette bulunan İtilaf devletleri ve bilhassa İngiltere işin kendi hesabına çıkmaza sapmakta olduğunu gördü. Ve meseleyi yine kendi lehine mümkün olduğu kadar faydalı bir şekilde halledebilmek kaygısıyla mütareke teklifinde bulundu. İki gün evvel yayımlanan yazılarımızdaki siyasi tahlilimizle elimizde tuttuğumuz ve aralıksız okumakta bulunduğumuz mütarekename şartları işin hakiki mahiyetinin bu merkezde billurlaştığını göstermektedir. Hakikaten teklif olunan mütarekename projesinin altıncı maddesi: *"Düşmanlık üç ay müddetle tatil edilecek ve ilk barış müzakerelerinin iki düşman tarafça kabulüne kadar üç aylık müddetle kendiliğinden yenilenecektir vs."* diyor. Bu manaya göre barış şartları belirleninceye kadar iki ordu aralarını ayıran on kilometrelik mesafede üç ay ve belki daha fazla bir zaman karşı karşıya duracaklar ve birbirlerini gözleyeceklerdir. Barış şartlarında uyuşulamadığı takdirde muharebe yeniden başlayacaktır. Barış şartlarının tayin ve tespitinden evvel, Müttefikler'in düşman işgalinde bulunan Türkiye parçalarının tahliyesini bahse değer görmemeleri ise bizim "Milli Misak"ımızla dünyaya ilan ettiğimiz barış şartlarımızın kendilerince ve Yunanlılarca kabulünün pek de mümkün olmadığını gösterir. Aksi halinde tahliyede bir sakınca kalmazdı. Malumdur ki, Cihan Harbi sonlarında Almanların mütareke teklifini, Müttefikler kabul etmediler. Şarttan ve kayıttan bağımsız bir surette Almanların işgal ettikleri araziyi boşaltmalarını karşı tekliflerinde ortaya koydular. Ancak tahliyeden sonradır ki, mütarekeyi kabul edebileceklerini ve barış masası etrafında toplanacaklarını bildirdiler. Bugün bize karşı tahliyeyi zikre bile lüzum görmeyen İtilaf devletleri hiç olmazsa barış şartlarını söylemiş olsalardı, hareketimizi bir dereceye kadar kolaylaştırmış olurlardı. Halbuki bundan da bahis yok. Dolayısıyla niyet ve kasıtlarının her tarafı karanlıktır. Eğer İtilaf devletleri mütareke tekliflerinin önsözcüğünde de zikrettikleri gibi can ve mal kaybına hakikaten bir nihayet vermek gibi asil bir emel taşıyorlarsa, hürriyet ve bağımsızlığından başka bir şey istemeyen Türkiye'mizi tayin edilecek bir mütareke müddeti zarfında hemen tahliye ettirmelidirler. Aksi takdirde iddialarının bir kıymeti kalmayacağı gibi, mütareke teklifi de Türkiye'ce kabule değer olamaz. Çünkü Müttefikler'in hazırdaki teklifine göre daha aylarca büyük orduları yaşatmak zarureti ortaya çıkıyor ki, bu, mal kaybının en büyük saikidir. Yunanlıların oldukları yerlerde kalmaları, onların şimdiye kadar yaptık-

ları gibi işlemekte oldukları vahşetleri devam ettirmekten ve matemli bir vatan parçasını geleceği meçhul bir müddet içinde, daha uzun bir zaman inletmekten başka bir netice veremez. Mal ve can kaybından korkan İtilaf devletlerinin bu cihetleri ihmal etmemeleri gerekirdi. Bu, yürüttükleri mantığın zaruri bir neticesidir. Zannederiz ki, hakkını arayan Türkiye -müddetle kayıtlı olsa bile- derhal tahliye işini kabul eden bir mütarekeyi reddetmeyi düşünemez. Esasen takip ettiği prensiplerin gerekleri böyle bir harekete mânidir. Esef vericidir ki, elimize verilen mütarekename böyle bir manayla kayıtlı olmaktan çok uzaktır. Mukadderatımızı meçhul ve korkunç bir surette bağlamak istiyor. Biz müsait vaziyetimizden, müsait zamandan istifade etmek isteriz. Ve bunu zaman kaybederek düşmanlarımızın lehine elden kaçıramayız. Bizimle anlaşmak isteyenlerin gizli kapaklı yollardan dolaşmamaları lazımdır. Bir noktaya daha işaret edelim ki, ordumuzu İtilaf devletleri temsilcilerinden oluşacak komisyonların nezareti altında bulunduramayız. Unutmamak icap eder ki, bu devletler fiilen değilse bile hükmen henüz bizimle muharip olmak vaziyetinden çıkmamışlardır. Dünyanın hangi yerinde bir ordu kendisini hasımlarının teftişine bırakabilir?! İlave edelim ki, bize teklif olunan mütarekenameyi düşünmeksizin reddettiğimiz takdirde İtilaf devletleri aleyhimizde pek şiddetli propaganda yapacaklardır. Bu takdirde onlara propaganda zeminini kendi elimizle hazırlamış olacağız. Böyle bir hareketten bilhassa İngiltere istifade edecektir. Gerek İslam âlemine ve gerek Türk-Yunan harbinin devamından dolayı günden güne adetleri çoğalan gayri memnunlara Türklerin yola girmez insanlar olduklarından bahsedecekler, aleyhimize cereyanlar hazırlayacaklardır. İşte buna meydan vermeyecek karşı bir teklifte bulunmak lazım.

Biz bu harbi barış için yapıyoruz. Hakkımızı tanıyacak olan barışa hazırız. Ancak Müttefikler'in teklifini aynen kabul edip hakkımızı elde edecek olan ordumuzu karanlık bir gelecek için aylarca atıl vaziyete sokamayız. Kendi elimizle düşmana vakit kazandırarak onu kuvvetlendiremeyiz. İngiltere'den çok şüphe ediyoruz. Ve şimdilik bunda çok haklıyız. İtilaf devletleri hakikaten barışı istiyorlarsa açık ve temiz bir hareket hattı takip etmelidirler. Yoksa Türklerin Yunanı da tepeleyerek kabirlerine hakaret edilen şehitlerimizin uyuduğu Çanakkale, İstanbul önlerinde, Musul kapılarında görünecekleri günler uzak değildir. O zaman bundan en çok kimin zarar göreceği malumdur. İngiltere'yi mütarekeyi kabule sevk eden siyasi, iktisadi sebepler ve hadiseleri biliyoruz. Bunlardan yalnız aziz hakkımızın elde edilmesi için istifade edeceğiz. Mütarekeye de barışa da hazırız. Ancak Türk'ün hakkını verecek olan vicdanlı bir mütareke istiyoruz. Yoksa Machiavelli'nin bile parmak ısırdığı yeni bir Mondros Mütarekenamesi tatbikatı değil... Barışı ordumuzun gücü bulacaktır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Türkler Tarih Önünde*

Cevabi Notamız Münasebetiyle

On beş günden beri dünya siyasileri, dünya matbuatı Türkiye'ye teklif edilen mütareke ve barış işleriyle meşguldür. Uzun müzakerelerden sonra Büyük Millet Meclisi birkaç gün evvel *Yeni Gün*'de yayımlanan tahlil ve tahminimiz doğrultusunda Türkiye'mizin cevabını yazdı ve devletlere bildirdi. Sureti gazetelerde çıkan bu cevabi notayı, esasları itibariyle pek münasip bulur ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni bu hususta gösterdiği basiret ve liyakatten dolayı da tebrik ederiz. Biliyoruz ki, her zamandan büyük Türkiye'miz, eski ve yeni hukukun, mukaddes kitapların, bütün bir insanlık vicdanının bütün milletler için aziz bildiği, mukaddes tanıdığı hürriyet ve bağımsızlık haklarını bütün dünyalara karşı müdafaa yolunda kanadı ve kanıyor. Bugün Türkiye'miz mübarek elini zulümlerin, kinlerin, ihtirasların açtığı derin ve acıklı yaralarına basarak, kızıllıkları yavaş yavaş silinen ufuklara gözleri yaşlı bakarak... fakat büyük bir metanetle manasını ezeliyetten alan hürriyet aşkı içinde yalnız üç devlete değil, cevabını, hak duygusu bir olan insanlığın vicdanına uzatıyor... Umarız ki, bize şimdi haktan bahseden ve kısmen dünkü günahkâr seleflerinin eliyle akıp giden, Türkiye'nin, bu hürriyet ve hak âşıkları ilinin mübarek kanını dindirmek arzusunu ateşli bir surette müdafaaya koyulan bugünkü İtilaf devletleri diplomasisi, bu cevabi notayı layık olduğu ehemmiyetle alacaklar ve kabule koşacaklardır. Böyle bir neticeyi beklemekte, elimize uzatılan mütareke

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 6 Nisan 1338 (1922), No: 847-460, s.1.

ve barış notalarında ifade olunan ve görünüşteki manasınca samimi olduğuna inanmak lazım gelen beyanat dolayısıyla kendimizi pek haklı görürüz. Çünkü İtilaf devletleri verdikleri notada Yakındoğu'da kan dökülmesine artık bir nihayet vermenin adalet gereği olduğunu -hak için dövüşen bizlere- hatırlatıyor, bağımsız anavatanımızın bize iade edileceğini de bildiriyorlardı. Büyük Millet Meclisi verdiği cevapta ise bunu kabul ettiğini söyledi. Şu kadar ki, niyetlerinin samimiyetine teminat teşkil edebilmek üzere derhal tahliye işine başlanılmasını bildirdi. Esasen Müttefikler de barış notalarında mütarekeyi bu maksatla teklif etmekte olduklarını beyan ediyorlar ki, Meclis'imizin verdiği cevapla İtilaf devletlerinin görüşleri arasında uygunluk hasıl oluyor demektir. Bu gibi sebeplerden dolayı, Türkiye'mizin karşı teklifinin devletlerce kabul edilmesi, yine onların tarafından ortaya konulan fikir ve maksadın zaruri bir mantık zinciri olmak lazım gelir. Aksi halde, bizleri insanlığın vicdanı önünde barışa davet eden bu devletler yine o vicdan, o şuur önünde iddialarını bizzat çürütmüş, sözlerini tutmamış olurlar. Bunda şüphe yoktur. İtilaf devletleri bağımsızlık ve hürriyetimizin temin edileceğine dair dünyanın vicdanını şahit tutarak bizi barışa davet ediyorlar. Cevabi notamızdaki pek haklı talebimizi yerine getirmedikleri takdirde, bundan böyle dökülecek kanların bütün mesulü olmak üzere onları, Türkiye'miz, âli mahkeme huzurunda dava etmekte pek haklı olacaktır. Yunanlıların üç yıldır kan kusturdukları, yaslara büründürdükleri, boyunlarında esaret zincirlerini taşımakla inleyen kara bahtlı öz kardeşlerimizi bir an evvel hür görmeyi istemekten, bizim için ve herhangi bir millet için daha mübarek bir gaye, bir hak olabilir mi? Bütün bu kıtallere son vermek gibi bir emel beslediğini iddia eden İtilaf devletlerine, emellerindeki içtenliğin asgarisini bundan daha güzel ispat edebilecek bir delil olur mu? Olmazsa ve öyle ise biz bu neticeyi medeniyet dünyası önünde, hak ve fazilet âlemi önünde hürriyet yollarında çektiğimiz silahımız elimizde, azimle ve metanetle bekliyoruz. Bakalım, yakın olan yarın ne gösterecek?

Tetik duralım, insanlığın kanlı mücadelesi içinde hissesi diplomat günahı yazmaktan ibaret olan yaslı siyasi tarih, günahkârlığın diplomasi için bir haslet olduğunu söylüyor... Biz Türkler, elimizde hakkımızı almaya kadir silahımızla hürriyet düşmanlarına karşı hazır bulunurken, istiyoruz ki, tarih biraz da doğruluktan nasipli yeni bir yaprak açsın, gülmeyen insanlığın şiarı hep ve yalnız kanlı aldatmalardan ibaret kalmasın. Machiavelli devri kapansın, örtünsün, sussun... Bunu uyanışa doğru gözlerini açmakta olduğunu zannetmek istediğimiz Avrupa diplomasisinden bekliyor ve ümit etmek istiyoruz. İstiyoruz ki, gelecek nesil, asrımızın adına mazlum milletlerin bütün bir tarihte titreyen haklarının yükseldiği, doğduğu, güldüğü asır desin!.. İşte, bugünkü Türklüğün yolunda kan döktüğü büyük ideal... İlahi ve mukadder tarihi vazife...

Şimdi basık tavanlı, zayıf kandili titreyen odamda, geçen günleri yüzüm avuçlarımın içinde düşünüyorum, sadece geçen günleri değil, geçen mucize yıllarını düşünüyor, büyük ırkımın harikalarını, onun bir uzvu, bir parçası hakkıyla duymaya, dinlemeye, kavramaya çalışıyorum. Fakat, çok küçük kalıyorum düşündükçe. Hiç durmayan ve yürüyen iki bin yıllık Türk tarihinin, bu çok büyüleyici hürriyet için bütün dünyaya karşı Sakarya ilerilerinde duran Mehmetçik halinde, yine durmayıp yürümekte ve devamlı yükselmekte olduğunu görüyorum. Görüyorum ki, yürüyen ve yükselen, iki bin yıldır. İnanıyorum ki, bu yükselen tarih iki bin yıllık bir ışıktır. İki bin yıldır karanlık dünyalara aydınlık salan bir Tanrı kandilidir. Tanrım!.. Bu aziz kandili yıldırımlardan, boralardan sen koru, kandilin sönmesin!.. Sonra, hakları çiğnenen zayıf ve kudretsiz kullarının kuvveti kanlı geceler içinde tükenir giderler.

Ey büyük Türk köylüsü! Ey çileli ırkım!.. Sen bundan üç yıl evvel hürriyetini yaralı görünce narin geyiklerin gezindiği çamlı bellerden, dağlardan çıktın; karacalar gibi süzülerek düşman sesleri çınlayan ovalara indin ve yürüdün... Düşmanların seni öldü biliyorlardı. Tarihine dikecekleri mezar taşını bile hazırlamışlardı!.. Sen yine yürüdün, sen silahsızdın, aldırmadın, yürüdün... Ölüme karşı bile! Elleri silahlı gelen düşmanların o vakit birer birer yıkılmaya başladılar. Sen ilerledikçe her şey devrilmeye, kırılmaya, kaçmaya, titremeye başladı. Dünyaları tufanlar aldı. Her şey değişti, bugünkü haline girdi. Çünkü, sen iki bin yılsın. İki bin yılın asil ve yüce duygusunu taşıyan, seni alageyiklerin sütüyle büyüten, ceylan bakışlı, dağlı Türk annesinin oğlusun, onun kucağında yetiştin... Hak yolunda, bütün dünyanın hakkı yolunda kullandığın ilahi gücünün önünde bugün, vaktiyle göklerde süzülen şahinler gibi Termofil'lerini aştığın, Akropol'lerine yıldırımlı sağanaklar akıttığın siyah vicdanlı bir nesil dize geliyor!..

Affet!.. Fakat dün sana eşkıya demeye kıyan dost suratlı insanlarla, bugün sözlerini geri almaya çalışan düşmanlarına sor ki, hangi milletin eşkıyaları hatta efendileri hürriyetin, hakkın, efendiliğin inceliklerini senin kadar duymuş, bu duygu içinde senin kadar yükselmiştir? Oh milletim! Bu çok ufak mahlukların lafına gücenme, affet!.. Sen iki bin yılın özenerek bezenerek kurduğu bir fazilet abidesisin. Tanrı istemiş ki, senin yaptığın şeyleri nakleden tarihin, dünyaya büyüklük örneği olsun... Sen o kadar yükseksin ki, bu sefillere bakamazsın bile... Lakin unutma ki, büyük vazifen henüz bitmemiştir. Bazı dize gelir gibi görünen düşman fırsatını avlayınca insanı yüreğinden vurur. Su uyur düşman uyumaz, derler. Altı yüz yıl evvel Kosova Cengi'nde cetlerinin başında yürüyen bir hakanın böyle aldatılmış, şehit edilmişti. Ne ise, o bir hakandı, fakat sen bir millet, bir tarihsin. Allah korusun. Evet, vazifen bitmedi. Düşman ayakları altında kalmış yurtların var ki, kıyılarında deniz suları çalkalanarak

ağlıyor, yamaçlarında laleler, sümbüller açmıyor, kuruyor. Kenarlarında solgun güllerin yasla döküldüğü ırmaklar akmıyor. Orada esir kardeşlerin var, dağlar başında titrek sesli kavallarında kara bahtlarına ağlıyorlar. Oralarda minarelerinde yanık sesli müezzinleri susmuş, kandilleri sönmüş camilerde gözyaşları dökerek zincirli, titrek elleriyle Tanrı'ya dua eden ve seni uzak yollardan bekleyen öz kardeşlerin var. Bunlar her sabah önünden doğan güneşin battığı yerlerdedir. Onları görmedikçe, onları yerlerinde bularak kucaklamadıkça sakın silahını duvara asma ve inanma ve daima hazır ol!.. Vazifenin en zor ve nazik günündesin!..

Bilirim, önünde tarih için can veren kardeşinin kanından açılan çiçeği koparır, onun çaput parçalı kırık mezar taşına süs olsun diye takarsın. Belki taşı da yoktur. Çiçeği yolar, kabrinin üstüne saçarsın. Sonra yine o çiçekten bir iki yaprak koparır, kendi bahtına da bakarsın; bahtına, geyiklerin dolaştığı yerlerde kavalından ağlarsın. Bunların hiçbirisi sana koymaz. Tanrı devlete, millete zeval vermesin, dersin!. Fakat bilirim ki, büyük ve ince gönlün dağlar başında kimsesiz kalmış anacığının, kadıncığının, Türklüğün büyük annesinin, büyük hanımının yalınayak kaldığını, elleri nasırdan çatlayarak kanadığını belki de aç kaldığını düşündükçe titrer, üzülürsün. Oh aziz Mehmetçik! İncinme, seni ve hakkını düşünenler çoğalıyor. Senin gücünün önünde dünyalar dize geldi. Gerideki dertlerini, düşmanlarını güneşlerin battığı denizlerin öbür yakasına sürdükten sonra kökünden kurutmak, gücünü kullanmakla değil, bir yan bakışınla olacak işlerdendir. Sen dünyalara sığamayan ve zaman zaman bahtını göklerde arayan bir soydansın. Ondan olsa gerek, bayrağının işaretini ay yıldız olarak işlemiş, rengini de hak yolunda akıttığın kanlarınla boyamışsın. Bundan olmalı ki, bu boya, cihan mazlumlarının kurtuluş bayrağı olmuş!.. Belki toprakların küçüldü. Fakat tarihin büyüdü. O kadar ki, senin önünde tacidarlar, iklimler ufak ve manasız kalır. Çünkü sen daha yaratılışta başına Tanrı'nın taç giydirdiği, tacidar olmak için yarattığı bir soyun efendi oğlusun. İkinci Ergenekon'dan çıkış günleri yaklaşıyor. Yalnız senin olan bir emeğin mahsulünü biçeceğin günler geliyor. Uzaklarda belirmeye başlayan şafaklarda bir melek görünüyor. Bu, duyguları bir olan ve senin gibi çalışan mazlumlar ve ezilenler dünyasının timsalidir. İnsanlık yolunda şehit düşenlerin mezarlarına çelenk bırakmaya, senin de silahını ve yaralarını öpmeye geliyor. Ak gün doğmaya başlıyor. Yalnız onu çeviren geceleri yırtacak olan silahına her vakitten fazla sarıl...

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Yeni Nota*

İtilaf devletlerinin beş on günden beri beklenilen cevabı, nihayet evvelki gün gece yarısı geldi. Cevaba cevap olan bu nota, içeriği itibariyle bundan evvelki makalelerimizde yürüttüğümüz fikir ve tahminlerimizin haricinde bir şey değildir. İlk mütareke tekliflerine karşı teklif olmak üzere Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nce ortaya konulan tahliye esasını bu son notalarında devletler kabul etmiyorlar. İstiyorlar ki, Anadolu'nun bağrına batmış bir ok halinde duran düşman, vaziyetini muhafaza etsin. İstiyorlar ki, kendi elleriyle en zayıf bir zamanımızda sinemize soktukları bu ok, ta ki barış şartları konferans masası başında kabul ve imza edilinceye kadar -ve kim bilir belki daha uzun bir zaman!- bizi kanatsın ve biz en güçlü bir günümüzde bu okun açtığı yarayla inleyelim.

Diyoruz ki, hayır efendiler! Eğer medeni iseniz, eğer notalarınızda kopardığınız yaygaralardaki gibi hakikaten insanlığın keyfiniz ve menfaatiniz için artık kanamasını istemiyorsanız, kendi ellerinizle Türk'ün göğsüne soktuğunuz oku yine kendi ellerinizle ve bir an evvel çıkarınız ki, belki o vakit, tarihin büyük bir matemle kaydettiği günahı kısmen olsun silebilirsiniz. Yoksa, yüzünüze geçirdiğiniz maskenin düşeceği gün uzak değildir. İtilaf devletlerinin verdikleri bu yeni cevabi notanın ne dereceye kadar kabule değer olduğunu bizden evvel söylemesi lazım gelen, asker mütehassıslardır. İşin ilk maddi noktası burasıdır. Bittabi, daha birçok mütehassısları dinlemek lazım gelecektir. İşte bilhassa bunları dinledikten sonradır ki, harbi yalnız ve ancak Türkiye'nin kurtuluşu için kabul eden Büyük Millet Meclisi, millet namına son ve kati cevabını verecektir. Şu kadar ki, mütehassıslar dinleneceği, Meclis'imiz kararı-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 19 Nisan 1922, No: 857-470, s.1.

nı vereceği zamandan evvel bizim de *Yeni Gün*'de kendi anlayışımıza göre bu notanın mahiyetini tahlil edebilmemize bir mâni yoktur, sanırız. Son notadan açıkça anlaşılıyor ki, İtilaf devletleri kırk dereden su getirerek ilk tekliflerinde ısrar ediyorlar. Son notanın mahiyeti ve İtilafçıların bundaki ısrarları, bizi bazı şeyleri düşünmeye mecbur ediyor. Hakikaten anlaşılıyor ki, devletler, vicdanın ve hukukun herhangi bir millet için en muhterem tanıdığı birtakım haklardan başka bir şeyi ihtiva etmeyen Misakı Milli'mizi kabul etmek istemiyorlar. Bu hususu, esasen, elimize uzattıkları barış şartlarında da açıkça söylediler. Fakat tahliyeyi barışın imzasından evvel kabul etmemeleri gösteriyor ki, bize teklif ettikleri barış şartlarından başka daha geniş esaslar için pek de müsait davranmak niyetinde değildirler. Evet, devletlerin tahliyeyi kabul etmemeleri keyfiyeti, barış teklifleri münasebetiyle edindiğimiz bu kanaati bir kere daha teyit etmiş oluyor demektir. Aksi takdirde tahliyeyi kabul etmemeye bir sebep kalmazdı.

İkinci noktaya gelince: Her iki düşman tarafın terhisi suretiyle bile olsa bilhassa İngiltere, Türkiye'mizi düşmandan kurtulmuş ve serbest bir halde görmek istemiyor. Bunun için birkaç sebep tasavvur olunabilir. Başlıcaları, serbest bir Türkiye'nin barış masası başında yine bilhassa İngiltere'nin vatanımız hakkında beslediği ihtirasları tatmine razı olamayacağı korkusudur. Bunun yanı başında da yine bu devlet, mutlaka elinde tutmak istediği bazı yerlerimizi, Yunan ordusu Anadolu'dan çekilirse, bizim ele geçireceğimizi muhakkak saymaktadır.

Özetle, "Milli Misak"ımız mazlum ve zayıf milletler dünyasının başına bir bela kesilen İngiltere siyasetinin hoşuna gitmiyor... Ve bundan, bize istediği gibi fedakârlık yaptırabilmek için Yunan ordusuna, maksatlarını elde edene kadar mübarek topraklarımızı çiğnetmek istiyor. İşte bize medeniyetten bahseyleyen, kan dökülmesinden pek ziyade üzüntü duymakta olduğunu müşterek notada hararetle beyan eden İngiliz siyasetinin, maskesi sıyrılınca görebildiğimiz yüzü!..

Fransa ve İtalya'ya gelince; bu devletler kapitülasyon ve bilhassa İtalya iktisadi nüfuz mıntıkası meselesinde ağırca basabilmek için Yunan ordusunun memleketimizi tahliyesine taraftar olmasa bile, bu sebepler etrafında fazla tahlil yapmayı lüzumlu görmüyoruz. Çünkü bunlar ve meseleleri, terazinin kefesinde inat ve ısrar hususunda çok ağır basacak bir halde değildirler.

Esasen geçenki makalelerimizde ise bu hususa dair anlayışımıza göre kâfi derecede izahat vermeye çalışmıştık, onunla yetiniyoruz. Pek de ehemmiyete değer bir şey olmamakla beraber şurasını da gözden uzak tutmamalıdır ki, İtilaf devletleri, memleketimiz hakkında takip etmekte oldukları zalimane siyasette temsil ettikleri milletlerin eğilim ve hislerine tamamen tercüman olmuş

değillerdir. *Times* gibi, *Le Temps* gibi İngiltere ve Fransa'nın ve hatta İtalya'nın en mühim gazeteleri -eğer hakikaten halkın umumi fikirlerini söylüyorlarsa?!- "Milli Misak"ımızın tanınması ve tahliyenin mutlaka kabul edilmesi hususunda bizimle bir fikirde gibidirler... Şurası da kayda değerdir ki, İtilaf devletleri son notalarından anlaşıldığı üzere, barıştan evvel tahliye esasını kabul etmemekle işlerini sağlama bağlamayı menfaatlerine uygun buluyorlar. Fakat biz onların teklifi doğrultusunda hareket ettiğimiz takdirde, Yunan ordusunun memleketimizi tahliye edeceğine dair, acaba bize ne gibi teminatta bulunabilirler?! Bu teminatın mahiyeti ne olabilir? Ve biz, onların teminatına ne dereceye kadar itimat edebiliriz? Bu devletler, sözlerinin ne mertebe eri olduklarını Wilson şartlarıyla, Mondros Mütarekenamesi'nin malum olan tatbiki suretiyle göstermediler mi?! Onların bize itimadı yoksa, haklı davamızı kazanmaktan ve bunu bütün insanlığın vicdanı huzurunda talepten başka bir gayesi olmayan biz Türklerin onlara hiç de itimadı olamaz. Biz bu devletler gibi başkasının hayatına göz dikmiş değiliz. Onlara diyoruz ki, üç yıldır emellerinize nail olmak maksadıyla çiğnettiğiniz memleketimizden elinizle soktuğunuz düşmanı çıkarınız. Hangi bir millete karşı böyle haklı bir talep, bir hak inkâr olunabilir? Notanın hakiki mahiyeti ve bununla İtilafçıların takip ettiği gaye hakkındaki şahsi kanaatimiz budur. Meclis'imizin ve onun hükümetinin ne düşündüğünü ve ne yapacağını bilmiyoruz. Bize göre bildiklerimizi göstermek istedik. Korkarız ki, bir dolap karşısında bulunuyoruz. Gözlerimizi iki değil dört açmak lazımdır. Siyasi tarihimizin, bu gibi atlatılmalardan kendimizi koruyabilmek için çok acı dersleri, çok kanlı sahneleri vardır. Doktor Tevfik Rüştü Bey biraderimizin geçenki makalelerinde iliştikleri gibi Cenova Konferansı'nın neticeleri, devletlerin memleketimiz hakkındaki hakiki vaziyetlerini biraz daha aydınlık içinde görebilmekliğimize hayli yardım edecektir. Yakın olan o günü kollayalım. Geçen bir makalemizde devletlerin mütareke tekliflerine saik siyasi ve iktisadi sebepleri tafsilatıyla tahlile çalışmıştık. O makalemizin hazırdaki hale tamamen uymakta olduğunu sandığımız bazı fıkralarını burada aynen yâd ile bugünlük bu kadarla yetineceğiz. Diyorduk ki: *"Muhtemeldir ki, Lloyd George kabinesi ve onu menfaatleri gereği tutanlar, hatta temsil etmekte olduklarını fuzuli iddia ettikleri İngiliz halkının da menfaati ve eğilimleri hilafına bize yeniden karşı tekliflerde bulunacak, haklı taleplerimize çapraşık cevaplar verecektir. Unutmamak lazımdır ki, belki İngiltere maruz kaldığı bugünkü müşkül siyasi ve iktisadi vaziyet karşısında vakit kazanmaya ve bizi gevşetmeye çalışacaktır. Korkarız ki, Fransa ve İtalya kabineleri de mensup oldukları milletlerin hakiki menfaatlerini bir tarafa bırakarak Lloyd George kabinesinin görüşüne iştirak ederler. Türkiye'miz insanlığın vicdanı önünde vazifesini yaptı. Türk milletinin mukadderatını ellerinde tutmak hakkını kendilerinde görenlere düşen tarihi vazife, düşmanlara fırsattan*

istifade ettirmemektir." Bugün hadiselerin teyit etmekte olduğu bu hakikati bir kere daha bağırıyoruz. İlave ediyoruz ki, İtilaf devletleri "Milli Misak"ımızı da tanımıyorlar, Türk köylüsü, Yunanlıyı saçlarından tutarak Akdeniz kıyılarında boğmadıkça veya Avrupalılar buna kanaat getirmedikçe, büyük Türkiye'mizin dileklerini dinleyecek kulağa, bizimle nota teati etmekte olan devletler sahip değildir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Notalar Etrafında*

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu dakikaya kadar, İtilaf devletleri tarafından tebliğ olunan son notaya henüz cevabını vermemiştir. Bugün yarın kati cevabı verilmesi beklenen bu ve geçen notalar etrafında biraz daha durmak, işlemek isteriz. Geçen iki hafta içinde hükümetimizle İtilaf devletleri arasında teati edilen notalar hakkında yaptığımız muhtelif tahlillerde, bu devletlerin görüşlerini ve tekliflerine saik olan siyasi vaziyetlerini anlamaya ve tespit etmeye çalışmıştık. Bugün de şu dakikaya kadar cevabı tarafımızdan verilmemiş olan son nota ile bundan evvelki notalar arasındaki çelişkileri ve bize göre devletlere karşı takip edilmesi lazım gelen hareket hattını göstermeye ve çizmeye çalışacağız. Malumdur ki, devletler ilk notalarında ve onu müteakip hükümetimize İstanbul'daki temsilcileri marifetiyle tebliğ ettikleri ve Yunanlıların da kabul ettiklerini bildirdikleri barış tekliflerinde maksatlarını aynen şu yolda ifade ediyorlardı. Diyorlardı ki, *"Mütareke teklifi Yunan kuvvetleri tarafından Küçük Asya'nın barışçı bir surette tahliyesini ve bu havalinin tamamı üzerinde Türk hâkimiyetinin iadeten tesisini temin etmek açık niyetiyle yapılmıştır."* Bu cümleleri takip eden diğer bir fıkrada: *"Yunan kuvvetlerinin tamamen ve barışçı bir tarzda geriye alınması için gerekli zamanın dört ayı hafifçe geçeceği hesap olunuyor."* Buradan anlaşılabilecek mana, tahliye esasını, devletlerin de mütareke şartından olmak üzere kabul etmiş olmalarıdır. Bu noktayı ayrıca izaha değer bir keyfiyet bile görmüyoruz. Çok açıktır. Çünkü ve hakikaten bu manaya göre, devletler tahliyeye barışın imza ve takririnden sonra başlayacak değiller-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 20 Nisan 1338 (1922), No: 859-472, s.1.

di! Zira, barış müzakeresi on ay da devam edebilirdi; devletler ise Anadolu'nun dört ayda, son notada ise daha kısa bir zamanda tahliye edilebileceğini bildiriyorlar. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Hariciye Vekili vasıtasıyla bu notaya verdiği cevapta *"... Hükümetim mütareke için, esas şart olarak mütareke ile beraber tahliye işine başlanmasını elzem saymaktadır"* demekle devletleri taahhütlerinin yerine getirilmesine davet etmekten başka bir şey yapmış olmuyordu. Halbuki Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne tebliğ olunan son notalarında devletler bu ilk görüşleriyle bağdaştırılması çok güç bir vaziyet arz ediyorlar. Bu notanın metninden bazı parçaları olduğu gibi okuyucunun değerlendirmesine arz etmek, açık bir çelişkiyi göstermek istiyoruz. Şimdi İtilafçılar diyorlar ki: *"... Bununla beraber, Müttefik devletler Ankara hükümetinin mütareke akdini bağladığı Anadolu'nun derhal tahliyesi keyfiyetini kabul edebileceklerini zannetmezler."* Halbuki yukarıda naklettiğimiz parçalarda görülüyor ki, devletler mütarekeyi -yine kendi tabirlerince- can ve mal kaybına meydan vermeksizin Anadolu'yu barışçı bir surette Türk hâkimiyetine iade maksadıyla teklif etmişlerdi. Dikkat edilirse çelişkinin gittikçe açığa çıkmakta ve billurlaşmakta olduğu görülür.

Esasen devletler barış tekliflerinde, mütarekenin akdini müteakip başlayacak olan tahliye işinin "General Foch"un tahminine göre dört ayı hafifçe aşabileceğini bildirmişlerdi.

Hükümetimiz, verdiği cevaplarda ise Anadolu'nun derhal, tamamen ve bir anda tahliyesini istemiş değildir. Hakikaten görüşümüzü teyit eden bu cevabın meseleyle alakadar yönünü aynen kaydetmeyi münasip buluyoruz. Hükümetimiz bu cevapta: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Anadolu'nun tahliye müddeti olan dört aydan ibaret..."* demekle tahliyeyi aşamalı olarak, adım adım kabul etmiş bulunuyordu. Nitekim, bu satırları izleyen diğer satırlarla maksadını pek açık surette gösteren hükümetimiz *"mütarekenin başından itibaren ilk on beş gün zarfında Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar genel hattının ve mütarekenin başından dört ay zarfında İzmir dahi dahil olduğu vb..."* tarzında karşı bir teklifte bulunuyordu ki, bu, devletlerin gerek notalarında ve gerek barış tekliflerinde hararetle ifade ettikleri arzu ve emellerine uygun bir cevaptı. Halbuki iki gün evvel bize tebliğ edilen ve sureti aynen gazetelerde çıkan cevaplarında Yunan hükümetinin ve kendilerinin böyle bir şartı kabul edemeyeceklerini anlatıyorlar!! Şu halde Türkiye ne yapsın? Barış anlaşmasının imzasından sonra mı tahliyeye razı olsun?! Ya o zaman Yunanlıları Anadolu'dan devletler çıkarabilecek veyahut Yunanlılar çıkmaya razı olacaklar mıdır?! Bizi neyle temin edebilirler?! Papulas'ın İzmir'deki faaliyeti ve müdafaa teşkilatı meydanda iken ve buna İngiltere alenen yardım ederken biz devletlerin hararetli beyanlarına nasıl itimat edebiliriz? Fazla olarak, bu devletler son notalarında *"Yunan hükü-*

meti bu tür bir şartı -bizim tahliye şartımızı- kabulden kaçınabilir. Kabulü halinde dahi gerektiğinde tekrar harbe başlamak üzere askeri kıtalarını Trakya'ya nakletmesine fiilen mâni olmak imkânsız olur" demekle bizim şüphelerimizi haklı olarak çekmektedirler. Hakikaten, Anadolu'nun tahliyesi esası kabul edilmeksizin barış masası etrafında toplanıldıktan sonra, herhangi bir sebeple Yunan hükümeti burada harbe başlayacak olursa, onun Rumeli'de askeri hareketine mâni olmayacaklarını bildiren devletler, Yunanlılara Anadolu'da nasıl mâni olacaklar?! Şunu ilaveye lüzum görürüz ki, burada zikri mutlaka lazım olmayan birçok siyasi ve coğrafi sebepler, vaziyetler dolayısıyla devletler, Yunan hükümetini meramlarına boyun eğdirmek kudret ve iktidarına daima sahiptirler. Biz onların bu gibi görüşlerine, işi kırk dereden su getirerek aleyhimize halle çalışmaktır, diyoruz. Zira, bunu başka bir suretle yorumlamak mümkün değildir. Devletlerin gayeleri barış ise, bizim görüşümüz bunun elde edilmesine onlarınkinden fazla müsait ve daha çok kısa bir yoldur. Devletlerinki ise bir tuzak da olabilir. Hakikat ortadadır. Devletler tahliyeyi barışın imzasından sonra istiyorlarsa, biz buna gelemeyiz ve bu husus, onların notalarında âleme ilan ettikleri sözlerin ve maksatların zıddıdır. Yok, tahliyenin barış konferansının açılışıyla başlamasını arzu ediyorlarsa -ki şimdiye kadar söylediklerine göre işi böyle anlamak lazımdır- hükümetimizin verdiği cevaptan da anlaşılacağı gibi, biz buna hazırız ve bu görüşte ısrar etmeliyiz. İtilaf devletlerinin kendilerine vasıta edindikleri Yunanlıların ve ordularının hali, yine tıpkı kendi halleri gibi berbattır. Hakkımızı bütün medeniyet dünyasına ilan ederek yaymalıyız.

Şurası muhakkaktır ki, meselenin dizginleri İngiltere'nin elindedir. Ve daha açık bir tabirle, içinde bulunduğumuz, bir Türk-Yunan davası değil, her vakit iddia ettiğimiz gibi, bir Türkiye-İngiltere meselesidir. İşin mahiyetini o açıdan kavramaya çalışmalıdır. Buna dair görebildiklerimizi, ayrı bir makalede bir resim tablosu halinde göstermeye çalışacağız. İngiltere'nin siyasi ve iktisadi vaziyeti malumdur, mütarekenin tahliye şartını ihtiva etmesi keyfiyetinin, devletlerin ilk görüşleri ileri sürülerek ısrar edildiği takdirde muvaffakiyetle neticeleneceğinden çok ümitliyiz. Her halde tuzağa düşmemekle beraber, son nota düşünmeksizin ret dahi edilmemelidir. Vaziyet ve fırsat İtilaf devletlerinden ziyade bizim lehimizdedir. Bundan istifade yolları aranmalıdır.

Müttefikler mütarekede, tahliyeyi kabul etmemekte ısrarlı davranırlarsa, hayal meyal hatırımızda kaldığına göre, Rus-Japon muharebesinde olduğu gibi, mütareke yapmaya hacet kalmaksızın, ordumuzun parlayan talihini bağlamaksızın barış şartlarını görüşmek üzere devletlerle temas edilebileceğini mümkünat haricinde görmüyoruz. Her halde bu hususta ilk söz asker mütehassıslarındır. Sonra sırasıyla diğer mütehassısları dinlemelidir. İlave edelim ki, biz haklı milli taleplerimizi temin edici bir barış için harp ediyoruz. Fakat

hakkını almak için ayaklanmış ve gazabından titreyen bir millete boyuna barıştan bahsetmek fena ve vahim tesirler yapabilir. Ve bundan düşman istifade eder. Hatırlatalım ki, Clemenceau hükümeti Harbi Umumi içinde Fransa'da lüzumsuz ve manasız bir surette barıştan bahsedenleri vatan haini sıfatıyla cezalandırmıştı. Clemenceau'nun hareketini, suiistimal edilmemek şartıyla çok doğru görürüz.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Büyük Günler*

İkinci Cevabi Notamız Münasebetiyle

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ikinci cevabi notası, geçen Pazar günü İtilaf devletlerine resmen tebliğ olundu. Akıl için yol birdir, derler. Bu nota dahi genel olarak *Yeni Gün*'ün geçenki nüshalarındaki tahmin ve tahlillerimiz gibi çıktı. Esasları itibariyle makul ve mantıklı bulduğumuz bu notayı, aynı zamanda bir uyanıklık eseri olmak üzere görür ve bu münasebetle hükümetimizi bir kere daha tebrik ederiz.

Bu notada, devletlerin bize vaki olan ilk teklifleriyle, birinci notamıza verdikleri cevap arasındaki tutarsızlık ve çelişkiler açıklık ve sarahatle gösterilmiştir. Devletler, maksatlarının, yeniden can ve mal kaybına meydan vermeksizin mütareke yoluyla tahliyeyi temin ve Türk topraklarında Türk hâkimiyetini tesis etmek olduğunu bildiriyorlardı. Son notalarında bu hususun askıda bırakılması tarafını tutmakla niyetlerinde samimi olmadıkları kendilerine anlatılmıştır. İki üç gün evvel meydana gelen Söke ve Kuşadası facialarını da bu arada zikretmekle, Millet Meclisi Hükümeti, Yunanlılar barışın kararlaştırılmasına ve tespitine kadar memleketimizde kaldıkları ve devletler bunda ısrar ettikleri takdirde bizzat iddia etmekte oldukları insani gayelerden ne kadar uzak kalacaklarını pek sağlam bir surette kendilerine ispat etmiştir. Bu çok doğru... Fakat her vakit söylediğimiz gibi bir kere daha tekrar edelim ki, başta İngiltere devleti olmak üzere Fransa ve İtalya insanlık, kan, mal, can ve hak gibi kelimelerle oynamaktadırlar ve pek meşhur âdetleri üzere insanlığı ve bilmem daha

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 25 Nisan 1338 (1922), No: 863-476, s.1.

masumların can ve malını bağırarak perdeler arkasında emellerine ulaşmak istemektedirler. Zavallı insanlık, en kirli davalar senin adına, senin masum ve mazlum namına müdafaa olunuyor! Şüphesiz, daha dün bize mütarekeyle barışçı bir surette topraklarımızın tahliye edileceğini insanlığın vicdanını şahit tutarak resmen bütün bir insanlık önünde söyleyenler, iki gün sonraki notalarında bundan vazgeçiyorlar. Ve tarihi, ırki alakası bütün hukuk huzurunda Türkten başka kimseye ait olmayan gasp edilmiş vatan parçalarımızı bize iadeye kim bilir ne gibi maksatlarının temini için razı olmuyorlar.

Yine kendi elleriyle aziz memleketimizin başına musallat ettikleri bir düşmana, Yunan gibi, tarihin vahşet dünyasında nadiren kaydettiği bir düşmana yurdumuzun kanından, canından, malından umdukları, bekledikleri en ufak menfaatlerinin temini için barışın imzasına kadar kanayan vatan parçalarını çiğnetmekte ısrar ediyorlar. Nerede kaldı bu devletlerin daha mürekkebi kurumamış olan notalarındaki feryatları, insaniyetçilik, hakçılık davaları?.. Dünyalara karşı ilan ettikleri sözlerinden bir hafta sonra dönen bu efendilere, hırslarına boyun eğmez diye itimat etmedikleri asil Türkiye'miz nasıl inanır? Sonra, Yunanlıların bütün bu barış tekliflerine rağmen İzmir ve havalisinde, notalara imza koyan İngiltere parmağıyla, İngiltere yardımıyla nasıl çalıştıkları, ne gibi teşkilatlara giriştikleri de malum!.. İşte hükümetimiz son cevabında -bize göre- bu çelişkileri pek güzel göstermiştir. Devletler bu pek açık hakikat karşısında ne diyecekler, ne dereceye kadar etkileneceklerdir?! Son on beş günlük hadiseleri takip edenler için bunun cevabını vermek, zannetmeyiz ki, kehanet veya falcılık gerektiren bir iş olsun. Onlar yine bildiklerini okuyacaklar... Barışın imzasına kadar yine insanlıktan, haktan ve bilmem daha nelerden bahsedecekler. Bunda, Türkiye'yi, bu masumlar memleketini çiğnetmekte belki ufacık bir vicdan azabı duymaksızın devam edeceklerdir. Zararı yok... Fakat, Türkiye halkı hak adına, bir gün bunun hesabını elbette soracaktır. Son notamızın ikinci kısmında "Misakı Milli"mizin çizdiği çerçeve dahilindeki meşru taleplerimiz kısaca zikredilmiş ve Umumi Harp'in sonlarına doğru bizzat Lloyd George'un dahi itiraf ettiği haklarımızın tanınması lüzumu, devletlere hatırlattırılmıştır. Hükümetimiz bununla barış masası etrafında söyleyeceklerinin ana hatlarını şimdiden dünya önünde devletlere bildirmiş oluyor. Buna dair fazla bir şey ilave etmek istemeyiz. Kanaatimize göre notamızın en güzel, en samimi bir noktası da artık işi notalar teatisiyle uzatmaksızın ve bu sırada devamlı olarak kanayan kardeşlerimizin, mazlum bir insaniyet kitlesinin ah ve iniltilerine bir an evvel son vermek arzusuyla bu pek aziz ve meşru davamızı, Türkiye'mizin -hazırlık mahiyetinde olmak üzere- barış masası etrafında müdafaaya hazır olduğunu beyan ve ilan etmesidir. İtilaf devletleri ve bütün dünya bilmelidirler ki, Türkiye'miz maksatlarında çok samimidir. Çekineceği bir husus yoktur, çünkü

davamız eski ve yeni hukukun, mukaddes kitapların bütün insanlığa tanıdığı en aziz haklardır. Biz, insan olduğunu söyleyen her asri bir camia gibi bunları istiyoruz. Ve hakkımızı her vakitten fazla, silahımızla, gücümüzle almaya kadir olduğumuz, en kanlı bir düşmanımızı Akdeniz'in kıyılarında saçlarından tutarak boğmaya kendimizde liyakat gördüğümüz bir günde bize insanlıktan bahsedenlere, buyurunuz barış masasına, diyoruz. Artık insanlığın vicdanı hükmünü verecektir. Bu hüküm bizim için çok itaate değer ve muhteremdir. Biz ilhamlarımızı buradan alıyoruz. Bu ilhamla üç yıldır yolunda sevine sevine, ölümlere karşı güle güle kanımızı akıttığımız davamızı tutan ve sonuna kadar tutacak olan kuvvetimizi yapıyor ve yaratıyoruz.

İtilaf devletlerinin pek yaman olan bu son cevabımızı reddedebileceklerine inanmayız; çünkü Makyavelliğin de bir haddi vardır. Nihayet maskeleri düşürenler, kendilerini müşkül bir vaziyete sokabilirler. Esasen son tekliflerimiz karşısında, vaziyeti müzakereyi reddetmek işlerine gelmeyecektir sanırız. Cenova Konferansı'nın gittikçe aydınlığa koyduğu siyasi ve iktisadi vaziyetleri de buna tahammül edecek halde değildir. Yakın olan yarın işin doğrusunu söyleyecektir. Bakalım...

Her vakit dediğimiz gibi bir kere daha söyleyelim ki, günah, emperyalistler ve kapitalistler diplomasisi tarihinin kanlı bir süsüdür. Orada asıl olan aldatma ve atlamadır. Ancak, halkçı yeni Türkiye eski tarihinin son iki asırlık tecrübeleri önünde bulunuyor. Memleketimize çok ağıra mal olan bu tecrübeler, bugün yaşamak mücadelesi içinde bütün bir dünyaya karşı alnı yüksekte duran yeni Türkiye'miz için bir siyer[1] olmalıdır ve olacaktır. Bu acı tecrübeler ancak bu suretle geçmişi telafi edeceklerdir. Yalnız ve yalnız Türk halkının, Türk üreticilerinin can, mal ve zekâsıyla bugünkü parlak ve yüksek haddine varan yaşamak davamızın büyük günlerine girdik... Öldü zannedilen bir günde çamlı bellerden bahtına ağlayan kavalını çalarak çıkan ve diri denilen dahili ve harici düşmanlarını bugün huzurunda gücüyle dize getiren Türk halkı, şimdi kuvvetinin yarattığı vaziyeti zekâ ve siyasetiyle hal ve ispat edeceği imtihan saatlerindedir; bunu da bu halkın başaracağına, onu lazım olduğu gibi anlayanlar, onun büyük ve derin manasını incelikleriyle kavrayanlar şüphe etmezler. Hatırlatmak isteriz ki, yedi yüze yakın yıllardır süren saray tarihi, son iki asrında, bu milletin her vakit insanlığın üstünde bir kudretle, bir varlıkla kazandığı hakkını, o, daima miskinliğiyle, sefilliğiyle kaybetti. Bu da bugün Türkün mukadderatını ellerinde tutmak hakkını görenlerin kulağına küpe olsun. Türk köylüsünün yapraklarını açtığı yeni Türkiye tarihi geçen riya ve gasp devrini kapadı ve açtırmayacaktır. Bilmelidir ki, bu yeni tarih, Türk'ün kanıyla,

1 Siyer: Yüksek ahlak ve nitelik. (Y.N.)

malıyla bütün varlığını feda suretiyle kazanmakta olduğu bir varlık davasında en ufak bir siyasi hatayı da asla affedemez. Bu büyük dava, ayakları kanaya kanaya yürüyen ve kim bilir belki öksüz yavrucuğunu sırtında taşıyan, yırtılmış nasırlı elleriyle cephane dolu kağnısını cephelere doğru çeken Türk kadınlarının, ak başlı yalınayak ihtiyarların, başı açık, çıplak çocukların emekleriyle kazanılıyor. Cephelere doğru yürüyen kağnılar arkası kesilmeyen gıcırtılarıyla göklerinde yıldızların bile söndüğü geniş ve ıssız ovalarda, sanki yaşamak isteyen, hürriyet isteyen Türk halkının, beş bin yıllık hür Türk tarihinin sanki bir inleyişidir. Haklarımızı müdafaa edecek olanlar, barış masası başında bunları düşüneceklerdir.

Kağnısını çeke çeke, kavalını çala çala yürüyen Türk annesi, Türklüğün büyük hanımı!.. Kan kustuğun ve hep siyahlar içinde ağladığın bütün bir tarihin, bütün bir tarihinde inleyen siyah bahtının artık susacağı saatler geliyor. Sen, her davranışında dünyalara yeni manalar yazmış bir soyun annesisin. Sen, büyük anne! Büyük hanım! Yalınayak kanadın, seni duymayanlardan hakaret gördün, aç kaldın, fakat daima hanım ruhuyla yaşadın; efendi duygusunu taşıyan, iki bin yıldır hürriyet aşkıyla yanan bir nesil yetiştirdin... Yalnız sırmalı elbiseler içinde, saray köşelerinde, yalnız rütbeler içinde senin talihine hükmedenler Türk'ün en felaketli bir gününde düşmanlarla birleşirken, bazıları da bu iş çıkmaz derken, duvarları yıkık kulübeciğinde beşiğini salladığın nesil, bu işin çıkar olduğunu, Türk'ün ve Türk tarihinin yaşayacağını gösterdi. Yaşlı gözlerini sil, ak günün sabahı açılıyor. Büyük köylü! Efendi milletim! Uzaklarda, düşman ayakları altında göklere ve senin çalıştığın yerlere bakarak titremiş elleriyle, titrek sesleriyle dualar eden milyonlarca kardeşin seni bekliyor.

Bütün Türk tarihinin, Türk dünyasının yerinden oynadığı, dünyalara karşı dikilerek hakkını istediği bir zamanda, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun hudutları daralmış olabilir. Fakat Türk'ün manası, adı, sanı büyüdü ve büyüyor. Yaşamak isteyen bir millete de lazım olan budur. Varsın saray ve Babıâli'si günahlarına yeni sahifeler yazsın.

İlave edelim ki, halkçı Türkiye'nin davasını ve manasını ifade eden bu son notayı Türk diplomasi tarihinde yeni bir devrin başlangıcı olacak kadar ehemmiyetli buluruz.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Sevr'den Sonra*

İtilaf Devletlerinin Barış Teklifleri Münasebetiyle

– 1 –

İtilaf devletleriyle Türkiye'miz arasında 24 Mart'tan beri başlayan notalar devri de 22 Nisan tarihinde yine bu devletlere tebliğ ettiğimiz son ve ikinci notamızla kapanmıştır, sanırız.

Türkiye'miz artık bir alay dedikodulu diplomat lafları değil, evet veya hayır yollu kati bir cevap bekliyor. Devletler hayır derlerse, devletler içtenlik ve samimiyetlerine şahit tuttukları insanlığın vicdanı önünde bir kez daha ricat ederlerse, gazabından titreyen Türklük, eline Tanrı'nın dünyalara yeni devirler açmak, yeni manalar yazmak için verdiği ve beş bin yıllık hürriyet tarihinin sesini haykıran silahıyla bütün insaniyet tarihinde bir kir, bir leke olan ve kendisine reva görülen büyük haksızlığı silecektir. Devletler evet derlerse, biz tarihin huzuruna büyük davamızı insanlığın vicdan ve şuuruna bağırarak çıkacağız. Ve barış masası etrafında toplanacağız. Davamız açık ve temizdir.

Bu temizlikten ilham alarak son notalarımızda verdiğimiz sözden dönmekliğimize imkân tasavvur edilemez. Ancak bunu bir zaaf eseri olarak görmemelidir. Her vakit hakkımızın tanınması şartıyla dünyalara ilan ettiğimiz ve etmekte olduğumuz barışseverliğimizin, Batı diplomasisinde âdet olduğu gibi, herkesi aldatıcı bir fırıldak olmadığını, bunun perdeler ardında gizli maksatlar saklamadığını göstermek istiyoruz. Yoksa, düşmanı yenmek hususunda her vakitten

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 28 ve 30 Nisan 1338 (1922), No: 479-866 ve 867-480, s.1.

fazla güçlü ve kuvvetli bir vaziyette bulunuyoruz. Esasen bu hususu takdir etmekte olan İtilaf devletleri diplomasisi işin son kertesinde memleketimizden koparmak istediği menfaatlerini kısmen olsun kurtarmak sevdasındadır. Bunun içindir ki, Yunan'ın Türk darbesi altında ezilmesine meydan vermeden anlaşma yolunu tuttu. Lafın kısası notalar devri kapandı veya kapanmak üzeredir. Bu sahne biterken açılacak olan ikinci perde içinde ya yıldırımlarla yanan harbi bulacağız veya barış masası etrafında toplanmış diplomatları göreceğiz. Şimdilik bize kısmen meçhul olan bu kati sahnenin dahilini İtilaf devletleri tertip ve hazırlamakla meşguldürler. Biz her iki ihtimalin tahakkukunda da beklemekte olduğumuz piyesin aktörlüğünü yapabilecek bir kudret ve liyakatteyiz. Defne dallarıyla süslü barış sahnesine çıkabileceğimiz gibi, güneşin battığı karanlık yerlerde yaşayan haris emperyalistler Avrupa'sının kendi eliyle tertip edeceği harp dramı piyesinde de hakkımızı almak ve düşmanı Akdeniz kıyılarında boğmak için buyrun meydana diyeceğiz. Bu belki Avrupa diplomasisi eliyle yazılacak bir trajedidir ki, biz orada aleyhimize kurulmuş tuzaklara, bize verilmek istenilen fena rollere rağmen yine birinciliği kazanacağız. İşte o zaman piyesin son perdesi de kapanırken, önünde elleri zincirli, gözleri yaşlı seyre dalan hakkın timsali zincirlerini kıracak, Türk'ün güneşi süratle yükselecektir. Bu güneş, mazlumlar ve ezilenler dünyasının içinde kaldığı karanlıkları yırtacaktır. Ve kim bilir, belki de bu güneş insanlığın asırlardır kanını, malını, canını emen ve av olarak kendisine daima zayıfları seçen Batı emperyalizminin korkunç ve kanlı gücünü, elmasları, zümrütleri, yakutları arasından masumlar ve kimsesizlerin kanı sızan kapitalistlerin taçlarını bir daha dirilmemek üzere yakacaktır. Türk tarihinin, Türk kuvvetinin ne demek olduğunu bilenler için, bu, anlaşılması mümkün olmayan bir şey değildir. Bu trajedi son bulduğu gün, şairler, Türk tarihinin açılacak yeni faslının adına hak günleri, hak devri diyeceklerdir. Bütün mazlum milletler tarlarında, tanburlarında, kavallarında, bağlamalarında, erganunlarında Türk köylüsünün açtığı yeni hürriyet yılını terennüm edeceklerdir. Sahnenin kahramanı yine Türk köylüsü olacaktır. Tarih böyle istiyor...

Sevr'den sonra başlayan notalar devri kapanırken yakında açılması pek muhtemel olan barış sahnesi etrafında biraz durmak, İtilaf devletleri tarafından elimize uzatılan barış tekliflerini gözden geçirmek isteriz. Bu son günlerde ortalıkta barış söylentileri pek çok döndü. Fakat devletler tarafından bize teklif edilen barış şartları dahilinde yeni Türkiye'nin kazanacağı hakiki ve maddi vaziyeti tespit etmek ve billurlaştırmak, bu şartları teker teker, oldukça ince bir tahlil eleğinden geçirmeyi icap ettiriyor. Memleketimizin her yerinde barıştan bahsedilmekte olduğu böyle bir zamanda böyle bir tahlili faydalı buluruz. Ne yapacağımıza, nasıl hareket edeceğimize dair bir karar vermeden vaziyetimizi görmek lazımdır. Bir kere daha tekrar edelim ki, aziz haklarını geri almak için

uzun bir harp içinde aralıksız kanayan bir memlekette çok barış lafı çok zarar getirir. Bu itibarla da bize teklif edilen barışın hakiki mahiyetini çıkarıp ortaya koymak ve bunun bizim maksat ve gayemize ne dereceye kadar uyabileceğini göstermek zaruretini duyuyoruz.

Ancak böyle mühim bir tahlili bir çırpıda bir makale içine sığdırıp çıkarıvermek imkânını görmüyoruz. Bugünkü makalemizi takip edecek olan yazılarımızda, barış şartlarını birer birer hukuki, iktisadi, siyasi kıymetleri bakımından asri manasıyla yapabilecek bir Türkiye'nin muhtaç olduğu vaziyetle ölçerek mahiyetlerini göstermeye çalışacağız. Hüküm ve kararlarını vermek okuyucularımızın hakkıdır. Biz işi ve bu tekliflerin kıymetini bütün çıplaklığıyla anlayabildiğimiz kadar söylemeye çalışacağız. Şüphesiz siyasilerin hakikatler karşısında ayrıca düşünmek, başka türlü görmek hakları da vardır. Bu böyle olmakla beraber, biz işin hakikatini görebildiğimiz kadar göstereceğiz. Siyasilerin rollerini yapmalarına bu bir mâni değildir. Belki kolaylaştırabilir bile. İşin ve vaziyetin neresinde bulunduklarını görmelerine yardım eder. Barış şartlarının birer birer tahliline girişmezden evvel Sevr Antlaşması'ndan bugüne kadar cereyan eden siyasi hadiselerin bir panoramasını çizeceğiz. Bunun daha sonra yapacağımız eleştirilerin kolaylıkla anlaşılmasına tesiri olacaktır.

Malumdur ki, devletler milletlerarası hukukla ifadesi mümkün olmayan Sevr Antlaşması'nı 1919 yılında yazdıktan sonra bunu Türk milletine imzalattırmanın mümkün olmadığını gördüler. Memleketimizin hukuku esasiyesine göre başlı başına bir mana ifade etmeyen ve camiamızı temsil etmek hakkına sahip olmayan sarayı elde ettiler. Türkiye'nin idam kararını bu vasıtayla tasdik ve tatbik ettirmek istediler. Sarayın imzasını almaya muvaffak oldular. Hatta halife namını taşıyan adama bir fetva çıkarttılar ve bu fetvaya Türkiye halkını bütün vicdaniyatın, bütün hukukiyatın idraki hilafına öldürmek ve Türk tarihini kapamak isteyenlere karşı yürüyen memleketin öz evladının katli vaciptir diye yazdırdılar. İslam dini, tarihinin hiçbir safhasında halife eliyle bu kadar aşağılanmadı. Hilafete de sahip olan saray İslamın ve Türklüğün son ümidi, son dayanağı olan bu sevgili ve mübarek memleketi düşmana teslim etmek, esir kılmak istedi. İslamın saadetini temin maksadıyla yayılmış olan bir dini, halife, İslamın aleyhine kullandı. Bu büyük ve siyah günahı din tarihi derin bir matem içinde titreyerek kaydetti.

– 2 –

Sevr Antlaşması ihtiva etmekte olduğu şartlarla ve onu imza edenlerin sıfat ve yetkileri bakımlarından devletler hukuku, temel haklar ve Kanunu Esasi-ye'mizle bağdaştırılamazdı. Zira bütün Harbi Umumi içinde İtilaf devletlerinin

savunuculuğunu ve koruyuculuğunu daima ve ısrarla iddia ettikleri milletlerarası hukuk esaslarına uygun bir antlaşma yapabilmek için akitlerden birinin diğerinin hayat, hürriyet ve bağımsızlık haklarını yok edebilecek bir şart öne sürmemesi lazım gelirdi.[1] Bunda eski ve yeni devletler hukuku yazarlarının hepsi müttefiktir. Halbuki Sevr Antlaşması ile devletler Türkiye'yi milletlerarası bir sömürge haline getiriyorlardı. Bu, ancak bir suretle mümkün olabilirdi; devletler hukukunu Türkiye hakkında tanımamakla... Nitekim iş bu yolda cereyan etti. Fakat devletler ne yetkiyle Türkiye hakkında böyle bir harekette bulunabilirlerdi? Hukuken buna olumlu bir cevap vermek imkânı yoktur. Türkiye'mizin hazırdaki devlet ve idare teşkilatı, hukuk esasları onu devletler hukuku haricinde bulundurabilmek -son zamanlara kadar Avrupa'da Yahudileri ve Protestanları kanun haricine koydukları gibi- hakkını devletlere bahşedemez. Ve buna bir sebep olamaz. Devletler hukuku prensiplerinden istifade hakkı onun esaslarına riayetkâr bir devlete karşı yasaklanamaz. Yalnız bu esaslara hürmetkâr olmayan devletlerdir ki, devletler hukukundan faydalanma hakkını iddia edemezler; çünkü milletlerarası hukuk, devletlerin karşılıklı riayetleriyledir ki, hayatını sürdürür. Bu takdirde, hukuk teorisine göre devletler hukuku haricine konması lazım gelenler, Türkiye'den evvel İtilaf devletleridir. Çünkü Türkiye devletler hukukuna her vakit riayet etmiş, onlar ise Sevr Antlaşması'yla ve diğer küçük milletler hakkında devletler hukukuna riayet etmediler. Onu tarihinin kaydetmediği bir surette hırpaladılar. Halbuki devletler hukuku teorisinde küçük büyük millet yoktur. İnsanların zayıf ve kuvvetlileri arasında fark olmadığı gibi, devletlerin hepsi de birbirine eşittir. Milletlerarası hukuk haricinde bir devlet olarak görülmemize saik Müslüman olmaklığımız ise, böyle bir kanaat bu ilmin umdelerine tamamen muhaliftir. Orada din meselesi yoktur. Devletlerin hür ve bağımsız yaşamak esasları vardır. Mezhepte, dinde ve vicdanda hürriyet, devletler hukuku programının ana hatlarından biridir. İftiharla ilave edelim ki, bu da Türk tarihinin dünya hukuk müesseselerine bir armağanıdır.[2] Yine unutmamak icap eder ki, Avrupa devletler hukukundan tamamen istifade eden Japonya Hıristiyan değildir. Kitabi bile değildir. Putperesttir. Bu yolda söylenen dedikodulara rağmen tatbikatta tecelli eden bir hakikat vardır ki, devletler hukuku Avrupa diplomasisi elinde oyuncaktır; işine geldiği zaman tatbik eder, gelmediği zaman yüzünü çeviriverir. Ve siz ona hakkınızı ne kadar bağırırsanız cevap alamazsınız. Size başını kaşır veya bir alay safsatalarla karşılık verir. Yine tatbikatta beliren hakikatlerden birisi de şudur ki, devletler hukuku kuvvetlilerin birbirine tanıdığı bir nimettir. Zayıfların fiiliyatta bundan faydalanma hakkı yoktur. Diyeceğiz ki, her şeyde olduğu gibi, devletler huku-

1 Ernest Nys ve Bonfils vd., *Devletler Hukuku [Le droit intarnational].*
2 Ernest Nys, *Devletler Hukuku [Le droit intarnational]*, c.2.

kunun da teyit ve icra vasıtası kuvvettir. Gerçi kuvvetliler bazı ufak milletlere bunu tanımaktadırlar. Fakat bunlar o zayıflardır ki, kodamanların görüşlerine ve menfaatlerine uysaldırlar. Belki bunlar bir nevi emirberdirler, hizmetçidirler, esirdirler. Lafın kısası, devletler hukukundan istifade etmenin iki yolu var: Ya kuvvetli bulunmalı yahut da herhangi bir kodamanın hizmetkârı olmalı. Doğu milletlerinin birliğidir ki, Batı emperyalizmini düşündürecektir. İşte esir olmak istemeyen Türkiye'mizin biricik kuvvet kaynağı... Şurasını da ilaveye lüzum görürüz ki, Batı camiasını da tahakkümünde inleten oradaki idare can çekişme günlerindedir. O yıkıldığı zaman milletlerin birbirini daha iyi bir surette anlayabileceklerini ümit ederiz.

Evvelce *Yeni Gün*'de yayımlanan dizi makalemizde -birçok Avrupalı yazarların fikirlerini şahit göstererek- demiştik ki, devletlerin bizi aile zümreleri arasına ithal etmemelerinin, bize devletler hukukunu tanımamalarının sebebi ancak siyasetle izah olunabilir; yoksa bunun mantıkla, hukukla ifadesi mümkün değildir.[3] Belki her devletten fazla devletler hukukuna riayetkâr olan Türkiye'mizi yine onun haricinde bulundurmak için Avrupa devletleri, hatta Avrupalı yazarlardan bazıları ilim, mantık ve hakikatten tamamen uzak olmak üzere hayli şeyler söylediler ve yazdılar. Hakikati riya ile örtmek, ihtiraslarını meşru ve süslü göstermek için hayli gürültüler yaptılar. Fakat bütün söyledikleriyle ve yazdıklarıyla kendilerini, kendi günahlarını nakletmiş oldular. Temiz Türkiye'miz bu söylenen şeylerle onları her zaman susturabilir. Avrupalıların bize karşı kullandıkları mantık silahını tamamen kendi aleyhlerine çevirmek mümkündür ve pek kolaydır. Sırası geldikçe kullanacağız. Lafın kısası bize karşı Batı emperyalistleri tarafından çekilen iftira okunun bir manası vardır. O da, kocamış Doğu Meselesini ideal edinen Avrupa'nın ne pahasına olursa olsun Türkiye'mizi haritadan silmek istemesidir. Milletlerarası hayatta işlenmek üzere çoktan beri tasarlanan bu suçu Avrupa diplomasisi Umumi Harp'in sonunda tamamlamak istedi. Fakat Türkiye'nin ayağa kalkışı ve bütün bir Doğu'nun hareketi önünde emperyalistler ellerinde tuttukları kanlı bıçakla sırt üstü düştüler. Memleketin mukadderatı hakkında kati kararını vermek üzere İstanbul'da toplanan Millet Meclisi padişahın rıza ve hatta teşvikiyle İngiliz eliyle dağıtıldı. İngilizler ve müttefikleri saray tarafından yapılan bu tecavüz, padişahın hükümlerine riayet edeceğine dair yemin ettiği Kanunu Esasi'ye ve İngilizlerin her tarafta bütün dünyaya karşı hamiliğini iddia ettikleri devletler hukukuna muhalifti. Padişah, Allah ve millet huzurunda elini vicdanına koyarak ettiği yeminden dönmüştü; yalan söylemişti. İngiltere hükümeti de devletler hukukunun mukaddes dediği kaidelerini ayak altına

3 Bonfils, *Hukuk-u Umumiye-i Düvel [Manuel de droit international public (droit des gens)]*.

almıştı. Hakikaten Kanunu Esasi'mizin yedinci maddesi "barış ve ticaretle ve arazinin terk ve ilhakıyla ve Osmanlı tebaasının asli ve şahsi hukukuyla alakalı ve devletçe masrafları gerektiren antlaşmaların yapılmasında Umumi Meclis'in tasdiki şarttır" diyor. Padişah ve düşmanlarımız bunu biliyorlardı. Millet Meclisi, o zaman her memlekette olduğu gibi bizim de hukuk teşkilatımız icabınca milletin kararını söylemeye gelmişti. Türkiye'mizin en zayıf bir gününde padişah düşmanlarla uyuşmuş oldu, Meclisi dağıttı. Milletin iradesini bir paçavra gibi yerlere çaldı. En meşru, en meşruti bir surette seçilen bu meclise saray ve tabileri -düşmanların ekmeğine yağ sürerek- milleti temsil edemez dediler. Fakat bunu diyenler kimlerdi? İngiliz eliyle işbaşına gelen Damat Ferit kabinesi!.. Vatan düşmanlarının müttefiki olan saray!.. Gariptir ki, bu bedbahtlar seçimle gelen bir meclisi gaspçı ve kendilerini memleketin hakiki temsilcisi görüyorlardı! Daha fazla tahlile lüzum görmüyoruz. Muhakemesini okurlarımıza bırakıyoruz. Memleketimizin hayat ve mematı meselesinde kati ve son sözü söylemek, ikinci fıkrasını aynen yukarıya naklettiğimiz Kanunu Esasi'miz hükmünce değil, bütün cihan hukuk teorilerince yalnız millete ve meclise ait ve has bir hak idi. Her devletin teşkilatı esasiyesine göredir ki, gerek dahile ve gerek harice karşı onun yapacağı bir işin kıymeti ölçülebilir. Bunun haricinde hiçbir akit bir mana ifade edemez. Yalnız bir mana ifade etmesi varit ise, o da bu takdirde fuzulilik ve gasptır. Bizim Teşkilatı Esasiye'miz mutlakıyet idaresi esasına dayalı olmadığı gibi, tacidar hâkimiyeti usulü dahi değildir. Ancak bu biçim devlet idarelerindedir ki, milletin oyuna belki müracaata bağlı kalınılmayabilir. 16. ve 17. asırda yaşayan bu teoriler daha yine o zaman Alberico Gentili'nin ve bilahare [...]'in[4] pek haklı hücumlarına uğramış ve çürümüştü. İnsaf edilsin, en geri asırlarda bile asrımızın yeni yükseldiği müesseselerin inceliklerini duymuş ve tatbik etmiş olan Türk milletine 16. asır muamelesi ne hakla reva görülebilirdi? Halbuki Türkiye'miz bundan on beş sene evvel meşruti bir camia halini almış, üç sene evvelisi de sultanlı meşrutiyet usulünün üstüne çıkmıştır. Böyle bir idarede, pek tanınmış devletler hukuku âlimlerinden Alphonse Rivier'nin de dediği gibi, milletlerarası bir akit hüküm ifade edebilmek için mutlaka milletvekillerince tasdik edilmelidir.[5] Anayasa hukuku ilmi dehalarından Fransalı Profesör Esmein dahi aynı fikri daha güzel bir surette müdafaa etti.[6] Bluntschli, Calvo, Worms gibi, isimlerinin burada birer birer sayılması mümkün olmayan birçok Latin ve Cermen hukuk âlimleri aynı fikirdedirler. Lakin Hukuku Esasiye'mize ve bütün devletler hukuku esaslarına muhalif hareket edenlere karşı Türkiye'nin ayağa kalkışı pek müthiş oldu.

4 Bir sözcük okunamadı. Okunamayan sözcük şudur: " هبهرت " (Y.N.)
5 Rivier, *Hukuku Düvel*, c.2, s.71.
6 Esmein, *Hukuku Esasiye [Éléments de droit constitutionnel]*, s.573.

Lalelerin, sümbüllerin açtığı, gümüş derelerin çağladığı, geyiklerin oynaştığı dağlardan çıkan ve yalnız hakkı, hürriyeti, izzetinefsi bütün incelikleriyle duyan Türk halkı kimsenin yol göstermesine, teşvikine hacet olmaksızın beş bin yıllık tarihinin armağanı olan mübarek silahını büyük ve kanlı günaha çevirdi. Bu hareketi, Mustafa Kemal Paşa'nın riyasetinde toplanan Erzurum, Sivas Kongreleri ve nihayet Büyük Millet Meclisi'nin açılışı takip etti. Türk milleti, iradesinin paçavra olmadığını gösterdi. Onunla alay edenleri paçavra gibi yerlere serdi. Sevr Antlaşması'nı yırttı. Bugün dünyanın zoruyla da olsa haksızlığı kabul edemeyeceğini gösterdi. Devletlerden çok şey değil, fakat her insan camiasının iddia etmek hakkına sahip olduğu hürriyet ve bağımsızlığına hürmet istedi. Geçen seneki Londra Konferansı bunu temin edemedi. Devletler orada bazı ufak tefek değişikliklerle beraber Sevr Antlaşması'nı bir başka yoldan tatbik çaresini aradılar. Fakat kimseyi aldatamadılar. Nihayet, Ankara Anlaşması vaziyeti değiştirdi. Fransızlar daha dün asi denilen, hakikatte Türk milletinin meşru temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'yle devletler hukuku esaslarına uygun bir akdi imzaladılar. Hakikaten asi biz değil, hukukça asıl asi başta padişah olmak üzere İstanbul'daki hükümetidir. Hatta bu, asiden de başka bir şeydir. Düşmanla memleketin aleyhine anlaşmış bir mevcudiyettir!..

Türkiye-Fransa Anlaşması ve buna eklenen siyasi, iktisadi müşküller İngiltere'yi düşündürdü. Ve Anadolu ile anlaşmak yolunu bir an evvel tutmaya sevk etti. Cenova Konferansı, Rapallo Anlaşması bu vaziyeti daha ziyade karıştırdı. Notalar ve barış teklifleri geçen bir ay zarfında yayımlanan *Yeni Gün* nüshalarında uzun uzadıya tahlil ettiğimiz bu vaziyetin mahsulüdür. Müteakip yazılarımızda barış şartlarını incelemeye başlayacağız. Ancak şu hususu da ilave edelim ki, yok edilmek istenilen bir milletin hakkını kurtarmak için asri hukuka en uygun bir şekilde tesis olunan yeni Türkiye ile onun meclisini, hükümetini gaspçılıkla, asilikle itham edecek kadar ileri varan İtilaf hükümetleri, biz anayasa hukukunca ispata hazırız ki, kendileri bizzat temsilciliğini iddia ettikleri milletleri, ne hakiki menfaatleri ve ne de iradeleri itibariyle bugün temsil edememektedirler. Ve yerlerini uzak olmayan bir gelecekte, bu milletlerin hakiki vekillerine terk edeceklerdir. İki gündür çizmeye çalıştığımız tablo gösteriyor ki, azim, iman, emek, kuvvet, idrak ve zekâ büyük Timurlenk'in dediği gibi, önüne çıkan her mâniyi yıktı. Türkiye, davasını kazanıyor ve kazanacaktır. Tarihi büyük olan ve hak için yaşamak ve yaşatmak isteyen bir millet ölemez.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Cevapları Ne Olacak?*

Son cevabi notamız devletlere tebliğ edileli hayli oldu. Fakat bugüne kadar buna resmi bir ses cevap vermedi. Ajansların haber verdiği dedikodulardan ve siyasi vaziyetten bir netice çıkarmak az çok mümkündür. Son notamızın muhteviyatını bize vuku bulan evvelki teklifleri itibariyle İtilaf devletlerinin reddedebileceklerini zannetmiyoruz. Ve esasen buna bir sebep de yoktur. Tahmin ediyoruz ki, devletleri anlaşmaya sevk eden siyasi ve iktisadi saikler, bugün dünkünden fazla mevcut ve tesirlidir. Cenova Konferansı İngiltere'nin ümit ettiği neticeleri vermemiştir. Belki vaziyeti evvelkinden daha fazla muğlaklaştırmıştır. Rapallo'daki Rus-Alman anlaşması bugünü değil, hatta yarını da İngiltere, Fransa ve İtalya menfaatlerine göre karanlıkta ve meçhuller içinde bırakacak bir mahiyettedir. Bütün bu halledilemeyen ve her gün biraz daha çatallaşan siyasi gaileler karşısında, Yakındoğu işlerinin kendi aleyhlerine azami zararı icap ettirmeden neticelendirilmesini bu devletler ihmal etmeyeceklerdir ve edemezler. Aksi takdirde başında bulundukları milletlerin mukadderatını idareden doğan hesabın cevabını veremeyecek kadar büyük bir mesuliyet karşısında bulunmaları uzak değildir. O derece ki, Rus-Alman anlaşmasıyla Avrupa yeniden, baştan başa allak bullak olmak tehlikesi içinde bulunmaktadır. Haricen bu suretle büyük ve mühim bir tehdide maruz kalan İtilaf devletlerinin dahili vaziyetleri, memnuniyet verici bir halde olmaktan da çok uzaktır. Hakikaten bunların idaresi altında bulunan İslam dünyasının ihtilal derecesindeki hareketi ve sonra sineleri içinde kaynayan ve durmadan feveran etmekte devam

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 3 Mayıs 1338 (1922), No: 860-482, s.1.

eden sosyalist cereyanları, iktisat buhranları, bu devletlerin Sevr Antlaşması'nı yazarken hakkımızda düşündükleri gibi şimdi de aynı suretle düşünebilmelerine ve hele bizi aynı vaziyette, aynı kuvvet ve idrakte görebilmelerine hiç de müsait değildir. Esasen yine bu gibi sebepler karşısında idi ki, bizimle anlaşmaya yanaşmışlardı. Şimdi ise bütün bu sebeplere Rapallo hadisesi de eklenmiş bulunuyor. Buna Türkiye-Fransa anlaşması da iltihak etmişti. Bu anlaşma göstermişti ki, esasen Müttefikler arasında bir görüş birliği yoktur. Ve yine bu prensip anlaşmazlığı, devletleri kendi aralarında kolay kolay anlaşacak bir halden hayli çıkarmıştır.

Bugünkü makalemizde hafif bir surette işaret ettiğimiz şu saiklere, geçen ve evvelki haftalar yayımlanan yazılarımızda daha esaslı bir surette ilişmiş olduğumuzdan, bunların yeniden zikrine lüzum görmemekteyiz. Bu saikler arasına bugünlük yalnız birtakım etkenleri daha ilave etmiş olmakla yetineceğiz. Bütün bunlar bir yana konsa da, İtilaf devletlerinin henüz mürekkebi kurumamış olan notalarındaki görüşlerinden öyle bir anda kati surette dönüvermeleri imkânını tasavvur edemiyoruz. Şüphe yok ki, bu efendiler, bizi zayıf gördükleri anda ve siyasi vaziyetlerini lehlerine tamir ettikleri vakit sözlerinde -vaatlerine sadık kalmış olmak için- sebat edecek değillerdir. Ancak teşekkür olunur ki, o vaziyetleri değişmiş değil, belki fazla fenalaşmıştır bile... İşte bu gibi etkenlerden dolayı ve bizim son notamızda takip ettiğimiz siyaset ve hareket hattına göre kati bir ret karşısında bulunacağımızı zannetmemekteyiz. Çünkü, bu cevabi notamız onların görüşlerine esasları itibariyle taban tabana değil, hatta sadece zıt denilebilecek bir mahiyette bile değildir. Belki onların daha sonra ikinci notalarıyla yok saydıkları ilk tekliflerine tamamen mutabıktır. Tahmin ederiz ki, İtilaf devletleri son notamızın şekline ve kısmen de esasına ait bazı yerlerine ilişeceklerdir. Belki konferansın toplanma mahalli olmak üzere gösterdiğimiz İzmit şehrini kabul etmeyecekler ve diğer bir mahalde toplanmayı arzu edeceklerdir. Fakat, belki bunu da kabul eyleyeceklerdir. Yine varittir ki, bunlar mütareke hususunda ısrar göstereceklerdir. Öne sürdüğümüz karşı barış şartlarımıza ufak tefek itirazlarda bulunacaklardır. Lakin bu cihetlerin zikri, zannetmeyiz ki, hazırlık mahiyetinde olmak üzere teklif ettiğimiz barış önceliklerinin masa etrafında görüşülmesine mâni olsun. Her halde, devletlerin karşı karşıya işi görüşmek istemiyoruz diyeceklerini ummuyoruz. Yakın olan yarın, bakalım ne gösterecek. Buradaki tahlilimizin kıymeti ancak matematiksel bir mahiyettedir. Birtakım malumlarla alt tarafı meçhul bir siyasi meseleyi halletmek istiyoruz. Lakin matematiksel ölçülerle her zaman siyasi ve toplumsal hadiseleri kavramakta isabet muhakkak değildir. Çünkü bunlar ayrı ayrı şeylerdir. Hatırlatmak istiyoruz ki, yeni Türkiye, bugünkü müsait siyasi vaziyeti, İtilaf devletlerinin maruz kaldıkları siyasi müşkülatla ve kendisinin sü-

rekli kuvvetlenerek Doğu siyasetinde gösterdiği uyanıklıkladır ki, her milletçe ve bütün hukukça haklı ve meşru olan taleplerini, iradesini dinletebilecek bir hale gelmiş olmasıyla kazanmış bulunuyor. Bu iki sebepten birinin zayıflaması bugünkü vaziyetimizi değiştirebilir. Dolayısıyla, bugün her vakitten fazla Doğu siyasetine ehemmiyet vererek kuvvetli bulunmak ve İtilaf devletlerinin düştükleri müşkülatı bertaraf etmeden, vakit kazanmalarına meydan vermeden, onlara taleplerimizi kabul ettirmenin yolunu aramalıyız. Ve bu mümkündür sanırız. İtalya'da Cenova'da bulunan bir arkadaşımızdan dün aldığımız bir mektubun meseleyle alakadar bazı parçalarını aynen naklediyoruz. Arkadaşımız diyor ki:

"Paris Konferansı'nın verdiği kararlar, eski kararlara nispetle hayli ılımlıdır. Büyük bir değişim var. Her ne kadar istediğimiz noktaya henüz gelmemişlerse de, büyük bir adım atıldı. Yeni İtalyan Hariciye Nazırı, Meriç hududu meselesinde Fransızlara iştirak etti. Diğer meselelerde selefi gibi İngilizleri takip eyledi. Bununla beraber, kanaatime göre İngilizler henüz son sözü söylemediler; daha müsait anda bulunacaklardır."

Her gün biraz daha kuvvetleşen Türkiye'miz davasını kazanıyor... Ve kazanacaktır. Ancak, Türkiye halkına karşı başarmayı taahhüt ettiğimiz işin en ince ve müşkül devrine girdik, ayağımızı denk almak mecburiyetindeyiz. Zira, su uyur düşman uyumaz derler; tarih önünde vereceğimiz hesap büyüktür ve çok ağırdır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Yakındoğu Barışı*

Notalar birbirini takip ederek teati edildiği bir zamanda, İtilaf devletleri elimize bir de barış tekliflerini sıkıştırdılar. Bunun ihtiva etmekte olduğu şartlara ve meselelere dair yakında birkaç makale tahsis edeceğiz. Ancak, böyle bir tahlile başlamazdan evvel, barış masası etrafında toplanmaları pek muhtemel olan devletlerin ve bizim delegelerin Yakındoğu için bir barış teminine ne dereceye kadar muvaffak olabileceklerini düşünmek isteriz. Devletlerin barış şartlarını bir an bir tarafa bırakarak siyasi vaziyetin Türkiye'miz için esaslı bir barış teminine ne dereceye kadar müsait olduğunu görmeye çalışacağız. Gerçi devletler mütareke şartlarını da bildirdiler, lakin bunlar her şeyi olup bitmiş gibi görmekliğimize kâfi midir? Biz zannediyoruz ki, hayır!..

Devletlerin ne gibi siyasi sebep ve saikler altında bizimle anlaşmak mecburiyetinde kaldıklarını, bundan evvel *Yeni Gün*'de yayımlanmış olan yazılarımızda anlayışımıza göre söylemeye çalışmıştık. Dolayısıyla, yine o siyasi sebepler, Müttefikler'i, asri bir millet manasıyla bizim hayat ve bağımsızlığımızı idame için asgari şartları ihtiva eden "Milli Misak"ımızın çizdiği çerçeve dahilinde bir barışı imzaya mecbur edecek bir mahiyette değildir, sanırız. Şüphesiz, devletlerin siyasi vaziyetleri her gün biraz daha kuvvetlenmekte olan Türk ordusu önünde gittikçe vahamet kazanıyor. Bununla beraber, zannetmiyoruz ki, "Milli Misak"ımızın istediklerinin hem de mühim bir kısmını bu devletler henüz kabul edebilecek kadar sıkışmış olsunlar. Evet, milli taleplerimizin mühim bir kısmını diyoruz; çünkü Millet Meclisi'ne tebliğ olunan barış teklifleri bizim istediğimiz barıştan hayli uzaktır. Bazı hususlarda aramızda derin farklar vardır.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 8 Mayıs 1338 (1922), No: 864-486, s.1.

Pek muhtemeldir ki, Müttefikler barış masası başında biraz daha müsait davranırlar veya davranmazlar. Bunlar siyasi vaziyetin leh ve aleyhlerinde vuku bulacak değişimlerine, bizim kudret ve halimize göre hareket edeceklerdir. Bununla beraber, bugün oldukça aleyhlerinde cereyan etmekte olan vaziyetin öyle kolay kolay lehlerine dönebileceğini de ummuyoruz. Başta, yine ve daima İngiltere olmak üzere İtilaf devletleri memleketimize karşı besledikleri haris emellerini tatmin için her fırsattan istifade yolunu kollayacaklardır. Bu hakikat daha şimdiden tezahür etmeye başlamıştır.

Devletler siyasi vaziyet karşısında müşkülata maruz kaldıkça vakit kazanmak ve hadiselerin cereyanına göre hareket hattı takip etmek hakkında pek ustadırlar. Her vakit tekrar ettiğimiz gibi bir kere daha söyleyelim ki, İtilaf devletlerinin ve bilhassa İngiltere'nin bağımsızlık hayatımızla bağdaşması mümkün olmayan ve taban tabana zıt birtakım talepleri vardır ki, asri bir millet olarak yaşamak isteyen bizler için bunları kabul imkânı yoktur. Kabul etsek bile Yakındoğu'nun vaziyeti, mana ve mahiyeti bu gibi şartlar altında kati bir barış tesisine müsaade edemez; zira, devletler kapitülasyon istiyorlar. İngiltere, Boğazlar'ı ve Musul'u istiyor. Yalnız bu kadar da değil, Doğu ve Batı Trakya da dahil olmak üzere Yunanistan'ı Marmara sahillerine, İstanbul kapılarına kadar uzatıyorlar.

Bütün bunların manası, yeni Türkiye'yi işte barış, işte insanlık, işte medeniyet cihanı karşısındaki asil gayemiz diye diye kıskıvrak bağlamak ve sonra "şirin[1] dahi kast etmesi cana gülerektir" atasözünce -ve kanaatlerine göre- son kertesine getirdikleri Doğu Meselesinin tamamen hallini de geleceğe bırakmaktır. Maksatları bu olmasa bile takip ettikleri hareket hattı bunu ifade eder. Devletlerin görüşlerine mutabık bir barışı imzalasak da Yunanlıların İzmir'i ve işgallerinde bulunan vatanın diğer kısımlarını kollarını sallaya sallaya tahliye edecekleri, ayrıca şüpheli bir husustur. Yalnız çıkıp gidecekleri değil, barışın imzasını müteakip yine İngilizlerin eliyle orada bizlere karşı bir müdahale mücadelesi yapmayacakları da meçhuldür. Papulas'ın oralarda şimdiden başlayan teşkilatı ve son zamanlarda buna eklenen Venizelos'un İzmir havalisine geldiği söylentileri önünde, işin içinde İngiliz parmağını, İngiltere fırıldağını görmemek için kör olmak lazımdır. Anadolu'nun en kıymetli bir parçasında yeni bir Girit yaratılmak isteniyor. Görülüyor ki, devletler bize bir taraftan yarım yamalak barış teklif ederken, beri taraftan da bu yarım barıştan bile istifademizi kısır bırakmak için müşkülat çıkarmaktan, fesatlar tertibinden geri kalmamaktadırlar. Siyasi tarihimizin bir asrı geçmekte olan son devirleri göz önüne getirilirse, Batı diplomasisinin, insanlığı şahit tutarak onun namına

1 Şir: Aslan. (Y.N.)

Türkiye'mizin yok olması için aynı yolda yürümekte olduğu meydana çıkar!.. Evet, Batı diplomasisi, bir nevi Haçlı halinde bize ve bütün İslam dünyasına karşı aynı maksatla hareket etmektedir. Fakat, Türkiye yok olmayacaktır. Bir milletin ölmemesi için ilk şart yaşamak istemesidir. Türkiye ise bunu istiyor ve fiilen gösteriyor.

Avrupa diplomasisi, asri maskesine rağmen Doğu'ya ve İslam dünyasına karşı vicdan ve şuurca bin yıl evvelki Haçlı halinden çıkmış değildir. Yalnız başka bir şekilde, başka bir kıyafette, fakat eskisinden daha korkunç bir Haçlıdır. Bizce, fark bundan ibarettir. Dünkü Haçlıları tahrik eden sebepler dini idi. Bugünkü harekete getiren etkenler de iktisadidir. Fakat netice yine bir, belki bugünkü daha çok tehlikelidir. Yani dün memleketimize saldıranlar Hazreti İsa'nın mübarek kabrini kurtarmak için geliyorlardı. Bugünkülerse karınlarını doyurmak ve bizi aç bırakmak, esir etmek maksadıyla akın ediyorlar. Devletlerin son barış teklifleri ve bunun arkasında sakladıkları içyüzleri, Yakındoğu'yu bu büyük tehlike karşısında bıraktığındandır ki, esaslı bir barışı belki temin edemeyecektir. Fakat biz buna karşı ne yapacağız? Mutlaka esaslı bir barış isteriz diye her teklifi reddedecek miyiz? Bunun cevabını biz değil barış masası etrafında toplanıldığı zamanki siyasi hadiseler ve vakalar tayin edecektir. Şu kadarını ilave edelim ki, İtalyanlar milli birliklerini bir asrı aşkın bir zamanda vücuda getirebildiler. İtalyan milli siyaseti, her hadiseden istifade ederek "gayeden fedakârlık etmemek şartıyla oraya adım adım varılır" sözünü kendisine şiar edinmişti. Bu şiarın teessüsünden yüz seneyi aşkın bir zaman sonra Trieste'yi aldı. İtalya'nın milli kahramanı Garibaldi'nin memleketi Nice'i, İtalyan ırkının yaşadığı Korsika, Malta, Tesen'i daha milli birliği içine sokamamıştır. Zannederiz ki, yeni Türkiye diplomasisi Doğu Meselesini fasılalarla halletmek siyasetini takip eden Batı diplomasisine karşı aynı mantık dahilinde aksi bir cephe tesis edebilir. Ve adım adım Türkiye'yi milli birlik çerçevesi içinde kurar. Batı diplomasisince fasılalarla halledilmek istenilen Doğu Meselesini, yani Türkiye'yi öldürmek davasını Türkiye de kati barışlarla değil, fakat imkân dahilindeki geçici uzlaşmalarla adım adım öldürebilir.

Meşru ve milli gayemize ulaşmak, zannetmeyiz ki, İtalyan birliğinin muhtaç olduğu bir asra bağlı olsun. İtalya'nın vaziyeti hakkındaki siyasi, toplumsal ve iktisadi sebepler bizim hakkımızda varit değildir. Geleceğin şafaklarında gözüken çeyrek asırlık bir zamanın yeni Türkiye için çok şeyler vaat ettiğini şimdiden görmekteyiz. Bunları "Yeni Türkiye'nin Yarını" başlığıyla hazırlamakta olduğumuz bir makalemizde söyleyeceğiz. Biz ilk adımda Yunan meselesini halletmek istiyoruz. Devletler bağımsızlık ve hürriyetimizle bağdaştırılabilecek bir surette hareket ederlerse, onlarla aramızdaki işleri de görmeye hazırız. Çünkü bizim gayemiz esaslı ve insani bir barıştır. Harbi bunun için yapıyoruz.

Devletler bunu istemezlerse işi isteyecekleri güne bırakarak bekleriz. Onların mahiyetlerini de bir kere daha dünyalara ilan ederiz. Fakat o zaman bu hareketleriyle, onların ne kadar kazanacaklarını yine kendileri düşünsünler... Türkiye düşündü taşındı, bütün insanlıkça da mukaddes gayeleri için mücadeleyi kabul etti, ediyor ve maksadını elde edene kadar buna devam edecektir. İki taraf için insanlığın vicdanı hükmünü veriyor. Ve tarih yazıyor... İşte bu gibi sebeplerden dolayıdır ki, Yakındoğu'da tam manasıyla esaslı bir barışın şimdilik, bugünkü vaziyet içinde temin edilebileceğini zannetmiyoruz. Bununla beraber, geçici uzlaşma her gün mümkündür. Belki barış masasından delegeler böyle bir neticeyi elde ederek ayrılacaklardır. Belki fevkalade hadiselerin ortaya çıkmasıyla istediğimiz gibi esaslı bir barışa da ulaşırız.

Her gün değişen siyasi hadiselerin uydusu olan diplomasi hareketlerini kati surette tespit edebilmek pek güç bir şeydir. Bu çoğunlukla falcılık olur. Bakalım, yarın ne gösterecek? Halin manası bizi kati bir neticeye ulaştıramıyor. Bu muğlak vaziyet içinde görebildiğimiz bir yön varsa, o da nihayet bir uzlaşmadır; fakat tam manasıyla bir barış değil!..

Ajansların tebliğ etmekte oldukları haberlere göre, İngilizler notamıza hâlâ bir cevap vermek istemiyorlar. Belki de evvela Ruslarla vaziyetlerini tayin ve tespit etmek istiyorlar. Sonra ona göre harekete geleceklerdir. Lafın kısası, barış bir gölgeye benzer ki, üzerine varıldıkça kaçar. O bir pervane, bir kelebektir ki, pervanelerin, kelebeklerin ışık etrafında toplanmaları, ışığın içinde yanıp kül olmaları gibi, barış da daima kuvvetin etrafında döner, onun âşığıdır. Barışı tıpkı bir paratoner gibi kuvvet cezbeder; onu kuvvet tutar. Bugün, barış bize doğru geliyorsa, buna saik de kuvvetimizdir. Biraz daha kuvvetlenirsek kucağımıza düşecektir. Yoksa, bu işveli mahluk omuzlarını silkerek bir gölge gibi bizden uzaklaşır gider. Zaferin amentüsü, hiç barış olmayacakmış gibi daima ve her gün harbe hazır olmak, her gün biraz daha kuvvetlenmektir.

"Hazır ol cenge, eğer ister isen sulh u salah!.."

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

TÜRK ULUSUNUN KURTULUŞ MÜCADELESİ, SARAY VE İSTANBUL HÜKÜMETİNİN İZLEDİĞİ POLİTİKA

TÜRK ULUSUNUN KURTULUŞ MÜCADELESİ

Yaşasın Türkiye!..*

Yüce Mehmetçikler, bu aziz ve her zamandan büyük mübarek atalar yurdunu katil ve kanlı düşmanın son saldırıları önünde, kükremiş, yeleleri dimdik olmuş aslan sürüleri gibi müdafaada devam ediyorlar. Yaşasın Türkiye!..

Türk tarihinin, Türk milletinin manasını görür ve duyar gibiyim. Biz o milletiz ki, tarihimizin her büyük hadisesi milletler için bir ağabeydir. Hakikaten eski ve yeni yılların hikâyelerini naklettiği ırkım, dünyanın kahramanlık, şeref ve fazilet düsturlarını ortaya koyan Tanrı gücüdür. Metin olalım! Bütün bir Türk dünyası, emellerinin husulünü bizim zaferimize bağlamış, bütün bir mazlum insanlık, mazlumlar Asya'sı, aziz yurdumuzun bütün mukaddesatı, hak ve hürriyeti, her şeyi, gözlerini, yaşlı gözlerini bizlere çevirmiş, inanıyor ve bekliyor...

Muhtelif devletlerini, manevi ve maddi muhtelif müesseselerini Türk'ün hareketiyle feda eden tarih boş yapraklarını açtı ve bekliyor. Yolların açık, binlerce yılları söyleyen hak tarihinin aksettiği yalın ve parlak kılıcın keskin olsun kahraman ırkım!..

Metin olalım!

Biz tahammül, sabır, cesaret ve metanet manasını ifade eden bir soyun nesliyiz! Türk neslindeniz!.. Ordumuz, Tanrı'nın mübarek himaye eline dayanan

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 24 Temmuz 1337 (1921), No: 668-288, s.1.

yiğit ordumuz demir gibi dövüşmekte, içerilere doğru çektiği düşman ordusunun Anadolu önlerinde mezarını kazmaktadır. Yıllardan beri sevgili Türkiye'mizi ve Türklüğümüzü saran karanlıkları yırtacak nurlu güneşin doğuş saatinin çalma anları artık uzak değildir. Buna inanalım ve çalışalım.

Metin olalım! Bütün milletler tarihlerinde müşkül ve çok mühim anlar geçirdiler. Almanlar, Fransızlar, İtalyanlar, Batı'nın bu üç büyük milleti büyük büyük tehlikeleri başardıktan sonra dünya onlara büyük millet dedi.

Fransa Kralı XVI. Louis, saray gibi vatanına ihanet ederek yabancı milletlerin ordularını kendi taç ve tahtını muhafaza hırsıyla Fransa'ya soktuğu gün Fransızlar, Fransız İnkılabı çok büyük tehlikeler içinde kaldı. Ama inkılaptan, vatan, milliyet ve hürriyetten iman ve kanaati emin Fransız milleti azminde, iradesinde hiçbir ufak tereddüde düşmedi, sebat etti, yürüdü ve kazandı.

Hürriyet ve bağımsızlık gibi bütün insanlıkça en mukaddes tanınmış hak için, insanı hayvandan farklı kılan ve ayıran bu iki aziz imtiyaz için dövüşen sevgili Türkiye'miz de sebat edecek, çalışacak ve kazanacak. Yaşasın Türkiye!..

İtimat ve cesaretle daima ileri! Sultan II. Murat "Varna" Muharebesi'nde, Sultan III. Mehmet "Eğri"[1] kanlı savaşında ne büyük, ne müşkül anlar yaşadılar. Düşman eline esir düşmek tehlikesine maruz kalmışken, metanet, sebat yolunda en büyük zaferleri kazandılar! Birincisi Macar Kralı'nın başını Türk mızrağına taktı. İkincisi "Eğri" gibi bir kaleyi Türkler saltanatına kattı.

Tarih diyor ki: Türk ve hürriyet, bunlar birbirinin iki ezeli âşığıdır, ayrılamazlar; ayrıldıkları gün manaları kalmaz ve ölürler. Hayır! Biz Türkler ölmek istemiyoruz. Vatanımızın yaslı kıyafetiyle Allah'ın ve insanlığın önüne koyacağımız davamızda hakkımızı Allah'ın ve insanlığın vicdanı huzurunda seller gibi kan dökerek istiyoruz. Anadolu'nun içlerine çekilsek de, yeryüzünde bir tek Türk kalsa da, bu açık hakkımızdan vazgeçemeyiz.

Vatan, mukaddesat, tarih, kahraman cetlerimiz titriyor. Dünya ve fazilet titriyor. Türk'e esaret zincirleri vurulamayacak diyor. Yaşasın Türkiye!..

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

---

1 Erlau. (Y.N.)

Türk Kılıcı Kırılmayacak Fakat Kıracak*

Dün Cepheden Gelen
İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey'le Mülakat

Büyük Millet Meclisi'nin kahraman ordumuza selam ve şükranı arz ve tebliğ eylemek üzere bir heyet seçtiğini ve cepheye gönderdiğini evvelce yazmıştık. Anılan heyet yüce ordumuzla temas ettikten ve vazifesini yerine getirdikten sonra dün şehrimize dönmüştür. Heyet üyeleri ordumuzun yakından inceledikleri vaziyetini pek ziyade memnuniyet verici bulmaktadırlar. Dün kendisiyle görüştüğümüz İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey aşağıda da görüleceği üzere bize beyanatta bulunmuş ve düşmanı pek yakında mağlup edeceğimize tamamıyla kani bulunduğuna yakından gördüğü vaziyetin verdiği yetkiyle bizi katiyetle temin eylemiştir. Mahmut Esat Bey'le mülakatımız aşağıdadır.

-Ordu sizi nasıl karşıladı?

-Türkiye millet ordusu, vekillerini derin bir samimiyet, muhabbet ve hürmetle kabul etti. Büyük Millet Meclisi'nin gönderdiği heyet üyeleriyle ordunun en küçük neferine varıncaya kadar bütün efradı birbirleriyle sıkı sıkı temas ederek görüştüler, dertleştiler. Grupları, fırkaları, alayları, taburları, mangalara kadar ziyaret ettikçe efradın ihtiyaçlarını, rahatını sordukça askerlerimizin yüzlerinde bir sevinç, bir memnuniyet eseri gözleniyordu. Ordu, yani milletin bu eli silahlı kısmıyla vekillerinin teması pek heyecanlı oldu.

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 2 Ağustos 1337 (1921), No: 677-297.

-Kıtaları ziyaret ettiniz mi?

-Biraz evvel de arz ettiğim üzere, bütün kıtaları en küçük neferine kadar ziyaret ettik ve görüştük, ihtiyaçlarını sorduk ve anladık. Askerlerimizin maneviyatı tasavvur edemeyeceğiniz kadar yüksektir. Anadolu'nun asil ve kahraman evlatları kükremiş aslanlar gibi düşmanı Anadolu'nun çöllerinde parçalamak için büyük bir kin ve intikamla bekliyorlar. Yaralılar bir an evvel tedavilerini ve cepheye sevk edilmelerini bekliyorlar. Asker, memleketin kendisinden yapmasını beklediği vazifenin ehemmiyetinin tamamen idrakindedir. Dişlerini sıkarak hücum gününü bekliyorlar.

-Kumanda heyetinin gelecekteki vaziyetimiz hakkındaki kanaati ne merkezdedir?

-Bütün kumandanlar er geç düşmanı Allah'ın yardımıyla ordularıyla Anadolu'da gömeceklerine emin bulunuyorlar. Bütün kumandanlar efrat hakkında memnuniyet beyan etmektedir. Nefer son muharebelerde vazifesini insanüstü bir liyakatle, bir cesaretle yapmıştır. Bugün de her an için vatanın bağımsızlık davasını kazanmak için vazifesini, hayatını feda ederek yapmaya hazırdır. Kumanda heyeti büyük bir kanaatle gelecekten emindir.

-Ordunun maneviyatını nasıl buldunuz, hislerinizi lütfen nakleder misiniz?

-Bunun cevabını biraz evvelki sorunuzda kâfi derecede izah ettiğimi zannediyorum. Türkiye ordusu, Türk'ün temiz ve mukaddes davasını kazanmak için Allah'ın hürriyet ve bağımsızlık namına çektiği bir kılıcıdır. Bu kılıcın kırılmayacağına, fakat daima kıracağına emin olabilirsiniz. İşte bugünkü ordumuzu, maneviyatı itibariyle daha açık ve kati bir surette izah edebildiğimi ümit ediyorum. Cephede iki bin yıllık tarihimizi bir heykel halinde, destanlarıyla, şahnâmeleriyle, bütün velveleleriyle elinde silah insanlığa ve Allah'a nakleden yiğit Türk askeri yine ondan yardım dileyerek düşmanı büyük bir metanetle beklemektedir. Ben Türk askerinin her halde dinini, vatanını, milletini kurtaracağına emin ve kaniim. Allah yardımcıları olsun.

Asker vazifesini yaptı ve yapıyor. Şimdi en büyük iş bize, geride çalışan Büyük Millet Meclisi'ne ve hükümetine düşüyor.

Biz o tarihin sahipleriyiz ki, o, bugün karşısında bulunduğumuz felaketlerle kıyaslanamayacak kadar büyük tehlikelerin bütün milletin ayaklanmasıyla göğüslenmiş olunduğunu kaydetmektedir. Öyleyse ne duruyoruz? Kahraman ve fedakâr Anadolu evlatları ellerinde süngü olduğu halde buna lüzum görmeksizin düşmanı dişleriyle parçalamak için bekliyor! Biz de çalışalım, bütün mukaddesatımızın düşman tarafından aşağılandığı bu kara günleri artık kanla silelim.

Ordunun Durumu Hakkında Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, Rıza Nur Beyefendi ile Vehbi Bey'in beyanatından sonra bendenizin fazla bir şey söyleyeceğim yoktur. Arkadaşlarım hakikati yüksek heyetinize bütün açıklığıyla söylediler. Yalnız kendi görüşüme göre bazı birkaç hakikat ilave etmek istiyorum. Meselenin askerlikle alakalı sırf fenni noktalarını asker arkadaşlarıma terk ediyorum. Oraya dair bir şey söyleyecek değilim, yetkim yoktur. Fakat bu mesele hakkında da bir sivil gözüyle edinebildiğim hisleri yüksek heyetinize arz edeceğim.

Öncelikle Ordunun kumandanlarının rivayetine göre, Ordunun bugünkü acil ihtiyaçları. Ordumuzun her bir şeyden ziyade askere ihtiyacı vardır. Bunun da miktarı çok değildir. Kemal Beyefendi'nin beyanatına göre Ordu daha 20 bin kişiye sahip olursa düşmanı Sakarya sularında, hatta taarruza da geçer ve düşmanı ezer. Bendeniz bu 20 bin kişilik asker ilavesini çok görmedim. Milli hareket esnasında muntazam hükümete sahip olmadığımız esnada halkın galeyanıyla bir hareket vuku buldu ve üç ay zarfında bütün cephelerde çarpışan Türklerin adedi 80 bin olmuştu. Gerçi bunlar muntazam değildi. Memleket her suretle kahramanlığını gösterdi. Fakat her halde millet vazifesini yaptı, kudretini gösterdi. Tarihi manasını ifade ederek düşmana darbe indirdi, vazifesini yaptı. O zaman kendisinin muhtaç olduğu büyük kumandanlara sahip olamadı. İstifade imkânı da olamadı. Tasavvur buyurunuz ki efendiler, bugün muntazam bir hükümete sahibiz. Bu 20 bin kişiyi her vakit çıkarabiliriz. Buna tarihimizle şahidiz. O tarihe sahibiz. Biz o tarihin sahibiyiz ki efendiler, devletin en müşkül zamanında harikalar icat ettik, en büyük harikaları gösterdik. Öyle zannediyorum ki, bu millet bu son harikayı gösterebilir. Zannetmişler ki efendiler,

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.2, 3. basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Kasım 1999, s.142-144, (2 Ağustos 1921).

Türkiye orduları çalışıyor. Hayır, Türkiye'nin tek bir kolordusu bütün Yunanistan ordularıyla çarpışıyor, dövüşüyor. Yine Grup kumandanlarından Halit Bey, zannetmeyiniz ki -pek sıkıldı, çok meyus oldu ve sıkıldı, sıkılarak- zannetmeyiniz ki Yunan ordusu Türkiye'nin ananevi ordusuyla çarpışıyor. Fakat bugün Türk Ordusunun cenazesiyle uğraşıyor. Dolayısıyla Türk Ordusu yine kefeniyle, fakat Türk Ordusu Yunan ordusunun kefeniyle... Bu bir kolordumuza daha bir kolordu eklemekten ibarettir. Hatta 20 bin kişi ilave etmek lazım geliyor. Kahraman ifadesini tekrar ediyorum. Yunan Sakarya sularında... Efendiler, Türk milleti Allah'ın rızasıyla Türk milletinin hürriyeti, bağımsızlığını... Türk milleti bunu tarihinde gösterdi. Bu dini bin bu kadar senedir müdafaa etti. Hürriyet ve bağımsızlığını Cenabı Hakk'ın ona bahşettiği imanıyla bugün yine müdafaa etmek kudretine sahiptir. Yeter ki gözlerimin önünde Osmanlı ordusunu kullanan cephedeki kumandanların eline daha 20 bin kişi verelim. Ordunun içine girdiğim zaman hakikaten hayrette kaldım. Askerin önünde söz söyleyecek liyakati kendimde göremedim. Ve zannettim ki 700 yıllık tarihimiz ayaklanmış, düşmanla... önüne düşürmüş Kemal Bey'in. Ben çok düşündüm. Benim küçük sözlerim bu belagat karşısında bir şey ifade edemedi. Çok zamanlar sustum. Yalnız zabitlerle görüştüm. Kemal Bey'in karargâhına girdiğim zaman tarihin ananevi bir kumandanını gördüm. Kırık eliyle geliyordu. Bağımsızlığı ancak böyle kırık elleriyle... Kanaatim vardır. Milletin her türlü hürriyetini muhafaza edecekleri... Göze almış kumandanlar kurtaracaktır ve harp içinde hürriyet ve bağımsızlığını kurtaracaktır. Ordudan faydalanarak bütün tarihi yaşadım. Ordudan feyiz alarak geldim. Halit Bey'in karargâhına girdiğimiz zamanda o da çolak ve kırık eliyle memleketi, hürriyeti, bağımsızlığı için kumandan Halit Bey Türk milletinin azmi, düşmanın kafasını kıracaktır. *(İnşallah sesleri, alkışlar.)*

Muhterem efendiler, ordunun ikinci ihtiyacı yine kumandanların ifadesiyle zabit ihtiyacıdır. Veysel Bey'in fırkasını ziyaret ettiğimiz zaman gördük ki, bu muharebe zabit muharebesi olmuş, yüzde 30 telefat vermiştir. İhtiyat zabitleri büyük bir fedakârlıkla, askeri noksanlarına rağmen büyük bir cesaretle Türk milletinin, bütün İslamiyetin bağımsızlığını muhafaza etmek üzere çalışıyorlar.

Ordunun ihtiyaçlarından birisi de kumandanların ifadesine göre yiyeceği, içeceği yok; ordu geri çekildiği zaman kâfi derecede erzakını alamamış. Hemşerilerimden birkaç nefere tesadüf ettim. Onlarla görüştüm. Hepsi... yalnız. Hareket zamanı bazı neferlerin ayaklarında çarık yoktur. Biz düşmanı yenmeye geldik, zarar yok, biraz da aç dövüşürüz dediler... Yoktu. Fakat yürüyüşten geliyorlardı. Yüzbaşılarına sordum, derhal tedarik edilecektir dedi. Yalınayak müteessir değildi. Yalınayak bir nefer yanıma geldi. Heyetle ben neferin önünde yere bakmaya mecbur olduk ve sıkıldık. Burada haykırarak istemediğime utandım.

Maaş meselesi nerede? Arkadaşlarım söylediler. Ordu maaş alamıyor. Sonra elbise ve tütüne de ihtiyaçları varmış. Bunlara onuncu, on beşinci... Yalnız tütün ve sigara kâğıdına da ihtiyaçları vardır. Bunları verdiğimiz gün düşmanın yüzünü geldiği yere çevireceklerine kaniim.

Muhterem efendiler, bendeniz tarihimizin en mühim dakikalarını yaşadığımıza kaniim. Hükümetin maziyle alakalı idari ve siyasi hatalarının şimdi burada eleştirilecek zamanı olmadığına kaniim. Yapılacak şey, memlekette birliği temin, hükümeti takviye etmek ve işi demir ellere bırakmak lazımdır.

Meselenin idari ve siyasi yönüne gelince, düşmanın Ankara'yı alması Avrupa'da pek mühim bir hadise olarak kabul edilebilir. Bir kere memleketimizin dahili siyaseti olmak üzere gayet müşkül vaziyette kalırız. Zannetmişler ki bütün bunlarla dava biter. Halbuki Türk milleti hür ve bağımsız yaşamaya alışıktır. Onlar Türklerin hürriyetine ne kadar (bağlı olduklarını takdir edemezler. Türkler, tarih)[1] dünyayı tanıdığı günden beri onsuz yaşamamıştır. Tarih Türk milletini tanıdığı günden beri Türk milletini hür ve bağımsız tanıdı. Türk milletinin esir olarak, esaret zinciri taşıyarak yaşamak imkânı yoktur. Ankara'nın düşmesiyle dava bitmez, fakat memleket çok müşkül vaziyete düşer. Evvela mali bakımdan. Bizim pek mühim memleketlerimiz düşman eline geçecek ve dolayısıyla bir bütçe vücuda getirebilmek için bizim harap, zayıf, zavallı Doğu vilayetlerimizden lazım olduğu kadar para tedarik etmek imkânı olmayacak ve müdafaa imkânı da kalmayacaktır. Yabancı bir millet memleketin mukadderatını eline almış ve Türk milleti başka bir milletin hesabına çalışıyor demektir. Sonuna kadar dövüşeceğiz, yine dövüşeceğiz. Mukadderatını eline almış olan ve bu memleketin tarihine cevap vermek mecburiyetinde bulunanlara yaraşan, meseleyi hâd bir şekle sokmak tedbirlerine girişmektir.[2]

---

1 Parantez içindeki kelimeler Mustafa Ünver tarafından eklenmiştir. (Y.N.)
2 Mahmut Esat'ın konuşması devam etmektedir. Ancak celse zabıtlarının içinde bulunduğu zarfın sonu eksiktir. (Y.N.)

İleri!..*

İki günden beri taarruza başlayan düşmanın büyük kuvvetleriyle yiğit askerlerimiz arasında Yenice, İnegöl, Yenişehir havalisinde şiddetli çarpışmalar cereyan etmektedir. Büyük Mehmetçiklerimiz bu mübarek atalar yurdunu düşmana insanlığın üzerinde kahramanlık dersleri vererek müdafaa etmektedirler.

Son günlerde siyasi müzakerelerin halledemediği sevgili Türkiye'mizin ve büyük Türklüğümüzün talihi silahların gücüne havale olundu. Üç yıldır hak için, Türk milletinin, Türkiye'nin istiklal hakkı için çekilen Türk kılıcı şu saatte kadim aşinası olan tarihinin önünde büyük borcunu yerine getirmektedir. Denebilir ki, bin seneden beri Türk'ün silahı bugünkü kadar şuurlu, idealist, milli bir yolda çekilmedi. Bugün vatan cephesinde düşman önünde saf saf dövüşen Türkler ellerinde Allah'ın mübarek intikam kudretinin himaye ettiği silahı Türkiye'mizin ve Türklüğün hakkı, Türk tarihinin şerefi için işletiyorlar. Metin imanları, saf ve pak vicdanlarıyla Allah'ın huzurunda duran bu şanlı vatan müdafileri Türklük için ve bütün esir ve mazlum milletler için Tanrı'nın insanlara tanıdığı en aziz bir hak olan hürriyet ve bağımsızlığı istiyorlar. Ne büyük ve ne şerefli bir mücadele yarabbi!

Mağlup düşman çekildiği yerlerde her şeyi, kadını, ihtiyarı, çocuğu ve bütün bir mukaddesatı kana, kıtale, ateşe verirken, şimdi önünde hakkın ve adaletin timsali olarak yükselen Türk tarihi, binlerce yılları velveleleriyle taşıyan bu tarih, Mehmetçiğin ruhunda canlandı ve yürüyor. Bütün bir Türk dünyası ruhen ve manen bu tarihin, bu büyük Mehmetçiğin yanı başında vakar ve muhabbetiyle hayat için, bağımsızlık için yürüyor... İleri!..

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 11 Temmuz 1337 (1921), No: 656-276, s.1.

Uzak yollarda kalan İzmir, Trakya, yeşil Bursa, baharlara küsen bülbülleriyle, çamlı bellerde kuruyan çağlayanlar başında, laleleri sümbülleri solan yamaçlarda ağlayan öksüzleriyle, kızlarıyla, dullarıyla, esaret zulmetlerini yırtacak ay yıldızı, karanlıkları yakacak al bayrağı, hasretle, gözyaşlarıyla, hıçkırıklarla bekliyor... İleri!..

İleri!.. Ey önünde asırların önünde hürmetle boyun eğdiği kahraman ırkımın yiğit altın ordusu. Hak ve hürriyet seni bekliyor!

Kahraman cetlerimin memleketler alan silahlarıyla yavaş yavaş türbelerinden çıktıklarını görür gibiyim... Dünyaları kendilerine dar gören Yavuz'lar, Fatih'ler yattıkları mübarek toprakların kurtuluşunu gözlüyorlar. Çanakkale'de yatan cesur kardaşlar şimdi kemiklerine yapışmış silahlarıyla titreşiyorlar. Çiğnendiğimiz yeter, gelin, uyuduğumuz toprakları, esir Türkleri kurtarın diyorlar... İleri!..

Her vakitten büyük ve aziz Türkiye'miz hak ve hürriyet için, hak ve bağımsızlık için dövüşüyor. Bu, dünyanın tarihinin kaydettiği en şanlı mücadelelerdendir. Davamız Allah'ın ve insanlığın önünde açık ve paktır. Matemli tarihimiz, hak ve hürriyet bizi bekliyor. İleri!..

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Bayram Çıkarken*

Geçen üç yıllık yaslı bayramlarını, yedi asır talihine hükmettiğimiz sefil bir milletin, Yunan kavminin hakaret ve istilası altında kanayan dağlı yüreğiyle karşılayan güzel İzmir, Trakya, yeşil Bursa, Adana, ah evet bu yıl da, bütün bu gamlı matemli Türk illeri katil ve kanlı düşmanın kan sızan zalim satırı altında gözleri yaşlı kurbanlar gibi inleyerek karşıladılar... Ah milletim!.. Kurban mı yoksa kurban bayramı mı var?

Diyorlar ki, yaraları derin İzmir'in, gümüş sular çağlayan laleli, sümbüllü dere boylarında gezinen ahu bakışlı, şakrak sesli köy kızları, Türk tarihinin bu ismet perileri susmuş, çiğnenmiş, dereler kurumuş, çiçekler solmuş çamlı belleri süslemez olmuş... Adana'nın Türk tarihinin aşkını nakleden ormanlarından şimdi yetim ve dul kanı akıyormuş. Meriç, yanık çağlayanlarıyla Türk Trakya'nın siyah talihine ağlıyormuş. Bursa, yaralı göğsünde taşıdığı mukaddesatına vurulan zincirlerle inliyor, titriyormuş...

Allahım!.. Varlığını yeryüzünde ispat için yarattığın Türk milletini bu cehennemi gecelerin sabahına kavuştur. Çektikleri yeter oldu! Allahım! Hürriyet ve bağımsızlık için dövüşen Türk milletinin dumanlı dağ başlarında kalmış kimsesiz kadınlarına, öksüzlerine acı... İki bin yıldır hep hürriyet şarkıları söyleyen bir tarih, Türk tarihi esaret zehirini tanımasın, tanımasın... Rengini göklerinden alan, zalim dünyalarını bir meşale gibi al renkle, bir nur gibi ay yıldızı ile asırlarca aydınlatan al bayrak yerlere çalınmasın!.. Allahım, reva mı ki, zalim, adalet timsalini çiğnesin?

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 19 Ağustos 1337 (1921), No: 700-311, s.1.

Ey milletim!.. Alnını yüksek tut! Kalbin ümitle dolsun! Sen, mazlumlar Asya'sının zulüm dünyasına açtığı bayraksın. Sen, Tanrı'nın mazlum milletlerin hürriyet ve bağımsızlığı için çektiği kılıcısın. Bugün de Allah'ın tarihine kader kıldığı ezeli vazifeyi yerine getiriyorsun. Dünyalara yeni devirler açmak dünya hareketlerinin manasını tespit etmek, bütün bunlar Tanrı gücüyle yazılmış, bize inmiş tarihine has olan kudretlerdir.

Dağlarından, taşlarından tekbir, tevhit sesleri akseden, yurdunda tarihinin şehnameleri söylenen bu şehitler diyarında yüzlerce baykuşun bir arada ötüşünü andıran düşman seslerini top sesleri susturacaktır. Sonsuz, derin gökleri taklit eden mübarek cami kubbelerinin ilahi şafakların yıldızları gibi yanan kandilleri sönmeyecek, tan vaktinde bütün kuşların, kainatın halkına ibadetleri anında Allah'ın birliğini feryat eden yanık sesli müezzinlerin susmayacaktır.

Ey milletim! Sen Allah'ın ve insanlığın vicdanının bütün insanlık için tanıdığı aziz bir hakkı istiyorsun; hürriyet ve bağımsızlık istiyorsun. Senin davan, Tanrı ve vicdan davasıdır. Hakarete uğratılan yurdumuzun derin dertleri bizlere kanlı gözyaşları döktürürken, inanalım ki, evveli bilinmeyen tarihimizin, o hak ve fazilet abidesinin, yirminci asırda işlenen kanlı cinayetlere bakan bir gözü, bir canlı heykeli halinde cephelerde dimdik duran altın ordunun Batı Asya kolunu teşkil eden Mehmetçikler bu büyük davayı mutlak kazanacaklardır.

Ey milletim! Tanrı ve vicdan davası yolunda kan döküyor, can veriyorsun. Tarihin, insaniyet tarihine meçhul olan yeni bir sayfa açtı. Esir Asya'nın gözü sendedir. Tanrı duası seni saran karanlıkları yırtacak, türlü şafaklar açacaktır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

İzmir İçin*

İzmir, Batı Türklerinin 20. asrın mana ve kapsamına göre bir camia olduğunu iddia edebilmesi için şerefli bütün medeni âleme karşı kullanabileceği maddi bir delildir. Türklük, Allah esirgesin İzmir'siz kalırsa kültürel ve bilhassa iktisadi bakımdan 17. asra dönmüş olur. 17. asrın ifade ettiği bir vaziyette bulunan bir millet ise 20. asırda yaşayamaz. Dolayısıyla İzmir meselesi, Batı Türklerinin ve dolayısıyla bütün Türklüğün bir hayat meselesidir. Tekmil milletlerarası hukuk hilafına, tarihi ve çoğunluk hukuku hilafına, en zayıf bir günümüzde bizden ebediyen koparılmak maksadıyla Yunanlılar gibi milletlerin en vahşisine işgal ettirilen İzmir'in yine Türk dünyasına dönmesi zaruret ve lüzumu, bugünkü ve yarınki Türklük için bir hayat meselesidir.

İzmir, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmaya başladığı günlerden beri semalarında daima al bayrağın dalga dalga ufuklara doğru serilen şafak renkleriyle ruhunu besledi. Bugün, tamam üç yıl oldu. İzmir, aşinası olduğu, ruhunun gıdası al bayraktan uzak düştü. Şimdi, başlar, gözleri ufuklarda, zincirli elleri göklere dönük, onu hasretle bekliyor. Türk tarihini bilenler, Türk azminin ne demek olduğunu takdir ederler. Bu azim, yakın bir yarın içinde İzmir'i yeniden, mutlaka ve mutlaka hasretine kavuşturacaktır.

Şu satırları karalarken bile İzmir üç sene evvelki, hatta geçen seneki vaziyetinde bulunmuyor. Devletler, son barış tekliflerinde İzmir'i iadeye meyillidir. Bunlar hakkımızı teslime meyletmeseler de Türklük, İzmir'ine yarın kavuşacaktır. Ve her halde kavuşacaktır. İzmir'in de iltihakıyla müselles[1] bir siyasi parça

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 15 Mayıs 1338 (1922), No: 870-492, s.1.

1 Eski yazı gazetede "müselles" (üçlü) şeklinde. (Y.N.)

haline gelecek olan Anadolu'daki Batı Türklüğünün geleceğini, belki, bütün bir Osmanlı İmparatorluğu tarihinde yükselen devirlerin hepsinin üstünde yükselecek kadar parlak ve azametli görüyorum. Biz, bugün kurtarmaya çalıştığımız ırksal ve kültürel birlik Türkiye'si ile Doğu tarihine yeni bir devir hazırlamaktayız. Esasen, dünyalara yeni devirler açmak, Halik'ın biz Türklerin alnına yazdığı büyük kaderin gereğidir. Biz, Tanrı'nın çürümüş devirleri kapamak için yarattığı bir milletiz. Bugün de vazifemizi yapacağız. Sözlerime nihayet verirken milli hareketin ilk günlerinde İzmir'in ve bütün bir Türk dünyasının kurtuluşu için İzmir kapılarında gözlerini yuman ve şimdi oralarda bir mezar taşından bile mahrum uyuyan arkadaşlar ve bütün bağımsızlık muharebelerinin şehit evlatlarına fatihalar takdim ediyorum. Kurtuluş günleri yakındır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Yunan Mezalimine Dair
Milletlere Çekilecek Protesto Notası Hakkında
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Reis*- Malumu âliniz bugün Nevahi Kanunu'nun müzakeresine başlanmış idi ve bugün Genel Kurul'un kararı üzere Nevahi Kanunu'nun müzakeresi kararlaştırılmıştı. Fakat Heyeti Celile kararıyla İtilaf devletleri parlamentolarıyla bazı cemiyetlere çekilecek notanın müsveddesi Hariciye Encümeni'nce hazırlanmış olduğundan, şimdi okunmasını ve müzakere edilmesini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.*

Fransız, İngiliz, İtalyan, Amerikan ve bütün medeni milletlerin meclisleriyle anılan memleketler ve Alman, Mısır, Tunus, Cezayir matbuatına, İnsan Hakları, Hint Hilafet Komitesi, Lozan Yurdu[1] gibi cemiyetlerin tamamına verilmek üzere Paris temsilcisi Ferit Bey'e telgrafla çekilecek olan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 18 Haziran 1338 [1922] tarihli celsesinde verilen önerge icabınca Hariciye Encümeni tarafından yeniden hazırlanan Yunan mezalimine dair nota:

1920 senesinde İstanbul'da toplanan Osmanlı Meclisi Mebusanı'nca ilan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce aynen kabul olunarak Misakı Milli ile tespit ve sınırları tayin edilen, Wilson prensipleriyle ve 1918 senesinde Britanya Baş-

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.20, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, s.558 vd. (21 Haziran 1922). Mazbata Muharriri Mahmut Esat Bey'dir.

1 "Lozan Türk Yurdu" olacak. Mahmut Esat Bey bu kelimelerden sonra "İran, Afganistan, Japonya, Rusya ve bütün Doğu, Cemiyeti Akvam'a" kelimelerinin ekleneceğini belirtiyor. (Y.N.)

vekili Mösyö Lloyd George'un İngiltere Parlamentosu huzurunda söylediği nutukla da nüfusça, tarihçe, kültürce, iktisatça Türk olduğu ve Türklere kalması lazım geleceği zikir ve beyan edilen eski Osmanlı İmparatorluğu memleket kısımlarından mühim bir kısmı Mondros Mütarekenamesi'nin İtilaf hükümetleri tarafından bozulması suretiyle bugün dört seneye yakın bir zamandır tekmil milletlerarası kaidelere aykırı olarak Yunan ordusunun işgali altında bulunuyor. Devletler hukukunca bir milletin bağımsızlık ve hürriyet hakkına karşı işlenmiş bir suç mahiyetinde olarak ne yazık ki İtilaf devletleri temsilcilerinin gözleri önünde ve donanmalarının himayelerinde İzmir şehrinde binlerce masum kanlarının dökülmesiyle başlayan ve hâlâ en feci bir surette devam eden bu pek haksız işgalin başlangıcından beri Yunan ordusu efrat ve zabitleri tarafından işgal altındaki yerlerde kalan Türk ve Müslüman ahali hakkında reva görülen mezalim ve faciaları, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti İtilaf hükümetleri nezdinde mükerreren protesto etti. İzmir havalisinin İtilaf devletleri himayesinde Yunanlılarca işgalinden kısa bir müddet sonra yine bu devletler tarafından mezalim tahkikatına memur edilen Generaller Komisyonu'nun haklı ve tarafsız[2] raporlarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin yukarıda belirtilen devamlı şikâyetleri semereli bir netice veremedi. Bugün dört yıldan beri, işgal mıntıkasında kalan bedbaht Müslüman ahali, insanın en ilkel devirlerinden beri tarihin nadiren kaydettiği işkence ve mezalimin en korkuncuna, en şiddetlisine maruz bir vaziyette bulunuyor. 20. asır medeniyet âleminin gözleri önünde boğazlanmak, yok edilmek istenen bir milletin bu dehşetli hayat faciası karşısında daha uzun zaman sessiz kalınamazdı.

Bütün bu vakaların müsebbibi olan İtilaf hükümetleri nezdinde devamlı teşebbüs ve şikâyetlerin ve aynı devletlere mensup generallerden meydana gelen bir komisyon tarafından 1919'da yazılan raporun hiçbir netice veremediğine büyük bir elem ve üzüntüyle şahit olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, temsil etmekte bulunduğu milyonlarca insandan meydana gelen mazlum bir Müslüman kitlesinin matemli vaziyetine artık bir nihayet verilmesini temin maksadıyla doğrudan doğruya milletlere ve onların temsilcisine, her yerde bir olan ve aynı adalet hissiyle hislenen insanlığın vicdanına müracaat etmeye ittifakla karar verdi.

Bu dakikada büyük bir insan topluluğu insan vicdanının tahammül edemeyeceği cehennemî bir zulüm ve vahşetin avı olarak dört yıldan beri insanlık âleminin huzurunda, çoluk çocuk, kadın, erkek ve ihtiyar, demir ve ateşle inletilmektedir. İşgalin başlangıcından beri her gün devamlı bir şiddetle artan ve siyah ciltler vücuda getirecek kadar çok olan bu canhıraş mezalimi bura-

---

2 Mahmut Esat Bey "haklı ve tarafsız" kelimelerinin çıkarılacağını belirtiyor. (Y.N.)

da birer birer zikretmek imkânı yoktur. Ancak insanlığın nazarı dikkatini lazım olduğu derecede çekebilmek için bunlardan birkaçını nakledeceğiz. İşgal edilmiş mıntıkalarda bulunan müdafaasız ahalinin yalnız Türk ve Müslüman olmalarından dolayı haklarında Yunan ordusuna mensup efrat ve zabitler tarafından işlenen bu pek vahşiyane muameleler son ve yeni ateşkes teklifinden sonraki zamanlarda dahi büyük bir şiddetle ırza, cana, mala ve bütün dini ve milli mukaddesata yöneltilmektedir. Bu doğrultuda Balıkesir, Aydın, Bursa, İzmir, Manisa, Kütahya, Eskişehir, Trakya, Biga, İzmit gibi havalide sebepsiz yere veya uydurma bahanelerle ahaliyi mescitlere doldurarak yakmak, birbiri üstüne kuyulara gömerek öldürmek, köyleri ateşe vermek, mahsulatı imha etmek, fertlere ait hayvanları sürmek, ırza tasallut etmek, mabetleri soymak, mal gaspı ile sahiplerini katleylemek gibi insanlık şiarı ve savaş hukukuyla uzlaştırılması mümkün olmayan en caniyane hadiselerle Türk ve Müslüman ahali yok edilmektedir.

Balıkesir, Aydın, Manisa, Trakya gibi mahallerde Müslüman eşraf ve zenginleri her gün icat edilen birer sebeple sürülmekte ve kovulmakta ve hapsolunmakta, köylerde mescitler yıkılarak imamlar sarhoş askerler tarafından sokak sokak dolaştırılmakta ve zorla ezan okutturulmak gibi hakaretamiz muamelelere maruz kalmaktadırlar.

Manisa civarındaki cami bayram namazı esnasında basılmış ve Türkiye için nusret duasında bulunulduğu bahane edilerek içindeki cemaat süngülenmiştir. Son zamanlarda Menemen şehrinin İslam mahalleleri ansızın kuşatılarak halk Yunan askerleri tarafından soyulmuş, genç kızlarla kadınların ırzlarına alenen tecavüz edilmiştir. Hamile kadınlar sokak ortalarında katlolunmuştur. Osmanlı Devletinin kuruluşunun başlarına ait şehirlerden Bilecik, Söğüt kasabalarıyla havalisi tamamen tahrip edilmiş, Bursa'da saltanat kurucusu Sultan Osman'ın türbesi türlü hakarete maruz kalarak pederi Ertuğrul Gazi Hazretlerinin kabirleri dahi dinamitle havaya uçurulmak gibi mezarlara varıncaya kadar tecavüzlerde bulunulmuştur.

Ahiren Söke ve Kuşadası'nın işgali münasebetiyle İslam kadınlarına taarruz edilmiş ve çalgılarla sokaklarda gezdirilmişlerdir. Söke, Torbalı civarında köylere ateş verilerek yangından kaçmaya çalışanlar katledilmiş, kalanlar da alevler içinde helak olmuşlardır. Masum kafaları süngü uçlarına takılarak köy köy teşhir edilmiştir. Karahisar'ın Sülümenli, Söğlün, Karaarslan, Deper köyleri yakılmış ve ahalisi katliam edilerek anılan köylerden eser kalmamıştır. Gemlik, Karamürsel, Yalova, İznik havalisinde kasaba ve köyler taş taş üstünde bırakılmayacak surette tahrip edilmiş, on binlerce İslam nüfusu katliam olunmuştur.

Özetle: İşgal mıntıkalarında Yunanlılar tarafından katlolunan müdafaasız ve masum halkın adedi yüz binlere ulaştığı gibi, bu arada yüzlerce köyler, bir-

çok kasabalar, şehirler yakılmış ve hususi şahıslara ait milyarlar kıymetinde genel servet gasp ve talan edilmiştir. Bu doğrultuda yalnız ve kısmen Ertuğrul, Eskişehir, İzmit gibi sancaklarla İznik, Haymana gibi kazalarda şimdiye kadar icra edilebilen tahkikata göre, resmi ve dini binaların hasarlarıyla menkul ve gayrimenkul mallar zayiatı 252.585.179 Türk lirasına ulaşmaktadır. Bunların emsali pek çoktur. Gasp ve talanın ve mezalimin bu suretle devamı halinde Batı ile Doğu arasında pek mühim bir mevki işgal etmekte olan Türkiye'nin[3] vaziyetinden bütün cihan ve bilhassa Avrupa genel iktisadiyatının yara alacağı şüpheden uzaktır.

Türkiye hakkında reva görülen bu büyük haksızlığı ve onun tabii neticesi olan işbu sakıncaları evvelden beri hükümetlerine karşı daima tekrar ve ihtar eden bazı hakşinas Avrupa siyasi ricalinin ve mebuslarının görüşleri bu anda bir hakikat halinde tecelli etmektedir. Bugün resmi vesikalara dayalı olarak işbu mezalimi tasvir edici ciltlerle kitaplar vücuda getirilmektedir. Şu hususu da ilave etmek isteriz ki, İtilaf hükümetleri arasında bazılarının bu mezalimi de nazarı dikkate alarak Türkiye'nin meşru hukukunun tanınması hususunda şimdiye kadar gösterdikleri ve göstermekte oldukları eğilime karşı Türkiyeliler pek müteşekkirdirler.

Bizzat İtilaf devletleri irtibat zabitlerinin şahidi oldukları bu vahşiyane vakalar Avrupa hükümetlerince de resmen malumdur ve anılan irtibat zabitleri tarafından imzaları altında mensup oldukları İstanbul temsilciliklerine gönderilen raporlarla da doğrulanmıştır. 22 Mayıs 1921 tarihli raporunda Milletlerarası Salibi Ahmer[4] Cemiyeti Delegesi Mösyö Maurice Gehri Anadolu'da bizzat yaptığı mezalim tahkikatında bu hakikatleri itiraf etmektedir.

Özetle: İşgal mıntıkası müdafaasızların, zayıfların kan ve katliam sahnesi olmuştur. Geçmiş zamanlarda bile bütün bir tarihinde azınlıkların ve zayıfların hukuk, haysiyet ve ananesine riayeti, idaresine pek şerefli bir şiar olmak üzere kabul eden Türk milletinin, bugün 20. asır ortasında, hakkında tatbikinden çekinilmeyen mezalim bütün insanlık için elim bir hakarettir. Hayat ve bağımsızlık hakkını asrımız zihniyet ve medeniyeti gereği müdafaadan başka bir şey yapmayan Türk milleti en ilkel devirlerdeki insan cinsinin bile izlemekten elem ve utanç duyacağı bir düşmanın mezalimi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bununla beraber Türkiye milleti böyle bir düşmana karşı aynı yolda karşılık vermeyi tarihine ve asrımız medeniyetinden ilham alan zihniyetin şiarına sığdıramamaktadır.

---

3 Mahmut Esat Bey "Türkiye'nin" kelimesinden sonra "bugünkü ve gelecekteki" kelimelerinin ekleneceğini belirtiyor. (Y.N.)

4 Kızılhaç. (Y.N.)

Müsaadenizle şu hususa da işaret etmek isteriz ki, Yunan ordusunun zabitleri ve efradı tarafından müdafaasız bir halk topluluğu hakkında tatbik olunan bu milletlerarası suçlar ve cinayetler Lahey Sulh Konferansı kararlarının 46, 48, 51, 52 ve 56.; Brüksel Konferansı'nın kara muharebeleriyle alakalı milletlerarası beyannamesinin 38, 39, 40, 41 ve 42. maddelerinde kınanmakta ve yasaklanmaktadır. Sefer halindeki ordularına ait talimatnamenin 37. maddesinde Şimali Amerika Cemahiri Müttefikası[5] dahi silahsız düşman devlet tebaasının şahsi hürriyet ve mülkiyet hakkına riayeti emretmektedir. Asrımız devletler hukuku ve ulemasınca kabul edilmiş bir hakikat ve prensiptir ki, harp yalnız devletten devlete silahlı bir harekettir.

Muharip ordulardan birine fiilen mensup olmayan silahsız sivil ahalinin mal, mülk, ırz, can ve mukaddesatı her türlü taarruzdan korunmuştur. Halbuki asrımız medeniyetinin özü demek olan bugünkü hukuk zihniyeti önünde Türkiye'nin işgal edilmiş kısımlarında ve sözde Anadolu'ya medeniyet getirmek vazifesiyle mükellef Yunan ordusu tarafından işlenen ve işlenmekte olan mezalim ve facialar ilkçağ hukuk anlayışlarının bile ürkeceği bir hali arz etmektedir. Çağdaş bir millet olduğu halde devletler hukukuna muhalif bir surette kendisine bağımsızlık hakkı inkâr olunan Müslüman Türkiye halkına ferdi hayat hakkı da tanınmayarak bugün imhasına çalışılmaktadır.

Yalnız bu feci vaziyetin ortaya çıkmasına sebep olduklarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine tebliğ ettikleri 26 Mart 1922 tarihli notalarındaki "Yunan milletine Müttefikler'in davası için kabul ettiği ve katlandığı büyük fedakârlıklar..." cümlesiyle resmen itiraf eden İtilaf hükümetlerinin şahsen değil, bu hale daha uzun zaman sessiz kalacak olan cihan medeniyetinin dahi tarih huzurundaki mesuliyetinin pek büyük olacağını izaha gerek yoktur. Hakikaten İslam ve insanlık âleminin mühim bir parçası kan ve ateş içinde yakılırken, medeni Avrupa milletleri buna nasıl tahammül ediyorlar? Avrupa hükümetlerince Yunan ordusu tarafından Türklere ve Müslümanlara reva görülen bu mezalime karşı şimdiye kadar sessiz kalınmış ve üstü kapalı şekilde razı olunmuş olması, İslam âleminde Türkiye'nin sırf Müslüman bulunmasından ileri geldiği zannını hasıl etmektedir.

Halbuki Türkiye, geçmiş asırlara oranla medeniyetinin yüksekliğini bilhassa vicdan hürriyetine olan hürmetinde gören 20. asrı ve bu asrın muhtelif dinlere mensup bütün dünya milletlerini böyle bir fikirden tenzih etmek istemektedir. Asrımız vicdani hukukiyatının din ve ırk farkı olmaksızın milletlere tanıdığı bağımsızlık ve hürriyet haklarını kendi hakkında da müdafaadan ve bütün milletlerin hür ve bağımsız olarak mukadderatına sahip olmalarını iste-

5 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)

mekten başka bir gayesi olmayan Türkiye, medeni dünyanın emperyalist gayeler peşinde yürüyen hükümetlere arka çıkmasında cihan için zarardan başka bir şey beklenemeyeceği kanaatindedir.

Türkiye'nin işgal edilmiş kısımlarındaki Yunan ordusu mezalimini 20. asır medeniyeti ve kültürü namına protesto ederken, Türkiye Büyük Millet Meclisi medeni milletlerden, hükümetleri nezdinde tesirli teşebbüslerde bulunarak bütün bir insanlık tarihi için leke teşkil eden, kan ve yangınla ortaya konulan bu müthiş işkencelere artık nihayet verdirmek vasıtalarını tamamlamalarını rica eder.

Reis	Mazbata Muharriri	Kâtip
Yunus Nadi (İzmir)	Mahmut Esat (İzmir)	İsmail Suphi (Burdur)

Üye	Üye	Üye	Üye	Üye
Mehmet Şükrü	Âtıf	Şemseddin	Ali Cenani	Vâsıf
(Karahisarısahip)	(Kayseri)	(Ankara)	(Gaziantep)	(Sivas)

Üye	Üye	Üye	Üye
Derviş	Mazhar Müfid	Ömer Lûtfi	Dr. Tevfik Rüşdü
Mardin	(Hakkâri)	(Amasya)	(Menteşe)

[...]

Mazbata Muharriri Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, ilave edilecek birkaç kelime var. Birinci sayfanın sonundan ikinci satırında "haklı ve tarafsız" kelimeleri çıkarılıyor, sonra başlığa "Lozan Türk Yurdu"ndan sonra "İran, Afganistan, Japonya, Rusya ve bütün Doğu, Cemiyeti Akvam'a"[6] kelimeleri ilave edilecektir.

Efendim, dördüncü sayfanın baş tarafından 16. satırda "Türkiye'nin vaziyetinden bütün cihan ve bilhassa Avrupa genel iktisadiyatının yara alacağı şüpheden uzaktır" cümlesindeki "Türkiye'nin" dedikten sonra "bugünkü ve gelecekteki vaziyetinden bütün cihan" denecektir. Yani "Türkiye" kelimesinden sonra "bugünkü ve gelecekteki" kelimesi ilave edilecektir.

***Tunalı Hilmi Bey** (Bolu) - "Raporlarıyla" denmiş, halbuki verilen rapor birdir.*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Birçoktur efendim.

[...]

6 Cemiyeti Akvam: Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

***Reis** - Biga Mebusu Mehmet Bey'in bir önergesi vardır:*

Riyaseti Celileye

Biga sancağı dahilinde Ezine kazasında Ramazanı Şerifte camilerde Müslümanlar namaz kılmaktan men edilmiş olduklarından, protestonamenin üçüncü sayfasının dördüncü satırında "mabetleri soymak" ibaresinden sonra "Müslümanları namaz kılmaktan men etmek" cümlesinin ilavesini teklif ederim.

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, burada da gördüğünüz üzere bu hususu kâfi derecede açtık ve izah ettik. Cemaatin yakıldığı, cemaatin süngülendiği yerde namaz kılmakta hürriyet kalmış mıdır? Esasen buraya koyduğumuz hadiseler bilhassa resmi vesikalarda bulunanlardır, resmi vesikalarda görmediğimiz vakaları Meclis namına buraya koymaktan kaçındık.

***Mehmet Bey** (Biga) - Vazgeçtim efendim.*

***Reis** - Mehmet Bey önergesinden vazgeçmiştir efendim. İsmail Şükrü Efendi'nin önergesi vardır. Okunacak:*

Riyaseti Celileye

Protestonamenin altıncı sayfasının 27. satırından itibaren yedi satır gereksizdir. Çıkarılmasını teklif eylerim.

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, oy ve karar bittabi yüce Meclis'indir. Ancak Encümen, notasının bu satırlarının yerinde bırakılmasında ısrarlıdır. Bu notanın en kıymetli yerlerinden birini de Encümeniniz burada görmektedir. Malumu âliniz Avrupa'daki fikirler bir değildir. Hatta burjuvalar, sermayedarlar bile cihangirlik aleyhinde bulunmaktadır. Bugün zamanımızın hukukçuları zamanımız emperyalizmini kınamaktadır. Avrupa üniversitelerinde ve Avrupa'nın medeni yerlerinde bunun aleyhinde şiddetli propagandalar yapılmaktadır. Biz bu vaziyeti ihmal edemezdik. Encümenimiz Büyük Millet Meclisi'nin asli düşüncesini bir nota içerisine sokarak, Avrupa'nın medeni muhitlerinde iyi bir tesir yapmasını düşündü ve onun için bunları ilave ettik. Rica ediyoruz, bu nokta pek ehemmiyetlidir. Yüksek heyet kabul ederse aynen gönderelim.

***Reis** - [...] İsmail Şükrü Efendi'nin önergesini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmemiştir.*

SARAY VE İSTANBUL HÜKÜMETİ

Halk-Saray*

Barış söylentileri dönüyor, fakat düşman her vakitten fazla bir faaliyetle harbe hazırlanıyor. Bir asrı dolduran kanlı yıllar içinde dünya istilacılarına, tarihin yangınlarından renk alan al ve yüksek bayrağıyla yürüyen Türk köylüsü ilahi bir tevekkül, sarsılmaz bir azim, bir metanetle arkasında bulunduğu kanlı savaşı bekliyor... Aziz ve büyük Mehmetçik, kılıcın keskin olsun!..

Türk köylüsü bütün bir tarihinde başkalarının hesabına çalıştı. Harbi Umumi sonunda yalnız kalınca mübarek kanını menfaatleri uğrunda asırlarca akıttığı kimselerden yine ihanet gördü!.. Silahı alındı. Onu kemirmek için asırlardan beri iştihasını artıran emperyalistlerin ve Batı sermayecilerinin yırtıcı pençeleri altına, çırpınan yaralı bir av gibi atıldı. Türk köylüsü, bağrında asırların açtığı derin yaralarla kanıyordu. Kan kusuyordu. Bu karanlık günlerinde imdat bekleyen köylü; efendi tanıdığı, dinin hizmetçisi bildiği saraya mahzun gözlerini çevirdi, medet diledi. Yaslı tarihimi ve beni kurtarın dedi. Saray onun gözyaşlarına kapılarını kapadı. Kan çanağına dönen gözlerini göklere dikti. Hürriyeti için ağladı ve dua etti... Siyah ve kızıl bulutlar içinden doğan ay ve yıldızı gördü. Büyük tarihin büyük efendisi hasretle gözyaşları döktü. Onu yine ve daima başının, bütün dünyanın başının üstünde gezdirmek için kalktı. Çaput parçalarıyla yaralarını sardı. Kulağını vatanın topraklarına verdi. Ta Viyana önlerinden, Mağrip'ten, İran içlerinden, Hint denizlerinden gelen sesleri dinledi. Bu sesler

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 28 Şubat 1338 (1922), No: 815-428, s.1.

ölü cetlerinin idi. Bu korkunç iniltiler Türk köylüsüne, onun hür tarihini matemle okuyorlardı. Hürriyetini, bütün varlığını tehlikede gören köylü Leyla'sını kaybetmiş Mecnun'lar gibi koşturdu, yırtındı, paralandı. Nacak, satır, taş, topuz ne bulduysa eline aldı ve geldi. Cephelere dikildi. Karşısında sarayı vatan düşmanlarının müttefiki olarak buldu. Köylü kendisine hürmetle bakan ay yıldızı gördü. Bu hürriyet timsali, ona, korkma yürü diyordu. Durmadı. Kapalı, yaşlı gözlerini ağır ağır semalara kaldırdı. Ve sonra çoluk çocuğu, kadını kızanı ve kağnısıyla, her şeyiyle yürüdü. Türk tarihi kendisine yabancı olmayan aşina günlerini yaşamaya başladı. O gün bugün Türkiye halkı tırnaklarıyla ve bütün mevcudiyetiyle ay yıldızına varmak için dövüşüyor. Bütün dünya emperyalizmi önünde hak için çarpışıyor. Şimdi vatanın esir parçalarından yükselen esir kardeş sesleri Türk köylüsünü bekliyor. Şimdi İzmir'in, Bursa'nın, Edirne'nin kandilleri yanmayan ilahi mabetlerinde dullar, öksüzler, hakaret edilen genç kızlar, ak başlı ihtiyarlar titrek ve zayıf dualar içinde Türk köylüsünü bekliyorlar... Bu matem illerinin önünde, İstanbul'un giden hürriyet için yas tutan hakan türbeleri, minberleri, camileri ve mukaddesatı önünde bütün bu felakete, bu yaslara zevk ve sefahat içinde gülen, kahkahalarla gülen bir saray var. Bu saray memleketin kalbinde biten bir çıban, bu şehitler ülkesinin mübarek topraklarında akan bir irindir. Bu saray bütün bu büyük mazinin üstünde kurulmuş bir baykuş yuvasıdır ki, oradan yurdun felaketli demlerinde, karanlık geceler içinde baykuş sesleri duyulur. Oradan vatan ve hürriyet savunucularının katli vacip olduğuna dair fetvalar çıkar. Orada vatan düşmanlarıyla ittifak kararları verilir. Orada tarihin ve Türk köylüsünün, Türkiye halkının katledilmesi, yok edilmesi için tedbirler alınır. Orada Anadolu birliğinin imhası için casuslar tertip olunur ve vazifelendirilir. Ah, orada bu zavallı memleketin kan, ateş ve esaret altında inlemesi, ilelebet inlemesi için düşünülür. Memleketin varlığını, bağımsızlığını korumak maksadıyla ve hukuk manasınca en meşru bir surette tesis ettiği devletle ve bu devletin hak yolunda göğüslemekte olduğu muazzam mücadele ile Türkiye halkı, şüphe yok ki, büyük tarihinin içinde eşsiz bir şey yaptı. Bu gibi büyüklükler esasen Türk'ün hasletidir. Fakat halkın ve mukaddesatın büyüklüğü karşısında günahlarını itiraf ile sarayın tövbeye varması icap ederdi. Yazık ki, sarayın Damat Ferit ve hâşâ din namına hareket eden daha bazı menfaatlileriyle ve bu memleketin yabancı düşmanları ile müştereken aziz Türkiye'mize suikastlar hazırlamakta olduğunu istihbar etmekteyiz.

Bütün milletin ve Millet Meclisi'nin meşru ve hukuki varlığı önünde, İstanbul'da fuzuli bir surette hükümetin başında bulunanlar bu milletin mukadderatıyla alakadar hiçbir iş hakkında rey sahibi olmadıklarını bilmelidirler. Milletin iradesinin tecelli ettiği yer olan kanunlar huzurunda, her fert gibi almak mecburiyetinde bulundukları vaziyeti anlamalıdırlar.

Türkiye halkının temsilcisi olan Millet Meclisi'nin rızası hilafında hareket eden herhangi bir kudret hukuken millete karşı isyan etmiş demektir. Türkiye halkı ise, irade ve hâkimiyetinin haricinde yürümek isteyenlerin cezasını vermeye her zaman kadirdir. Osmanlı tacidarlarının düşman istilası altında hilafet makamını işgal eden günahkâr oğlu, cetlerinin titreyen türbeleri önünde memleketi ve tarihi, yüzünü elleriyle örterek bir an için olsun düşünsün. Günah bütün tarihe matem salacak kadar büyük ve siyahtır.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

İstanbul Hükümeti ve Hukuki Vaziyeti*

Son günler, anayasa hukuku ve siyaset hukuku prensiplerine temas eder hayli hadiselerle yüklüdür. Bu arada İstanbul Hükümeti incelemeye ve tahlile değer mühim bir vaziyet göstermektedir. Malumdur ki, Saray'ın, tabileriyle vatana ihanet ettiği günlerden beri, Türkiye camiası düşman istilası karşısında mukadderatını Büyük Millet Meclisi'yle bizzat idareye karar vermiş, hukuki ve siyasi vaziyetini Teşkilatı Esasiye Kanunu ile kamu hukuku teorilerine göre vasıtaların en meşru, en makbulüyle tespit etmiş bulunuyor. Bu muntazam ve hukuki teşekkül, ihtilal tarihlerinin nadiren kaydettiği vakalardandır; Türk tarihinin hasletlerindendir. Fakat o gün bugündür bütün bu camia hareketine yabancı kalan İstanbul'un fuzuli ve asi hükümeti milli iradenin haricinde bir varlık yaşamakta devam ediyor. Varlığını yalnız yaşamakla yetinseydi, belki siyasi zaruretlerden dolayı bu fenalıklar heyulasının vaziyetini hoş görürdük. Hatta yabancı istilası altında esaret felaketine katlanan böyle bir hükümeti vatanperverlikle vasıflandırabilirdik. Halbuki emelleri siyah bir Sarayın, bir hizbin aleti olmaktan başka bir mahiyet göstermeyen bu hükümet, memleketin genel mukadderatına fuzulen müdahalede devam edip gidiyor. Ne hakla ve ne yetkiyle?!.. Milletin iradesinin tecelligâhı olan Millet Meclisi, Kanunu Esasi, Teşkilatı Esasiye Kanunu önünde bu hükümet kimdir ve nedir? Cevap istiyoruz. Bunun hükümet denilebilecek ne gibi ve nasıl maddi ve hukuki bir mevcudiyeti, bir sıfatı vardır?

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 12 Mart 1338 (1922), No: 825-438.

Fakat biz anlayışımıza göre görüşümüzü izah edelim de İstanbul Hükümeti de isterse cevabını versin!

Biliyoruz ki Teşkilatı Esasiye Kanunu Türkiye'si, hatta Meşrutiyet devri Türkiye'si Afrika zencileri diyarı değildir. Eski Çin fağfurları memleketine de benzemediği gibi, İran şahları, eski Rusya çarları ülkesine de benzemez. Oralardaki devlet ve millet anlayışlarıyla Türkiye'de bu aynı kelimelerin kavram ve manaları arasında çok derin farklar vardır. Yeni Türkiye, ne bu saydığımız memleketlerdeki zihniyet hükmünce Saray ve onun icra heyetini ülkenin sahibi ve efendisi tanıyor ne de ortaçağ ve yeniçağ anayasa hukukunun asli umdelerinden birini teşkil eden "tacidarların Allah tarafından camianın mutasarrıfı olduğu"nu kabul ediyor... Türkiyeliler bunak ve hacir altında mıdırlar ki böyle bozuk ve fetişistlere mahsus bir mezhebin mensubu olsun? Yeni Türkiye, devlet idare ve teşkilatında bugünkü Avrupa kamu hukuku zihniyetinin ilerisinde yürüyor. Yeni Türkiye, henüz hukukun temennileri arasındaki esasları faaliyete dökmüş bulunuyor. Dolayısıyla memleketimizin camia idaresine dayalı devlet zihniyetine göre değil, hatta bizce köhne denmeye layık ve yalnız kapitalist ve emperyalistler menfaat ve maksatlarını temsil eden Batı'nın devlet ve meşrutiyet anlayışınca dahi İstanbul Hükümetinin bu memleketin hiçbir işi hakkında oy ve fikir sahibi olmaması anayasa hukukunca tabii ve pek zaruridir. Eski Kanunu Esasiye'mizce icra heyetinin görünüşte ve şeklen reisi sultan idi. Meşrutiyetin öz ve hakiki manası bunu içeriyordu. Bu kanun gereğince dahi, parlamentonun, yani milletin tasdik ve rızası olmaksızın hakan, camianın mukadderatıyla alakadar bir teşebbüste bulunamazdı. Memlekete, kanunlarına ve bütün mukaddesata karşı işlenmiş pek açık bir ihanet karşısında Kanunu Esasi'yi tadilen milletçe konulan ve kabul olunan Teşkilatı Esasiye Kanunu'na göre Türkiyelilerden başka hiçbir kuvvet resen bir hükümet teşkiline hak ve yetki iddia edemez. Aksine harekete cesaret eden herhangi bir varlık anayasa hukuku manasında camianın iradesine karşı isyan etmiş demektir; tepelenmesi vacip olur. Gerçi eski Kanunu Esasi'nin bir maddesi, Kanunu Esasi'yi tadil yollu yapılacak herhangi bir kanunun padişah tarafından tasdiki lazım geldiğine dair bir kaydı ihtiva etmektedir. Fakat o Kanunu Esasi'ye muhalif olmuş, en büyük ve kanlı memleket cürmünü işlemiş bir makam o hakkını kendi eliyle, kendi hareketiyle düşürmüştür. O makam ki Yunan Ordusuna "Hilafet Ordusu" demiş, o makam ki düşman ordularına karşı çıkan mücahitlerin katli vücubuna dair fetva çıkartmıştır, nasıl olur da kendi eliyle yırttığı bir kanuna dayanarak hak iddia edebilir?

Dolayısıyla, işte yalnız bu saraydan kuvvet alarak milletin mukadderatına müdahaleye kalkışan bir hükümet kamu hukuku ve meşrutiyet idaresi manasına göre zorba ve asidir. Görüşümüzü daha açık gösterebilmek için ufacık bir

tahlil yapacağız. Tahlilimize bir soruyla başlayalım: -Eski tabiriyle- "sahib-i devlet" kimdir? Çağdaş anlayışlara ve hatta İslam hukukuna göre de camiayı emeğiyle, üretimiyle yapan, onu gücüyle, mevcudiyetiyle müdafaa eden, yaşatan halk kitlesidir. Bu bir aksiyomdur ki, izahı zamanımız anlayışları ve zekâsı için gülünç olur. Halk ihtilallerine karşı bundan bir asır evvel Alman prenslerinin hukukunu müdafaa eden von Haller ve onun fikirleri geçen asır içinde öldü ve gömüldü. O fikirler için öldükten sonra tekrar dirilmek yoktur. İşte yeni Türkiye bu açık hakikatten manasını aldı; Kanunu Esasi'sini değiştirdi; en medeni hukuki anlayışlara göre kendisini halk devleti olarak kurdu.

Anadolu Hükümeti milletin, halkın iradesini söylüyor. Fakat İstanbul Hükümeti kimi temsil ediyor ve neyi söylüyor?! Camianın iradesine asi bir hizbin görüşünü, değil mi?! Taç ve saltanatın camianın sahibi olması keyfiyeti, tarihi hukuk denilen ve tahlilinde kuvvet ve gasptan meydana gelen bir terkipten başka mahiyeti olmayan davadır. Hakikati bu olan ve sonraları büsbütün çığırından çıkan bir varlıktan kuvvet ve yetki alan hükümetin cibilliyeti hakkında bilmeyiz ki bundan fazla söylemeye değer mi? Önlerinde esir ve mazlum kanayan, sürünen, inleyen camiaya hükmeden ortaçağ ve ilkçağ sarayları hükümetlerinin mana ve mahiyeti ne idiyse, onlarda milleti temsil kudreti ne ölçüde bulunuyorduysa, İstanbul Hükümeti'nin hukuki vaziyeti de odur; belki daha aşağıdır. Esir İstanbul'daki kara bahtlı kardeşlerimizi dahi temsil etmek hakkına sahip olmayan bu hükümet, bütün hakikatlere rağmen yetkisini aşmakta ve memlekete fenalık yapmakta devam ediyor.

Bütün Türkiye'nin temsilcisi imiş gibi, badireler içinde hayatı için uğraşan memleketin bu pek mühim tarihi anlarında Büyük Millet Meclisi'nin vaziyetini güçleştirmekten sakınmıyor; sanki bundan zevk alıyor. Hariciye Vekilimizin Avrupa seyahati münasebetiyle milletin iradesine asi İstanbul Hükümeti'nin Hariciye Nazırı İzzet Paşa da Avrupa yolunu tuttu. Fakat bu adam Türkiye namına ne hakla söz söyleyebilir? Ne yetkiyle hariciye nazırı sıfatını takınabilir? Kimi temsil ediyor? Sarayı mı? Pekâlâ, fakat taçlı günahkârın sığınağı olan orası, sinesinde şehitler uyuyan, mukaddesat yatan Türkiye değildir; Türk milleti değildir; vatan değildir. Orası, düşman eliyle yazılan, bestelenen notaları, düşmanların bu aziz memleket hakkında taşıdıkları siyah vicdanı, bütün bir Türk tarihini aşağılayarak terennüm eden yerdir. Bu kadar ileri gitmek değil, kamu hukuku esaslarınca, İstanbul Hükümeti'nin koyduğu vergilerin sarf mahallini, tayin ettiği memurları bile Büyük Millet Meclisi'ne sorması lazım gelirdi. Yoksa bütün bu tasarruflar fuzulidir, bir isyandır. Malumdur ki, anayasa hukukunca devlet bir camiadır, camianın hukuki şahsiyetidir. İstanbul'dakiler hangi camianın hukuki şahsiyeti olan devletin hükümetidirler? Fakat biz bunlardan geçtik, yalnız şu hükümet haddini bilseydi, onu yaşatan zarureti takdir

etseydi. İstanbul Hükümeti anlamalıdır ki, bugünkü hayatı siyasi bir zarurettir. Zaruretler ise ancak kendi miktarlarınca takdir olunurlar. Yoksa hukukta, teorilerde bu varlığın bir manası vardır; o da isyandır... Kamu hukukunca İstanbul Hükümeti'nin, camianın iradesinin timsali olan Büyük Millet Meclisi'ne karşı memleketin herhangi bir yerinde türemiş asi ve zorba bir hükümetten farkı yoktur. Nerede kaldı ki İstanbul Hükümeti milli davayı güçleşmektedir.

***

1 Mart 1338 [1922] nutkunda Büyük Millet Meclisi Reisi "Memleketin efendisi köylüdür" diyordu. Hakikaten Meclis bununla Türkiye tarihine büyük bir hakikat yazdı.

Son gelen İstanbul gazetelerini gözden geçirdiğimiz zaman "efendi" kelimesinin sansürce çizilmiş olduğunu gördük. Meclis'inin dilini sansür edenin elini, asırların manasını değiştiren demir bileğiyle Türk köylüsünün kıracağı gün uzak değildir.

Bir çobana beş koyun teslim edenin bile ondan hesap sorma hakkı olduğu şüphesizdir. Bütün bir cihan manasını, bir cihan tarihi manasını nakleden bir ırkın yürüdüğü, yaşadığı yer olan Türkiye'nin, o ırkın iradesini çiğneyenlere hakkını soracağı hesap günleri yakındır. Türkiye gayri mesuller memleketi değildir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Sarayın Günahları*

Babıâli'nin Notası Münasebetiyle

Yedi asırlık tarihinin ilk dördünü -zamanının idrakine göre- bu memleket için çok defa hayatını hiçe sayarak ve feda ederek büyüklükler yaratmaya vakfetmiş olan bir hanedanın, Kayıhanlılar soyunun son tacidarı bugün Bizans surları içinde, mensup olduğu ocağa ve memlekete ihanetle meşguldür. Vatanın en felaketli, en badireli günlerinde dini alet etmekle, fetvalar çıkartmakla, düşmanlarla birlikte Türkler memleketine karşı faaliyete gelmekle başlayan bu ihanet silsilesine, padişah, milletin mukaddesatına karşı asi hükümetine yazdırdığı son nota ile Türkiye tarihinin daima nefretle, hicapla yâd edeceği bir yenisini daha ilave etti. Sarayın hükümeti tarafından İtilaf devletlerine tebliğ olunan bu notanın metnini gazeteler iki gün evvelisi yayımladılar. Şüphesiz okurlarımız bunu okudular ve hükümlerini verdiler. Biz de vatan suçunun henüz mürekkebi kurumamış olan bu siyah vesikasını dikkatle ve fakat derin ve milli bir matem içinde okuduk. Şu kadar var ki, milletin iradesinin tecellisi olan yeni Teşkilatı Esasiye'mize ve hatta eski Kanunu Esasi'mize yeni bir darbe mahiyetinde bulunan bu notayı hayretle karşılamadık. Esasen saray denilen yerden Türk kavminin, büyük ırkımın yaralı sinesini düşmanın himayesine dayanarak haris ve kanlı pençesiyle delmeye çalışan o bedbaht varlıktan daima suikastlar beklerim... Orası ancak bundan anlar, bundan zevk alır. Orası yabancılarla anlaşan ve sonra harekete gelen korkunç bir casus kudretidir ki, hep kanayan bu aziz Türkler vatanının kalbine sokulmuş bir düşman ileri karakoludur.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 5 Mayıs 1338 (1922), No: 862-484, s.1.

Hakikaten dün ajansların Atina'dan tebliğ ettikleri bir telgraf haberi, padişahın daima Kral Konstantin ve hükümetiyle hoş geçindiğini, hatta pek ahbap olduklarını, saray akraba ve yakınlarının, saray erkânının balolarda Yunan kumandan ve subaylarıyla hazır bulunduklarını zikrediyordu. Türk milleti için, Türk tarihi için ne elim, ne felaketli bir haber ya Rabbi. Daha dün büyük hakan Gazi Sultan Osman'ın Bursa'da, Ertuğrul'un Bilecik'te türbelerine, kemiklerine hakaret eden, yakan bir düşmanla, o türbelerde yatan büyük Türklerin nesli balolarda vals ediyor, dans ediyor... Bu nesil aynı düşmanın en kanlı bir istilasında inleyen milyonca Türk'ün feryadı, felaketi, iniltisi karşısında çalgılar, rakslar içinde sarhoş ve bitap, belki kadeh tokuşturuyor!.. Tanrım, bu feci maceradan Türklüğü sen kurtar!.. Bizans duvarları içinde uzanan büyük tarihin büyük parçasını henüz ayağını oralara kadar atarak, hakarete uğrayan mukaddesatını kurtaramayan Türk köylüsü sana emanet ediyor... Burada cetlerimizin son mübarek armağanı üzerinde kadın erkek, çoluk çocuk, hürriyet ve aşk yolunda, belki bazen aç ve çıplak, bütün varlığını feda ederek, ıssız geceleri gündüze katarak tarihinin kurtuluşu için ölen Türk halkı senden bir gün evvel bağımsızlık ve hürriyet sabahını bekliyor... Bunu fırtınalı boralı dağlar başında, sürülerin çıngırak seslerinin sustuğu tenha yamaçlarda, yalınayak, baş açık kalmış öksüzler, dullar yalnız senden umuyor ve istiyorlar. Hürriyet için her gün ölen Türk'ü ve tarihini sen esirge ya Rabbi!.. Çilesi doldu ve çektikleri çok oldu. Artık matem yılları uzamasın!..

Sarayı ve onun hukukunu her ne pahasına olursa olsun, hatta Türklüğü parçalamak pahasına da muhafaza etmeyi ve korumayı, asi Babıâli hükümeti kendisine mukaddes vazife edindi. Babıâli, yine sarayın eliyle yazılan, belki ve şüphesiz İngilizlerin suretini hazırladıkları son notasıyla Türk halkının bugün de mübarek kanını çağlayan gibi akıttığı büyük davasına son merhalede bir cinayet daha ilave etti. Yalnız ve bilhassa sarayın hukukunu milletin aleyhinde müdafaa yollu yazılan notasında bu memleketin meşrutiyet manasına göre hiçbir temsil yetkisi olmayan Babıâli huzur ve barışın idamesi için -bunu ihlal edenlere karşı- İtilaf devletleriyle beraber harekete amade olduğunu ve onların emirlerini infaza hazır bulunduğunu da bildiriyor. Türk milletinin bütün bir cihan önünde silahıyla delik deşik ettiği Sevr Antlaşması'nı, Türk tarihinin bu idam kararını imza edenlerin bundan başka bir zihniyet sahibi olamayacaklarını takdir ederiz. Esasen Türklükle alakası olmayanların, onu temsil bile etmeyenlerin onu duyabilmelerine, onu düşünebilmelerine imkân yoktur. Yalnız Teşkilatı Esasiye'mize, hatta eski Kanunu Esasi'mize göre de değil, fakat bunların esas ve kaynağını teşkil eden ve her medeni milletçe itaat olunan ve muhterem tanınan günümüz hukuk esaslarınca dahi Babıâli'nin vaziyeti Ankara'daki Türkiye halk devleti ve hükümetine karşı asiden başka bir suretle ifade

olunamaz. Şüphe yok ki, padişah ve hükümeti ancak milletin iradesine dayanmakla, onu temsil etmekledir ki, Türkiye halkı namına söz söylemek yetkisine sahip olabilir. Fakat hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir diyen ve sarayla düşmanların ihaneti ve tecavüzü karşısında gazabından titreyerek ayaklanan milletin iradesiyle yazılan Teşkilatı Esasiye Kanunu önünde, İstanbul'da kendi akıllarına estiği gibi millet hesabına fuzuli hareket edenlerin manası nedir? Sorumuzun cevabını onlar vermezden evvel biz söyleyelim, asi belki. Belki değil, şüphesiz bundan da fazla!.. Evet, hukuki vaziyeti bundan başka türlü ifade etmek mümkün değildir. Memleket padişahın çiftliği veya malikânesi, millet de onun kulu olsaydı, o zaman Babıâli görüşünde haklı olabilirdi. Tacidarların Allah tarafından millet ve memleketin sahipleri olduğunu söyleyen Doğu teorisinin yaşadığı yıllar geçeli iki asır oldu. Vatanı prenslerin malikânesi farz eden teorinin Almanya'da en hararetli savunucusu olan von Haller ve fikirleri öleli, bir daha dirilmemek üzere gömüleli bir asrı geçiyor. Artık bu gibi düşünceler zavallı Afrika vahşilerine, Afrika'nın Honkunfo devletine miras kaldı. Fakat, rica ederiz, dünyanın en şerefli bir tarihinin sanatkârı olan Türk halkı ananelerine, İslam hukukuna, bugünkü Teşkilatı Esasiye ve meşrutiyet sistemine tamamen zıt olan böyle bir düşünce ile bugün nasıl idare olunabilir? Büyük bir ırkı, bütün bir tarihi mukaddesatı yaşayan ve yaşatan bu memleket, vatan olmaktan çıkar, bütün mukaddesatı çiğner de kendisine ihanet etmiş bir sarayın nasıl malikânesi olabilir? Dünyaya efendi olmak, başlı başına tacidar olmak için gelen bir millet nasıl olur da başlarında gasp olunmuş taçlar taşıyanların esiri olur? Evet, biz tarihiyle övünen o milletiz ki, ne Acem krallarının tahakkümünü ne de mazlum ve ezilen bir insanlık kitlesinin üzerinde Allah'ın gölgesi olduklarını iddia eden Batı imparatorlarının ceberut ve mezalimini anane olarak tanımadık. Türk kavmi kaderin daha yaratılışta başına taç ve sorguç taktığı hür duygulu insanlardan meydana gelen bir taçlılar kafilesi, bir sorguçlular camiasıdır ki, onun tarihinde hakan da halife de hizmetçilik vazifesiyle iftihar ettiler. İşte o kadar. Türk memleketi hiçbir zaman malikâne olmadı. Çünkü Türk hiçbir gün kendisini Allah'tan başkasının kulu olarak görmedi ve görmeyecektir. Türk'ü başka türlü görenler pek yakın olan yarın, hesaplarını mahkeme önünde bakalım verebilecekler mi? Memleketi ve milleti kale almaksızın, notalarında, her şeyden evvel düşmanların eliyle sarayın hayatının idamesine çalışanlara; memleketin dahili işini, namus meselesini yabancıların himayesiyle halletmek isteyenlere; icap ederse, dünya barışının İtilaf devletlerinin görüşlerine göre muhafazasını, yani belki Rusya'ya, belki de milli hayatın kazanılması için dövüşen Türkiye'ye karşı gelmeyi vaat eden Babıâli efendilerine soruyoruz ve diyoruz ki: Siz Sevr'i, vatanın idam kararnamesini imzaladınız. Siz, mücahitlerin katline dair düşmana yardım maksadıyla fetvalar verdiniz. Vatandaş-

ları düşmanlara teslim ettiniz. Siz milli hareketi yıkmak için çalıştınız. Siz dini de, tarihi de, milleti de onun en zayıf bir gününde düşmana teslim etmek için çalıştınız. Şimdi ne hakla, ne yetkiyle Türkiye'nin asıl sahiplerinin işine karışıyor; onun hakkında, onun meşru iradesi önünde söz söylüyorsunuz ve siz kim oluyorsunuz? Düşman himayesine sığınan gaspçılar ve asiler, Türkiye'nin hukuk teşkilatı önünde siz kimsiniz ki, onun hakkında söz söylüyorsunuz? Kimi temsil ediyorsunuz? Tarihi hukuk iddiasında bulunan sultan unutuyor mu ki, asrımız hukukunda bunun manası ancak gasp olabilir. Türk hukuk tarihinde ise böyle bir teori, bir dava yazılı değildir. Ve her şey Türk halkının, Türkiye milletinindir, onun dediği olacaktır.

İstanbul hükümeti için en namuslu, hazırdaki hukuk teşkilatımıza göre en uygun hareket, kendisinden cevap bekleyenlere karşı "Büyük Millet Meclisi'nin notasından sonra bana söz söylemek düşmez, ona iştirak ediyorum" demek olurdu. Ancak bu suretledir ki, geçmişteki günahlarının yanına bir sevap olsun koyabilirdi. Ve kim bilir, belki de bu sevap ayağı çukurda olan ihtiyar için tarihin ve Allah'ın huzurunda bir şefaatçi olurdu. Yapmadı. Ve bunlar yetmiyormuş gibi, veliaht da Türkiye namına, düşman gazetecilerine büyük dostumuz Rusya aleyhinde beyanatta bulundu! Vatan ve milletin yüce menfaatleri hilafına söz söyleyenlere nasıl itimat olunabilir? Ve Millet Meclisi varken bunlar ne yetkiyle söz söylerler?! İngiltere'de bile kral, parlamentoya karşı mesul hükümetinin reyini almadıkça hiçbir beyanatta bulunamaz. Nerede kaldı ki, bizim hukukumuza göre, mukadderatı için söz söylemek hakkı yalnız millete mahsus bir yetkidir. Bu efendiler kim oluyorlar? Çiftlikleri, esirleri hakkında mı görüş beyan ediyorlar?!

Güzel bir efsanedir; Türkler Altındağları'nda her sabah çadırlarının kapılarını güneşin doğduğu tarafa açarlar, Tanrı'nın ışığından, nurundan feyiz dilerlermiş. Bugün de köylü Türk kızının mübarek ve asil sütüyle yetişen ve onun için hürriyet yolunda güle güle ölen yiğit ırkım yüzünü cetlerinin duygularını besledikleri nura döndürdü. Yüzünde parlayan Türk ışığıyla, davasını karanlıklardan çıkaracak ve yaşayacaktır. Suratlarını günün yandığı yerlere çeviren, oradan çirkinliklerini teçhiz edenlerin karanlıklar içinde mahvolacakları gün uzak değildir.

Osmanlı İmparatorluğu tarihinin VI. Mehmet Han'ı! Türk milleti kan ve ateş içinde hakkı ve hürriyeti için dövüşüyor. Koca bir vatan kıtası, Türk tarihinin kocaman bir parçası düşman istilasında, esaret zincirleri altında inliyor. Böyle günlerde cetlerin millet yolunda ölmeyi kendilerine çok şerefli bir vazife bilmişlerdi. Aynı tarih huzurundaki halini yüzün avuçlarının içinde düşünüyor musun? Ben Türkoğlu, bunu senden soruyorum...

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

Türkiye'nin Mukadderatı*

Türk Milletine

Türkiye tarihini ne zaman karıştırsam, orada acı bir manaya rast gelirim. Hayatımda beni bu ifade kadar sıkan, üzen ve yakan bir şey yoktur. Milletim, milliyetim için onu bir alçalma, bir hakaret kabul ederim. Türk'ün mukadderatıyla, benliğiyle eğlenen bu yedi asrı ellerimin içinde parçalamak ve sonra yakmak ve bir daha görmemek isterim. Bana ağır gelen mana, Türk'ün bütün bu asırlar içinde mukadderatına sahip olmamasıdır; onun bahtının yabancılar elinde kalmasıdır. O derece ki, toplumsal, iktisadi ve siyasi müesseselerinden tutunuz da her şey o değildir, her şey ona yabancıdır. Sonra bütün işleri yapmakla, omuzlarında taşımakla, inleye inleye yaşatmakla mükellef olan yine odur!.. Dünya tarihi içinde bir millet tanımıyorum ki talihin bu kadar uğursuz tecellilerine çarpılmış olsun. Bir milliyet tanımıyorum ki kendinden olmayanların hesabına çalışsın ve onlar için ölsün. Bunları açık görmek, açık bilmek lazımdır. Çünkü gizli kapaklı yürüyemeyiz.

Tanzimat'a kadar milletin mukadderatı duvarlarında hâlâ yabancı sesleri akseden sefahate düşkün bir sarayın elinde kaldı. Bunlar şeriat namına Türk milletine hükmettiler. Sanki milliyet kabul etmeyen İslamiyet istemiş ki Türk'e ve Türkiye'ye Türk olmayanlardan başkaları hükümran olsunlar!.. Sanki İslam kardeşliğinin manası bunu gerektiriyormuş!.. Sahası o kadar geniş bir İslam kardeşliği ki, bir Afrikalı zenci köle bile Türk'ü idare yetkisine mazhar olabilirdi!.. Fakat bir Türk başka bir İslam diyarında buna mazhar olmak hakkına sahip değildi!.. Hayır!.. Hakikat bu değildi. Hakikat, sarayın ve onun cerrarlarının[1] elinde örtbas edilmişti. Çünkü menfaatleri gereği bu idi. Tanzimat geldi. Birkaç Türk evladının eliyle memleket yarım bir yeniliğe mazhar oldu. Fakat Türk milleti yine hakiki mevkiini alamadı. İşler yine Türk'ten başkalarının elinde kaldı. Bu

* *Hâkimiyeti Milliye*, 14 Teşrinisani 1340 (14 Kasım 1924), No: 1272.

1 Cerrar: Zorla para alan; para toplamaya çıkan kimse; tahsildar. (Y.N.)

defa fazla olarak Türk'ün omuzlarına bir de yabancı menfaatlerini kan kusa kusa taşımak bahtsızlığı yükletildi. 93 [1876] saray darbesi her şeyi altüst etti. Türk için uzun bir felaket devri daha başladı. Millete, milliyete doğru ne zaman bir hareket baş gösterse saray, sarayın köle yabancıları ve bunların zihniyetini taşıyan bir zavallılar kafilesi ayaklandı. Yabancılarla el birlik olup, canlanmaya doğru atılan adımların önüne tuzaklar kurdular. Bu derbederlerin ellerinde en büyük silah her vakit şeriat oldu. Şeriatı yabancı menfaatlerini korumaya kadar vasıta kıldılar!. Sanki din, Türk'ü ezmeyi, imhayı emrediyormuş!.. Dini istenilen tarzda yorumlamak ve onu belletmek, halife namını taşıyan bir serserinin ve cerrarlarının tekeli mahiyetinde görüldü. 324 [1908] Meşrutiyeti düsturlarını kâfi derecede hazırlamamıştı. Kararlarında tereddütlüydü. Parmağını nereye basacağını bilmiyordu. Hareketlerinin görünüşüne bakılırsa Türk'ü, Türkiye'yi, Batı Türkleri tarihini iyi anlamıyordu. Yaraları göremedi. En muzaffer günlerinde bile tuzağa düşürülmüştü. Bundan belki haberi de yoktu. Çok yazık ki kendisini bekleyen akıbete uğradı ve düştü. Esasen kısmen Türk olmayanlardan başkalarının ellerindeydi. Onu tam manasıyla muzaffer kılmak, bunların işine gelmezdi.

***

Son inkılap, siyasi sistemde radikal adımlar atmak lüzumunu ihmal edemezdi. Vatanın ve Türk'ün kurtuluşu bu adımların atılmasına bağlıydı. Saray yıkılacaktı. Hilafet namını taşıyan ortaçağ serseriler teşkilatı vatanın faziletli ocağından kovulacaktı. Din namına tasallut eden cahil cerrarlar kitlesi, Türk'ü ve Türklüğü hissedemeyen yabancılar kafilesinin tahakkümleri başka türlü imha olunamazdı. Sarayın yıkılması, yabancı entrikaları kalesinin kan ve yangın dalgaları arasında mahvedilmesi demekti. İnkılap ilk hücumlarını buraya yöneltti ve başarılı oldu. Tarih bunu Türk'ün hasretle beklediği bir zafer diye yazdı.

İnkılap yürüyor; geçtiği yollarda geri dönüş köprülerini yakarak ilerliyor. Gerilerde uçurumlar, ilerilerde Türk'ün parlayan bahtı ve yıldızı vardır.

İnkılap yürüyüş halindedir. Korkarım ki her milli harekette tuzak kuranlar, şimdi de düştükleri, devrildikleri yerlerde bile bu yürüyüşe mâniler çıkarırlar. Düşmek üzere bulunan yabancı entrikalarına çok dikkat etmek lazımdır. Asırlardır Türkiye'nin mukadderatına hâkim olan bu unsurlar fırsat gözleyeceklerdir; birleşeceklerdir. En ufak kıpranışlarında bunları kati hareketlerle karşılamak lazımdır. Türk milletinin kanıyla bezenen inkılabı sağlama bağlamak vakti gelmiş ve geçmektedir. Bize göre de devlet hâkimiyet cihazlarını tamamen Türk milletinin eline verecek iktisadi, toplumsal, siyasi teşkilat ile mümkün olacaktır. Yoksa tehlike vardır. Türk milleti için tereddüt devirleri çoktan geçmiştir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

İŞGALİN ARDINDAN ANADOLU

Harap Köylerimizin İmarı Hakkında Beyanat*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey, Yunanlılar tarafından hainane bir surette tahrip edilen şehir ve köylerimizin imarı hakkında aşağıdaki beyanatta bulunmuşlardır:

Her türlü insanlık kaidesi ve devletler hukuku esasları hilafına Yunanlılar tarafından geniş ölçüde tahrip edilen güzel beldelerimizin imarı için ferdi teşebbüslerin gayri kâfi olduğuna kaniyim. Mütarekeyi müteakip memleketimizin en güzel kısımlarını zayıf ve pek buhranlı bir günümüzde Yunanlılar işgal ettiler. Güzel şehirlerimizden birçoğunu ve müdafaasız köylerimizden yine pek çoklarını ordumuzun önünde kısa bir zaman içinde mağlup olarak çekilip giderken bütün insanlık tarihi için ebedi bir leke teşkil edecek surette düşman tahrip etti. Bunları az zaman zarfında eskisinden daha güzel bir surette imar etmek pek mümkündür. Ancak biraz evvel söylediğim gibi, ferdi teşebbüsün ve şahsi sermayenin bu hususun teminine gayri kâfi olduğu da muhakkaktır. Bunun için yabancı ve yerli sermayedarlarından meydana gelen şirketler teşkil ederek bir an evvel işe başlamak maksadın temini için en verimli ve pratik bir vasıtadır. Avrupalı sermayedarlardan meydana gelen şirketler bulmak müşkül değildir. Hatta İktisat Vekâleti'ne Amerikalı Chester ile beraber Ankara'ya gelen Kennedy tarafından böyle bir müracaat da vaki oldu. Resmen müracaat ettiği takdirde teşebbüsü kolaylaştıracağımı kendisine söyledim. Fakat ben arzu ediyordum ki, bu gibi imarat şirketlerine bizim yerli sermayedarlarımız da iştirak etsin. Dolayısıyla hem memleketimiz hem de memleketimizin sermayesi büyük

* *Akşam*, 18 Teşrinisani (Kasım) 1922, No: 1493, s.3.

teşebbüslerde rol oynasın ve istifade etsin. İktisat Vekâleti bu yolda vuku bulacak müracaatlara her türlü kolaylıkları gösterecektir. Bu işlerin temini için bir taraftan da bilhassa mahalli idareleri ve belediyeleri çalışmalıdır. Çünkü bu gibi şirketlere lazım gelen teminatı gösterecek olan onlardır. Hatta bundan takriben 20 gün kadar evvel bütün kurtarılmış livalarımıza bir tamim göndererek bu hususta icap eden şirketleri bulmakta ve teşekküllerini kolaylaştırmakta İktisat Vekâleti'nin aracı olabileceğini bildirdim. Şimdiye kadar buna ancak bir iki livadan cevap gelmiştir. Harap şehirlerimizin imarı için teminat olarak birçok gelir kaynakları gösterilebilir. Mesela:

1- Büyük şehirlerdeki belediyelerin gelirleri.

2- Şirketler tarafından evleri yapılacak emlak sahiplerinin taksitle ödeyecekleri paralar.

3- Bütün bunlara ek olarak merkezi hükümet tarafından da teminat gösterilebilir.

Bu şartlar dahilinde imar şirketlerinin işe girişmekten kaçınmayacaklarını zannediyorum.

Ankara'dan hareket etmezden evvel Türk iktisadiyatının en ziyade kabiliyet gösterdiği Konya'da böyle bir şirketin kurulmak üzere olduğunu ve nizamnamesinin tasdik için İktisat Vekâleti'ne gönderilmek üzere olduğunu müteşebbislerinden bir zat bana söyledi ve şayet imar şirketleri teşkil edilmez ve yanan beldelerimizin canlandırılması fertlerin sermayesine ve şahsi teşebbüslerine muhtaç kalırsa, daha uzun seneler mağlup olmuş ve hezimete uğramış Yunan ordusunun vahşet izi olarak kalan harabelerimizi kan ağlatmakta devam eder gider ve şehirlerimiz çağdaş bir şekilde yapılmayarak, yine sokakları, evleri karmakarış bir şekilde kalır. Harbi Umumi'yi müteakip Fransızlar ve Belçikalılar bu gibi şirketlerden çok istifade ettiler. Her halde, biz de bu yönü ihmal etmemeliyiz. Düşman eliyle yakılan ve yıkılan köylerimize gelince, bunların bazı teminat göstererek şirketler marifetiyle imarı mümkün ise de, bu yön o kadar pratik değildir. Bu hususta köylüye bedava kereste ve diğer levazımatı tedarik ederek yıkılmış olan evciklerini süratle kendilerine yaptırmayı en kısa ve esaslı bir yol olarak görüyorum. Bu hususta son değerlendirme olarak şunu da ilave edeyim ki, Harbi Umumi'de memleketleri tahrip edilen galip milletler düşmanlarından bunun için lazım gelen tazminatı aldılar. Yunanlılardan, memleketimizde bütün devletler hukuku kaideleri hilafına olarak işledikleri suçların ve yaptıkları tahribatın tazminini Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti isteyecektir. Bu zararları düşmanın mutlaka tazmin etmesi, yalnız masum Türkiye'mizin hakkı için değil, fakat bütün bir insaniyet tarihinin şerefini korumak için de lazımdır. Suç işleyenleri affetmek, onların fiillerine iştirak etmek olur. Türkiye'miz bu bakımdan da düşmanın yakasını bırakamaz.

LOZAN ANTLAŞMASI:
İMZAYA GİDEN SÜREÇ VE SONRASI

Sicilya'dan Rodos'a*

Muhterem Hariciye Encümeni Reisi Şükrü Kaya Bey'in geçenlerde gazetemizde İtalya'nın vaziyetine dair yayımlanan makalelerinden sonra son vaziyet hakkında muhterem mebusumuz, eski İktisat Vekili Mahmut Esat Bey'in fikirlerini öğrenmek istedik. Bu konuda görüşlerini özetleyerek yazdıkları makaleyi yayımlıyoruz.

İtalya Kralı'nın biraderzadesi Prens İmmon kumandasında üç alaylık bir kuvvetin Rodos Adası'na çıkarılmış olduğunu dünkü gazete havadisleri bildiriyordu. Vaziyet hakkında kati bir şey söyleyebilmek için kâfi vesikalara sahip değiliz. Bununla beraber yeniden yeniye gelmekte olan haberler İtalyanların beş-on gündür devam etmekte olan belirsiz hareketleri etrafında gözlemlerde bulunabilmeyi kolaylaştıracak bir mahiyettedir. Biz şimdilik müşahedelerimizi ve neticelerini şuracığa kaydetmekle yetineceğiz. İtalyanların son vaziyetlerini ve bunun hedefini tespit etmezden evvel bu vaziyetin öncesinin tarihçesini kısaca gözden geçirmek, işi daha etraflı, daha esaslı kavrayabilmeye hizmet edecektir.

Biliyoruz ki, İtalya İngiltere'nin müttefikidir. İngiltere'yle beraber yürümek, İtalya için iktisadi ve hayati bir zarurettir. İngilizler Batı siyasetinde yalnız kalmamak, Almanya, Fransa meselelerinde ve Doğu işlerinde İtalya'yı yanı başlarında yürütmek için geçenlerde bu memleket hesabına cömert davranmak lüzumunu hissettiler. Cobeland sömürgesini İtalya'ya terke razı oldular. Bundan başka Akdeniz'de İtalyanların işgallerinde bulunan On İki Ada'nın mukadderatını tayinde bunları Yunanlılara karşı serbest bıraktılar. Belki bizce meçhul kalan daha bazı şeyleri de kabul ettiler. Fakat İtalya bütün bunlara kar-

* *Sada-yı Hak*, 2 Haziran 1340 (1924), No: 1350.

şılık İngiltere menfaatlerine ne gibi taahhütlerde bulundu? Buna dair açıklık ifade edebilecek bir malumata rastlamadık. Şurası da muhakkak ki, İngiltere tarafından yapılan fedakârlıklar her halde İtalyanların kara gözleri için değildir. Elbette kendi çıkarına esaslı bir şeyler temin etti. İşe İngiltere'nin ananevi siyaseti açısından hükmetmek icap ederse, diyebiliriz ki, verdiğinden fazla bir şeyler de koparmıştır. Şimdilik ortada görünebilecek, bilinecek bir yön varsa, o da İtalya'nın İngiltere'yle dünden fazla dost bulunması ve bu dostluğunu fiilen gösterecek bir hale gelmiş ve getirilmiş olmasıdır. Musul meselesinin Haliç Konferansı'nda söz konusu edilmekte olduğu şu sırada İtalya İngiltere hesabına bir harekette bulunamaz mı? Bu bir sorudur ki, evet veya hayır tarzında verilecek cevapların her ikisi de kuvvetli itirazlarla karşılanabilir. İtalya, Musul meselesi etrafında Türkiye için ne gibi baskılarda bulunabilir? Deniz gösterileri, şu adadan bu adaya asker sevkiyat ve ihracatı ne neticeler verebilir? Bize geliyor ki, bunlar uzun ve felaketlerle yüklü tecrübe mektebinden yetişmiş Türkiye ricali üzerinde güldürücü olmaktan başka bir tesir yapamaz.

Fakat Türkiye'yi hâlâ eskisi gibi görmek arzusunu yenemeyen diplomatlar İtalyanlar arasında da mevcut ise, İngiltere'yi de atlatıcı bir blöf yapmayı kendi hesaplarına faydasız bulmayacaklardır. Belki böyle bir blöfe İngiltere de razı olmuştur. Bir sürü kuru gösterilerle, oluyor, olacaktı, yapacağız, yapılacaktı gibi gürültülerle Musul arkasından koşacaklar. Bir şey koparırlarsa ne âlâ; koparamazlarsa bu meselede yapabileceğimiz fedakârlık işte budur diyecekler ve yerlerinde sayacaklardır. Şüphe yok ki, Afrika'daki Cobeland sömürgesi ile On İki Ada, İtalya'ya Türkiye'yle geleceği korkunç bir mücadeleyi göze aldıracak kadar hayati bir mesele değildir. İtalya için bu zaruret de yoktur. İtalya'nın dahili vaziyeti böyle akıbeti meçhul bir maceraya tahammül edebilir mi? Bunu zannetmiyoruz. Bu öyle bir hareket olur ki, bütün Avrupa'da karışıklıklar da çıkarabilir. Çünkü Avrupa devletlerinden birinin hareketini soyut ve bağımsız bir hadise olarak kavramak mümkün değildir. Öyle sanırız ki, İngiltere'nin İtalya'ya gösterdiği bu tavizin karşılığında Avrupa denge siyaseti vardır. Bununla beraber, İtalyanların Türkiye'ye karşı sınırları gösteri derecesini geçmeyecek bir hareketleri de şu sırada İngiltere hesabına pek de kârsız bir şey olarak görülmeyecektir. Bunun fiili semeresi ne olacaktır? Bize göre bir hiç... Sicilya'da yığınak yaptıktan sonra yalnız üç alayın Rodos'a çıkarılmış olması keyfiyeti bunun bir blöften başka bir şey olmadığı fikrini takviye ediyor. Bir işi yapmak niyetinde olan düşmanın, vaziyetini âleme ifşa ve hasmını ikaz eylemesi kadar dünyada gülünç bir şey tasavvur olunamaz. Üç alayla Türkiye'ye meydan okunabileceğini çocuklar da düşünmez. Hele böyle ilkçağ kahramanlığı,maksatlarını ansızın vurarak elde etmek alışkanlığında bulunan İtalyanların işlerine hiç de elvermez. İtalyanların Trablusgarp faciası, Üçlü İttifak'tan ayrılışları eski şeyler değildir. Gerek kendi sınırları içinde

taşan tebaasını Anadolu'ya yerleştirmek ve gerek İngiltere hesabına İtalya tarafından vuku bulacak tecavüzleri böyle açık, böyle gelin getirir gibi bir vaziyette değil, çok gizli, çok saklı beklemek lazımdır. Halbuki 15 günden beri işin saklı kapaklı denilebilecek bir noktacığı bile kalmadı. Gözlemlerimizin aksi çıkarsa, her halde böyle bir vakayı yeni İtalya tarihi ilk defa olarak kaydedecektir.

Şu halde yığınak ve sevkiyatın, hatta Kuşadası açıklarında görülen İtalyan motorlarının manası nedir? On İki Ada İtalya ticareti ve deniz üssü olarak pek ziyade ehemmiyete sahiptir. Biz zannediyoruz ki, İtalyanlar On İki Ada meselesini Yunanlılarla baş başa hallederken Yunanistan'a ve mahalli ahaliye karşı hazır bulunmak istiyorlar. Belki bizden de isteyecekleri vardır. Bir şey isterken kuvvetli bulunmayı faydasız görmemiş olabilirler. Bunu da bir blöfle halledebileceklerini belki hayal de etmişlerdir. Fakat şurasını bilmek ve bellemek lazımdır ki, Türkiye Cumhuriyeti her milletin kendi milliyeti ve memleketi dahilinde hür ve bağımsız yaşamasını umde kabul etmiş, bunun için bir inkılap yapmış ve prensiplerini silahla kabul ettirmiştir. Kendisi hakkında devletler hukuku esaslarından başka hiçbir istisnai muamele kabul edemez. Bu, onun inkılabının şiarı ve fazileti gereğidir. Biz vaziyeti şimdilik şöyle görmekteyiz: Musul etrafında blöfler çevrilmektedir. Bunda başarılı olamazsa İtalya için kaybedilmiş bir şey yoktur. On İki Ada işini fiilen halletmiş olacaktır ve kimseyi gücendirmemiş bir vaziyeti muhafaza edecektir.

Şu yönü de ehemmiyetle kaydedelim ki, Mussolini ne olursa olsun Anadolu sahillerinde İtalyanlara bir sömürge yapmak programını çizmiş olabilir. Bununla doğa doğa memleketlerinde sığışamayacak kadar çoğalan vatandaşlarına bir nefes menfezi açmak isteyebilir. Fakat kendisine haber verebiliriz ki, eğer vaki ise seçtiği nokta tehlikelidir. Türkiye o menfezlerdendir ki, buraya izinsiz başlarını sokan yabancılar çok geçmeden boğulurlar. Belki İngiltere'nin vaatleri Cobeland ile On İki Ada'yla sınırlı kalmamıştır; daha fazla şeyler vardır. Belki Rodos'a çıkarılan asker üç alaydan ibaret değildir; daha pek çoktur ve nihayet Mussolini hemşerilerini Arz-ı Mev'ud'a[1] götürmeye karar vermiştir. Bunlar olmaz şeyler değildir. Fakat böyle bir hareketin de İtalyan politikacılığı hesabına bir cinnet diye kabul edilmesine hiç de mâni yoktur. Cinnet mutlaka cezasını çekecektir. Mecnunlara karşı da hazırlanmak lazımdır.

İtalyanların Trablusgarp'ı istilalarında Hakkı Paşa kabinesini nasıl aldattıklarını biliriz. Zayıf ihtimaller çok defa korkulan şeyleri doğurur. Bunlar hayaller kabilinden olsa bile, daima müteyakkız, daima hazır bulunmakla yok edilebilirler. Türkiye'nin parmağı bugün değil, fakat her vakit silahının tetiğinde bulunmalıdır.

Mahmut Esat

---

1 Arz-ı Mev'ud: Musevilere göre vaat edilmiş topraklar; Filistin. (Y.N.)

Musul İşleri Etrafında*

Gazete telgrafları birkaç gündür Musul meselesi etrafında sürü sürü, yığın yığın haberler yayımladılar. Hükümetimizle İngiltere arasında teati edilen son notaları Millet Meclisi'nin süratle toplantıya daveti takip etti.

Vaziyet buralara kadar genişledi. Şu sırada oldukça ehemmiyet kazanan meseleyi gözden geçirmeyi pek faydalı bulmadayız. Karşımızda beliren vaziyet Musul'un alınıp verilmesi davası değildir. Sadece bir sınır hadisesidir. Bundan bir müddet evvel Nasturiler Van valisini dağa kaldırmışlar, maiyetindeki muhafızları şehit etmişlerdi. Daha sonra bunlar yine rahat durmadılar; sınırlarımızı ve civar kasabalar ahalisini devamlı vurdular. Bir derecede ki, o havalide emniyet ve asayişten eser kalmadı. Bütün bunlar İngilizlerin teşvikleri ve tertipleriyle yapılıyordu. Nihayet hükümet gerek bu entrikaların gerek bu entrikalarla asayişi bozulmuş bir vatan kıtasının karşısında lakayt kalamazdı; askeri harekâta karar verdi. Harekât büyük bir sürat ve başarıyla neticelendi. İngiliz silahlarını ve talimatını taşıyan Nasturi eşkıyası da tamamen tepelendi ve imha olundu. Şimdi İngilizler kendi arazimiz dahilinde işgal ettiğimiz hâkim mevzilerden geri çekilmemizi istiyorlar.

Biz, Doğu vilayetlerimizin emniyet ve asayişini temin eden bu mevzileri silah tehdidiyle terk edemeyeceğimizi bildirdik. Silaha silahla karşılık vereceğimizi söyledik. Başka türlü hareket imkânı yoktu.

Hakikaten buradan çekilmek o havaliyi yeniden Nasturi eşkıyasının kanlı saldırılarına terk etmektir. Sonra asayişi muhafaza için Musul sınırlarında bir ordu beslemek masraf ve külfetine de katlanmak icap eder.

---

* *Sada-yı Hak*, 14 Ekim 1924, No: 1461.

İşgal etmekte olduğumuz mevzilerden çıkmak Nasturileri yeniden şımartacak ve bunlar suratlarına indirilen son edeplendirme şamarını çarçabuk unutacaklardır. Türkiye hükümetini işini gücünü bırakarak vaktiyle Balkanlar'da olduğu gibi iki buçuk eşkıyanın tepelenmesiyle meşgul etmek belki İngiltere açısından arzu edilir bir şeydir. Fakat unutmamak lazımdır ki, bugünkü Türk Cumhuriyeti dünkü Osmanlı İmparatorluğu değildir ve nihayet İngilizlerin tahliyesini arzu ettikleri arazi bize aittir.

Bu da hakkın ve mantığın en bariz cephesi. Şurası muhakkak ki Türk tabiiyetinde olan Nasturileri İngilizler ayaklandırdılar. Fakat bu tarz harekete Türkiye Cumhuriyeti daha fazla gözlerini yumamazdı. Hadise başka bir memlekette cereyan etseydi azarlamaya, protestoya öncelikle İngiltere maruz kalırdı. Hükümetimiz Musul'un mukadderatı belirinceye kadar iki tarafın dostluğuna en ufak bir lekeyi bile kondurmamak istedi. Ve sükûnla karşıladı.

Bütün bunlar yetişmiyormuş gibi şimdi İngilizler hoşlarına gitmeyen sınırlarımızdan gerilere doğru çekilmemizi istiyorlar. Apaçık bir tabirle Nasturi eşkıyasının avukatlığını yapıyorlar. Buna razı olamayız.

İngiltere'nin sadece eşkıya savunuculuğu yaptığına inanmak da hayli müşküldür. Biz Türkler memleketimiz içinde İngiliz parmağıyla yapılan bu gibi tahriklerden şüphelenebiliriz. Uzak olmayan bir mazi gözlerimizin önünden henüz silinmemiştir. İngilizlerin Doğu siyasetini bizim kadar tecrübe etmiş bir millet yoktur. Musul'da yapışıp kalmak sevdasında ısrar eden İngiltere'nin bize karşı rahat kalacağında çok şüpheliyiz.

Çok uzaklara gitmeye ne hacet, İngiltere Irak mandasını üstleneli Türkiye'ye karşı bir gün sakin kalmadı. Kabul etmek lazım gelir ki, İngiltere Irak'a yerleşeli Doğu'da daha çok karıştırıcı bir siyaset takip etmeye başladı.

Şunu haber verebiliriz ki, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı İngiltere tarafından takip olunacak herhangi bir emperyalist politikası mutlaka ve mutlaka düşecektir. İngiltere'den şüphe ediyoruz. Bunda çok haklıyız. Çünkü memleketimizin asayişini, emniyetini tesis gibi en meşru hareketlerimizde bile karşımızda onu buluyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti hiçbir gün Musul işleri etrafında fırıldak çevirmek sevdasına düşmedi.

Türkiye Musul meselesini daima siyaset ve hak yolundan kazanmaya çalıştı ve bu karardadır. Cemiyeti Akvam'ın[1] son toplantısında Türk delegesinin müdafaaları bunu pek güzel gösterdi. İngilizler orada bile entrikaya giriştiler. Fakat hakkın ve mantığın huzurunda mağlup oldular. İş bu mertebe açık ve nurludur. Cemiyeti Akvam kararı henüz kurumadan İngilizlerin yoktan vesileler yaratmaları bizi teyakkuza davet ediyor.

1 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

Bugünkü vaziyetin özeti şudur: Türkiye Cumhuriyeti memleket dahilinde emniyeti tesisi düşünüyor. Bunun için karakollarını İngilizlerin hoşuna gitmeyeceği noktalarda tespit etmiştir. Hayati menfaatlerimiz söz konusu olurken İngilizlerin keyfini düşünecek değiliz. Milletlerarası hukuka dayanarak İngilizin elinde bulunan araziye bile dahil olabilirdik. Çünkü İngilizler son vakaların tertipçileridir. Nitekim geçenlerde Sırplar Bulgarlara karşı böyle hareket ettiler. Biz bunu yapmadık.

Son hadiselerin Türkiye-İngiltere arasında silahlı anlaşmazlığa varacağını zannetmiyoruz. Böyle bir hareket yalnız iki devleti değil, dünyayı altüst edebilir. İngiltere buna karar veremez fikrindeyiz. Bizim ise Musul meselesini ne suretle halletmek istediğimiz malumdur.

Hakla, makul ve çok mantıki bir siyasetle. Fakat karşımızda her şeyi yapmaya karar vermiş bir İngiltere görürsek, vatanın yüksek menfaatlerini lazım olduğu gibi müdafaadan korkacak değiliz. Hazırız. Bunu dost da düşman da böyle bilmelidir. Türkiye Halk Cumhuriyeti her vakitten fazla kuvvetlidir.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

ÇEŞİTLİ KONULAR

Celalettin Arif Bey'in Adliye Vekâleti ve Meclis İkinci Reisliğinden İstifası Üzerine Meclis'in Niteliği Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, âcizane yetkime göre arkadaşımız Doktor Suat Beyefendi ile Sırrı Beyefendi meselenin ruhuna doğru temas ettiler. Efendiler, meselenin düğümü Meclis'in şeklindedir. Bendeniz öyle zannediyorum ki, Büyük Millet Meclisi fevkalade[1] bir Meclisi Mebusan değildir. Dolayısıyla elimizdeki Kanunu Esasi'nin bu hususlarla alakalı maddesi bizi bağlayamaz. Meclisimizin şekli bir kurucu meclistir ve dolayısıyla Meclis Kanunu Esasi'nin herhangi bir maddesini değiştirmek yetkisine sahiptir. Meclisimizin alelade bir Meclis olmadığını ve bir kurucu meclis şekline sahip olduğunu seçim şekli pekâlâ gösterir. Buna yalnız bizim Seçim Kanunnamesi'nin iki dereceli seçmenleri iştirak etmedi; vatan batarken bütün millet iştirak etti ve fevkalade yetkiyle bizi buraya gönderdiler. Dolayısıyla biz Teşkilatı Esasiye Kanunu yapmakla Kanunu Esasi'nin haricine çıkmış olmayız. Belki Kanunu Esasi yapmak kudretine sahip olan bu yüce Meclis, memlekete karşı aynı zamanda ve vatani vazifesini ancak hukuk teorilerine dayanarak yapmış olur zannındayım. Bundan ibarettir sözüm. *(Bravo sesleri.)*

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.7, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, s.366 (24 Ocak 1921).

1 Zabıtta "fevkalade" şeklinde. Doğrusu "alelade" olmalı. (Y.N.)

Vatansız Profesörleri Protesto Eden Darülfünun Talebesini Tebrik*

İstanbul Darülfünun talebesinin vatansız profesörlere karşı gösterdiği soylu his ve cesareti takdiren dün Büyük Millet Meclisi üyelerinden İzmir Mebusu Mahmut Esat ve İstanbul Mebusu Numan, Kozan Mebusu Doktor Fikret ve Manisa Mebusu Tevfik Rüştü Beyler İstanbul'da Darülfünun Cemiyeti'ne aşağıdaki telgrafnameyi çekmişlerdir:

İstanbul'da Darülfünun Talebe Cemiyeti'ne

Azimkâr ve fedakâr milletimizin bütün şiddet ve heyecanıyla yaşamakta olduğu varlık ve bağımsızlık ve hürriyet mücadelesinde yer yer kahramanlıklar göstermekte müsabaka edilirken pek yakın bir gelecekte insanlık tarihinin, devirleri değiştirebilen Türk halkı için sakladığı gelişme ve inkılabı ve Doğu ve Batı'nın kavuşmasında halkının ona tahsis ettiği vazife ve hakları temin edecek ve tamamlayacak olan vatanın en kıymetli evladının öğrenimi için tahsis edilen rahleleri suiistimal etmiş olanlara karşı gösterdiğiniz cesaret ve şanı öğrendik. Var olunuz. Vatan ve millet sizden hoşnutsa ve sizinle övünüyorsa yeri vardır. Hürmetlerimizin kabulünü rica ederiz.

Darülfünun eski talebelerinden
İzmir Mebusu
Mahmut Esat

İstanbul Mebusu
Usta Numan

Darülfünun eski talebelerinden
Kozan Mebusu
Doktor Fikret

Manisa Mebusu
Doktor Tevfik Rüştü

---

* *Hâkimiyeti Milliye,* 17 Nisan 1922, No: 484, s.2.

DİZİN